

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365395

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze

s podporou

ministerstva školství a národní osvěty.

V. 56

Odpovědní redaktoři

O. HUJER, M. HÝSEK A O. JIRÁNI.

ROČNÍK PADESÁTÝ ŠESTÝ.

V PRAZE.

Tiskem České grafické Unie a. s.

1929.

Obsah ročníku padesátého šestého.

Pojednání.

	Strana
<i>Σωκράτης καλὸς καὶ νέος</i> . Scripsit Franciscus Novotný . . .	1— 6
Čestný nápis Rutilia Pudenta Crispina. Napsal Jos. Dobiáš .	6—14
Westoniana. Napsal Bohumil Ryba	14—28
Několik poznámek o rázu homerské epiky. Napsal Ferd. Stiebitz	65—76, 198—212
Hymnus na počest bohyně Isidy z maloasijské Kyme. Podává A. Salač	76—80
Humanista Clemens Žebrácký za hranicemi. Podává Bohumil Ryba	80—94, 212—224, 333—356
Nejstarší římské hradby. Píše Vladimír Groh	193—198, 326—333
Neznámý zlomek hellenistického básníka. Napsal Bohumil Ryba	321—326
Drobnosti ze slovenštiny. Napsal Václav Machek	28—32
Ráz v podřipském náteči. Napsal Jiří Haller	95—112
K české Kulb. kinově mluvnicki jazyka staroslověnského. Napsal Josef Kurz	112—123, 224—232
Příspěvky k výkladu slov. Napsal † Jan Pelikán	232—246
K české konjugaci. Napsal Oldřich Hujer	356—361
K staročeskému t. zv. I. Sporu duše s tělem. Napsal A. Škarka	32—36
K české a německé baladice. Napsal Otakar Fischer	123—136
Nová latinská verse bajky o lišce a džbánu. Napsal Jan Vi- likovský	246—247
Zeyerův „Zpěv o pomstě za Igora“. Napsala Janina Visko- vataja	247—258
Literární počátky Petra Bezruče. Napsal Miloslav Hýsek	361—366
Archiv literárně historický:	
XLI. Studentská báseň K. M. Čapka-Choda. Podává Miloslav Hýsek	36—37
XLII. Masarykovy dopisy Leandru Čechovi. Podává Milo- slav Hýsek	136—149, 258—266
XLIII. Netišťená báseň Svatopluka Čecha. Podává Milo- slav Hýsek	266—267
XLIV. O Březinova studentská báseň o Husovi. Podává Miloslav Hýsek	366—369

Úvahy.

H. Ljungvik: Studien zur Sprache der apokryphen Apostel- geschichten. (Ferd. Stiebitz.)	37—38
Caesaris Augusti Imperatoris Operum fragmenta, rec. H. Mal- covati. (Vladimír Groh.)	39—40
St. Witkowski: Homerus quomodo commoditati versus pangendi consulat — V. Magnien: Les composés dans la langue et poésie homérique. (Jan Rous.)	150
Eduard Meyer: Geschichte des Altertums. II. (Vladimír Groh)	150—152
Wilhelm Schubart: Die Griechen in Ägypten. (Jos. R. Lukeš.)	153—154
Platonovy Listy, přeložil F. Novotný. (Bohumil Ryba.)	154—159

	Strana
Sofokleova Elektra, vyd. Zd. Řezníček. (Bohumil Ryba.) . . .	160—164
Bohumil Ryba: Dvě konsolace Senekovy a jejich prameny. (J. Ludvíkovský)	268—272
Ant. Salač-K. Škorpil: Několik archeologických památek z východního Bulharska (Jos. Dobiáš.)	272—275
Victor Ehrenberg: Karthago. (Jos. R. Lukeš.)	275—276
Apuleius: Proměny čili Zlatý osel, přel. F. Stiebitz. (Bohumil Ryba)	276—282
A. W. M. Odé: Reflexe von »tabu« und »noa« in den indogermanischen Sprachen. (Oldřich Hujer.)	40—42
F. Liewehr: Die Ortsnamen des Kuhländchens. (J. M. Kořínek.)	42—46
J. Mašín: Česká mluvnice a cvičebnice pro I. a II. třídu středních škol. (Josef Straka.)	46—49
Ed. Klich: Polska terminologja chrześcijańska. (Oldřich Hujer.)	282—286
R. N. Albright: The Vedic declension of the type <i>vykñh</i> . (J. M. Kořínek.)	286—288
A. Gawroński: Szkice językoznawcze. Oldřich Hujer.)	369—372
Ant. Mayer: Die deutschen Lehnwörter im Tschechischen. (J. M. Kořínek.)	372—377
Fr. Palacký: Dvě latinské řeči z r. 1817, přel. K. Hrdina. — F. Hrejsa: Mladý Frant. Palacký. (Arne Novák.)	49—51
Spisy Karla Hynka Máchy, vyd. V. Vittinger. (Fr. Krčma.)	51—56
Karel Kazbunda: České hnutí roku 1848. (Arne Novák.)	165—168
Jos. Dobrovského Kritická rozprava o legendě prokopské. (Arne Novák.)	288—291
Борисъ Йоповъ: Отакаръ Мокри. I. (Jos. Páta.)	291—294
Jan V. Sedlák: K problémům básnického rytmu. (Jan Mukařovský.)	378—384
Drobné zprávy	56—64, 168—176, 294—304, 386—392

HLÍDKA ARCHAEOLOGICKÁ (roč. II.).

Pojednání.

Zobrazování paže a ruky na starších řeckých vásách. Napsal K. Svoboda	177—188
Archaeologické výkopy a objevy poslední doby v Itálii a na půdě římské. Podává G. Hejzlar	305—316

Úvahy.

Ferdinand Noack: Eleusis. (A. Salač.)	189—192
Alois Riegl: Spätrömische Kunstindustrie. (R. Vacková.)	316—318
Charles Picard: La sculpture antique. (K. Svoboda.)	318—319
Drobné zprávy	320

Σωκράτης καλὸς καὶ νέος.

Scrpsit **Franciscus Novotný.**

1. In Platonis epistula 2, 314 A sq. monetur Dionysius, ne quae secum Plato de summa philosophia communicet, scribendo divulgare studeat; non esse alias res sermonibus iactatas magis ridiculas in vulgus quam has, neque rursus quae bonis ingeniis maiorem inicianit admirationem. Quibus expositis addit Plato — nam a Platone ipso scriptam esse epistulam iam pridem mihi persuasi — 314 C: *διὰ ταῦτα οὐδὲν πώποτ' ἐγὼ περὶ τούτων γέγραφα, οὐδ' ἔστιν σῆγγραμμα Πλάτωνος οὐδὲν οὐδ' ἔσται, τὰ δὲ νῦν λεγόμενα Σωκράτους ἐστὶν καλοῦ καὶ νέου γεγονότος.* Quo loco cum is, qui epistulam scripsit, dicere visus sit Platonem ipsum nihil scripsisse et scripta, quae Platonis ferrentur, re vera esse Socratis, variae ac diversae excogitabantur interpretationes, quibus absurda quae videbatur sententia tolerari posset. Ex antiquis mentione est dignus Julianus Or. 6, 189 A sq. *ἐπεὶ καὶ Πλάτων ἐξομνήμερος φαίνεται τὰ ξυγγραμματα.* »Οὐ γάρ ἐστι Πλάτωνος, φησί. *ξυγγραμμα οὐδὲν οὐτ' ἔσται, τὰ δὲ νῦν φερόμενά ἐστι Σωκράτους, ἀνδρὸς καλοῦ καὶ νέου.* Fuerunt etiam qui Platonem id egisse suspicarentur, ut legentium mentes eluderet, velut Aristides 46, 288 Dind. *καὶ ἅμα μοι δοκεῖν ἐγέλκεται τι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας (sc. ὁ Πλάτων) καὶ οὐ παντάπασιν ἀκριβολεῖται. ἀλλ' ... συγχωρεῖ τῇ φύσει.* ἔπειτα ταῦθ' ἡμεῖς ἀπλῶς οὕτως παραδεξόμεθα; οὐκ ἂρ' εἰδέναι τὰ κείνον δόξομεν. οὐδὲ γὰρ τῶν Πλάτωνος σῆγγραμμάτων ἐστι Πλάτωνος οὐδὲν οὐδὲ ἔσται. πόθεν; ἀλλὰ ταῦτ' ἐστὶ Σωκράτους νέου καὶ καλοῦ γεγονότος, εἴθ' ὁ μὲν γράψας οὐ γέγραφε... λοιπὸν οὖν αὐτῷ καὶ τοῦτομα ἐξαερνονμένῳ πείδειν οὐχ ἡμῶς γὰρ. εἰς σωφρονῶμεν, ἀλλ' εἰσόμεθα αὐτοῦ τὰς παιδείας. Athenaeus hunc locum iocose perstringit, cum 15, 702 Bsq. in calce operis sui talia scribit: *ταῦτα, φίλτατε Τιμόκρατες, κατὰ τὸν Πλάτωνα, οὐ Σωκράτους νέου καὶ καλοῦ παίγνια, ἀλλὰ τῶν δειπνοσοφιστῶν σπονδάσματα.* Etiam novissimis temporibus sunt qui hoc loco Platonem, aut ipsum aut qui pro Platone haberi velit, omnia sua scripta abdicare atque Socrati supponere existiment; merito id fieri, cum Socrates fere in omnibus primas partes agat.

2. Longum est enumerare, quot et quibus modis verba *Σωκράτους καλοῦ καὶ νέου γεγονότος* explicata sint. Minime probari potest interpretatio Ficini et eorum, qui Ficinum secuti sunt, »*hac de causa nihil ego de iis scripsi umquam neque*

est Platonis opus praescriptum aliquod neque erit. Quae autem modo dicuntur, Socratis sunt: qui vir etiam dum iuvenis esset, virtute claruit. Plurimis epistolae verba significare videntur dialogorum Socratem, non qualis re vera fuerit, sed perfectiorem quendam, insigni forma et florentissima aetate praeditum, qualem sibi Plato animo finxerit. Quam non vera sit ista opinio, ea re demonstratur, quod ex Platonis libris ipsis satis cognoscimus Socratem neque fuisse neque effingi formosum.

Ne illa quidem explicatio mihi probatur, qua usus Andreae¹ in annotatione ad hunc locum pertinente Platonem se ipsum appellare existimat Socratem pulchrum et aetate florentem.

Howald² in annotatione hunc locum explicante inepte iocari putat eum, qui epistolam scripsit, cum fingat Platonis Socratem esse natu minorem illo, qui ad summam senectutem perventurus fuisset, si ad id tempus vixisset; verumtamen fortasse praeferendam esse coniecturam *Ἰσοκράτους*, praesertim cum etiam Phaedri loco 277 E Isocratis nomen occurrat adiectivis *καλός* et *νέος* ornatum.

Alio modo hanc difficultatem solvere conatus est H. Raeder, Rhein. Mus. 61, 1906, 534 sq. praecedente Blassio: non Socratem illum Platonis magistrum, sed Socratem Minorem significari, qui in Theaeteto et Sophista audiens, in Politico disserens inducitur, in quibus dialogis Plato discedat ab iis, quae in prioribus Socratem Maiorem docentem finxisset.

Vix mentione dignum puto quod ego³ olim ad hunc locum explicandum attulisse mihi videbar: *καλοῦ καὶ νέου γεγονότος* idem esse atque *μακαρίου γεγονότος* (cf. Leg. 12, 947 E) *vita defuncti*.

3. Si a tanta opinionum varietate ad ea ipsa, quae in epistula legimus, redeunt quid certi ibi sit perspicere studemus, iam omnium primum eos errare apparet, qui putent hoc epistolae loco Platonem profiteri se omnino nihil scripsisse aut scripturum esse. Immo vero additis verbis *περὶ τούτων* indicat de certa quadam re se scribere nolle. Quae verba non temere esse addita nobis persuademus, si locum ep. 7, 341 C comparamus, ubi Plato de eadem re eodem fere modo scribit: *οἴκουν ἐμὸν γε περὶ αὐτῶν ἔστιν σύγγραμμα οὐδὲ μήποτε γένηται*. Quid sit illud *ἀπόρρητον*, aperte dicitur ep. 7, 344 D *περὶ φύσεως ἄκρων καὶ πρώτων*. Cf. quod ep. 7, 344 C Plato monet, ne vir gravis scribat de rebus vere seriis (*τῶν ὄντων σπουδαίων περὶ*). Re vera nullus est liber Platonis, quo doctrinae via ac ratione de iis quae naturae summa sunt exponatur, et perpauca sunt loci, ubi Plato ideam boni, quam summam habet, plane ostendat. Quae cum ita sint, refutandae vel prorsus reiiciendae

¹ Platons Staatschriften, griechisch und deutsch, von Wilhelm Andreae. Erster Teil: Briefe. Jena 1923.

² Die Briefe Platons, herausgegeben von Ernst Howald. Zürich 1923.

³ Sborník filologický II. p. 287. Praha 1911.

sunt opiniones eorum, qui hunc locum citaverunt atque interpretati sunt verbis *περὶ τούτων (περὶ αὐτῶν)* neglectis.

4. Qua re cognita haec mihi partim vera partim veri similia in hoc epistolae loco videntur posse reperiri: 1. Platonem dicere se de quibusdam rebus, scilicet de summa philosophiae notione, nihil scripsisse aut scripturum esse; 2. quaedam de hac re scripta tum cum Plato epistolam scribebat extitisse et falso ad Platonem auctorem esse relata; 3. illa scripta non fuisse Socratis Platonis magistri quippe qui nihil scripserit.

Quae cum ita sint, non est tam absurda quam multis videtur opinio Raederii, qui putat Socratem illum Minorem hoc loco significari. Tamen quae ad nomen ipsum adduntur *καλοῦ καὶ νέου γεγονότος* indicare mihi quidem videntur hic non de viro agi, cui vere Socratis nomen esset, sed Socratis nomine quendam appellari, qui de summa philosophia scripserit scriptumque tamquam Platonis divulgaverit. Cum ex hoc loco ipso tum ex iis quae Plato ep. 7, 341 B de Dionysio aliisque, qui de intima philosophia scripserunt, indicat satis apparet tales scriptores Platoni minime esse probatos et si quid nostra explicatio recti habet, Socratis nomen illi philosopho tamquam alteri ut dicitur Socrati per cavillationem esse inditum. Quis fuerit ille philosophus pro certo dicere non possumus; quae de ea re opinari licet, infra exponimus.

Et verbis et re loco de quo agimus simillimum est illud, quod Platoni dixisse Gorgiam narrat Athenaeus 11, 505 D sq. iocantem in ea, quae de ipso in dialogo Gorgia scripsisset: *ἡ καλὸν γε αἱ Ἀθῆναι καὶ νέον τούτον Ἀρχίλοχον ἐννέονχαιιν*. Aliud eiusdem rei exemplum est, quod Socratis nomine facile quilibet philosophorum iocose designabatur, cum et poetae comici saepius Socratem tamquam typum quendam viri sapientis vel sophistae in scaenam produxissent. Unde etiam verba *σωκρατεῖν* et *σωκρατίζειν* in usum venerunt, velut Aristoph. Av. 1281 sqq. *ἐλαωνομάνουν ἅπαντες ἄνθρωποι τότε, ἐκόμων ἐπείνων ἐρρόπων ἐσωκράτουν σκυτάλι' ἐφόρουν*, Alciphro 4, 17, 3 *καὶ σωκρατίζειν καὶ στωμύλλεσθαι θέλει καὶ εἰρωνεύεσθαι, καὶ Ἀλκιβιάδην τινὰ τὸν Πυθοκλέα νομίζει καὶ Ξανθίππην ἐμὲ οἶται ποιήσιν*. Quod ipse Plato Socratis nomine de alio philosopho uti est solitus et per se ipsum veri est simile et commemoratur apud Aelianum Var. h. 14, 33 *εἰώθει δὲ φασιν ὁ Πλάτων περὶ Διογένης λέγειν, ὅτι μαινόμενος οὗτος Σωκράτης ἐστίν*. Socrates in iocis et proverbiiis simili vice fungebatur atque Thales, cuius nomine persaepe homines tamquam doctissimi designabantur aut aliquo modo cum philosopho comparabantur, velut Aristoph. Av. 1009 *ἄνθρωπος Θαλῆς* (contra proprie Nub. 180 *τί δῆτ' ἐκείνον τὸν Θαλῆν θανμάζομεν*). Cf. Plant. Bacch. 122 sq. »quem ego sapere nimio censui plus quam Thalem, is stultior est barbaro poticio«; Capt. 274 sq. »Eugepae, Thalem

talento non eman Milesium; nam ad sapientiam huius hominis nimis nugator fuit; Rud. 1003 »salve, Thales«. Quod Plato ipse tali modo etiam alia nomina transferre solebat, apparet e Phaedro 261 D, ubi τὸν Ἑλεατικὸν Παλαμήδην de Zenone dici explicant et scholia et Diogenes Laert. 9, 25. Quin etiam ipsius Platonis nomen in eiusmodi usum incurrit; Suidas s. v. Ἐρατοσθένης: οἱ δὲ καὶ δεύτερον ἢ νέον Πλάτωνα, ἄλλοι Πένταθλον ἐκάλεσαν. Comparari potest, quod Photius Bibl. 58 memoriae prodidit, Arrianum esse appellatum Xenophontem Minorem: ἐπωνόμαζον δὲ αὐτὸν Ξενοφῶντα νέον; immo vero Arrianus ipse Cyneg. 5, 6 sibi nomen Ξενοφῶν ὁ Ἀθηναῖος dat et verum illum Xenophontem Peripl. 12, 5 et 25, 1 cognomine ὁ πρεσβύτερος distinguit.

5. Redeamus ad solvendam quaestionem, quis fuerit ille, quem Plato propter intempestive scribendum per ironiam oblique perstringit. Magni ad id momenti sunt quidam epistulae septimae loci, quibus Platonem de eadem re eodem modo agere apparet. Ep. 7, 341 B sq. postquam commemoravit Dionysium post ipsius auditionem quaedam tamquam a se inventa conscripsisse haec addit: ἄλλους μὲν τινὰς οἶδα γεγραφότας περὶ τῶν αὐτῶν τοῦτων, οἵτινες δέ, οὐδ' αὐτοὶ αὐτοῦς. τοσόνδε γε μὴν περὶ πάντων ἔχω φράζειν τῶν γεγραφότων καὶ γραφόντων, ὅσοι φασὶν εἰδέναι περὶ ὧν ἐγὼ σπουδάζω, εἴτ' ἐμοῦ ἀκηκοότες εἴτ' ἄλλων εἴθ' ὥς εὐρόντες αὐτοὶ τοιούτους οὐκ ἔστιν κατὰ γὰρ τὴν ἐμὴν δόξαν περὶ τοῦ πράγματος ἐπαῖειν οὐδέν. οὐκ οὐν ἐμὸν γε περὶ αὐτῶν ἔστιν σύγγραμμα οὐδὲ μήποτε γένηται. ζητὸν γὰρ οὐδαμῶς ἔστιν ὥς ἄλλα μαθήματα, ἀλλ' ἐκ πολλῆς συνουσίας γιγνομένης περὶ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καὶ τοῦ συζῆν ἐξαίφνης, οἷον ἀπὸ πυρὸς πηδῆσαντος ἐξαφθὲν φῶς, ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενον αὐτὸ ἐάντὸ ἤδη τρέφει. Pluribus verbis perstringitur a Platone quicumque aliquid τῶν περὶ φύσεως ἄκρων καὶ πρώτων scripsit, infra 344 D sq.: sive minor Dionysio fuerit sive maior, Platonis esse iudicium eum nihil sani neque audivisse neque didicisse de rebus de quibus scripserit; si audivisset vel didicisset, proinde ac Plato eas plurimi fuisse aestimaturum neque inconcinno et indecente modo ausurum fuisse eas emittere; non scripsisse illum commentarios memoriae gratia, cum facillime memoria teneri possint, si quis ea semel animo comprehenderit, sed prava gloriae cupiditate ductum; ob eam rem non fuisse eum dignum, qui Platonem audiret. Quamquam quae sequuntur Dionysium solum spectant, haec sine dubio etiam de iis dicuntur, qui loco quem supra attulimus verbis ἄλλοι τινές significantur.

6. Quinam sunt ii, quos Plato de summa philosophia scripsisse scit, quorum nomina non affert, quos quid ipse de iis rebus vere sentiat ignorare demonstrat? Platonis eos auditores fuisse e verbis εἴτ' ἐμοῦ ἀκηκοότες εἴτ' ἄλλων εἴθ' ὥς εὐρόντες αὐτοὶ apparet. Iam omnium primum coniungenda sunt

haec cum loco 2, 314 B sq., de quo supra exposuimus. Utrumque hunc locum spectantibus nobis apparet a Platone reprehendi quendam (ep. 2.) aut quosdam (ep. 7.), qui ipso invito scripserint de re, de qua ipse non scripsit, sed praesentibus auditoribus disputavit; reprehendit eos propterea, quod de ea re scribi noluerit, dum credit eam ne oratione quidem nedum scripto pro dignitate exponi multitudinique tradi posse, v. 7. 341 D sq.

Iam videamus, num reperiri possit, ad quem Platonis reprehensio pertineat. Simplicius in commentariis, quos in Aristotelis Physica scripsit, commemorat Platonis de bono acroasin a quibusdam, qui audiverant, obscure (*αἰνιγματωδῶς*) litteris esse consignatam; ibi, quae Plato de prima omnium natura sentiebat, contineri. Praeter Aristotelem appellantur a Simplicio Speusippus, Xenocrates, Heraclides, Hestiaeus, alii Platonis discipuli. Simpl. in Phys. 9, 151, 6 Boruss. (Diels) (= Arist. fragm. 28 Rose) λέγει δὲ ὁ Ἀλέξανδρος οὕτω „κατὰ Πλάτωνα πάντων ἀρχαὶ καὶ αὐτῶν τῶν ἰδεῶν τό τε ἐν ἐστὶ καὶ ἡ ἀόριστος δύαξ, ἣν μέγα καὶ μικρὸν ἔλεγεν, ὥς καὶ ἐν τοῖς Περὶ τὰγαθοῦ Ἀριστοτέλης μνημονεύει“. λάβοι δὲ ἂν τις καὶ παρὰ Σπενσίλπον καὶ παρὰ Ξενοκράτους καὶ τῶν ἄλλων, οἱ παρεγένοντο ἐν τῇ Περὶ τὰγαθοῦ Πλάτωνος ἀκροάσει· πάντες γὰρ συνέγραψαν καὶ διεσώσαντο τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ταύταις αὐτὸν ἀρχαῖς χρῆσθαι λέγουσι. Id. ib. 453, 25 (= Rose ib.) ἐν τοῖς Περὶ τὰγαθοῦ λόγοις, οἷς Ἀριστοτέλης καὶ Ἡρακλείδης καὶ Ἐστιάδης καὶ ἄλλοι τοῦ Πλάτωνος ἐταῖροι παραγενόμενοι ἀνεγράψαντο τὰ ῥηθέντα αἰνιγματωδῶς ὥς ἐρρήθη.

Aristotelem Platonicas et Pythagoricas de iis, quae sunt, eorumque principiis opiniones exposuisse memoriae prodidit Simplicius etiam in De an. 11, 28, 7 Boruss. (Hayduck); idem refert Ioannes Philoponus in De an. 15, 75, 36 Boruss. (Hayduck = Rose l. l. p. 40): ἰστορεῖ οὖν ἐκεί τὴν Πλάτωνος καὶ τῶν Πυθαγορείων περὶ τῶν ὄντων καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν δόξαν. Pythagoricae quae hic vocantur opiniones fortasse eadem erant quibus Plato ipse bonum explicabat numerorum doctrina adhibita; v. Aristox. Elem. 2, p. 30 Meib.

Haec omnia ad Platonis de bono acroasin pertinent. Etiam alius Platonis auditor de vita et doctrina magistri scripsisse fertur, Hermodorus Syracusanus, qui in proverbium venit dum «sermones venditat»; v. Cic. Ad Att. 13, 21, 4, Zenob. 5, 6, Suid. s. v. Λόγοισιν Ἐρμόδωρος ἐμπορεύεται. Cuius de Platone scriptum commemorat Dercyllides apud Simplicium in Phys. p. 247, 33 et 256, 32 (Diels) citatque eius locum, quo exponuntur, quae Plato de materia deque primis causis disseruit.

Habemus Platonis auditores, qui de eius intima philosophia scripserint; quorum alii nominantur, alii nomine omisso illis adnumerantur. Non dubito, quin alibi non sint quaerendi ii, quos Plato utroque epistularum loco perstrin-

git. Reprehensio certe non solum ad anonymos illos, sed etiam ad nobiles in philosophia viros pertinet, Aristotelem, Speusippum, Xenocratem, Heraclidem, Hestiaeum, Hermodorum. Consentaneum est in priore epistula Platonem unius ex iis mentionem facere, in posteriore plurium; temporis ratione computata ostenditur et acroasin illam ipsam, quam de bono Plato fecit, et »alterius illius Socratis« scriptionem ante secundae epistulae tempus i. e. ante a. 363 esse ponendam, de ceterorum libris post id tempus et ante a. 353, quo scripta videtur esse epistula septima, Platonem esse certiorum factum.

7. Restat, ut respondere conemur, quisnam is fuerit, quem Plato ep. 2, 314 C »alterum Socratem« appellet. Comparantibus nobis, quae de unoquoque eorum quos diximus viros memoriae sunt prodita, Heraclides ille Ponticus potissimum videtur esse, quem Plato illo cognomine significet. Etenim fuit vir, quantum scimus (v. Diog. Laert. 5, 86 sqq.), et philosophia et iactantia notabilis. Quod ab eius moribus non abhorrebat sua scripta aliorum nominibus inscriptis ornare, ostenditur eo, quod Aristoxenus commemoravit eum etiam tragoedias scripsisse scriptasque ad Thespidem auctorem rettulisse, v. Diog. Laert. 5, 92. Hanc de Heraclida coniecturam facere non auderem, nisi mihi persuasum esset in tam dubiis quaestionibus non solum verum invenire, sed etiam, quod veri simile sit, ostendere alicuius esse momenti.

Čestný nápis Rutilia Pudenta Crispina.

Napsal Jos. Dobíáš.

V právě vyšlém čísle Notizií degli scavi uveřejňuje R. Paribeni¹ mramorovou basí, nalezenou při výkopech na dvoře někdejších kasáren sv. Kateřiny a Magnanapolí, s nápisem, obsahujícím celou kariéru nějaké velmi významné osobnosti doby císařské. Base byla směrem svislým rozpůlena, aby z ní byly vytvořeny dva stupně malého schodiště, a tak padla dláto za oběť nejen všechna písmena ve středu popsané plochy (od tří do desíti), ale při odstraňování horního orámování nápisné plochy zmizel až na několik písmen i celý první řádek, který obsahoval právě jméno osoby nápisem poctěné.

Nápis zní podle doplněného čtení Paribeniho takto:²

¹ R. Paribeni, Iscrizione onoraria. Notizie degli scavi di antichità. Ser. VI. Vol. IV (1928), str. 343—348.

² Levá půle, pokud jí neublížilo dláto, se čte velmi dobře, zato pravá je tak ošlapaná, že čtení je velmi nesnadné. Transkripce Paribeniho na str. 343 n. má několik chyb tiskových, omyly v písmenech i v druhu závorek. Opravoval jsem je podle připojené autotypie (str. 345), která však ne vždy reprodukuje zřetelně nynější stav nápisu.

- *lio Pu* *il*
 [leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) ad [cens]us accepta[ndos]
 prov(inciae) Lugdunens[is] et Aquitaniae?,
 curator[um] Teanens[ium] Ati[n]atium
 5 Venafrano[rum]]imium
 leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) prov(inciae) [Hispaniae Cite]rioris
 et Gallaecia[e, electo duc]i ex s(enatus) c(onsulto)
 bello Aquil[eiens]i, co(n)s(uli), proco(n)s(uli)
 prov(inciae) Achaiae, [leg(ato)] Aug(usti) pr(o) pr(aetore) [prov(inciae)]
 10 Syriae Phoenic[is], [leg(ato)] Aug(usti) [pr(o) pr(aetore) prov(inciae)]
 Thraciae, leg(ato) Au[g(usti) pr(o) pr(aetore) prov(inciae)] Lusitan(iae),
 leg(ato) leg(ionis) XV Apollin[aris], s(odal) Had[rian]ali
 Antoniniano [Comm]odian[o, sod(ali)]
 Severiano Ant[onini]ano, [iuridico]
 15 Aemiliae et L[igur]ia[e]
 curator[um] viarum [Clodiae, C]assi[ae] et Ciminiae,
 curator[um] Fanestr[en]s(ium) P[isaur]ens(ium),
 praetori, aed[ili] ce[ri]ali, q[uaestori]
 urbano, IIII vir[o] v[er]iarum c[ur]andarum, prae[fecto] urb(i) feriarum
 20 Latinarum, p[raef]ecto] coh[ortis] I Lusitano[rum]
 eq[ui]tatae q[ui]ngenariae).

Je na první pohled patrné, že kariéra muže poctěného římskou basí je na nápisu uvedena v obráceném pořadí, t. j., počíná se hodnotami nejvyššími nebo aspoň posledně zastávanými a postupuje zpět až k úřadům nejnižším a tedy nejstarším. Z těchto úřadů je pro datování nápisu, aspoň přibližné, nejdůležitější funkce, kterou zastával ve válce Aquilejské.

Doplnění Paribenih, *electo duci ex senatus consulto bello Aquil(eiensi)*, není sice dostatečně zajištěno, ale velmi pravděpodobné. Před koncovým I vidí Paribeni ještě stopy C, takže lze předpokládati čtení *du]Cl*. Takovýto titul je pro velitele vojsk v mimořádných dobách válečných již od II. století po Kr. velmi obvyklý. Kromě dokladů uvedených Paribenim, z CIL II. 4114 = Dessau 1140: *duci exercitus Illyrici* z roku 149 a CIL VI. 1645 = Dessau 2773: *duci legionum Daciae* z doby Philippovy, lze uvést CIL II. 2634: *dux legionis VII Geminae*, III. 1919 = Dessau 2770: *duci legionum ... adversus Armo[ricano]s*, CIL VIII. 9365: *duci trium Daciarum*, VI. 1450 = Dessau 2935: *duci exerciti Mysiaci* atd.²

Víc nežli na titulu záleží však na vojenském podniku, jehož se náš Říman účastnil *ex senatus consulto*. A výraz *bellum Aquileiense* neponechává v té příčině žádných rozpaků: nemůže běžeti o jinou událost nežli o epizodu bouřlivých zápasů o trůn po smrti obou Gordianů r. 238, kdy senát zvolil proti Maximinovi výbor dvacíti senátorů a z nich potom dva císaře, Balbina

¹ Paribeni čte *Phoeniciae*. Opravuji podle CIL III. 167 a 202. CIL VI. 228 = Dessau 2187 má ovšem *in provinc. Syria Foinicia*.

² Další doklady uvádí Seeck, *Dux* v R.-E. V 2 (1905), sl. 1869n., *Ettore de Ruggiero*, *Dizionario epigrafico di antichità romane* II. 3. Roma 1922, str. 2078 n. a *A. von Domaszewski*, *Die Rangordnung des röm. Heeres* [Otisk z Bonner Jahrbücher, seš. 117]. Bonn 1908, str. 183.

a Pupiena. Na pochodu z Podunají, kde Maximinus bojoval proti Dákům a Sarmatům (pravděpodobně Jazygům), proti vzbouřivší se Italii zastavila císaře pevnost aquilejská, kam senát poslal dva své členy, konsuláry Crispina a Menofila, jako organizátory odboje.¹ Za tohoto obléhání se vzbouřili Maximinovi vojáci a ubili jej i s jeho synem.

Již Paribeni (str. 346) poznal správně, že v zprávě o vynikající účasti záhadného našeho oslavence na válce Aquilejské leží klíč k určení nového nápisu, a pokusil se na základě výrazu, že muž jím zvěčněný byl vyslán *ex senatus consulto*, ztotožniti jej s jedním z obou konsulárů, o kterých mluví starověké zprávy. Poněvadž se z jejich jmen zachovala jen cognomina, byla ovšem jejich identifikace velmi těžká. První z nich byl ztotožňován s L. Bruttii Crispinem, konsulem r. 224,² druhý s Tulliem Menophilem, který byl někdy v letech 238—241 místodržícím Dolní Moesie.³ Ale zase již Paribeni poznal, že ani na jednoho ani na druhého nelze pomýšlet při výkladu nového nápisu. Poněvadž Bruttius byl konsulem r. 224 a náš nápis uvádí účast oslavencovu na obraně Aquileie hned po konsulátě, vyplývalo by z toho, že mezi rokem 224 a 238 nezastával Bruttius jiný úřad, což se nehodí na člověka ve veřejném životě tak hojně používaného, jakým byl muž, oslavený římskou basí. Proti Tulliovi Menophilovi pak rozhoduje, že by byl musil hned po válce Aquilejské odejít ke správě moeské, kdežto náš oslavenec se po ní stal místodržícím v Přední Hispanii a censitorem v Gallii Lugdunské.

Rozhoduje se tedy Paribeni pro L. Lorenia Crispina, kterého ztotožnili s organizátorem obrany Aquileie již Borghesi, Seeck a

¹ Herodianos VIII. 2, 5: Ἐστρατήγουν δὲ αὐτῶν [t. j. nad Aquilejskými] καὶ πάντα εἶχον διὰ φροντίδος ἄνδρες δύο, ἀπὸ ἀπατείας μὲν, ἐπιλεχθέντες δὲ ὑπὸ τῆς συγκλήτου. Ὡν ὁ μὲν Κρισπῖνος ὁ δὲ Μηνίφιλος ἐκαλεῖτο; Vita Maximinorum 21, 6: Post hoc Aquileiam venit, quae contra eum armatis circa muros dispositis portas clausit, nec propugnatio defuit Menophilo et Crispino, consularibus viris, auctoribus; Vita Maximi et Balbini 12, 2: Maximinus ab oppidanis Aquileiensibus et paucis, qui illic erant, militibus <ducibus> Crispino ac Menophilo consularibus, qui a senatu missi fuerant, victus est. Výraz Ἐστρατήγουν u Herodiana svědčí pro pravděpodobnost, že úřední titul obou senátorů byl *dux*; tím stoupá též pravděpodobnost Paribenioho doplnění *duci* na novém nápisu.

² Lenain de Tillemont, Histoire des empereurs et des autres princes qui ont régné durant les six premiers siècles de l'Eglise III. 2. Bruxelles 1712, str. 506; B. Pick, Inedita der Sammlung Mandl in Budapest. Numismatische Zeitschrift XXIII (1891), str. 50 pozn. 45; Henze, Bruttius 4) v R.-E. III. 1 (1897), sl. 912; v. Domaszewski, Untersuchungen zur roemischen Kaisergeschichte. Rheinisches Museum für Philologie. N. F. LVIII (1903), str. 541.

³ P. de Rohden - H. Dessau, Prosopographia imperii romani III. Berolini 1898, str. 311 (č. 281); Selatie E. Stout, The Governors of Moesia. Dissert. Princeton 1911, str. 73.

Dessau¹; důvodem je mu ovšem spíš nedostatek důkazů proti ztotožnění nežli nějaký důkaz pozitivní. Nevíme totiž, kdy byl Lorenius konsulem, jen tolik, že byl r. 231 *frater arvalis* a že byl počten sochou r. 244.² Paribeni musí také připustiti, že »i resti di lettere della prima linea poco si accordano anche con questa integrazione«, ale při složitosti, nepravidelnosti a nestálosti jmen na počátku III. století to nepokládá za námitku rozhodující. Slova, jimiž kvalifikuje poměr zbytků první řádky našeho nápisu k jménu L. Lorenius Crispinus, jsou však velmi eufemistická: ve skutečnosti nemají spolu obě jména společného naprosto nic. Již to svědčí proti jejich identifikaci. Pomýšleje na jednoho z obou konsulů r. 238, byl Paribeni na správné stopě, ale omeziv se na výběr osob, jaký poskytovalo starší badání, pravou osobu nenašel.

Zjistiti ji s naprostou bezpečností pomohla mi zmínka nápisu o syrském místodržitelství muže, který jím byl počten. Někdy kolem roku 232, kdy císař Severus Alexander navštívil Palmyru, byl totiž místodržitelem Syrie-Foiniky — v jejích hranicích ležela Palmyra³ — Rutilius Pudens Crispinus,⁴ jehož jméno znamenitě vyhovuje zbytkům, zachovaným v první řádce našeho nápisu

RutiLIO PVdenti . . .⁵

a jehož cognomen je totožné s jménem konsulára, činného v Aquileii r. 238.

A potřebuje-li tato identifikace ještě dalšího potvrzení, poskytuje náš nápis i je zmínkou o thráckém místodržitelství muže, kterého oslavuje: neméně nežli sedm milníků thráckých z doby císaře Severa Alexandra vzpomíná *Ποντιλλίου Πούδεντιος Κρισπείνου, πρεσβευτοῦ Σεβαστοῦ ἀντιστρατήγου*, jako legáta Augusti pro praetore v Thrákii.⁶

¹ B. Borghesi, Oeuvres complètes II. 232; Otto Seeck, Der erste Barbar auf dem röm. Kaiserthron. Preussische Jahrbücher LVI (1885), str. 294; H. Dessau, Prosopographia imperii romani II. Berolini 1897, str. 299 (č. 254). Miltner, Lorenius 2) v R.-E. XIII. 2 (1927), sl. 1443 se nerozhoduje mezi Loreniem a Bruttiiem Crispinem.

² CIL VI. 2108, 7 a 1447 = 31657.

³ Ulpianus, Digesta L. 15, 1, 5: *Est et Palmyrena civitas in provincia Phoenice . . . collocata.*

⁴ W. H. Waddington, Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure III. Inscriptions. Paris 1870, č. 2598 = Melchior de Vogüé, Syrie centrale. Inscriptions sémitiques. Paris 1868—1877, str. 17n. (č. 15) = W. Dittenberger, Orientis graeci inscriptiones selectae II. 640 = R. Cagnat, Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes III. 1038: Čestný dekret pro Iulia Aurelia Zenobia, *στρατηγήσαντα ἐν ἐπιδημία θεοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἀπερητήσαντα παρὸντα διηνεκεί Ποντιλλίου Κρισπείνου τοῦ ἡγεσάμενου*. K datování srov. Jos. Dobiaš, Císař Hadrian v Palmyře. Listy filologické LV (1928), str. 197 n. pozn. 4.

⁵ Zdá se mi, že na reprodukci v Notizie degli scavi, str. 345 lze rozeznati ještě stopy D v PVdenti, ba, neklame-li mne autosuggestio, i PVdenti CRISPINO.

⁶ Ernst Kalinka, Antike Denkmäler in Bulgarien. Schriften der Balkankommission. Antiquarische Abt. IV. Wien 1906, sl. 52 nn. č. 49—53 a

Zjištěním Rutilia Pudenta Crispina jako osoby poctěné novým nápisem římským získáváme nejen rozluštění problému, kdo vlastně byl onen Crispinus, který r. 238 bránil Aquileii proti Maximinovi,¹ ale i úplný cursus honorum jedné z nejvýznamnějších osobností na počátku III. století po Kr.

Svou kariéru začal Rutilius Pudens Crispinus jako *praefectus cohortis primae Lusitanorum equitatae quingenariae*, která tenkrát ležela v Egyptě, pravděpodobně stále ještě v Contrappollonopoli, kde ji shledáváme r. 156.² Hned potom se stal *praefektem urbi feriarum latinarum*. Tento úřad, zřizovaný k zastupování všech magistrátů římských, odcházejících z města do Albských hor k oslavě Jova Latiara, pozbyl ovšem již dávno svého původního významu a byl obsazován každoročně mladistvými členy stavu senátorského.³

Další úřady Crispinovy, z něhož se stal postupně *quattuorvir viarum curandarum*, *quaestor urbanus*, *aedilis curialis* a *praetor*, neposkytují nic pozoruhodného. Teprv dva následující úřady kuratorské jsou zajímavější. Crispinus se stal *curator Fanestr[ensium] Pisaur[ensium]*, t. j. císařským úředníkem, kontrolujícím obecní hospodářství v umberských městech Fanum Fortunae (n. Fano) a Pisauru (n. Pesaro),⁴ a pak kuratorem několika jihoetruských silnic. Pariběhího doplnění *curator viarum [Clodiae] Cassi[ae] et Ciminiae* se shoduje s titulem podobného kuratorství na nápisech C I L X. 6006 = Dessau 1066 a C I L VIII. 7049 = Dessau 1177, ale není jediné možné, poněvadž pořádek a počet jihoetruských silnic, spravovaných jediným kuratorem, se neuvádí vždycky stejně. Vedle silnice Cassiovy,

sl. 368 n. a *Herm.* a *Karl Škorpil*, Antike Inschriften aus Bulgarien. Archaeologisch-epigraph. Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn XV (1892), str. 109, č. 65 = IGRR I. 669 (a 1446), 688 (a 1453), 719 (a 1470), 720, 772, 1471 a 1472. Srov. *Arthur Stein*, Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia. Sarajevo 1920, str. 56 nn.

¹ Nápisem dochází potvrzení domněnka, kterou pronesl — v článku jinak plném omylů — již *Nagl*, Rutilius 32) v R.-E. I A 1 (1914), sl. 1269.

² Měla tenkrát 505 mužů, z toho 114 jezdců na koni, 19 na velbloudu. Viz *Cichorius*, Cohors v R.-E. IV. 1 (1900), sl. 311n.

³ M. Antonius Antius Lupus, zabítý od Commoda (Vita Commodi 7, 5), počal svou kariéru jako *praefectus feriarum latinarum*, před decemvirátem stlitibus iudicandis a tribunátem vojenským (CIL VI. 1343 = Dessau 1127). L. Fulvius Aburnius Valens se stal r. 118 *praefect(us) urbi feriarum latinar(um)* před úřadem tresvira mincovního (CIL VI. 1421 = Dessau 1051) a zcela podobně i M. Metilius Aquilius Regulus, cos. 157 (CIL XIV. 2501 = Dessau 1075) i L. Fulvius Gavius Numisius Petronius Aemilianus (Dessau 1172. Srov. CIL VI. 1422 = Dessau 1171). Srov. *Christianus Wernerus*, De feriis latinis. Dissert. Lipsiensis. Coloniae 1888, str. 44 nn.

⁴ Jak upozornil již Paribeni, byla obě města i jindy kontrolována jediným kuratorem. CIL XI. 6138: C. Luxilio C. f. Pompt. Sabino Egnatio Proculo, c. v., cur(ator) rer(um) publicar(um) Pisaur. et Fanest.

kteřá, vedouc z Říma přes Sutrium, Volsinie a Clusium, byla hlavní spojovací tepnou východní Etrurie, a jejích odboček, silnice Claudiovy, která obcházela na západě jezero Sabatské, a silnice Ciminské, která zkracovala okliku silnice Cassiovy mezi Sutriem a Sorrinou, bývaly pod jediným kurátorem ještě *via Annia, nova Traiana* nebo *tres Traianae, Amerina*, odbočující od Cassiovy a běžící pak na sever rovnoběžně se slavnou silnicí Flaminiovou, ba dokonce i tato *via Flaminia*.¹ Z těchto jmen se mi zdá *et Ciminiae*, které zvolil Paribeni, příliš dlouhé. Zbývající prostor řádky 16. nejlépe vyplňuje jméno *Anniae*.

Iuridicus Aemiliae et Liguriae byl jeden ze čtyř soudních úředníků, kteří vykonávali vyšší civilní soudnictví v Itálii kromě Latia, Campanie a Samnia, kde vykonávaly soudnictví úřady města Říma. Jeden ze soudních obvodů těchto iuridiků zahrnoval Aemilii, Ligurii a Etrurii². Dva první kraje uvádí jako obvod samostatného iuridika nápis CIL VI. 332 = Dessau 1135 a CIL X. 5178 = Dessau 1159. Jen jméno Ligurie uvádí nápis CIL VIII. 7033 (patrně úplný) a XIV. 2503 (na rozhodujícím místě zkořmolený). Protože na Crispinově nápisu za *L[iguriae]* zbývá ještě dosti místa, na němž sotva mohlo stát jméno nějakého úřadu, lze jej doplniti buď *et Tusciae*, podle nápisu CIL VIII. 597: *iuridico per Aemiliam et Liguriam et Tusciam*,³ nebo *et Etruriae*, podle jiného, nedávno objeveného nápisu afrického: *iuridico per tractus Etruriae, Aemiliae, Liguriae*.⁴ Místu, které je k dispozici, lépe odpovídá doplnění kratší.

Crispinus se potom stal členem několika sodalicií, zřízených pro kult zbožněných císařů:⁵ *sodalis Hadrianalis, Antoninianus, Commodianus, Severianus Antoninianus*. Nápadné

¹ CIL III. 6813 a 7314 = Dessau 1038 a 1093; CIL V. 877 = Dessau 1052; CIL VI. 1356 = Dessau 1109; CIL IX. 5833 = Dessau 1059; IGR III. 667 = Dessau 835; W. M. Ramsay, *Studies in the Roman Province Galatia VI. Some Inscriptions of Colonia Caesarea Antiochea*, The Journal of Roman Studies XIV (1924), str. 177 (č. 3) = L'Année épigraphique 1926, str. 19, č. 77. Srov. B. Borghesi, *Oeuvres complètes* IV. 129 nn. a R. Kiepert, *Formae orbis antiqui* XX. 5.

² Zcela výjimečně se uvádí na nápisu CIL VIII. 5354 = Dessau 1084 *iuridicus Aemiliae [et Flaminiae]*. Srov. [proti Th. Mommsenovi, *Römisches Staatsrecht* II, 2³, str. 1085 s pozn. 8] C. Jullian, *Les transformations politiques de l'Italie sous les empereurs romains*, Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome, Fasc. 37. Paris 1884, str. 130 nn. a Rosenberg, *Iuridicus* v R.-E. X. 1 (1917), sl. 1150 n.

³ Opis, ve kterém se jediné nápis zachoval, má místo *LIGVRIAM* slovo *ETRVRIAM*, vedle *Tusciam* nemožné.

⁴ Alfr. Merlin, C. Vettius Sabinianus, proconsul d'Afrique. Académie des inscriptions & belles-lettres. Comptes rendus 1919, str. 355 nn. = L'Année épigraphique 1920, str. 12 (č. 45) = R. Cagnat - Alfr. Merlin, *Inscriptions latines d'Afrique*. Paris 1923, str. 83 (č. 281).

⁵ Srov. o nich na př. Georg Wissowa, *Religion und Kultus der Römer*, München 1912² str. 564 nn.

je, že byl členem sodalicie Commodova a nikoli Markova. Nejlépe by se to dalo vyložit tím, že byl členem sodalicie Pertinarkova, které vzniklo přeměnou jména sodalicie Markova¹, a že tedy byl sodalis *Helvianus*. Toto slovo také lépe vyplní mezeru na konci řádky 13. nežli Paribeniho čtení *sod(al)i*, které je nadto zbytečným opakováním po stejném slově v řádku předcházejícím. Paribeni pokládal titul *sodalis Commodianus* za dosud nedoložený. Ve skutečnosti se s ním setkáváme již na nápise z Říma CIL VI. 1365 = Dessau 1160: *C. Caerellio Fufidio Annio Ravo C. fil. Ouf. Pollittiano, sodali Marciano Aureliano, Commodiano, Helviano, Severiano*.²

Další stupeň Crispinovy kariéry byla hodnost plukovníka legie XV Apoll.: *Legatus legionis XV Apollinaris*, která od té doby, co byla za Traiana přeložena z Carnunta na Východ, ležela v kappadockých Satalech. Její památky z doby tamějšího pobytu jsou velmi vzácné. Náš Crispinus je jediný známý nám legát této legie po M. Vettiovi Valentovi z roku 137.³

Přicházejí potom na řadu nejdůležitější úřady Crispinovy, ve správě provinciální, především ve třech provinciích praetorských, Lusitanii, Thrakii a Syrii-Foinice. Tu cítíme nemožnost přesnějšího datování nejbolestněji.⁴ Dobu Crispinovy správy lusitanské nemůžeme přesněji určit pro nedostatečnou známost fastů této provincie.⁵ Správu Thrakie lze datovati jen dobou Severa Alexandra, za jehož vlády Crispinus opravoval thrácké silnice. Konečný možný termin pro jeho správu thráckou je doba kolem roku 232, kdy, někdy v době perského tažení Alexandrova, prodlel jako místodržitel Syrie-Foiniky⁶ nějakou dobu v Palmyře.

¹ Vita Pertinacis 15, 4: *Marciani sodales, qui divi Marci sacra curabant, Helviani sunt dicti propter Helvium Pertinacem*; Vita Septimii Severi 7, 8: *Addito flamine et sodalibus Helvianis, qui Marciani fuerant*.

² Zřízení sodalicie Commodova bylo asi dílem Septimia Severa, který konsekroval Commoda, aby se pomstil senátu. Vita Septimii Severi 11, 8 n. a 12, 8.

³ Ritterling, Legio v R.-E. XII. 2 (1923), sl. 1754 n.

⁴ Codex Justinianus V. 62, 10 obsahuje reskript císaře Alexandra Crispinovi z 13. srpna 229. Je velmi pravděpodobné, že se týče našeho Crispina, ale z obsahu reskriptu nelze vyčísti, které provinciální správy se týče.

⁵ W. Liebenam, Forschungen zur Verwaltungsgeschichte des röm. Kaiserreiches I. Leipzig 1888, str. 63 n. a 2-4 i Maria Marchetti, Hispania v Ruggierově Dizionario epigrafico di antichità romane III. Roma 1922, str. 912 uvádějí posledního legáta lusitanského, jehož chronologii lze určit, někdy z doby kolem roku 200.

⁶ Výslovným označením Rutilia Pudenta jako propraetora syrského na našem nápise se stávají zbytečnými pochybnosti, které měl Gust. Ad. Harrer, Studies in the History of the Roman province of Syria. Dissert. Princeton 1915, str. 55 o tom, zdali byl Crispinus místodržícím, či, jak spíše soudil, jen mimořádným velitelem syrských vojsk. Důvody těchto rozpaků vyvrátil ostatně Arthur Stein na uv. m., str. 58 již materiálem, který byl po ruce do roku 1920.

Jak dlouho spravoval Syrii, nelze říci.¹ Pravdě nejpodobnější doba jsou léta Alexandrovy parthské výpravy, tedy 231—233. Mezi ní a rok 238, který je jediným pevným datem Crispinovy kariéry, připadlo ještě místodržitelství v senátorské provincii Achaïi a konsulát.

Po úspěšné obraně Aquileie proti Maximinovi se stal Crispinus *legátem Augusti pro praetore provinciae Hispaniae Citerioris et Gallaeciae*. Poněvadž propraetorem Přední Hispanie byl r. 238 Q. Decius Valerianus,² zdá se, že byl Crispinus jeho přímým nástupcem. Velmi důležité je udání rozsahu jeho provincie dvěma okrsky, Přední Hispanii a Gallacií, neboť pomáhá rozluštití starý spor o to, zůstala-li Gallacie od té doby, co ji Caracalla asi r. 213 oddělil od Přední Hispanie,³ samostatnou provincií až do reformy Diocletianovy, či zdali bylo toto rozdělení brzy likvidováno,⁴ ve prospěch mínění druhého. V době Crispinově byly již Hispania Citerior i Gallaecia podřízeny místodržiteli jedinému a jako jediný přezitek nedávného rozdělení zůstalo jen dvojí jméno provincie.

Předposledním úřadem Crispinovým bylo zase kuratorství, ale tentokrát nad čelnějšími a významnějšími městy v Campanii. Podléhala mu města Teanum a Venafrum. Doplnění dvou dalších je nejisté; Paribeni předkládá k výběru Atinu, Allifae, Casinum, Interamnū.

Poslední funkci zastával Crispinus jako *legatus Augusti pro praetore ad census acceptandos*⁵ provinciae *Lugdunensis*. Stal se tedy místodržícím Lugdunské Gallie se speciálním úkolem, vykonati v této provincii i census.⁶ Paribeniho doplnění *et Aquitaniae* je velmi nejisté, jednak že samo nestačí vyplnití řádku, jednak protože nemá v jiných dokladech o lugdunských legátech *ad census* obdoby. Srov. CIL X. 6658 = Dessau 1040: *leg. Aug. p(ro) p(raetore) ad census provinciae Lugdunensis*⁷ a řecký protějšek z Efesu: *πρεσβευτὴν Ἀχιονίου καὶ Οὐήρου*

¹ Z nápisu uvedeného výše na str. 9 v pozn. 4 nevyplývá totiž s naprostou určitostí, že byl Crispinus syrským legátem právě v době Alexandrovy návštěvy v Palmyře, ačkoli je víc než pravděpodobné, že zmínka o tamějším pobytu Crispinově a o římských vexillacích se týče perské výpravy Alexandrově.

² CIL II. 4756, 4759, 4788, 4816, 4826, 4828, 4831, 4834, 4853, 4858, 4870, [4874], 4886, 4887, 6222 a [6243].

³ CIL II. 2661 a 5680 = Dessau 1157.

⁴ J. Mispoulet, Transformations de l'Espagne durant les trois premiers siècles de l'Empire romain. *Revue de philologie* XXXIV (1910), str. 319 nn.; Maria Marchetti, Hispania v Ruggierově Dizionario epigrafico III. 807 n.; Eugène Albertini, Les divisions administratives de l'Espagne romaine. Paris 1923, str. 77 nn.

⁵ Obvyklý výraz je *accipiendos*. Ale i *accept(andos)* je doloženo, pro Belgiku. CIL XIV. 3593.

⁶ Srov. Th. Mommsen, Röm. Staatsrecht II. 2^a, str. 1092 s pozn. 8; Kubitschek, Censur v R.-E. III. 2 (1899), sl. 1918 nn.; Otto Hirschfeld, Die kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis auf Diocletian. Berlin 1905², str. 55 n.

⁷ Jiné doklady uvádí Kubitschek na uv. m., sl. 1919 n., kde jsou sebrány i doklady o provádění zcela samostatného censu v Aquitanii.

των Σεβαστιῶν καὶ ἀντιστρατήγων τῆς καὶ Λούδωνον Οὐελτικῆς καὶ τιμητῆν τῶν ἐν αὐτῇ ἐθνῶν.¹ Datovati galskou správu Crispinovu přesněji je nemožné pro velkou vzácnost dat o tamějších místodržících. Po M. Aediniovi Iulianovi z posledních let Severa Alexandra² jsou pro něho všechna další léta volná.³

Leden 1929.

Westoniana.

Napsal Bohumil Ryba.

Obraz, který podal ve svém spise⁴ o činnosti humanistky Westonie⁵ prof. dr. Ant. Kolář, doplnil znalec našeho humanismu K. Hrdina⁶ především šťastným zjištěním o Kelleyovi, které osvětlilo zcela nově rodinné osudy básnířčiny.⁷ Přesto budiž nám dovoleno ještě se k Westonii vrátiti.

Kdežto prof. Kolář přestal na užiti a interpretování známého materiálu tištěného, shledaného A. Truhlářem⁸, chce býti úkolem tohoto našeho článku jednak upozorniti na dva neznámé dosud projevy Westoniiny, zachované rukopisně, jednak připojiti hrstku poznámek methodických, exegetických a kritických.

Mezi oběma příspěvky rukopisnými, které uvedeme v prvních dvou kapitolách, jest jistý vnitřní rozdíl. První z nich vyplňuje jen mezeru našich dosavadních znalostí, avšak mezeru takovou, kterou by nebylo nesnadno překlenouti prostým dohadem. Druhý naproti tomu připravuje překvapení docela nečekané, vyvrací starší předpoklady a — jak to již bývá — s novým poučením přináší i nový problém.

¹ Forschungen in Ephesos III. Wien 1923, str. 116 — L'Année épigraphique 1924, str. 18 (č. 74).

² CIL XIII. 3162.

³ Camille Jullian, Histoire de la Gaule IV.³ Paris 1924, str. 537 pozn. 4 a str. 568 pozn. 6.

⁴ Humanistická básnička Vestonia, Sborník filos. fak. univ. Komenského v Bratislavě IV, č. 40, Bratislava 1926.

⁵ Bibliografii uvádí L. Fränkel, Allgem. Deutsche Biogr. 42, 1897, 194 a Č. Zibrť, B. Č. H. III. č. 10528—10538. K údajům tam obsaženým sluší připojiti dosti podrobný životopis v Dictionary of National Biography IX, 1899, str. 359 a n., jehož autorkou byla E[lizabeth] L[ee].

⁶ Dvě práce z dějin českého humanismu, Listy fil. LV, 1928, str. 17 a n.

⁷ Básnička byla rodem Angličanka a svého původu si byla vždycky dobře vědoma. Přesto, že Westoniini přátelé v Čechách byli hlavně Němci, nelze tvrditi z Baldhofenova výroku o Germania nostra' (Parth. kn. III, č. 59, v. 3), že se Westonia pokládala za Němku, jak činil prof. Kolář v uv. sp., str. 5. K hodnotě takovýchto výrazů ukáží ve své studii o Clementu Zebráckém v příštím sešitě Listů filol. Nemyslím také, že by ve verších Dousových (Parth. kn. III, č. 37, v. 39 a n.) Quid mihi cum Batavis Lugdunensique Lycae? | Westoniae in Bavaros me rapit aura meae' bylo 'jistě chybné čtení' (Kolář v uv. sp., pozn. 10) Bavaros místo Boios; již slovní hříčka Batavis-Bavaros zaručuje správnost tohoto čtení.

⁸ O tom srv. 23. poznámku Kolářovu v uv. sp., str. 54, a 1. poznámku Hrdinovu v uv. čl., str. 19.

1. Neznámý list Westonii n. Jest známo, že slavný Jos. Just. Scaliger (1540—1609) poslal Westonii do Prahy lichotivý list z Lejdy 3. (13.) listopadu 1602 (Parthenicôn kn. III, č. 2¹). Byl nadšen jejími básněmi (nepochybně prvním vydáním Parthenicôn z r. 1602), které mu dodal Jiří Martin Baldhofen² (Qui enim primus admirationem tui excitavit mihi, is est vir nobilis, tui studiosissimus G. Martinus a Baldhofen. Is dedit mihi causam mirandi, admiratio scribendi... Scribo, quia dissimulare non potui, quomodo me affecerint poemata tua³) a ucházel se o její přátelství (... ut mihi iter patefacerem ad amicitiam tuam, quam ut ambirem fecit virtus tua; ne autem frustra sperem, tui beneficii erit⁴).

Odpověď Westoniiina byla všem dosavadním biografům básnickým neznáma. Pokládám za ni dopis ze 17. prosince 1602, který chová v opise⁵ bavorská státní knihovna v Mnichově (Collectio Camerariana, vol. 33,⁴ fol. 277). List Westoniiin zaslouží pro svou půvabnou stilisaci, aby tu byl z rukopisu otiskn:

[Josepho Scaligero Elizabetha Joana Westonia.]⁵

Illustris et generose domine. Quantum fuerit pater tuus,⁶ quantum te admirentur omnes eruditi, ex Justi Lipsii,⁷ viri incomparabilis, testimonio et epistolis vestraeque virtute toti innotuit orbi. Quapropter me Scaligeri nominis amantem et studiosam semper fuisse et futuram scias. Tanta enim vis est virtutis, ut absentes etiam de facie nobis ignotos diligamus et veneremur. Quid autem nunc dicam aut faciam, me favore tuo quod dignam judices, idque doctissimis ad me literis confirmes? Ferrea sim et omnis humanitatis experta, nisi manui tuae centum feram oscula, tibi gratias immensas agam, et cum antea videar dilexisse, nunc, qua me decet reverentia, te amem et colam, unicum ad te magnopere contendens, ut parciorem in me laudanda posthac sis. Georgius enim Martinus a Baldhofen, nescio quo raptus oestro, pluris me meaque habet, ac ego agnosco. Judicium quidem tuum grata mente veneror, sed nosti mores et seculum. Enitar tamen, quantum in me erit, ut quae mihi a te tuique similibus tributa sunt, pietate, virtute et industria consequar, augeam et conservem. Interim ut Westoniae favere pergas animitus rogo. Illa te, licet terrarum spatio disjunctum, colet ut praesentem.

Dabantur ex aedibus Pisinianis⁸

XVI. Kal. Jan. CIOIDCIII.

¹ Knihy Parthenicôn cituji tu i jinde v tomto článku podle vydání pražského, a to způsobem podobným, jako činil prof. Kolář. Pražská univ. knihovna má toto vydání ve třech exemplářích (také 9 H 226), nikoli ve dvou, jak tvrdil prof. Kolář u uv. sp., str. 3 a tamže v pozn. 1.

² Srv. o něm Kolář v uv. sp., str. 22.

³ Pramen opisu udává na něm poznámka, psaná touže rukou: Anton. Matth. Syllog. pag. 321.

⁴ Svazek tento nepatřil původně sbírce camerariovské; srv. o tom K. Halm, Über die handschriftliche Sammlung der Camerarii und ihre Schicksale, Sitzungsab. d. Bayer. Ak. d. W. III, 1873, str. 267. — V katalogu této sbírky bylo vlastní jméno chybně rozluštěno a vytištěno (Wessonia).

⁵ Slova kladu do závorek, poněvadž v této podobě pocházejí od kopisty.

⁶ Julius Caesar Scaliger (1484—1558).

⁷ Justus Lipsius (1547—1606).

⁸ V domě místokancléře Jindřicha z Písnice byla Westonia již 1. srpna 1601 (Parth. kn. III, č. 13; Kolář v uv. sp., str. 9, 13).

2. Rukopisné verše. K výtisku druhého vydání Westoniiných Parthenicôn (Pragae, typis Pauli Sessii, bez udání roku, obecně datovaného do r. 1606 — o tom viz níže), chovanému v Britském museu (značka stará 1213. i. 26, nová C. 61. D. 2), čteme v katalogu téže knihovny (v Praze přístupném) poznámku: „On the fly-leaf of this copy is a poetical address of the author-ess in MS., bearing date 16 August 1610; in the first book also there are a few additional MS. verses bearing her initials.“

Ochotou, s jakou vyšli vstříc mé žádosti o opis naznačených veršů pp. Robert Fitzgibbon Young, M. A., a univ. prof. H. E. Butler, bylo mně umožněno je zde otisknouti.

»Básnická adresa«, krasopisné dílo vlastní ruky Westoniiny, zní:

Omnia praesenti, lector, quaecumque libello
nomine sub nostro publica facta vides,
non me diffiteor scripsisse, sed altera causa est,
cur commissa typis haec minus esse velim:
nimirum, quod sint congesta sine ordine cuncta
iunctaque Parthenicis, quae nova nupta dedi,
atque typographicis scateant hinc indeque mendis
(quas, vereor, tribuat ne mihi livor iners)
pro libituque meas opplet sine iure pagellas
nescio cui fidens alter amicitiae.
Poetarum series hinc est superaddita vatum,
in qua cum gratis sunt male grata simul.
Hinc omissa scias mea plurima, multa videbis
hinc modulis passim mixta aliena meis.
Huncine Westoniae dici vis, quaeso, libellum,
tu, qui Westoniae vix sinis esse locum?
At melius proprias integro codice laudes
condere, quo digne concelebrere, fuit,
quam tua foemineis iunxisse poemata opellis
grandia sic parvis et minuisse modis.
Nil moror ista tamen, lector nihil inde sinistri
si capit et dextra singula mente legit.
Tempus erit, sine te (faveat modo Parca) pagellas
impleat ut numeris Westonis ipsa suas.

*Elizabetha Ioanna, uxor Ioannis Leonis
in Aula Imperiali Agentis, ex familia
Westoniorum, Angla.*

Pragae 16 Augusti A^o 1610.

Básnička se tu tedy netají čtenáři se svým rozhořčením, že vyšla tiskem — její knížka (pražské vydání Parthenicôn). Pramen její nelibosti jest několikerý: jednak nesouhlasí s nedbalým uspořádáním sbírky, jejímž základem se staly její prvotiny, jednak ji mrzí, že se v knize hemží tiskové chyby, které by mohli závistiví posuzovatelé klásti za vinu její neznalosti místo sazečské nedbalosti, jednak se horší, že neprávem zaplňuje její stránky někdo jiný, dovolávaje se bůhvíjakého přátelství. Ani se seznámem básnířek, který jest přidán na konci sbírky, Westonia nesouhlasí, poněvadž se v něm nečtou jenom jména jí milá. Jest

nespokojena i s tím, že sbírka ani zdaleka neposkytuje úplného obrazu její básnické činnosti: velmi mnoho jejích děl jest vynecháno, zato však vlastní její básně jsou ve sbírce utlačovány cizí rozpínavostí. Potom se básnička přímo obrací k onomu příživníku a vytýká mu s jemnou ironií jeho nemístnou touhu po slávě. Přesto jí to vše zatím nevadí, smí-li spoléhati na nestrannost čtenářovu. Později, jak doufá, bude moci vydati své básně sama, bez příspěvků nepřijemného básníka.

Nejmenovaným mužem, kterého se týká nepříznivá kritika Westoniina, jest zcela nepochybně míněn Jirí Carolides. Ten totiž uveřejnil ve sbírce Westoniině vedle jiných básní na 9 $\frac{1}{2}$ stránkách (sign. D 2 v⁰ — D 7 r⁰) malý soubor svých Epigrammů a předeslal před ním verše, pro ten účel zvláště skládané:

Ne vacet ulla tuis pagella, Iohanna, libellis,
adjice nostra tuis carmina carminibus.
Si lector facti causam volet, 'omnia' dices
'Carolidae mea sunt et mea Carolidae'.
Saepe movent stulti pro carmine bella poëtae,
at nostram evulget carmen amicitiam.

Tyto verše Carolidovy oklamaly A. Truhláře (Rukověť I, str. 303) a po něm i A. Koláře (v uv. sp., str. 28), že jim vskutku uvěřili a odtud si vykládali přítomnost veršů Carolidových ve sbírce Westoniině za skutečný projev opravdového přátelství. Dnes vidíme vše ve světle jiném: do sbírky, která vyšla bez vědomí a uspořádání Westoniina¹, byly vloženy tyto verše k její naprosté nelibosti. Protektorský tón a nejasné náznaky vzájemných přátelských vztahů, ve skutečnosti úplně ochladlých, pobuřovaly básničku, takže na ně reagovala nejen v »básnické adresse« odmítnutím domnělého přátelství, nýbrž ulevovala svému hněvu i případnými verši, které (v tomtéž londýnském exempláři) připsala dílem po okraji sign. D 2 v⁰

nostris aufer modulis tua scripta, Georgi,
vel tua cur mea sint, dic, mea curve tua,

dílem dole na téže stránce

ut mea scripta tuis confundis, mutua dicis
cuncta, facis nulla sed ratione fidem,
si tua, Carolides, mea sunt auctorve meorum es,
nomina cur non tu, sola vel ipsa fero?

E. I. W.²,

dílem nahoře na stránce následující (sign. D 3 r⁰)

cur tua scripta meis misces? effare, Georgi,
nam mea nec tua sunt, nec tua dico mea.
E. I. W. L.³

¹ Nesprávně tedy mluvil L. Fränkel v uv. čl., str. 194 o, der von W. selbst bewachten 1606er Ausgabe.

² Elizabetha Ioanna Westonia.

³ Elizabetha Ioanna Westonia Leonis.

Verše Westoniiny poučují nás však nejen o netušeném obraťu jejího vztahu k Jiřímu Carolidovi, ale pozměňují i sám obraz Westoniin z doby jejího manželství. Není naprosto důvodu nevěřiti jí, že do sbírky nebyly pojaty všechny její básně a pokládati pražské vydání *Parthenicôn* za souborné vydání básní Westoniiných¹ (tak činil Kolář v uv. sp., str. 21). Závěrečná slova »básnické adressy« svědčí, že Westonia básnití nepřestala a doufala — v dubnu 1610, tedy po sedmiletém manželství — v možnost pozdější nové sbírky, jistě netušíc, že v čase jen o něco delším dvou let přerve smrt nit jejího mladého života. Jen nepřízní osudu zůstala nám málo známá pozdější fáse básnické činnosti Westoniiny — naše verše jsou nyní časově nejpozdějším jejím projevem. Přesto i tak se musíme, tuším, definitivně rozloučiti s představami Kolářovými (v uv. sp., str. 21), podle nichž »v manželství Musa Vestoniina umkla«, jelikož při starostech o rodinu »na básnění nebylo kdy«.

Jiných rukopisných veršů Westoniiných v exempláři londýnském není. Prof. Butler mne však ve svém velmi přesném popise rukopisných přípisů londýnského exempláře upozornil, že jest v něm přeškrtnán předposlední odstavec v katalogu básnířek, obsahující zmínku o české básnířce Kateřině (viz níže). 'It is, of course, impossible — píše mi prof. Butler — to say if this was done by E. I. W. But the ink looks to be the same.' Opíraje se o toto cizí pozorování, spojuji škrt s verši výše uvedenými (*Poetarum series... vatum, in qua cum gratis sunt male grata simul*), vidím v něm výbornou ilustraci těchto veršů a jsem přesvědčen, že jediné žárlivá Westonia mohla mítí zájem na vyškrtnutí jména.

Zcela jiného původu jest, shledáváme-li v jednom výtisku 2. vydání *Parthenicôn*, chovaném v pražské univ. knihovně (zn. 52 G 13), přeškrtnán a ve výtisku městské knihovny v Mostě (č. 2004) začerněn tuší odstavec o legendární papežce Johanně (*Ioanna Anglica... Pontificatum sit adepta post Leonem Quartum, cum vir esse crederetur*): to je zde příklad obvyklé řádové censury¹.

3. K a t a l o g u č e n ý c h ž e n. Anonymnímu katalogu učených žen od Debory a Řekyň až po Westonii (*Catalogus Doctarum Virginum et Faeminarum*), který vyplňuje posledních 11 stránek pražského vydání Westoniiných *Parthenicôn*, nevěnoval dosud nikdo náležité pozornosti. Také prof. Kolář (v uv. sp., str. 22) přestal na pouhé deskripci a nepoložil si otázku po jeho původu. Pohlédíme-li však na seznam ostřeji, shledáme nápadným, že ženám, které se vypočítávají od první stránky až po začátek jedenácté (až po Benátčanku Cassandru), jsou věnovány zmínky dosti obsáhlé, často s citováním odkazů literárních a pod., kdežto potom

¹ V uv. výtisku pražské univ. knihovny jest připojena rukopisná poznámka: »Et Sabellicus et qui eum citat, mentiuntur.«

následuje pojednou zcela suchý a hubený výčet, který teprve u dvou posledních jmen jest hovornější:

Olympia Morata.

Anna, Camilla, Lucretia sorores Morellae Carol. Utenhovii¹ celebratae.

Anna Philippi Melanchtonis filia, Georgii Sabini uxor.

Elysabetha Widebrama.

Georgia Montana, nobilis Galla.

Helena Maria Wackeriana a Wackenfels, virgo obiit Pragae.²

Catharina M. Nicolai Alberti filia, Bohema, hactenus superstes, linguarum Bohemicae, Germanicae, Latinae, Hebraicae et Graecae perita.

Elisabetha Ioanna Westonia, Angla, nunc Iohannis Leonis in Aula Caesarea Pragae Agentis uxor, hisce et aliis scriptis ac linguarum aliquot peritia clara.

Z tohoto pozorování jsem nabyl dojmu, že anonym nesestavil celého seznamu sám, nýbrž že se při jméně Cassandrině (na 11. straně seznamu nahoře) končil jeho literární pramen. Tento pramen se mi pak vskutku podařilo zjistiti: deset stránek katalogu žen jest doslovně otištěno ze slavné Officiny J. Ravisia Textora (na př. ve vydání basilejském, upraveném Konr. Lycosthenem,³ sl. 751—759). Zbývající jména našeho katalogu (asi půl stránky), která jsme výše otiskli, jsou tedy přídavkem anonymovým (asi Baldhofenovým⁴). Celý katalog byl, jak z rukopisných veršů nyní víme, otištěn bez schválení Westoniina.

4. Dvě záhadné římské básničky. Zkoumaje humanistické vzdělání Westoniina, napsal prof. Kolář m. j. toto (uv. sp., str. 38):

V b. 1 30 staví Vestonia ve v. 1 a 3 vedle řeckých básniček Sapfy a Praxilly dvě římské, a to Corinnu, milenku Ovidiovu, jíž se týkají básnickovy milostné elegie Amores, a Fulvii; obě nazývá doctae. Kterou Fulvii má na mysli, není jisto. Známa choť tribuna lidu P. Clodia Pulchra a později triumvia M. Antonia, Fulvia, jež propíchla jazyk Ciceronův zlatou jehlicí, nebyla, pokud víme, básničkou.⁵

Pochybnosti prof. Koláře můžeme zaplašiti interpretací zcela jistou. Ve Westoniiných verších, o něž jde,

Non ego, docta, tibi praeferri, *Fulvia*, quaeram,
cum mea ab aridulo venula fonte fluat.

O utinam faciles aequaret Musa *Morellas*,
surgeret ex Musis laus mihi digna meis

jest zmínka o slavné humanistické básniřce, jejíž plné jméno bylo *Fulvia Olympia Morata* (1526—1555). Je to tatáž Olympia Morata, která spolu se *sorores Morellae* (dcerami Jana Morela,

¹ Tištěno mylně *Utenhoniij*.

² K ní se vrátíme níže (str. 21).

³ V pražské univ. knihovně zn. 37 H 39.

⁴ Baldhofen tímto obšírným Katalogem nahradil, jak se zdá, stručnější výčet učených žen, který původně pojal do doslovu prvního vydání (sign. c 3 v° — c 4 r°).

zemřelého 1581) byla uvedena — nejspíše vzhledem k tomuto místu básnířčinu — v dodatku Katalogu učených žen, výše otisktném.

Ani nerovné sousedství řeckých lyrických básnířek Praxilly a Sapy se smyšlenou milenkou Ovidiovou, o jejichž tělesných půvabech ví, tuším, čtenář Ovidiových Amores více než o nesmrtelnosti jejich veršů, není dílem Westoniiným: v distichu

Non ego *Praxillam, Sappho* doctamque *Corinnam*
carminibus dicar vincere posse meis

se zcela nepochybně druží k Sapfě a Praxille ještě třetí lyrická básnířka řecká, odvážná soupeřka Pindarova Korinna.

5. Vydání Westoniina. Naznačil jsem již v úvodě, že nám rukopisné verše londýnského exempláře pražského nedatovaného vydání přinesly také nový problém. Je to datum — 16. srpna 1610, z něhož jest ovšem při časovosti veršů Westoniiných zřejmo, že text, do kterého byly vepsány, nemohl vyjít již o čtyři roky dříve, jak se právě do r. 1606 obecně klade. Musím tedy i otázce o vydáních Westoniiných básní věnovatí několik řádek.

Kdo se obíral více starými tisky, ví dobře, jaké opatrnosti jest zapotřebí při přejímání bibliografických dat o nich. Mnohá domnělá nová vydání vznikla jen tím, že bibliograf rozřešil jejich uznáváním rozpory v cizích údajích chronologických.

Prof. Kolář napsal (v uv. sp., pozn. 1) o vydáních Westoniiných toto: „Sbírka . . . byla vydána celkem pěkrát. Po prvé ve Frankfurtě n. Odrou r. 1602 ve dvou knihách, po druhé ve třech knihách v Praze 1606 (u Pavla Sessia »opera et studio G. Mart. a Baldhoven denuo amicis desiderantibus communicatus«), po třetí v Lipsku 1609, po čtvrté v Amsterdamě 1712 a naposled ve Frankfurtě n. Moh. 1723.“ V podstatě je tedy jeho informace stejná, jako byla Pelzlova v Abbildungen III, 1777, str. 76: „Ihre Gedichte und Briefe sind . . . fünfmal aufgelegt worden. Zu Frankfurt an der Oder im Jahr 1602, zu Prag 1606, zu Leipzig 1609, dann in Holland und letztens zu Frankfurt am Mayn a. 1723.“

Po posledním vydání, které prý „r. 1723 uspořádal Jan Křtíof Kalkhof“ (Kolář v uv. sp., str. 54), se marně sháněli někteří životopisci Westoniini ([J. Dobrovský], Neue Litteratur, Prag 1772, str. 162, A. Rebhann, Mitth. d. Vereins f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen XXXII, 1894, str. 313, pozn. 1), žádostivi jsouce zejména čísti životopis, který před vydáním předchází. Prof. Kolář přestal na otisktní Rebhannovy resignace (pozn. 22): „nelze prý se ho nikde dopídití“. Sotva jest v některé knihovně německé,¹ ale z katalogu Britského musea se lze i v Praze

¹ Podle informací Auskunftsbureau der Deutschen Bibliotheken mají Westoniiny knihy Parthenicôn stát. knihovna v Berlíně a univ. knihovny v Bonnu, Gottinkách a Vratislavi, a to vesměs jen pražské vydání.

poučiti, že jeho knihovna má výtisk (pod starou značkou 238. m. 7) *Opuscula... cum praefatione, succinctam... Auctoris memoriam... complexâ, ... edita operâ J. C. Kalekchoff (!), dicti Daum. Francofurti 1724 (!)*.¹ Obsahuje-li ovšem předmluva Kalekchoffova, psaná v 18. stol., původní a neodvozené zprávy o životě Westoniině, jest značně pochybné.

Můžeme-li druhé vydání (t. j. pražské) klásti podle rukopisných veršů Westoniiných až do r. 1610, zbývá se pokusiti o vysvětlení, jak vznikl rozšířený bibliografický údaj těch, kteří kladou vydání opatrněji, *circiter 1606'* anebo méně opatrně přímo do r. 1606. Příčina jest asi tato: Poslední datum z dopisů, v knize otištěných, jest 7. březen 1605, a to v dopise Westoniině Baldhofenovi, ve kterém se dotazovala po možnosti vydání slovy: *Collectis nunc tandem conscriptisque Epistolis et Poëmatis meis, quae in lucem edenda censes, compellendus mihi denuo videris; tuae illa curae committi antehac voluisti* (v předešlém dopise z 28. prosince 1603 mu psala Westonia: *De transmittendi opportunitate sollicita sum, quia liber est alicuius crassitudinis*), *num eodem adhuc sis animo an pristinum consilium mutaveris, hisce explorandum duxi...* Tato slova, jakkoli ze srovnání obou dopisů nemáme dojmu o nutnosti rychlého vydání, mohla vésti k starému dohadu, že druhé vydání vyšlo brzy potom, t. j. asi 1606. Zdá se však naopak, že se vydání zcela brzy neuskutečnilo, ba že se z důvodů nám neznámých velmi podstatně oddálilo, až konečně vyšlo v podobě, na jejíž definitivní úpravě Westonia osobně účastna nebyla. Pozoruhodné jest, že patrně i k nebezpečnému posílání rukopisu za Baldhofenem do Německa nedošlo, když se kniha tiskla v Praze. S druhé strany jest podivno, že Westonia, ač v místě, měla tak málo vlivu na úpravu vydání. Jest však zase tím pochopitelnější vliv Carolidův na uspořádání knihy.

Převzal-li dohad o r. 1606 S. Austin Allibone (*A Critical Dictionary of English Literature* III., London 1871, str. 2656), připojuje k vydání pražskému označení *sine anno, sed circiter 1606'*, nezbývalo mu — znal asi londýnský exemplář — než uznávati ještě nové, druhé pražské vydání a to z r. 1610.

Kromě data u veršů mám však ještě jiný důkaz, kterým se vyvrací správnost všeobecného datování pražského vydání do r. 1606. Zázračné dítě Helena Maria Wackeriana a Wackenfels, o němž se v katalogu básnířek (v. výše) praví, *virgo obiit Pragae*, zemřelo ve věku necelých deseti let teprve 30. května 1607 (srv. o něm Th. Lindner, *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens* VIII, 1867, str. 335).

¹ Nejstarší doklad chybného jména (Kalekchoff) a data (1723) shledávám u Ch. G. Jöchera IV. (1751), sl. 1914. Správný údaj mohl poznati prof. Kolář i u Zírta B. Č. H. III. č. 10529, který jej zřejmě převzal z biografie Fränklovy, výše citované.

Existence třetího vydání (t. j. lipského) z r. 1609 musí se nám zdáti po těchto výkladech nanejvýš podezřelá.

Důležitá jest otázka, v jakém poměru bylo druhé vydání (1610) k prvnímu (1602). Klademe si ji a odpovíme na ni doplňkem k monografii Kolářově.

První vydání¹ vyšlo ve dvou knihách. První z nich má titul: „Poëmata, | ELISAB. | IOAN. VuE- | STONIAE, | Anglæ, | *Virginis nobilissimæ* | *Poëtriæ celeberrimæ* | *Lingvarum plurimarum* | *peritissimæ*, | Studio ac operâ | G. Martinij à Baldhofen, Silefij collecta & | amicis communicata. | *Francofurti ad Oderam*, | Typis Sciurinis. | Anno 1602“; in 8°. Obsahuje tři aršky (sign. A, B, C). Druhá kniha s názvem „LIBER II. Poëmatum...“ má půl čtvrtého aršku (sign. a, b, c, d). Označíme-li řeckými písmeny básně neobsažené v druhém vydání a ponecháme-li Kolářovo číslování básní podle druhého vydání, dostaneme tento přehled obsahu obou knih:

První kniha: I. 1—9, 24, 10, 20, 11—13, 21, 22, 18, 25, 26, 19, 29, 30, 28, 14, 15, 33, 17, II. 92, 93, I. 16, 41, α, 34, 37, 47, 35, 48, 49, II. 97, 98, 100.

Druhá kniha: β, II. 1, 2, 4, 5, 11, 6—9, 13—15, 17, 18, 20, 21, 23—30, 22, 32; 33, 16, 34, 36, 19, 37—46, 48—60, 85—91, 61, 62, 65, 66, 68, 69, γ, 63, 70—73, 64, 74—80, 82, 81, 84, 99, δ; ε, ζ, III. 46, 47, 45, 48, 49, 56, θ; corrigenda.

Nehledíc k listům, které do prvního vydání vůbec nebyly pojaty, vidíme odtud, že obsahově bylo druhé vydání velmi málo obohaceno; žádná významnější báseň z doby po r. 1602 do něho nebyla pojata.² Vzpomeneme-li rukopisných veršů Westoniiných, dáme jí i v tom za pravdu, že byla „congesta sine ordine cuncta“.

Do druhého vydání nebyla pojata z první knihy báseň „Ad nobilem et literatum virum Dn. Ioannem Hammonium, amicum suum colendum et Magistrum olim studiosissimum, gratiarum actionis ergo“ (α), 9 elegických distich, v nichž vzpomínala Westonia vděčně svého učitele, který ji vedl „Pegasides... ad undas“³.

¹ Laskavostí archiváře p. dra K. Oberdorffra jsem mohl užívat v Praze výtisku prvního vydání básní Westoniiných z majetku archivu města Mostu (č. 2003).

² Rukopisný soubor, určený k tisku prvního vydání, byl zřejmě uzavřen před 1. červnem 1602 (III² 11), neboť nebyl do něho pojat epitař Melissův (I² 23) a básničky Gernandovi (I² 43. 44). Rovněž asi pozdější, ale pravděpodobně ještě z r. 1602 jest výměna písemných styků Westoniiných s pražským lékařem Osvaldem Crollem (I² 31. 32. II² 104—106). Prof. Kolářovi ušlo (v uv. sp., str. 29), že Westoniiny epigramy I² 31. 32 jsou právě ona disticha, o něž Croll žádal dopisem II² 106 pro svou Basilica Chymica, která prý svým časem („suo tempore“; Kolář mylně „vbrzku“) vyjde. Vskutku zdobí obě básně (spolu s Melissovy) slavnou a mnohonásobně vydávanou a překládanou Crollovu Basilica Chymica, jejíž předmluva i privilegium jsou datovány v Praze 1608.

³ O tuto báseň se nepřímou opírá nedoložený biografický údaj Kolářův v uv. sp., str. 5.

Z druhé knihy nebyla později otiskána dvě elegická disticha
In livorem (β) a dvě Livori (δ), epigram (γ)

Novit amans amens, cupīdis quid mens sua votis
optet, quid sapiat, non videt ullus amans,

prosaický doslov Baldhofenův (ε), 6 distich Maiových (ζ) a 8 distich Wernerových (θ).

Báseň o pražské povodni (= II² 99) má v prvním vydání přesnější titul s datem: „Pragae ex continuis pluviiis orta anno 96“. Nepřekvapuje tedy, že to jest „báseň, jež svým zpracováním tematů stojí nejbliže poesii římské“ (Kolář v uv. sp., str. 36) a že líčení Ovidiovo, které bylo Westonii vzorem, jest „básnický skvělejší“ (Kolář tamže, 37); z data 1596 vidíme, že to jest nejspíše nejstarší báseň začátečnice sotva čtrnáctileté. V prvním vydání byla nepochybně úmyslně zařaděna až na poslední místo mezi plody Westoniiiny.

Srovnáváme-li text obou vydání, shledáme se na každé stránce s mnohonásobnými změnami slovního znění. Westonii nepochybně o svých básních pracovala dále v letech brzy po r. 1602. Většina těchto změn byla diktována snahou po výraze co nejuhlaženějším. Někdy jsou celé verše přestavěny, jeden epigram dokonce úplně nahrazen novou formou (II² 70). Někdy však byly změny zřejmě diktovány tendencí jinou; tak napsala Westonii původně v básni, kterou žádala svého ženicha, „ut carmina Natalitia typis tradi curet“, závěrem verše

si quid inest duri, tua sit detergere mendas
res mage: sic crescet Musa pusilla mihi,

kdežto v druhém vydání (I² 35) byly nahrazeny zněním

si quid inest duri, cedens emolliet aetas:
tu tamen, ut crescat Musa pusilla, save.

Z důvodů osobních byly v druhém vydání (I² 3) po slovech

Respice nos humiles, invicta Monarcha, ministras,
ut te respiciat, qui videt omne, Deus

skrtnuty verše, které otiskneme jako vitaný, doufám, doplněk výkladů Hrdinových (v. v.):

Quod si Kelleus tibi quid deliquerit olim,
supplicium modico crimine grande tulit.
Morte dedit poenas: mors illius eluat iram!
Interitu poenae sat dedit ille suo!

Verše, které psala Westonii o svém Carmen Natalitium Jifimu Carolidovi, máme dokonce v trojí podobě: v Carolidových Parentaliích (1601), v prvním vydání Westoniiiných básní (1602) a v druhém vydání (1610). Podrobným srovnáním odchylek celé básně, pro něž zde není místa, dá se ukázat, že hlavním důvodem k změně byl Westoniiin odpor k představě o „pia Lesbia“, kterou měla v původní koncepci. Druhé zpracování polemisovalo vlastně proti původnímu znění zakončením básně:

Tu vero, teneram qui tanto carmine Musam
exornas et me vatibus annumeras,
deprecor a summo deprecas Numine nobis,
ut sim, qualis erat Lesbia: sorte puto.
Sic tibi carminibus gratabor, culte Georgi,
altera sic pro me Lesbia vota feram.

V pražském vydání Parthenicôn jsou provedeny již jen malé formální změny (verše v této třetí versi otiskuje Kolář v uv. sp., str. 27). To jest jejich definitivní podoba. Opačný výklad Kolářův (tamže 26), že „správné znění konce básně“ jest u Carolida, jest mylný: i shoda 1. a 2. vydání to zaručuje.

Z důvodů methodických bych rád upozornil ještě na jeden zajímavý případ. V druhém vydání se čte báseň (I² 14)

Gratulor Aonidum tibi dulcis alumne Dearum
Versiculis, libro carminis apte cani,
Laeta quod effulsit lux, quae te primitus aura
Imbuit: hic usus nominis unde tibi etc.,

se správným akrostichem GVLIELMVS FRIDERICUS DE PISNITS. Jestliže se v prvním vydání čte báseň tato, věnovaná „Gulielmi Friderici a Pisnitz... genio“

Impiger Aonidum tibi grator alumne Dearum
versiculis, libro carminis apte cani,
laeta quod effulsit lux, quae te prima sub axem
protulit: hic usus nominis¹ unde tibi est etc.

s akrostichem porušeným (rušivá písmena označují minuskulí) iVLptLMVvfDERICVqDEPISqITS, lze si to vyložit, tuším, jen tím, že verše upravila osoba jiná než autorka, nejspíše Baldhofen, který si nevšiml, že je báseň skládána akrostichicky. Teprve po vydání frankfurtském mohla se Westonia bránit a restituovati akrostich v rukopise, který dodala Baldhofenovi k novému vydání. Je-li můj výklad správný, měli bychom tu důkaz, že jednak cizí ruka opravovala Westoniiny verše, jednak že přímo na provedení frankfurtského vydání — stejně jako to nyní víme o pražském — Westonia účastna nebyla.

6. Uměla Westonia dobře řecky? Nadšený ctitel Westoniin a šířitel její slávy Baldhofen přičítal jí dokonalou znalost pěti jazyků (anglického, německého, českého, italského a latinského)², stejně tak se dvakrát vyjádřil Paulus Melissus,² dále její ženich Jan Leo z Isenachu³ a Mikuláš Mainus.⁴ Žádný ze současníků nemluví o Westoniiných znalostech řečtiny. Teprve [J. Dobrovský] v uv. čl., str. 162 napsal: „Sie konnte, nebst der englischen, die griechische, deutsche, italienische, böhmische und lateinische Sprache zierlich und fertig sprechen.“

¹ Z Písnice — píseň!

² Srv. A. Kolář v uv. sp., str. 5; citát, tam uvedený, není však z předmluvy, nýbrž z doslovu Baldhofenova k 1. vydání (sign. C 3 r°).

³ Srv. tamže str. 18.

⁴ Srv. K. Hrdina v uv. čl., str. 19.

Povšimneme-li si místa, na jakém tu jest řečtina ve výčtu uvedena (mezi angličtinou a němčinou; latina odděleně a na konec!), nebudeme dlouho na pochybách, že se tu Dobrovský zřejmě přepsal a že jistě nechtěl přisuzovati Westonii pohotovost v konversaci (!) řecké, ale nejspíše francouzské,¹ ve shodě s Baldhofenovým veršem (Parth. kn. III., č. 59, v. 5): *Gallia linguarum commercia et Italia iactat*.²

Důkaz Westoniných znalostí řečtiny chtěl podati prof. Kolář. Čteme u něho:

V básních Vestoniiných jsou však též stopy znalosti řečtiny. Tak I 27, 2 užívá slova *χαίρε*, II 1, 34 *λύγον*³, 56 *λόγος*, II 2, 70 *αὐτὸς ἔφα*, epigram II 29 jest nadepsán Avarus *χαίρέηανος*, II 60 Dolor *ἄδυμος* a konečně v epigramu II 83 jest užito slovní hříčky se slovy *ἔρω*s a *ἔρι*s. Proto [??] pronesl Dobrovský domněnku, že Vestonia uměla též řecky. To jest jisté, ale do jaké míry, nemůžeme podle těchto několika slov říci. Nasvědčuje však tomu, jak dále uvídíme, i jiná věc (v uv. sp., str. 5 a n.).

Pak následuje sedm aisopských bajek, a to o lvu a žábě (v Halmově vydání bajek aisopských v Lipsku 1872 č. 248), o ptáčníku a chocholouši⁴, o vepři a psu (u Halma č. 409), o holubu a obrazu (u Halma č. 357), o husách a jeřábech (u Halma č. 421), o orlu a želvě (u Halma č. 419) a o komáru⁵ a vojáku (u Halma č. 424). V basilejském vydání bajek aisopských z r. 1544 jsou všechny tyto bajky na str. 137, 153, 165, 207 (první čtyři) a 159 (další tři); naproti tomu u Phaedra není ani jediná. Poznala je tudíž Vestonia asi z řeckého originálu, z čehož třeba souditi, že uměla dobře řecky (v uv. sp., str. 36).

Kdyby byl prof. Kolář vskutku lépe nahlédl do basilejského vydání bajek aisopských z r. 1544 (anebo, což jest zcela lhostejno, již z vydání z r. 1524 a 1530), byl by shledal, že obsahuje vždy na dvou stránkách proti sobě řecký text a latinský překlad. Mohla tedy zcela dobře latinská podoba bajek býti pramenem Westoniným. Nerad připomínám, že prof. Kolář — nevěda — citoval stránky latinského překladu: řecký text jest na str. 136, 152, 164, 206 a 158.

Dovolával se tedy prof. Kolář soudu Dobrovského ne zcela správně a svým novým důkazem naprosto nepřesvědčil.

Není bezvýznamné, že i z hrstky řeckých slov právě ona

¹ Nějakou záměnou v poznámkách, na př. *Gallica-Graeca*.

² Správně napsal P[aris]ot v *Biographie Universelle* s. v. (mimo chodem řečeno, autorem hesla není Michaud, jak mylně psal prof. Kolář v uv. sp., str. 3, 4): „Elle parlait avec une égale facilité le Français, l'Allemand, l'Italien, le Slave-Czèche et sa langue maternelle. Le Latin lui était familier...“

³ Nedopatřením si tu prof. Kolář spletl minuskulní γ (= τ) s majuskulním Γ (= γ) a, jak se zdá, ani přízvuk *λύγον* (m. *λυγόν*) mu nevadil. Tištěno jest u Westonie správně: *aequivalens sic decet esse λύγον* — jde o Vykupitele!

⁴ Jest to Halmovo č. 209.

⁵ Vskutku o bleše. Prof. Kolář tu nemilým nedopatřením zřejmě zaměnil dvě latinská slova: *pulex* - *culex*.

dvě (*χαίρέκακος, ἄδνμος*), která přesahují nejelementárnější znalosti jazyka, nejsou v 1. vydání a pravděpodobně vůbec nebyla napsána Westonií, nýbrž vydavatelem: první epigram je v 1. vydání nadepsán „Avarus damno potius quam sapiens gaudet“, druhý „Animo dolenti nihil oportet credere“.

Uvážíme-li tedy cenu několika řeckých slov ve Westoniině textu¹ s jedné strany a s druhé hodnotu současných svědectví, která byla najisto spíše příliš blahovolná než skoupá, nebude nám těžko odpovědět k otázce, kterou jsme začli tuto kapitulu.

7. Metrika Westoniina. Byť nemáme příliš příznivé představy o Westoniiných znalostech řečtiny, nemůžeme jí upřít, že vynikala značnou znalostí latiny a latinského veršování. Obratní humanisté nabyli v něm podivuhodného cviku, osvojili si velmi bezpečnou znalost kvantit a jejich jemný sluch pokládal chyby metrické, abych užil slov Bohuslava Hasištejnského o této věci, za „insignes errores“ a nedostatek „doctrinae“. Proto by byla nepochybně těžce nesla Westonia, kdyby jí byl někdo vytýkal závady po stránce metrické, jak to nyní při vši shovívavosti učinil učený filolog bratislavský.

Než přezkoumejme výtky, které prof. Kolář (v uv. sp., str. 46) činí metrice Westoniině!

„Najdeme - praví Kolář - jen celkem málo poklesků a zvláštností prosodických. Především sem patří krácení *ō* na konci slov; podle *immō*, *ergō*, *verō*, *quandō*, kde jest krácení přípustné, jest též důsledně *ablativ gerundia* zakončen v *ō*, podobně *estō* a někdy i 1. os. sing. sloves na *ō*.“ Ve skutečnosti se věci mají docela jinak. Zkrácené *estō* má již Ovidius *Trist.* IV 3, 72, *tollō Amor.* III 2, 26, *credō Ex Ponto* I 7, 56,² dokonce již Horatius *Serm.* I 1, 104 *vetō* a Propertius III 9, 35 *findō*, kdežto naopak — nehledíc k *ergō*, které má Ov. *Her.* 5, 59 — tvary Kolářem uvedené pro případ, kdy prý jsou přípustné, vyskytují se až v době po Ovidiovi: *immō* po prvé v daktylech u Seneky (P. L.

¹ Že z věty dopisu III, 28 *Quoties . . . veritati haud dissentaneum Plutarchi dictum illud memoria repeto: Amicum aqua et igne magis esse necessarium* neplyne, že Westonia četla Plutarcha a to po řecku, rozumí se samo sebou. — Připojuje-li prof. Kolář (v uv. sp., str. 37) k básni II² 100, „nadepsané významně in Zoilum“, poučení o Zoilovi z Amfipole ze IV. st. př. Kr. a jeho přezdívce *Ὀμηρουδονίς* a uvádí pak (str. 38) narážku na Zoila mezi narážkami na řecké poměry, dodal bych, že jméno Zoilovo mělo pro humanisty hodnotu téměř appellativní (na př. Boh. Hasištejnský napsal epigram In Zoilum. *Invide, dociloquum laceras cur, Zoile, Balbum* . . . [Farr. 163 a n.] nebo Hier. Arconatus epigram Zoilo. *Non opus est nostros ut rodas, Zoile, versus* . . . [Del. poet. Germ. I. 393]); pramenem humanistické znalosti byly po mém soudě verše Ovidiovy *Rem. am.* 361 a n. *Nuper enim nostros quidam carpere libellos* . . . *Ingenium magni livor detrectat Homeri: quisquis es, ex illo, Zoile, nomen habes.* [Srv. Č. M. M. 1925, str. 364].

² Srv. R. Hartenberger, *De o finali apud poetas latinos ab Ennio usque ad Iuvenalem*, diss. Bonae 1911, str. 53.

M. IV, str. 72, č. 38, v. 4),¹ verš u Sen. Phaedra 1082, v daktylech teprve u Valeria Flacca V 321,² quandō po prvé u Germanika 14.³ Krácení v gerundiu se začíná u Seneky (vincendō Troades 264⁴ a j.), u pozdních daktyliků bylo zcela pravidelné a přešlo do latinské poesie středověké; nelze je naprosto Westonii vytýkati. Pozastavuje-li se dále prof. Kolář nad Westoniiným měřením ferē, zapomněl, že takto měřil na př. Horatius Epist. I 6, 9; 17, 24. Proti prof. Kolářovi nutno konstatovati, že není pokleskem dvojí měření ve verši Westoniině visa tibi sunt lecta tibi, tibi cognita facta, jest to však nepochybně úmyslné napodobení známého střídání Horatiova Serm. II 3, 237 sume tibi deciens, tibi tantundem, tibi triplex. K výkladu prof. Koláře, V b. I 17 jest elidována ve v. 5 dvojhláska ae: insitae enim quadam virtutis imagine fulges, zkrácená patrně nejdříve podle pravidla: vocalis ante vocalem corripitur, takže jest pak možno ji elidovati; podobně je tomu I 27, 11: ergo boni querulae immaturos consule versus⁵ připojujeme verš Verg. Aen. III 48 obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit (srv. I 650 ornatus Argivae Helenae). Odmítnouti jest tento výklad p. Kolářův: „Jednou střídá též Vestonia v témž slově kvantitu samohlásky, a to I 49, 24: i mōra, mōra! agiles tu tamen adde manus. Je to v oné básni, která obsahuje odpověď Hellerovi a nevyniká příliš obratností⁶. Ostatně na omluvu možno uvéstí již známý verš Homerův Il. 5, 31 a 455: Ἀρες Ἀρες...“ Prof. Kolářovi tu úplně ušlo,

¹ Tamže str. 68.

² Tamže str. 65, 76.

³ Tamže str. 63.

⁴ Tamže str. 66.

⁵ Prof. Kolář nechválil Westoniinu báseň k Hellerovi ani její repliku na Hellerovu odpověď (I² 47. 49): „Obě básničky napsala asi v slabé chvíli a nepochodila s nimi. Ale kdo by ji pro malíčkost odsuzoval?“ (v uv. sp., str. 30). K úsudku dospěl svou interpretací, s níž bohužel nemohu souhlasiti od začátku až do konce. Pochybné jest již, že Westonia prý oslovením „Hesperiae cultor amorque Deae“, opakuje asi vlastní jeho (t. j. Hellerova) slova, jimiž jí vzdal poklonu, prohlásiv se za ctitele „Hesperiae Deae“ (Hesperia = Vestonia, Hesperus = West). Nesrovnává se sice tento výklad právě se skromností Westoniinou, ale jiného uspokojivého výkladu slov „Hesperia dea“ není (tamže, str. 30). Chápu výraz ten za opis pojmu „latinská Musa“, „bohyně latinského básnictví“, ač-li se tu nemyslí konkrétně nějaká význačná humanistka italská. Také dohady o Hellerově básni o Vulkanovi a o výtce, že prý našel sedmistopý hexametr u Westonie, pokládám za mylné. Westoniina slova „Parce, precor, si pecco rudis, sus sive Mineram | erudit: optavi discere, parce rudi“ neznamenají „Chybila-li sama, učinila tak z nevědomosti a proto ať jí odpustí a poučí“ (Kolář na uv. m.), nýbrž obsahují omluvu stejně zdvořilou jako ironickou, že si Westonia dovolila upozorniti Hellera, že v oslavných verších, které jí poslal, jest zřádný hexametr. Naprosto svou odpovědí nehledí Westonia „zeslabiti porážku, kterou utrpěla od Hellera, a jak to zvláště ženy dovedou (!), svaluje vinu se sebe na něho“. Naopak si byla právem vědoma vítězství a proto tyto básničky nepotlačila, nýbrž dala otisknouti v obou svých vydáních.

že jde ve verši Westoniině o dvě různá slova: *mōra mōra* „prátaň mrzutý“; srv. slovní hříčku Plautova (Ter. 669) „atque is mores hominum moros et morosos efficit.“ Dále p. 36 prof. Kolář: „Slovo *diu* 1 3, 27 jest čistě jednoslabičně *diu*, jak ostatně je teč psáno.“ I to jest mylné. Psaní *diu* jest zcela obvyklý humanistický pravopis, který nemá s označováním jednoslabičné vyslovnosti pranic společného (srv. u Westonia na p. 11 29, 2 *auti quem nimij diu cupido premit*; 11 33, 2 *Nostra placuit alius et nos aliena probamus*). Ostatně by se muslo vysloviti *diu* a nikoli *dy*. Vskutku však jde o správnou formu *di*, která byla transkribována leckdy (i v klassických textech) tvarem analogickým *dii*, i kde metrum zřejmě ukazovalo k formě první. Konečně — pravi prof. Kolář — 11 1, 4: *egredieris summi filius ipse Dei* jest ve slově *summi* zanedbána posice a měřeno — místo —. Nikoliv, poněvadž by tu byly dokonce chyby dvě (taky zanedbána posice *egredieris summi*, neboť Westonia podle republikánských vzorů veršů nedělala), a taková zrůda jest u obrátce Westonia vyloučena. Jest tu prostě chyba tisku místo *egredieris*.¹ Toť vše, co možno verši Westoniinu vytknouti, zakončil prof. Kolář. I my jsme v této poslední kapitole svého článku probrali a posoudili všecky jeho výtky. „Jsou to malichernosti.“ Westonia se z nich omlouvatí nemusí.

Drobnosti ze slovenštiny.

Napsal Václav Machek.

1. Změna *st* > *c*.

Střídání *st* > *ts* se vyskytuje, jak pravi Endzelin Lett. Gram. 167, už od indoevropských dob, ovšem jen sporadicky. K tomu je možno dodati, že i Oštir operuje s touto dvojitostí ve své alarodštině, to jest v jazycích předindoevropského substratu v Evropě.

Pravíme, že se objevuje jen sporadicky. V těchto listech 51, 1924, 130 p. 2 jsme ji použili k výkladu západoslovanského slovesa *čupati*. Časem se nám podařilo sehnati pár dokladů jiných, a to hlavně ze slovenštiny (z Kálalova slovníku i z vlastního pozorování).

¹ S hříčkou „*mōras mōras morosasque*“ se shledáme příště u Clementa Žebráckého.

² Správnost mého výkladu potvrzuje i srovnání tohoto místa (Haec est illa dies, qua casta Virginis alvo | egredieris summi filius ipse Dei) s původním zněním 1. vydání (Haec est illa dies, qua illaesa virginis alvo | progreditur summi filius ipse Dei).

řící. Zda slovo přešlo maďarským prostřednictvím od severu k jihu jako hráčský terminus technicus, či snad vzniklo i na jihu samostatně vlivem názvů pecky *pica* (srb.), *peček* (slovin.), nevíme.

Na druhé straně je slovo *pecka*. Je do jisté míry záhadné. Tvary, které znamenají tvrdé jádro v ovoci (čes. a pol. *pecka*, malorus. *počka*, slovin. *peček*), ukazují na původní formu **pŕtjka*, utvořenou deminutivní příponou *-jka* z **pŕtja*. Souhlasíme s Brücknerem, že toto **pŕt-ja* v kořeni odpovídá litevskému *pautas* 'vejce' (až na stupňový rozdíl **u/ou*). Kdo ví, nemá-li slovin. *peček* původní mužský rod, zatím co jinde se to slovo stalo femininem (vlivem slova *kostka*). Nuže, toto jméno zní v nynější polštině *pestka*, v starších dobách bylo ještě *pecka*. Brücknerovi je to *st* nejasné. Je na snadě domněnka, že toto *st* se sem dostalo vlivem synonyma *kostka*, jež i v polštině má významy 'kostka do gry' i 'pestka owocowa'.¹

2. *Perna* 'ret'.

Ret se v slovenštině téměř všeobecně nazývá *perna*, a jenom oravští spisovatelé (jako Kukučín, Hviezdoslav, Jégé, Grebáč-Orlov) užívají tvaru *pera*. Jinak pouze Kálal ve svém Slovníku uvádí *pera* jakožto slovo známé v okolí Báňské Bystrice. Na západním Slovensku se však užívá jen tvaru *perna*, jak jsem se sám přesvědčil. Můžeme tedy bez obav vzít za základ dalšího výkladu tvar *perna*.²

Litevština má pro 'ústa' zvláštní slovo *burnà*, jemuž odpovídá v lotyštině *puŕna* 'Schnauze'. Jeví se tu známé střídání znělých a neznělých hlásek.³ K těmto baltským slovům našel Mladenov přibuzenstvo v bulh. *berna* 'ret'⁴ a později Ružičić v schrv. *bŕnjica* 'kroužek do nosu'.⁵ Slovenské *perna* se k nim řadí také, vyhovující jak významem⁶ tak i hláskovou podobou (*er* v tomto přidadá za *ŕ* jako v *čert*, *červ* a j.). Je zajímavé, že slovan-

¹ Slovo *pecka* (**pŕtjka*) působí jinak velké obtíže. Miklosich Et. Wb. má zřejmě nesprávné heslo *pŕstka*. Jinde (kromě Brücknerova Sl. etym. 401) jsem výkladu nenašel, ani Trautmann Bsl. Wb. ho nemá. Obtíže záleží v tom, že pro hláskovou podobu se k němu řadí (na př. u Brücknera) i rus. *počva* 'základ', *počka* 'pupen', dále hláskově odchylné srb. *pica* a j. Ruská slova sem asi nepatří. Už Miklosich 253 a Preobraženskij 2, 118 je právem odloučili.

² Je charakteristické, že neznámý opravovatel Kukučina, proti němuž píše Menšík ČMFL 8, 1922, 111, nahradil *pery* všude *pernamí*. Asi pokládal znění *pera* za dialektickou odchylku. Jakým způsobem vznikla, ovšem nevíme.

³ Endzelin, Lett. Gram. 182.

⁴ IF 35, 134.

⁵ Zbornik filol. i lingv. studija A. Beliću 260 n.

⁶ Že totéž slovo může znamenati někde 'ret' a jinde 'ústa', je dobře známo (srv. na př. *pysk*, jež v češtině znamená 'ret', v slovenštině 'hubu' zvířat).

ština v tomto slově má dvojitost *b/p* podobně jako jazyky baltické. Je tedy dobře zaručeno praslovanské znění **barna*, **pærna* u slova, které je dále bezpečně už baltoslovanské.¹

3. *Bisluže bohu; bojsa.*

Zaklínací formule bývají často znetvořeny k nepoznání, ale někdy zase zachovávají dosti dlouho staré tvary.

V slovenštině se nesmírně často vyskytuje formule *bistu* (*bohu*), *bisluže* (*bohu*), což znamená asi 'na mou věru' nebo 'při sám bůh' a pod. V literatuře se nejčastěji píše s *y*: *bysl*, *byslu*, *bysluže bohu* (*prabohu*), *bysludade* atd. (viz Kálalův slovník a Kotta 5, 997 a 1101). Příklad: *»Deti moje, choďte domov, lebo príde veľká búrka... Od Oravy... Tam je Zázrivá. Tam som sa ja vyliahol a tam pôjdem kosti složiť... Byslu.«* (Tido J. Gašpar, Buvi - buvi 104.) Psaní s *i* nebo *y* samo nemůže mítí vliv na úvahu o původu této formule; zakládá se toliko na dobrém zdání jednotlivých spisovatelů, v živé řeči je tam střední *i*, jaké má čeština i slovenština místo původních *i* a *y*.

Máme za to, že by se spíše slušelo psát *bistu*. Neboť souvisí to zcela jistě s jinou takovou formulí, totiž s *istlu*, jež má význam asi stejný. Hledáme-li, jaký je původ toho *istlu*, nabízí se domněnka, že to je prostě 1. os. sg. praes. slovesa *istiť* (tedy podle smyslu to, co české *jistím*, *ujišťuji*²). Byl by to pak vedle *reku* druhý archaismus toho druhu. Slovenština má jinak v 1. os. sg. vždy koncovku *-m*: *píšem*, *kryjem*. Kdežto *reku* se uchovávalo jenom jakožto vložka podružného významu v řeči, stojí *istlu* obyčejně na samém začátku nebo na samém konci souvětí celku, a to odděleně od ostatního. Tak prozrazuje svůj původní charakter: byla to samostatná jistící věta.

Příklady: *Istlu, vy ma vám pre vaše sprosté okuläriská naháňať nebudete* (Jégé, Wieniawského legenda 160). — *Pán lekár, to vy našich Kozinčanov neznáte. Keď si tí dali raz slovo, nuž to si ho tí dali, istlu!* (ibid. 170). V těchto dvou příkladech dobře cítíme ještě původní význam 'ujišťuji vás' nebo 'ručím vám za to, že...'. Ale jinde jeho význam poněkud klesá: *A keď sa biť, nuž sa biť, istlu!* (ib. 175).

Pomocí tohoto *istlu* pak už spíše pochopíme to záhadné *bistu bohu*. Nejspíše v tom můžeme vidět **bo istlu bohu*.³ K splývání dvou samohlásek srv. brezovské *nále* z *no ale* atp. Částice

¹ Sloven. *perna* se pokusil vyložit dosud toliko Iljinskij ve Sborníku Maticе slovenskej 2, 1924, 98, ale jeho výklad je málo pravděpodobný.

² Ovšem tvar analogicky vyrovnaný s ostatními osobami, co se týká kvality souhlásek.

³ Jiné, ale zřejmě nesprávné výklady zaznamenává Kott 5, 1101 a Přísp. 1, 537.

bo žije v slovenštině ještě nyní; stává na počátku věty, shodující se v tom s usem staré češtiny a polštiny.

Je prý také jakýsi malý dobrý pastýřský bůžek *bystuk*, a jakýsi zlý bůh *bisťuk* (Kálal, Slovn.). O nich netřeba ani mluvit. Zplodilo je falešné chápání těch zaklínacích formulí, které v tvaru *bysťu(že)* vidělo snad nějaký vokativ.

*

Zdá se, že nepatrný počet archaistických tvarů 1. sg. praes. na *-u* (*reku, isťu*) můžeme rozmnožiti ještě aspoň o jeden. Je skryt ve slově *bojsa*. Kálalův slovník udává jeho význam jako ‚aby ne, nebo‘ (*nejedz toľko, bojsa ti zaškodí*) a jmenuje synonyma *lebo, nebodaj*.

Původní význam je dobře vidět z této věty (u Kotta 5, 1030): *nechoď ta, bojsa spadneš* (z Kollárových Zpíevanek). Zde se *bojsa* dá krásně vyložit jakožto vložená věta **boju sa*. U Kukučina (Spisy 3, 33) slúžnovský posel škádlí rychtářovu dceru, kdy bude mít veselku. Ona odpovídá: **Kedyže to bude! Do tých čias, bojsa, ostariete.* Zde je význam zřejmý (‚bojím se‘) a je také patrné, že to je samostatná vložená věta.

Výraz **boju sa* poklesl arci na adverbium, jež splývalo v jeden větný celek s tím, co následovalo. Pak i pořádek slov po *bojsa* se urovnal jinak. Poněvadž pauza po *sa* zmizela, přišly po *bojsa* hned příklonky *mi, ti, si, by* atd.: *ja tu nepuojdem, bojsa by mě (!) tam zabili* (Kott na uv. m.).

K staročeskému t. zv. I. Sporu duše s tělem.

Napsal Ant. Škarka.

1.

Staročeský první Spor duše s tělem je báseň umělecky tak vynikající, že si právem zaslouží podrobného studia. Poněvadž se nám však její text dochoval pouze v jediném rukopise (v univ. knihovně pražské, sign. XVII. A. 18., viz Jos. Truhlář, Katalog čes. ruk. č. 18), bohužel hrubě porušeném, je třeba tak znamenitou literární památku zkoumati také textově kriticky.

Obzvláštní péče si vyžadují hlavně verše, v nichž básník vzpomíná na proslulé osoby blízké přítomnosti nebo dávné minulosti, na osoby seskupené kolem motivu *»Ubi sunt, qui ante nos in mundo fuere?«*.

Tyto verše, spolu s jinými význačnými detaily básně, jsou nám důležitým východiskem pro rozřešení problému osobnosti básníka Sporu, najisto muže nevšedního vzdělání a nadání, jednoho z našich předních umělců v minulosti.

Ale právě tato místa se jmény slavných mužů i žen, jimž *»všěmf jest smrtná zhudla struna«*, jsou v jediném opise naší

básně namnoze zkomolena, takže je musí badatelé napravovati, často zdařile a pravděpodobně, často však jen přibližně a sporně.

Obě dosavadní úplná vydání Sporu, prvé ve Výboru z literatury české I. 1845, sl. 357—380, a druhé Jakobsonovo a Petírovo z r. 1927 ve 4. svaz. Národní knihovny vydávané L. Kunčířem, rozcházejí se při čtení verše 248 (podle dělení veršů nového vydání, str. 52).

První vydavatelé ve Výboru (sl. 366, ř. 17) čtli toto místo:

»Slýchal-lis Aristotele,
a Horáce i Virgile?«

Soubhlasně s nimi otiskl tento verš také Jos. Jireček v čítankové Anthologii ze star. liter. české, při ukázce Sporu.

Jakobson a Petíra se však odchýlili od konjektury Výboru a ve svém vydání místo doplnili jinak:

»Slýchal-lis Aristotile,
Cícera i Virgile?«

Obě nápravy jsou nesprávné. Výbor i Jakobson a Petíra podotýkají v poznámce k tomuto verši, že v rukopise je napsáno aneroje, tedy slovo nesrozumitelné a nesmyslné, které vydavatelé nahradili novým, zvoleným zcela nahodile, bez jakékoliv opory v »porušeném« textu.

Ale rukopis na tomto místě je správný. Rozřešení záleží pouze na správném přečtení jediného písmene.

Jak známo, v středověkých rukopisech je častá záměna písmen *n* a *u*. Prohlédneme-li si na příklad fotografickou reprodukci rukopisu Sporu, přiloženou k vydání Jakobsonovu a Petírovu, shledáme, že se v tom jeho písař nelišil od jiných. Písmene *n* a *u* téměř nerozlišuje a píše je stejně; viz na př. ř. 3 czynu, ř. 4 hospodynu, ř. 11 mnychu, ř. 16 nauzku atd., kde všude *n* a *u* jsou si podobna k nerozeznání, takže musíme čísti jen podle smyslu, a ne podle tvaru písmen.

Stejně je tomu ve slově, které všichni vydavatelé čtou aneroje, kdežto ve skutečnosti písař napsal aueroje. Poněvadž však *u* ve středověkých rukopisech (nejen latinských, nýbrž i českých) má platnost také hlásky *v*, hlavně v cizích slovech, musíme zdánlivě chybné slovo čísti Averoje. Verš pak správně zní:

»Slýchal-lis Aristotile,
Averoje i Virgile.«

Takto jsme »opravili« rukopis, aniž jsme porušili jedině písmeno, a tím jsme také vyhověli hlavní textové kritické zásadě: nesrozumitelné místo vyložití pokud možno z jeho původního zápisu, bez nejmenšího porušení jeho palaeografické platnosti.

Ale také smyslem jméno slavného Averroësa je zde přiléhavější nežli jméno Horáce nebo Cícera.

Když básník vzpomenuk velkého učitele středověku Aristotela, nebylo nic logičtějšího a přirozenějšího, nežli že mu záro-

veň vytanul na mysli vydavatel jeho spisů a jejich vykladatel neméně proslulý a ctěný, Averroës (1126—1198). A Virgiliem jenom vhodně doplnil tuto trojici pohanských mudrců, o nichž s obdivem vyznal, že »jich etná slova i dnes nova.«

Zmínka o Averroësovi v české básni je důležitá a pro duševní obzor i theologické vzdělání našeho básníka příznačná. I když uznáme, že mnohé z těch jmen slavných mužů a žen, které náš básník uvádí jako příklady dravé všemoci smrti, je pod vlivem tradice, která se vyvinula v podobných básních s motivem »Ubi sunt«, přece zmínka o Averroësovi je pro českou báseň stejně charakteristická jako na př. o něco dále vzpomínka na Petra Mohučského. Je nová a originální a neobvyklá¹ a ukazuje, že český básník, který svou báseň psal po r. 1320, žil v době dalšího vývoje scholastické filosofie, která už překonala fázi odporu k arabskému komentátoru Aristotela, jehož známost počíná na západ vnikati již poč. 13. stol., ale který silněji proniká teprve po stu letech. To už je doba, kdy přívrženci arabského filosofa, proti němuž nepřátelsky povstali také oba dovršitelé scholastiky, Albert Veliký a Tomáš Aquinský, i církevní autorita papeže, který zatratil některé články jeho učení, byli rozdělení ve dva směry: buď se snažili smířiti jeho výklady s církevními dogmaty, nebo radikálně trvali na jejich doslovném smyslu, nedbajíce církve.²

Vzpomeňme, že česká báseň vzniká v době, kdy se také jiný veliký básník a křesťan Dante s úctou a obdivem poklonil duchu a osobnosti Virgiliově, Aristotelově i Averroësově ve své Božské komedii. A vzpomeňme, že nezatratil jejich pohanských duší a že je umístil v prvním pekelném kruhu, v předpekli duší nekřtěných, kde davy trpí bez mučení,³ ačkoliv Averroës už žil v době, kdy mohl poznati křesťanského Boha.

Nezáleží na tom, znal-li staročeský básník spisy arabského komentátora Aristotela z vlastního názoru a studia, které by pak ukazovalo nejpravděpodobněji na pařížskou universitu, kde kolem r. 1260 vzniká tak zvaný »latinský averroismus«, či jenom z cizích zmínek o něm. Jisto však je, že vědomost o Averroësovi je proň mnohem příznačnější, nežli by byly připomínky Horáce nebo Cicerona. A pokud vím, je to asi také nejstarší doklad a zmínka o tomto arabském filosofu v původní české literatuře.

¹ P. M. Haškovec, který se v článku »České Ubi sunt« otištěném v NVČeskoslov. XI. 1916, 253 nn. zabýval těmito skladbami s motivem »Ubi sunt« a který v něm vypočítává jména osob s tímto motivem souvisejících, neuvádí alespoň žádné básně se jménem Averroësovým.

² O tom viz u Fr. Überwega »Grundriß der Geschichte der Philosophie« II. díl, 10. vyd. 1915, str. 536 n., a jinde podle rejstříku.

³ O Averroësovi zmiňuje se Dante v Infer. c. 4, v. 144, kde mu vzdal poctu jako velkému komentátorovi. Aristotela přímo nebo nepřímo připomíná častěji; významně také v Infer. c. 4, v. 131. Úcta, kterou projevil Vergiliovi tím, že jej učinil svým vůdcem, je všeobecně známa.

2.

Staročeský básník Sporu duše s tělem jako každý středověký křesťan rád vzpomínal na Písmo sv., na jeho moudrost formulovanou buď stručnými průpovědmi nebo širšími parabolami. Vliv bible na své myšlení několikrát prozradil ohlasy, většinou volnými parafrázemi posvátného textu.¹ Ale jako skutečný umělec, i když přejímal, nedopustil se nevкусností.

Pěkný příklad, s jakým vkusem a s jakou básnickou jemností si počínal, ukazují nám verše 87—90 a 115—123 (podle dělení nového vydání) jeho básně. V této bujaré tirádě Těla, které pyšno jsou na svou moc a tělesnou sílu a v bezstarostné naději do budoucna nabádá duši k veselému užívání života, je přepracována známá parabola Lukášova evangelia XII. 16—21, v níž je ukryt také motiv příběhu později rozvedeného v staročeské básni O bohatci.

Ohlasu této paraboly v I. Sporu nelze popřít. Básník nepřejal ji celou, nýbrž jen zčásti. Přejal z ní vlastně jen sebevědomou řeč boháče, který ulpěl jen na pozemském statku, domnívaje se, že zaručuje jistotu duše.

Lukášova parabola výtlanula českému básníkovi na mysl jistě již v okamžiku inspirace. Ukazuje na to hlavně pojetí Těla shodné s onou biblickou parabolou, Těla vyličeného jako mocného, pyšného, světského a světáckého pána. Ovšem biblický obraz přetvořil český básník v duchu středověkého názoru feudálního: místo boháče-rolníka z podobenství vystupuje v české básni boháč-rytíř. Ale změnil společenské prostředí svého vzoru, nezměnil jeho smýšlení: stejné jako biblický boháč i Tělo v české básni se domnívá, že vládne nejen majetkem, ale také duší.

Ten obraz vzbuzený biblí byl tak mocný a naléhavý, že z Lukášovy paraboly přetlumočil český básník celou řeč pyšného boháče, kterého ovšem ve Sporu zastupuje Tělo.

Již na začátku sporu, v první replice Těla (v. 87—90) prozradil básník, jaký hluboký podnět našel v Lukášově podobenství pro svou báseň. Prozradil, že další verše (115—123), které umělou básnickou formou přepracovávají biblickou prosu, nejsou nahodilý nápad dodatečně se mu namanuvší, nýbrž promyšlená složka básně. Básník na ně myslel hned při kompozici básně a připravil si pro ně vhodný úvod, takže nejsou v rozporu ani se stavbou, ani s myšlenkovým pojetím celku. Již ve vzpomenutých verších (87—90) první repliky Těla parafrázoval hodně volně jeden verš evangelního podobenství a tím nepřímou naznačil chystané verše dálejšku.

¹ Některé zaznamenávají Jakobson a Petřra vzadu v poznámkách k svému vydání. Podle nich jsou to tyto verše: v. 8 (Gal. VI. 14), 25—26 (Mat. VII. 6), 71 (Gen. II. 7), 72 (Gen. I. 26), 82 (Řím. XII. 15, Jan XVI. 20), 295—298 (Mat. XVI. 24; doplňují také Mat. X. 33, Mar. VIII. 34, X. 21 a Luk. IX. 23), 379 (Mat. VIII. 12), 381 (Gen. III. 19).

Pro možnost očitěho srovnání kladu vedle sebe oba texty:

Vulgata, Lucas XII. 16—19:	I. Spor, v. 87—90 a 115—123:
16. Dixit autem similitudinem ad illos dicens: Hominis cujusdam divitis uberes fructus agerattulit;	87. Milá duše, netbaj na to,
pusť smutná myšlenie tato!
Sbožie mnoho
17. et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos?	mám, bez něho
18. Et dixit: Hoc faciam; destruam horrea mea, et maiora faciam: et illuc congregabo omnia, quae nata sunt mihi, et bona mea,	90. neviem vesela nikoho; . . .
19. et dicam animae meae: Anima, habes multa bona posita in annos plurimos; requiesce, comedere, bibe, epulare. ¹	115. Buď vesela, duše milá,
chval Boha, ž sěs přihodila
u mě tělo;
věž začělo,
mněť silné sbožie přijělo.
Kážu stodoly zbořili,
	120. chcu větěcie nové stvořiti;
pro náďěju
v ně vše zděju,
se mé sbožie dobré dějů.
	123. Jěz a pí, měj sě vesele . . .

Vidíme, že si tedy odpovídají téměř doslovně tato místa obou textů: Lukáš XII. 19 (první část) || Spor v. 89—90, Luk. XII. 16 || Spor v. 117—118, Luk. XII. 18 || Spor v. 119—122, Luk. XII. 19 (poslední část) || Spor v. 123.

Morálku této Lukášovy paraboly na tomto místě básník Sporu vynechal. Ne proto, že jí neuznával, nýbrž poněvadž se mu sem z důvodů umělecké komposice nehodila. Ale jinak proniká celou jeho báseň.

Také jinde se jeví shoda mezi Lukášovým podobenstvím a českou básní. V podobenství mluví boháč (Tělo) s duší ještě za života, ale téměř v předvečer své smrti, a v stejnou dobu koná se také hádka mezi Tělem a Duší v české básni. Ovšem parabola nemá dialogu. V ní mluví jedině boháč (a na konci také Bůh), ale duše mlčí. Mimo to parabola se končí boháčovou smrtí, kdežto v české básni vystupuje Duše (ne Tělo!) ještě po smrti na božím soudě. Na toto pokračování však už Lukášovo podobenství vlivu nemělo.

Archiv literárně historický.

XLI.

Studentská báseň K. M. Čapka-Choda.

Podává Miloslav Hýsek.

Do pamětní knihy návštěvníků hradních zřícenin Riesenbergských, jež je zajímavá četnými zápisy našich významných lidí, napsal 24. června 1876 báseň šestnáctiletý domažlický

¹ Pokračování paraboly: 20. Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te; quae autem parasti, cujus erunt? 21. Sic est qui sibi thesaurizat, et non est in Deum dives.

gymnasta Matěj Čapek; téhož roku byl na prázdninové cestě Sumavou na Riesenbergu litomyšlský suplent Alois Jirásek, jenž své dojmy uložil v básni »Na Ryzemberce«, otištěné v »Lumíru«. Báseň Čapkova, rovněž inspirovaná vzpomínkami dějinnými, netýká se však Riesenbergu, nýbrž rodných nedalekých Domažlic, jež v minulosti měly úlohu neméně slavnou, ale přežily cizí útoky vítězně; je dokladem vřelého poměru autorova k rodišti, jež mu později k beletristickým pracím nejednou poskytlo vděčnou látku a svou historií živilo v mládí jeho hrdý nacionalismus.

Óda na Domažlice.

Ač krásou nestkví se Domažlice, z paměti předece
vlastencův i Čechův věčně, co svět bude stát,
upřímných, věrných nezmizí.

Často zde psal dějepis krvavé a kruté mečí pismo,
střel ozýval z husta sykot kalených
křik vítězný »Slávů slavných«.

Půda krví Germánův sverepých tu napájena často,
sil svých města na hradbách zkoušeli zhusta cizinci,
zpět navrátit jim bylo vždycky!

»Kdož jste boží, jeho zákona branitelé,« zpěv hlasný
Táboritův zahnal Němce, křižáky kruté,
jenž hlasu jen českého se báli.

Úvahy.

Herman Ljungvik: Studien zur Sprache der apokryphen Apostelgeschichten. Upsala universitets årsskrift 1926. Stran IV + 106, cena 4 Kr.

Po Rostalském, jenž uložil do dvou programů (Myslowitz 1910—11) něco svých mikrologických pozorování o jazyce apokryfních skutků apoštolských, a po dobrých nábězích Reinholdových (Halle 1898) lze jen vítati tuto dissertaci Ljungvikovu, zabývající se podrobněji jazykem oněch zajímavých nekanonických spisů křesťanských.

Práce se rozpadá ve tři oddíly. V prvním (1—23) podává autor pozorování textově kritická. Se zdarem se pokouší vysvětliti nebo opravit četná obtížná místa a zvláště třeba vytknouti, že leckdy velmi šťastně obhazuje rukopisné podání na oněch místech, kde vydavatelé měnili text pro syntaktické nesrovnalosti nebo úchytky tvaroslovné. Jako pěknou ukázkou jeho kritických schopností uvádím Acta Petri et Andr. 124, 3 sq.: *δέσποτα κύριε ó θεός*

ἡμῶν, ἐπάκουσόν μου τῇ ὥρᾳ ταύτῃ. ἀγρεύσω γὰρ ἡμᾶς ἐκ τῶν σῶν λόγων, kde smysl žádá 3. os. pl. a kde vydavatelé také mění: ἀγρεύουσιν a pod. Z čtení ruk. V ἀγρευσον vysuzuje L. podle mého mínění docela správně, že tu jest čisti ἀγρεύσων, vulg. tvar 3. pl., ježž lze doložití již z řečtiny hellenistické.

Druhá část dissertace (24—68) obsahuje několik kapitol ze skladby, a jsou to zajímavé kapitoly pro poznání lidového slohu řeckého a změn, které řečtina prodělávala. Jsou tu sebrány doklady pro zdvojování syntaktických představ zájmeny a příslovci (τοῖς δεομένοις ἀνεσιν παρείχεν αὐτοῖς; τὸ ὄρος ὅπου ἤμην ἐκεῖ), pro zvláštnosti v užívání předložek (na př. εἰς u osob místo πρὸς, kde lze jasně pozorovati, jak se ustaluje dnešní novořecký usus), pro zatlačování vazby infinitivní, vzrůst některých vazeb participiálních a směšování inf. s participiem. Pěkně také L. ukazuje, jak se stává οἶδα s inf. pouhým modálním určením hlavní slovesné představy ve smyslu »vždyť přece, zajisté, ovšem« (str. 55—64). Je to zvláštnost verse rukopisu P v aktech Tomášových, ostatní rukopisy mají zpravidla varianty bez slovesa οἶδα. Srov. na př. 235, 20 P: φάρμακα ἔτερα διαλύειν οἶδασιν ἔτερα φάρμακα — U: φάρμακα ἔτερα διαλύει φάρμακα; 139, 4 P: δεηθῆς ἐκείνου οὗ καὶ ὥς εἶπον διάκονος οἶδας τυγχάνειν — U et cet.: δεηθῆς ἐκείνου οὗ διάκονος ὑπάρχεις; 234, 20 P: οὕτως κἀγὼ διδάσκειν οἶδα — U: οὕτως διδάσκω atd.

Poslední oddíl (69—100) obsahuje větší množství příspěvků semantických. I tu by bylo lze poukázati na mnohou zajímavou podrobnost; ale přestávám na tom, že leckterá z těchto drobných monografií jest pěkným obohacením řeckého slovníkového materiálu.

Práce Ljungvikova jest neobyčejně zdařilý příspěvek k historické řecké mluvnici. Přál bych si u ní ještě jen jediné věci: aby byl autor pojal, ne-li už přímo do svého úkolu, tedy aspoň do jeho zorného pole také apokryfní řecká evangelia, aspoň ta, která jsou zachována úplně. Zvláště v pozdějších a lidovějších výtvorech této zbožné literatury byl by našel velké množství dokladů pro zjevy, které zkoumal. A byl by tak osvětlil, jak úzce tyto výtvoiry spolu souvisí nejen po stránce literární, nýbrž i jazykové.

Při této příležitosti si dovoluji poukázati na jednu věc, i pro nás aktuální. Na obálce Ljungvikova pojednání je seznam spisů vydaných uppsalskou universitou, celkem asi 130 čísel (nepočítám-li jednotlivé díly spisů). Z nich jest více než polovice psána jiným jazykem než švédským: latinsky, německy, francouzsky, anglicky, italsky. Konstatuji to se zřetelem na nedávné pobouření jisté části české vědecké veřejnosti nad tím, že se filosofická fakulta Masarykovy university odvážíla ve svých spisech publikovati práce českých badatelů francouzsky.

Ferd. Stiebitz.

Caesaris Augusti Imperatoris Operum fragmenta. Iteratis curis collegit, recensuit, praefata est, appendicem criticam addidit *Henrica Malcovati*. Turin 1928, G. B. Paravia (= Corpus scriptorum Latinorum Paravianum 38). Stran LXIV + 172, za 22 lir.

Když r. 1921 vyšlo první vydání souboru zbytků Augustovy literární činnosti, setkala se s velkým zájmem, poněvadž to byl vlastně první ukončený pokus o sestavení toho, co se zachovalo z Augustova působení na poli literárním. Nebylo to ovšem vydání bez nedostatků a mezer, ale bylo užitečné. Nynější vydání druhé vychází v rozsahu téměř dvojnásobném co do počtu stran. Byly přehlédnuty a doplněny oddíly, do nichž vydavatelka shrnula už dříve pozůstatky Augustovy literární činnosti, a vedle toho přidala mnoho nového, na př. oddíly: codicilli, libelli, diplomata, edicta, decreta, a na konec, za díla historická, zařadila obsažný oddíl Dicta et apophthegmata, mající sloužiti k lepšímu poznání osobnosti Augustovy. Pokud se týče vnitřního uspořádání, jsou nyní — velmi prospěšně — všechny zlomky opatřeny samostatnými čísly postupujícími bez ohledu na oddíly od 1 do 208. Dicta et apophthegmata jsou očíslována zvláště od 1 do 64. Oddíl první Carmina zůstal bez změny, v oddíle II. Epistulae přidán ve skupině listů Livii úryvek ze Suet. Aug. 40.3, v listech Tiberiovi jest nyní zlomek ze Suet. Tib. 21.7 přidělen třem různým listům. Nově utvořen oddíl listů ad C. Caesarem nepotem: jsou v něm dva fragmenty přičtené dříve listům Tiberiovi a nově zlomek ze Suet. Aug. 93. Rovněž nová je skupina listů Germanikovi (Suet. Gal. 8.4). O jedno číslo bohatší jsou korespondence Antoniovi, Maecenatovi a Horatiovi, oddíl ad ignotos proti jednomu zlomku dříve čítá nyní 8 čísel. Do korespondence státní přidán — krom tří zmínek literárních — nápis ze Sard (Am. Journ. Arch. 1914, str. 139), a to ř. 22—27, obsahující list Augustův.

Zařazení act Augustových jest velkou předností nového vydání. Nejcennější texty jsou ovšem mezi edikty, kde se vedle výnosu de aquaeductu Venafrano (CIL X 4842) čtou i texty nalezené na kyrenské agoře. Poznamenal bych, že zl. CII obsahující u Malcovatievé jen Augustovo programma k senatusconsultu de repetundis, měl býti doplněn i otištěním textu SC, poněvadž se výslovně připomíná Augustova spolupráce o něm.

Oddíl VIII. Orationes je doplněn Frontinovou zprávou o Augustově řeči de statu municipiorum, oddíl XI. Opera geographica má nyní 7 čísel proti dřívějším 2, oddíl XII. Opera historica je obohacen o Rationes imperií a podstatně rozmnoužen ve skupině Opera extrema. Text Rerum Gestarum (neočíslovaný) je upraven s použitím a vyznačením nových zlomků z Antiochie a řecký překlad položen vedle originálu, nikoliv za originál, jako v prvním vydání.

Podle rozhojného textu upravena i literárně-historická prolegomena vložení příslušných zmínek a doplněním bibliografie; jinak zůstala v podstatě stejná, rovněž tak appendix critica, která obsahuje vedle vlastního kritického aparátu i mnoho poznámek k věcnému výkladu.

Vydavatelka zásadně nerozlišuje fragmenta a testimonia vetera. Provedla-li by důsledně toto rozlišení, bylo by skutečných zlomků ovšem velmi málo, poněvadž mimo Res gestae a edicta jest literární pozůstalost Augustova zachována ve stavu velmi neutešeném. Pro další vydání by se velmi doporučovalo zapracovali věcné poznámky z Appendix critica do prolegomen a opatřiti vydání věcným a slovným rejstříkem. Ale i tak, jak je nyní, prokáže vydání Malcovatiové velmi dobré služby a zasluhuje si rozšíření co největšího.

Vladimír Groh.

A. W. M. Odé, *Reflexe von „tabu“ und „noa“ in den indogermanischen Sprachen*. Mededeelingen der Koninklijke Akademie van wetenschappen, Afdeling letterkunde, deel 63, serie A, No 3. Amsterdam 1927. Str. 28. Za 0·50 zl.

V neveliké, ale obsažné této studii obrací autor zřetel na to, že při etymologickém výkladu slov dlužno mít na mysli způsob myšlení a nazírání primitivních lidí a že tedy ethnologie, poučující nás o životě a názorech primitivních národů, může po této stránce býti etymologickému zkoumání vydatnou pomocnicí. Konkrétně ukazuje to na celé řadě slov, jejichž etymologickou souvislost umožňuje nám podle něho pochopiti známý zjev ze života primitivních národů, jehož jazykozpyt už se zdarem užil zatím aspoň k výkladu zániku jistých starých výrazů a nahrazování jich výrazy novými, eufemistickými, zjev označovaný polyneským výrazem »tabu«. Autor poučiv se důkladně u ethnologů o podstatě tabu (jeho opak je »noa«), ukazuje, co všechno může být tabu, t. j. pro svou zvláštní moc nebezpečné a tudíž z běžného styku vyloučeno. Co je tabu, je jednak posvátné, svaté, jednak nečisté; opak toho, noa, je to, co je všední, profánní nebo čisté. Co je m r a v n ě čisté, je božstvu milé, je svaté — původní opposita se sblížíjí a splývají; tak také se sblížíjí ponětí všedního, profánního a nečistého. Tabu je, co je nadáno jistou mocí, tedy mocné, silné, opak toho je bezmocný, slabý, kterážto ponětí zase se kříží s ponětími, o nichž právě byla řeč: tak může tabu označovati to, co je posvátné, čisté, silné (srv. řec. *ἱερός* „svatý“ i „silný“)¹, ale také co je nečisté, všední, slabé.

Právem usuzuje autor, že také v indoevrop. jazycích možno hledati výrazy téhož významu, jako je polyneské tabu, a že takových výrazů mohlo být víc.² A na tomto podkladě, umožňujícím

¹ Je zajímavé, že také pro sl. *svetā* Brückner, Religionsgesch. Lesebuch 3.² 6, Kwart. histor. 41, 1927, 297 předpokládá pův. význam „silný“.

² O zvláštním výrazu polském pro tabu psal St. Ciszewski, jak upozorněno již na str. 62 loňského ročníku Listů filologických.

spojovati výrazy významu i protikladného, nalézá autor výklad pro celou řadu dosud nejasných slov indoevropských jazyků, vida v nich označení pro poněti tabuovaná. Takový tabu označující kořen je na př. **mel-* obsažený v lat. *melior*, ř. *μᾶλλον*, *μάλα* atd. (‚besser‘ = ‚stärker‘), ale také ve skupině slov patřících k ř. *μέλας*, ‚černý‘, sti. *málam*, ‚špína‘, lit. *mėlynas*, ‚modrý‘, sl. *měls*, ‚křída‘ atd., k nimž přiřazuje Odé tak jako již dříve Curtius a Vaníček také lat. *malus*; a od téhož kořene odvozuje Odé také lat. *mulier* (z **m^ulies*, ‚das mehr mit Tabu behaftete‘).¹ Jiný kořen tohoto druhu je koř. **seueg-*, **sueg-*, **suek-*,² k němuž patří nejen ř. *ἄγιος* a lat. *sacer* se svými odvozeninami, ale také got. *siuks* a něm. *schwach*, a také lat. *sanguis* (**suong-uēn-*, srv. *sanctus*)! Podobně se slovy znamenajícími ‚síla, silný, lepší‘ (sti. *bálam*, ř. *βέλτερος*, sl. *bolj*) souvisí slov. *bol*; k lat. *saevus*, pův. ‚veliký‘,³ majícímu týž základ jako stind. *sēvatē*, ‚slouží, ctí, má v úctě‘, lze přiřaditi nejen got. *sair*, ‚bolest‘ (srv. sl. *bol* vedle stind. *bálam*, ‚síla‘), ale i got. *saiwala*, ‚duše‘, a také řec. *αἷμα* (srv. *sanguis* vedle *sacer*) atd.

Z té okolnosti, že žena je tabu, vykládá Odé germ. výraz pro ženu, sthn. *wīb* atd., od koř. *wēibh-*, ‚silný‘ (je ovšem kořen ten slabě zaručen, autor jej hledá v ř. *ἰφθίμος*, vykládaje toto slovo jistě málo pravděpodobně z **wēibh-dhūmos*, ‚wer einen kräftigen θυμός hat‘) a lat. *virgō* z **g^uiro-g^uen-*, v němž vidí spojení km. **g^uiro-* (stind. *ḡrah*, ‚živý, rychlý, čilý‘, lat. *vireō*) s koř. *g^uen-*, ‚žena‘ (ř. *γυνή* atd.), jež znamenalo ‚weibliches Wesen überfüllt von Kraft, tabu-Weib‘. Tento kořen *g^uen-*, k němuž řadí O. také germánská slova pro ‚smělý‘ (něm. *kühn* atd.) a jež tedy byl také výrazem pro tabu, shledává autor i v lat. *Vesta*, jež vykládá z **g^uenistā* (sc. *mater*) ‚allerkräftigste‘. Indoevropské označení ženy **(g^uenā)* má tedy podle toho původ rovněž v tabu.

Také lat. pojmenování obětního zvířete *victima* vykládá O. na tomto principu: je to superlativní útvar **g^uig-tmmo-* od koř. **g^uig-* (: sthn. *queh*, *quec*, ‚lebendig‘), jež znamenal pův. ‚mit gesteigerter (Lebens)kraft‘. Při této příležitosti vyloženo i got. *huns*, ‚oběť‘ (pragerm. **hungsla-* z předgerm. **k^unk-sló-*) od téhož kořene, který je ve slovese *hahan*, ‚věseti, viseti‘ atd. (podobně jako got. *weihs*, ‚svatý‘ patří k slov. *visěti* atd.). A tak i jinde připojuje autor výklad některých slov družících se tím či oním rysem k objasňovaným výrazům; tak vykládá se tu jméno bohyně *Ἀθήνη* (pův. bohyně podzemí) od koř. *endh-*, *ndh-*, ‚infra‘, od něhož

¹ Jak se pohlíží na ženu, toho příklady z různých končin sebral Ciszewski v rozpravě *„Żeńska twarz“* (Prace Komisji etnograficznej Polskiej Akademji umiejętności č. 4), v Krakově 1927.

² Rozdíl v koncové explosivě (*sueg-* v ř. *ἄγιος*; *suek-* v lat. *sacer*) by mohl souviseti právě se zvláštní povahou těchto slov.

³ Vokalismus tohoto slova (difthong *ai*!) by dobře odpovídal tomuto jeho rázu, jak jej Odé vykládá; srv. Saussure, Recueil des publications scientifiques (Heidelberg 1922) str. 595 n.

autor odvozuje také ř. *ἀνδροπος* nalézaje v něm výraz *ἀνδρο-* (z **a₂ndhero-* nebo **ndhero-*; lat. *inferi*) a **ok^u* „gerichtet nach“, takže slovo to znamenalo pův. „nach unten, d. h. nach Erde gerichtet“.

Zcela jistě dobrá polovice podaných tu výkladů etymologických nedojde přijetí, jsou některé z nich hodně odvážné a druhdy dost násilně překonávají (anebo spíše vůbec nepřekonávají) obtíže, jež jim klade hlásková stránka vykládaných slov. Autor sám přiznává ke konci, že je v jeho výkladech mnoho nejistého. Ale i tak je studie tato vůdčí svou myšlenkou velmi zajímavá a pozoruhodná.

Oldřich Hujer.

Dr. Ferd. Liewehr: Die Ortsnamen des Kuhländchens. (Veröffentlichungen der Slavischen Arbeitsgemeinschaft an der Deutschen Universität in Prag, I. Reihe: Untersuchungen, Heft 1.) Reichenberg 1926, Verlag Gebrüder Stiepel Ges. m. b. H. Str. 86.

Spisek tento obsahuje podrobný výklad 26 českoněm. místních jmen kravařských slov. původu, mezi něž je vsunut výklad jmen šesti obcí se samostatnými názvy českými a německými, dále stručný výklad 23 tamějších míst. jmen, jejichž něm. podobu považuje autor za původnější než znění české, anebo u nichž jest původ nerozhodný (na př. *Heinzen Dorf—Hynčice; Stachenwald—Stachovice* atd.); pak výklad osmi jmen potočních slov. původu nebo poslovanštěných; konečně dodatkem uvedeno je 38 tamějších lidových něm. slov čes. původu (na př. *bítške* »býk« z č. *býček*, *l'žák* »rozpuštělé děti« z č. *ležák*, *poržátk* »cech« z č. *pořádek* atd.), k nimž se pojí ještě tři slova, přejatá naopak z něm. do češtiny (*šerhor*, *cvista* a snad *cukle* pl. »dřeváky«), pět lidových něm. slov původu domácího a sedm lid. slov českoněm., u nichž poměr mezi čes. a něm. útwarem jest L. nejasný.

Při výkladu míst. jmen slov. původu autor dobře vyčerpál hledící sem literaturu českou i německou, a to i příspěvky odlehlejší a roztroušené po časopisech (také mimo obor jazykovědný). Autor obral si za úkol, očistiti výklad místních jmen, o něž tu jde, od fantastických a tendenčních dohadů diletantů, jimž přání stává se otcem etymologie. Ani z vědeckých výkladů není ovšem v toponomastice všecko jisté; avšak jest zásadní rozdíl mezi vědeckou domněnkou a pouhým nápadem lživědce.

Výklad jednotlivých jmen se počíná zpravidla nejstaršími jeho doklady. Autor přihlíží stále k starším a dial. (čes. i něm.) zněním; výklad jde zpravidla až k ie. základům. Výklady jednotlivých jmen jsou nepochybně obsírné; většina z nich nepřináší v podstatě nic nového. Nejdelší a také nejsamostatnější jest první stať o jmeně *Jičín*. Autor vyvrací starší výklady, zvl. oblíbený kdysi výklad z os. jm. *Jutka*, který náleží do oblasti aetiologické tvorby pověstí a vznikl, až když se vyslovovalo *Jitka*.¹ Proti těm, kteří

¹ Proti výkladu z *Jutka* bylo by lze ještě uvést, že odporuje starému adj. *jičský*, *jický* (lid. na Starojsku m. -*jicku*); čekali bychom **jitecký*.

vykládají počáteční *t-* v něm. *Titschein* ze spojení **Alt-Itschein* > *Alt-Titschein*, svědčí jméno potoka *Titsch* (Jičinka), a také to, že v staré době, kdy počát. *t-* je doloženo (*Tycin* v list. 1281 jako název hradu!), atributu *Alt-* velmi pravděpodobně ještě nebylo. L. navrhuje nový výklad (a to i pro *Jičin* v Č.) ze zákl. *dikz* »divoký vepř«, zachovaného dosud v pol. *dzik* a mr. *dyk* id. Jméno **Dičín*, utvořené jako na př. *Tuřín* (k *turz*), *Čelín* (= *Včelín* k *bčela*), *Schwerin* (k *zvěř*), *Köslin* (v Prus., ke *kozblz*) atd., označovalo původně kopec, na němž dnes jsou zbytky starojické zříceniny (snad i les po kopci a po okolí) a jeví se v původnějším znění v něm. *Titschein*. Ve znění českém počát. skupina *di-*, v č. řídká a nezvyklá, se změnila v *ji-*; jiných dokladů pro tuto změnu v č. sice není, ale L. ukazuje na hláskové změny velmi podobné (nářeční změna *di* > *ji* uprostřed slova; nářeční, po př. obecně čes. změna *dě* > *je-*, *da-* > *ja-*). Významově podpírá autor svůj výklad účinně tím, že upozorňuje na obdobné názvy topické v témž kraji (hora *Svinec*, něm. *Schwinz*, *Svinbrod*, *Kaní hora* [lze spojovati též s *káně*], něm. dial. *Sa^{ie}g^{bi}ac^h* »Saugebirge« [výběžek Jeseníků k Odře] atd.¹).

Tento nový výklad jména *Jičin* se celkem zamlouvá. Předpoklad změny počát. *di-* > *ji-* dal by se snad ještě jinak podepříti. Míst. jmen se užívalo nejčastěji ve spojení s předložkami; ze spojení *před*, *nad* *Dičínem*, *pod* *D.* (zvl. byl-li *D.* opravdu původně název hory), (*ot* >) *od* *D.*, v nichž setkavší se zubnice se assimilovaly a zjednodušily, mohl vzniknouti mylnou dekomposicí (podporovanou dissimilačním vlivem² zubního živlu následujícího *č*), název bez počátečního *d-*. (Zjednodušením skupiny dvou zubnic, setkavších se v témž spojení, a abstrakcí jména bez počát. zubnice vykládá Łoś [Gr. pol. I, 184] starší p. tvary *Niepr*, *Niestr* v. *Dniepr*, *Dniestr*.) Ostatně i jiná spojení předložková mohla tuto změnu nářečně podporovati: spojení jako *na* *Dičíně*, *u* *D.* tvořila výrazový celek, v němž *di-* mohlo se změnit v *ji-* stejně, jako se nářečně mění uprostřed slova (na př. laš. *rajić* atd.), zvl. když tu předpokládáme přízvuk na předposl. slabice a tím oslabení nepřív. *i* v slabice první. Že počát. *ji-* vniklo pak i do jiných postavení a zatlačilo nakonec *di-* úplně, lze vysvětlovati tím, že subst. *dikz* z č. vymizelo, čímž odvozené **Dičín* (*Dičina*) stalo se osamoceným a nesrozumitelným. Ojedinelé hláskové změny nalézáme často právě u tohoto druhu vlast. jmen.

Ovšem Liewehrův výklad má i své nesnáze. Předně subst., z něhož vychází, v češtině není, ba není tu ani adj. *dikz* (Jungmannovo *diký* je z polštiny). Dále jest nápadné, že předpokládané **Dičín* není ani jednou doloženo, kdežto čes. tvar s počát. *Ji-*

¹ K tomu ještě *Svinorky* (= *Svin(i)horky*), Loriš, Podř. hornostr.

² Srov. také *Jištěrpy* (Gießdorf) v. *Dištěrpy* (i *Sištěrpy*!) ze starš. *Diežčrpi*; také *Jickovice* (*ic-*) v. (starš.) *Vickovice*, *Jilmanice* v. starš. *Vilmanice*; *Libeř* (na Lounsku) v. (starš.) *Dibeř* (*Dibř*, *Dyberský mlýn*).

a něm. s počát. *Ti-* jsou v listinách vedle sebe od doby nejstarší (1278 *Gyczin*, 1281 *Tycin*) a často.¹ Při tom však jest uvážiti, není-li psané č. *g-* někdy obrazem pro počáteční hlásku jinou než *j*,² na př. (dial.) *d*, *dž* (stě. spirantické *j* bylo palatálám bližší než dnešní č. *j*). Pro změnu *di-* > *ji-* samu není v č., ani starší ani lid., dokladu bezpečného;³ foneticky jest tento vývoj hláskový pravdě dosti nepodobný, neboť skupina *j* + *i* jest zvl. na počátku slova pro výslovnost velmi obtížná (viz na př. Kašik, Nár. stržbeč. 13 n.); proto se jí tam jazyk obyčejně vyhýbá (a to i v nářečí kraje, o nějž jde). Nesnází těchto jest si autor patrně vědom, neboť sám má svůj výklad za ne docela jistý.

U dalších jmen není celkem výkladových potíží. Samostatný a dobrý jest ještě výklad jm. *Groitsch* (*Gručovice*). L. vychází tu ze slov. zákl. *graděc* (list. XVI. st. *Graytz*, *Grätz*), zčásti v laš. podobě **grodzec* (srov. na př. sas. *Roitsch* = *Grodice* 1071); konc. *-tsch* bylo by podle L. také lze vykládati z **-d-išce*. L. nevykládá při tom vznik vnitřního *-i(y)-* v *Graytz*, *Groitsch*; myslím, že jest odrazem nářečního *j* z *d* v pádech nepřímých (na př. **[do] grodca* > *grojca*). — V něm. jménech, vesměs kratších než jména česká, z nichž vznikla, je nápadná redukce uvnitř i na konci slova způsobena ostrým něm. přízvukem; jinak něm. tvar zachoval nezřídka starší znění čes. názvu. Při něm. *Gurtendorf* (čes. *Skorotín*) vykládá L. *Gurten-* ze *Skorotín* (jako *Böllen* z *Bělotín*) tak, že vedle *Skorotín* bylo **Korotín* jako je na př. *kolodře* ze **skorozře*; ale *s* v *skorozře* zaniklo dissimilací, pro kterou v *Skorotín* není příčiny. Spíše by tvar bez počát. *s* mohl vzniknouti abstrakcí z vazeb jako z *Skorotína* > *s(S)korotína*, *přes(S)korotín* a pod. Jest lépe vykládati *Gurten-* přímo ze *Skorotín*, jako *Gartitz* ze *Skorotice*, *Kirwein* ze *Skrbeň*. K střídání *-ice* : *-ovice* v čes. jm. *Blahutovice* : *Blahutice* připojuje L. m. j. poznámku (str. 43, pozn. 1), že nepřizvuc. *-ovič*, *-evič* v r. jménech zní téměř jako *-yč*, *-ič*. To jest ovšem jen následek ostrého rus. přízvuku a se střídáním uvedených suffixů nemá nic společného. — M. jm. *Suchdol* vykládá L. z psl. **Suchodōl*; avšak v slož. jménech jako r. *Suchodól*, seh. *Šivodol*, č. *Suchdol*, *Suchodol* (v Č.) jest spíše viděti pozdější splynuliny staršího volného spojení adj. + subst. (srov. starš. č. v *Suchém dole*, p. *Suchy dol* [*Sudoll* na Ratib. z p. *Suchdol*¹]), obdobně jako jest na př. základem míst jména *Krchleby* pův.

¹ To zejména překáží výkladu jména *Jičín* v Č. z **Dičín*, neboť tam nesvědčí vůbec nic pro počáteční zubnici.

² Srov. psané *j*, *i*, *g* (= *j*) za *d* v polab. pam. (Schleicher, Polab. Spr. 159).

³ Také doklady uvedené na změnu *di* > *ji* jsou vlastně doklady na dial. zánik *d* mezi samohláskami, podporovaný zpravidla dissimilací (*Nedvějice* ald. vlast. *Nedvěice*; v témž nářečí *pueš* m. *pudeš*, také *sekařina* m. *sekanina* a pod. Bart. II 128; Hošek, Nár. českomor. II 116; srov. také *Jickovice* (Ic-) v. *Vickovice*).

volné spojení **krch* — *leb* »hlupec«, anebo r. *Nov-gorod*. V č. *Suchdol* byl tedy pův. v první části jmenný tvar adj. se samohláskou dlouhou, která se jeví dosud v něm. *au* (*Zauchtel*). Toto *au* vykládá L. teprve něm. dloužením, stejně jako v míst. jm. *Daub* (č. *Dub*); *Blauendorf* (k os. jm. *Blúd*) a *Laubias* (ke *hlúb* »zelný košťál«, p. *glab*, *glebia*), kde v nejstarším č. jméně též mohla býti délka. Stejně něm. *Zauche* (*Suchá*), *Zauchbach* (*Suchý potok*), *Zauchwitz* (*Suchapsina* 1337)].¹ Časem se pův. **Súchdol* zkrátilo analogií podle slov s krátkým zákl. *such-*, anebo sporadickým krácením v míst. jm. tak častým. *Klötten* (č. *Kletné*) náleží k slov. *klěť* (č. *kletě* atd.); pro případ, že by bylo lze spojit i e. základ těchto slov **klei-* se zákl. **klei-* (srov. ř. *κλίω*, lat. *clivus*, lit. *šlaitas* atd.), upozorňuje L. na zajímavý důsledek pro význam slov. *klěť*: znamenalo by pak slovo to 1. světnici, domek, 2. ohrada, crates, 3. úbočí, stráň, kopec (srov. jména hor *Kleť* [avšak dial. *na Klati!*], — autor pojednal o něm v *Zeitschrift für Ortsnamenforschung* 2, 1926, 65—66 —, *Kletná*, *Kletečná* atd.). Výklad redukovaného něm. zakončení, zvl. u dial. *Klēt*, L. zbytečně komplikuje (68): »Im Deutschen fiel der auslautende Vokal ... ab, was zur Folge hatte, daß das nunmehr an den Schluß geratene -n sonantisch wurde und vor sich einen Svarabhaktivokal entfaltete. ... Die Dialektform zeigt im Ausland nur den aus dem Stimmton des silbischen -n hervorgegangenen anaptyktischen Vokal, der zu einem Mummellaut reduziert ist...« Tento průvodní vokalicíky pazvuk nevznikl asi ex post »ze znělosti slabič. -n«, nýbrž byl nezbytným průvodním zjevem t. zv. slabičného *n*, vyvíjel se v té míře, v jaké zanikal vokál koncový, a způsoboval vlastně od počátku slabičnost následujícího *n*. Dial. *-c* jest prostě zbytkem staršího (a spisov.) *-en*, jež je z *-(e)n^e)* < *-ne* < *-né* (*ná*). — Jméno *Laubias* (č. *Hlubojať*) vyvozuje L. od posměšného názvu **hlubojať* »zloděj zelných košťálů« (č. *hlúb* = »zelný košťál«). Koncové něm. -s je z *-ts* (s genit. -s); ojedinělé změny *-ts* > *-s* L. blíže nevysvětluje.

Z míst. jmen původu něm. nebo nerozhodného při jm. *Fulnek* pokládá L. vedle spojení se sthn. *ful(n)* (: *folo*) »hřib« za možné spojení se sthn. *fāl* »shnilý« (srov. r. *Gnilój Úgol* [název vladivostockého předměstí]). L. uvádí zde také dvě tři jména, v nichž tuší spíše základ něm., ale jména ta by mohla míti stejně dobře také základ český (*Stachovice* [*Stachenwald*; i když je k *Eustachius*, nemusí být něm.], *Bartošovice* [*Partschendorf*], *Vlkovice* [*Wolfsdorf*]).

Z potočních jmen slov. původu je *Gamlích* z **jamníkz* (*l* z *n* jako v míst. jm. *Reimlich* z *Rybník* [dnes *Rybí*, pův. jméno potoka]). *Tschermenka* je diminutivum k čes. *Črtná* (v latinisované formě: *Cirminia*, *Cirmena* a pod.); L. pro lat.

¹ Drzaždžynski, Ortsn. Schles., Ortsn. Leobsch.

Cirmena považuje vedle základu *č̣ṛṃṇz za možný ještě základ *č̣ṛṃeṇz — zbytečně, neboť -e- (-i-) v lat. list., je-li vůbec výrazem skutečně vyslovované hlásky, je nanejvýš značkou pro svarabhaktický vokál (Črmená v. Črnná jest nejlépe vykládati připodobněním k *č̣ṛveṇz).

Nevýhodou této práce jest, že se některé věci opakují u jednotlivých jmen zvláště (na př. o redukcích na konci slov. jmen vlivem něm. přízvuku 30, 32, 46, 47, 52, 68, uprostřed jmen 40, 43, 44, 61; změna č. *u* > něm. *ü* 44, 58, 61, 71); také některé odkazy k výkladům dřívějším jsou zbytečné (na př. o -*cc* 21, 30, 37). Obsírnější poznámky o některých jednotlivých otázkách z č. nebo slov. mluvnice (na př. přehl. *u* > *i* 14 n, *a* > *ě* 24 p. 3, změna *g* > *h* 34 p. a j.) nehodí se dobře k monografickému rázu práce a jsou také zpravidla pro odborného čtenáře zbytečné. To platí zvl. také o častých a obsírných citacích z etym. slovníků, místo nichž by stačil prostý odkaz k prameni¹. Autor měl asi na zřeteli také čtenáře laika, pro kterého arci mnohé z toho, co jest pro odborníka zbytečnou učebnicovou přítěží, jest užitečné.² Celkem lze říci, že spisek plní dobře úkol, který si autor v úvodě vytkl.

J. M. Kořínek.

Jan Mašín: Česká mluvnice a cvičebnice pro I. a II. třídu středních škol. V Praze 1926, nákl. Profesorského nakladatelství a knihkupectví. Stran 216. Cena neváz. 17.—, váz. 19.50 Kč.³

První polovina této nové učebnice obsahuje obvyklé výklady mluvnické, avšak s nepřesnostmi a s chybami v míře jinde neobvyklé. Tak na př. kmenotvorné přípony významu dějového § 59 nejsou seřazeny podle stáří nebo své tvořivé oprávněnosti, nýbrž na prvním místě stojí -*ba* (ačkoli se v Naší řeči 1, 101; 5, 208 a j. varuje právě před jejím zneužíváním), pak teprve jiné

¹ Rovněž názvy obecně známých pramenů uváděny jsou někdy zbytečně podrobně, zvl. opakují-li se (na př.: Miklosich »Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum« Vindobonae 1862—1865; Zeitschrift für vgl. Sprachforschung auf dem Gebiete der idg. Sprachen. Begr. von A. Kuhn [= KZ!] a pod.).

² Po stránce formální nelze nevytknouti jistě nedůslednosti: tak vedle věty, že č. tautosylab. -*or* > něm. dial. -*ü*^{ie}, staví jako příklady jen slova něm. (41 n); nedůsledně jsou prativy míst. jmen psány někdy s velkým písmenem (**Po-gorél-^{ie}ška* 55, **Ryb-in-íkz* 82), jindy s malým (**lčiča* 40, **jam-in-íkz* 79; ostatně pro slova, vzniklá v době poměrně pozdní, jest lépe nestanovit takovýchto prativarů); časopis »Komenský« citován: »Komenský týdeník atd. 18, 56, jindy »Komenský« Týdeník atd. 58, 63, 64 a také jen »Komenský« 18); psl. -*ika* s postupnou palatalisací psáno někdy -*iča* (25, 40), jindy -*ika* (82; odtud odkaz k 25!). — Vražno Velké 64, Hůrka Nová 78 jest psáti obě slova velkým písmenem. — Tiskových chyb je poměrně dost.

³ Tento posudek došel redakce ke konci r. 1927; jeho uveřejnění se z různých příčin protáhlo. Zatím vyšlo r. 1928 posuzované knihy vydání druhé.

a naposledy -í (o tvoření takových jako *tok, past* atd. není vůbec zmínky) a pod. často. Proti Gebauerově-Ertlově Krátké mluvnicki české bylo učivo přikracováno obyčejně čistě mechanicky, jako když § 209 dělení souvětí souřadných bylo zase zjednodušeno na starou míru Gebauerovu (souvětí slučovací, odporovací, příčinné, výsledkové), ale místo aby se tudíž pozdější příklady Ertlovské prostě vypustily, zařazeny jsou u Mašína na místa, kam nepatří. »Drž se rozumu a projdeš celý svět« není přece souvětí *slučovací*, když »první věta vyslovuje *podmínku* druhé«, a *slučovací* není ani »Sedlák měl velikou starost, *ani* spáti nemohl«, poněvadž »druhá věta vyslovuje *účinek* první«; pakli jsou Mašínovi, ovšem nesprávně, hlavním dělídlem spojky, proč tedy klade, a to právem, mezi souvětí výsledková též bezespojkové »Lež má krátké nohy, daleko nedojde«? Jsou tu vůbec školské příklady dělení chybného, před kterýmž logika vystříhá, dělení totiž na členy se křížící. — A jaký má rozum žádati od žáků v cvičení I 292, aby *libovolné* věty jistíci proměňovali v podmínkové, když jest to na př. u vět vypravovacích věc nemožná, nebo v cvič. II 296, aby z *libovolných* dvojic vět tvořili »*všecky* čtyři druhy souvětí souřadného«? ¹

Místo starých výkladů z dějin české řeči mívá Mašín své »ze vzduchu«. Srv. na př. § 50: »Zde totiž předl. *na* neznámená směr na povrch předmětu, nýbrž *dovnitř*« (jedná se o *na*, kterému odpovídá předl. *z*); § 147 (a cvič. II 207) při *tnu, titi*: »V tvarech infinitivních se *n* a *m* změnilo v samohlásky.«²

I jinde často bývá vyjádření neopatrné, ledabylé, na př. § 62: »Od podst. jmen mužských se tvoří ženská, aby se vyjádřila *různost* pohlaví«; § 205 (o proměňování doplňku v přívlastek): »Neurčité tvary příd. jmen se při tom promění v určité. *Po této vlastnosti* doplněk snadno poznáme«. (Ale není-li více doplňků, kterých proměnití nelze? Srv.: *Má* je síť! Náklad se zdál *lehký* atd.)

Neprávem se § 73 mezi příklady dat. a lok. sing. doporučuje též: Janovi Kořínkovi (srv. Naši řeč 6, 129 n.)³; nevhodný a nikoli zcela správný jest § 133 příklad kmene praesentního chválí- (s dlouhým *í*) a infinitivního chválí-; nesprávně a pro žáky i ne-

¹ Těchto cvičení v novém vydání Mašínovy knihy není, jakož vůbec mnoho z mých původních výtek bylo zatím opraveno; kde se tak stalo, výslovně tuto pod čarou poznamenávám, nebo své výtky z recenze vypouštím. Zato přepracováním knihy přibýlo dosti chybných; na př. o nic chytřejí žádá se nyní v cvič. 163 deset vět »s *přípusťkovými* větami vedlejšími (se *všemi* spojkami)«.

² I tyto výklady, stejně jako »libozvuk« (§ 73¹ a § 173¹) se z nového vydání vytrátily, ale nesměl jsem jich vypustiti ze své recenze, aby se přece očitě vidělo, jaká to učebnice byla úředně schválena! Ostatně v 2. vydání § 128² jest zase trochu podezřelý výklad praesenta *nesu* (prý z *nesō-m* touže ohýbací příponou, »jako ji má dosud *jse-m*«).

³ V 2. vydání § 49² se při Antonínu Jaroslavu Puchmajerovi dokonce praví: »ale nebylo by chybou, kdyby *všecka* měla *-ovi*«.

bezpečně se při vzoru *mazati* § 164 a v cvič. II 251 připomíná analogie podle sloves třídy *první* (což nejsou právě chybnou analogií podle *můžeš... mohu* vykládány strojené novotvary *lhu, lhou?*). O gen. záporovém § 188 a v cvič. II 274 se učí že »z nynějšího jazyka obecného takřka již vymizel, v jazyku spisovném se *ještě dosti často* vyskytuje«, a vskutku jest usus, Mašinův v té věci (proti praksi Naší řeči) velmi kolísavý (srv. cvič. I 64: »Pro stromy nevidíš *les*« a j., ale § 206: »Nemám *tužky* ani *papíru*«).¹

Za nejhorší chybu školské učebnice Mašinovy považují, že si některých základních pojmů mluvnických ani náležitě neuvědomil, i vykládá o nich na různých místech různě. Tak jest mu § 178 »*věta výraz slovní*«, jehož základem je určitý tvar slovesný,« a § 215 čteme: »Kromě holého přísudku, jenž je již *sám o sobě větou*, může...« Tedy takové »*jde*«, i když nevíme, o kom jest řeč, jest již větou? A kterak se potom může v cvič. I 304 »*Mladost — radost*« klásti mezi věty?² — V § 179 učí Mašin: »Ve větě »*Bude pršet*« nelze si *žádný* podmět domysleti«, ale v § 183 zní jeho šesté »*pravidlo*« (!) o podmětu takto: »Je-li přísudkové sloveso v 3. osobě a podmět ani není vyjádřen, ani se nevyrozumívá ze souvislosti, je *neurčitý* a to a) *neosobní* (3. os. r. stf.), b) *osobní* (3. os. r. muž.)«. Od kdy může býti »žádný podmět« jednou »neurčitým neosobním« a po druhé »neurčitým osobním« a nula (jak se v příkladech tiskne) jednou »rodu muž.« a po druhé »střed.«? A ta nula straší ještě v jednom z posledních cvičení (II 293), kde se podává podařený »návod k písemnému rozboru vět jednoduchých!« To jsou mi pravé hříchy proti Duchu sv., pro něž nemělo ministerstvo knize tak snadno odpustiti.³

Proti Pravidlům chybují se na př., když se píše v cvič. I 37 sbořeny, 41 a 71 lípový, 170 v odpovědích (in. -ech),

¹ Podobně diktát II²: »neodehnala *je*«, ale cvič. 148²: »Netřeba *hloupých* síti«, 366²: »Proč otec nepřijme *objednané* zboží«, 368²: »*Tento* byt domácí již nepronajme« a j.; ostatně kniha se úmyslně příkladům vyhýbá.

² V 2. vydání § 167 opraveno: »Věta je *slovní vyjádření* myšlenky« ale o přísudku se zase praví, že »vyslovuje myšlenku samu«, § 187² že »se nemůže vyjadřovati vedlejší větou, *protože je již sám o sobě větou*«, kdežto podmět prý ano, »jenž je *méně důležitou částí věty* než přísudek« (§ 201²). A přece již Gebauer v Krátké mluvnici české právem napsal, že »žádný člen sám není větou«, a Ertl § 365 přinesl dobré příklady vět přísudkových.

³ V 2. vydání ubyl ten »návod k rozboru«, také výklad § 171², 3 jest poopraven, ale »pravidlo« zůstalo. Přibýlo také v textu přidaném něco nových nesrovnalostí, srv. na př. § 128² o příponě ohýbací a o koncovec, § 201² o souvětích souřadných atd., takže by bylo vždy ještě dosti co opravovati, kdyby nebyly školní knihy, úředně schválené, chráněny jakousi imunitou; nabízenou recenzi *druhého* vydání Mašinovy knihy nechť mi aspoň odborné časopisy otisknou! A přece teprve »*do třetice* všeho dobrého«.

95 řezou (m. -í), II 324 po 2 větách (m. po dvou) a pod.; proti správné češtině v cvič. I 95: »plete se *i* a *i* vlivem nesprávné výslovnosti«, II 186: »Jsou $\frac{3}{4}$ na 12«, 224: »Přítele hledej bedlivě a našed chraň starostlivě!« a pod. *Josef Straka.*

František Palacký: Dvě latinské řeči z roku 1817. Do češtiny přel. Karel Hrdina. Knihovny Z prachu knihoven sv. IV. Nákl. Vinc. Svobody a Ant. Škody v Praze 1927, str. 54.

Ferdinand Hrejsa: Mladý Frant. Palacký. Jeho vnitřní život a první dvě řeči. Knihovny Lidé a díla sv. I. Nákl. týmž v Praze 1927, str. 34.

Profesor pražské bohoslovecké fakulty Husovy, Ferdinand Hrejsa, jenž se v dějepisu naší reformace náboženské osvědčil jako vynikající, ano, průkopný badatel o obsahu i osudech českého utrakvismu za století XVI. a XVII., zabral se poslední dobou soustavně do zkoumání poměru Fr. Palackého k otázkám i útvarům náboženským a církevním; jsou to první monografické, skutečně vědecké studie tohoto druhu. Jak ukazuje vynikající Hrejsova stat **František Palacký po stránce náboženské v Reformačním sborníku** (sv. II. 1928, str. 25—79), vyšel ušlechtilý bohoslovec vlastně z přezkoumání vztahu zralého, ano, stařeckého Palackého k církevním obcím evangelickým a zároveň ke katolictví, oč se ještě za života patriarchova rozpoutala prudká a namnoze trapná polemika se strany horlivých reformovaných církevníků, zvl. Č. Duška a J. Veselého v Hlasech ze Siona, kteří Palackému zhola upírali živý vztah k evangelictví. Ferd. Hrejsa přezkoumal bedlivě všechna akta oné pře, snesl ze životopisu i ze spisů Palackého průkazné doklady jeho církevního a náboženského stanoviska a zapíal svůj namnoze apologetický výklad, vyznačující se krajní spravedlností, do obrazu náboženského vývoje Palackého. Také se mu jeho studie rozrostla v soustavnou monografii, probírající obsažnou látku od mládí myslitelova, které jest probráno zevrubněji než náboženské názory Palackého ve vrcholné době; kap. VII., jednající o náboženském obsahu Dějin národu českého, jest z celé monografie nejméně propracována, a její ústřední téma přivábí i po příslušných oddílech pozoruhodné knihy Josefa Fischera *Myšlenka a dílo Fr. Palackého 1926 a 1927* jistě mnoho dalších badatelů, aby se zde pokusili o analýsu a pak i o syntetické vyličení.

Také v náboženském ohledu platí o Fr. Palackém, že sám sebe našel vlastně v Prešpurku a že přišel do Prahy myšlenkově hotov; i není divu, že jedenácti letům jeho prešpurského pobytu věnoval Ferd. Hrejsa v Reformačním sborníku čtyři důkladné kapitoly. Jejich monografickým zpracováním jest hutná a zajímavá knížečka Hrejsova *Mladý Fr. Palacký, jeho vnitřní život a první dvě řeči*. Již titul tohoto obsažného spisku označuje práci hlavně jako komentář edice, která vyšla současně v témže

nákladě a stejně spanilě úpravě knihomilské; o obou publikacích dlužno referovati současně.

V Prešpurku se stal z biblického evangelíka, jenž dbal více o mravní než o dogmatický obsah náboženský a jenž prošel otčovým bratrstvím, kunvaldským katolictvím a trenčínským lutherským pietismem, zbožný osvícenec, dbající vedle víry v Prozřetelnost a v nesmrtelnost duše hlavně mravní podstaty člověka, schopné zdokonalování; již překlad Patzkeova spisu *Über die Vorsehung* (Palackého spis o prozřetelnosti božské 1814), jedna to z prvních slovesných prací Fr. Palackého, ukazuje k silným vlivům bohosloví osvětského. Fr. Palacký se v této době připravoval zcela vážně ke studiím theologickým a k povolání kněžskému, ale jako vychovanec duševního světa česko-bratrského zůstal ušetřen těžkých zápasů náboženských, u mládeže běžných; za přispění nejprve osvětských bohoslovců, pak filosofů, hlavně Kanta, plynul jeho osvětský theismus klidně a přirozeně z původního evangelického křesťanství.

Právě proto jsou důležitými doklady obě dotud netištěné řeči, které Fr. Palacký r. 1817 pronesl jako vynikající člen, ba hospodář Jesenákovského konviktu, velkonoční kázání *Spes hominum, vivendi etiam post mortem, est vera et maxime salutaris* a vánoční promluva *De commodis, quae ex mutuo vinculo inter litteras et religionem christianam oriuntur*; obě řeči uložené v Palackého pozůstalosti v Národním Museu a charakterisované po prvé Jos. Fischerem (Myšlenka a dílo, I., 26, 27), Ferd. Hrejse nyní vydal se souběžným českým, slohově přiléhavým překladem K. Hrdiny a v malém svém spisku rozebral; pro poznání duševního světa mladého Palackého jsou to dokumenty neocenitelné, ač i po myšlenkové i po slohové stránce závislost na učitelích i cvičebná povaha školská jsou zcela patrné. Obě řeči, mezi nimiž leží tři čtvrti roku, náleží podnětem, prostředím, ale i názorem a podáním těsně k sobě, avšak právě to, co je dělí, ukazuje, jak se rychle Palacký vyvíjel. Do léta, které obě jesenákovská kázání dělí, spadá totiž velká duševní událost v životě mladého bohoslovce, který jižjiž pomýšlel na kněžské postavení a doma o prázdninách v Hodslavicích kázal O pravé pobožnosti křesťanské: zahloubal se do filosofie Kantovy a ta navždy otrásla jeho křesťanstvím; když pod tímto mohutným dojmem odložil své plány kněžské, utvářil pobyt v domě Zerdahelyovském také zevně jeho život. Vánoční řeč O výhodách, které vznikají ze vzájemného svazku mezi vědami a náboženstvím pronesena byla nejen po vstupu do domácnosti Niny Zerdahelyové, ale i po kantovské krizi, která znamenala duševní vyzrání Palackého.

S hlubokými znalostmi církevního historika Ferd. Hrejse obě řeči rozebral nejen podle jejich hlavních myšlenkových motivů, ale i podle jejich virtuálních zdrojů. Ve vánoční řeči si zvláště

povšiml, jak své důvody nesmrtelnosti čerpal z běžné zbrojnice theologie a filosofie předkantovské, jakož i z kazatelské praxe a jmenovitě poukázal k tomu, že populární tehdy Andachtsbuch vídeňského osvíceného kazatele Jak. Glatze mu mnoho poskytl. Kázání velkonoční, vzniklé již, když mladý Palacký prožil Kantovu kritickou filosofii a vnitřně zvítězil nad materialismem Holbachovým, odpoutává se již svým námětem od evangelické homiletiky, přibližuje se okruhu estetických i básnických studií řečnickových, vníká pohledem do dějin reformace, ale i světa antického a ačkoliv jest budováno na opravdu křesťanském, velice konkrétním a prožitém vztahu k osobnosti Kristově, přece se co nejúzkostlivěji vyhýbá všemu náboženskému dogmatismu a stále zdůrazňuje etický prvek v náboženství, jistě, jak Ferd. Hrejsa dovozuje, pod vlivem Kantova kategorického imperativu. V tomto moderním, theistickém bohosloví Palackého sledává F. Hrejsa sice náboženský základ česko-bratrský, ale zároveň theologii a filosofii pokročilého osvícenství, zvláště myšlení a zbožnosti Kantovy: takto r. 1818 počíná svůj nový život »mladý muž hluboce zbožný, moderní osvícenský bohoslovec směru kritického, hluboce eticky založený, nadšený pro náboženství, ale dogmaticky neinteresovaný, snášlivý mravně rozhodný a přísný a nad to esteticky vytříbený« (Mladý Palacký, str. 32).

Ferd. Hrejsa ve své studii v Reformačním sborníku ilustruje myšlenkový svět přešpurského Palackého několika ukázkami z jeho mladistvé poesie, pohodlně přístupné z edice Jakubcovy; tu by se dalo snést jistě mnohem více dokladů a to nejenom z jeho veršů, ale i z jeho statí krasovědných, k jejichž »božnosti« vedla zcela zřejmě cesta přes obě jesenákovská kázání, za jejichž edici i rozbor literární dějepis bude církevnímu historikovi Hrejsovi jistě trvale vděčen.

Arne Novák.

Spisy Karla Hynka Máchy. K vydání připravil prof. V. Viťinger. Ilustroval J. Goth. Nakladatel L. Mazáč v Praze 1928. I. Máj a ostatní básně. II. Cikáni. III. Marinka a jiné drobné prósy. IV. Cesta životem.

Uspořádání spisů Máchových náleží k nejobtížnějším edičním úkolům novočeského písemnictví. Vydavatel nesmí spoléhat na předešlá vydání; musí prostudovati a srovnati všechny přístupné rukopisy a opisy prací Máchových a kriticky zhodnotiti obsah dvou knih, jež po dlouhá léta byly jediným pramenem badání o Máchovi: Sabinův »Úvod povahopisný« k nedokončenému vydání spisů Máchových z r. 1845 a Kobrovo vydání Máchových spisů z r. 1862. Jen takto může přistoupiti k novému uspořádání literární pozůstalosti Máchovy.

Vydání z r. 1862, jež Kober vydal 25 let po smrti básníkův, ukázalo literární veřejnosti, jež až dosud znala pouze Máj, Cikány, Krivoklad, Obrazy ze života mého a 23 drobných básní,

po prvé celé dílo básníkovo v jazykové a pravopisné úpravě let šedesátých, která mnoho setřela s původního textu básníkova. Jest důležitým pramenem, obsahující některé práce, jež se nezachovaly v rukopise ani v cizím opise.

Druhé úplné vydání vyšlo až r. 1906 prací Dr. Jar. Štastného, který velmi pilně a svědomitě prostudoval známé tehdy památky máchovské; v své edici zachovává původní pravopis rukopisů Máchových i cizích opisů. Přineslo po prvé cenný soupis rukopisů básníkůvých a vykonalo v lidových vrstvách, jimž bylo pro svoji láci určeno, užitečné kulturní poslání.

Třetí úplné vydání, jež k vydání upravil Dr. Jar. Vlček, vyšlo ve 2 dílech r. 1906 a 1907; druhý díl byl již zčásti závislý na vydání Štastného. Toto vydání užilo pravopisu nyní obvyklého. Otisklo po prvé všechny tehdy známé dopisy Máchovy péčí sl. Zd. Sturzové a zachovalo si dodnes hodnotu pramennou dopisem XIII., jež Mácha poslal svému jmenovci a příteli theologu Janu Máchovi do Čes. Budějovic a jehož originál jest nyní nezvěstný. Vedle některých poznámek vydavatelových, z nichž zvláště zmínky zasluhuje závěr doslovu, v němž uvedeno jméno předčasně zemřelého badatele máchovského Karla Kříže, třeba upozorniti na skvělou studii úvodní v II. svazku z pera Arna Nováka.

Čtvrté vydání díla Máchova vyšlo v desíti svazečcích knihovny »Hyperion« a obsáhlo i vzpomínky přátel a příbuzných na básníka; jen německé verše nebylo možno z důvodů technických přiřaditi k tomuto monografickému zpracování spisů Máchových, jež vycházely od r. 1922, počínajíc Dopisy a Denníkem z r. 1835 a končíc r. 1928 »Vzpomínkami na K. H. Máchu« a doplňky k dopisům. Upravovatel tohoto vydání shromáždil tu v poznámkách mnoho užitečného nejen pro čtenáře, nýbrž i pro budoucího vydavatele Máchovy pozůstalosti.

Koncem dubna 1928 vyšlo páté úplné vydání Máchy, vydání Mazáčovo, ve 4 dílech, v uspořádání V. Vitingra. Myšlenka nakladatelova, vydati ve formě lidové dílo Máchovo, jest dobrá a chvály hodná; nakladatel opatřil všechny čtyři svazky barevnou, lidovému vkusu hovějící obálkou a připojil k »Máji« a »Cikánům« i několik obrázků malíře J. Gotha, jen aby zajistil dílu Máchovu úspěch. Čím přispěl k tomu V. Vitinger, osvětlí několik poznámek, jež jsem si učinil in margine této edice.

V I. díle otištěn »Máj a ostatní básně« s dramatickými zlomky. Uveden jest předmlouvou velmi chudou obsahem i formou, v níž V. Vitinger uvádí, že tyto čtyři svazky spisů Máchových uspořádal podle vydání Dr. Jana (!) Štastného, prof. J. Vlčka a podle otisku v »Hyperionu«. Použil tedy práce svých předchůdců, kteříž jistě proti tomu nečiní a nebudou činiti námitek. Nestačí však jen mechanicky převzít celou skupinu díla Máchova z vydání předchůdce; povinností vydavatelovou jest kontrolovati předchůdce a zlepšiti jeho edici, pokud možno ovšem na ní co zlepšo-

vati nebo opravovati. Této povinnosti však V. Vitinger naprosto nedbal; tiskl z edice svých předchůdců (Šťastného a Vlčkovy), aniž srovnával s přístupnými předlohami, podle nichž oni tiskli, nechal jejich chyby a nedopatření a přidělal mnoho nových. Na str. 216 poznamenává, že »Rozmanité básně« otiskl v pořadu podle vydání Kobrova z r. 1862, tekst podle kritického vydání prof. Jaroslava Vlčka; rovněž i německé verše, jež v lidovém vydání, jakým jest edice Mazáčova, mohly býti vynechány, otiskl podle Vlčka, jak možno dokázati tiskovými chybami (v básni Die Führer durchs Leben na str. 222 eines trauen Führers m. správného treuen, chyba, jež se táhne z vydání Zeleného přes vydání Šťastného až k vydání Vlčkova, jež použilo k tisku Šťastného, jak ukazuje v básni Die Freude chyba ve vydání Šťastného Ales schliesst (m. Alles), kterou má i Vlček; v básni »Columbus« na str. 238. nahoře durch Volken, rovněž z Vlčka). Největší však opominutí Vitingrovo jest na str. 236. v básni »Columbus«. Zde otiskl nepřijemnou chybu, jež se vloudila do vydání Vlčkova a jejíž vznik třeba vysvětliti. 12. strofa básně Columbus se končí v rukopise musejním verši:

»... Darum errette mich, mein Gott,
Aus dieser neuen grossen Noth.«

Zelený v svém vydání německých básní Máchových otiskl tyto verše správně; ve vydání Šťastného, který je otiskl první po Zeleném bez použití rukopisů, sazeč při lámání strojové sazby přehodil verš Aus dieser neuen grossen Noth na konec strofy 13. a obě strofy 12. a 13. srazil v jednu; tato chyba přejata byla i do vydání Vlčkova jen s tím rozdílem, že Vlček tiskne, aby tento bludný verš učinil srozumitelnějším, In dieser neuen grossen Noth (Noth podle nového německého pravopisu), ač v rukopise básně pod silnou lupou jest zřetelně viděti Aus, jak správně otiskl první Zelený a podle něho Šťastný. A tuto nemilou chybu, zaviněnou sazečem vydání Šťastného, otiskuje z Vlčkova vydání znovu V. Vitinger v svém vydání, zanedbav vydavatelskou povinnost řídit se buď prvním tiskem, v tomto případě svědomitým otiskem Zeleného, anebo ještě lépe přístupným rukopisem básně, uloženým v Národním museu přes 20 let. Podobná nepřijemnost stala se mu v »Dramatických ziomcích«, které zas otiskl podle Šťastného. V zlomku »Kráľ Frydrych« jest rovněž chyba sazečská, uniklá při korektuře, jejíž původ jest opět ve vydání Šťastného. V uvedeném zlomku je pět veršů, které znějí podle rukopisné verse kokořínské takto:

Dvěstokrát přikryla krutá zima
Bílou boru bílým přikrovem;
Dvěstokrát vyvstalo pestré kvítí
Na hlubokém bojovníků hrobě,
Od těch časů do dnešního dne.

(Vydání v Pantheonu, sv. I. str. 284.)

Ve vydání Šťastného, jež otisklo proslov rovněž podle rukopisu kokořínského (v r. 1906 byl v majetku nakladatelského družstva »Máje«), jest tu zřejmá chyba v 1. verši, jež se často přihází při strojové sazbě: místo verše »Dvěstokrát přikryla krutá zima« opakuje se tu verš třetí Dvěstokrát vyvstalo pestré kvítí, kterouž chybu zavinila okolnost, že se oba verše začínaly týmž slovem. Tato chyba byla ve vydání Vlčkově zkomplikována takto: používši zřejmě tisku Šťastného i s jeho chybou, změnilo ve verši třetím náležitě vyvstalo na vystlalo, opravilo však vzadu na str. 345. a 352. »vyvstalo« svého 1. verše na vystlalo, žádným pramenem nedoložené, ani vydáním Kobrovým, kdež první dva verše byly, zdá se, opisovačem omylem vynechány, ježto se jeden z následujících veršů začínal týmž slovem. O tomto nedopatření obou vydání mohl se dočísti V. Vítínger v poznámkách k 9. svazku spisů Máchových (Hyperion 1927) na str. 186. a 187.; jemu však oba první verše vypadly jako ve vydání Kobrově, ač jinak užil zde podle Šťastného verše kokořínské, jak patrně z komického opominutí: Šťastný, otiskuje podle rukopisu krkonošské, položil za to slovo vykřičník na znamení, že je tu chyba v rukopise; V. Vítínger chybu opravil, ale vykřičník tam nechal.

II. díl obsahuje »Cikány«, otištěné podle vydání Dr. Bačkovského z r. 1907 v »Národní knihovně české«. Bačkovský tu polská motta vynechal, protože »jsouce vesměs uvedena polsky, nemají smyslu pro lidové vrstvy nejšířší.« I vydání V. Vítíngra jest bez mott; tím si vydavatel práci značně usnadnil, myslím však, že otiskl-li v I. svazku svého lidového vydání verše německé, měl stejně otisknouti i motta polská, skoro tak důležitá pro jednotlivé kapitoly »Cikánů« jako básnické části v Marince. Podle toho měl vynechati v 3. svazku i polské motto k 3. kapitole »Křivokladu«, jež beztak jest přeplněno chybami podle vydání Šťastného.

III. díl, otištěný podle Šťastného, začíná se »Marinkou«, za níž hned následuje »Večer na Bezdězu«. Vydavatel z důvodů obchodních, odbytových zahájil svazek Marinkou, roztrhnuv úplně ono cyklické pouto, jež Mácha dal oběma těmto pracím, nazvav je »Obrazy ze života mého«, kterýžto název se nenajde ani v obsahu, kde aspoň mohl býti uveden, když z důvodů ne-literárních byl porušen způsobem v sebraných spisech nepřipustným pořad básníkem stanovený. Takto čtenář neporozumí vůbec úvodní části »Večera na Bezdězu«, která jest úvodem k »Obrazům ze života mého«. V lidovém vydání mohl býti vypuštěn odstřižením zkomolený zlomek počínající se slovy: »Slavné ticho panovalo,« jakož i »Předmluva k chystanému spisu«, kterou V. Vítínger otiskl úplně ze Šťastného i s citátem ze Sabinova »Úvodu povahopisného« v dvojím znění: jednak podle rukopisu musejního, jednak podle otisku Sabinova (v Úvodě povahopisném);

nepovšimnuv si však, že otisk Sabinův jest u Šťastného celý pod čarou, otiskl V. Vítnger pod čarou jen Šťastného dvojtečkou končící odůvodnění, proč druhé znění otiskuje.

V IV. svazku nazvaném »Máchova cesta životem« otiskl V. Vítnger na prvním místě důležitý Sabinův »Úvod povahopisný«. Vydati jej však bez jakýchkoli poznámek, jak učinil Vítnger, znamená uváděti čtenáře ve zmatek, neboť přes jedinečnou pramennou důležitost této studie jest při jejím otištění nutno odělití podle zachovaných dokumentů historickou pravdu od domněnek a omylů Sabinových, jejichž vznik možno vysvětliti jednak z povahy autorovy, jednak spěchem a obtížností úkolu, zpracovati pozůstalost básníkovu. Podobně bylo třeba poznámek i k Turnovského článku »Co milenka Máchova vypravuje«, a i v Arbesově článku bylo možno leccos doplnit z novějšího přepisu míst v »Literárním zápisníku«. V Zimově causerii o Máchovi, jež ukazuje spíše jen nadšený zájem o básníka než novost hledisek a kterou bylo možno nahraditi článkem obsažnějším, nutno opravití na konci poznámku o smrti básníkově v ten smysl, že ani bratr Michal nebyl u něho při smrti, jen žena domáčího pána ošetřila nemocného básníka k smrti. Na konec přidal V. Vítnger ze Sekaninovy publikace »Máchův Máj a jeho ohlasy« několik ukázek. Zde měl V. Vítnger opravití na str. 156. jméno pisatele Denní kroniky (v Květech); nebyl to Tyl, nýbrž Máchův přítel K. Havlík, jehož jméno uvedl správně již Arbes r. 1886 v Květech (II. sv. str. 199.). Při výňatku ze studie Karl Hynek Mácha's »Mai« vynecháno jméno autorovo (Theodor von Grünwald), jakož i jméno publikace, z níž tento passus byl otištěn (almanach Libussa 1844). Podobně u článku Jar. Vlčka není uveden název spisu, z něhož část otištěna, ani u článku Flajšhansova letopočet, kdy vyšlo jeho XX. vydání »Máje« (vlastně správně 22. vydání podle mého soupisu »Májů« z r. 1925). Jak patrně, užil tu V. Vítnger záslužného vydání Sekaninova, ale velmi nedbale a nepozorně. V oddíle »Pozůstalost K. H. Máchy« mluví V. Vítnger o Korespondenci Máchově, o jeho Denníku z r. 1835 a Literárním zápisníku z 1833—1835 podle vydání v Hyperionu. Na str. 183. měl správně uvéstí, že Zápisník byl doplněn »Máchovými zápisky zachovanými K. Sabinou v neotištěných částech Úvodu povahopisného podle opisu musejního a Křížova« (rovněž v Museu), a v otisku prvního náčrtu »Máje« (podle vydání v Hyperionu) neuvedl k snazšímu pochopení důležité poznámky o poloze jednotlivých skupin veršů (u = uprostřed, p = vpravo, l = vlevo). V seznamu nejdůležitějších pojednání o Máchovi spěch a neznalost zaviniily chyby a opominutí, jež nejsou v »Bibliografickém dodatku« k Sekaninově publikaci, z níž V. Vítnger čerpal. Tak na př. Arbesova práce »Z literárních plánů K. H. Máchy« vyšla r. 1898 v »Hlasu národa« a nikoli v »Rozhledech«, kdež vyšla studie Arbesova »Ku

charakteristice K. H. Máchy* (1898). Kamprova studie vydána v 1. části 3. dílu Laichtrovy Literatury české 19. století. F. V. Krejčí napsal úvodní studii ke knize: Ženy a lásky poesie Máchovy v obrazech Al. Kalvody, nikoli jak uvádí se dvěma chybami Vitinger. Šťastný vydal Máchu u B. Kočího, Vrchlický napsal charakteristiku Máchy ve sbírce »Česká poesie XIX. věku« (nikoli století), atd.

Po posouzení jednotlivých částí této nové edice spisů Máchových možno celkem říci, že její upravovatel jest výstražný příklad vydavatele, jehož hlavní pomůckou literární není péro ani bedlivá průpravná práce, nýbrž nůžky a lepidlo, jichž užívá k ledabylému využití práce jiných, v tomto případě Dr. Jar. Šťastného, prof. Jar. Vlčka a Fr. Sekaniny, jejichž některá nedopatření nejen že neopravuje srovnáním s příslušnými předlohami, vesměs přístupnými, nýbrž ještě rozmnožuje naprostým nepochopením a nerozvážným spěchem. Tím, co z jmenovaných vydavatelů vynechal, aby se snad jeho práce zdála samostatnější, jen zhoršil a učinil u vážnějšího čtenáře téměř k nepotřebě edici snaživého nakladatele, který měl dobrou vůli vydati nejširším vrstvám čtenářským nové lidové vydání spisů Máchových.

Fr. Krčma.

Drobné zprávy.

Ke konci prosince minulého roku zemřel v Příbrami, kde žil na odpočinku, dlouholetý spolupracovník Listů filologických **Jan Pelikán**, posledně ředitel učitel. ústavu v Jičíně (nar. r. 1855). Byl z první generace žáků Gebauerových, kteří vychováni byli v zásadě, že základem zkoumání filologického je podrobné studium textů. A tomu platí také první práce Pelikánovy: v XII., XIV., XV., XVIII., XIX. ročníku Listů filol. (1885—1892) uveřejnil řadu Příspěvků ke kritice a výkladu textů staročeských, v nichž zejména se obírá stokholmskou legendou o sv. Kateřině a Alexandreidou. Ale vydal v této době ve výročních zprávách královéhradeckého gymnasia, jehož byl tou dobou profesorem, také několik monografií o některých otázkách historické mluvnice české; po menší a méně významné studii o významu staročeského imperfekta (1883) napsal pěknou rozpravu o duále v češtině (1888) a o předložce *ot—od* (1890). Kromě toho vydal r. 1886 »Výbor z české literatury doby staré«, velmi dobrou učebnici staročeské literatury pro střední školy, která jsouc jedinou novější chrestomatií staročeskou prokazovala dobré služby i mimo školu, v níž užívalo se jí více než dvacet let. Studium těchto textů vedlo ho ovšem také k úvahám o nejasných slovech, jež v nich nalézal a jež se snažil vyložit: zdařilým článkem »Slova *čila*, v *čile*, *včil*«, jímž přispěl do sborníku na počest šedesátých narozenin Gebauerových (Rozpravy filologické věnované Janu Gebauerovi, 1898), zahájil řadu studií tohoto způsobu, v níž pokračoval však teprve po přestávce dvacetileté, způsobené patrně úředním zaměstnáním: teprve v 45. ročníku Listů filol. (1918) objevily se jeho »Příspěvky k výkladu slov«, po nichž pak následovaly další v ročníku 53. (1926) a 55. (1928): pokouší se v nich o výklad nejasných slov staročeských, namnoze hapax legomen, hledě postihnouti jejich význam interpretací míst, na nichž se vyskytují, a vyložití jejich původ prostředky srovnávacího jazykozpytu. Nejsou vý-

klady ty vždy přesvědčující, jak je ostatně při výkladech tohoto způsobu zcela přirozené; ale ze všech je viděti autorova dobrá znalost staré češtiny a staročeských památek jazykových jakož i dobrá výzbroj jazykovědná. Ještě v listopadu minulého roku, šest neděl před smrtí, poslal redakci Listů filol. další řadu Příspěvků k výkladu slov a jeden jiný článek: lze o zesnulém říci, že se oblíbeným svým studiem obíral do posledního dechu.

O. H.

Těžkou ztrátu utrpěla bohemistika a zejména instituce, jimž zesnulý stál v čele, akademický slovník jazyka českého a časopis Naše řeč, nenačalým skolem prof. **Václava Ertla**, jenž zemřel 12. února t. r. ve věku necelých 54 let (narodil se r. 1875 v Dobříši). Jméno jeho dobře bylo známo i mimo úzké kruhy odbornické: inteligence prošlá školami středními od dvaceti let vzdělávala se v jazyce mateřském z jeho knih (přepracoval Gebauerovu mluvnici jazyka českého, sestavil I. díl čítanek pro vyšší třídy škol středních s pěknou chrestomatií staročeskou, napsal Rukověť dějin české literatury doby staré a Stručné dějiny české literatury doby střední, vydal pro školské potřeby Václava Vratislava z Mitrovic »Přihody«), a široké vrstvy naší inteligence znaly ho z jeho článků, referátů i drobných poznámek a redakčních sdělení v Naší řeči, zejména kruhu redakčnímu náležel od II. ročníku a jejímž odpovědným redaktorem byl od ročníku IV. (1920), tedy téměř deset let. Byl to šťastný krok, že byl Ertl připoután k Naší řeči: jinak by jistě mnoho z toho, co z bystrého jeho pera bylo uveřejněno v Naší řeči, nebylo bývalo vůbec napsáno a Naše řeč získala v něm spolupracovníka a zejména redaktora, jakého si jen mohla přát. Jako žák Gebauerův byl pozorným pozorovatelem a sledovatelem historického vývoje jazyka, ale měl také jemně vyvinutý smysl pro povahu, potřeby a úkoly jazyka současného, zejména spisovného: to obě jej uschopňovalo k řešení rozmanitých otázek spisovného jazyka, jež řešiti bylo a je právě úkolem Naší řeči. Jsa obratný stilista dovedl i výklady odborné podávat formou obecně srozumitelnou a přístupnou, tím spíše pak výklady populární, z nichž třeba zvlášť také připomenout popularisující stati, jež po nějaký čas pravidelně psával pro »Kulturní besedy« Národních listů a jež měly šířit porozumění pro věci týkající se jazykové správnosti a podstaty spisovného jazyka vůbec. Vládná britkým perem oměl účinně kárat jazyková poblouzení a setrvávání ve vytýkaných chybách jako málo kdo jiný. Za životní svůj cíl pokládal práci o českém slovníku, již věnoval všechny své síly od té doby, co byl ustanoven filologickou třídou České akademie ředitelem kanceláře slovníka jazyka českého, a bylo jeho ctížádostí vidět také výsledek té ohromné práce sběratelské, již tak obezřetně a úspěšně po deset let řídil. Osud určil jinak; byl příliš záhy odvolán od díla, které by snad byl viděl spěti ke konci po druhém desetiletí své činnosti při pracích slovníkových. Práce, již zesnulý pro budoucí slovník jazyka českého vykonal, není a asi nikdy nebude na venek příliš patrná — tím spíše nulno zdůrazniti velký podíl, který má na budování velikého tohoto díla.

O. H.

Bibliografie k Aristotelově Poetice. Americká sbírka Cornell Studies in English si všímá také vlivu antické literatury na pozdější evropské písemnictví. Byl-li toho dříve důkazem II. sv. této sbírky (M. R. Thayer, The Influence of Horace on the Chief English Poets of the Nineteenth Century), dosvědčuje zájem ten i nový (XI.) její svazek A Bibliography of the Poetics of Aristotle (New Haven 1928, str. X + 193, anglická cena 9 sh., Humphrey Milford, London). Bibliografii uspořádal professor anglického jazyka a literatury na Cornell University *Lane Cooper*, známý i klassickým filologům svým svazčkem o Aristotelově Poetice ve sbírce Our Debt to Greece and Rome (1923), ve spojení se svým bývalým kolegou z university italské, známým německým prof. Alfr. Gudemanem. Úskutečnění bibliografie k významnému antickému

dílu, s nímž se novověké lidstvo seznámilo tiskem r. 1508 (před tím již v latinském překladu arabského výťahu Averroova 1481 a v latinském překladu řeckého originálu 1498), jest velmi záslužné. Jest rozdělena na šest kapitol: I. řecké texty (celkem 107 čísel), II. překlady, III. výklady, připojené k textům a překladům, IV. výklady a narážky v letech 1483—1859, V. výklady a články 1860—1899, VI. výklady a články 1900—1927. Pro kap. I.—IV. volen pořad chronologický, pro poslední dvě kapitoly abecední. Nepočetná česká odborná literatura jest uvedena téměř úplně (Peroutka, Ryba, Sedláček a Svoboda). Chybí jen článek Fr. Groha, K Aristotelově definici tragoedie, Sborník k 60. naroz. prof. Drtiny, Praha 1921, str. 72 a n. Zato mezi překlady (lat., 19 ital., 5 špan., 20 fr., 44 angl., 18 něm., 1 portug., 1 holl., 2 dán., 4 maď., 1 fin., 2 arab. a hebr., 1 pol. a 2 katal.) není uveden český překlad P. J. Vychodila, Brno 1884, 2 1892. Stejně chybí chorvatské vydání s překladem, které pořídil Martin Kuzmić, Zagreb 1902, kdežto program Pavićův (Varaždin 1868) uveden jest. Uvádí-li Bibliografie i anastatické otisky vydání Christova (1878) z let 1882 a 1913, neměla vynechati ani otisků z r. 1893 a 1907. B. R.

Konkordance k Boethiovi. Tentýž prof. Lane Cooper vydal s pomocí svých žáků výbornou A Concordance of Boethius. The Five Theological Tractates and the Consolation of Philosophy (The Mediaeval Academy of America, Publication No. I, 1928, str. XII + 467 za \$ 5.00). Dílo Cooperovo jest nesmírně důležité pro studium scholastické filosofie a pro sledování vlivu Konsolace na autory středověké i novověké (srv. na př. jen indexy Manitiovy s. v.), jakož i pomůže při zjišťování neurčených rukopisných traktátů Boethiových. Za základ byl vzat text Randův (Loeb Classical Library 1918), při čemž se přihlíželo i k pozdějším konjekturám; metody užito téže jako v Cooperově A Concordance to the Works of Horace (Washington 1916). Při homonymech bylo by snad bývalo dobré stručné vysvětlení v hesle, příp. i označení délky. Zejména by to bylo bývalo záhodné tam, kde se doklady uvádějí jen číslicemi citátů (na př. při trojím hesle *haec*, čtveru *hoc*, trojím *suae*, šesteru *his*). Jinde lze poznati důvod samostatného hesla z citátů; tak na př. trojí *absoluta* odpovídá třem tvarům (nom. sg. fem., abl. sg. fem., nom. pl. neutr.), podobně čtvero *simili* (abl. subst. simile, abl. adj. masc., fem., neutr.); proč jest však trojí heslo *frustra*? (z příkladů vybírám: a) *voluntas frustra sit*, b) *frustra... praemia poenaeve proponuntur*, c) *frustra sunt in deo positae spes precesque*). B. R.

Není tomu dávno, co jsme zde referovali o Palatově sbírce latinských překladů z novodobé poesie »Horae subsecivae« (viz LF r. 1927, str. 59) a již nás trebičský veršovec mile překvapil novým svazčkem, jenž vyšel v dubnu 1928 s názvem *Lyra Romana. Carmina poetarum alienigenarum, imprimis Bohemicorum, Latinis versibus reddita* ab Fr. Palata. (V komisi u J. L. Kobra v Praze, stran 15 vel. 8°, za 4 Kč). Obsahuje 11 básní českých, 8 německé a 9 epigramů. Na prvním místě je otištěno nejrozsáhlejší číslo sbírky, překlad Erbenových »Svatebních košilí«, Sponsus redux. Český čtenář, jemuž zní stále v sluch podivuhodně zvukné verše originálu, těžko se s počátku smíruje s elegickým distichem. Když si však trochu zvykne, rád uzná, že nemohl-li překladatel latinským slovem a rytmem zachytiti nejvzácnější lyrické hodnoty romantické ballady, přece přetlumocil chmurný děj v jeho dramatickém stupňování se skutečnou virtuositou. Jako druhé nejdelší číslo následuje Macharova báseň »Ó ctěte ibise«, k jejímuž obsahu se hodí latinská forma, tuším, mnohem lépe. Vitáme vůbec, že je Machar tentokrát zastoupen aspoň třemi básněmi (mimo uvedenou ještě »Tempe« a »Zár ranní bledné, Chrysillo«). Jsem přesvědčen, že by si náš i cizí milovník latinských veršů přečetl s větším zájmem třeba celou sbírku »V září hellenského slunce« než básně Jungmannovy nebo Čelakovského a Jablonského. Hned však dodávám

že p. překladatel uměl vybrati i z těchto obrozenských básníků několik drobných čísel, jejichž nevinná erotika, líčení přírody nebo nějaká ta životní moudrost se dobře snášejí s metry horatiovskými. Nad jiné básně nás asi zaujme Sládkova »Kdo boha má za pevný hrad«. Překladatel vhodně volil pro ni strofu alkajskou. Je to vsutku krásný a poučný protějšek k slavné Horatiově ódě »Iustum ac tenacem propositi virum.« V latinské formě se tím nápadněji objeví shody i rozdíly mezi básníkem křesťanským a antickým. Epigramy Havlíčkovy, Čelakovského a j. znějí velmi pěkně. Z Němců jsou zastoupeni Heine, Sternau a Methfessel, jehož »Embaterion militare« sotva však asi získá milosti před očima neněmeckých čtenářů. Ostatně se přiznám, že jména těchto dvou málo známých básníků ve mně vzbudila touhu po poučení. Nebyl by chybil p. překladatel, kdyby byl vedle drobných poznámek ze srovnávací literární historie, jež u něho tu a tam najdeme, uvedl u všech básníků aspoň hlavní data životopisná. Kdybychom chtěli v celku charakterisovati překladatelskou techniku Palatovu, musili bychom jen opakovati slova chvály, s nimiž jsme uvítali sbírku předešlou. Pan překladatel se sice tentokrát zapřisaha, že jsou to jeho poslední verše, přes to se však těšíme na pokračování — přísahy datované Calendis Aprilibus není třeba dodržovati!

J. L.

O p r a v a. V článku »Dědičnost v řecké tragoezii« (L. fil. LV. 1929, str. 310) jest nedopatřením citováno ze Sofokleova Aianta v. 551 *ναί γενοί' ἄν μὴ κινός* místo *οὐ κινός*.

F. St.

Svůj návrh umělého mezinárodního pomocného jazyka vykládá O. Jespersen v německém, od dra S. Auerbacha z anglického originálu přeloženém spisku »Eine internationale Sprache« (Heidelberg, C. Winter, 1928. Str. IV a 148). V úvodě dovozuje Jespersen potřebu takového jazyka a jeho možnost, podává pak přehled významnějších dosavadních pokusů o takový jazyk, volapükem počínaje a occidentalem z r. 1922 konče, a na konec naznačuje zásady, jež jeho vedly při sestavení nového umělého jazyka, nazvaného jím »novial« (nov = nový, I.A.L. = International Auxiliari Lingue). Pak následuje podrobná gramatika tohoto jazyka i s kapitolou o jeho slovníku, v níž je také abecední seznam takových slov, jež by mohla působit nějaké obtíže. Připojeno i několik textových ukázek (str. 138—148).

XXXII. svazek (1928) známých Izvěstij Otdelenija ruskogo jazyka i slovesnosti Akademii Nauk Sojuz sovetskich socialističeskich respublik, jak zněl na konec jejich název, byl označen jako svazek poslední. Ale nezanikla jím tato Izvěstija docela, místo nich nastoupila Izvestia po ruskomu jazyku i slovesnosti, jež až na titul úplně, zevně i uvnitř, se shodují s Izvěstijí starými. Z obsahu 1. sešitu prvního svazku (1928, 334 str., za 5 rublů) zaujme linguisty především zpráva o pozůstalosti známého jazykozpytce F. F. Fortunatova (C. A. Еремик, Архив акад. Ф. Ф. Fortunatova, str. 245—249), jež uložena je v rukopisném oddělení knihovny Akademie nauk. Je v ní několik prací úplně hotových, ale dosud neuveřejněných, některé jsou téměř hotovy (jejich názvy jsou zde vypočteny), a ovšem mnoho poznámek, zápisů a materiálů k různým otázkám gramatiky jednotlivých jazyků i srovnávací mluvnice indoevropské, také jakýsi denník s poznámkami a zápisy ze čtených knih z doby Fortunatovy vědecké cesty zahraniční a také zápisy jeho universitních přednášek. Kromě toho je v tomto archivu také bohatá korespondence Fortunatova (více než 1000 dopisů od 96 osob, s nimiž si Fortunatov dopisoval). Podrobně ještě nebyla tato pozůstalost prostudována i jest si zajisté přáti, aby byla prozkoumána co nejdříve, a aby z ní bylo vydáno co nejvíce. V oddílu kritik je obsáhlý (str. 255—292) posudek P. A. Lavrova o knize F. Dvorníka »Les Slaves, Byzances et Rome au IXe siècle« a posudek A. V. Michajlova o Vajsově spise »Knihy Ruth v překladě staro-

slovanském« (str. 292—304). E. F. Karskij, jenž rediguje tato Izvěstija, referuje o novějších pracích obírajících se běloruštinou (str. 325—331).

V listopadovém čísle Věstníku ministerstva vnitra republiky Československé z minulého roku na str. 307—313 pokračuje *Ant. Profous* ve svých výkladech místních jmen českých. Tentokrát obírá se jménem *Brandýs*, jež se vyskytuje v naší republice devětkrát (nejstarší je Brandýs nad Orlicí). S důkladností sobě vlastní uvádí hojně doklady pro toto jméno ze starých pramenů, přehlíží všechny možnosti, jak mohlo toto jméno vzniknout, a nalézá, že přeneseno k nám bylo ze Sas, kde nedaleko Lipska je městečko Brandis, mající doklady už od r. 1191 (Brandýs nad Orlicí poprvé je jmenován 1289); německé toto jméno místní je jméno genitivní od osobního jména *Brand*.

Dobrou pomůcku pro zdolání obtíží, jež činí Čechovi ruský pravopis, pořídil Dr. *L. Kopeckij* (Ruský pravopis pro Čechy v příkladech. V Praze 1928. Zemědělské knihkupectví A. Neubert. Str. 64. 8°. Za 8 Kč). Není to soustavný výklad o ruském pravopise, nýbrž probírají se tu jenom ty věci, v nichž Čech, píšící rusky, nejspíše chybí, jako psaní *б, в, я*, zdvojených souhlásek, psaní cizích slov, dělení slabik, interpunkce a pod. Ovšem leckteré pravidlo pravopisné je zbytečné při správné výslovnosti (rozlišování *и* a *ы, ль* a *л*); výklady o vokalizaci předložek a předpon nenáleží vlastně do výkladu o pravopisu. K jednotlivým odstavcům připojena je vždy sbírka příkladů ve větách, podporující osvojení si předvedených pouček. Knížka tato vznikla patrně ze zkušeností, jichž nabyl autor při vyučování ruštině na našich vyšších učelištích obchodních, a poslouží asi dobře školní a praktické potřebě, pro niž je napsána. Český její text není bezvadný, ale jsou to namnoze chyby, kterých se dnes dopouštějí i rodilí Čechové.

Jako součást sborníku historicko-filologického oddělení (Збірник історично-філологічного відділу) Ukrajinské akademie nauk v Kijevě počal vycházet pod redakcí akad. *V. Peretce* Науковий збірник Ленінградського Товариства дослідників української історії, письменства та мови (sv. I = 74. sv. Збірника істор.-філолог. відділу, v Kijevě 1928, str. [4] + 112). Jak je vidět již z titulu tohoto nového sborníku, je určen k tomu, aby v něm byly publikovány práce petrohradských badatelů obírajících se ukrajinskou filologií, historií a archeologií, sespuných ve společnost, o jejíž činnosti za r. 1927 je také v tomto sborníku podána krátká zpráva (str. 105—109). Sborník obsahuje devět článků, z nichž článek O. Barannikova o dialektě cikánů sídlících v Izjumu a Slovjansku na Ukrajině (str. 53—61) a článek O. Bežkoviče o vývoji rolnického náradí na Kubani (str. 93—103) jsou významu obecnějšího; ostatní týkají se literární a kulturní historie ukrajinské.

Institut běloruské kultury v Minsku v publikacích oddělu nauk humanitních (Запіскі аддзелу гуманітарных навук) počal vydávati vedením S. Nekraševiče »Працы класы філалогіі« (sv. I. v Minsku 1928, str. VII + [1] + 390.). První jejich svazek obsahuje 18 prací týkajících se běloruského jazyka a písemnictví. Je tu několik studií o běloruských nářečích (P. A. Rastorguev tu pojednává všeobecně o běloruské dialektologii), několik článků jednajících o některých rysích běloruské mluvy vůbec (Čvjatkov vykládá o jinოსловanských rysech v hláskosloví běloruském, Stankevič o dispalatalisaci *л*), jeden obírá se analýsí jazyka určitého spisovatele. N. Durnovo podává tu zprávu o svých dialektologických studiích na Podkarpatské Rusi (je tu zejména charakteristika karpatoruských nářečí). V čele sborníku je Buzukův »Pokus o historii předhistorické doby slovanského hláskosloví« (str. 1—41), v němž Buzuk se pokouší stanovit chronologii hláskových změn praslovanských (je k němu připojeno německé résumé na str. 41—44 pod názvem »Chronologische Tabelle der alt-slavisches lautlichen Veränderungen«); rovněž v obor srovnávací mluvy

nice slovanské spadá článek L. Bulachovského o posouvání přízvuku na slabiky stojící před koncovými slabikami se slabými vokaly redukovánými (str. 230—234). Jsou tu také dva příspěvky etymologické. Iljinskij vykládá bělorus. *netra* 'bláto, bažina' a M. O. Kogen obrací se slovy *skyba*, *skula*, *ščura*, *nuchati*, *gas* (bělorus., pol.), *znobiti*, *po-diti*, *buldyr* (bělorus.), *vichat* (rus.), *teti*. Z článků literárněhistorických obecného rázu je výklad J. J. Zamočina o úkolech běloruské literární historie. V oddílu »Bibliografie« str. 372—384 především je několik referátů o pracích obírajících se dialekty běloruskými. Bylo by velikou zásluhou, kdyby tyto »Práce« chtěly pravidelně přinášeti bibliografii filologických prací běloruských, zavděčily by se tím velice všem, kdož chtějí sledovati tuto literaturu, již mimo hranice běloruské republiky sledovati je však velmi těžko. Institut běloruské kultury mnoho již vykonal pro prozkoumání běloruského jazyka: byl sestaven a vydán program pro studium běloruských nářečí a nářečí přechodních, bylo vydáno již několik prací dialektologických, popisů jednotlivých nářečí nebo celých skupin (Buzuk, Rastorguev, Polevoj, Seržputovski) nebo sbírek textů (Seržputovski, Šljubski), byl vydán již také dialektický slovník kraje vitebského (Kašparovič) a sborník národních písní s nápěvy. Také se již pracuje o jazykovém zeměpise běloruském (П. Бузык, Лінгвістычная геаграфія Беларусі. Minsk 1928). Institut staral se také o vytvoření vědecké terminologie; vydal ji v 17 svazcích pro jednotlivé obory vědní. Obíral se také úpravou běloruského pravopisu; uspořádal za tou příčinou velkou konferenci na podzim r. 1926, jejíž jednání publikováno v statném svazku *Працы акадэмічнае канферэнцыі па рэформе беларускага правапісу і азбукі* (Minsk 1927). O. H.

Nemajíce možnosti podrobnější referovati o všech publikacích, literárně historicky důležitých, zaznamenáváme alespoň přehledně několik nových souborných edicí našich spisovatelů, po případě nová vydání nebo v poslední době posmrtně vydané nové jejich svazky; k některým se vrátíme kritickým posudkem. Významným činem je vydání »Díl a K. H. Má ch y« péčí *Frant. Krčmy* v knihovně »Pantheon« (nákladem Fr. Borového v Praze 1928); vyšly dosud dva svazky, obsahující jeho tvorbu básnickou, krásnou prósu a dramatické zlomky. Tamtéž vyšlo v jednom svazku »Dílo Václava Šolce«, jež uspořádal *Bedřich Vencovský* (1926); bibliofilsky v omezeném počtu výtisků byli ze Šolcovy generace vydáni dva autoři: »Dílo Rudolfa Mayera« (nákladem redakci *Jana V. Sedláka* ve »Stovce« Artura Nováka (1927), »Výbrané básně« dramatika B. Guldenera v plzeňské sbírce »Pilsnensi« nákladem O. Škábové (1927). Starý dluh byl konečně splacen Fr. V. Jeřábkovijehož »Dramatické spisy« vydal v 11 svazcích *Jan Voborník* nákladem Jeřábkova družstva v Sobotce (1923—1928). Nové vycházejí v sešitovém vydání (od r. 1927) *Spisy Julia Zeyera* (nákladem Unie; od vydání dřívějšího se liší jen pořadím. A pořadí je nové také v novém vydání Sebraných spisů Al. Jirásky (od r. 1927, nákladem J. Otty), v němž autor pečlivě reviduje text; novinkou je v dosud vyšlých 14 svazcích titul někdejšího souboru »Z různých dob L«, podle první povídky změněný v »Maryla a jiné povídky«. Po tříleté přestávce vyšly další dva svazky nového souborného vydání básnických spisů Jar. Vrchlického ve změněné vkusné úpravě, a to poslední vynechaný sv. XVI. »Sfinx« a jako sv. LII. (v chronologickém pořadí) pod vlivem provozování v Nár. divadle »Bar-Kochba« (1929, nákladem J. Otty); spisy rediguje a poznámkami opatřuje *Jan Voborník*. Pokračuje se také v Sebraných spisech básnických *Hviezdoslava* (nákladem Matice slovenské), jejichž poslední svazky VI. až VIII. přinášíjí kratší epiku, a nová edice Sebraných děl *Svetozára Hurbana Vajanského* (od r. 1924, nákladem G. Beža v Třnavě) dospěla péčí *Jos. Škultétyho* ke sv. IX., v němž je publikována novela »Blížence«; také spisy Vajanského se

liši od neúplného autorského vydání předválečného pořadím. Po nedokončeném prvním souboru svých prací vydává Antal Stašek sebrané spisy nově od r. 1926 nákladem »České beletrie« v Dejvicích, v jejichž dosavadních 18 svazcích je obsažena i jeho tvorba poslední a částečně také nejstarší dílo básnické. Spisy dra Fr. Slámy vycházejí od r. 1925 nákladem R. Prombergera v Olomouci a dosud zabírají 8 svazků; ve spisech K. V. Raise (nákladem Unie) vyšel posmrtně II. díl memoárů »Ze vzpomínek« (1927), jež zůstaly nedokončeny a jejichž obsáhlé torso je zde doplněno částí vzpomínkových statí příležitostných, v sebraných spisech bratří Mrštíků (u J. Otty) posmrtná kniha rozmanité drobné prósy Aloisovy »Nit stříbrná« (1926). Poslední práce K. M. Čapka-Choda »Psychologie bez duše« vyšla nákladem Pražské akciové tiskárny (1928). Z předčasné zemřelých mladších autorů vydal *Miloslav Hýsek* ve třech svazcích Spisy Fr. Gellnera (ve sbírce »Pantheon« 1926—1928) a *Ant. M. Piša* nově »Dílo Jiřího Wolkera« (nákladem V. Petra 1928); Petrovo nakladatelství uctilo po dvakráte básníka v jeho úmrtní den bibliofilskou edicí začátečnických prací z pozůstalosti, loni básně »Klytia« a letos »Básní v próse«. Ze vzpomínkového písemnictví poslední doby uvádíme posmrtnou dvousvazkovou edici nedokončených memoárů *El. Krásnohorské* a jejich vzpomínkových statí, již s názvem »Co přinesla léta« pořídil *Ferd. Strojček* (nákladem Vaňka a Votavy na Smíchově 1928), druhý díl drobných vzpomínek, jež s titulem »O živých, o mrtvých« v sebraných spisech vydává *Ignát Herrmann* (u F. Topiče 1928), a první část prvního dílu »Paměti« *J. St. Gutha-Jarkovského* (nákladem Hejdy a Tučka 1929). —*vh—*

Oslavy *Jos. Dobrovského* o při stém výročí jeho smrti byly zahájeny v sobotu 5. ledna pietní dopolední schůzkou našich vědeckých pracovníků u pomníčku v sadech Vrchlického, při které promluvil a pomník ověřil prezident České Akademie prof. J. Zubatý; druhého dne, v neděli 6. ledna dopoledne, byla na brněnské nemocnici Milosrdných bratří, v níž Dobrovský zemřel, odhalena pamětní deska. Slavnostní řeč pronesl prof. Arne Novák a projevy učinili zástupci vysokých škol a vědeckých institucí; za Jednotu českých filologů, jejíž brněnská odbočka byla spoluorganizátorkou místních oslav, promluvil prof. Miloslav Hýsek. V pondělí 7. ledna večer konaly se v universitní aule v Brně slavnostní přednášky prof. A. Nováka a prof. F. Trávníčka; oslava pražská v Pantheonu Národního musea v sobotu 12. ledna byla zahájena pres. České Akademie *Jos. Zubatým*; slavnostní řeč měl prof. M. Weingart. K výročí Dobrovského vyšla ve »Zlatorohu« syntetická studie od Arna Nováka a péčí České Akademie pátá část jeho »Kritische Versuche«, rozprava o legendě Prokopské, podle pozůstalého rukopisu. Oslavy budou dovršeny po prázdninách sjezdem slovanských filologů, jenž se na paměť Dobrovského bude konati v Praze. —*vh—*

Od tragické smrti pražského knihkupce, literárního historika dra Fr. Bačkovského uplynulo 29. listopadu dvacet let; jeho synové vydali při této příležitosti pietní sborník »Dr. Fr. Bačkovský« (nákladem Jindřicha Bačkovského, stran 272) s hojnými příspěvky a obrázkovými přílohami. Cenné jsou zejména vzpomínky, které zajímavou a neklidnou osobnost Bačkovského osvětlují, z nich zvláště stať prof. K. I. Černého; spolu s ukázkami oslavencovy korespondence z různých let a jinými dokumenty osobního rázu tvoří důležitý materiál k nedávným dějinám našeho vědeckého života a k ilustraci jeho poměrů. —*vh—*

Dne 17. října 1928 zemřel v Praze literární historik *Jan Kabelík*; s ním odchází vynikající znalec zejména literatury moravské, jež byla hlavním předmětem jeho badatelských zájmů, ale zároveň nadšený pedagog, který jako zák Bartošova odchovance Fr. Bilého v jejich duchu rovnoměrně se věnoval vědě i škole a v obou směrech docílil

pozoruhodných výsledků. Narozen 6. května 1864 studoval gymnasium v rodném Přerově, filosofii absolvoval na pražské universitě a vykonav státní zkoušky z češtiny a němčiny suploval v Brně, v Telči a v Přerově, kde také dosáhl definitivy. R. 1899 byl jmenován na průmyslovou školu do Plzně a r. 1902 na Smíchov; po převratu byl pověřen inspekci humanitních předmětů na průmyslových školách a teprve před prázdninami odešel na odpočinek, kterého již dlouho neužil. Kabelík vystoupil literárně na konci universitních studií prací »O Shakespearových dramatech v Čechách« v almanachu »Zora« (1885), jejímž byl spoluredaktorem; z r. 1889 jest jeho »Rozbor »Slavie« Svat. Čecha« (v Hlídce literární), z r. 1894 »O četbě dramát na školách středních« (v gymnasiálním Programu přerovském). Důležitý byl pro Kabelíka pobyt v Telči, kde se seznámil s mladým knihkupcem E. Šolcem; vlivem jeho a řed. L. Čecha a po příkladu Fr. Bartoše a Fr. Bílého zabýval se literaturou školskou, vydáváje různé texty a přispíváje metodickými články a posudky do různých listů, později také do Věstníku českých profesorů. Vřelý zájem o školu a její potřeby uchoval si až do konce; svědčí o tom nejen jeho »Povídky ze Shakespeara« (1899), »Výbor z prósy Jana Nerudy« (1902) a vydání »Babičky« Boženy Němcové, nýbrž i pečlivé nové zpracování Bartošových čítanek a vlastní jeho čítanky pro školy průmyslové, pro ženské školy odborné a po převratu pro školy zemědělské. Moravské styky jeho generace se Slovenskem, které vypsál po převratě v »Mladém Slovensku« (1920), obrazy se i v jeho činnosti literární; k padesátinám S. Hurbana Vajanského napsal rozbor jeho díla (1897) do »Časopisu Matice Moravské«, jehož byl od té doby věrným spolupracovníkem a v posledních letech nejhorlivějším kritickým referentem, a po smrti Fr. Bílého redigoval nové vydání »Slovenské čítanky« (1925), z níž vytvořil vzorné kompendium všestranných znalostí o východní části našeho státu. Když Jar. Vlček připravoval Laichterovu »Literaturu českou XIX. století«, získal Kabelíka pro partie o literatuře na Moravě; dva jeho obsáhlé příspěvky »Rozvoj literatury české na Moravě do r. 1849« (v I. části III. dílu 1905) a »Rozvoj literatury české na Moravě a ve Slezsku 1848—1870« (v 2. části 1907) podávají sytý a spolehlivý obraz staršího období literární Moravy, k jehož prohloubení potom Kabelík přispěl mnohonásobně. Zaujala ho zejména léta předběžnová a následující dvě desetiletí, charakterisovaná zápasem mezi konservativní tradicí a novým svobodomyšlným duchem; Kabelík, jenž tento boj stopoval i četnými referáty o nových publikacích, osvětloval zejména představitele pokrokové Moravy M. F. Klácela, A. V. Šemberu, J. Helceletu a L. Hansmanna. Klácelovi věnoval v jeho jubilejním roce (1908) zhuštěnou studii, rozebral jeho literární pozůstalost (v ČMM 1907) a vydal jeho »Ferinu Lišáka« (1906) a překlad Immermannova »Tulipánka« (1910); zapomenutého L. Hansmanna přímo objevil podrobnou studii a otiskem zbytků jeho korespondence (v Časopise Matice Moravské 1907 a 1920) i vydáním jeho »Prvních povídek hanáckých« (1907, 2. vyd. 1924); obsáhlou edicí Helceletovy »Korespondence a zápisků« (1910) a jejími dodatky (ČMM 1918) zachytil vůdcovský jeho význam; z pozůstalosti Šemberovy otiskl národopisné zlomky (ČMM 1927) a k tisku připravil jeho korespondenci, kterou vydání mu zabránila smrt. Styky této družiny s B. Němcovou byly Kabelíkovi podnětem k podrobnému studiu jejich vztahů jednak ke Klácelovu Bratrstvu (ve sborníku »Božena Němcová« 1912), jednak ke Slovensku (Moravsko-slezská revue 1920); k Němcové se i jinak vracel pravidelnými referáty o nových publikacích. A Morava se v pracích Kabelíkových objevuje stále; sem ještě patří zejména stati o národopisné mapě Hané z počátku XIX. století (v Českém lidu 1906), o Moravské národní jednotě (ČMM 1909), o prof. Fr. E. Vaňkovi (v olomouckém Musejníku 1913), o Ohéřalově »Besedníku« (ve Vlčkově Sborníku

1920) a o poměru Al. Jiráskova k Moravě (v Jiráskově sborníku 1921) stejně jako příležitostná životopisná pojednání, jubilejní nebo posmrtná, o přátelích Janu Vařekovi (Mor. Orlice 1916), Fr. Bílém (zejména v Moravsko-slezské Revui 1916 a v Lid. Novinách 1920), Fr. Tábořském (v jeho sborníku 1928) a o »čestném Moravanu« Jindř. Melčkově (Věst. č. prof. 1922). Mezi těmito pracemi bylo zjištění literárního pramene Bozděchova »Barona Goertze« (Zvon 1921) dokladem, že se Kabelík zajímal i o otázky mimo vlastní svou badatelskou oblast; důkladné studium moravských postav ostatně samo ho stále přivádělo i k tematům mimomoravským, a tak vznikla poslední Kabelíkova kniha »Rodina pěvce« »Slávy dcery« (1928), k níž mu podnět dala korespondence Šemberova, kdežto k obdobnému zpracování korespondence Dan. Slobody, objasňující významnou část styků moravsko-slovenských, již se bohužel nedostal. Kabelík se také uvázal v konečnou redakci J. Karáskovy edice korespondence Erbenovy, o jejímž stavu podal zprávu v olomouckém Musejniku (1928) a jež nyní znovu osířela. Všechny tyto práce podstatně přispěly k našemu literárně historickému poznání; vynikají důkladností, spolehlivostí a v ožehavých otázkách vzácnou objektivitou. Kabelík byl členem III. třídy České Akademie i Král. společnosti nauk a činný byl v několika národních organizacích, zejména v Ústřední Matici školské. Odchází v něm pracovník, jehož místo zůstane dlouho prázdným. — *vh*—

Dne 19. ledna 1929 zemřel v Praze spisovatel **Fr. Herites**, vynikající beletrista družiny Lumírovské. Význam Heritesův je v krásné próse, v četných povídkách a románech z maloměstského života a v Nerudovských feuilletonech národně i společensky výchovné tendence, ale Herites přispěl i naší literární historii různými črtami vzpomínkovými, zejména knižně vydanými »Vodňanskými vzpomínkami«, v nichž po smrti svých druhů ze slavné vodňanské literární trojice Ot. Mokrého a Jul. Zeyera podal cenné příspěvky k jejich charakteristice. — *vh*—

Dne 31. ledna 1929 zemřel v Praze **Jan Karafiát** populární autor »Broučků« a učený evangelický theolog, vydavatel revidovaného textu Bible kralické, jenž v mladých letech napsal dva spisy důležité i literárně historicky, »Mistr Jan Hus« (1872) a »Rozbor kralického Nového zákona co do řeči i překladu« (1878); v posledních letech vydával své »Paměti spisovatele Broučků«, jejichž pět svazků (1919—1928) přináší mnoho zajímavé látky zejména k dějinám českého písemnictví evangelického. — *vh*—

Zaznamenáváme z posledního XXXVIII. svazku Almanachu České akademie věd a umění za r. 1928 tři obsažné nekrology. **Frant. Groh** s **K. Chytilém** oceňují zásluhy klasického filologa a historika českého umění dra Jos. Nováka, bývalého ředitele třeboňského gymnasia; prof. Groh užil k životopisnému vyličení dosud neznámé rukopisné autobiografie zesnulého badatele, kterou jeho synové hodlají vydati tiskem. **Lad. Syllaba** znovu (učinil tak již několikrát, a uvádí soupis těchto prací) nakreslil portret Jos. Thomayera, lékaře a beletristy, jenž svými paměťmi a medicinskými články o nemocích a smrti některých literátů platně posloužil naší literární historii; jeho odborně znalecká stať vítaným způsobem doplňuje mezeru knižní monografie J. V. Sedláka, jenž se v ní omezil na rozbor Thomayerova díla beletristického. Nekrolog K. M. Čapka-Choda napsal na 23 stranách Almanachu **Arne Novák**; nejlepší znalec posledního období naší literatury pronikavě zde zachytil složitý zjev mistra našeho moderního románu v jeho vývoji i vrcholném vyvrácení a ke kritické studii K. Sezimy v »Podobiznách a reliefech«, dosud nejobsáhlejší, ale omezující se na novou a nově vydanou Čapkovu prósu, připojil první syntetický obraz celého jeho díla, který bude východiskem příští literárně historické práce, již podniknouti umožní vydání Čapkovy pozůstalosti. — *vh*—

Několik poznámek o rázu homerské epiky.¹

Napsal Ferd. Stiebitz.

Racionalistická kritika žádala od básní homerských přísnou logičnost a vyspělou techniku moderních básnických výtvorů. Proti tomu se právem postavili ti badatelé, kteří cítili, že je třeba Ilias a Odysseii chápati především jako poesii, jako projev básnickovy intuice a výraz citového napětí jeho nitra, nikoli jako projev mozku chladně rozumujícího a vše logicky pořádajícího. Tento směr, jenž byl zdravou reakcí proti destruktivní činnosti racionalistických analytiků, chei s Drerupem (Das Homerproblem kap. IX.) nazývati poetickým idealismem. Jeho cílem jest vysvětliti na základě psychologie uměleckého tvoření oba homerské eposy jako jednotný umělecký celek a dobrati se básnickovy osobnosti, pokud se v díle projevuje individuálními sklony uměleckými a psychologickým proniknutím látkou. Abych to shrnul slovy, která u nás při četných příležitostech důrazně pronáší Vaňorný: Homera musíme chápati aestheticky, poeticky a psychologicky.

Nechci nikterak snižovati zásluhy zastánců tohoto směru, řeknu-li, že byly jejich zásady ať vědomě či nevědomky prováděny už odedávna. Za všech dob tisíce a tisíce oddaných posluchačů, čtenářů i vykladačů vnímalo Homera jako dílo básnické, chápalo jej aestheticky, poeticky a psychologicky. Momentu psychologického dbali už znamenitou měrou při výkladech a textové kritice staří gramatikové, jak o tom svědčí velmi četná scholia. Také aesthetické výklady o Homerově básnickém umění u Aristotela, u Plutarcha, ve spise *περὶ ὕψους* a j. obsahují mnohý jemný postřeh tohoto druhu. Racionalismus — jak starověký, tak moderní — chyboval tím, že neměl s dostatek smyslu pro psychologii uměleckého tvoření; ale pokud vím, nikdy neprojevil tak hrubé nepochopení pro tvůrčí básnickovu činnost, aby ho pokládal dokonce za neschopna duševních vzruchů. Hektorovo loučení s Andromachou, poznání Odyssea s Penelopou, vykoupení

¹ V tomto článku rozvádím některá tvrzení, která jsem pronesl ve svých kritikách překladů básní homerských od prof. O. Vaňorného. Předkládám jej jako povinný příspěvek k diskusi, cítě, že jsem jej po posledních projevech Vaňorného dlužen naší filologické veřejnosti. Hlavním jeho účelem jest objasniti podstatu sporných otázek. Jinak doufám, že mi vážený překladatel promine, jestliže na jiné věci z jeho projevů mne se týkající neodpovídám; nemělo by to smyslu. Jen ještě poznamenávám, že lituji, vzbudila-li má kritika Pomsty Achilleovy v někom dojem, jako bych Vaňorného snahu o psychologické pochoopení a výklad Homera uváděl v posměch. Nic takového jsem nezamýšlel.

Hektorovy mrtvoly Priamem je svým obsahem i uměleckým podáním krásné pro každého člověka, který dovede krásu vnímati, ať je to racionalistický kritik či poetický idealista, »Einheitshirt« či »Liederjäger«, nebo prostý čtenář, který nemá o homerské otázky ani tušení.

Poetický idealismus má v zásadě docela pravdu. Jako jest každé opravdové umělecké dílo vyjádřením subjektivní básnické koncepce, výrazem citové hloubky umělcovy a projevem vědomého uměleckého úsili, tak jsou tím vším i básně homerské. Potud bych nenamítal proti pojetí Vaňorného nic. Proč s ním částečně nesouhlasím, jest, že jeho pojetí nedbá dostatečně momentu historického a trpí přemírou psychologismu; odtud vyplývají všelijaké úkazy, které po mém soudě zkreslují tvářnost originálu.

Umělecké pochopení homerských básní nelze odloučiti od filologické kritiky. Jest ovšem nejpohodlnější viděti v Homerovi jednoho básníka, skladatele Iliady i Odysseie; také jest pravda, že jest lépe chápati jej takto, než přicházeti s apriorními konstrukcemi a podle nich básně homerské mistrovat, neboť ani stanovisko krajně unitářské nemůže napáchatí tolik zla jako aprioristický racionalismus a spíše vede k správnému pochopení homerských eposů. Ale domnívati se, že jeden básník Homeros vskutku složil Ilias a Odysseii tak, jak se nám oba ty eposy zachovaly, mluvíti na základě těchto básní o individualitě Homerově a tuto osobnost líčiti tak, jako kdybychom ji znali, jest, jak soudím, nesprávné.

Osobnost Homerova — co o ní vůbec můžeme říci? Jako lidská osobnost se básník v homerských eposech úplně ztrácí, jen na několika místech se přímo prozrazuje, a to většinou takovým způsobem, že tu jasně cítíme konvenci epického stylu. Z Homera-člověka nezbylo nic kromě jména, nejen pro nás, ale i pro starý věk, neboť ačkoli se ten začal o jeho osobnost zajímati poměrně dosti brzy, nepodařilo se mu o ní zjistiti nic, co by bylo historicky zaručeno. Co víme ze starověku o Homerovi, jest většinou jen román vykombinovaný z některých postav a dějů homerských eposů. Jest možné, že se v některých údajích starověkých životopisů Homerových tají něco pravdy, ale té se můžeme jen dohadovati. Vytvoří-li si umělec jako Anatole France svůj konkrétní obraz osobnosti Homerovy (»Pěvec z Kymy« v »Povídkách Jakuba Kuchtíka«), jde ve stopách starověkých homerských biografií, byť sledoval vyšší umělecké cíle než ony a podával obraz bystře postřehnutý a působivý. Ale vědecky vzato, nemůžeme si Homerovu osobnost vůbec nijak konkrétně představití, a to ani na základě všeho toho, v čem cítíme odraz vnějšího i vnitřního života umělcova a poznáváme projev jeho tvůrčího ducha.

Verš, jazyk i vyspělost homerských básní svědčí o tom, že je předcházet velmi dlouhý vývoj epické tvorby. Homerská

epika z ní vydatně těžila, starší epika těžila z lyricko-epických písní, jejich skladatelé formovali národní pověsti; pověsti mohly i přímo působit na homerskou epiku. Hlavní její hrdinové byli ať z pověstí nebo ze starší epiky posluchačstvu zřejmě známi; básníkovi postačí i Patrokla napoprvé uvést patronymikem (A 307), Eumaia dokonce pouhým appellativem *συβώτης* (δ 640). Kdo to vše uváží, přizná si docela upřímně, že, byl-li kdy jeden Homeros, který napsal Ilias a Odysseii, sotva můžeme za daného stavu věcí změřiti jeho individuálnost. Neboť je podobno pravdě, že mnohé z toho, co bychom přičítali jemu, není jeho. K tomu se uplatňují v básnické technice homerských eposů i typické znaky národní a dobové a také typické znaky literárního druhu, jak vidíme z obdob u jiných národů. A ještě jednu věc třeba bráti v počet: nemáme žádné záruky, že by to, co dnes čteme jako Ilias a Odysseii, byl vskutku původní text Homerův anebo aspoň takový text, který znalo jakožto text Homerův VII.—VI. stol. před Kristem. Papyrové nálezy z doby alexandrijské podávají ukázky textu, který se značně liší od naší vulgaty. Ani alexandrijská kritická vydání neustálila jednotný a nesporný text básní homerských; a nejde při tom jen o maličkosti. Nikdy nemůžeme s naprostou jistotou tvrdit: toto napsal Homeros. Básně homerské byly až do alexandrijské doby vystaveny stálým změnám, a to pronikavým změnám, nikoli obvyklým textovým poruchám jako ostatní řecké spisy. Jen básně Hesiodovy utrpěly v antickém podání více než básně homerské.

Osobnost básníka Homera, skladatele Iliady a Odysseie, jest jen mlhavý přízrak, a i ten se úplně rozplyne, jakmile se naň zadíváme jinak než očima extremního unitáře. A jak jsem přesvědčen, máme k tomu plné právo. Moderní analytická kritika překonala racionalistické poblouzení a jest orientována zcela v duchu poetického idealismu. Vychází od skutečnosti, že jsou Ilias a Odysseia ve své dnešní podobě básnické celky vzniklé podle určitého uměleckého plánu; dbá plně psychologie uměleckého tvoření, jde za poesii a básnickou individualitou, navazující na dobré kritické tradice starověké a přibírající na pomoc téměř všechny obory vědy o starověku. Dochází-li k výsledku, že Ilias a Odysseii v dnešní podobě nesložil jeden a týž básník, že první i druhý epos sám o sobě sice vznikl činností jednoho skladatele, ale obsahuje v sobě básně různého původu i stáří, převzaté buď bez valných změn nebo více méně přepracované, spojené a doplněné podle jednotícího uměleckého plánu jednoho skladatele, a ten celek že byl ještě i v pozdějších dobách rozšiřován v duchu celého plánu, je to, jak soudím, výsledek vědecky nejoprávněnější. Jsou a budou lidé, kteří výsledků analýsy nikdy neuznají, nedají se žádným vědeckým důvodem přesvědčiti, budou vymýšleti všemožná vysvětlení, aby zakryli jasné stopy původní nejednotnosti básní homerských, zahalovat pláštěm básnické

volnosti a nevyspělosti techniky všechny nedostatky, jen aby udrželi fikci jedinečného básníka Homera, jenž je při vši své dokonalosti tak nedokonalý, že je třeba takřka v každém zpěvu vynalézati zvláštní předpoklady a zvláštní motivaci proti tomu, co předcházelo a co následuje. Rozumná, nezaujatá analytická kritika jest jediný způsob, jak vysvětliti Homera z Homera, pochopiti historicky dnešní stav homerských básní. Ukazuje se také, že její výsledky nejsou u jednotlivých badatelů tak protichůdné, jak se obyčejně prohlašuje, naopak, sjednocují se stále více a v hlavních rysech se shodují. Podle nich obsahují oba homerské eposy součásti velmi různorodé i po stránce umělecké a jest patrné, že tu máme co činiti s několika básnickými individualitami, znamenitými i nevalně významnými, původními umělci, napodobiteli a kompilátory beze vsí individuality. Kdo to byl Homeros a co složil, nemůžeme určitě říci. Snad to byl onen vskutku vynikající básník či rhapsod (což je pro starší epiku totéž), který složil hlavní zpěvy Iliady, použiv při tom v hojné míře starší tvorby epické;¹ ale ani ty zpěvy (zhruba asi *A—H*, *A—Ψ*) nezachovaly se nám beze změny v té podobě, jakou jí básník dal.

Nepsal bych o těchto věcech, které jsou znalecům homerské otázky známy.² Také nemám v úmyslu vnucovati někomu své přesvědčení, nýbrž ochotně přiznávám tomu, kdo věří v jednoho Homera, právo nepokládati žádný z výsledků získaných analysou za objektivní. Pro člověka, který čte homerské básně pro umělecký požitek, jsou konečně celkem lhostejné všechny učené spory o Homerovi a o homerských básních. Ale je zcela přirozené, že při tom vnáší do starověkého díla své aesthetické představy; a to je právě tak nebezpečné pro posuzování starověkého básníka jako to, čím chyboval racionalismus. Analytická kritika, třebaš bychom nestavěli na všech jejích výsledcích jako na skalopevných základech, nás napomíná, abychom byli opatrní ve svých aesthetických soudech o Homerovi, abychom opravili své dnešní představy podle historických skutečností a abychom drželi na uzdě jak svůj rozum, tak svůj cit.

Vaňorný podává v úvodech ke svým překladům charakteristiky předních hrdinů. Jsou dozajista velmi promyšlené a účinné, ale myslím, že jsou více výtvozem Vaňorného než Homerovým.³ Je na nich jasně viděti, jak svůdné jest umění čísti mezi řádky, ale také, jak je klamné.

Charakteristika Achilleova se opírá zvláště o IX. zpěv Iliady. Je známo, že kritika už dávno pokládá tento zpěv (*I*) za výtvor,

¹ Exposice Iliady v *A* to sama jasně dokazuje: původ konfliktu Achilleova s Agamemnonem i hněv sám je předváděn jako věc úplně známá.

² Hledě k účelu tohoto článku, nepokládám za nutné podrobně uváděti odbornou literaturu.

³ Užívám slova »Homeros« prostě jako zkratky pro homerské básně.

který vznikl po *II*. Básník v *I* vypráví o tom, jak Agamemnon z podnětu Nestorova učinil pokus o smír s Achilleem, nabízej mu vrácení Briseovny, skvělé dary, ba i ruku jedné své dcery s královským věnem; ale Achilleus to odmítne. To bylo v noci po druhém bitevním dni. Ale když v *II* vytýká Patroklos Achilleovi jeho hněv¹ a prosí ho, aby aspoň jemu dovolil zasáhnouti do bitvy, praví Achilleus (83 sl.): »Poslechni však, co ti ukládám, abys mi zjednal velikou čest a slávu u všech Danaů a oni mi vrátíli překrásnou dívku a poskytlí skvělé dary: vyžeň toliko Trojany z lodí a navrať se!« Analytická kritika uznává (ovšem nikoli jen na základě tohoto místa) rozpor mezi *II* a *I*, a tím i nesrovnalost v charakteru Achilleově.

Drerup — a patrně i Vaňorný — tento rozpor neuznává. Drerup (Das Homerproblem str. 365 sl.) naopak tu vidí cosi umělecky velmi významného: působení základního zákona povahopisného v umělecké kompozici, totiž psychologický vývoj charakteru a jeho rozvinutí. Je prý psychologicky nutno, že se Achilleovi usadí hněv hluboko v nitru a že poselství ličené v *I* odmítne, poněvadž ho musí jen ještě podráždit; zvláště když vidí, že ho přicházejí prosit Achajové jen proto, že se ocitli v nouzi, nikoli z lítosti (podobně vykládá Vaňorný *II*. str. XIII). Ale pak se v něm probudí pocit příslušnosti k svému národu, lítost s jeho nouzí a s tím i myšlenka na možný smír: po porážce za třetí bitvy ozývají se v něm již ušlechtilejší city, neboť odesílá Patrokla k Nestorovi (*A* 597 sl.). Zde ovšem Achilleus (*A* 609) volá: »Teď, myslím, budou Achajové má kolena objímati a prosit mne, neboť na ně přichází bída již nesnesitelná«. To se také nesrovnává s Presbeii, ale Drerup dovozuje, že ani tu není rozporu. Ani *A* 609 ani *II* 83 sl. Achilleus nemyslí na první pokus o smír, nýbrž očekává prý druhý pokus a myslí na nynější situaci Řeků. »O prvním pokuse řeckých knížat tu Achilleus může mlčet, poněvadž tento pokus se svou bezvýsledností v myslí sotva se teprve obměkčující vůbec neexistuje. Musí o něm mlčet, neboť kdyby se tu byl o bezvýsledném prosebném poselství zmínil, byl by se tím dostal rys potutelné škodolibosti do tohoto výjevu, v němž se básník zřejmě úmyslně zdržuje toho, aby tak či onak naznačoval takový neúspěštilý triumf u Achillea« (Drerup 366).

Jest nutno, abychom si těchto výkladů zevrubněji povšimli. Jsou to typické ukázky toho, kam poetický idealismus zavádí, ignoruje-li pozorování analytické kritiky a přepíná-li psychologismus. K tomu ještě Drerup právě na tomto místě vynáší »die bewusste Überlegenheit einer ästhetischen Kunstkritik über philologisches Banausentum.« Vaňorný to říká ve svých doprovodcích k překladům jinak, ale myslí to stejně.

¹ *II* 29 σὺ δ' ἀμύχανος ἔπλεν Ἀχιλλεὺς překládá Vaňorný příliš určitě »Ty Achille smířit se nedáš«, jako kdyby to byla nárazka na *I*.

V *A* 240 sl. přísahá Achilleus, že jednou po něm Achajští zatouží a Agamemnon že jim nebude moci prospěti, až budou padat pod rukama Hektorovým; a prosí Thetidu (408 sl.), aby u Dia vymohla pomoc pro Trojany: mají zatlačit achajské k lodím a zabíjeti je, aby se všichni Řekové nabažili svého krále a Agamemnon poznal svou *ἄτην*. Král svou lítost nad roztržkou s Achilleem projevil už *B* 375 sl., kde výslovně přiznává *ἐγὼ δ' ἤρχον χαλεπαίνων*. Ponechme stranou otázku o původu a stáří *Θ* a *I*. Když se postavení Řeků po druhém bitevním dni zhoršilo, radí Nestor Agamemnonovi, nebylo-li by dobře usmířit Achillea. Odpověď Agamemnonova obsahuje plné vyznání viny, srdečnou lítost a vůli odčinit urážku (*I* 115 sl.): »Starče, řekls pravdu o mé *ἄτη*; chybil jsem. Cenu mnoha lidí má člověk, kterého si Zeus zamiluje. Ale chybil-li jsem, chci to napravit«. Agamemnonova lítost není nijak méně upřímná, že ji zde (nikoli v *B*) vyslovuje z podnětu Nestorova a že ho k ní přivedly válečné nezdary. Takové pokoření si Achilleus právě přál (*A* 408 sl.), v tom smyslu se vyslovuje i *A* 609; a když žádá Patrokla, aby Trojany jen zahnal od lodí (*II* 84), zase si jen přeje, aby potrvála i nadále situace Řekům nepříznivá a tím přivoděno pokoření Agamemnonovo. Ale když nabízí poselstvo Achilleovi plné zadostučinění, ba více než to, Achilleus hrubě odmítne. Jsme oprávněni motivovati Achilleovo jednání tím, že Agamemnon nedal na jevo opravdovou lítost, že se obrátil na Achillea teprve v nouzi, a to z podnětu Nestorova, a ne on sám, nýbrž vlastně Achajové? Tuto poslední věc vytýká zvláště Vaňorný (II. str. VIII), když vykládá o poetické ideji Iliady. Ale nehledíc k tomu, že i to odpovídá úplně přání, které Achilleus vyslovil *A* 410, lze říci tolik: Kdo jako Vaňorný a Drerup (366 »demütige Sühne«) vysvětluje odmítnutí Achilleovo v *I* tím, že Agamemnon podnikl svůj pokus o smír nikoli z opravdové a pokorné lítosti, nýbrž z nouze, vnáší do homerských básní mravní ideu neslučitelnou nejen s homerskou etikou, ale, jak soudím, s řeckou předhellenistickou etikou vůbec. Ba, řekl bych přímo, vnáší tam ideu křesťanskou. Jak je možno čekati od hrdiny básní homerských, že se pokoří jen pod vlivem mravní síly, jen pro očistnou moc lítosti, když vidíme, jak se v onom světě všechno cení jen podle hodnot mimo mravnost ležících a jen pozvolna se začínají v tápavých pokusech o reflexi vytvářeti ethické pojmy a ethické ideály? Dobře činiti přáteli a zle činiti nepříteli, to je zásada řecké morálky, kterou hlásali i duchové nejušlechtilejší: a Agamemnona chceme odsuzovati proto, že se pokořil před nepřítelem jen z nutnosti? Je to holá domněnka říkati, že by se byl Achilleus snad smířil, kdyby byli Řekové přišli dřív, než bylo zle, a kdyby byl dal Agamemnon na jevo opravdovou lítost (Vaňorný II. str. XIII). Jak Homerova Achillea známe, ani ho nenapadá něco takového očekávati. »Patrokle, teď

z *A.* Jaké důsledky pro *I* z toho (a ovšem i z jiných úkazů) vyvodíme, je zde celkem lhostejno; nejpřirozenější je soudit, že Presbeia nebyla v původním plánu básníkově, přibyla později a nebyla dostatečně skloubena s následujícími zpěvy, které přímo vedly děj od *A.* V Patrokleii jest líčen Achilleus, jenž už má dost své netečnosti a dostává chuť k boji.

Ale i kdybychom nevyvodili pro *I* onoho důsledku, musili bychom alespoň poctivě přiznat, že charakter Achilleův není jednotný a že vůbec nelze mluvit o jeho charakteru v celé *Iliadě*, nýbrž jen o charakteru Achilleově v té oné situaci. Naší úlohou jest pochopiti povahu hrdinovu v oněch zaokrouhlených celcích uvnitř básně, řekněme v rhapsodiích, pokud ho v nich básník jako určitý charakter představuje (ethopoii) nebo také jen předpokládá, a nevnučovati těmto jednotlivým situačním charakterům násilně jednotnou vývojovou linii a vůbec přísnou jednotnost, pokud se nepodává sama.¹ Charaktery hrdinů homerských básní jsou celkem dosti jednotné, částečně i proto, že se zřídka povznášejí nad typičnost. Se stanoviska historického jest požadavek, chápati každý charakter především v určité situaci a nehlobati příliš o souvislosti s jinou situací, zcela oprávněný. Homerské básně byly přece původně určeny k recitování, ne ke čtení. A tu slýchal a vídal posluchač hrdinu obvykle jen v určité situaci, líčené v přednášených rhapsodiích, a jen tuto situaci přímo zažíval. Teprve čtenář v nich mohl nacházeti věcné nesrovnalosti a přemýšleti o tom, jak asi vznikly a zda je nelze nějak vyložití nebo odstraniti. Jest rozumnější přijímati volnosti v básnické technice homerských eposů tak jak jsou, než je opřádati nimbem psychologických fantasií.

Charakter Patroklův jest u Vaňorného ještě větší měrou výtvozem básníka-překladatele než Homerovým. Patroklos zasahuje v *II* pojednou do děje v prospěch Řeků. Vaňorný se pokouší dovoditi, že byl obrat v Patrokově smýšlení — dříve prý hrdina plně souhlasil s Achilleem — způsoben hlavně tím, že Achilleus odmítl smír. Tedy opět se výklad opírá o *I*. Když byli Achajové druhého dne bitevního po prvé poražení, vzplanulo to v Patroklvi, a ten cit rostl a sílil. »Ale nejvíce naň účinkovalo prosebné poselství, jemuž byl přítomen . . . Prosby a důvody všech tří vyjednavců . . . byly pravdivé a přesvědčivé a vryly se hluboko do jeho srdce. Patroklos nesouhlasil s Achilleem, ale bál se mu to říci . . . A snad by se k tomu ani nebyl odhodlal, kdyby ho nebyl podnítil Nestor« (Vaňorný, *Il.* str. XVI sl.). Tajil a násilně potlačoval své city, až vybuchly po návratu (v *II*).

Proti tomu lze uvéstí jen několik strážlivých skutečností. O nějakém obrátě v smýšlení Patrokově vůbec mluvit je po-

¹ Jest ostatně zajímavé, jak se úsudky o charakteru Achilleově v *Iliadě* rozcházejí. Bethe (cit. u Drerupa, str. 365) v ní vidí dva Achilly, sanguinika a melancholika, Vaňornému (*Il.* str. XIII) je Achilleus cholerikem.

vážlivé. Patroklos nemá v Iliadě až po *A* žádného určitého charakteru, leda ten, který mu dala pověst: je druhem Achilleovým. V dějích *A—I* je to pouhý statista, jenž v *A* a *I* Achilleovi přislужuje, jinak vůbec nevystupuje. Hrdinou se stává teprve od *II*. Jeho řeč k Achilleovi v *II* — pokud ji chceme vykládat z dnešní podoby Iliady — je dostatečně motivována tím, co Patroklos na své cestě k Nestorovi a nazpět viděl a slyšel, ale hlavně tím, co mu říkal Nestor. Ale na začátku Patrokleie se cítíme v situaci zvláštní. Ačkoli verše *A* 791, 804, 834 sl. a *O* 402 sl. ukazují, že byla činorodost Patroklova podnícena Nestorem, na začátku *II* jako by to bylo vše zapomenuto: nejen se Achilleus neptá na Machaona, za nímž byl Patrokla vyslal, nejen zná průběh boje,¹ nýbrž ani Patroklos, ač má vhodnou příležitost (*II* 28), nezmiňuje se o Machaonovi a o své celé cestě, a obrací se na Achillea zřejmě z vlastního popudu. Pravděpodobně byla Patrokleia původně samostatná skladba s vlastní exposicí; ta dala teprve Iliadě charakter Patroklův. Vysuzovati něco z *I* pro jednání Patroklovo v *II* je čirá fantasie, jež nadto nemá opory ani v jediném slůvku, které by se v *I* Patrokla týkalo. Tam je Patroklos čistě statista jako v *A*: přislужuje při pohoštění poselstva a nařizuje služkám upravit lůžka. Po odchodu poselstva si ulehli, Achilleus s Diomedou, Patroklos s Ifidou. To je vše. Sem nepadá ani jediný reflex z Patroklových záměrů v *II*.

Ani charakter Telemachův v Odysseii není líčen ve vývoji, jako by se Telemachos na svých cestách přetvářel z jinocha v muže. »Už Porfyrios (k *α* 284) myslil, že je úmyslem Atheny *παίδευσις*, proto že posílá jinocha na cestu, a tak se zajisté leckdo domníval, že nám chce básník ukázat, jak Telemachos uzrál v muže. Teď už si netroufám takovou tendenci básníkovi přisuzovati. Sledovati vývoj charakteru je vzdáleno hellenské poesie, vzdáleno Hellenů vůbec. Také nelze v pozdějších knihách [Odysseie] nějakou změnu v bytosti Telemachově pocítovati« (Wilamowitz, Die Heimkehr des Odysseus str. 106).

Bylo by mi líto, kdyby byla má slova opět špatně vykládána. Nepopírám ani dost málo krásu Homerových ethopoií ani netvrdím, že by byly postavy jeho básní bezvýrazné. Naopak, uznávám plně, že jsou někteří básníci homerští nedostižnými mistry v kresbě povah — tak právě skladatel *I* nebo básník *τ* a *ψ*. Na takové umělce a na jejich postavy musíme především pomýšleti, čteme-li, že byl Homeros prvním učitelem a vůdcem všech tragiků a sám prvním z básníků tragických,² že byl Sofokles nazýván Homerovým žákem a jeho ethopoiia srovnávána s ethopoií Homerovou.³ Nepopírám také umělecký plán skladatelů Iliady

¹ Ale ani bitevní situace na začátku *II* neodpovídá plně průběhu boje v *O*.

² Platon, Ústava X 1, 595 C a 7, 607 A.

³ Životopis Sofokleův, Westermann *Biogr.* p. 131, 95 sl.

a Odysseie vytvořiti rozsáhlý celek s jednotným dějem seskupujícím se kolem ústřední postavy s určitými rysy povahovými, z kterých vyplývá děj básně. To jsou věci, o které není třeba se přiti. Stavím se toliko proti výstřelkům poetického idealismu, proti tomu, abychom v touze pochopiti a vyložiti vše a býti co nejmělečtějšími vykladači neviděli a necitili příliš mnoho.

Je dozajista naší povinností, abychom se při interpretaci básníka snažili vniknouti do jeho díla co nehlouběji. Poetický idealismus o to usiluje velmi poctivě a s neobyčejným porozuměním pro psychologii uměleckého tvoření i pro samo umělecké krásno. Vaňorný podal v několika člancích ukázky pronikavého studia svého básníka i svých schopností vžiti se do básníkovy výtvoru. Zvláště článek »Pokus o výklad některých míst u Homéra« v LF 51 (1924) názorně předvádí malý zlomek oné obrovské práce, kterou dospěl k přetlumočení svého Homera, a doklady, řekl bych, citového soužití s básníkovým dílem.

Vaňorný tu volil dvě krátká místa z Odysseie (α 114 sl., ε 203 sl.), kterých jsem užil ve své kritice jeho překladu k tomu, abych znázornil, jak přebásnil Homera. Já jsem s jeho pojetím plně nesouhlasil, Vaňorný vyložil podrobně, proč obě místa pojal svým způsobem. Musím tu navázati na tento článek, neboť právě ten velmi jasně odhaluje nebezpečnoství přepjatého poetického a psychologického chápání básní homerských a vede nás k řešení některých důležitých otázek, týkajících se rázu homerské epiky.

Vyjíti musíme od samých základů interpretačního umění Vaňorného: Jsa přesvědčen o kromobyčejné dokonalosti Homerově, soudí Vaňorný, že není u něho nic zbytečného, nic nadarmo. Všechno má svůj smysl, od celkové situace toho onoho místa, volby výrazu, umístění slov až takřka po zvukovou stránku a časovou platnost každé slabiky (l. c. 69).

V tomto pojetí jsou správné interpretační zásady přepjaty tak, že je to až absurdní. Musíme při něm předpokládati, že Homeros napsal Ilias a Odysseii přesně tak, jak je vydal Aristarchos. Historická skutečnost jest, že bylo lze před Aristarchem čísti homerské básně v podobě velmi různé. Jak můžeme tvrditi, že není u Homera nic zbytečného, když ani nevíme, jak vypadal text jeho básní aspoň v VI. stol. př. Kr.?

Dále nesmíme zapomínati na to, že jest básnění, jako každá činnost umělecká, u velké míře iracionální, že si básník velice často vůbec není vědom toho, proč co dělá tak a nejinak. A proti tomu se zase uplatňují při skládání veršů vlivy, které přímo ruší básníkovy úmysly, vyjádření myšlenky je znásilňováno a v hexametu je skoro vždy metrum vítězem nad výrazem. Celý ten umělý jazyk řecké epiky jest výtvořem daktylského hexametu.¹ Proto musíme při aesthetickém vnímání hexametru po stránce

¹ Velmi poučně o tom vyložil K. Meister Die hom. Kunstsprache.

obsahové, výrazové a rhythmické bráti velkou měrou v úvahu řemeslnou techniku, šablonu. Upozorňuji zvlášť na jednu věc, jež je znamením řemeslné techniky veršové nejen v básních homerských, nýbrž v antickém básnictví vůbec. Jakmile nějaké slovo v určité rhythmické podobě našlo v určitém metru vhodné místo, bývá velmi často básníkem při formování myšlenky a plnění metra posíláno zase na ono místo verše. Některá slova — anebo i celé výrazy slovní — vyskytují se u řeckých a římských básníků vždycky jen v určité stopě. Podle nich se řídí slova stejné rhythmické podoby, zvlášť takové tvary, které vznikají stejnými přitvorky a koncovkami. Nejpatrnější je to u latinského hexametru. Slova, jejichž východ je na př. $\text{—} +$ mine, mina, $\text{—} +$ ere jsou převážnou většinou umisťována do páté stopy. Tato řemeslná technika se dědí. Sledoval jsem to podrobně u hexametrických básníků latinských, pro básně homerské nemám statistik, ale Ebelingův slovník může být za ně částečnou náhradou. Nejvýrazněji se tento znak veršové techniky epické projevuje u vlastních jmen, zvlášť patronymik, a u konstantních epithet.

Pak ovšem musíme býti velmi opatrní, chceme-li z umístění slov souditi o uměleckém úmyslu básníkův. Objasním to příkladem. Vaňorný (l. c. 4), vykládaje α 115 $\delta\sigma\sigma\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma \pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho'$ $\epsilon\sigma\theta\lambda\acute{o}\nu \epsilon\nu\iota \varphi\rho\epsilon\sigma\iota\nu$ soudí, že básník úmyslně položil adj. $\epsilon\sigma\theta\lambda\acute{o}\nu$ za substantivum a na místo, kde bývá caesura (tady ovšem podle Vaňorného není, ale stačí, že tu může býti); a to proto, že chtěl toto adjektivum zvlášť vyznačiti, asi ve smyslu »svého otce, toho hrdinského bojovníka«. Kdyby to prý básník nebyl chtěl, byl by prý mohl říci docela dobře $\epsilon\sigma\theta\lambda\acute{o}\nu \pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho'$ a podle toho verš upravit.

Podívejme se na spojení oněch dvou slov u Homera. V akk. sg. se vyskytuje mimo α 115 ještě na těchto místech:

- β 46: $\delta\omicron\iota\acute{\alpha}' \tau\acute{o} \mu\acute{\epsilon}\nu \pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho' \epsilon\sigma\theta\lambda\acute{o}\nu \acute{\alpha}\pi\acute{o}\lambda\epsilon\sigma\alpha, \delta\varsigma \pi\omicron\iota' \epsilon\nu \epsilon\mu\acute{\iota}\nu$
 γ 379: $\eta \tau\omicron\iota \kappa\alpha\iota \pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho' \epsilon\sigma\theta\lambda\acute{o}\nu \epsilon\nu \textit{Ἀργείοισιν} \epsilon\iota\tau\iota\mu\alpha$
 π 214: $\acute{\alpha}\mu\phi\iota\gamma\nu\theta\epsilon\iota\varsigma \pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho' \epsilon\sigma\theta\lambda\acute{o}\nu \omicron\delta\acute{\upsilon}\rho\epsilon\tau\omicron \delta\acute{\alpha}\nu\omicron\upsilon\alpha \lambda\epsilon\iota\beta\omega\nu$
 τ 395: $\mu\eta\tau\acute{\rho}\varsigma \epsilon\eta\varsigma \pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho' \epsilon\sigma\theta\lambda\acute{o}\nu, \delta\varsigma \acute{\alpha}\nu\theta\rho\acute{\omega}\pi\omicron\nu\varsigma \epsilon\kappa\acute{\epsilon}\nu\alpha\sigma\tau\omicron$
 ψ 360: $\omicron\psi\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma \pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho' \epsilon\sigma\theta\lambda\acute{o}\nu, \delta \mu\omicron\iota \pi\upsilon\kappa\nu\nu\acute{\omega}\varsigma \acute{\alpha}\kappa\acute{\alpha}\chi\eta\tau\alpha\iota$

Vidíme, že se ten slovní výraz vyskytuje vždycky jen na tomto místě; a vůbec nikdy se nevyskytuje obráceně $\epsilon\sigma\theta\lambda\acute{o}\nu \pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho'$.¹ K tomu si povšimneme těchto veršů:

- δ 724 = 814: $\eta \pi\rho\iota\nu \mu\acute{\epsilon}\nu \pi\acute{o}\sigma\iota\nu \epsilon\sigma\theta\lambda\acute{o}\nu \acute{\alpha}\pi\acute{o}\lambda\epsilon\sigma\alpha \theta\nu\mu\omicron\lambda\acute{o}\epsilon\upsilon\tau\alpha$
 ψ 280: $\tau\omicron\iota\omicron\nu \gamma\acute{\alpha}\rho \kappa\lambda\acute{\epsilon}\omicron\varsigma \epsilon\sigma\theta\lambda\acute{o}\nu \acute{\alpha}\pi\acute{o}\lambda\epsilon\sigma\alpha\nu \eta\nu\iota\acute{o}\chi\epsilon\iota\omicron.$

V nich vidíme touž šablonu — srov. zejména β 46 —, jen je tu jiné slovo pyrrhichické míry v arsi druhé stopy. Ve verši

Z 414: $\eta \tau\omicron\iota \gamma\acute{\alpha}\rho \pi\alpha\tau\acute{\epsilon}\rho' \acute{\alpha}\mu\acute{o}\nu \acute{\alpha}\pi\acute{\epsilon}\nu\tau\alpha\nu\epsilon \delta\iota\omicron\varsigma \textit{Ἀχιλλεύς}$

¹ V tom spojení by musela být prvá slabika adj. $\epsilon\sigma\theta\lambda\acute{o}\varsigma$ v arsi; ale to není u Homera ani jedinkrát, ačkoli se to slovo vyskytuje v hom. básních neobyčejně často. Srov. Ebelinga s. v., jenž ovšem má obrácenou terminologii (arsis = naše thesis).

je opět týž syntaktický a rhythmický obraz uprostřed verše a v třetí stopě stojí přisvojovací zájmeno, docela bezděrazné (naopak, slovo *πατέρ* má velikou váhu, srov. souvislost Z 413, 414 a 425).

Kdo to vše uváží, musí uznati, že jest umístění slova *ἑσθλόν* v α 115 prostě věc řemeslné techniky veršové. I šablona může ovšem někdy podle souvislosti nabýt zvláštního významu; ale musíme se míti na pozoru, abychom ve všem a všudy nehledali zvláštní úmysl básníkův. Na mne působí přívlastek *ἑσθλός* ve spojení s některými substantivy úplně dojmem konstantního epitheta. Srov. zejména:

- Δ 491: τὸν μὲν ἄμαρθ', ὃ δὲ Λεῦκον Ὀδυσσεὺς ἑσθλὸν ἑταῖρον
 P 345: νῖδν Ἀρίσβαντος Λυκομήδεος ἑσθλὸν ἑταῖρον
 E 469: ἀλλ' ἄγε' ἐν φλοίσβοιο σάωσομεν ἑσθλὸν ἑταῖρον
 Δ 113: ἀγκλῖνας, πρόσθεν δὲ σάκεα σχέδον ἑσθλοὶ ἑταῖροι
 Π 327: βήτην εἰς ἕρεβος, Σαρπηδόνης ἑσθλοὶ ἑταῖροι
 β 391: στήσε δ' ἐπ' ἑσχατῇ λιμένος, περὶ δ' ἑσθλοὶ ἑταῖροι
 ε 110 = 133 = η 251 ~ ψ 331: ἐνθ' ἄλλοι μὲν πάντες ἀπέφθιθεν
 ἑσθλοὶ ἑταῖροι.

V těchto verších jest opět jasně viděti šablonu. Poučným jest příklad, kdy se tato šablonovitá klausule *ἑσθλός ἑταῖρος* stává vskutku něčím novým, kdy nabývá svéráznosti a adj. *ἑσθλός* plného významu; to je ve v. λ 7 = μ 149:

ἔκμενον οὖρον ἔει πλησίον, ἑσθλὸν ἑταῖρον.

Ale tu oživuje šablona jen silou básnické metafory a personifikace. V ostatních případech zde uvedených (a bylo by je možno rozhojnit) stojí adj. *ἑσθλός* jen pro emphasi, *ὄγκος* výrazu a pro názornost. Nejlépe to cítíme v takových tirádách, jako na př. β 71 ~ γ 98 ~ δ 328: *πατήρ ἐμὸς ἑσθλός Ὀδυσσεύς* (mluví Telemachos) nebo δ 724: *πόσιν ἑσθλὸν ἀπώλεσα θυμολέοντα, παντοίησ' ἀρετῇσι κεκασμένον ἐν Δαναοῖσιν* (mluví Penelope). K této stránce homerského stylu se níže vrátíme. (Dokončení.)

Hymnus na počest bohyně Isidy z maloasijské Kyme.

Podává A. Salač.

Když jsem sestavoval pro svou knihu »Isis, Sarapis atd.«, v Praze 1915, nápisné doklady kultu božstev kruhu Isidina ve světě řeckém a římském, zabýval jsem se také hymnem k počtě Isidině z ostrova Iu (= IG XII. 5, 1 č. 14 a str. 217) a podobným hymnem z ostrova Andru (= IG XII. 5, 2 č. 739)¹. První

¹ Nedávno objeven byl při italských vykopávkách v Kyreně text další, rovněž metrický; uveřejnil jej G. Olivieri v Notiziario archeologico IV. 1927, str. 210; text je datován z r. 133 podle éry kyrenské = 103 po Kr. Zachován je tu však bohužel zase jen začátek. Zlomek na str. 212, který vydavatel spojuje rovněž s hymnem Isidovým, nemá s ním nic společného. — O nálezech epigrafických v Kyreně srv. Vlad. Groha: Nové nápisy z Kyreny (L. F. LV. 1928, str. 91).

z těchto nápisů je prosaický a stručný, druhý je metrický a slovní výraz jeho je bohatší; z prvního je zachován jen začátek, druhý pak je jen místy čitelný.

Diodor Sicilský I. 27 cituje začátek hymnu volnými slovy, ale tak, že není nejmenší pochyby, že jde o text týž; podle něho nejde však o hymnus, nýbrž o překlad hieroglyfického¹ nápisu na náhrobní stele stojící u hrobu Isidina v Nyse v Arabii; bohyně odpočívá tam prý po boku manžela svého Osirida, na jehož hrobě stojí nápis podobný. Diodor tvrdí, že prý většina textu byla zničena zubem času²; sám však čerpá všechny tyto zprávy z pramenů literárních (*τινὲς τῶν συγγραφέων* v § 3).

Tyto prameny samy nám zachovány nejsou; nevíme proto, zdali Diodor našel ve své předloze text již tak zkrácený, jak jej podává, či zkrátli-li jej sám. Pro první možnost zdá se mluvit jeho poznámka, že hieroglyfická stela byla již jen z části čitelná; zkušenost, že takovýto způsob je velmi oblíben, má-li se apokryfnímu textu dodatí zdání authenticity a starobylosti, varuje nás, abychom nespoleháli na toto tvrzení a připustili i možnost druhou.

Diodorův citát končí se větou: *Χαῖρε, χαῖρε Αἰγυπτιε ἡ θεῖα πάσα με*.³ Věta tato je v dokonale shodě s tvrzením Diodorovým; hodila se velmi dobře na náhrobek bytosti, jež z Egypta pocházela a rodnou svou zemi milovala tak, že když zahynula vzdálena od ní, vzpomínala jí i na náhrobku, postaveném v cizině.

Diodor I. 22 znal však také jinou nauku, podle níž Isis po své smrti obdržela pocty božské a byla pochována v Memfidě v Egyptě, a praví doslovně: *ἔπου* (t. j. v Memfidě) *δείκνυται μέχρι τοῦ νῦν ὁ σηκὸς ὑπάρχων ἐν τῷ τεμένει τοῦ Ἡφαίστου*. Jde tu o svatyni Ptaha-Hefaista v Memfidě, o níž se Herodot v II. knize častokrát zmiňuje; také Isis měla však v Memfidě svatyni, jejíž založení přičítá Herodot (II. 176, kde mluví také o Hefaisteiu memfidském) králi Amasiiovi. Diodor po svém zvyku uvádí tradici obojí, k vlastnímu mínění však vůbec nedospívá.

Tolik tedy bylo známo o zajímavém tomto textu před našimi vykopávkami v maloasijské Kyme r. 1925; při těchto svých pracích objevili jsme na návrší městském také chrám Isidina a v místnosti před chrámem, kterou jsem nazval shromaždištěm mystů, nápisy, nikoliv snad rozházené, nýbrž pečlivě uložené. Mezi nimi byla krásná stela z bílého mramoru, zakončená nahoře štítem obvyklé podoby s různici uprostřed, úplná a bezvadně zachovaná.

¹ Tak jistě třeba rozuměti slovům Diodorovým: *στήλην . . . ἐπιγεγραμμένην τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν*.

² Na uv. m. § 6: *Τοσαῦτα τῶν γεγραμμένων ἐν ταῖς στήλαις φασὶ (t. j. *τινὲς τῶν συγγραφέων*) δύνασθαι ἀναγνῶναι, τὰ δ' ἄλλα ὅτια πλείω κατεφθάρθαι διὰ τὸν χρόνον*.

³ Věta tato nebyla zachována ani na exempláři z Iu, ani na exempláři z Andru, ani na novém textu z Kyreny; nevíme, zdali na nich scházela vůbec, poněvadž ani u jednoho z těchto exemplářů není konec zachován.

Celková výška její je 0·728 m; část popsaná je 0·66 m vysoká, konec stely zůstává volný. Šířka se zmenšuje do výše; střední šíře je 0·29 m. Tloušťka stely není všude stejná, průměrem je asi 5 cm. Řádky jsou asi 0·7 cm vysoké, prostor mezi nimi je 0·2 až 0·3 cm. Poslední řádka je oddělena od ostatního textu mezerou větší, 1·8 cm, nezačíná se hned u levého kraje, nýbrž po mezeře 10 cm od něho a tesána je písmeny většími (1 cm). Pod touto řádkou zůstává ještě volný prostor asi 8·5 cm vysoký; pamatovati třeba ovšem na to, že stela byla asi zasazena do země. Stela stojí nyní v museu archaeologickém, umístěném ve Smyrně v bývalém křesťanském chrámě¹.

Text stely zní:

- Δημήτριος Ἀρτεμιδώρου ὁ καὶ Θρασέας Μάγνη[ς]
 ἀπὸ Μαιάνδρου Ἰσιδι εὐχὴν (vac.)
 Τάδε ἐγράφη <ι> ἐκ τῆς στήλης τῆς ἐν Μέμφει, ἣτι-
 5 ς ἔστηκεν πρὸς τῷ Ἡφαιστίῳ (vac.). Εἰσις ἐγὼ εἰ-
 μι ἡ τύραννος πάσης χώρας καὶ ἐπαιδευθὴν ὑπ[ὸ]
 Ἑρμοῦ καὶ γράμματα εὖρον μετὰ Ἑρμοῦ, τὰ τε ἱερὰ
 καὶ τὰ δημόσια γράμματα, ἵνα μὴ ἐν τοῖς αὐτοῖς
 πάντα γράφηται. Ἐγὼ νόμους ἀνθρώποις ἐθέμην
 καὶ ἐνομοθέτησα ἃ οὐδεὶς δύναται μεταθεῖναι.
 10 Ἐγὼ εἰμι Κρόνου θυγάτηρ πρεσβυτάτη<ι>. — Ἐγὼ εἰμι γ[υ]-
 νὴ καὶ ἀδελφὴ Ὀσίριδος βασιλέως. Ἐγὼ εἰμι ἡ κάρπον
 ἀνθρώποις εὖρουσα. Ἐγὼ εἰμι μήτηρ Ὄρου βασιλέως.
 Ἐγὼ εἰμι ἡ ἐν τῷ τοῦ Κυνὸς ἀστρῷ ἐπιτέλλουσα. Ἐγὼ
 εἰμι ἡ παρὰ γυναιξὶ θεὸς καλουμένη. Ἐμοὶ Βούβαστος
 15 πόλις ὠκοδομήθη. Ἐγὼ ἐχώρισα γῆν ἀπ' οὐρανοῦ.
 Ἐγὼ ἀστρῶν ὁδοὺς ἐδειξα. Ἐγὼ ἡλίου καὶ σελήνης[ς]
 πορῆαν συνεταξάμην. Ἐγὼ θαλάσσια ἔργα εὖρον. Ἐ-
 γὼ τὸ δίκαιον ἰσχυρὸν ἐποίησα. Ἐγὼ γυναῖκα καὶ ἄνδρα
 συνῆγαγον. Ἐγὼ γυναικὶ δεκαμηνιαῖον βρέφος εἰς
 20 φῶς ἐξενεγκεῖν ἔταξα. Ἐγὼ ὑπὸ τέκνον γονεῖς
 ἐνομοθέτησα φιλοστοργεῖσθαι. Ἐγὼ τοῖς ἀστέρο-
 γοις γονεῦσιν διακειμένοις τειμω(ρί)αν ἐπέθηκα.
 Ἐγὼ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ὀσίριδος τὰς ἀνθρωποφα-
 γίας ἔπαυσα. Ἐγὼ μνήσεις ἀνθρώποις ἐπέδε[ι]-
 25 ξα. Ἐγὼ ἀγάλματα θεῶν τειμᾶν ἐδίδαξα. Ἐγὼ
 τεμένη θεῶν ἰδρυσάμην. Ἐγὼ τυράννων ἀρ-
 χὰς κατέλυσα. Ἐγὼ φόβους ἔπαυσα. Ἐγὼ στέρ-
 γεσθαι γυναῖκας ὑπὸ ἀνδρῶν ἠνάγκασα. Ἐγὼ
 τὸ δίκαιον ἰσχυρότερον χρυσίου καὶ ἀργυρίου ἐποίη-
 30 σά. Ἐγὼ τὸ ἀληθὲς καλὸν ἐνομο[θε]τήσα νομίζε[σ]-
 θαι. Ἐγὼ συγγραφὰς γαμικὰς εὖρον. — Ἐγὼ διαλέκτους
 Ἑλλήσι καὶ βαρβάροις ἔταξα. Ἐγὼ τὸ καλὸν καὶ αἰσχρὸ[ν]

¹ Publikoval jsem tento zajímavý nález v posledním svazku časopisu Bulletin de correspondance hellénique LI. 1927, str. 378 nn.

διαγεινώσκεσθαι ὑπὸ τῆς φύσεως ἐποίησα. Ἐγὼ
 ὄρκιον φοβερώτερον οὐδέν ἐποίησα. Ἐγὼ τὸν ἀδίκως
 ἐπιβουλεύοντα ἄλλοις<ἄλλω> ὑποχείριον τῷ ἐπιβου- 35
 [λ]ενομένῳ παρέδωκα. Ἐγὼ τοῖς ἀδίκῃς πρᾶσσουσιν
 τιμωρίαν ἐπιτίθημι. Ἐγὼ ἰκέτας ἐλεᾶν ἐνομοθ[έ]-
 τησα. Ἐγὼ τοὺς δικαίως ἀμυνομένους τιμῶ. Πα-
 ρ' ἐμοὶ τὸ δίκαιον ἰσχύει. Ἐγὼ ποταμῶν καὶ ἀνέμων
 [κ]αὶ θαλάσσης εἰμι κυρία. Οὐδεὶς δοξάζεται ἀνευ τῆς ἐ- 40
 μῆς γνώμης. Ἐγὼ εἰμι πολέμου κυρία. Ἐγὼ κεραι-
 νου κυρία εἰμί. Ἐγὼ πραῦνῶ καὶ κυμαίνῳ θάλασσαν.
 Ἐγὼ ἐν ταῖς τοῦ ἡλίου ἀγχαῖς εἰμί. Ἐγὼ παρεδρεύω τῇ
 τοῦ ἡλίου πορείᾳ. Ὁ ἂν ἐμοὶ δόξη, τοῦτο καὶ τελεῖται[ι].
 Ἐμοὶ πάντ' ἐπέκει. Ἐγὼ τοὺς ἐν δεσμοῖς λύω<ι>. Ἐγὼ 45
 ναυτιλίας εἰμι κυρία. Ἐγὼ τὰ πλωτὰ ἀπλωτα ποιῶ δ]-
 ταν ἐμοὶ δόξη. Ἐγὼ περιβόλους πόλεων ἔκτισα. Ἐ-
 (γ)ὼ εἰμι ἡ θεσμοφόρος καλουμένη. Ἐγὼ ν(ή)σ<ς>ους ἐγ β[υ]-
 [θ]ῶν εἰς φῶν (sic) ἀνήγαγον. Ἐγὼ ὄμβρων εἰμι κυρία. Ἐγὼ 50
 τὸ ἱμαρμένον νικῶ. Ἐμοῦ τὸ εἰμαρμένον ἀκούει.

Χαῖρε Αἴγυπτε (ἡ) θρέψασά με.

Pokud se týče obsahu, je patrné, že duch, který v něm vládne, není egyptský, nýbrž řecký; Isis není tu prastaré božstvo egyptské, nýbrž synkretistické božstvo hellenistických Řeků¹. Tvrzení, že obsah je čerpán ze stely stojící v Memfidě u chrámu Hefaistova (ř. 3—4), připomíná tvrzení Diodorova I. 22, že Isis měla v tomto chrámě svůj σηκός. Ale věnovatel stely, Demetrios, syn Artemidorův, zvaný také Thraseas a pocházející z Magnesie nad Maiandrem, připojuje na konci stely větu, psanou týměž písmem a rytou patrně touž rukou: *Χαῖρε Αἴγυπτε (ἡ) θρέψασά με*. Věta tato neshoduje se s tvrzením věnovatelovým; řekli jsme již nahoře, že slova ta mají smysl jen tenkrát, jestliže jsou vyryta na náhrobku někoho, kdo sice pochází z Egypta, ale pochován je v cizině. Uvedl jsem však již v popisu stely, že slova citovaná na konci nápisu jsou vyryta větším písmem, oddělena od ostatního nápisu a že se nezačínají hned u kraje, jako je tomu u řádek předcházejících. Je proto možné, že tato slova tvoří do-datek, připojený k vlastnímu textu; poněvadž písmo je téhož rázu a tesáno pravděpodobně touž rukou, nelze pomýšleti než na časovou mezeru velmi krátkou. Pokud se týče výrazu, čekali bychom u participia *θρέψασα* člen *ἡ*, jako je tomu na místě Diodorově I. 27; nemyslím, že by bylo možno uváděti tuto chybu na podporu myšlenky, že věta ona byla teprve dodatečně přidána.

Ale ať je tomu jakkoli, vidíme, že proti sobě stojí dvě tvrzení; podle jednoho, repraesentovaného Diodorem (I. 27), byl text náš překladem z hieroglyfické stely poškozené zubem času a stojící

¹ Podrobný důkaz těchto vět zabral by mnoho místa; odkazují jej do větší práce o tomto hymnu.

na hrobě Isidině v Nyse v Arabii; podle druhého, repraesentovaného Diodorem (I. 22) a naší stelou, šlo by o nápis, asi řecký, u chrámu Ptahova v Memfidě; není jisto, zdali by v tomto případě šlo o nápis náhrobní, ale je to velmi pravděpodobné, poněvadž Isis mluví tu v první osobě, jako tomu bývá velmi často na nápisech řeckých náhrobků.

Hieroglyfickou stelu v Nyse můžeme prohlásiti s bezpečností za výmysl zpravodaje Diodorova na uv. m. Druhé tvrzení zaslouží trochu delší úvahy.

Diodor I. 22 mluví sice o hrobě Isidině, ale netvrdí ani, že Isis byla pochována ve chrámě Ptahově, ani, že nad jejím hrobem byla postavena stela s naším nápisem; to by bylo nutno teprve vykombinovati z tvrzení věnovatele naší stely a z místa Diodorova. Diodor I. 22 sám své zprávy čerpal od svých zpravodajů; tvrzení Demetria z Magnesie nad Maiandrem je velmi určité, Demetrios sám v existenci stely u chrámu Ptahova věřil. Nechei rozhodovati kategoricky, zdali stela ta existovala či nikoliv; pokládám otázku tuto za podružnou.

Daleko větší význam má otázka jiná: Jaký je vznik našeho textu? A tu bych soudil, že text náš celou svou podstatou je textem literárním, nikoliv epigrafickým a že původ jeho třeba hledati u některého spisovatele doby hellenistické. Je dosti pravděpodobné, že spisovatelem tím byl právě zpravodaj, z něhož čerpal Diodor na místě I. 27. Byl by to pramen euhemeristický, který Nyse Arabské přikládal mimořádný význam ve vývoji kultů řeckých i jiných; blíže jej charakterisovati a po případě jmenovati, znamenalo by rozvinouti velmi nesnadnou otázku o pramenech mythologických partií díla Diodorova vůbec; rozbor ten by ovšem přesahoval daleko meze tohoto stručného článku.

Ještě zmínku o datování našeho nápisu; písmo jeho jeví již stopy úpadku, ale nikoliv ještě příliš hlubokého. Kladl bych jej do konce II. nebo zač. I. stol. př. Kr., s určitostí však ještě před dobu válek Mithridatových. Je tedy text náš značně starší než Diodor; to mu ještě přidává na ceně.

Humanista Clemens Žebrácký za hranicemi.

Podává Bohumil Ryba.

Humanistu Václava Clementa Žebráckého, přesvědčeného stoupence a oslavovatele zimního krále, stihl, stejně jako mnohé jiné, trpký osud — vyhnanství. Jeho zahraničním osudům a pracím, dosud téměř neznámým,¹ jest věnována tato studie.

¹ O životě a činnosti Clementově před vyhnanstvím psal na posled obšírně A. Truhlář- K. Hrdina, Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému, v Čechách a na Moravě ve století XVI., Praha 1918, str. 337 a n.

1. Českou půdu neopustil Clemens ihned po bitvě bělohorské, nýbrž teprve r. 1621. Plyne tak jednak z jeho vlastních veršů z 1. ledna 1628 (Misc.¹ 14)

Septima continuis teritur iam cladibus aestas,
exilio finis metaque nulla datur,

jednak ze slov dopisu, níže otištěného, z 15. listopadu 1631 „post decumanas² istas exilii miserias“.³ Osudy jeho v prvních letech vyhnanství (do r. 1626) jsou temné; žádné literární dílo jeho se z této doby nezachovalo.⁴ Užití můžeme jen narážek v Misc. 13 a n.

Sic vale dicentem lymphis exceperat Albis
indoluitque meam tristior ipse vicem.
Indoluere urbes, quas utraque ripa frequentat,
et dederant tutam per sua rostra viam.
Ister et ipse sinu Regeni ubi devorat undas
auctus erat lachrymis⁵ per sua regna meis . . .
Audiit et magnam parvus qui perfluit urbem
Pegnensus, Salae Jeraque et Ilva comes.
Audivere alii, aeterna qui lege tributum,
Albi, tibi solvunt, Odera, sive tibi.

Třebaže celý nárek jest humanistický topos, obsahují verše Clementovy řadu narážek zcela konkrétních, takže není důvodu, proč bychom jim nedůvěřovali. Ze slov Clementových tedy plyne, že se do ciziny ubíral po Labi (suffice securam per vada caeca ratem), zdržoval v německých městech při Labi, podle Sály a při pobočkách laských a oderských. Přesněji naznačil jen vzdálené Řezno (kde se Regen vlévá do Dunaje) a Norimberk (velké město, kterým protéká Pegnitz). Jera jest zřejmě durynské město

¹ Miscellanea (1632). Plný název viz v 5. oddíle našeho článku.

² Clemens nepochybně tu užil adjektiva decumanus ve významu „desítiletý“ (asi nesprávnou etymologií „decem“ + „annus“).

³ Jelikož není důvodu, abychom o správnosti obou nesoučasných, ale souhlasných výpočtů Clementových pochybovali, nemůžeme souhlasiti s údajem Ungarovým (ve vydání Balbínovy Bohemia docta, Pragae 1778, II. 270) o r. 1622. Zcela nesprávné představy o „první době cizincování“ Clementova měl J. Jireček, Rukověť k dějinám literatury české I., Praha 1875, str. 350.

⁴ Dostane-li se mi o Clementovi a Černovickém zpráv z nepublikované práce A. Bergmannovy (o níž srv. G. Loesche, Die böhmischen Exulanten in Sachsen, Jahrb. der Gesellsch. f. die Geschichte des Protestantismus im ehemal. Österreich, roč. 42.—44., str. VIII), budou uveřejněny v dodatku.

⁵ V transkripci Clementových ukázek tištěných i rukopisných ponechávám v zásadě pravopis Clementův, avšak „přízvuky“, kterými humanisté po vzoru středověké praxe, vybudované na teorii pozdních antických grammatiků, lišili latinská slova téhož grafického obrazu na př. *verum* (adv.) proti *verum* (adj.), *honestá* (abl.) proti *honestā* (nom.), *laudāris* (coni. pf. act.) proti *laudaris* (ind. praes. pass.), vynechávám. Rovněž pouhých grafických jevů *ij* (= *ii*), *fs* = *ß* (= *ss*) nenapodobuji. Interpunkce jest moderní; zkratky v souvislém textě jsou i bez zvláštního označení rozvedeny.

Gera na řece Elster, pobožce Sály. Jména Ilva nedovedu bezpečně identifikovati; snad jest to Eilenburg nad Muldou.¹

Z této doby se také datují veršované útěchy ve vyhnanství, které Clementovi věnovali humanističtí přátelé: 2. února 1625 lužický Srb Christophorus Basilius Beccerus ve Wolffenbüttelu² (Misc. 72—74), 7. dubna Johannes Meierus, právník a básník v Hildesheimu³ (Misc. 70), v květnu Tobias Heroldus, pastor v Halberstadtě (Misc. 69 a n.), 29. srpna Michael Prosselius z kláštera ilfeldského (Misc. 71); 23. července 1626 básník Christophorus Schwartzbachius,⁴ rodák z lužického Laubanu, ve Vratislavi⁵ (Misc. 71—72), v listopadu téhož roku Daniel Cramerus, pastor a professor v Štětíně (Misc. 69).⁶ Tyto údaje, chronologicky sestaveny, nejsou pro nás bez důležitosti. Jest nápadné, že první čtyři města, z nichž se Clementovi dostalo básnických útěšných vzpomínek v období od února do srpna 1625, leží blízko sebe (průměrně v 40kilometrových vzdálenostech). Soudím odtud, že uvedení humanisté nebyli jen vzdálenými korrespondujícími přáteli Clementovými, nýbrž že Clementa asi poznali osobně, anebo alespoň že se Clemens o nich teprve v jejich kraji dozvěděl. Můžeme se tedy domnívati, že v první polovině r. 1625 dlel v městech mezi Labem a Weserou. Vzpomínka Schwartzbachova jest vzdálena i časově — dělí ji skoro rok od ilfelského pozdravu Prosselliova — i místně, jsouc psána ve Vratislavi na Odře. Toho roku (1626) byl Clemens určitě ve Vratislavi, neboť tehdy tu vyšla tiskem na čtyřech listech ANAGRAMMATA ET EPIGRAMMATA encomiastica aliquot in Vratislaviam... scripta a M. Venceslao Clemente Boh., hospite ibidem.⁷ Že báseň, mezi pozdravnými verši chronologicky poslední, jest ze Štětína, nepřekvapí nás, jelikož pro následující dobu, jak uvidíme, máme dosvědčen Clementův pobyt při baltickém moři na území, obsazeném Švédy

¹ Nemůže tak býti označeno, jako obvykle (srv. Graesse-Benedict, *Orbis Latinus* s. v. Ilva), slezské město Eilau.

² Ilmas Sorabus Guelphis Illustr(ibus) Dulgumniorum ad Occurum f(ecit).

³ I(ure) C(onsultus) et Poeta coron(atus) Hildesiae f(ecit).

⁴ Schwartzbach měl jistě znalosti básnické tvorby českých humanistů. Pátá jeho básnička se začíná verši:

Nae multos legi insignes doctosque poetas,
quos tulit augusta Czechia Metropoli,
Majum, Caroliden, Gizbicium, Vestonin Anglam,
Clingerium, Arconatum, teque Fradeliaden,
nunc quoque Clementem lego te, te diligio vatem.

⁵ Lauba Lusatus P(oeta) C(oronatus) Vratislaviae.

⁶ Verše Meierovy, Schwartzbachovy a Cramerovy otiskl Clemens již v „Gedanum“ (1630), str. 97—100, avšak bez dat.

⁷ Přesný název a obsah sdělil z výtisku městské knihovny vratislavské K. Hrdina v Truhlářově Rukověti I. 348 a n., kam odkazují.

ve válce s Polskem. Do švédských služeb — jako celá řada tehdejších exulantů z českých zemí — směřoval i Clemens.

2. Dne 6. června 1627 zastihujeme Clementa v táboře švédského krále Gustava Adolfa v místě, kde se rozvětjuje Visla,¹ zvaném dnes Danziger Haupt (asi 20 km jz. od Gdanska), jak mu odevzdává Libellus supplex.² Touto básní se obracel Clemens ke králi s prosbou, aby se nad ním smíloval, ukončil jeho bloudění Německem a poskytl mu skrovné útočiště:

nusquam tecta mihi domus est, Germana cruentat
arva furor, caedum sunt omnia plena periclis:
exiguum concede locum, concede sub alis
hospitium, Rex magne, tuis meque eripe letho.³

Příčin svého vyhnanství neuváděl přímo, nýbrž jen negativně zamítnutím nečestných pohnutek. Čechám věnoval tyto verše:

Heu, olim fuimus! fuimus! fugimusque fugati!
Iam defloruimus (flos ut fuit ille caducus!),
iam defuncta iacet Patriae spes omnis et omnis
gloria Czechigenum, Libertas corrui alta.

Za nepřátele své, kteří mu hrozili smrtí, označoval zřejmě jesuity,

Harpyae immanes, communes orbis Erinnes,⁴
a Jesu-ite procul⁵ queis nomina pulchra teguntur.⁶

Činil tak tím spíše, že mohl věděti o Gustavově nesmířitelné nenávisti proti řádu.⁷ Ke konci své básně sliboval, že by se odvděčil verši, oslavujícími Gustavovy válečné činy.

Úspěch Clementovy suppliky nebyl asi takový, jaký očekával. Alespoň shledáváme, jak 1. ledna 1628 předkládá švédskému kancléři Axelu Oxenstiernovi v Elbinku prosebnou elegii (Elegia supplex, Misc. 12 a n.), v níž ho žádá pro jeho náklonnost k literátům (me tuus in doctos huc amor ire iubet), aby se za něho přimluvil u Gustava:

Et summo Patriae me commendato parenti,
expertus cuius saepius exul opem est.
Eius ego heroae tot facta perinclyta dextrae,
quae fama implerunt solis utramque domum,
dummodo nostra onus hoc poterit sufferre Thalia,
aggrediar numeris commemorare meis.

¹ in castris apud Caput Victulae [= Vistulae], alias Haevet'.

² Báseň jest otištěna v Misc. 1 a n. Byla původně vydána tiskem samostatně. Jest nepochybně totožná s „Libellus supplex“ s. l. 1627 in-4°, jež chová (podle laskavého sdělení dra A. Grapeho) král. univ. knihovna v Upsale.

³ Misc. 4.

⁴ = Erinnye.

⁵ Slovní hříčka: „Jděte daleko od Ježíše“. Srv. úsloví Si cum Jesuitis, non cum Jesuitis (G. Fumagalli, L'ape latina, Milano 1911, str. 289). V básni „O pojití jesovitů“ z r. 1618 (srv. J. Volf, Listy filol. XXXV, 1908, 469), v. 27, „Jméno jejich to ukazuje, jak s Kristem Pánem se strefuje“.

⁶ Misc. 5.

⁷ Podobné útoky byly již v Clementově spise Funestis agitata fatis Bohemia (1619).

Z tónu, jakým se nese báseň, jest patrné, že se tehdy po první obrácel k Axelovi. S jistou hrdostí vzpomínal své minulosti, v níž nabyl pověsti opravdového básníka (*praesentes habui saepe poeta deos*), nyní však vychladl zdroj jeho inspirace (*calor ille poeticus alsit*) a Phoebus i Musy ho opustily. Žije více méně jen o chlebu a vodě, proto se mu nedaří básně. Vzpomíná zrády starých přátel (patrně v Čechách) a svého odchodu z vlasti, s nímž se před lety dojemně loučil:

Dixi ego discedens: O Patria capta, valetō!
Nescio, numne iterum sis adeunda mihi.
Ibimus incertū, quo nos fortuna sequatur,
qui venti, quis nos casus et aura ferat.
Ibimus, o, quocunque pedes, quocunque ferent nos
udi oculi, terris ludibrium atque fretis . . .

V této básni uložil také verše, kterých jsme se dovolávali výše při rekonstrukčním pokuse. Příčiny svého vyhnanství uvedl zde konkrétněji než v *supplice* Gustavovi: byly jimi víra, oddanost k vlasti a oslava krále:

Quam cōlui Pietas, Pietas me perdidit, eheu!
Sola est exilii caussa fuisse pium.

A dále:

Sic patriam venerari et Regi dicere Salve¹
non culpam tantum, sed scelus esse ferunt.

Značně lidsky zní verše, kterými naráží na své nucené panegyrické projevy, za něž se mu nadto ani odměny nedostává:

Nunc miseri damnis famam mercamur egenam,
heroum frustra condimus acta polo.

Axel Oxenstierna — nejspíše hned na začátku roku 1628 — neoslyšel proseb nebohého vyhnaného humanisty. Od té doby žil Clemens jistou dobu při dvoře velkého místokrále Oxenstierny, který ho přijal do svého domu a ke svému stolu.²

Do ledna r. 1628 spadají rovněž začátky Clementova přátelství s Friderikem Zameliem,³ patriciem a básníkem města Elbinku, které bylo tehdy jedním z center české emigrace.⁴ Útěšné verše Zameliovy z 24. ledna 1628 (*Misc.* 74) vznikly

¹ Friedrichu Falckému v básni *Funestis agitata fatis Bohemia regi Friderico, novō patriae patri* . . . Praegae 1619.

² Tak se vyjádřil později (1630) Jan Černovický (v *Clementových Misc.* 49) *magni Vice-Regis in Aula Oxenstirniadae; 97 urbe, domo excepit mensaeque in parte locavit.*

³ Toeppen uvádí v *Allgem. Deutsche Biogr.* XIII, 1881, 116 s. v. Hoppe, že v kruhu přátel elbinského Israele Hoppa, skladatele kroniky let 1626—1636 (srv. nyní i *Fr. Hrubý ČČH* 34, 1928, 494), vynikal Fried. Zamehl, a tvrdí o něm, že opěval činy Gustava Adolfa v latinských verších. Nám jest známa na toto thema Zameliova oda v *Clementových Misc.* 10 a n.

⁴ Srv. nyní *Fr. Hrubý* v *uv. čl.*, str. 496 a n.

patrně krátce po době, kdy se seznámil s Clementem. Nestalo se tak však hned po Clementově příchodu do Elbinku. Zamelius alespoň (Misc. 104 a n.) v básni k Narssiovi vzpomíná začátků svého přátelství s Clementem; znal prý dříve plody básníkův než osobně jejich původce, až ho jednou nemoc prozradila:

Exul et afflicto ludebat corpore versus,
ut nostra Clemens fixerat urbe pedem.
Virgineo legi Musarum nomine dignos
et lotos unda Bellerophontis equi.
Novimus ingenium; facies sit nota Poëtae,
dixi ego; sit posthac notus et ipse fide.
Quaerebam, Clemens urbis qua parte lateret,
nam latuit multos Musa Boëma dies.
Aeger tunc medicam poscebat pharmaca turbam,
illorum didici proditiōne locum.
Tempore ab hoc multo Clemens mihi jungitur usu,
quave fide coepit, consolidatur amor.

K uvedenému datu odkazuje zpětně i zmínka Zameliova o čtyřletém přátelství v básni z 24. června 1631, již se loučil s Clementem před jeho odchodem do Hollandska (Misc. 159). Přátelství obou básníků bylo velmi srdečné a nenucené. Svědectvím toho jest obšírná výměna poetických projevů s nej-různějšími stupni nálad, jak se nám zachovala v druhé polovině Clementových Miscellaneí. V Elbingu bydlil Clemens (patrně později) u tehýně Zameliovy.¹

Když zemřel v pruském táboře prvorozený syn Axela Oxenstierny Gustav dne 20. srpna 1629, složil Clemens na jeho smrt smuteční báseň.²

V Elbinku napsal Clemens r. 1630 na smrt tamního purkrabího skladbu „FAMAE POSTVMAE MONVMENTVM Johanni Jungschultz, patrono de se bene merito“.³

3. Clementův pobyt v Elbinku byl na čas několikrát přerušen. Na sklonku roku 1629⁴ odešel na jistou dobu do Gdańska. Co ho vedlo do tohoto města, které Švédům nepatřilo, nevíme. Jelikož však báseň, o níž se dále zmíníme, věnovaná radě gdanské, zdá se, že u ní hledal pro sebe nějaké místo. Bylo by si možno představit, že si činil naděje na lepší postavení, než jaké měl ve švédském táboře, ale nejspíše se zklamal, neboť později s hoř-

¹ Zamelius v Clementových Misc. 145 et socrus habitat meae penates, 148 Transibam vicum, quo tu colis hospita socrus | tecta meae.

² Báseň jest otištěna v Misc. 33—36, ale původně byla vydána samostatně. Jest totiž nepochybně totožná s knížkou „Gustavo Oxenstiernio... Axelii f. primogenito... adolescenti vixdum 29 ann. nato 1609 m. 29 Martii denato d. 20 August... hoc monumentum... ad futuram posteritatem erexit ac consecravít Venceslaus Clemens' s. a. et l., str. [2] + 30 in-4°, kterou chovají král. knihovna ve Štokholmě (podle zprávy dra G. Adreho) a král. univ. knihovna v Upsale (podle zprávy dra A. Grapeho).

³ Na spisek upozornil J. Volt, VCA XXVIII-XXIX, 1919-20, str. 127.

⁴ Gedanum, str. 2 a n.

ností vzpomínal na svou gdanskou epizodu. S doporučením Oxenstiernovým do Gdanska určitě nepřišel, poněvadž z tónu dopisu, který kancléř psal radě města Gdanska z Elbinku dne 27. února 1630, doporučuje jí Davida Hubera,¹ plyne, že tehdy tak činil po prvé. Ať již měl Clemens úmysly jakékoliv, jisto jest, že byl dosti opatrný, než aby se úplně vzdálil švédské podpory. Z téhož roku 1630 pochází jeho báseň k sedmačtyřicátým narozeninám Oxenstiernovým, t. j. ke dni 16. června 1630.²

Do gdanského pobytu bychom mohli vztahovati nedatované Clementovy gratulační verše k narozeninám švédského královského sekretáře Joh. Nicodemia (Misc. 55 a n.), o němž víme, že r. 1630 vyjednával v Gdansku.³

V Gdansku vydal Clemens r. 1630⁴ první z větších zachovaných zahraničních děl, totiž GEDANVM sive Dantiscum, Vrbs illustris et regia, urbs venustissima, amplissima, florentissima, annulus, gemma, decus Sarmatiae, ocellus, deliciae, paradisus Borussiae... Boni ominis et nominis ergo carmine heroico tentata et libris quatuor adumbrata a Venesilao Clemente Boh. Exule anno quo saepe precatus est

ne ContrIstentVr DantIsCapoLItanI

beLLa-parabILlIbVs soLLICItVDInIbVs⁵ (= 1630).

¹ Ze zajímavého tohoto listu (Rikskansleren Axel Oxenstierna skrifter och brevvexling I. 5, Stockholm 1915, str. 130) uvádím jen začátek: Praesentium exhibitor David Huberus, ecclesiastes quondam in Silesia, nunc exul ob religionem, commendatione burggrabii Mariae-burgensis in nostra loca pervenit, ubi functionem aliquam exilii solacium sese inventurum sperabat. Quamquam autem tales, qui ob religionem synceram ac constantiam in ea persecutiones patiuntur, omni favore prosequi soleam, nec hunc bonum virum deserendum censeam, tamen cum territorium hoc nostrum adeo arctum sit, ut nullus locus reliquus sit, qui non dudum sit occupatus, non potuit desiderio illius hac in parte satisfieri.

² Misc. 20—28. Báseň byla vydána původně samostatně a jest zřejmě totožná s brožurkou, kterou chová (jak mne zpravili dr. A. Grape a dr. G. Adre) král. univ. knihovna upsalská: Genethlion... Axelii Oxenstirni... in quo liberorum ejusdem seriem describit... loco strennae anni hujus ineuntis MDCXXX ad diem natalem quem jam... septimum post quadraginta absolutos feliciter celebraturus est, s. a. et l., str. [16] in-4°.

³ Srv. v uv. sbírce korespondence Oxenstiernovy I. 5, str. 77.

⁴ R. Ungar v uv. sp. II. 271 mylně udával r. 1632; omyl byl dále přebírán (Ottův Slovník Naučný V, 1892, 452; Č. Zibrt B.Č.H. IV. č. 9231; Truhlář-Hrdina v uv. sp. I. 349).

⁵ Nepochybně napodobení komického disticha o čtyřech slovech: Perturbabantur Constantinopolitani | innumerabilibus sollicitudinibus, které se čte mezi epigrammy Bohuslava Hasištejnského (Farrago 1570, str. 127). Poznamenávám mimochodem, že tyto verše Bohuslavovy uvádí bez jména autora mezi »Kuriositäten« G. Capellanus, Sprechen Sie Lateinisch?, Berlin 1927, str. 110. Srv. i latinské zpracování Komenského Informatoria VIII. 4, kde mezi žerty, kterými se má pomáhati »k ostrému a hbitému vypovídání«, odpovídají českým slovům »Nabuchodonozorova socha. A cokoli podobného« příklady »Nabuchodonosor, Constantinopolitani etc«.

Gedani, typis Rhetianis (vzadu: typis Georgii Rhetii), sumptibus auctoris. Stran 100 in-4¹

Prosaická předmluva (str. 2—8) jest datována v Gdansku v březnu 1630. V ní jest zajímavé Clementovo stanovisko stilistické, jímž se proti novolatinským básníkům přichyluje (alespoň v theorii) k antickým vzorům: ‚Verbis obsoletis aut affectatis studiose abstinui... Figuras interdum poeticas non neglexi. Scabriciem vero illam, auribus subactis indignam, in totum aversatus sum neque umquam, quod sciam, admiseram, quam hodie nostri verveces versileguli, versati minus in primi illius saeculi poetarum (quos maximopere colimus, admiramur, imitatur) hortis, sed tantum in sordidis neotericorum sterquiliniis, nimis frequenter sine ratione legentibus obtrudunt, qui error manifestus... hoc erudito seculo, quale esse volumus, minime ferendus erat‘ (str. 3 a n.). Zakládal si na rychlosti práce, kterou prý při noční lampě skládal, ale od čtenáře očekával nemalou míru shovívavosti: ‚... exoremus aequanimitatem lectoris, ut sicubi enormiter erraverimus... sicubi versus versi, inversi, subversi crus fregissent aut altero pede mutili, breviores² longioresve extitissent, nobis clementer ignoscat‘ (str. 5). Nedostatky svého plodu vysvětloval prostředím, básnické činnosti krajně nevhodným. Z drastického a přehnaného líčení, které o něm podává, uvádím: ‚diverti in hospitium... ad hominem... Musis nulla tenus unquam sacrificantem, sed Mercurio scarificantem atque egregium, ut Plautino utar verbo, argenti Exterebronidem,³ caetera virum fortassis mediocriter bonum; eius communi habitatione cum matre familias, liberis parvis saepe pipientibus, papillantibus, zinzillantibus, saepius omnibus iunctim complorantibus fruiscei; interdum etiam cum bubonibus bubantibus, vervecibus balantibus, porcis grunientibus ranisque coaxantibus‘ etc. (str. 6).

Báseň svou věnoval městské radě gdanské (magnae Urbis magno Senatui, str. 7) a sliboval, že by za lepších podmínek byl ochoten báseň zdokonaliti (‚lambendo lingendoque ursae instar‘, str. 7).

Svůj popis Gdanska opřel více o ústní zprávy než o autopsy, jak sám přiznává (str. 5). Ještě více jest však v ní konvenční fikce: projevuje se již naprostou schematičností popisu i vnitřní pravděpodobností situace, ba lze ji i přímo dokázati srovnáním s pozdějším popisem — Londýna (Trinobantiados libri, 1636), v němž jest mnoho z popisu Gdanska, a to i doslovně, opakováno. Při nedostatku konkrétních údajů o Gdansku dosáhl Clemens značného počtu veršů (báseň má přes 2650 hexametřů)

¹ Užíval jsem r. 1924 výtisk v pařížské Bibliothèque Nationale. Dílo mají rovněž univ. knihovny v Gottinkách a v Královci.

² Vskutku na př. na str. 39 jest hexametru o 2 stopy kratší.

³ Nesprávné čtení starých vydání v Plautově komedii Persa, v. 703.

hojnými vložkami a typickými výčty. Tak ovšem, *crevit... sub manibus materies* (předml. Ged. i předml. Trin.). Jako stereotypně popisuje na př. různé druhy řemeslníků nebo ryb, stejným způsobem vlebí krásu dívek gdanských jako londýnských. S neobvyčejnou přizpůsobivostí novým poměrům vyslovuje svůj podiv pro půvaby gdanských děvčat a zapomíná rád na Prahu (str. 40):

*haud Czechias placet, haud Venus ulla domestica cordi est.
Omnia nata domi sordent: hic vivere dulce.*

Osudu pražských žen vzpomíná v obrazu, odpuzujícím svou šťavnatostí a nevybranými šlehy protihabsburskými a protikněžskými:¹

*Damno ego Pragenses, damno me iudice formas,
et quid non damnem? quas nunc peregrina fatigat
ac varie permixta Venus, faex foeda procorum,
pars Italus. Morus terrisque exosus Iberus,
insuper illa sacris tumida, illa sacerrima pubes,
religionem habitu mentita et coelibe vultu,
semiviri patres, vero sine nomine patrum,
hostes connubii, rasis gens glabra capillis,
sat furtis bene nota suis, quos proelia noctis
lascivique thoro conflictus stupraque longa
vulgivagae Veneris claros fecere per omnia
lustra popinarumque lupanarisque tabernas
abstulerantque decus membris sucoque vigorem.
Odi igitur odi Pragenses quippe capellas.*

Stejně v oslavném popise Londýna (Trinob. 67) vlebíl nade vše Londýňanky a opakoval (str. 67):

*Nunc ego Pragenses vel sano iudice formas
condemnem certe. Quas (heu!) peregrina fatigat
ac varie permixta Venus atd.*

a dále (str. 70):

*Non Germana placet, non virgo domestica cordi est.
Omnia nata domi sordent: hic vivere dulce.*

Jest prý však — pokračuje v Ged. — nesnadno utrhnouti nějaký kvítek: potulného básníka nechce žádná dívka milovati. Alespoň tedy vy, občané, se žeňte! Nato dává básník, zapomněv na chvíli na svou zbožnost, rady ženichovi, aby si nevolil nevěstu ani příliš bohatou ani příliš krásnou, ani velkou ani malou, jen prostředně silnou;

*...nec lascivam ducat capramque salacem
aut nimium pudibundam amplexus atque negantem,
verum expectantem patienti mente duellum.*

¹ Že jeho odpor k Praze byl motivován na předním místě důvody náboženskými, jest s jeho stanoviska psychologicky zcela pochopitelné. Přirovnal bych fanatického Paphnuce u Anatola France (Thais, éd. Calmann-Lévy 1920, str. 39), který proklíná své rodné město Alexandrii m. j. proto, že je sídlem pohanů a ariánů.

V této souvislosti tepe erotickou zaslepenost středověkým leoninským hexametrem (str. 42)

caecus, amans ranam, ranam putat esse Dianam.

Také tuto celou partii opakoval s malými změnami v Trinob. 70 a n.

V Ged. 43 a n. se básník cítil unaven prohlídkou města, sužoval ho hlad, až konečně podle vůně tabáku zamířil do hostince. K veršům

*Ecce tabacobibas! ut spirant naribus ignes!
ut sese invitant largis urgentque culullis!*

připojil chválu tabáku („*radix tabaci*“) jako ochrany proti dně a prostředku básnické inspirace. Stejně učinil v Trinob. 91 a n.; jenom líčení pobytu v hostinci jest v Ged. obšírnější o popis obrazu tří dívek, které spatřil, „*Autonoëius heros*“.¹ Humanista zřejmě obměnil decentní Ovidiovo podání báje o Actaeonovi a vykládá verši, problematické přípustnosti ethické i aesthetické, o osudu jinocha, proměněného v jelena, protože zatoužil po nedovoleném »illud«, když

*...candidulo vidit sub pectore ventrem,
inde aliud QUIDDAM fuscum tenuique reductum
pube, solet qualis roseis iacrescere dumis
mensibus autumnī, primae lanuginis instar,
iam fruticante pilo. Nunc nescio dicere monstri
quid fuerit, femori vicinum credo fuisse,
virginei qua stat centrumque antrumque pudoris
araque purpureo qua consecrata Pudori,
quam temeret procus incustoditamque profanet,
cui non legitimo concessum iure liceret.*

Třetí a čtvrtá kniha Ged. má celým rámcem naprostou podobnost se IV.—VI. knihou Trinob. Seznámíme se zatím jen s hlavním obsahem druhé poloviny Ged., kdežto se k Trinob. vrátíme níže. Básník se v Gdansku setkal (III. kn.) s úctyhodným zámožným starcem, jenž neměl syna, ale hezkou dceru. Stařec, poznav nebohého vyhnance, pozval ho a pohostil. Po jídle se vyptával básník na dějiny města. Stařec vykládal o vzniku Gdanska, při čemž etymologisoval jméno „Dantzwick = Vicus chorearum“. Na konec vybídl hostitel Václava (str. 60),

dicere ne grave sit, Czechicum quis perdidit orbem.

Básník, usušiv své slzy, líčí pronásledování národa pod habsburskou krutovládou, zmiňuje se o popravě staroměstské (zde verše

*En capita innumeris quae se obiecere periclis,
ut salvus vigeat REX LIBERTASQVE supersit
incolumis, posita in triviis ab arundine pendent,*

¹ Ov. Met. III 198. Později narážel Clemens na báji v Gustavidě 96 mezi ovidiovskými bájemi: „*Viderit Actaeon quid monstri forte Dianae | ventre sub*“.

str. 64) a nařiká nad válečným vražděním, které se rozmohlo nyní po celé Evropě. Stařec utěšuje básníka a vzpomíná na řádění nepřátel ve své vlasti Hollandsku, která jest nyní svobodná (*iam carnificem nil curat Iberum*¹). Druhého dne šli do kostela, potom se plavili po Visle a prohlíželi přístav. Ve IV. kn. má Václav o samotě v stínu stromů sen. Zdá se mu, jak do shromáždění bohů se k Juppiterovi ubírá matrona v smutečním šatě (personifikované Náboženství) v průvodu dvou dívek, jež mají na čele jména Pietas a Libertas. Matrona prosí Juppitera o ochranu proti Belloně, o slitování nad Gdanskem a o toužebný mír. Upokojena vládcem bohů, odloží smuteční šat a kráčí s královským diadémem na hlavě. K večeru shledá Václav svého hostitele upoutána na lůžko. Vykládá mu, že dnes viděl v Gdansku slavný pohřeb (!). Stařec namítá, že to není nic podivného. Smrt vládne všude: i Gdansko jednou zajde, jako mnoho měst již zmizelo (doklady).¹ Nakonec cítí stařec, že se smrt již blíží, soudí, že básník přichází řízením božím a chce ho učiniti svým zetěm. Zemře náhle, ale dcera ho nepřezíje. A tak praví básník:

*rursus spe decidi amoena
meque iterum fallax iterum fortuna fefellit.*

Konečně prosí (podobně jako v předmluvě) za shovívavé posouzení dílka. Nechce se nazývat básníkem, ač tak činí jeho krajané a ač v širých oblastech se čtou jeho básně. Nebude-li ho tísňiti bída a dojde-li přízně u gdanských pánů, zapěje lépe.

Na str. 93—96 jest Clementovo novoroční přání (1630) a několik epigrammů k chvále Gdanska.

Se svou básní *Gedanum* byl Clemens velmi brzy nespokojen. V básničce k Zameliuvi, otištěné v Misc. 104 a tudíž vzniklé nejpozději 1632, vyslovuje nenávist k svému plodu a vůbec nerad vzpomíná tamního pobytu: *nam hinc tanta damna reporto, | quanta satis longo haud tempore flere queam . . . Eheu, quam sero scripti me paenitet huius, | plector ubi Musae garrulitate meae*. Konkretní příčina této změny ve smýšlení Clementově nám známa není.

Do doby po vydání básně *Gedanum* spadají čtyři básně, které Clementovi poslal z Perna starší (*1569) humanistický básník-exulant, kdysi člen staroměstské radnice Jan Černovický²

¹ Opakování z *Funestis agitata fatis . . .* (1620) „Ah, ubi sunt, ubi sunt urbes? aut urbium honores?“ atd. K tomuto básnickému topu srv. P. M. Haškovec, České »Ubi sunt«, NVČ. XI, 1916, 253 a n.

² Životopis a seznam děl Jana Černovického u F. M. Pelzla, *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten u. Künstler III.*, Prag 1777, str. 100 a n. Pelzlova nejistota, zda Černovický musil opustiti vlast (uv. sp., str. 103), jest našimi údaji odstraněna. Jana Černovického mezi exulanty neuvedl ani Ch. A. Petschek. *Die böhmischen Exulanten in Sachsen*, Leipzig 1857, str. 30 a n. (exulanti v Pernu) ani Č. Zibrť ve svém seznamu v B.Č.H. IV. str. 544 a n. ani G. Loesche v uv. práci.

(Joannes Czernovicus).¹ První (Misc. 47—53) z 10. dubna 1630 a třetí (Misc. 97—100) jsou vlastně listy, oděné v hexametry. Slohový výraz Černovického jest jednodušší a prostší než Clementův, zato působí jeho verše dojmem srdečnějším. Nejdůležitější pro nás jest list Černovického, který nám podává klíč k vysvětlení Clementova přídomku *a Lybeo Monte*, dosud záhadného. Černovický totiž v listě činí Václava, svého adoptivního syna (proto v nadpise *filio dilecto s[alutem]*'), dědicem svého šlechtického titulu (str. 52):

te creo nostri
stemmatis haeredem ac tituli, quo gaudeo, magni
Caesaris indultu consortem sponte relinquo.
Ergo mihi posthac (si qua est ea gloria curae)
Venceslas a Lybeo tu Monte vocabere Clemens.

„Latii diploma Monarchae“ (t. j. erbovní list od císaře Matyáše, viz níže) prý mu odevzdá, až k němu Clemens přijde, anebo tak učiní jeho žena, kdyby zemřel. Clemens pak vskutku tohoto titulu, který mu Černovický »odevzdal«, bez rozpaků užíval a v názvu všech svých pozdějších děl se tak podpisoval místo dřívějšího Zebracenus (= Žebrácký) nebo Bohemus.

Mimochodem poznamenávám, že Černovický nedostal svůj přídomek od Rudolfa II. za oslavu habsburských panovníků ve své básni „Decas“, jak soudil jeho životopisec Pelzel na uv. m., nýbrž byl teprve 12. listopadu 1612² se svolením císařským (tedy Matyášovým) přibrán mezi erbovní přátele královéhradeckého měšťana Jana Libockého z Libé Hory.³ V přídomku (z Libé Hory, von Liben-Berg, a Lybeo Monte) se neskrývá žádné označení geografické, nýbrž byl nepochybně ražen se zřením k vlastnímu jménu staroměstského měšťana pražského Jiřího Libockého, kterému byl 30. května 1580⁴ udělen šlechtický titul z Libé Hory.

V první básni mluví Černovický mimo jiné o své bidě, v jaké jest nyní nucen žít, ale uskromňuje se. Nevzdává se naděje na návrat do vlasti, doufaje, že se Fridrich vrátí do Čech („Fridericus . . . Czechorum in terras ad sceptrum redibit“) a povzbuzuje Clementa v podobném odříkavém životě (str. 52):

Nate, imitare patrem; si quando redisse licebit
in Patriam, dabitur fato meliore fruisi.

Ztratil morem dva syny; kéž mu bohové zachovají alespoň adoptivního. Kdyby nebyl tak stár a nezadržovala ho manželka,

¹ V mladších letech se psával Czernovicenus, srv. na př. Truhlář-Hrdina v uv. sp. I. 357.

² A. v. Doerr, Der Adel der böhmischen Kronländer, Prag 1900, str. 84.

³ Erb Jana Černovického viz na rubu podobizny básníkovy na předposledním listě jeho básně „De bello Pannonico libri sex“, Pragae 1619 (v pražské universitní knihovně jen ve výtisku 22 E 146).

⁴ A. v. Doerr v uv. sp., str. 50.

zaletěl by též k Švédům. Na str. 51 naráží na své starší oslavné verše,¹ ve kterých opěvoval válečné činy Rudolfovy, ale nedočkal se odměny (roz. od Fridricha Falckého).

Scis me et vidisti nihil accepisse Rudolphi
tot pro descriptis magno sudore duellis...
Evasisse dolos Latium speciosius auro
duco, instar precii...

Zdá se, že si Clemens v dopise, na nějž tu Černovický odpovídal, právě v tomto směru stěžoval. Ke konci básně (str. 52) připojuje Černovický, že mu zdraví přeje rovněž „nostri socius vel primus amoris Colsinius“, t. j. Jiřík Kolsinius.²

V třetím básnickém listě, složeném hexametry, děkuje za dopis a připojuje prosebná disticha pro Axela Oxenstiernu; nakonec si nařiká na oteklou nohu, touží před smrtí spatřiti Václava, ale nejraději by, kdyby bozi oběma umožnili návrat do vlasti. Druhá báseň (Misc. 53—54) jsou disticha, adresovaná Axelovi, v nichž se raduje z toho, že Clemens u něho došel ochrany a prosí i pro sebe o pomoc ve vyhnanství. Čtvrtá konečně báseň (Misc. 102) jest blahopřání ke Clementově básni *Gedanum*. Dovídáme se z ní, že Czernovicius kdysi popsal Prahu (*Pragam ego descripsi*),³ opíraje se o tištěné prameny (*auctus libris*). Čteme-li tu nakonec verše

Ac patria exactus patriam hic et ubique videbis,
scilicet est doctis patria ubique viris,

soudíme, že vznikly spíše pod dojmem Clementových veršů, výše uvedených, než že by obsahovaly vlastní přesvědčení Černovického, u něhož se jinak několikrát touha po vlasti projevovala silněji než u Clementa.

R. 1630 si znovu vyjel Clemens z Elbinku do Gdanska. O tom se dovídáme z omluvného dopisu Axelu Oxenstiernovi, chovaného ve švédském říšském archivu ve Štokholmu.⁴ Pozoruhodné jest, jak v něm již tehdy prozrazoval, byť ne zcela otevřeně, že se jeho pohled upírá — k Holandsku.

¹ Zřejmě jest míněna hlavně jeho obsáhlá báseň „*De bello Pannonico*“. Dílo bylo po vítězství Ferdinanda II. zkonfiskováno a zničeno. Záhubě ušlo však více exemplářů, než se domníval Pelzel (v uv. sp. III. 102); známy jsou mi dva výtisky v univerzitní knihovně pražské a jeden v knihovně university gottínské.

² O tomto českém exulantu srv. Č. Zíbrt, B.Č.H. IV. č. 9236. Pobyt Kolsiniův v Pernu plyne, tuším, teprve z našeho dokladu.

³ Neznámé dílo Černovického? Sotva jsou míněny stručné popisné části básně *De irruptione militis Passaviensis in Regnum Bohemiae ipsamque adeo Pragae minoris Vrhem Libri duo*, Pragae 1620.

⁴ Dr. Tor Berg (Štokholm) dal ochotně pro mne pořídití fotostatické snímky dvou Clementových dopisů, které se z pozůstalosti Oxenstiernovy zachovaly.

Obsequiosam Salutem.

Illustrissime HEROS, Domine Domine clementissime.

Quod Dantiscum usque D. Daniele Sidenium¹ nostrum comitatus fuerim Teque insalutato discesserim, ne id, obsecro, meae temeritati aut imprudentiae impudentiaeque annumerato. Neque enim licuit Tuam Excellentiam, senioribus severioribusque negociis bellicis ac togatis obrutam et ad iter Brunsbergense² accinctam, de discessus facultate sollicitare. Accessit et familiaritas nostra, quam invicem contraximus, ob quam sane hoc officulum eidem³ negare nequaquam debui, quemve si omnino fieri possit, vel ad Belgas ipsos malorumque bonorumque particeps ex communi sorte sequi, imo ad remotissima a nobis loca extra anni solisque vias, ut cum Poeta⁴ loquar, non tantum ad Belgas ipsos sequi, et si licuisset, prosequi paratus eram. Et ita me Salus amet, sero hanc occasionem mihi ereptam esse doleo, vota scilicet mea saturandi desiderioque satisfaciendi, quod dudum animum versat veratque, Belgium tantummodo quasi per transennam⁵ et perfunctorie videndi. At vota facile comprimo et a Te demisse, Mecoenas Illustrissime, Domine clementissime, peto, ut si quid a me in Tuam peccatum est clementiam, clienti Tuo, Tibi dedito, Tibi debito, ignoscere meque clementiae favore complecti digneris. Ego per Virtutem spondeo propediem rediturum. Nunc amori⁶ et affectui inter nos mutuo vel tantillum indulgendum fuit. Deus Te nobis, Patriae, Regi quam diutissime servet incolumem.

Dabam volante calamo 22 Julii Anni 1630.

Tuam Illustrissimam clementiam

ex animo colens

Venc. Clemens
cliens.

V srpnu 1630 onemocněl básník horečnatou chorobou. V básnièce „Ad amicum Venc. Clemens, graviter feбри m. Aug. 1630 vexatus“ (Misc. 122) se již loučil se životem („ad veteres patres deproperanter eo“).

Jiné místo, kam se na jistou dobu podíval Clemens za svého pobytu v Elbinku, jest Braunsberg. Alespoň 15. prosince 1630 psal (Misc. 132) „ex arce Braunsberg“ verše tamnímu

¹ Oxenstierna v dopise Ludv. Camerariovi z Elbinku 14. července 1639 (mnichovská stát. knih., coll. Camerariana XXXII, 38 = uv. vyd. korrespondence I. 5, str. 453): Latorem harum Daniele Sidenium, juris utriusque doctorem, juvenem doctum et eruditum, tibi de meliore nota commendo. Instituit filios meos per novem annos summa fide et dexteritate, ut mihi sit junctissimus et adprobatus. Is cum studio videndi regna et nationes exteras earumque mores ac instituta cognoscendi suasu meo in Belgium eat, nolui eum dimittere sine commendatione mea. Si qua in re potes, juva eum consilio etc.

² Slo o kratší zájezd Axelův do Braunsbergu, jak vidíme z korrespondence I. 5: dopis č. 301 jest datován v Elbinku 18. července, dopis č. 302 v Braunsburgu 19. července, dopis č. 303 opět v Elbinku 20. července 1630.

³ = Sideniovi.

⁴ Verg. Aen. VI 796 extra anni solisque vias.

⁵ Cic. De orat. I 162 quasi per transennam praetereuntes strictim aspeximus.

⁶ Psáno amorq̃ (= amorque), což nedává smyslu.

ev. pastoru a správci gymnasia Andreu Hojerovi,¹ v nichž se mu nabízel za průvodce po Elbingu („Drausipolin“ podle blízkého Drausensee). Dlel tam patrně delší dobu, poněvadž mu tehdy posílal Zamelius verše (Misc. 135 „Clementi Brunsbergae agenti“), v nichž mu vyčítal, že o sobě nedává vědět, a poznamenával, že podle doslechu tam Clemens vykládá Tacita („attamen nobis Taciti professor sedulus audis“). Clemens to popíral v odpovědi, datované „Brunsbergae in decursu anni 1630“ (Misc. 135 a n.), v níž líčil, že tam Oxenstierna zakládá vysoké učiliště („Athenas“), na něž budou povoláni slavní učenci. R. 1630² tu bylo totiž zřízeno evangelické gymnasium místo jesuitského (jesuité prchli před příchodem Gustava Adolfa 10. července 1626 a byli tu teprve r. 1639 zase restaurováni)³ a Oxenstierna pomýšlel nahradit i vyšší jejich učiliště, na němž se pěstovala theologie a filosofie. Na tuto školu naráží Clemens později v V. a VI. knize Gustavidy.

V březnu 1631 složil Clemens v Gdansku (Misc. 64 a n.) iambické epithalamion Janu Mochingerovi, pastoru a professoru gdanskému. Vedle nářků, proč nemůže vzletně psát (m. j. „et mens dolore fracta languet patriae“), vykládá se zvláštním vkusem, z jakých bylin by se skládal věnec, který by mu chtěl dát, kdyby mohl být štědrým dárcem:

... quod colores et calores vividos
ac vim virilem masculamque renibus
augere possit, excitare spiritus.

Ke konci epithalamia se obrací k nevěstě a neodepře si výhledu do budoucnosti, vytvářeje nepoetický pendant ke Catullovu epithalamiu, věnovanému Torquatovi (61, 207 a n.):

cum virginis sit nomen orbi inutile,
depone ceston, nuncupaberis dehinc
uxor, virago, proma, conda, post novem
mater Dianae. Mater angulos domus
replebis angelis...

narážejí tímto výkladem na jméno nevěstino (Angelica Neria).

¹ A. Hojer vstoupil do švédských služeb po vyzvání Oxenstier-
nově ze 27. února 1630. Srv. uv. vyd. korr. I, 5, str. 131.

² S datem souhlasí i báseň J. Narssia, „Gymnasium Brunsbergense
auspiciis S.R.M. Sueciae ab illustrissimo Dn. Axelio Oxensternio re-
stauratum anno CIDI CXXX“ [Gustavidos ... Libri Tres (viz přístě)
str. 101].

³ Srv. O. Meinertz, Die Handschriften und alten Drucke der
Gymnasial-Bibliothek zu Braunsberg, progr. téhož ústavu 1880-2, str. 3;
G. Lühr, Die Matrikel des päpstlichen Seminars zu Braunsberg 1578—1798,
Königsberg i. Pr. 1925, str. 12.

(Pokračování přístě.)

Ráz v podřipském nářečí.

Napsal Jiří Haller.

1. Toto pojednání je vyňato ze soustavné práce o mluvě pěti obcí v roudnickém okrese na Podřipsku: Libotenice, Hrobec, Rohatec, Voleška (podle nové úřední nomenklatury Oleška) a Nučnick. Všechny tyto obce jsou společensky i hospodářsky velmi těsně spjaty, mají také společnou školu a faru v Libotenicích, jen Rohatec mají školu svou, ale teprve od několika let. Po stránce jazykové jsou úplně jednotné. Sám jsem vyrostl v jedné z nich (v Libotenicích) a způsob jejich mluvy i mně je vlastní. Nevztahuje se tedy můj výklad přímo na celé podřipské nářečí, ale může mít pro ně platnost typickou, neboť v celém našem kraji není podstatných nářečních rozdílů. Samostatně uveřejňuji tuto práci proto, že je celkem o sobě a že obsahuje i drobtý k poznání obecné české výslovnosti.

2. O hlásce [ʔ], která sice alfabetského pojmenování nemá, ale jiných jmen několik (fr. *arrivéé forte*, něm. *fester Einsatz* n. *Ansatz*, což se česky překládá »pevné nasazení«, a j.), vykládá obšírně A. Frinta v knize »Novočeská výslovnost« na str. 41—47 a navrhuje pro ni jméno »ráz«. Tam viz také podrobnou historii této hlásky i jejího pojmenování a českou literaturu o ní. J. Chlumský v knize »Pokus o měření českých zvuků a slabik v řeči souvislé« na str. 50 nazývá ji *explosivou* (okklusivou) *hlasivkovou*. Ertl ve svém vydání Gebauerovy Mluvnice české pro školy střední a ústavy učitelské I. 20 a Trávníček ve svém vydání Gebauerovy Příruční mluvnice na str. 58 (§ 59) přijímají Frintou navržený název »ráz«. Smetánka v článku »Uvedení do fonetiky« ve sborníku *Mateřská škola*¹ na str. 215 uvádí sice rozličná jména této hlásky, ale sám se pro žádné z nich nerozhoduje a nazývá ji »hláskou?«. Stejně i Húsek v *Slovanském sborníku*, věnovaném prof. F. Pastrnkovi k sedmdesátým narozeninám (1923), na str. 158 n.

3. Artikulační pochod při tvoření hlásky [ʔ] je podle Frinty 41 tento: jsou-li mluvidla v klidu, jsou vazy hlasové popuštěny a šterbina jejich je úplně rozšířena, aby mohl dech volně beze zvuku unikati. K vyslovení samohlásky (= tónu více méně šumů prostého) musí se rychle a těsně semknout vazy hlasové a vzduch nahromaděný před nimi musí si teprve rázně průchod protrhnout, načež se ihned vazy dají do chvění. Takto vznikající průvodní hláska je tedy ražená, neznělá souhláska *hlasivková*. Je to hláska fakultativní, může se před samohláskou ozvat, ale nemusí.

¹ *Mateřská škola*. Sborník přednášek o škole mateřské. Do tisku upravil Dr. Otokar Chlup, prof. Mas. univ. Knihovny nových škol sv. 2. Řídí univ. prof. Dr. O. Chlup. 1928. Nákladem svazu učitelů škol mateřských v Praze.

Frinta podrobně vypočítává, kde se všude objevuje ve spisovné češtině vyslovované inteligentním člověkem, a připojuje někdy poznámky i o výslovnosti obecné. Poměry v našem nářečí se od Frintova obrazu v mnoha věcech liší, především už v tom, že ráz není daleko tak častý jako u Frinty, ba že je vlastně velmi řídký a že nutných případů takřka není. Pro přehlednost výkladu a zároveň pro možnost srovnání řídím se postupem Frintovým.

4. ['] po pause.

Ve výslovnosti Frintově se objevuje ['] před souhláskou po pause vždycky. Také u nás je v tomto postavení nejčastější: jeť tu fysiologicky vlastně nejvíce odůvodněn. Hlasivky se mají uvéstí v pohyb z úplného klidu a při tom ovšem náhlé a násilné proniknutí vzduchového proudu zúženými hlasivkovými vazy může mít i účinek akustický. Avšak ani v tomto případě není u nás ['] nezbytný. Zhusta se vyslovuje i počáteční samohláska na počátku fonetického celku měkce, lehce a bez začátečního závěru, spíše je slyšetí jakousi lehoučkou aspirací *h*-ovou (srov. podobný zjev u Kašíka, Popis a rozbor nářečí středobečovského 13). Tak na př. odmítavé rčení *ále di!* (= 'dej pokoj, nemlav' a pod.) vyslovuje se někdy tak, že prodloužené *á* vyplyne znenáhla, lehce, bez pevného nasazení. A takováto výslovnost je možná v našem nářečí u všech samohlásek.

Výklad její není, trvám, nesnadný. Hláska ['] vzniká tím, že rychle a těsně sevřené vazy hlasové jsou náhle protřeny dechovým proudem. Ale artikulace našich lidí je pomalá, velmi pohodlná, někdy až chabá a důsledně se vyhýbá jakémukoliv úsilí mluvidel. Je tedy možné, že ono sevření hlasivkových vazů někdy není ani tak rychlé a těsné, takže k závěru jejich, který je nutný pro vyslovení rázu, ani nedorazí a proud vzduchový narazí také jen volně a lehce o vazy hlasivkové a rozěchvěje je.

Podobné zanedbávání hlasivkového závěru a zároveň oporu tohoto fysiologického výkladu vidím ve zvláštním a u nás častém způsobu vyslovování složených vět, spojených spojkou *a*, *ale*: když vysloví mluvící celou první fonetickou (a zároveň myšlenkovou, t. větu) jednotku, zarazí se někdy poněkud, v jeho řeči nastane časová přestávka, ale samohláska po ní potom následující nevysloví se jako po pause, nýbrž připojí se hladce a vázaně k hlásce vyslovené naposled, jako by mezi oběma sousedními hláskami přestávky nebylo. Nutno patrně mítí za to, že v takovýchto pausách, časově i akusticky význačných, nastává přerušení chvilkové jen v myšlenkovém pásmu, avšak vazy hlasové neodpočívají úplně (nejdou docela rozšířeny), nýbrž trvají i po celou dobu pomlky v poloze poněkud sevřené, jakoby připraveny k artikulaci následující hlásky, jež byla zdržena jen okamžitým uváznutím myšlenkového pásma, a tak se závěr, jehož náhlým proražením vzniká ['], vůbec neutvoří. Vyslovuje se na př.: *vom*

vodešel — a use (= už se) nevrátil; mám — ale nedám ti to a pod. V první větě je za slovem *vodešel* pomlka, v první své části vyplněná jakoby prodlouženým *l* (rekursí hlásky *l*), ale *a* se vysloví po pomlce hladce a jemně bez *[']*. Podobně je tomu i v druhé větě a jindy.

Poznámka. Tento zvláštní způsob výslovnosti tu uvádím jen jako doklad, že není *[']* v našem nářečí nutný ani po pauze. Ale třeba si při tom uvědomiti, že je tato výslovnost jen jednou z mnoha zvláštností, nepravidelností a podivností větné výslovnosti vůbec: podivností, které se sluchem nesnadno pozorují a určují. My je totiž poznáváme přímo jen v jejich krajních podobách, ale unikají nám zpravidla všechny přechodní odstíny, které se ve výslovnosti také skutečně vyskytují. Tak se na př. vyslovují uvedené příklady někdy tím způsobem, že je celá pauza vyplněna rekursí koncové hlásky. Tu si tedy mluvící, uvážnův v myšlenkovém proudu, pomáhá tím, že na okamžik protáhne, zpomalí konec posledního slova, než ho napadne pokračování výrazu. Proto bývá často i celá poslední slabika prodloužena, na př.: *já sem ho tam viděl-a léžel zrovna nahóře* a pod.

Akusticky činívá tato výslovnost dojem, jako by tu zněla dvě *l*: *viděl-la*, ale to je jen zdánlivé, neboť rekurse je při *l* jen jedna, toliko oddálená. A často se vyskytuje konečně i třetí způsob výslovnosti u této skupiny a to zcela opačný, že se totiž spojka připojí hned k předcházejícímu slovu, někdy se i protáhne, a pauza vznikne až za ní, na př.: *tam bil keď á — pod nim štiri vajčka* a pod.; o tom bude vykládáno později. Ale tyto tři způsoby nejsou jediné: je vedle nich a vlastně mezi nimi množství různých modifikací, které tvoří souvislý přechod od jedné krajnosti k druhé a které se také všechny skutečně ve výslovnosti vyskytují. Myslím, že by nebylo zbytečné poznati je všechny a také činitele, kteří určují, kterého z těch mnoha způsobů se v řeči užije. Než pozorování takových přechodních nuancí sluchem je velmi obtížné a nespolehlivé. Sám jsem často a co nejpečlivěji kontroloval případy, o nichž mluvím, na sobě i na jiných (dospělých i dětech, neboť u dětí jsou zvláště pozoruhodné: děti, napodobující výslovnost dospělých, bezděčně ji přehánějí), ale přes to je mé určování jen přibližné. Jen materiál, získaný přesnými zápisy a měřeními strojovými, může býti spolehlivým podkladem pro definitivní rozbor těchto jevů.

A že konečně ani dnešní přístroje nejsou absolutně spolehlivé při zkoumání různých odstínů výslovnosti u počátečních samohlásek (t. při *[']*), to dokládá Chlumský ve svém Pokusu o měření 50.

5. *[']* před samohláskou uprostřed věty.

Tu jsou možné různé případy:

a) předcházející slovo se končí souhláskou (-CV-);

t (ā) + vok.

pot Ivanovou strážej; pot Urbanojc; diŕeto (= vŕdyť je to) pot ocovou čepicej; přet Antoňinem ňic neřikej; hele teto (= teď to) řefelo nat Andou; zrovna nat Urbanojc voborou; vot opee (= obce) nevemu aňi grejcar; to je hned viďeďžeeto (= vidět, že je to) vot iního (= od jiného); vot Andí sem to dostal; tu do zat ale (= do zad, t. ránu) si mu dal pořádnou; porát a porát; mněli dnes přijid hrát a nepřišli; viďel sem i (= ji) stát eště fčera večír 'u vrat; teť můžete hrabat už de (= kde) chcete; mužesi (= můžeš si) nadávat inímu.

t (ā) + vok.

poť a neho (= nech ho; ale v poť nezazní docela čisté *t*: část zvučnosti v něm zbývá, srov. k tomu výklad níže); teť už nepřide; ať aspoň viďejak (= viděj, jak) se to dělá; vom vam (= on vám) vzal tu lať a přibil i (= ji) takle nakřivo trochu; plať a držubu (= drž hubu; při kartách zaslechnuto).

p (b) + vok.

nazbíra pár tehup a (= těch hub) — má hnedvacet (= hned dvacet) korun; tak si tu dřep a dřepjel celí votpůldne; ale cep aci (= ať si) veme sebou.

f (v) + vok.

Józef a Venca (artikulace *f* je velmi chabá); ten uš tu bil dříf ale — menčí bil; von jenom takle máf a poudá ...

s (z) + vok.

já tam došáhnu i přes Andu (v přes není kone, *s* čisté; je v něm náběh ke zvučnosti, takže je hláskou vlastně poloznělou, mezi *s* a *z*; tak je tomu i v dalších příkladech, někdy je bližší hlásce *s*, jindy *z*); přes uličku (polozvuč. *z*); přes ucho (polozvuč. *z*); je nás ale moc (čisté *s*); tách nas abisme prej ušli; (= už šli; v nás je čisté *s*); tak vom bil zas u vás? (čisté *s*); šel doktorovi krz ucho (polozvuč. *z*); to je fšechno krz Andu (polozvuč. *z*); chiřil tem provas a táho (= tách' ho; čisté *s* v provas); víš přeci gde je vas u Labička (*s* čisté ve vas = ,vaz', strom).

š (ž) + vok.

náš Amor 'umí nosit kamínki; i kuš a žer; von chtel furt vejš a — teĵto (= teď to) má; nebil tu náš Őtik? máš eště čas; děláš uš

na ponku? (= truhl. stůl); váš Anton tam bil taki; uš abi čovek s toho chcíp (š v uš není docela nezvučné); uš abi bil konec; jakoš i mi otpouštíme.

č + vok.

mlč a poč; mlč uzubou (— už z hubou, rčení ustrnulé).

c + vok.

to je canc — 'a tomu já nevjéřim (na slově *canc* důraz, po něm pomlka); nedal nič a — fur bude mlít! (*fur* = *furt*, *t* nevysloveno); streje u náz bil; to ti povídám ať nič iního nekupuješ; moc a moc.

ch (h) + vok.

pámbuch a fšechni svatí; ti si ho zach ale (od *žahnouti* = ,uhoditi') pořádně; to tenkrát už bil napadlej sních a — mi sme tepra vozili řipu; samej pámbuch a nič to nedělá; to fšecko tetka nech a poč; voptej se jich esi pudou taki.

k + vok.

tak uš to nák udelej a bude; tak aš k vam přídu teda; náš kluk ičko zrovna přišel.

ř + vok.

šel a use (= už se) nevrátil; tak tam nasel inej a — ten virost; a vom vám to hnál — 'ouprkem až domu (['] po pause, v emfasi); ti bisi chtel ešte? dej mu jich taki pár ať má radost; uše (= už je) večír a von ešte nějňi doma; Haler a Zelinka to maj v rukouch.

m, n + vok.

dej tam inej kroužek; přines to k nám a nechal to tam; mám—ale nedám ti ho (sice pausa, ale přece se váže, srv. str. 96); zaplatil vam 'outratu? tak si misim esi (= myslím) bi to nešlo; von už dál nemoch; ten abi mňel porát někoho u sebe; ten ase (= až se) vožení; von ešte nějňi doma.

Tyto příklady z obecné mluvy ukazují názorně, že se výslovnost v našem kraji obejde bez [']. Nejpevnější spojení *C + vok.* je ovšem v pádech předložkových (s předložkou slabičnou) a ve výrazech, které ustrnuly a které se vracejí vždy ve stejném tvaru: tu ['] není nikdy.

Ale i v druhých příkladech je ['] vlastně jen tam, kde vznikla před samohláskou pausa anebo kde emfase způsobila určitější členění slov. Případů takových by se našlo zajisté více, také

mnohý z těch, které byly citovány na doklad výslovnosti bez [ʔ], by snad jindy mohl býti vysloven s [ʔ] (při řeči emfatické, vzrušené, důrazné a pod.), ale v normální výslovnosti, o niž nám především jde, v postavení -CV- uprostřed fonetického celku [ʔ] zpravidla nebývá a všechny členy fonetické jednotky váží se k sobě bez přerušení jako hlásky v jednotlivém slově.

To je tedy usus zcela odlišný od usu Frintova. Jedné věci jen je třeba dotknouti se podrobněji. Všechny koncové souhlásky párové (ať se píší jakkoliv, tedy *p* i *b*, *t* i *d* atd.), i když se nevyslovuje [ʔ] před následující samohláskou, jsou v naší výslovnosti nezvučné. Nezvučnost jejich se však vykládá právě asimilací k následujícímu nezvučnému [ʔ] (srov. na př. Frinta 82): náš případ ukazuje, že tento výklad nevyhovuje obecně, neboť tu se i vázané souhlásky párové (bez [ʔ]) vyslovují nezvučně. Jest tedy třeba hledati výklad jiný.

Především je nutno poznamenati, že ve výkladech, které mám po ruce, není nikde výslovně stanovena normální výslovnost koncových souhlásek párových. Frinta 82 mluví o výslovnosti souhlásek na konci fonetické skupiny, ale výklad svůj omezuje jen na dva případy: před paušou a před [ʔ]. K nim na str. 88 n. připojuje případ třetí, t. koncové souhlásky na rozhraní slov před souhláskami slov následujících (-CC-). Ale o tom, která výslovnost těchto souhlásek koncových je normální, t. j. přirozená, spontánní, a která podmíněná, o tom se, pokud jsem shledal, nikde jasně a výslovně nevyjadřuje, nýbrž vykládá každý případ zvlášť o sobě. Než přece lze z těchto výkladů abstrahovati, že za normální pokládá se patrně výslovnost etymologická, t. shodující se se způsobem psaní. Na př. předpokládá Frinta 42, že by se koncová souhláska podle etymologie zněla (tedy v písmě *h*, *d*, *z* atd.), kdyby za ní nebyla ani pauša, ani [ʔ], ani nezněla počáteční souhláska, tedy kdyby nenastal u ní žádný z případů zvláštních, podmíněných, musila vysloviti podle své etymologie, t. zvučně. Pravidlo ono (str. 42, odst. I. 1. a) zní: »Kdyby při splývavém vyslovení (liaison) ona předcházející souhláska¹ měla býti zněla (nehledě však k *m*, *n*, *ň*, *r*, *l*), předráží se před samohlásku ve spis. i ob. češtině [ʔ] vždycky (třebas oslabený).« Konečně i z toho je vidět, že vychází od etymologické výslovnosti koncových souhlásek jako od normální, když nezvučnou výslovnost původně zvučných vykládá zvlášť, tudíž jako odchylku nebo aspoň jako změnu podmíněnou, a to:

1. asimilací k následující nezvučné souhlásce (Frinta 88 n.);
2. je-li za koncovou souhláskou jednoho slova samohláska na počátku slova následujícího, působením následujícího [ʔ] (tedy patrně zas asimilací k nezvučnému [ʔ]; Frinta 82);
3. postavením před paušou (Frinta 82 n.).

¹ Rozuměj: koncová souhláska předcházejícího slova (poznámám já).

Oba poslední případy sub 2) a 3) spojuje ve výklad jeden a vysvětluje nezvučnost koncové souhlásky fyziologicky tím, že »na konci slov a řeči přechází hlasová šterbina do své obyčejné polohy; končí-li pak slovo souhláskou, tedy již při této je na tomto pochodu a nebývá nastrojena na znění: vychází z ní pouhý šum...« (Frinta 83, citát z Kováře, Uvedení do mluvnice 26).¹

Jak je viděti, případ náš, t. vázaná nezvučná výslovnost koncových souhlásek, etymologicky zvučných, před samohláskou bez ['] a bez pauzy, tu vůbec není předvídan. Ale právě okolnost, že nezvučná výslovnost v tomto případě není způsobena žádnou ze zvláštních podmínek, vyjmenovaných sub 1., 2., 3., přivádí na myšlenku, že je nepodmíněná, normální a že tedy není třeba zvlášť ji vykládat a odůvodňovat.² Cestu k důkazu, že skutečně tomu tak je, ukazuje sám Frinta. Na str. 89 n. vykládá o zvláštním zjevu, že totiž předložky před jedinečnou souhláskou následujícího slova znělost koncové souhlásky zachovávají, kdežto koncové souhlásky jiných slov před jedinečnou souhláskou znělost ztrácejí, na př. *od rodiní*, ale *nárot roste* a pod. Příčina toho zjevu je podle Frinty psychologická: předložka tvoří se svým jménem celek pojmový (a její koncová souhláska se vyslovuje tedy jako uprostřed jednotlivého slova, t. beze změny), kdežto jinde jsou mezi slovy »pauzy« myšlenkové; a třebaš není v tomto případě mezi slovy pauzy akustické (resp. fyziologické), přece ona pauza myšlenková působí, že se koncová souhláska vysloví nezněle, přes to, že by se vlivem následující souhlásky jedinečné znělost uchovati měla a mohla.

To je jistě uspokojivý výklad toho zajímavého fonetického zjevu, ale bylo by velmi podivné, kdyby se tyto myšlenkové pauzy vyskytovaly jen před slovy začínajícími se jedinečnou souhláskou a nikde jinde. Je naopak docela jisto, že jsou všude mezi jednotlivými slovy, která jsou pojmovými jednotkami. Nutno je dokonce připustiti i mezi předložkou a jménem, třebaš ve formě oslabené (proti příliš obecnému názoru Frintovu na str. 89), neboť by jinak nebylo vůbec možno vyložití výslovnost *nať*

¹ Vydra ve svém Popisu a rozboru nářečí hornoblanického této otázky zvlášť neřeší. Ani v jeho prepise ukázek souvislého hovoru není dost určitě zřejmé, jak se vyslovuje mezislovná skupina -CV-. Na př. na str. 135, 6. řádek zdola, je psáno: *lid utíkal*: bylo tak opravdu vysloveno, nebo snad *lit 'utíkal* nebo *lit utíkal*? Zdá se však, že i zde byla koncová souhláska slova *lid* vyslovena nezvučně, neboť jindy, na př. na str. 138, 4. řádek zdola, je správně přepsáno: *potach a...* (m. *potah a*), tedy výslovnost koncové souhlásky před samohláskou je nezvučná. Není ovšem zřejmé, bylo-li tam ['] čili ne.

² Broch Slavische Phonetik 190 se domnívá, že vznikla neznělá vázaná výslovnost koncových souhlásek před samohláskou tak, že ['] v rychlé řeči zanikl, ale zůstal jeho asimilační vliv. Než tento výklad se hodí jen na rychlou výslovnost, při níž ['] zanikl snad nadočlánkováním, a nelze jím vysvětliti naši normální vázanou neznělou výslovnost, obvyklou i v řeči volného tempa.

Andou a pod. Tyto myšlenkové pausy vznikají mimovolně, přirozeně, neboť mluvící skládá řeč z jednotlivých slov a je si vědom členitosti jejich a hranice mezi nimi i v souvislé řeči, i když j ve výslovnosti váže v širší jednotky fonetické. Vždyť mu ta slov nejsou jen pouhými zvuky, nýbrž představami jednotlivých předmětů, dějů, stavů a vztahů! Proto konec slova, spjatého s jiným slovy ve fonetickou jednotku, neztrácí svého významu pro artikulaci a onen zjev »popuštění«¹ hlasivkového úsilí, o němž vykládá Frinta 83 a jenž byl výše citován, nenastává jen na konci fonetické jednotky (Frinta 82), nýbrž prostě všude na konci slov v jakémkoli spojení. A jako působí nezvučnost koncových souhlásek před souhláskami jedinečnými (Frinta 89), stejně ji působí i předsamohláskami, před nimiž není [ʔ] — tedy v případě našem, a vůbe vždycky. Není tedy třeba vykládati nezvučnost koncové souhlásky následující pauzou, rázem nebo nezvučnou souhláskou, neboť i to výslovnost přirozená, způsobená pouhým postavením na konec slova a nikoli tím, co je za ní.

Naopak jako odchylku od tohoto pravidla třeba posuzovati a vykládati zvučnou výslovnost koncové souhlásky, která nastává tehdy, když se následující slovo začíná zvučnou souhláskou; potom působí asimilace i na předcházející souhlásku koncovou, takže se vyslovuje zvučně, na př. *hrad bil* a pod., stejně jako *hrád bil* (= hrát byl) atd. (Frinta 88).

Nastává tedy v tomto případě jaksi spor dvou protivaých tendencí: onoho popuštění, které směřuje k nezvučné výslovnosti koncové souhlásky, a asimilace, která směřuje k výslovnosti zvučné. Silnější je vliv asimilace, proto vítězí. Stejnou odchylkou je také znělé výslovnost koncových souhlásek u předložek před jedinečnými souhláskami, o níž byla řeč již dříve (Frinta 89). Frinta l. c. ji vykládá tím, že mezi předložkou a jménem není myšlenkové pausy a že tedy obě slova tvoří pojmovou jednotku. Myslím však, že i mezi předložkou a jménem vznikají myšlenkové pausy (srov. na př. *nať Andou, pot ocovo čepicej* atd.) někdy snad hodně oslabené, a že zvučnost souhlásky je tu způsobena zase jen asimilačním působením jedinečných souhlásek, které volkou měrou své zvučnosti a svou zvláštní povahou vůbec (srov. Frinta 92) překonávají tendenci oslabených psychologických paus, stejně jako se to děje před souhláskami znělými.

To jsou tedy dvě odchylky od obecného pravidla, jež lze vyjádřiti takto: české koncové souhlásky párové jsou ve výslovnosti nezvané všude tam, kde na ně nepůsobí asimilační vliv následující souhlásky znělé. Z tohoto pravidla jsou vyňaty předložky stojící před jedinečnou souhláskou, neboť u nich koncová souhláska svou zvučnost uchovává.

Potom ovšem nemůže nastati případ, který naznačuje Frinta 42, odst. I. 1. a, a který byl citován na str. 101: »Kdyby při splývavém vyslovení (liaison) ona předcházející hláska měla být znělá...« Zdá se, že přece jen tu byl Frinta sveden způsobem psaní, třebaš jinde rozlišuje obé, pravopisnou zvyklost a výslovnost, velmi přesně. Ostatně je mezi tímto jeho pravidlem a výkladem o psychologických pauzách na str. 89 nedůslednost: proč uvedl ony pausy jen pro sousedství jedinečných souhlásek a proč je neaplikoval také na toto spojení -CV-?

Myslím tedy, že není třeba pochybovati o správnosti tohoto výkladu o automatické nezvučnosti koncových souhlásek. Potom ovšem výklad vázané výslovnosti už nepůsobí potíží: následující počáteční samohláska slova se prostě váže k předcházející nezvučné souhlásce jako uprostřed jednotlivého slova. Ony myšlenkové pausy vázání nepřekážejí, neboť nemají, jak Frinta 89 sám vytýká, ráz fyziologický.

Odchylkou od pravidla je tu znělá, vázaná výslovnost koncových souhlásek v nářečích moravských, na př. *před adventem* a pod., jež se vykládává právě tím, že se na Moravě ['] před počáteční samohláskou neartikuluje. Protože však přes to by podle podaného výkladu měla být koncová souhláska neznělá, je třeba viděti v ní zase odchylku, způsobenou podle mého mínění analogií podle případů, v nichž byla koncová souhláska zvučná právem, t. před znělými a jedinečnými souhláskami. Tato analogie mohla být způsobena právě plnozvučností počátečních samohlásek a pak se tedy nezvučná výslovnost koncových souhlásek udržela v mor. nářečích jen tam, kde byla fyziologicky nutná, t. před počátečními souhláskami neznělými.¹

Zbývá ještě otázka, jak srovnati s tímto výkladem zjev polozvučnosti, na který bylo upozorněno už v příkladech a který se zvláště vyskytuje při předložkách. Jde tu hlavně o souhlásky *z, ž*, řidčeji o *ď*. Při předložkách by snad bylo možno aplikovati Frintův výklad o pojmové jednotnosti předložky a podstatného jména (bez myšlenkové pausy, Frinta 89) a i zde vykládati úplnou nebo částečnou zvučnost koncové souhlásky u předložky jako před jedinečnými souhláskami. Ale zdá se, že tu jde spíše o výslovnost způsobenou vlivy psychologickými, jmenovitě analogií — tudíž podobně jako znělou výslovnost moravskou. Tak na př. polozvučnost koncového *ď* v *poť a neho* (= nech ho, v. str. 99) byla způsobena vědomím spojitosti s tvarem *poďiš* (= pojdiž, kterého se u nás obecně užívá. U předložek *krs* (= skrz) a *přes* lze vysvětliti polozvučnost koncového -s (*ž*) před samohláskou působením rovněž velmi častých případů, v nichž mají tyto předložky tvar *skrže, přeže* (na př. *skrže to sem tam mušel; přeže fšechno* a pod.), a konečně

¹ Že analogie tu působí, dokazuje výslovnost *g* *advokátovi* a pod.

snad i podle těch případů, kdy se v nich vyslovuje koncová souhláska zvukně působením následující souhlásky zvukné (na př. *krz díru, přez dům* a pod.). Podobným způsobem lze vyložit také občasnou poloznělost koncového *ž* v *už*, na př. *už abi...* a pod.

b) ['] před samohláskou, před níž je neslabičná předložka (*s, z, v, k*).

V podstatě je to zase spojení -CV- (Frinta 42 n., odst. I. 1. b) a také zde je pravidlem vázaná výslovnost bez ['] a předložka někdy polozvukná.

Příklady:

s + vok.

fčéra chodil s tebou a dneska s inou (kde není zvláštní poznámky, bylo vysloveno čisté *s*); budeš mluvit s Ofíkem? (vysloveno: mluvicoťíkem); přijeli z autákem (zní téměř *z*); ti už Andou (= už s Andou) nemluviš? (zní téměř *z*, v němž splynulo *ž + s*); tak sem dnes šel s 'Ivanem; ti si přišel z uličkou? (m. uličkou; zní téměř *ž*).

z + vok.

z Adamoje pšence (téměř *z*); koukej jag z Amóra lezou chlupi; z 'Abртоje komína (téměř *z*); s 'esa nič nemám.

v + vok.

f Ofíkovim šupleťi; f advente; f Ivanovi moci; f ouskejch; f 'ouskejch; f 'omenfe (= v okamžiku).

k + vok.

k advokátoj; k Adamcom; k Ofíkovi; aš k autáku; bjesi (= bješ si) k inímu.

Výslovnost vázaná bez ['] je tu tedy mnohem obvyklejší než s [']¹. Předložka sama se pak vyslovuje buď docela nehlasně (*k, v*) nebo zachovává z části anebo úplně zvuknost (*z*) anebo se konečně z nezvukné stává polozvuknou (*s*). Frinta 42, odst. I. 1. b vykládá ['] a nezvuknost neslabičných (i slabičných) předložek v tomto postavení tím, že »se předložka 'odtrhuje' od svého jména, t. j. odděluje časovou mezerou vyplněnou rekursí souhlásky, zavřením hlasivky, přerušením proudu dechového a plosí — což vše je akusticky význačno.« A v poznámce na str. 43 dokládá, že v tomto případě předložka + jméno, ačkoli se obé cítí jako celek gramatický s přízvukem na první slabice, netvoří

¹ Při tom příklad *f 'omenfe* třeba vyložit jako napodobení výslovnosti učené a *f 'ouskejch* je případ zvláštní (['] před dvojhhláskou), jak bude ukázáno později.

jednoty fonetické. Proč se tu předložka od svého jména »odtrhuje«, se nevykládá. Také lze asi sotva s tímto »odtrháváním« srovnati, proč zase jindy (před jedinečnými souhláskami) tvoří předložka se svým jménem tak těsný pojmový celek, že se zvláštním způsobem jeví i ve výslovnosti (Frinta 89; srov. také výklad podaný výše na str. 102 n.). Myslím, že lze všechny ty obtíže odstraniti prostě tím, když připustíme i zde všude ony myšlenkové pausy, které Frinta 89 omezil bez příčiny jen na jeden jediný případ (t. na postavení jména před jedinečnou souhláskou). Jimi se vysvětluje nezvučná výslovnost neslabičné předložky (a také koncové souhlásky předložky slabičné, jak bylo vyloženo sub *a*) a také výslovnost s [ʔ], která je ovšem v našem nářečí jen občasná. Vázané výslovnosti, jak bylo také už ukázáno, tyto myšlenkové pausy nepřekážejí.

Opakuje se tu jen známý problém: jak vyložiti částečnou nebo úplnou zvučnost předložky v některých případech. Bylo by snad možné vyložiti ji tak, že jsou někdy ony myšlenkové pausy pro neslabičnost předložky velmi slabé, takže se jejich akustický účinek neprojevuje vůbec anebo jen částečně, ale tím by se nevysvětlilo, proč se i předložka s někdy vyslovuje s náběhem ke zvučnosti. — Jde tu vlastně jen o předložky *z* a *s* — a právě u těchto dvou předložek je nutná opatrnost při jakémkoli výkladě fysiologickém. Jeť v jejich usu taková pestrost, způsobená vzájemnými asimilacemi, disimilacemi i analogií, že někdy ani není možno říci, o kterou z nich vlastně jde. Obě předložky se pak soustavně matou a zaměňují v našem nářečí, často se přidávají neprávem, jindy se zase vypouštějí — je tedy v jejich usu úplná anarchie. Tak se na př. vedle *s Pepikem*, *s tím* a pod., *s Pepika* (= *z Pepíka*), *s toho* (= *z toho*) a pod. říká také *ze sestrou*, *ze strejčkem* (m. *se sestrou* atd.), *z vokni* (na př.: »*můžese* [= *můžeš se*] *tam poďivad z vokni*«; »*víhoť to z vokni*« a pod.), *z maminkou*, *z vlakem* (na př.: *jeli sme z vlakem*), *ze třechi* (m. *se střechy*), *ze Zelenkou* (m. *se Zelenkou*), *ze zdi* (m. *se zdi*); říká se: *mluvil sem inženýrem* (m. *s inženýrem*), *jel sem maminkou z vlakem* atd. A tak se potom obou předložek užívá docela náhodně, jak mluvícímu na jazyk přijdou, a jejich nezvučnost nebo zvučnost (resp. polozvučnost) nezáleží na podmínkách fysiologických, nýbrž je výsledkem dokonalého matení a z něho vyplývajícího libovolného usu.

U předložky *v* lze často pozorovati zjev, který je při souhláse *v* vůbec častý. Artikulace *v* (vlastně *f*) je zde velmi chabá, takže z ní někdy zůstává jen pouhý náznak, nepatrné pohnutí spodního rtu, které bývá akusticky takřka bez účinku, ba někdy zmizí předložka *v* ve výslovnosti docela.

c) [ʔ] před samohláskou, před níž je slovo končící se samohláskou (-VV-).

Ve výslovnosti popisované Frintou 44, odst. I. 2, je ['] v této skupině obvyklé, ale nikoli nutné, neboť v češtině lze všechny samohlásky navzájem dobře spojit, přejít z jedné do druhé bez přerušení proudu výdechového. V naší výslovnosti je ['] v tomto postavení vzácné a obvyklá je výslovnost vázaná.

Příklady:

a + vok.

za Amórem; šla a vostala tam; maminka ešte nešla; Anda ešte spí; povídala esi prej máš čas; zrovna ičko [zrovnajičko] vodešel; vzala i [vzalaji] Tondy; volala Otika; vezla Urbanom něco.

e + vok.

tag deme a najednou; esi se ešte jednou vopáliš; já te ešte povím; zeptajte se esi pude; vemte Ivana [vemtejivana]; řeknete Otikovi; vostante u ňeho.

i + vok.

já ti aspoň nič neředám (zní téměř *já ti aspoň* —); pi a dej pokoj; já ti ešte povídal abisi ... (téměř *já ti šeše* ...); sami šli a nám neřekli nič; voň ti Ivan dá; řekni si Otikovi [sijotikovi]; voň šli Otikovi; vostan ci u ňeho (= *vostaň si*); ti už dali?

o + vok.

do Adamcoje žita [-ojdžita]; no a co je? to bi bilo abisme ne-
smněli; gdo ešte nemá? proto ičko je stícha [protojičko]; do Ivana [téměř: dojivana]; pro Otika; pro obec; do ulički.

u + vok.

u Andi [téměř: užandi]; musim domu abi naši nemněli hubu;
u Eršila; a k tomu ešte todle; u Ivana [ujivana]; puđu ičko k němu;
u opce; u ulički; u Urbanoje vobori; aš tu uličku zastavjej.

V tomto spojení (-VV-) je třeba rozlišovati dva případy:

1. Setkají-li se dvě stejné samohlásky na rozhraní slov (-a a-, -e e- atd.), vyslovují se souvisle, bez přerušení dechového proudu, ale jako dvě vlny téže samohlásky (Frinta 44). Tyto vlny jsou někdy zřetelnější, jindy méně zřetelné a někdy jsou téměř neznatelné, takže se obě samohlásky vysloví téměř jako jediná dlouhá samohláska (na př. *šla a* ... se vyslovuje někdy skoro jako *slá* ... a pod.). A konečně někdy zaniká i ona délka — a pak splývají obě samohlásky v jedinou a poměrně krátkou. Nejčastěji nastává tato redukce, setkají-li se na rozhraní slov dvě krátká *i* (-i i-). Všechny tyto rozmanité způsoby výslovnosti se řídí především tempem řeči. Přízvukování obou vln je různé:

někdy se obě vlny vysloví hlasem stejným, jindy je větší (avšak v souvislé řeči jen nepatrně) důraz na první vlně (na př. *prů obec*), jindy na druhé (na př. *volala Andu*): řídí se to tedy podle toho, kde je hlavní přízvuk.

2. Setkají-li se dvě různé samohlásky, utvoří se z nich zpravidla souvislá skupina, nepřerušeně a vázaně vyslovená, ale samohlásky při tom neztrácejí své slabičné platnosti. Nevznikají tu tedy dvojhásky pravé (jednoslabičné). Ve spojení *vak + i* se někdy ozve na přechodu slabší nebo silnější zvuk *j*-ový; příkladů arci není mnoho, protože je málo slov s počátečním *i* (slova jako *inej*, *inak* a pod. nechci počítat do příkladů, třeba se také vyslovují obyčejně s počátečním *i*). Ve spojení *-i + i-* zvuk *j*-ový zpravidla nevzniká.

Fysiologický výklad je nasnadě: ona *j*-ová hláska vzniká zcela mechanicky při kmitnutí jazyka z nižší polohy do polohy *i*-ové. Na přechodu přichází jazyk do poloh, kde se už může tvořit *j*, nikoli však ještě *i*. Na první pohled se snad zdá tento výklad podivný, neboť je, zdá se, ustálený názor, že jazyk při artikulaci *j* musí dosáhnouti vyšší polohy než při *i*¹. Avšak tato napjatá, úzká artikulace hlásky *j* je jen ve výslovnosti důrazné a hlavně na začátku slova. Ve všedním souvislém hovoru je mnohem volnější a jazyk artikuluje docela nízko (srov. výklad a velmi názorné obrázky u Hály, K popisu pražské výslovnosti (v Praze 1923) 15, při *j* a pro srovnání výšky jazyka při artikulaci *j* a *i* také obrázek *i* na str. 34 n.), ba často níže než *i*, zvláště ovšem mezi »širokými« samohláskami (*-aja-*, *-uju-*, *-eje-*). Tak nízko se tvoří normálně artikulované *j*, že přestává být palátalou a stává se hláskou neutrální. Vidět je to z toho, že se před ním neměkkí souhlásky, na př.: stát jako sloup (: stát něgde), jen ji dej (: jeň đelej) a pod. Zvuk *j*-ový pak ovšem nevzniká jenom třením vzduchu v úzké šterbině mezi jazykem a tvrdým patrem, nýbrž i rychlým kmitnutím hrotu jazyka, které mu právě dodává jeho charakteristický ráz.² Proto se nevyskytuje zvuk *j*-ový ve spojení *-i + i-*, neboť tu mezi dvěma stejnými samohláskami onoho kmitnutí jazyka není: obě samohlásky se vyslovují jen jako dvě stejné souvislé vlny a často splývají

¹ Frinta 64: při artikulaci *i* nesmí »zúžení toto (t. mezi jazykem a tvrdým patrem) dojiti toho stupně, že by se vzduch se znatelným šumem prodíral ven, neboť pak by povstávala již třená souhláska *j*«, a dále na str. 98: při artikulaci *j* »přejdeme od úzkého *i* ještě k většímu stupni zúžení vyvýšením střední plochy jazyka k tvrdému patru«. Podle toho zná Frinta jenom jedno *j*. Jinak Hála l. c.

² Totéž konstatuje Kašík, Popis a rozbor nářečí středobečevského 14: »Má-li se po *j* vysloviti *i*, musí býti mezi polohou jazyka při *i* a *j* nějaká diference, aby jazyk mohl učiniti onen kmit, jímž jest výslovnost *j* podmíněna.«

v jedinou, jak bylo poznamenáno na str. 107.¹ Nevyskytuje se však u nás výslovnost *-i 'i-*, kterou Frinta 45 považuje za všeobecnou (ovšem hned připomíná, že se nářečí v této věci chovají různě).

Ve spojení *i + vok.* se sice také někdy vysloví *j*-ový zvuk na přechodu obou samohlásek, ale řidčeji. Neboť tu už nestačí k jeho vyslovení nízké kmitnutí, nýbrž jazyk musí do polohy vyšší, než byl při *i*. Jeho artikulace tedy není tak mimoděčná jako ve spojení *vok. + i* a proto je také řidší. Hojnější je *j* v tomto postavení uprostřed slova, na př. *Maríje, gimnázijum* a pod. K těmto výkladům o *j* srv. nyní ČMF. 14, 1928, str. 233 n.

d) ['] před samohláskou, před níž je slovo končící se dvojhláskou $\left(-\frac{V}{C} V-\right)$.

Ve výslovnosti Frintově (str. 45) je ['] skoro vždycky, ve výslovnosti našeho nářečí jen výjimkou.

Příklady: pot tou Adamcoje loukou; se mnou aci (= ať si) nehraje; před bouřkou eště; dou Otíkovi pro noví šati; dou Ivanovi zaspívat [doujivanovi]; dej pokoj a spi; hraj a mlč uzubou (= už s hubou); počkej a neufikej tolik; ten je můj a dost; hraj eso; toe (= to je) velkej uličník; voňi maj uš fajrunt; a tépichi maj až z Vídně [majazvídně]; tu maj a táhnou; ále voňi ti daj 'er 'ára (slovo strojené); dobrej a laciněj; malej ale sporej; dej Otíkovi kousek; to bi mušel přijít na něj iněj chlapík; že to prej ičko musim voď něj koupit; nadávej inímu; stuj u něho.

Poznámka. Polohláska *u* ve spojení *ou + vok.* zaznívá jako *v* bilabiální, ovšem volně artikulované, bez napětí ve rtech.

e) ['] před dvojhláskou (*ou*), před níž je slovo končící se samohláskou n. dvojhláskou $\left(-V\frac{V}{C}-n.-\frac{V}{C}\frac{V}{C}-\right)$.

Tohoto případu, který se v našem nářečí právě užíváním ['] liší ode všech ostatních skupin, Frinta neuvádí. V našem nářečí je to jediné spojení, v němž se ['] vyskytuje pravidelněji. Příčina toho je ve fyziologické povaze dvojhlásek. Kdežto v případě d) polosamohláskový živel v druhé části koncové dvojhlásky (na př. *-oj, -ou*) takřka sváděl k vázání, zde naopak první plnozvučná

¹ Podobně se vyslovuje *-ii-* také uprostřed slova, na př. *k panence Marii* (pomístní název) se vyslovuje skoro jako *k panence Mari*. Ba i skupina *-iji-* se redukuje často v *i*, na př.: *diť já ti ji dām* se vysloví *diťá ti* (n. docela *ti*) *dām* a pod. Redukce tu vznikla pro úsporu energie, neboť *j* by tu musilo být artikulováno neobvykle vysoko (výše než *i*), aby mohlo dojít ke kmitu jazyka.

část počáteční dvojhlásky brání se splynutí s předcházející samohláskou nebo dvojhláskou, protože by pak v trojhláске vázáním vzniklé nutně ztrácela na své zvučnosti a vznikala by tím nejasná splynulina dvou polohlásek (nebo docela i tři) za sebou (na př. -au-, -ouu- a pod.). V rychlejším tempu řeči by tím vznikaly skupiny někdy zcela nesrozumitelné a snad i těžko vyslovitelné. Tomu brání právě artikulace ['].

Příklady: nech si to na 'outerej; šla 'ouvratěj; bože toe (= to je) 'ouroda; vono mu z toho bude ešče 'ousko; to je 'ourata; mi na ňe udelali 'outok; to se řešim na tu 'ourodu; takovou 'oužlabinou; aš na kraj 'ouvozu; samej 'ouhor; jenci (= jen si) dělej 'ouchcapki.

f) ['] ve skupině tří samohlásek.

Tuto skupinu Frinta zvlášt neuvádí. Prostřední ze tří samohlásek je předložka *u* nebo spojka *a*, *i*; místo první nebo třetí samohlásky může býti ovšem dvojhláska.

1. Je-li uprostřed skupiny předložka *u*, bývá ['] před ní, na př. bila 'u Andi; bila si 'u Andi? abich si stežovala 'u opce; to bilo 'u Adamcu; bila sem i 'u Adamcu; tu 'u ulički (t. lípu) porazili; no tu starou 'u ulički; bili sme s matkou 'u Adamcu; teto (= teď to) maj 'u Andresa.

Je-li za předložkou *u* jméno začínající se dvojhláskou *ou*, je ['] rovněž před předložkou *u*: je tu tedy výslovnost jiná než sub *e*). Na př.: ale bila 'u ouvodu; já sem to našla 'u ousteckejch; nepotkali ste moji 'u ouvozu?

2. Je-li prostředním členem skupiny spojka *a*, *i*, je ['] až za ní a spojka se váže k samohláске předcházející, na př.: dnes tu bila a 'abisme prej šli taki; nechtela a 'utekla; fčéra a 'ičko ňic neví; tak sem šla a 'u tej zahrátki sem ho dohoñila; hřímalo a 'u Helclu mñeli rosvícino; moc to nebólelo a 'aspo(n) mam pokoj; bili i 'u ňeho; dicem (= diť sem) bila i 'u vás; — přišel z holkou a 'abisme mu prej dali noclech; to sem tam bil náhodou a 'akorát se to stalo, tak to vim; dali to Gruncloj a 'ičko bi to chteli spátki; bili s Nandou a 'ešte nejsou doma; ponděli a 'outerek mám fraj.

Někdy se vyskytnou v takové skupině dva ['] za sebou, na př.: bila 'i 'u Andi; mi sme bili s Nandou 'i 'u ousteckejch. — Ale i vázaná výslovnost bez ['] se vyskytne, zvlášt v řeči

rychlé; potom se ovšem artikuluje prostřední samohláska jen zběžně, na př.: jíst co maj a už bi mohli dát pokoj. Jenže jest zde tato vázaná výslovnost řídká, neboť v normálně rychlé řeči se právě tím ['] usnadňuje výslovnost nakupených samohlásek.

Poznámka. K příkladům se spojkou *a*, jež byly právě uvedeny, připojuji ještě poznámku o podobném vázání spojky *a* (také *ale*) ve složených větách. V nich se spojka *a* (*ale*) také váže bez ['] s posledním slovem první věty, ale za spojkou je pauza a teprve potom následuje druhá část souvětí. Je to tedy docela obrácený způsob výslovnosti, než byl popsán sub 4 na str. 97 n. A oba tyto sobě odporující případy jsou spolu dokladem, že výslovnost mívá někdy více možností a že se řídí leckdy nejrůznějšími činiteli a popudy, jak bylo již poznamenáno na cit. místě.

Příklady: tak tam nasel inej a | ten virost; tam bil keř a | pod' ním štiri vajčka; to tenkrát už bil napadlej sňích a | mi sme tepra vozili řípu; ten už bil dříf ale | menčí bil; tak sem ho houpil ale | nevím esi bude děla(t) dobrotu.

Příčina tohoto zjevu je ovšem zase psychologická: mluvícímu uvázne na okamžik myšlenkové pásmo a spojka *a*, *ale* je pak jen mechanickým pokračováním, pauza za ní pak trvá tak dlouho, dokud nepřijde mluvícímu na mysl výraz navazující myšlenku. Tento zjev je zvláště charakteristický pro ráz naší výslovnosti, neboť je velmi častý, častější než uvedený zjev opačný. Zvláště hojný a v oči bijící je u dětí, které napodobují výslovnost starších, a jak už bylo jednou řečeno (str. 97), rády ji přehánějí zvláště v takovýchto zvláštních případech. Můj otec, řídící učitel v Libotenicích, mi potvrdil velmi určitě toto pozorování. Věty uvedeného typu se opakují ve škole ustavičně, takže stále a stále po všechna dlouhá léta svého působení na škole musí opravovati tento provinciálistus ve výslovnosti svých žáků. Zní totiž někdy i dost nehezky a hrubě, neboť se často (a zase zvláště v dětské výslovnosti) nezvykle protáhne samohláska, jež se váže (zvl. spojka *a*).

6. ['] uprostřed slova.

Uprostřed slova se zhusta vyskytuje ['] ve výslovnosti Frintově ve spřezkách a ve slovech složených (Frinta 45 n.). V našem nářečí, pokud se takové složeniny vyskytují, vyslovují se obvykle plynule bez ['], ať již se na švu složeniny stýkají dvě samohlásky nebo souhláska se samohláskou. Na př.: potučitel (někdy podučitel); natučitel (nadučitel); s'oužit n. zoužit (z polozvučné); naučit; poučovat; poukázka; náušnice; neuctívje; neunavnej; pra'ulíčník i praulíčník; neustoupí, neustupnej; nejučeňejší; nejuctívjejší; samouk; vjerouka; mravoučnej atd.

Před *o* je hiátové *v*; navobjevat se, nevohrabanej atd.

7. V ostatních případech (za koncovou samohláskou, před souhláskou a j., viz Frinta 47) se vyskytuje ['] v naší výslovnosti jen porůznu a za zvláštních okolností. Podrobný výklad o tom již nepokládám za nutný.

8. Přehled výkladu o ['].

Shrneme-li nyní všechno to, co bylo lze vyšetřiti o výslovnosti ['] v našem nářečí, objeví se nám tento obraz:

1. Pevné nasazení je poměrně řídké.

2. Častěji a pravidelněji se vyskytuje před samohláskou po pause, před dvojhláskou po samohlásce a ve větších (trojčlenných a vícečlenných) skupinách samohláskových ve větném spojení.

3. Výslovnost vázaná (bez [']) je pravidlem a hlásky se při ní spojují tak jako v jednotlivém slově. Koncové souhlásky jsou při tom zpravidla neznělé; jenom předložky někdy zachovávají zvukost nebo aspoň její část.

4. Případů, kde by ['] byl vždycky nutný, není.

K české Kulbakinově mluvnici jazyka staroslověnského.¹

Napsal Josef Kurz.

Mluvnice jazyka staroslověnského, kterou na jaře minulého roku v překladě Boh. Havránek vydal bělehradský profesor, Rus Štěpán Kulbakin², jest první úplnou vědeckou mluvnici staroslověnskou v českém jazyce. Jest to zkrácené vydání obšírného zpracování francouzského, které se tiskne v Paříži pro sbírku příruček, vydávaných tamním Institutem slovanských studií.³ Překladatel doplnil zvláště bibliografii, která se udává v knize velmi úplně a jest velikou předností nové příručky. Kromě toho pocházejí od překladatele také poukazy na shodné jevy mluvnické v staré češtině, což lze též schváliti.

Kniha obsahuje tabulku hlaholského a cyrilského písma s udáním číselné hodnoty jednotlivých písmen, dále seznam zkratků a znaků (str. I—X), potom kapitoly úvodní (str. 1—14), dále

¹ Předneseno ve výtahu ve schůzi Jednoty českých filologů dne 16. březnu 1929.

² Štěpán Kulbakin, Mluvnice jazyka staroslověnského. Z rukopisu přeložil Bohuslav Havránek. Vyšlo za podpory ministerstva školství a nár. osvěty. Za 33 Kč. V Praze 1928. Nákladem Jednoty českých filologů. Str. X + 214.

³ Kniha ta zatím už vyšla: St. Kulbakin, *Le vieux slave*. (Collection de manuels publiés par l'Institut d'études slaves. V.) Paris 1929. (8) + 368 str. Za 60 fr.

hláskosloví (str. 14—88), tvarosloví (leckde s výklady kmenoslovnými; str. 88—182), skladbu (str. 182—202) a konečně do datek o staroslověnských nářečích a o pozdních redakcích církevně-slovanských rukopisů (str. 203—208). Na konci jsou drobné dodatky a opravy (str. 208—211) a obsah (str. 212—214).

V úvodě (str. 1—14) se pojednává obecně o místě jazyka staroslověnského mezi slovanskými jazyky, o různých jménech, která se mu dávají (srv. o nich nově také úvahu Ułaszynovu, *Prace polonistyczne* ofiar. prof. Janowi Łosiowi, str. 413—415), o národní příslušnosti staroslověňštiny, dále se probírají staroslověnské památky a řeší otázky, týkající se původu hlaholice a poměru hlaholice k cyrilici, konečně se vypočítávají hlavní staroslověnské mluvnice.

O vlasti jazyka staroslověnského správně poznamenává autor, že jest otázka ta rozřešena v prospěch theorie makedonské (srv. i článek Kulbakinův v čas. »Браство« 20, 1925 a zprávu o něm v LF. 53, 1926, 316). O staroslověnských slovech původu latinského soudí Kulbakin, že se mohla do překladů dostat od domácích pomocníků slovanských apoštolů, a dále vytýká, že mnoho t. zv. pannonismů neb moravismů je vlastně jen domnělých. »Některé názvy původu latinského přešly do byzantsko-řeckého jazyka a z něho pak vnikly do jazyka cyr.-met.« Úvádí ř. *ἀλλόριον, μίσσα, παγανός, παπᾶς*. Upozorňuji — souhlasně — na známý cyrilský přípisek v Assem. evang. l. 46c—d (mezi oběma sloupci zdola nahoru): *ο παπᾶς κληνι κρῶνοσι πησα εσαν(ς) γελνε σνε*, slovo řecké není tu tedy přeloženo. O jiných slovech ukazuje autor, že jsou doložena i v jihoslovanských nářečích, na př. *ocat, komka, lokva, sokačii*, o slově *sokačii* však připomíná na str. 209, že nenáleží asi do cyr.-met. jazyka. K tomu bych podotkl tolik: půjde o to, jsou-li slova ta v jihoslovanských nářečích starého původu a starého rozšíření, do jihoslov. nářečí se mohla ovšem jediné dostat od západu; není-li tomu tak, pak by jejich nynější rozšíření (autor ukazuje na dnešní rozšíření zvláště u tří) neznamenovalo mnoho pro otázku o jejich původu v cyr.-met. jazyce.

O staroslověnských památkách soudí autor obecně, že náleží »celkem do 11. století: jen jednu nebo dvě z nich lze hypoteticky klásti do konce 10. stol. nebo na začátek 11.«. Při výkladu o původu hlaholice vede si autor velmi opatrně: správně vykládá, že je její základ řecký, a připouští možnost, že »Konstantin, jako učený orientalista, užil v jednotlivých případech liter východních písem, aby označil ty slovanské hlásky, pro něž nebylo písmen v řecké abecedě«. Literaturu, kterou při tom autor uvádí (srv. i pozn. na str. 209), bylo by lze nově značně rozhojnit, ale spisovatel asi neměl úmyslu citovati všech novějších projevů v úplnosti; přesto jest třeba ještě poukázat na Jagićovo dílo *Графика у Славянъ* (Энци. слав. фил. III, 1911) a na český souhrn příslušných otázek od prof. Pastrnka: »O prvním slovanském písmě

a jeho původci* (rektorská přednáška), Universita Karlova v Praze v roce 1922—1923, str. 19—31¹.

S náležitou opatrností probírá autor v úvodu také principiální otázku, které písmo z obojího, hlaholské nebo cyrilské, jest starší a spojeno s činností Konstantinovou. »Nemáme tedy přímých důkazů pro řešení této otázky. Nicméně některá fakta a nepřímé úvahy svědčí pro domněnku, že písmem cyr.-met. byla hlaholice.« Zvláště Kijevské listy (třebas autor o nich soudí, že nesouvisí s překladatelskou činností slovanských apoštolů) a pozdější Pražské zlomky »nutí, abychom předpokládali, že písmem starého písemnictví v diecési Konstantina a Metoděje byla hlaholice, nikoli cyrilice«. Ale důvody, kterými autor tuto domněnku opírá, nejsou sestaveny tak přehledně a tak úplně, jak by si bylo přáti. Hlavní důvod, jazykový poměr památek hlaholských a cyrilských, není uveden a památky hlaholské v úvodě po této stránce vůbec nedoceny. Právě autor o jejich vzájemném stáří: »Nejstarší památky cyrilské i hlaholské jsou pak přibližně ze stejné doby, z konce 10. století« (str. 7). O stáří hlaholských památek se praví na str. 11: »Jest všechny patrně klásti do 11. stol. a jen Mis. K. lze položit na konec 10. stol. nebo na počátek 11. stol.«, o cyrilských však čteme na str. 13 domněnku, že »Savvina kniha, Supraslský rukopis a Chilendarské zlomky náležejí do první poloviny nebo právě do poloviny 11. stol., zl. Undolského a Make-donský pak nejzřejmě do konce 11. století.« Tyto a pod. věty mohly by vést k ne docela správnému pojetí poměru obojích památek. Myslím, že četba mluvnice samotné povede čtenáře k jinému názoru o poměru tom než k tomu, kterého by mohl nabýti z úvodu. Srv. k věci nově důležitý posudek knihy E. F. Karského, *Славянская кирилловская палеография* (Ленинград 1928, изд. Академии Наук) od prof. Vajse v Slavii VII, 1928, str. 628 až 633. Názor, že je hlaholice starší než cyrilice, jest více než pouhou domněnkou nebo předpokladem, uvážíme-li zvláště větší jazykové stáří hlaholských památek ve spojení s ostatními důvody, které máme po ruce.

Při výpočtu jednotlivých staroslověnských rukopisů uvedena vždy příslušná literatura a to v značné úplnosti. Bylo by bývalo dobře zaznamenat také počet listů jednotlivých památek, aby mohl čtenář získati lepší představu o jejich objemu. Nelze za jisté přijmouti tvrzení, že Kijevský misál (lépe jest se držeti u nás obvyklého názvu Kijevské listy) »nemůže souviseti s překladatelskou činností slovanských apoštolů«, protože je to překlad z latiny, nebo že »překlad homilií zachovaný ve sborníku Clozově nesouvisí ovšem s počáteční periodou církevněslovanského písemnictví«. K literatuře o Kij. l. přibyla nově stať Grunského: *Київ-*

¹ Odstavec o této otázce v knize F. Dvorníka, *Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle* (Paris 1926), 162—4, k němuž jsem dodal bibliografii, má některé vady.

ськи листки та Фрейзінгенські уривки, Записки істор.-філол. відділу Укр. акад. наук XVI, 1928, str. 7—25, a zejména velmi důležitá kniha Cuniberta Mohlberga: *Il Messale glagolitico di Kiew* (sec. IX) ed il suo prototipo romano del sec. VI—VII. Atti della Pontificia Accademia romana di archeologia (serie III). Memorie. Volume II. (Estratto fuori commercio). Roma (Tipografia Poliglotta Vaticana) 1928, str. 207—320 + tav. XXXV—XL. Srv. též mé srovnání přepisu Jagićova s originálem v LF. 54, 1927, 355—356. K značkám v Kij. listech srv. Nahtigal, *Razprave* I, 1923, 156 sl. K lit. o Zogr. srv. ještě: v. Wijk, *AslPh.* 39, 15 n., JФ. 5, 1925—1926, 42—45, *ZslPh.* I, 1925, 279—286, *Slavia* 6, 1927, 233—238, *AslPh.* 41, 1927, 117—121, pro poměr Zogr. a Mar. srv. i Buzuk, *Известия Отд. р. яз.* XXIX, 1925, 352—356; bylo by lze uvést i další projevy starší. Autor nebere vůbec zřetel k v. Wijkově theorii o jazykovém rozdělení kod. Zogr., také Buzukových vývodů o rozdělení Mar. si nevšímá. Vzadu v poznámce uvádí se při Mar. ev. spis Vajsův, *Evangelium sv. Marka* a jeho poměr k řecké předloze, v Praze 1927, cituje se též projev Vajsův ze *Slavie* 3, 1924, 470 n. Umístění knihy té (v poznámce) při Mar. ev. je jistě nevhodné, protože je docela vnější okolností, že ve spisu tom, který hýbá otázkou v slov. filologii od dob Dobrovského neprávem zanedbanou, vzat za základ pro srovnání s řeckým textem právě text ev. Marianského (srv. ref. v LF. 55, 1928, 273—274). Vůbec by bylo bývalo dobře o otázce poměru slov. textu k řeckému podání poučení několika větami; bylo by bývalo možno citovati i novější projevy o ní, i Vajsovy. Při Assem. ev. lze dodati, že je vydání Račkého podáno hlaholicí, kdežto Črničovo latinkou; o označení hlav v Assem. a v jin. pam. srv. Vajs, *Čas. Kat. Duch.* 1928, 257 sl. K lit. o Cloz. budiž dodán nyní také čl. v. Wijkův v *Slavii* 6, 1927, 239—245. V poznámkách k Sinajskému žaltáři (str. 10) se praví, že »památka ta podle fakt paleografických i jazykových náleží přibližně do téže doby jako Assem., Cloz. je snad o něco mladší«, ale o Cloz. se poznamenává, že »sama památka podle své stránky paleografické a jazykové není mladší než Assem. a Mar.« Jak tomu máme rozumět, který soud o Cloz. je skutečně platný? K Ps. Sin. srv. i Kulbakin, JФ. 5, 69—82. K Pražským zlomkům, které jsou tu též uvedeny (ovšem s určitou výhradou), srv. i poznámky Ljapunovovy v *AslPh.* 28, 1906, 478—480 (»Wie soll man I B. 4—5 der Prager glagolitischen Fragmente lesen?«). K Savvině knize vyšel nově spis Pogorělovův *Изъ наблюдений въ области древне-славянской переводной литературы. III. Опытъ изученія текста Саввиной книги.* Sborník filos. fak. university Komenského v Bratislavě V, 1927 (str. 120). Mezi cyr. památkami uvádí autor i evangeliář Ostromírův. Jak je patrné z datování, nemohl mít autor některých uvedených projevů ještě po ruce, zde jsou citovány pro úplnější informaci.

V úvodu bychom si přáli zmínky i o jiných významných věcech. Vedle uvedené již otázky o poměru slovanského překladu k řeckému originálu bylo by bývalo na místě promluvit i o problémech prvotní překladatelské činnosti slov. apoštolů, tak o rozsahu překladů pořizených od slov. apoštolů, o poměru evangeliáře k čtvero-evangeliiu.

M e t h o d a z p r a c o v á n í Kulbakinovy grammatiky jest v celku popisná — podán tu, pokud bylo lze, všestranně materiál mluvnický z nejstarších církevněslovanských památek, ovšem s náležitým odlišením jednotlivých vrstev, které lze v těchto nejstarších památkách zachytiti. Prof. Kulbakin se vůbec velmi přičinil, aby podal obraz původního cyr.-met. jazyka a aby jasně odlišil periody pozdější, které se v staroslověněštině odrážejí. Na druhé straně jest však třeba říci, že výklady, týkající se poměru staroslověněštiny k praslovanštině a prajazyku indoevropskému, jsou velmi skoupé a že sotva stačí k poučení o poměru tom, k poučení třeba základnímu. Tento nedostatek vyplývá ovšem ze způsobu, jak Kulbakin svou mluvnicí zpracoval. Jiná námitka však se týká samotného Kulbakinova zpracování staroslov. mluvnice podle metody statické. Při ní záleží zajisté především na živém spojení jistých tvarů a pod. v jazyce vývojového stadia, o které jde. Ale je právě otázka, bylo-li vše vskutku tak, jak se to v naší mluvnici spojuje, jinými slovy, bylo-li vskutku v 9. až 10. stol. pocítováno živě vše tak, jak si to my dnes představujeme. A tu si dovoluji k některým věcem vysloviti pochybnosti, srv. dále.

Poznámky k hláskosloví (str. 14—88). Ve dvou paragrafech (str. 14—16) probrány hlásky jazyka praslovanského a jazykové skupiny jihoslovanské a v dalších dvou paragrafech (str. 16—17) jsou obecné poznámky o hláskosloví jazyka Cyrillova a Metodějova a staroslověnských nářečí v 10.—11. století. K šestému jevu obecně jihoslovanskému (>změně *z, ʒ* před *j* v hlásky, třebaže kvantitativně redukované, přece kvalitou odpovídající hláskám *y, i* [*myjō, bijō* atp.]¹) třeba podotknouti toto. Na str. 169 se praví o slovesech *kryjō, myjō*: »kmen končí na *-y* (z *ū*): *крьти — крьѣ, мыти — мыѣ* atd.« Autor patrně soudí na str. 169, že inf. kmen působil na kmen praesentní tak, že *kryjō* by pak mělo *y* z *ū*, ale stylisace na str. 16 a také 43 vede k domněnce, že jde o tvar **krzjō* atd.; v staroslověnských památkách však není vůbec tvarů jako *крьѣ, мыѣ*. Tvary jako *оуѣмы* impt. Zogr. Mt. 6, 17, Sav. 73 a j. nemohou svědčit pro dvojhlásku, jak myslí opět nově Thomson, ZslPh. 5, 1928, 123¹, jde jen o stahování (srv. Vondrák, Altksl. Gr.² 450 a můj důvod v LF. 51, 1924, 178).

Jak již řečeno, jest hlavním obsahem nové mluvnice popis stavu různých mluvnických jevů v jednotlivých staroslov. památkách. Probírá se nejprve zachování nosovek (str. 18—22).

Autor konstatuje především stav v Kijevských listech a v Zogr. ev. V tvaru **неверескоомъ** v VI^b 7—8 v Kij. l. vidí právem přepsání; upozorňuji i na **вѣсѣдъ m. вѣсѣдъ** (omyl u Jagiče), srv. LF. 54, 356. Souhlasiti lze s výkladem platnosti a původu zvláštního nosového znaku v nom. sg. masc. part. praes. typu **градѣ, сѣ** v Zogr., o palatálnosti *d* před *e* ve **куда** (Kulbakin 18 praví: »kdežto ve **куда** bylo *d* pravděpodobně palatalisováno«) ovšem nic s určitostí nemůžeme říci, srv. sám Kulbakin, *Slavia* 2, 1923, 433 sl. a v mluvnici na str. 71. Správně posuzuje Kulbakin stav v Zogr. opatrně. »Mnoho dokladů takových odchylek lze vysvětlovati jako přepsání.« O záměně **а** s **е** praví, že »vysvětlovati všechny takové příklady jako přepsání je těžko«. Myslí, že podklad tohoto matení je do jisté míry fonetický, nosovka **а** byla snad slabě nasalisovaným *e*. Ale doklady, které autor cituje, nejsou jistější než ostatní. Především třeba vyloučiti **вѣкъша** J. 6₁₉ nom. pl. masc. (m. **е**)«. V tomto dokladě totiž není **а** m. **е** jak myslí autor, nýbrž m. **-а** (srv. Mar.) nebo **-ов** (srv. Ostr.), jde o akk. neb o dat. sg. a tedy sem tento případ nenáleží, ostatně okolí jasně ukazuje, kde jest hledati původ chyby. Místo to zní: **оузырѣша ісѣ ходаша по морю і близъ кораблѣ вѣкъша. оубоѣша сѣ**, ř. text zní: *θεωροῦσιν τὸν Ἰησοῦν περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐγγὺς τοῦ πλοίου γινόμενον καὶ ἐφοβήθησαν*. Srv. k věci Grunskij, *Очерки* 317. Spojka **и** před **оубоѣша сѣ** jest vynechána i v Assem. Také druhý příklad, který Kulbakin cituje, patrně sem nenáleží K. uvádí: **ѹто бѣша** J. 10₆ (m. **бѣаше**), celé místo zní: **они же не разоумѣша ѹто бѣша. бже глаша їмъ, ř. ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἔγνωσαν τίνα ᾧ ἐλάλει αὐτοῖς**, ale Mar. má **бѣша — глашѣ** a Ass. má: *čto sgtz éže glagolaaše*, jde nejspíše o tvar, pretvořený podle plurálu z předlohy (*тіна ā*), nikoliv o sing., teprve v **глаша** je porucha vlivem předcházejících sloves. V 1. příkladě (**къ время скою** Lk. 1₂₀ m. **скоѣ**) jde na první pohled o vliv slova **время**. Konečně čtvrtý příklad, který autor uvádí, je zřetelně více pokažen než právě v první slabice, jde o slovo **баштьднѹ** Lk. 20₂₉. Pokusil bych se je vyložit takto. Máme tu v první slabice sekundární nosovku, vzniklou anticipací a zesilenou labiální artikulací předchozí hlásky. Anticipace tato se vyskytá nejvíce právě u nosovek a likvid, srv. vulg. lat. *vinginti*, frc. *vingt*, p. *Inflanty* z *Iflanty*, a pod., srv. Ulaszy, *Symbolae grammaticae* in honorem J. Rozwadowski II, 403. Bylo by se tedy nejprve vyvinulo z *beštędnę*, u něhož nebyla již patrná souvislost s předložkou *bez*, *beštędnę*, což se změnilo působením nových vlivů (vliv následujícího *ę*, dissimilace, přízvuk?) v *beštędnę*. Poučný jest v Zogr. podobný příklad **отамашааго** Lk. 6₃₀ m. **отемашааго**, který vyložil Weingart, ČMF. II., 392 (»tuto grafiku máme spíše za mimovolné označení sekundární, třeba jen fakultativní nosovky, která se mohla před labiálou vyvinouti«). Vliv labiály — podotýkám — mohla při této záměně zesilovati i následující nosovka *jǫ*. Vondrák, *Altksl. Gr.*²

148 vidí v БАШТЪДЪНЪ, ОТАМЛѢШТАГО prostě písařský omyl. Jagić, Prolegomena XX uvádí celkem 9 případů záměny **л** — **е** v Zogr.; odpočítáme-li J. 6₁₉, které uvádí Jagić neprávem, zbývá 8 případů, z nichž bych však za jistější pokládal jediné Lk. 24₂₂ ОУЖАСИШЕ m. ОУЖАСИША (ἐξέστησαν). Grunskij, Къ Зорп. ев. 24 sl. a Лекциѣ 72 uvádí další dva doklady, z nichž je snad bezpečnější J. 4₄₅ ПРИИШЕ m. ПРИИША, ač i tu mohlo působiti okolí. Probírání všech případů by vedlo daleko, o tom na místě jiném. Poklesu nasalisace u nosovky **е** nasvědčují i doklady záměny **л** a **н** (vedle vyskytající se záměny **е** a **н**), ač část těchto dokladů může býti také jen přepsání. Spolehlivější doklady záměny **л** a **н** jsou tyto: **СНОКЕ КАША** (m. КАШН) Mt. 12₂₇, **ОСЖДАТЬ** L. 11₃₁ (m. **ОСЖДНТЬ**), **ОУЗЪРНТЬ** Mt. 13₁₅ (m. **ОУЗЪРАТЬ**).¹ Ale v **ОСЖДАТЬ** je asi plurál (srv. M. Weingart, ČMFL. II, 392). Srv. i Mt. 12. 42. **ОСЖДАТЬ** Lk. 11₃₁ čte i Nik. I ostatní dva případy se leckdy vykládají jako chyby písařské, srv. Weingart l. c. Ve **КАША** chce ostatně sám Kulbakin viděti jen grafickou asociaci. Je vidět tedy, že je materiál velmi nejistý. Myslím proto, že domněnka o poklesu nasalisace u **е** v Zogr. není mimo pochybnost. Doklady, které uvádí prof. Kulbakin, nejsou bezpečnější než ostatní, které máme po ruce. Autor se též domnívá, že se již v řeči písaře Zogr. začala záměna nosovek. Cituje známé **ВОДЫ ВЪСЛЕПЪШТАЖЪ** J. 4₁₄. Je-li tomu tak, pak by tento zjev charakterisoval jazyk posledního písaře Zogr. ev. nebo jednoho z posledních písařů. Totéž se domnívá Kulbakin. Nebylo by bez významu, že se tento případ vyskytuje právě v Janově evangeliu. — Při Mar. se Kulbakin — asi právem — drží známých názorů Jagićových. Proti nim vyslovil se obsírně Buzuk v Изв. 29, 1924, 307—334 — srv. též kapitolu Buzukovu (úvodní) v Изв. 1921, 2. kn., 109 sl. —, jeho výklady však nepřesvědčují (srv. Kulbakin, JФ. 5, 304—306) a nejsou na některých místech ani dost jasné.¹ — Při Assem. evang. mluví autor o silné palatálnosti souhlásek **ж** a **у** a odkazuje dále k § 117, v němž se však o věci nemluví, a jen v § 118 se praví, že „podobné stopy — více méně ojedinělé — po bývalé palatálnosti souhlásek **ш**, **ж**, **у**, **ц**, **с** a skupin **шт**, **жд** nalézáme i v Euch. Sin., Assem., Sav. a Supr.“ — Při Ps. Sin. vykládá Kulbakin fonetickými příčinami jen záměnu **ж** - **о**. K nosovkám v Ps. Sin. srv. též Buzuk, Изв. 29, 318 sl., též Kulbakin, JФ. 5, 1925—6, 305¹. Je otázka, pokud se doklady pro záměnu **ж** - **о** jeví u jednotlivých písařů kodexu. Buzuk totiž shledává poruchu jen u ně-

¹ Nesprávně však praví A. Marguliés, AslPh. 42, 1928, 41, že Buzuk chce proti Jagićovi „gerade das Umgekehrte zu beweisen und o für **о** als Dialektkriterium zu erhärten“. Buzuk pravý opak proti Jagićovi netvrdí, nýbrž přikládá při vývoji nosovek v Mar. váhu jistým faktorům morfologickým, při čemž ovšem **о** m. **о** nepokládá za přepsání: **о** prý dalo **о** v kořených slabikách, ale odlišné reflexy **у** slabikách nekořených (**о** i **у**). O zachování **е** v Mar. soudí Buzuk na str. 366 tak jako Kulbakin.

kterých písařů, jiní psali správně. Jest proto třeba rozebrat po jazykové stránce různé části Psalt. Sin. Kulbakin právem přechází mlčením zdánlivý doklad pro a m. ж v. Ps. Sin. Doklad ten *въ незлоба* (uvádí jej Vondrák v Altksl. Gr.² 154 z Ps. 210) jest místo *въ незлобѣ ѣв тѣ ἀκαρία* (*въ незлобѣ* Pog., *въ незлобѣ* Bol., *въ нез'lobii* Čud.). Připomínám, že jsou v Zogr. dva doklady na -a m. -ж (srv. Grunskij, *Къ Зогр.* ev. 25), ale žádný nemá patrně původ hláskoslovný. Také o ж - и v Psalt. se K. nezmiňuje. — K střídání forem slovesa *поманѣти* — *помѣнѣти* upozorňují na zajímavé rozložení v Zogr. Pro *помѣнѣти* jsou v ev. Matoušově 3 doklady, v Markově 1 doklad, v Luk. 3 dokl., v Jan. 2 doklady, kdežto *поманѣти* je doloženo pouze v Luk. dvakrát a v Jan. rovněž dvakrát. Toto rozložení by mohlo svědčit pro v. Wijkovy rozdíly mezi začátkem a koncem rukopisu a dalo by se to i odůvodnit, srv. Zubatý, *AslPh.* 15, 497, Vondrák, *Altksl. Gr.*² 140, Weingart, *ČMF.* II, 393, o stpol. **-pomienac* srv. Ułaszyn, *Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski* II (Cracoviae 1928), 406.

V dokladech jako *праврати, правратишъ, пограблѣи* z Psalt. Sin. lze viděti přepsání (k str. 24). — K záměně *ы* - *и* upozorňuji i na případy *ы* m. и. V Zogr. J. 6. 63 se čte: *ѣтъ ѡже азъ глаголю вамъ да живете сътъ.* ř. *τὰ ὅματα, ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστιν καὶ ζωὴ ἐστιν.* Shodně se čte i v Mar. a v Assem. Tu je asi případ pádové atrakce, pocházející již ze starší předlohy. Pro Mar. (srv. k věci též Buzuk, l. c. 324—327) se leckdy uvádějí doklady *старѣцы* a *пѣназы* jako příklady této záměny, ale v *пѣназы* (J. 215) jde o akk. pl. a nesprávně v něm tedy vidí uvedenou záměnu nově v. Wijk v RES. 7, 1927, 10. V obou případech není vyloučen vliv okolí. *и* m. *ы* jest i v jiných památkách než jen v těch, jež uvádí Kulbakin, srv. Vondrák, *Altksl. Gr.*² 80, *ъ* m. *ы* jest i v Ps. Sin., srv. Buzuk, l. c. 324.¹

V svém srovnání Jagićova přepisu se snímky Kijevských listů upozornil jsem v LF. 54, 1927, 356, že jer v dokladě *въсѣхъ* není jisté, tamtéž jsem uvedl psaní *над оплатѣи* a *отпадѣи*. — Správně poznamenává autor, že nebylo redukované samohlásky v slovech *тѣснѣ, опрѣснѣкъ, деснѣ, прѣснѣ, ложесна* a snad i v *вѣстѣи*; totéž lze říci i o dalších slovech, jako *любѣзи, рѣснѣ, рѣснотѣ, наснѣ*. — Při výkladu o zániku jerů bylo by bývalo dobře upozorniti zvláště i na důležité stadium se znaménky, označujícími vypadnutí jerů, srv. na př. materiál ze Zogr. a Assem. Částečně šel ovšem vývoj v kladení znamének dále, srv. LF. 53, 1926, 247. — K výkladu o tvaru *езеръ* v Zogr. podotýkám toto. Není možno viděti v *ъ* m. *о* nějakou nefonetickou změnu, asociaci *ъ*

¹ Dva případy s *о* m. *ы* v Sav., které cituje nově Thomson v *ZslPh.* 4, 1927, 353, jsou jistě chyby, které se mohou vysvětlit blízkostí *ъ* a *ѣ* v hl. originálu Sav. knihy.

s o, nýbrž jde o tvar původní. Dublety *ezero* — *ezerŏ* se vyskytují v dial. ruských, v luž srbštině, srbehrv. a v sln. Správně proto praví Vaillant v BSL. 21 (num. 86), 1928, 38: »le flottement *jezero* — *jezerŭ* en slave indique bien plutôt qu'on a affaire à un dérivé dont la forme n'était même pas fixée en slave commun.« Mohu poukázat na to, že se forma **ѣзеро** vyskytuje také v Savvině knize (54b), kdež se přece vokalisace *z - o* s jistotou nevyskytuje a kde by tedy k podobné asociaci jako v Zogr. nemohlo dojít. Srv. v mluvnici na str. 30. Za pouhé přepsání není ovšem také možno formu **ѣзеро** považovat. — K dokladu **неповинныхъ** (v mluvnici je **-ыхъ**, str. 31) upozorňuji, že Jagić místo toto v svých *Corrigenda et addenda* opravil v správné **неповинныхъ**, v Mar. pak se nepíše v tomto slově **неповинныхъ**, jak je v mluvnici, ale **-ыхъ**. O vynechání jeru v Zogr. v tomto slově tedy nejde. — Pokud se týče vynechávání jerů v Assem. ev., podotýkám jen, nechtěje předbíhati rozboru jazyka, že běží ve veliké míře o konce řádek, kde nebylo lze slova dopsat (scházejí i jiné hlásky, nadpisuje se a pod.), souhlasím proto s Marguliěsem, který praví v AslPh. 42, 1928, 65: »man kann dem Zeilenende nicht genug Aufmerksamkeit bei Betrachtung aksl. Graphik schenken.« Obojí vydání ev. Assemanova kromě toho ovšem nedostačují. — K stavu jerů na konci předložek, resp. předpon **кѣз-**, **нз-**, **рлз-**, **бѣз-**, **об-**, **от-** atd. (str. 32—33) třeba poznamenati, že autor, resp. překladatel má jediný název »předložky« i ve významu »praepositio« i ve významu »praeverbium« (předpona). To bude jistě vadit, my jsme zvyklí obojí termín lišit, srv. na př. výklad o *отъ* a *от* v Hujerově Slovanské deklinaci jmenné. Jest třeba přesně odlišiti psaní **отъ** jako předložky a jako praeverbia, srv. *Мвѣма* 428. Již v Kij. listech je **отымъ** 2. sg. imper. Vb 21. Při **отрѣшнѣ** se praví: »nesloženého **рѣшнѣ** se neužívalo«, je však ještě možnost odchýlení významu, srv. doklady v Supr. Zajímavý by byl poukaz při tomto slovese i na doklady z jiných slov. jazyků. Ke kompositům s **от-** možno uvésti též **остѣшнѣ**, dále **окръвнѣ** Zogr., Mar. Lk. 2. 32 proti jiným památkám. Tvary **отымѣтъ** a pod. správně nazvány »nově tvořené«, srv. *Мвѣма* 436 sl. — Pro fonetický původ t. zv. assimilace jerové svědčí též doklady assimilace u jiných samohlásek než u jerů, srv. Vondrák Altksl. Gr.² 263 a mé poznámky k Zogr. v LF. 50, 1923, 230. — Zajímavým způsobem opírá autor svůj výklad o analogickém původu přehlásky jerové v sudé posici: ukazuje totiž na to, že »všechna slova, v nichž vzniklo analogické *z* m. *z* nebo naopak *z* m. *z* v zavřené slabice, jsou slova se ztracenou nebo zeslabenou asociací« (str. 36). Je jen otázka, bylo-li tomu tak vskutku u všech slov, srov. **взлѣтъ**. — Není zaznamenáno pozorování v. Wijkovo o t. zv. labialisaci jeru před *m*, jako **тѣмъ**, **сѣмъ** **штѣ** (Buzuk op. c. 118 viděl tu vliv předcházející souhlásky). Souhlasím však s odmítnutím výkladů v. Wijkových o přehlásce

jerové. — Nakonec pojednáno o jerech neetymologických — tu reprodukovány celkem výsledky Vasmerovy z ZslPh. 1, 1924, 156 n. Autor myslí, že jsou v některých případech takových v konsonantických skupinách přece jen jery původu grafického; ale **авраамъ** bych s **гарьриилъ** nesrovnával, protože příkládám váhu samohláске následující po souhláskách **вр**; **ъ** v **закъла** je jistě jen morfologického původu a náleží do jedné řady s tvary sloves **мърети**, **стърети** a pod. Důležité svědectví podává stč. tvar *vekla*, srv. Gebauer, Hist. ml. I, 85: *kzlati*, novotvar prastarý. Není tedy **ъ** v uvedeném slovese »jen grafického původu«. Důležité dodatky k těmto věcem bude lze podati v rozboru nadřádkových značek v Assem. a v Zogr. — Mohlo by zajímati posouzení jerů také v případech jiných, na př. v zájmeně relat. **иъъ**, které se vyskytá jen v Zogr. a ještě tam má zvláštní podmínky a které nepravděpodobně vyložil Havránek, *Mvŕma* 359. O tom na místě jiném.

Z výkladů t. zv. napiatých jerů je patrné, že autor považuje za původní v staroslov. originálech a za náležité jen psaní s **y**, **i**; **ъ**, **ѣ** vysvětluje pak analogií nebo (při slabých) připouští i vlivy jiné. Poukaz, že je vždy **крыжъ**, **мыжъ** není dostatečný, jak již pověděno, protože je **y** v těchto slovesech jiného původu. Proti názoru, že je **y**, **i** původní a **ъ**, **ѣ** pozdější alespoň v historii opisů kodexu Zografského, svědčí jasně rozložení případů s **-ъj-** v jednotlivých evangeliích uvedené památky: **-ъj-** se tu píše, jak známo, buď jako **-ѣн-**, **-ѣт-** a pod. nebo jako **-иин-**, **-иит-** a pod., a to tak, že **ъ** jest zvláště v evang. Markově a Lukášově (v ev. Markově asi 32·70% a v ev. Lukášově asi 53·60% všech příslušných případů), kdežto v ev. sv. Matouše je **ъ** v této posici jen asi v 2·7% případů a v ev. Janově asi jen v 4·9%. Protože pak ukazuje ev. Markovo a Lukášovo starší formy imperf., slož. adj., kondicionálu a jiných forem opět proti Matoušovi a Janovi, nemůže býti nejmenší pochybnosti, že je také v psaní t. zv. napiatých jerů **ѣ**, které se rozložením shoduje s rozlohou uvedených forem naprosto jistě starších, psaním původnějším a starobylejším než **и**, které je tu pozdější. O věci pojednám podrobněji opět na místě jiném. — Výklad faktů v psaní slož. adjektiv v Zogr. lze přijmouti. Pro osud jerů »napiatých« v Mar. ev. srv. Buzuk, Op. cit. 134—143 (1. č.) a 353 sl. (2. č.), zajímavé výklady o jerech v této poloze v Cloz. podává v. Wijk v uvedeném již článku v Slavii 6, 239 sl. Tvary jako **прнемъ**, **наемъникъ**, **емъше** pokládá Kulbakin za analogické.

V matení **ѣ** a **и** jest Kulbakin právem nakloněn viděti leckde přepsání nebo nedorozumění. Poukazují na případný Weingartův výklad tvaru **хкалннѣ** v Zogr. Lk. 19. 37 (ČMF. 2, 1912, 296), v **иистѣ** J. 6. 53 vidím vliv okolí; rovněž další doklad, který mohu citovati z Assem. 73^a 8 (Mt. 6. 1), dá se vysvětliti také cestou jinou. — Jak rozuměti výkladu na str. 50, že se v Zogr. »ve skupinách **рѣ**, **лѣ**, **рѣ**, **лѣ** z prasl. *rъ*, *lъ*, *rъ*, *lъ* (rus. *ро*, *ло*,

ре, ле) — je-li v následující slabice opět *z*, *z* nebo slabé redukované *i* — vždycky *ъ* a *ь* přesně rozlišují a *nikdy se nezatměňují*; píše se *бръкъ* (rus. бровь), *кръкъ* (rus. кровь), *плътъ* (rus. плоть), *брьнне*, *тръхъ* (rus. трех)«, když tomu odporuje to, co řečeno v § 75 (str. 55)? Jde v obou případech o tutéž památku? Citát *врхоу* ze Zogr. Mt. 5.14 (str. 51) není správný, psáno jest v kodexu *вр...хоу*, po *вр* asi něco chybí, jest to na konci řádku; v Jan. 5. 24 dokladu *цркъке* nenalézám. Při Ostr. nepřipomenuty případy s plnoblasím (s psaním *-ьрь-*), srv. Vondrák, Altksl. Gr.² 181. — Vedle rus. *ем*, *естъ* srv. i rus. *ядение* (k str. 61). — Pro výslovnost počátečního *е* v stsl. památkách srov. Mladenov, Два въпроса изъ старобълг. грам. (Списание на Бълг. Акад. на Наукитѣ, кн. XXXV, София 1926, str. 37—59), nově též Marguliés, AslPh. 41, 1927, 93 sl., o *ен* srov. Pogorělov, Bratislava 1, 1927, str. 193 a Naše řeč 12, 1928, str. 19. Kulbakin vysvětluje, proč je *ен*, *есе*, *еда* zachováno bez jotace, ale neudává náležité příčiny, proč by měl být týž stav také u *етеръ*, *елень*, *езеро*. To, že je v lit. *ēžeras*, *ēlnis* nebo že **eterz* obsahuje v první části *e/o* a ne *je/jo*, nic nepraví, jde přece o slovanskou prothesi. — K literatuře o počátečním *ju*-*u* možno nyní doplniti v. Wijka, Slavia 6, 1927, 239 sl. a Grunského, Къ Зогр. ев. 35 sl. — K odstavci o assimilaci a dissimilaci vokálu a o stahování (str. 64—65) bych podotkl, že úplné stažení v dativě *-оумоу* nastalo asi dříve než stažení v gen. *-аго*. Na to poukazuje stav v staroslov. památkách. V dokladech jako *ижеси*, *единоготъ*, *съ ижековомъ полноу* atd. v Mar. nejde asi o nic více než o zjev grafický; známo též, že Jagić v podobných případech v Zogr. a Mar. špatně dělivá počáteční *и*.¹ — Pro statistiku případů s *l* epenthetickým (str. 73 sl.) mělo být vedle Vondráka poukázáno též na Orěškova, Изв. на сем. по слав. фил. при унив. въ София II, 1907, 1—64. — K tvrzení na str. 79 o *s* v Pražských zlomech a v Kijevských listech dlužno jen připomenouti, že je *s* v Praž. zl. jako číslovka IA 15, v Kij. l. pak ovšem není *s* z *g*, ale je tam *z* ve formách jako *подазь* atd. z původního prasl. dial. zápslov. *dz* (v § 113 nepřipomenuto, že je *z* v Kij. l. ze *dz*). Pro Mar. srv. známé *пъицъ* (předěláno v *-съ*), srv. Jagić 420 a 138: «описка важная относительно произношения». K výkladu o *sc*, *zdz* v Mar. srv. též Buzuk, Изв. 29, 1924, 334—7. — Citát na *шъ* ze *skj* v Kij. l. (str. 81) vypadá tak, jako by tam byl jen jediný uvedený doklad, je jich tam však celkem pět, srv. Vondrák, O původu... 97, také *оуишъение* má v Kij. l. doklady dva. Mělo být vzpomenuť, že je

¹ Z případů, kde se »stahuje« na témž místě v Zogr. i v Mar., nelze dokonce nic usuzovat pro poměr obou kodexů, jak by chtěl Sköld, Aperçu sur un texte de lectionnaire en vieux slave de la Bibliothèque Royale à Stockholm (Lund 1927), str. 35. Jest totiž dosti případů jiných, kde se Zogr. a Mar. v této věci zase neshodují.

i v Praž. zl. на соудшшии II B 21. — Výklad poměru forem s шю:шюу atd. proti formám s шѣ:ша atd. podává též v. Wijk, RES. 7, 1927, 14. O zachování шю atd. v Mar. zajímavé vývody naleznou se u Buzuka, Изв. 1918, 143—149. — Na tvar slovesa исцѣлѣти hledí autor jako na původní (str. 85), tvaru slovesa исцѣзѣти sice nepřipomíná (str. 81, 85—86), ale je patrné, že vidí v -сѣ- psaní umělé, etymologické, ne však výraz skutečné výslovnosti. Myslím však, že třeba obojí případy posuzovati stejně. Je patrné, že se mohlo sc v skloňování držet lépe než v složených slovesech, jakmile se ztratilo vědomí spojitosti s předponou из. — K otázce o fonetickém významu hlásk písmeny ģ srv. na př. doklad pro r m. ģ z Assem. 158 b 8—9 (RIT-AGHĠ). — Za ř. ѣ bývá v Assem. také ѣ. Srv. na př. ма в hlavě 74 d 23.¹

(Konec přístě.)

K české a německé baladice.

Napsal Otokar Fischer.

1. Německé vlivy na »Kytici«.

Právem je Karel Jaromír Erben uznáván za mistra, jenž obsahem i výrazem svých básní proniká k hloubkám slovanského podání, a není divu, že si jeho baladika udržuje — po Jiřího Wolkera i dále — svou svěžít, lidovým tónem občerstvující podnětnost. Niemeně byl Erben, přes prostonárodní ráz »Kytice«, inspirován též básníky umělými a děkoval, přes vyslovenou českost svého citění a projadřování, za nejeden popud svým předchůdcům německým. Tak jako mladistvá parafrase »dvou romancí čínských« se svými »českými smysly v čínském těle, s čínským duchem v českém kabátě« byla r. 1837 pořízena podle německé předlohy;² tak jako na »Dceřinu kletbu« v »Kytici« působila skotská balada »Edward«³ prostřednictvím sbírky Herderovy, tak se shledáme, jak u autora doby předbřežnové zcela přirozeno, s německými vlivy též na jiných místech, tak jeví i slavná, v domácí tradici zakotvená skladba o svatebních košilích stopy německého zpracování »přízněné látky. Běží tu o shody s Bürgerovou »Lenorou«, »jejímuž kouzlu Erben také neodolal«: Tak Máchal (p. 817),

¹ БН-МСМЪ J. 7. 42 ze Zogr. nesprávně uvádí Marguliés, AslPh. 41, 1927, 92.

² J. Máchal v Literatuře české XIX. století 2, 1903. 801; text ve vydání Sutnarovu (1905), 189 a 225.

³ Máchal, l. c. 826; naznačeno (byť poněkud sentimentálně) již u A. V. Mezníka, Obzor, 1855, 207 n., pak u Quise a j. — J. Voborník připojuje »Dceřinu kletbu« k Bürgerově básni »Des Pfarrers Tochter von Taubenhaim« a k jiné básni, pojaté rovněž do sbírky »Des Kna-ben Wunderhorn« (Sborník filologický 2, 1911, 11).

obdobně jiní badatelé — srv. zvl. M. Hýska v Listech filologických 35, 1903, 256 — náležít, jak známo, paralely »Svatebních košil« s »Lenorou« k nejhojněji probíraným otázkám našeho látkosloví.

Erben doprovodil první otisk své básně (v příloze k Věnci 1, 1843) poznamenáním, že se věrně přidržel české pověsti, jak ji slýchal v dětství a jak mu před nedávnem znovu byla na paměť přivedena v jeho rodném Miletíně. Prosaického toho podání arci neznáme, a jeho rekonstrukce naráží na dvě obtíže. Obdoby k němu jsou zaznamenány jednak z jiných krajů Čech, hlavně pak z doby až po uveřejnění »Svatebních košil«, jimiž mohly být vyvolány neb aspoň zabarveny. Nejstarší a k Erbenovi poměrně nejvíce přiléhající verše je ta, kterou hned dvě léta poté, r. 1845, z Kouřimska zapsal Krolmus v I. díle svých Staročeských pověstí (p. 608); dva mladší varianty jsou z Landškrouna a z Plzně — vůči všem pak má Erbenova skladba značné odchylky, jejichž vysvětlení bude z části hledati v poesii umělé. Tvrdí-li Máchal ve svém důležitém rozboru (p. 815), že »scéna v umrlčí komoře souhlasí u Erbena i v nejmenších detailech s pověstí národní«, nutno ty shody přec jen poněkud restringovati; neboť naprosto se vymyká z rámce svrchu uvedených tří tradic lidových výrazné místo následující hned po vylíčení komory a po zmínce o umrlci na prkně: (v. 236) »Hoj! jak se venku zmáhá hluk, hrobových oblud mocný pluk; šumí a kolem klapají, a taktó píseň skuhrají: Tělu do hrobu přísluší, běda, kdos nedbal o duši!« Je to vsuvka, která, jak již jindy poznamenáno,¹ je obsahem i slovním zněním závislá na závěrečné sloce »Lenory«: »Nun tanzten wohl bei Mondenglanz, Rund um herum im Kreise, Die Geister einen Kettentanz, Und heulten diese Weise: ... Des Leibes bist du ledig; Gott sei der Seele gnädig!«

Stupňoval tedy Erben, řídě se vzorem Bürgerovým, situaci dívky a umrlce náznakem hromadné scény »hrobních oblud«, které »kolem klapají a píseň skuhrají«. Tento dávný pak motiv danse macabre měl pro českého básníka snad i jinou naléhavost, prostředkovanou verši, které v linii Bürgerově pokračovaly a stupňovaly ji: Mním pozdní skladbu Goethovu »Der Totentanz«, která od r. 1815 byla zařadována do cyklu Goethových balad a Erbenovi při jeho vztahu k německé literatuře nemohla býti neznáma. Sedm sedmiveršových Goethových strof (jež ostatně dvě léta po prvním otisku »Svatebních košil« byly v Květech z 10. července 1845 přeloženy Jungmannem) má tento obsah:

Dívaje se se své hlásky na hřbitov ozářený měsícem, pozoruje vězník, že se hrob za hrobem rozvirá a že odtud vystupují umrlci obojího pohlaví v bílých a vláčných košilích. Počne se tanec, a ježto nebožtíci neznají studu, otfepou se, takže přes hrobní pabrbky jsou

¹ L. Šolc v Hlídce literární 9, 1892, 442; srv. též B. Svobodu v programu reál. gymn. místeckého na r. 1910/11, p. 17.

rozhozeny jejich košilky. Naslouchaje klapání koster, je vězník sváděn pokušitelskou myšlenkou, aby si seběhl pro jedno z těch prostěradel. Udělá to, vběhne s uloupeným rubášem za posvěcené dveře, zatím co přízraky seberou své šaty a mizejí, každý do svého hrobu. Jen jeden kostlivce nenalezl svého šátku, zvětrí jej nad sebou nahore, chce na věž, couvne však před znamením křížů na dveřích. Aby se zmocnil uloupené košile, vylézá tudíž po gotických ozdobách na vnější stěně věže. Vězník v nebezpečí života shodí dolů loktuši, ta se však zachytí k jeho hrůze na železném háku; již se kalí svit měsíce, když tu zazní prvá s půlnoci a kostroun, zřítiv se, roztříští se na zemi.

Na prvý pohled je zřejmé, že tu nemůže být řeči o přímé a hlavní »předloze« českého básníka, jenž zpracovává v ústředním pásmu své balady zcela jinou variaci z rozlehlého okruhu námětů o umrlém a živoucím. Chybí u Goetha milostný podklad děje, a třebaže podle vstupní sloky vystupují z hrobů »ein Weib da, ein Mann«, platí promiskuita pohlaví leda pro vlastní tanec kostlivců — o umrlci však, jenž ohrožuje živého, vůbec není řečeno, je-li to muž či žena. K závěru je bezpohlavnost skeletu dodržena neutrem »das Gerippe«, spíše se arci zdá, že náležel muž, alespoň je po obecném označení »endlich verlieret sich dieser uud der« v 4. sloce řečeno: »einer, der trippelt und stolpert zuletz.« Na žádný způsob není mezi člověkem a kostrounem nadhozen nijaký erotický ať rozpor či vztah, a také v tom se »Der Totentanz« podstatně liší od skladeb po způsobu jak »Svatebních košíl« tak »Lenory«, že řádění mrtvých není pozorováno dívkou, nýbrž mužem. Mrtvý ohrožuje lhostejného jakéhos »Turmer« — ne snad nevěstu; a to za jeho všetečnost — ne snad z důvodu citového.

Zato však setkáváme se u Goetha — a, zdá se, jen u něho — s detailem, který má jistou obdobu v básni Erbenově, pro jejíž fabuli a pro jejíž kolorit je dokonce významu základního: totiž s námětem, charakteristickým dějově i barevně, že na nočních hrobech v měsíční záři svítí — bílé košile. Jsou to rubáše mrtvých u Goetha; košile ušité a přinesené dívkou u Erbena. Tento moment, jenž Erbenovi dal titul, vrcholný účinek i závěrečnou pointu, není ani pro Goetha druhotný; o něj — o honbu za uloupenou plachetkou — jde v »Tanci mrtvých« především, a hned své dvě sloky důrazně upozorňují: »Da regt sich ein Grab und ein anderes dann: Sie kommen hervor... in weissen und schleppenden Hemden«; »Und weil hier die Scham nicht weiter gebeut, sie schütteln sich alle, da liegen zerstreut die Hemdelein über den Hügeln«. S kterýmžto obrazem i slovně souhlasí Erbenův dějový závěr (před jeho fabula docet): »a na každické mohyle útržek z nové košile.«

Nesmíme podobnost přehánět. U Erbena jsou to »útržky«, neboť kostlivcem (nebo kostlivci) bylo roztrháno, co živá dívka připravila pro domněle živého — u Goetha jsou to »Hemden«, umrlcům patřící a jimi odložené k uvolnění tanečních pohybů;

odtud i další dějové rozdíly. Leč příbuznost obou básní se stupňuje, přihlédneme-li k dějovému vyznění. U Erbeny je dívka v márnici ohrožena umrlým, který už po třetí proti ní povstal; vtom zakokrhají kohouti a »tu mrtvý, jak se postavil, pádem se na zem povalil...« U Goetha je vězník na věži ohrožen kostlivcem, který již již po něm chňapá, a tu »Die Glocke sie donnert ein mächtiges Eins und unten zerschellt das Gerippe«.

Tedy, jak se zdá, zde i tam záchrana člověka; vítězství života nad smrtí; smírný konec. U českého básníka o tom není pochyby, vždyť podle svého moralistně didaktického sklonu přidává ještě pochvalu panny, jež se dobře radila, myslíc na boha. Goethe, věren šerosvitnému rázu své baladiky a zkratkové předmětnosti své ostatní poesie, spokojil se konstatováním, že kostroun se roztráší; o osudu vězníkovu neříká nic, ba floskulí »da hat er am längsten gelebt« (v okamžiku, kdy shozená košile se zachytí za hák) dává i možnost dvojsmyslu: Arnošt Kraus alespoň ve svém cenném spise »Goethe a Čechy« (1896, p. 156 n.) reprodukuje obsah tak, že »vězník rád by prostěradlo vrátil, ale ono se zachytne... a to je jeho smrt i záhuba kostlivce« — výklad, proti němuž je citovati interpretace v ostatní goethovské literatuře, na př. Ed. v. d. Hellena (v 1. svazku Cottova vydání jubilejního): »Als der Türmer das Tuch herabwerfen will, hakt es sich fest,¹ und er muss nun fürchten, das Gerippe werde ganz zu ihm heraufkommen.« Nikoli tedy, že by vězník »dožil« v plném slova smyslu: ale zdá se mu, že je s ním amen — t. j. vazba, jaké se v novější stylistice říká »erlebte Rede« nebo »style indirect libre« —, tak ostatně chápali ono »jetzt hat er am längsten gelebt« též překladatelé Goethovy básně, z nichž někteří ta slova — jako matoucí úsloví — bez újmy smyslu mohli i vypustiti.²

Je tudíž další shoda Erbenovy a Goethovy básně v tom, že se obě končí netragicky. To znamená: i německá poesie, o jejímž tragismu bylo u příležitosti konfrontací »Svatebních košíl« s »Lenorou« hojně (a přehnaně) psáno, volí tentokrát řešení smírné. Bylo by lze baladu Goethova stáří v tomto ohledu kontrastovati s jeho dřívějšími skladbami o rybáři, o králi duchů, o bajadeře;

¹ Chybně, ale rovněž se zdůrazněním samozřejmě smírného konce, G. v. Loeper, Goethes Gedichte I, 1882, 379: »der eiserne Zacken, die Totenhand, die schon den Zipfel des Hemdes ergreift, eisern für die Empfindung, als im selben Augenblick das Eins den Türmer rettet.« — V nejnovější monografii o Goethovi (Bielschowski v úpravě Lindenové 2, 373) správně pointováno slovy »o Erlösung«, že to s vězníkem dobře dopadlo.

² Tak Jungmann, který však (jak u Krause vhodně ukázáno) celou sloku zkomolil; tak i (se správnou interpretací) J. Nečas. — L. Quis: »Tuběda — den poslední vzešel mu dnes — v hák železný cípem se schvátí:« A. Fuchs: »Tu uvízl — smrti již propadne hned —«; J. Kamenář: »šat shodí — ach, běda! teď smrti je syn.«

bylo by lze připojit nové zásadní poznámky o domnělých rozporech či shodách germánské a slovanské poesie — ale nesmělo by se to obejít beze zřetele k látce, kterou Goethe zpracovával, t. j. k lidovému podání, jež tvořilo podklad jeho balady a v němž smírný závěr byl již praeformován.

Abstrahujeme-li od »Svatebních košil«, je Erbenův poměr i k Bürgerovi i ke Goethovi prostý a jasný; na některých detailech projevuje se závislost vděčného učně. Co se Bürgera tkne, je příznačný popis divoké jízdy v »Lilii«: »Halohou! hahou! v chrtů poštěkot, příkop nepřikop — hop! a plot neplot: pán na vraníku napřaženou zbraň... Halohou! hahou! vzácná moje zvěř« — to je asi ohlas (dosud, tuším, nezaznamenaný) proslulé balady »Der wilde Jäger« a jejích zvukomalebných pobídek: »Hallo, Hallo zu Fuss und Ross... Durch Korn und Dorn, durch Heid und Stoppel... Rischrasch quer übern Kreuzweg gings Mit Horridoh und Hussasa.«

Úctu ke Goethovi projevil Erben, zařadiv do písni své »Kytice« překlad »Krále duchů«, jehož první otisk (u Sutnara, p. 177) doprovodil etymologisujícími poznámkami k nepřeložitelnému jménu »Erikönig«; Erben se omlouvá, že za toto označení (které, jak dnes víme, vzniklo vlastně z nedorozumění) klade raději výraz »Král duchů« než nové a pochybené, ačkoli téměř vůbec již rozšířené Olšovec¹. Vedle tohoto převodu, který, mimochodem, není na výši Erbenových skladeb původních, lze, jak Máchal zdůrazňuje, vztah ke Goethovi vyčísti též z »Polednice«: tato bájeslovná bytost slovanská je prý obdobou krále elfů, vyhrožujícího dítěti. Dodal bych však, že — je-li zde skutečně spatřovati látkovou spojitost s Goethem — vyniká současně základní rozdíl v ethosu i v umění obou básníků: Goethův král duchů nevystupuje z půlnočně přírodního clair - obscur, je to výtvar mlh, přeludu, fantasie — Erbenova polednice je přivolána jako trestající karatelka. Lidově výchovný, sentencovitě kazatelský tón Erbenův, jasně doložený na př. v »Pokladu« (v. 503 »že - tě velmi málo zlato, a však dítě nade všecko«) má k baladice Goethově daleko.

Tím spíše lze předpokládati afinitu s Schillerem a jeho mravokárnou tendenčností. Že tu literární souvislost opravdu jest, je vyčísti už z mladistvého, poté do »Kytice« pojatého »Odchodu«, jehož strofická i trochejská forma vyvolává neodbytnou upomínku na známou báseň »Hektors Abschied«: tím spíše, ježto pointující antithese »nalezněš sic lichotnější snadně — srdcí upřímnějších nikoli!« vpadá docela do schillerovského pathosu (»... Aber meine Liebe nicht.«) Důležitější je závěr »Štědrého dne«: »Však lépe v mylné naději sníti, před sebou čirou temnotu, nežli bu-

¹ Z Erbenových následovníků vrací se J. Kamenář ke »Králi Olšovínu«. J. Nečas: »Král kouzelný«, L. Quis: »Král duchů«, A. Fuchs: »Král víl«.

doucnost odhaliti, strašlivou poznati jistotu!« Necht' je v té krásné a silné skladbě sebe více svůj, touto konečnou morálkou zná se Erben zřejmě k tradici schillerovské; kdo je do Schillera začten, postřehne tu, myslím, na prvé poslechnutí jednu z hlavních pouček jeho baladické filosofie: »Das verschleierte Bild zu Sais«; ale hlavně: »Kassandra« — tu by bylo citovati celou. (K slovnímu výrazu srv. též perutné slovo z balady »Der Taucher«: »Und der Mensch versuche die Götter nicht und begehre nimmer und nimmer zu schauen, was sie gnädig bedeckten mit Nacht und Grauen.«)

Bürger, Goethe, Schiller: t. j. autoři, kteří už v Erbenových dnech mohli být uznáváni za »klasiky« balady. Vůči novějším vlivům německým, zvl. vůči baladice Heinově, Erben se uzavírá. Opravuji tímto sudem, vyplývajícím též z nových šetření Karla Poláka, tvrzení své monografie o Heinovi (2, 1924, 7), kde jsem poněkud nadsadil Máchalovu a Sutnarovu paralelu mezi Erbenovým »Cizím hostem« a Heinovým »Don Ramiro«.

2. Goethův »Totentanz« a Čechy.

O Goethově baladě »Tanec mrtvých« je v odborné literatuře obecné mínění, dotvrzené v komentářích a porůzných poznámkách, že má velmi těsný vztah k Čechám; a to i k českému prostředí i k českému podání. Podrobně však tato otázka probrána nebyla a do údaň o vzniku i látky balady vloudilo se mnoho nesprávností. Přesné stanovení toho, co je zjištěno a čeho se lze jen dohadovati, nebude snad — ježto běží o pomezí obor germanistiky a bohemistiky — ani zde bez užítu.

Jedna z opor oné communis opinio padla. Dlouho se totiž udržovala domněnka, že Goethe svou báseň v Čechách psal. Zaviněn byl ten omyl tím, že Goethe opis básně rozesílal z Teplic; a když se v létě 1813 z českých lázní vrátil a »Tanec mrtvých«, jako produkt nedávno vzniklý, ve Výmaru ukazoval, nabýval chybný dohad tím spíše půdy. Jakéhosi zdánlivě autentického podkladu dodal mu dlouholetý Goethův důvěrník F. W. Riemer, když v díle základní důležitosti pro goethovskou literaturu, ve svých Mitteilungen über Goethe (2, 1841, 577), uvedl, že »Der Totentanz« byl básněn v Teplicích. Odtud přešla ta zmínka do jiných prací; v dodatku k 4. svazku Výmarského vydání (p. 448) bylo však upozorněno na pravý stav věcí, totiž na to, že báseň vznikla nikoli v Čechách, nýbrž na cestě do Čech. Dosvědčeno je to Goethovým dopisem chotí Kristianě z Drážďan 21. dubna 1813. Jestliže tedy A. Kraus (l. c. 99) odmítá domněnku, jako by byla báseň výtvozem české půdy, je v plném právu. Otázka je jen, nespadá-li pojednání o ní nicméně do okruhu otázek opsaných názvem spisu »Goethe a Čechy«.

Goethovo sdělení v uvedeném listě zní: »Dagegen geschrieben wir zu unserer Lust die von August erzählte Totentanzlegende

in passlichen Reimen auf«. To jest, Goethe čerpal z ústního podání, jež mu zprostředkoval jeho syn August. Kdy a kde? Na to opět odpovídají badatelé zcela určitě: za Goethova dřívějšího pobytu v Čechách r. 1807, kdy ho tam jeho syn navštívil. Udává se (na př. v. d. Hellen v Jubilejním vydání u Cotty 1, 344) přesný údaj z Goethových Annálů k r. 1807 (tamtéž 30, 227), jímž je dosvědčeno, že »gegen das Ende der Kur kam mein Sohn nach Karlsbad«. Arci, o tamní společnosti, anekdoticky popisované, Goethe se zmiňuje; ale, že by mu syn byl v Karlových Varech něco vyprávěl z tamních pověstí, to je zase jen dohad. Nikde není řečeno, proč by ta legenda nebyla mohla být »von August erzählt« také jindy a jinde.

Jenže k Čechám a k české pověsti odkazuje ještě jiný údaj. E. v. d. Hellen vyjadřuje se n. u. m. poněkud neurčitě: »Anderseits führte er seine Ballade auf eine „böhmische Sage“ zurück«. Na co se vztahuje záhadné »anderseits«, t. j. kde že se Goethe přiznal k své závislosti na »české pověsti«, udáno tu pohříchu není. A kdo by spoléhal na pomůcky, při goethovském badání obvyklé, vůbec by se onoho Goethova svědectví nedopátral. V souboru »Goethes Gespräche« (nové vydání F. v. Biedermanna 1909) k heslu »Totentanz« nenalézám se pranic, co by nasvědčovalo českému původu; rovněž ne v jiném díle, přý vyčerpávajícím, totiž v Graefových svazcích »Goethe über seine Dichtungen«: tam (9, 1914, 1029 n.) jsou pečlivě sebrány všechny básníkovy výroky o »Totentanz« — ale o Čechách, o českém podání, o vypravování na české půdě ani slůvka!

Nezbývá tudíž, nežli buď nad domnělým vztahem k české zemi udělati kříž; anebo odvážit se důminky, že proslulá goethovská filologie není do té míry »lückenlos«, jak se za to mívá a jak se jí vyčítá. A vskutku, tento druhý dohad ukáže se k našemu údivu oprávněným, neboť Biedermannovu i Graefovu čeřenu proklouzl výrok dosti podstatný: nalezne se u kaceřovaného goethephilologa H. Düntzera, a to zkráceně v jeho vydání Goethových spisů (v Kürschnerově Deutsche National-Literatur 1, 151), v širším kontextu v komentáři ke Goethově lyrice (Erläuterungen zu den deutschen Klassikern 22/23, 3. vyd., 1896, 309 n.), odkud budiž citováno:

»Wenn Goethe am 24. Mai 1813 die Ballade „Die wandelnde Glocke“ seinem August sendet, so muss er ihm den durch seine Erzählung veranlassten „Totentanz“ schon früher mitgeteilt haben. Durch ihn (August) hatte ihn auch Riemer kennen gelernt, der seltsam genug nicht wusste, dass eine Erzählung von August zu Grunde liege. Wenn Goethe gegen diesen (Riemer) behauptete, die Geschichte beruhe auf einer böhmischen Sage, so muss sein Sohn sie bei seinem dortigen Aufenthalt im Jahre 1807 gehört haben. Den 19. August (1813) kehrte Goethe nach Weimar zurück, wo er die drei neuen Balladen mit Riemer durchging. Dieser glaubte bald darauf die Quelle unserer Ballade in der Schrift des weimarischen Arztes Johann Christian Fritsch, „Mutmassliche Gedanken von den Vampyren“ gefunden zu haben. Als er deshalb am 13. September den Dichter befragte, erwiderte dieser,

er kenne weder die Schrift von Fritsch noch das Buch von Michael Freud „Gewissensfragen von Zauberey“, aus welcher jener die Sage anführt, sondern er sei blos der böhmischen Sage gefolgt.“

Zdálo by se, že teď jsme konečně na stopě, která určitě povede k cíli. Ale hlavní obtíž teprve se počíná. Zmínili jsme se již, že F. W. Riemer byl mylného domnění, že si Goethe přivezl »Totentanz« z Čech jako báseň vzniklou v Teplicích. Jestliže tedy k r. 1813 zaznamenává Goethova slova, že Goethe »sei blos der böhmischen Sage gefolgt«, míší se nám do tohoto svědectví jistá nedůvěra, zda slovo »böhmisch« bylo Goethem opravdu v této souvislosti vysloveno a nebylo-li spíš Riemerem do hovoru vinterpretováno. Na každý způsob bylo by důležité zjistit co nejpřesněji znění Riemerova hovoru s Goethem, reprodukováného u Düntzera, t. j. mít před sebou záznam Riemerův. Ale právě to zdá se nemožné. Lze udat leda negativně: Onen hovor není pojat do Riemerových Mitteilungen über Goethe; není o něm potuchy v Riemerových poznámkách ke Goethově korespondenci s Zelterem; ale víc: ani Riemerův deník z r. 1813, teprve nedávno vydaný Arthurem Pollmerem (v Jahrbuch der Sammlung Kippenberg 3, 1923), o oné rozmluvě s Goethem nečiní zmínky; »Totentanz« je tam vůbec jen jednou (p. 53) jmenován v záznamu k 17. říjnu (ne k 13. září): »Über die Entstehung und Legende, den Totentanz u. anderes«. Je tedy hovor, Düntzerem fixovaný na 13. září, vymyšlen? Dokonce snad Düntzerem fingován? Dojista že ne. Naprosto by to odporovalo známé, až pověstné, düntzerovsky mikrologické svědomitosti; nemluvě ani o tom, že k jakémukoli padělku nebylo důvodu a že si lze spíš vymyslet světový názor nežli konkrétní údaj o Riemerových dohadech (o předpokládané závislosti na Fritschovi, na M. Freudovi a pod.). Nezbuďte nežli mít za to, že Düntzer čerpal z nějakého Riemerova záznamu, který jemu byl po ruce a poté se založil nebo ztratil: předpoklad to, jenž je potvrzován i domněnkou vydavatele a nejlepšího znalce Riemerovy pozůstalosti, dr. Pollmera, který mi k mému dotazu odpovídá: »... Im Übrigen halte ich Düntzers Angabe für durchaus glaubwürdig, er kann sie einem uns unbekannten Briefe Riemers entnommen haben. Auch Einzelblätter aus Riemers Nachlass mit Aufzeichnungen können verstreut und im Umlauf gewesen sein, es deutet manche Lücke in den Nachlassbänden darauf hin.«

Možnost, že Goethe zakládal svou fabuli (prostřednictvím svého syna) na lidovém podání z Čech, podpírá se poukazem na to, že opravdu běží o vypravování, k němuž z českých zemí a z blízkého sousedství lze uvést hojně analogie. Ne snad že by běželo o tradici výlučně slovanskou. Je dochována ve variantech tyrolských, meklenburských a jiných, ba nejstarší záznam klade ji na území mimo kontinent. Ale v českých zemích bylo to podání, jak se zdá, nad jiné rozšířeno. Na spojitost Goethovy ba-

lady s pověstmi zvláště moravskými a slezskými bylo nejednou poukazováno, tak napsal Dr. Martinez do Wiener Allgemeine Zeitung z 18. července 1884 (č. 1576) málo povšimnutou stať »Goethes Totentanz im Lichte der mährischen Sagenwelt« (lokalisace: v blízkosti Velkého Meziříčí), tak se snažil vřatislavský A. Bartsch učinit zadost místnímu patriotismu a uvést Goethovu báseň ve vztah nejen se starým slezským podáním, nýbrž i s někdejší letmou návštěvou Goethovou v Horním Slezsku (v. Oberschlesien 1, 1902/3, 838, kde cituje podání podle anonymního spisku Compendium Magisch-Sympathetisch- und Antipathetischer Arcanitäten, Frankfurt 1715). K slovanským pověstem bere náležitý zřetel Stefan Hock ve své známé monografii Die Vampyrsgagen (1900), u nás zapíal Goethovu baladu do širší souvislosti »vampyrických pověstí v oblasti střeoevropské« Frank Wollman, konfrontuje ji s řadou domácích versí, s jindřichohradeckou, rožnovskou, chrudimskou, jakož i s polskou a lužickou, i s německými pověstmi z Čech (Národopisný věstník Československý 16, 1923, 87 nn.).

Nepouštěje se do srovnávání lidopisného, upozorňují v soulase s jinými, že pro Goetha mohl mít zvláštní důležitost příběh, jenž je z druhé ruky zaznamenán v knize »Der höllische Proteus«: norimberský polyhistor Erasmus Francisci (1627—94) klade tam příběh do Ivančic a přidržuje se vypravování, jímž Martin Zeiller doplnil Rossetovy tragické historky,¹ významný pak je Francisciho spis proto, že Goethe jej určitě znal: prohlížel jej r. 1800 — tedy arci 13 let před napsáním balady — když vypracovával Valpuržinu noc 1. dílu Fausta. Není vyloučeno, že (vedle Augustova vypravování) utkvěl mu i dojem z četby — a i tímto dohadem jsme znova odkazováni na lokalitu a pověst ne-li přímo českou, tedy moravskou. Francisci vypravuje:²

Es gedenkt auch Zeilerus, in seinen Trauer-Geschichten: Er habe zu Eywanschitz in Mähren / im Jahre 1617 u. 18 / zu unterschiedlichen Malen / von glaubwürdigen Bürgern dess Orts / erzehlen hören / dass daselbst / vor etlichen Jahren / (nemlich von selbiger Zeit zurückzurechnen) ein / dem Ansehn nach ehrlicher / Bürger / auf dem Kirchhofe selbiger Stadt beerdigt worden; aber stets / bey der Nacht / aufgestanden sey / und Leute umgebracht habe. Dieser liess allezeit seinen Sterb-Kittel / bey dem Grabe / liegen: und wann er sich wiederum niederlegte; zoch er denselben wieder an. Es wurden aber einsmals die Wärter / auf dem Kirch-Thurn / gewahr / als er vom Grabe wegging; eilten deshalb hinab / und trugen ihm den Sterb-Kittel hinweg. Da er nun / wieder zum Grabe kommend / seinen Kittel nicht antraff; rief er ihnen zu / sie sollten ihm den Kittel wiedergeben / oder er wollte ihnen Allen die Hälse brechen. Welches sie auch / in grossem Schrecken / gethan.

¹ Herrn Frantzen von Rosset Wunderlich und Trawrige Geschichten, Durch Martin Zeillern aus dem Französischen verteutscht. Ulm 1655; p. 32 n. — (Předloha: Les Histoires Tragiques de Nostre Temps. Composées par F. de Rosset. V pražské univ. knihovně je Dernière édition, Lyon 1662.)

² Der höllische Proteus oder Tausendkünstige Versteller... abgebildet durch Erasmus Francisci. Nürnberg 1690, Kap. XXVIII., p. 259 s.

(Další odstavec o konci obcházejícího umrlce, beze vztahu k naší pověsti, zato dokladem k nadpisu celé kapitoly »Der schmätzende Todte«, o mrtvolách požírajících, ssajících a pod. Bezprostředně před vypravováním ivančickým dva příběhy z Kroniky Hájkovy.)

Některé rysy mají zřejmou podobnost s Goethovou baladou. Jejího přímého a jediného »pramene« zde ovšem hledati nesmíme; tím méně, ježto s jinými detaily setkáme se v jiných variantech rozšířené té pověsti a ježto hned nejstarší její zaznamenání určitými detaily přímo nápadně upomíná na Goethovu báseň, třebaže východisko i závěr jsou zcela jiné. Běží tu o příběh, odvádějící nás jak zápisem tak lokalisováním daleko od českých krajů, totiž o historku, vypravovanou lubeckým dominikánem XV. století, položenou do anglického města Salisbury a datovanou rokem 1207. Protože však tento záznam aspoň časové a aspoň podle došavadního badání je terminus a quo pro další látkovou filiaci, budiž zde otištěn; beztak se s jeho původním latinským textem v odborných pracích sem hledících nesetkááme, pokud vidím, nikde. Vypravuje pak Hermann Korner (Cornerus), dějepisec, jenž zemřel r. 1438, ve své kronice takto:¹

Septimo anno Ottonis, qui est Domini MCCVII. In Salaberia urbe Regni Angliae, secundum Wilhelmum, quidam advocatus furiis atrocissimis nequitiarum suarum investus in omne nefas contra sexum utrumque exarsit, nec Deum timens, nec hominem quemcunque verens. Hic tandem, licet sero satis, mortuus, & in cimiterio sepultus, per tres ferme menses urbem praedictam totam tam formidolosis tumultibus & grassationibus horribilibus exagitavit & exterruit, ut singulis noctibus ad horam post crepusculum in nulla platea vel vico quicquam vel homo vel brutum aut instrumentum quodcunque, in domibus vero vix aliquid salvari posse videretur. Si autem homo vel brutum ei occurrisset, lacerabatur, vel aliud, quicquid in via, si obstitisset, totum atterebatur. Quid autem hoc esset, aut propter quid fieret, ignorabatur, sed quod initium a cimiterio, & terminum ad ipsum haberet, bene perpendebatur. Circa finem ergo tertii mensis luna plena & aëre sereno existentibus, juvenis animosus in fenestra turris Ecclesiae contra noctem se locavit, de qua totum cimiterium distincte videre poterat, & circumspexit diligenter. Hora igitur consveta sepulcrum advocati velociter aperitur defuncti, & coopertorium sublevatur, advocatusque erigitur. Qui pannum, quo involutus erat, complicans, ad angulum sepulcri posuit. Sepulcrum ergo exivit defunctus, & cimiterium pertransiit, ac a canibus totius civitatis ibi propter consuetudinem congregatis, & eum exspectantibus insecutus, latratibus & morsibus est receptus, eo tamen utraque manu se defendente, & canes raptos a se projiciente, ac nunc unum nunc alium, quem rapuisset, lacerante. Interea juvenis de turri descendens, de sepulcro pannos cadaveris in angulo tumuli repositos abstulit, & ad locum suum reversus observavit, quid defunctus facturum sit. Cadaver ergo illud maledictum actum a diabolo per vicos omnes urbis

¹ Hermanni Corneri Chronicon (Chronica Novella usque ad a. 1435 deducta); v III. části sborníku Corpus Historicum Medii Aevi . . . Lipsiae 1723; p. 829 s. Místa, obsahující hlavní shody s textem Goethovým, vyznačuji tiskem.

& plateas singulas percurrens, tandem ad sepulcrum rediit, sed pannos suos non inveniens, olfaciendo more canis circumivit, & eos quaesivit. Post juvenem autem in turri sedentem cum pannis torvo vultu respiciens, tandem turri appropinquavit, & mox sicut lacerta murum turris ascendit. Juvenis autem hoc videns, per funem campanae se de turri demisit, & ad altare majus currens, pannos praedictos super altare posuit, ac se super eos locans, crucem rapuit ad defendendum se contra diabolum. Cadaver denique ad f. nestram turris venit, & per eundem funem descendens, ad altare cucurrit, & pannos suos repetiit. Sed cruce sibi per juvenem, ad quamcunque partem accessisset, objecta, praepeditus est pannos recuperare. Cumque cadaver & juvenis diu sic collectati fuissent, tandem custos Ecclesiae ad officium matutinale pulsavit, & cadaver a daemone dimissum coram altari cecidit, totam Ecclesiam foetore intolerabili replens & corruptione. Juvenis autem alienatus a sensibus prae timore, quemcunque vidit, in altari adhuc super pannos sedens, tanquam daemonem exhorruit crucem opponens eidem. Postea vero juvenis vi raptus ad lectum portabatur, & diu langvens tandem, sed non plene curabatur, narrans singula, quae sibi accidissent. Cadaver vero extra urbem tractum, in turpi loco est concrematum, & quassatio illa daemonum amplius non est visa.

Podle údaje v druhé větě citovaného odstavce (*»secundum Wilhelmum«*) bylo by Kornerovu anekdotu stopovati ještě dál do zadu. Který *»Wilhelmus«* však je míněn, jasné není. Po prvé je u Kornera dějepisec toho jména (*»Wilhelmus in Chronicis«*, sloupec 528) uveden k roku 944, naposled (sloupec 1080) k roku 1349. Možná, že pod jménem Vilémovým je shrnuto kronikářů několik, tak William of Malmesbury (ze století XII., jen do roku 943), později snad i Vilém, prokurátor kláštera Egmondského nebo nějaký jiný jmenovec, ba *»Wilhelmovi«* přičteno i leccos, co podáno z různých jiných předloh: Srv. Lappenberguv rozbor v *Pertzovu Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* 6, 1838, 585 nn. (o *»Wilhelmovi«* p. 605). Zdali a jaká cesta vede od Wilhelma a Kornera k záznamům Goethových vrstevníků (na př. k *Apelovu Gespensterbuch* 3, 1811), prozatím nerozhodnuto.

3. K látkové filiaci a básnické komposici *»Svatebních košil«*.

Prizná-li se thesi 1. části tohoto článku — o částečné závislosti *»Svatebních košil«* Erbenových na Goethovu *»Tanci mrtvých«* — jistá pravděpodobnost, nutno ji doplniti výsledkem 2. části — o možné závislosti Goethovy básně na podání českém. Kdyby důvody, mluvící pro původ balady z české tradice, byly pádnější, znamenalo by to jakýsi kruhovitý pochod, totiž že německý básník oplodnil obrazivost českého tím, v čem sám se opíral o zkazku z Čech. Ale důležitější důsledek odtud plyne, zdá se mi, pro výklad básně Erbenovy.

Goethův *»Tanec mrtvých«* jest, jak poznamenává na př. E. A. Boucke v nové edici Petschově (1, 365), kontaminován ze dvou pověstí: ze samostatné tradice středověku o *»tanci mrtvých«* a

z druhé látky: »vom verlorenen Totenhemd«. Ba, kdybychom titul měli činit závislým ne na básnické náladě a na sugestivnosti určitého momentu, nýbrž na prvku nejzávažnějším dějově, mohli bychom snad říci: Tento »Totentanz« mohl se stejně dobře — ne-li větším právem — nazývat »Das Totenhemd«. A tato nejvýznačnější složka dějová (Totenhemd) to jest, o níž se tradovalo hojně pověstí v českých krajích; i v takových, jež kraji Erbenovu byly blízké, na Moravě, ve Slezsku. I naskýtá se nám otázka snad ani ne příliš odvážná: není nějaká souvislost mezi Erbenovým zpracováním »Svatebních košil« a pověstí o košili umrlčí? Ne tedy jen mezi Erbenem a Goethem, nýbrž mezi slovanskou látkou Erbenovou a slovanskou variantou pověsti, z níž čerpal Goethe —?

Tak jako Goethe svou baladu pojmenoval podle praegnantního detailu »Tancem mrtvých«, tak ani Erben nesáhl při nadpisu své básně k hlavní součásti dějové, nepokřtil jí na »Mrtvého ženicha« ani na »Hřbitovní svatbu« či »Pannu a kostlivce« nebo podle nějaké jiné obdoby k motivům à la Totenritt, Brautfahrt a pod.; nýbrž, veden instinktem vpravdě poetickým, dal do názvu heslo, které o obsahu samém příliš neprozrazuje, zato tím více se připíná k počátku a konci děje, k rekvizitu, vzbuzujícímu očekávání a volenému skutečně lidové. Literárně historické badání, nenechavši se mýlití tímto titulem a rekvizitem, šlo věci na kloub a připíalo Erbenovu báseň k motivům spřízněným s Bürgerovou »Lenorou«, ¹ t. j. ke zkazkám, kde běží o umrlce a živou, ale kde po »košilích« není památky. Smím-li si však dovoliti methodickou poznámku, hledící též k pracím národopisným: zdá se mi, že pro přemíru pozornosti, věnované spřízněným námětům Erbenovu a Bürgerovu, byl poněkud zanedbáván ten moment — dějový i obrazový — z něhož Erben měl svůj nadpis a silný účinek. Máchal (812) výslovně uvádí, že lidová pověst kouřimská má s Erbenovou básní hojně dějových obdob, »jen počátek jest jiný«. T. j., jen o košilích tam není řeči. Druhou methodickou poznámku, naznačenou hned na počátku tohoto článku, troufal bych si teď vysloviti určitěji: Mám nedůvěru k paralelám s pověstmi, jejichž záznam je mladší než Erbenův prvotisk. Taková lidovým tónem nesená báseň jako »Svatební košile« mohla rychleji, než tušíme, zapustit kořeny v lidu; mohla být i v písních napodobována, jak jsme oprávněni souditi z příležitostné ankety Macharovy (v Cestě 1, 1919, 278 a 334). Naproti tomu víme, že už před Erbenem se vypravovaly hřbitovní historky, v nichž důležitá úloha byla přičtena košilím —

Arci: košilím umrlců, ne košilím svatebním. Ale myslím, že bychom na věc nemusili ani jít s Freudovou psychoanalýsou, aby-
chom dovodili, že fantasie — ať lidová, ať básníková — s jedné

¹ Též k písni, kterou z Práchenska zaznamenává Erben (Prost. č. písně 471); k vývoji lenorské pověsti: B. Svoboda v progr. gymn. v Mor. Ostravě 1906/7, 1907/8 a r. g. v Místku 1910—11.

oblasti (smrti) lehce mohla sklouznouti do druhé (svatby). Takové asociace nejsou nic nevšedního.¹ Nadto se pro svou hypotézu dovolávám ryze estetického dojmu, jímž »Svatební košile« (myslím, že ne jenom na mne) působí a jenž vede k úsudku, že Erbenova báseň (obdobně jako Goethova) je kontaminována z různých prvků; jenže u Erbena ty prvky nejsou do té míry spojeny, abychom nepozorovali švu, který je drží pohromadě. Naznačil to už Alfred Jensen (Čechische Revue 1, 1907, 589) a dotýkám se tím věci, která neznamená Erbenův umělecký klad. Taková »Lenore« běží jako noční přízrak, silně, primitivně, k nezadržení, cestou necestou; takový »Totentanz« — ze tří zde probíraných skladeb dojista nejumělečtější — má plastiku vidění a prostotu jednoho, osamostatněného a dorešeného námětu: děj »Svatebních košil« naproti tomu na jednom místě vázne, a to proto, že autor tam hrobních hrůz dal příliš mnoho. K hlavnímu ději — mrtvý a jeho milá — přistupuje (snad podle lidových versí, jež Erben znal) dubleta v márnici: milá se tam ukryla, sápe se na ni jiný umrlec, ten, který tam ležel. Ti dva mrtví, zdá se mi, jsou méně nežli jeden, účinek se spíše drolí, než aby se stupňoval. Ale komora, jejíž dveře za pannou zavržly a jejíž závora jí je ochranou; burácení zvenčí buch buch buch; usilování mrtvého v komoře o dívku; její záchrana za kuropění — — nejsou to pozůstatky oné situace, že kostlivec se žene za živým, ten že se před ním ukryje, mrtvý že doráží, ale je překvapen jitem — ? a to všechno proto, aby se zmocnil uloupeného mu rubáše — ?

Jako zůstává prozatím nerozhodnuta otázka po prameni balady Goethovy a zvláště po jejím vztahu k Čechám, tak soudím, že i filiace »Svatebních košil« dává dosud látky dost k přemýšlení. Zvláště nejasný je závěr děje. Co je a čí je (v. 294) »hrob jeden dutý nahore«? Podle Ardelta (Progr. gymn. v Písku 1877, 23) je to »rozervaný« hrob, z něhož byl vystoupil mrtvý ženich. Že tu opravdu lze pomýšlet na hrob umrlého snoubence, vyvozoval bych z prvočtení v příloze k Věnci (po v. 297) »hrob dutý sosnou probili«.² Ale jasná ta situace nikterak není; proč byl právě ten jeden hrob, ženichův, vyznačen jinak než hroby ostatních »hrobových oblud«? Či znamená »dutý« hrob tolik co prázdný? Pak bychom se mohli ptát, zda tu není opět jeden z pozůstatků legendy o uloupeném rubáši. Zcela nepravděpodobná a proti duchu baladické komposice byla by domněnka, že hrob byl prázdný nahodile anebo připraven pro dívku. Třetí možnost, že hrob, tak empaticky zde zdůrazněný, zůstal prázdný, protože se tam nedostal umrlec

¹ Zaznamenávám, aniž kladu naň váhu, výklad jednou zaslechutý: Tři košile prý chystá nevěsta snoubenci — prvou do kostela, druhou pro svatební noc, třetí do hrobu.

² Souvisí to asi se zvykem, že tělo domnělého upíra bývá probodeno kůlem (v. teď i E. Schneeweiss, Sudetendeutsche Zeitschrift für Volkskunde 2. 1929, 50 n.).

z márnice, pro kterého byl připraven, mluvila by opět pro neujasněnou spojitost s námětem Kornerovým: i u něho i u Francisciho i u Goetha je přirozeným důsledkem nočního výjevu, že jeden z hrobů zůstane prázdný, protože umrlec tam náležící byl spálen (Korner), rozsekán (Francisci) nebo se roztříštil (Goethe). Také verš, z definitivní úpravy vynechaný (»kousky — t. j. kousky košíl — sebrali, spálili«), zdá se mi ve vzdálené souvislosti se závěrem Kornerovým (»Cadaver ergo . . est concrematum«), Erbenovo pak dvojverší »Tu mrtvý, jak se postavil, pádem se na zem povalil« jako by navazovalo na situaci, zachycenou kdys Kornerem slovy »et cadaver . . coram altari cecidit«.

Archiv literárně historický.

XLII.

Masarykovy dopisy Leandru Čechovi.

Podává Miloslav Hýsek.

Jeden ze tří redaktorů a vlastně hlavní redaktor moravského almanachu »Zory«, jednadvacetiletý posluchač pražské university Leander Čech, obrátil se s žádostí o příspěvek také do Vídně na Tomáše Masaryka, jenž tehdy připravoval disertaci; tím navázán styk, jenž potrvál až do Masarykova příchodu na pražskou universitu a jehož dokladem jsou 24 dopisy, zachované v Čechově pozůstalosti. Poskytují zajímavý pohled do Masarykových názorů a plánů v době, kdy počal literárně pracovat a zahájil svou činnost vědeckou; mají význam i pro historii filosofického úsilí v Čechách před Masarykovým jmenováním na pražskou universitu. Leander Čech, jenž si později získal jména jako literární kritik a historik, zabýval se tehdy zejména esthetikou, v »Zoře« otiskl pojednání »Aristotelova nauka o tragedii« a z esthetiky vycházel při celé činnosti literární; na konci let osmdesátých k nám uváděl moderní kritické směry francouzské, jejichž zásad užil v obsáhlé monografii o Karolině Světlé. Suploval v Přerově, v Kutné Hoře (na pedagogiu u řed. Lindnera) a v Telči, kde dostal místo definitivní; od r. 1894 byl ředitelem reálky v Novém Městě na Moravě a tam r. 1911 zemřel. Zájmy literární a esthetické však ho neodecizovaly praktickému životu, jak svědčí jeho literární práce pro potřeby školské a významná činnost národně buditelská v zapadlých moravských působištích.

Prvních dopisů Masarykových, které jsem našel v Čechově pozůstalosti, již mně dal k dispozici dnes zemřelý jeho syn Břetislav, užil jsem a výňatky z nich jsem příležitostně otiskl již před válkou; dopisů ostatních mně laskavě poskytl choť Čechovy dcery řed. Jaromír Bažant v Písku. Dva dopisy z let pozdějších,

jeden z r. 1885 a druhý z r. 1893, jsou již jen příležitostné a stručné: v prvním Masaryk žádá o seznam moravských spisovatelů, kteří by mohli přispívat do chystané Ottovy České Encyklopedie (potom Naučného slovníku), a v druhém o spolupracovníctví v »Atheneu«. Korespondenci otiskují s nejnútnejšími poznámkami a věrně s pravopisnými i stilistickými nedostatky, pro české literární počátky Masarykovy charakteristickými, o nichž sám zde několikrát píše; pan prezident k otištění laskavě svolil.

1.

Z Vídně 16. III. 1875.

Na ctěný list Váš, vážený pane, budiž zatím toto odpověděno: já se studii aesthetickými zabývám jen mimořádně, pokud totiž k filosofii vůbec lze krasovědu přičísti; hlavnité však pole mé jest duševěda a podřízené bezprostředně, — jí odbory. Z toho jede, že bych prací čistě aesthetickou nemoh posloužiti, obzvláště nyní, kdy zažat jsem věčším dilem, kteréž k tisku připravuji. Dále neznám bohužel účel almanachu¹ a jeho formálně zřízení, tak že napřed nemohu nic jistého určit.

Uhodno-li, račte mi laskavě zámysl svůj sděliti, snad pak předce vyhovím přání Vašemu.

S úctou

Dr. Vlast. Th. Masaryk.

Wien I, Maximilianstrasse 7. (2, 23.)

2.

Z Vídně, koncem března 1876.

Račte, ctěný pane, odpustit, že Vás více, než Vám i mě milo obtěžuji: musím se tázat jak dlouho práci u sebe podržeti mohu; rád, než něco určitě odevzdám, přilepšuji a právě tentokráte mi na věci záleží. Co do themata — nepsal jsem nikterak populárně, za to jsem však prázdných poznámek pod text nepoložil. Jestli 30. stránkami tiskář vyjde — napřed určit nemohu; myslím však, že sotva; neboť úkol sám o sobě je velmi rozsáhlý a nerád bych srozumitelnost nadpřílišnou stručností draze platil; to ostatně sám uvidíte.²

Dozvíte-li se co v Praze tisk a celá výbava archu (formátu velko8) stojí, sdělte mi to za tou příležitostí — buďte tak laskav.

¹ Almanach moravské omladiny »Zora;« o jeho vzniku viz mou Literární Moravu v letech 1849—1885 str. 261. sl.

² Masarykův příspěvek »Plato jako vlastenec« má 31 stran (str. 50—80.)

O budoucím almanachu si snad ústně v prazdčinách pohovoříme; pro všechny případy dozvíte se o mě, ne-li ode mě v Klobouk-ách u Brna (přes Hustopeč (Auspitz) hodlám asi začátkem července domů se odebrat', kdež asi 5 týdnů se zdržím; snad se pak asi v Brně uhlídáme? Bude-li třeba dozvíte se pak můj nápis, až v Lipsku budu, kam přijíti hodlám.

Zatím na Zdar!

Dr. Masaryk.

3.

Z Vídně 3. V. 1876.

Smrtí svého milovaného přítele Brandejse,¹ o které jste se snad dočetli, byl jsem z práce poněkud vyrušen tak, že teď teprv pojednání své Vám, ctěný pane, zasílám.

Dlužen tu některé poznámky Vám učiniti; dovolte tedy. Sloh můj není dobr: nebyv nikdy na slov. školách, k tomu nejsa mezi Čechy odchován, nemám onu ohebnost', kterou sám rád vyžaduji; proto Vás uctivě prosím, najdeteli něco vádného, račte to zlepšiti.²

Co do obsahu, tož náhledy mé liší se všech posuzovatelů Platonových; avšak to je mou věcí; právě upravuji k tisku něm. dílo »Das wesen der seele bei Plato,« v kterém pro celou soustavu Platonovu platné a nezvratné základy položití chei;³ časem svým tedy Vy, jelikož se věci zajímáte, širšího důkazu doslechnete.

Všeho více však bojím se že to které naznamenání bije proti polit. přesvědčení »našemu«; v člancích v Mor. Orlici »theorie a praxis« zaohlavených chei postupně mínění své všeobecně ozřejmiti, — (vyšly už dva) — tak že se snad báti nemusím, že tuze zavádím: nejmenuji osoby, poměry, nic — tak snad uvážnu? Ostatně třeba mě doložití, že s německou politikou neméně spokojen nejsem, abyste mne snad za »odpalíka« neměli; mám tu mnoho z Platona.⁴

Pošlete mě korekturu?

Až vyjde almanach prosím o jeden exemplář, který rád zaplatím, jak se samo sebou rozumí.

Klání se Vám v úctě oddaný

Dr. Masaryk.

¹ Příteli Brandejsovi napsal Masaryk nekrolog do »Světozora«; znovu jej otiskl Jaromír Doležal v »Masarykově cestě životem« (1921) II. díl, str. 178—180.

² Leander Čech stal Masarykovu slohově značně upravil, jak je patrné ze zachovaného rukopisu s Čechovými korekturami; rukopis je majetkem dcery Čechovy, paní Jarmily Bažantové v Písku.

³ Je to Masarykova disertace, která však tiskem nevyšla; srov. dále dopis č. 7.

⁴ Jde o články »Theorie a praxis,« jež znovu otiskl Jar. Doležal v citované knize.

4.

Korespondenční lístek: *Signor Leander Čech filol. a Zbraslav (Rossic) Moravia Austria.*

Florenzie dne 20. Sept. 1876.¹

Nechtěl jsem, milý příteli, dříve psati, dokud bych Vám slíbený program zaslati nemohl; jelikož jsem ale na cestě své Italii velmi dlouho se zdržel, tedy Vám oznamuji, že teprův asi 10. půjdu do Lipska. Vrátim se do Vídně 1. Oct. a snad odtad Vám posloužím.

Studium aesthetiky, ku kterému Vy jste přilnuli, má zde pevný základ a chci ho tedy všemožně využítkovat. Ve Vídni by mě list Váš zastal.

Váš

Masaryk.

5.

Z Lipska 24. X. 76.

Načekali jste se zajisté, milý příteli, na program spolku filosofického, jenž jsem Vám u Vás slíbil; avšak nelze mi dostáti slovu, jelikož tu v Lipsku spolku takového není nýbrž v Berlíně. Mám tedy za to abyste tam proň psali — je-li Vám ho ještě třeba; myslím však, že si i tak pomůžete znajíce poměry studentstva Českého a stav filosofie v Čechách. —

Jsem tu od 15. X. nezkusil jsem však posud mnoho nového; po prvé jsem slyšel včera Wundta a dnes Roschera; dále chci navštěvovati Drobisch-e, Schuster-a, Zöllner-a a semtam se hodlám podívati na ostatní filosofy i nefilosofy.

Dle vnějšího podívání-se soudím, že se tu filosofie více pěstuje než-li u nás (ve Vídni aspoň) o čem i hojnost knih tu a jinde v říši vycházejících nejlépe svědčí; podívejte se n. př. jen na seznam zdejších filosofů:

1. Strümpell čete Úvod do fil a logiky, psychol. paedagogiku a v semináři má vědecko-pedagogické practicum;
2. Hermann: Úvod do fil. a log, Aesthetiku, Rozbor nových syst. filos., Hegelovu filos. dějin.
3. Heinze: Erkenntnisslehre (jak česky?) a logiku, Všeobecné dějiny filos., Ethik. Spinozovu.
4. Ziller: Dějiny filos., Paedog. Seminar.
5. Wundt: Dějiny novější filos., Kosmologie,
6. Seydel: Něm. fil. od Kanta, filos. v poměru k bohověrství a k víře v nesmrtnost, Psychologii.

¹ V Italii byl Masaryk se svým zákem A. Schlesingrem: srov. Jar. Doležal, Masarykova cesta životem I. 27.

7. Schuster: Materialismu dějiny, Psychologie, Berkeley, doma.
8. Zöllner o Platonově »Erkenntnisstheorie«
9. Fricker: Naturrecht, Völkerrecht
10. Marius: Dějiny paedagogie, Všeobecnou didaktiku a seminář
11. Eckstein: Seminář paedagog.

Docenti.

12. Avenarius: Spinoz. Monismus, a rozpravy fil (doma)
13. Wolff: Dějiny fil. Angličanův až k Darwin., fil. Realism.
14. Göring: Kants Prolegomena,
15. Prof. Drobische jsem zapoměl: Psychol. Kant. Proleg.

Mimo to je Pravnicka Psychol. a na theolog. facultě paedagogika. —

Až se na všechny p. professory ze zdálky podívám odvážím se k návštěvě; posud jsem byl jen u Ebers-e (aegyptolog-a), jemuž jsem privátně doporučen.¹

Knížka moje vyjde po novém roce teprův na světlo boží, jelikož v tom tkví kněhkupecké záležitosti.²

Co je našim Comte-m?

Pracuji něco pro Musejník a zašlu to prof. Šemberou p. Emlerovi.

Co je u Vás nového? Pište, milý mi příteli, brzy a hodně mnoho; já Vám, až se jen něco zase dozvím, také všecko zvěstuji.

Pozdravte známé mé od svého

Masaryk-a.

Leipzig, Keilstrasse 11.

Mám Vám psávat' na universitu aneb mi rače napís svůj připsati?

6.

Z Lipska 7. XII. 1876.

I.

Chcete-li, milý příteli, časopis, v němž byste nejnovější literaturu našli, tož, myslím, dostačí nejlépe »Philosophische Monatshefte« kteréž Bratuschek (Giessenský) rediguje. Vychází v X. sešitech a stojí 10 Mark. ročně. V Bibliographii jsou všechna novější díla dle odborů sestavena a v seznamu rencensí stojí udáno, kdo a kde o nějakem spise se zmínil. Jinak časopis ten ale nestojí skoro za nic.

B) Zeitsch. für exacte Philos und philos. Kritik vychází $\frac{1}{4}$ ročně a ač taktež úplný seznam spisů a kritik má nepro-

¹ Georg Ebers (1837—1898), známý autor románů ze starého světa egyptského.

² Srovn. dopis č. 3 a 7.

spěje Vám proto, že se to pozdě dozvíte; ačť že i Monatshefte někdy teprův za 3 měsíce v 2—3 svazcích naráz vyjdou.

C) Anglijský Časopis Mind nemá úplný seznam, vychází $\frac{1}{4}$ ročně.

D) Nyní vyšel nový Časopis: Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Philos. unter Mitwirkg. v. C. Göring, Heinze, Wundt herausgeb. v. R. Avenarius. V něm jsou »Selbstanzeigen,« v kterýchž autorové sami na to, co jim hlavně váží, upozorňují; mimo to stručný seznam spisů, hlavně takových, které se Principu v časopisu pronešeném nepřičí. Podnik tento vyšel od Avenaria, docenta ph. zde, jež by se všemožně Professorem stal.

D) Radím Vám však, byste si rádeji objednali, třeba z té které kavárny »Zarneke, Liter. Zentralblatt« týdeník, v němž se tedy během každého týhodně o veškeré literatuře dozvíte. Kritiky tam jsou jak všude špatné. —

II.

Co se Comta dotýká, tož nemám bohužel času; hlavně však proto otálím, že nejsem s to správně a srozumitelně česky psáti. Odhodlal jsem se tedy, že jen německy psáti budu a našel jsem si překladatele českého pro ten pád, že bych něco zkul, co by zato stálo, by se i soukmenovci moji o tom česky dozvěděli. Za druhé však jsou pražští páni—inter nos—sprostáci! Důkaz toho zde: řekl jsem Vám, že mi p. Kořán mnoho complementů nadělal písemně a řekl, že článek můj jednající o ženském pohlaví (ze stanoviska Sociologie) ve Světozoru uveřejněn bude. Mladý Jireček mi totéž psal. — Pomyslete si divení mé, když mi najednou článek vrátili aniž by slova řekli proč! p. Kořán slíbil že poopraví co do řeči článek můj a že uveřejní s velikou radostí každou práci moji. Vykládám si to takto: a) nesouhlasili mnozí páni s náhledy mými, kterými by náhledy panující, aspoň některé, kritisovány byly. S lidmi však takovými nelze mluvit, jelikož netolerancí svojí sami se zatracují; a jelikož nechci dělati škrabotu tedy mlčím — zatím a zříkám se úplně všeho účastenství tam, kde svoboda mínění potlačována.

b) Vrátili mě to snad proto, že jsem do Zory psal; tehdy však nejednají jinak než sub a) a jde tedy na všecken způsob, že nikterak nemohu zápasiti s takovými lidmi, jimž blaho národa na — kapsi aneb na »srdeci« vlastním, sobeckém leží. Pánové ti zapomínají, že Francie klesla protože se přecenovala a že Německo jen proto vzrůstalo, proto že dle Lessinga obyčejně cizí náhledy přijímalo a protivně trpělo; nyní jsou Němci taktež zaslepeni a stane se jim tak jak Francouzům. Národ Český jest taktež zaslepen proto že musí hledět brejlemi špatně broušenými; někdy sice kouká přes ně avšak naučil se tím šilhati a

nevidí jasně. Brejle ty však sdělati nesmí — proč? — Zaslal jsem práci p. Šemberou Emmlerovi a sice kritiku díla Francouzk, kterež jakby psáno bylo pro nás Čechy. Tam jsem poukázal ke všemu, co nás tíží — dle mého náhledu — poukázal k tomu, že nás jen vědění spasiti může nikterak však hulákání a »trpnost«. Dále jsem poukázal na rozruch náboženství a vědy a dovodil, že nás náboženství spasiti nemůže — jen věda — myslíte, že to Musejník uveřejní?

Prosím Vás, co pak je vlastně s tím novým scandalem v Praze? Ač nevím, co se vlastně stalo — četl jsem jen něm. časopisy — předce musím souditi, že věc nedomá jest.¹

Umění české je skutečně skrovné; možna, že Cesi a obzvláště studenti nyní velikou lásku k umění mají a že se uměleckým dílům obdivují; však tím nevzrůstá umění naše, neboť umění se neměří obdivováním, nýbrž umělci, které národ zrodil. A pak: bez křiku by si slov onoho něm. Professora málo kdo všimnul nyní však se každý po přednášce jeho ptati bude, on aneb něm. kněhkupec udělá dobrý kšeft, prof. si upevní »jméno,« stane se věhlasným a v té míře utrpí český národ na lásce u národů cizích; je však národ náš ještě s to nátlaky nové snést, jim oddolati? Po jistou míru vyluzuje nátlak cizí sílu moji, síla má se tuží a vzrůstá právě nátlakem — pak však puká — jakmile se tíže množí nepoměrně: národ náš pracuje na úpadku svém, zanikne-li, je si sám vinen nikoliv však narodové cizí. Co myslíte?

Odpusťte štěbetavosti mé — Spisy Hartsenovy² neznám; náhled jeho však nezdá se mi nepravý, jelikož sám filos. za vědu inductivní mám. Ostatně jsou právě náhledy o methodě velmi nejasné a proto zatím s Bohem!

Váš

Masaryk.

7.

Z Lipska dne ledna 1877.¹

K milému mi dopisu Vašemu, milý příteli, chci taktež odkrytě k Vám mluvit; snad si pak pro budoucnost lépe porozumíme, snad z porozumění tohoto pro oba, hlavně však pro mě, zkvete doba vhodná, šťastnější! Strán vlastenectví mého: jsem Čechem duší tělem a nebude doba, v které bych zapoměl na řeč, kterou jsem od mládí za mateřskou měl. Mimo Českého vlastenectví

¹ Jde o aféru prof. Woltmanna, kterou vylíčil Al. Jirásek v knize »Z mých pamětí« II. str. 12 sl.

² F. A. v. Hartsenův spis »Grundzüge der Psychologie« vyšel 1877 ve druhém vydání.

³ Den v datu neuveden.

jsem však cosmopolita — smyslu Mill-ova — a tím budiž všechno řečeno — zatím; lépe vyjadřím smýšlení své jinde a jindy, snad brzy.

Co se Woltmanna dotýká — tož jsem psal, že jsem měl k rukou jen něm. zprávy, že jsem snad proto více českým studentům křivdil —; nesouhlasím však posud s jednáním oním.

Bereme se oba, to vím dávno a vidím opětně ztvrzeno, tímže směrem, snad každý druhou cestou — spojme se tedy pokud možno úplně; tu však jest na Vás mě podporovati. Vizte: matka moje je — byla vlastně — Němkyně, otec Slovák; já jsem od mládí něm i česky se učil, více však něm, jak si snadno pomyslíte, jelikož matka nás syny odchovala, otec byl zabrán vždy prací svou. Až v 15. roku jsem se teprv naučil znati vlastenecké smýšlení, které na gymn. Bruňském nejvyššího stupně dosáhlo. Tam jsem byl z gymn. (německého) relegován právě proto a dostal jsem se do Vídně, kde jsem 7. let ztrávil studuje vřdycky jen něm! Že se řeč a mysl prosta a rýzá odcizí — to snadno pochopíte. Nyní jsem zase mezi Němci — totéž. Myslím tedy, že by prakticky nejlépe bylo pro mě toto: kdybych se dostal do Prahy — tam zase nadehnul oním zápalem, kteréhož k vlastenectví nutně potřeba jest. Mám tedy zato, bych se o to pokusil snad supplenturu na rok tam dostati a mimo to se habilitovat; snad se mi poštěstí nějaké místo vychovatelské neb co podobného dostat? pak bych nemusel být suppletem a měl bych pro předmět svůj víc času. Co myslíte Vy k tomu? —

Nyní něco o pracích svých, po kterých se mě tážete:

Platonova psychologie měla nyní vyjít, nevyjde však dříve tiskem, dokud nebudu docentem. Příčiny jsou praktické: bude dříve kupována stojí-li na ní »docent na c. k. a t. d.« Proto ji chci písemně podati a po aprobaci do tisku dati.

Zato mám dati do tisku »Über den Selbstmord, Ein Beitrag zur Sociologie und Ethik.« Měl jsem totiž o tématě tomto — které mě kdysi Vlček¹ vrátil pro »zvláštní formu« — zde ve filosof. spolku 2 přednášky; někteří professorové, kteří tam byli, radili mě, bych práci tu tištit' dal a jeden mi do konce pravil, že se jí habilitovat' budu moci. Rozšířil jsem práci tu tak, že obsahyje (*sic!*) asi 100 tis. stránek 8° veliké. Měl jsem tyto dni jíti ku kněhkupci (Hirzel) jsem však nemocen a nesmím z jizby proto nevím, jak a co bude.

Práci »O otázce ženské (= Frauenfrage?) ze stanoviska sociologie« kterou mě Světozor vrátil, nemohu Vám poslat proto, že ji chci taktéž trochu rozšířit'.

Do Musejníku jsem napsal obsírnou kritiku onoho díla, jak jste uhodli;² bojím se však, že nebude uveřejněna: hlavně

¹ Tyto styky vylíčil V. Vlček polemicky v Osvětě 1899; srovn. J. Doležal uv. m. I. 23 sl.

² Viz dopis č. 11.

proto, že jsem tam pronesl mínění své o náboženství křesťanském, o kterémž totiž soudím, že zaniká dohravši svou roli v osvěcování národů. Mimo to jsem se opřel proti mínění Funck Brent pravíciho, že budoucnost osvěty spočívá na spojení národů Franz a Slovanského. Nevěřím v to: dokazuji, že budoucnost Slovanů leží v Slovenstvu samém, že se Slované vzdělati musí, pak že oddolají všemu vlastní silou!

Akad. Spolek chce Almanach vydat letos k oslavení prof. Šembery; chci tam napsat »O osvětě a pokroku«.¹

Do Mat. moravské bych psal, nevím však modus; zatím však jsem zaneprázdněn Samovraždou; nemyslíte že bych ji měl česky vydat? Ale kdo ji vezme? Zde mi byl slíben honorář — nemohl bych ji česky i něm. vydat?

Za člena přispívajícího přistupu (*sic!*) a zasilám zatím [5 marek = 2f 50 zlatá], račte to za mě zapraviti. Bohužel nemohu nyní přispětí více — snad posléze.

Knihu tuto, prosím, dejte Spolku českých filologů: Na cestě své v Italii našel jsem v Bologně v Museum městském správce-Čecha = Jan Sedlo z Plzně — který popis tento jednoho sarkofagu v reči franc. a italské vydal. Mluvil jsem s ním dlouho a pravil mi, že snad již 27 let doma nebyl. Spisek tento bude Vám tuším vhodnou ilustrací k výrokům Vaším v posledním listu svém na mě.² Dávám brzy zprávu o tom, co se stane s pracemi mými.

Pozdravuje Vás přátelsky Vás

Masaryk.

N. B. Do Matice Moravské psal bych rád něco z Ethiky neb Sociologie; n. př.: O základních učeních Mravovědy. Rozložil bych stručně všechny vážnější mravovědy tak žeby asi 18—20 moralistů bylo čím bych krátký dejepis mravovědy získal. Co myslíte Vy? Poraďte, prosím.

N B. Peníze. něm. u měnce snadno vyměníte, já zde nemohu, Vy tam za ně víc dostanete.

8

Korespondenční lístek z Lipska. Razítko: 7. 2. 77 5.-6. N. Herrn Leander Čech Cand. Prof. Zbraslav bei Rossitz (über Brünn) Mähren, Oesterreich; Dringend!

¹ Almanach na oslavu sedmdesátých narozenin A. V. Šembery, jež vydal vídeňský Akademický spolek; stať Masarykovu »O pokroku, vývoji a osvětě« znovu otiskl Jar. Doležal v citované knize.

² Jde o Sedlův spis »Le grand sarcophage du Musée civique de Bologne. Bologne 1874«. V knihovně Jednoty měl sign. D 184, ale časem se ztratil nebo byl vyřazen. Zjistil mně laskavě knihovník Jednoty Fr. Chvála.

Milý příteli! Prosím Vás pěkně napište mě ihned, jakmile lístek obdržíte, jak sledující termini technici česky slují, potřebuji je do své práce pro almanach:¹ »Natürliche Zuchtwal, Descendenztheorie, Kampf ums Dasein, Geschlechtliche Zuchtwal, Gesetz der Erhaltg d. Kraft, Entwicklung = [Evolution], Erkenntnisstheorie, »Gesetz d. Wechselwirkg d. Naturkräfte«.

Až budu s touto prací hotov, tož Vám obsírněji budu psáti; nyní nemám času jelikož na dvě strany zavázán jsem slíbené práce dohotoviti.

Váš

Masaryk

Leipzig, Keilstrasse 11.

Tužkou připsáno: Prosím ale rychle, do 13. mám práci odeslat k tisku.

9.

Z Lipska dne 1. III. 1877.

Těšil jsem se, že Vás, milý příteli, v Praze zastanu na své pouti do Vídně; rád bych se byl podíval k těm kterým hlavám národa našeho; Nyní nevím, mám-li tak učiniti. Seznámil jsem se konečně s několika Čechy zdejšími; (pp. Nízký, Sedlatý, Ninger, Škorpil, Pecháček) p. Škorpil pojedje takéž domů, snad pojedje s ním.

Zajisté jste se dozvěděli z novin, že 21. III. ve Vídni slaveny budou 70. narozeniny Šemberovy; na dráhách dostat lze za poloviční cenu lístky: nemohli byste se podívat do Vídně?

Prof. Durdík byl, jak jsem se dozvěděl, ve Vídni, by mu zvišili plat, aneb aby ho udělali řádným(?); má, prý, jen 800 zl. ročního, což já nikterak nevěřím.

Ostatně nechme cizí záležitosti: co robíte Vy? Přemýšlel jsem všelijak a dospěl k těm koncům abyste šli na rok do Olomouce na Gymn. jakožto suplent: aspoň byste měli nejnutnější zabezpečeno, byli byste na Moravěnce a — co mnoho váží — měli byste knihovnu značnou k pracím státní zkoušky; Olomouc totiž má jednu ze značnějších knihoven říše. Arcit předpokládal jsem, že byste místo dostali. Co soudíte Vy? Co jste psali p. řed. Kosinovi? Járku »Koleda« se mi hlavně nelíbí; nicméně jsem ji už poslal 1. článek »O spiritismu«; nevím však posud bude-li

¹ Srovn. dopis č. 7.

ji vhod; jelikož jen přesně vědecky psati mohu.¹ Do »Matice« teď psát nemohu,² máje se svými pracemi díla dosti; objednal jsem si ji ale, nedostávám ji však. Psal jsem totiž, nevěděv lépe, prof. Bartoš-ovi, by mi ji ráčil objednat'; snad není uražen?

Do almanachu, kterýž vyjde ve Vídni napsal jsem »O pokroku, vývinu a osvětě.« Lístek Váš jsem dostal — a děkuji Vám; zdá se mi že bychom »Zuchtwal« přeložit' mohli »brakováním« — co?³

Vydáte letos zase almanach? Sdělte mi v čas, mel bych-li něco napsat'; jak se kšeft loňsky p. vydavatelovi líbil či nelibil? Zatím s Bohem!

(Pište do Vídně „I, Maximilianstr. N= 7, 2, 23.)

Váš

Masaryk.

10.

Korespondenční lístek. Herren Leander Čech Stud. philos. Prag (Universität) Böhmen.

Z Lipska 16. VII. 1877.

Nemálo jsem se divil, že na mne zapomináte — tím více se těším vida, že se nehněváte.

Posud nevím, kde prázdniny ztrávím; zde zůstanu asi do 10. augusta a pak se snad odeberu domů do Klobouk (b. Anspitz). Rád bych procestoval Durínsko, budou-li jen háky. Na rok budu ve Vídni, kdež, jak víte, se habilitovati chci; do nového roku odevzdám spis, jenž strašnou nemocí nynější se tak opozdil. Posud nejsem dokona zdrav, doufám však že se prázdninami zotavím.

Do Vídně půjdu začátkem září, jelikož si tam nějakou hodinu najíti musím; vzdav se totiž svého nynějšího hofmistrování. Mohl bych i do Prahy jíti — však nelíbí se mi tam: Co myslíte

¹ Olomoucký beletristický časopis »Koleda« vycházel od r. 1876; viz o ní v mé »Literární Moravě« str. 263. Fr. Bayer požádal o spolupracovníctví také Masaryka, jenž odpověděl dopisem, zachovaným v archivu Vlasteneckého musea v Olomouci:

Slavnému vydavatelstvu Koledy!

K laskavému vyzvání Vašemu budiž odpovědino, že milerád do »Koledy« přispívati budu dle možnosti.

Bych si však cíle prací svých povědom byl viděl bych rád aspoň jeden exemplár Sl. listu Vašeho a prosím tedy, byste mi ho laskavě na ukázkou poslati ráčili.

K službám vždy ochotný

Dr. Masaryk

Leipzig, Keilstrasse 11.

V Lipsku, dne 6. I. 1877.

² Časopis Matice Moravské.

³ Tohoto terminu Masaryk skutečně užil.

Vy o tom? Bylo by mi milo, kdybyste mi list ještě sem odeslali a hlavně to ozřejmili, jaké postavení by novoapečený docent filosofie v Praze měl.

Prosí Vás o to Váš oddaný

Masaryk.

Přes text přepsáno ještě:

Jak dlouho zůstanete v Praze? Snad bych tam na zpáteční cestě zavítati mohl; račte mi to všecko sdělit.

11.

Korespondenční lístek z Lipska. Razítko 18-c 1877. Adresa: Herrn Leander Čech Stud. philos. Prag (Universität). Böhmen. — V pražském razítku měsíc nečitelný, ale zřejmě tu jde o odpověď na Čechův list o dotaze s pražskou docenturou; také feuilletony v Mor. Orlici vycházely v červenci.

Díky za list Váš.

Mezi tím časem vyjednal jsem si pevné postavení ve Vídni a tedy není s Prahou ničeho. To co v Orlici otiskáno: není to, co jsem prot. E.¹ poslati chtěl; ono bylo mnohem obsírnější; jelikož však se nepronesl zda-li článek takový chce, zpalil jsem ho a napsal pro Mat. Mor. tento článček. Jelikož prý ale v Osvětě takovéže pojednání vyšlo dal prof. Bartoš věc Orlici — ač, tuším, tam divně stojí? Zvíte-li něco o kritikách a t. d. které se mne týkají, prosím oznamte mi; já nečeta zde ničeho nevím co se se mnou doma děje.

V listu obsírnějším Vám povím, co o Vašem plánu myslím. Zatím na zdar!

Váš

Masaryk.

12.

Z Klobouk dne 2. Sept. 1877.

Konečně jsem na místě tichém, odkudž Vám, milý příteli, list dávno již ohlášený, klidně napsati mohu.

Sdělili jste mi o záměrech svých a jest mi radu moji Vám říci, jak si věci já představuji.

Předně Vám dbáti zkoušek, jak se samo sebou rozumí; a proto bych Vám nikterak neradil k redaktorství Koledy. Jednoduše proto, že to vše sotva zmůžete důkladně a pak si nedělejte

¹ Emlerovi, redaktoru Musejníka; jde o kritiku Funcka-Brentana v člancích »Zákony osvěty a budoucnost Slovanstva,« které jsou z »Moravské Orlice« znovu otiskány v »Masarykově sborníku« I. (1924) sv. 1. Srovn. J. Herben, T. G. Masaryk I. (1926) str. 27.

matné představy o jsooucnosti Koledy. List, jakým nyní jest, nehodí se pro činnost Vaši a jinakým ho učiniti značí předce nový list založiti.

V tom bych se shodoval, bychom měli orgán à la Osvěta ale takový, že by veň mohl psáti, co libo totiž, aby redaktor neodpovídal, že nemůže vyhovět jelikož ve »Vašnostinu článku a t. d. o náboženství, o Darwin-a a p.« drknutol

Zchází nám svobody mravní, která se u všech národův vysvědčuje svobodou tiskovou, pokud vládou zakázána není; my právě bychom sobě samým huby zavírat neměli! Proto mám za to, bychom — možno-li, orgán zarazili nový, bychom sehnali spolek, jenž by aspoň 2—3 roky podnik udržel, dokud by se prakticky buď sám neudržel neb zanikl. Já neznám poměry literární, vlastně literárno-peněžitě na Moravě — sudte sami.

K doktorátu Vám poslouží také práce o Epictetu. Znáte malé vydání učení Epictetových v malinké »Bibliothèque nationale« od Tampucci-ho? Knížečka stojí 25 centův. Látka však uspořádána dle kapitol, jichž každá svůj vlastní předmět si obírá a zajisté se Vám uhodí k práci Vaší.

Nyní něco o sobě.

Nejsem posud zdrav a proto se již ve čtvrtek do Vídně odeběru k lékařské poradě, zůstanu však hned tam maje hodinu dávati žáku gymnasiálnímu. Řekl jsem Vám, že se hodlám habilitovati; asi za 2 měsíce, budu-li poněkud zdrav, zadám své věci fakultě.

Starost' moje o budoucnost' uveličena tím, že jsem se za pobytu svého, jak se říká, zasnoubil; sděluji s Vámi, že tedy Miss Charlotte Garrigue z Nového Yorku ženou mojí se stane a sice, jak doufám, v budoucích prázdninách dosahnuv mezi tím docenturu. Jest mi pro ni jíti do světa nového, nač, jak se rozumí, se velice těším.

Z Vídně Vám snad brzy více nového říci dovedu; zatím tedy s Bohem!

Nevím ještě kde bydlet' budu, protož do doby té užijte tohoto nápisu: I, Maximilianstr 7, 2, 23, kdybyste snad k psaní chut', čas neb potřebu měli.

Vám oddaný, upřímný

Masaryk.

13.

Z Vídně 8. Nov. 1877.

Nestalo se vinou mojí, milý příteli, že tak pozdě píšu; nebývám už tam, kam jste psali a tož jsem dostal list teprův včera.

Já nemám pojmu o tom, že by za našich dnů někdo politicky kompromittován byl: mám za to, že můžete plným právem hlasiti se o právo, ba musíte tak učiniti, ma-li právu cesta vůbec klestena

býti. Arcit se dá snadno moralisovati, nesnáze jednati; ale nemohu si pomyslit, že by Vás z příčin polit. potvrditi nechtěli.

Jste si skutečně jist, že se nikde neprořknul?¹ Ne, že bych v tom viděl něco zlého, naopak; ale bývají okolnosti, za nichž dlužno býti praktickým.

Avšak ponechme toho, obraťme se ráději k praktickému.

Zde ve Vídni suppletura není nikde, aniž do začátku budoucího roku školního bude.

Místo vychovatelské hned nemám; avšak postarám se o to, bych, je-li vůbec možno, Vám se dostalo.

Tolik mohu já učiniti, vlastně tak málo; neboť právě nyní je bratr můj bez zaměstnání a žije u mě. Kdyby toho nebylo pozval bych Vás zatím k sobě.

Nedělejte si však veliké nádeje na Vídeň: jste tu neznám s lidmi s poměry, k tomu je už pozdě jelikož hodiny už zadávány dříve, mimo to však všeobecná misérie.

Beží tedy o to, kam se pro první čas obrátiti máte: nejsou nikde na gymn. českých v Čechách neb na Moravě místa ještě vy-psána? Na venkově by se to dalo očekávat.

Nemůžete se v Brně zatím zdržeti? Praha Vám docela uzavřena?

Sdělte mi, prosím, brzy, co dělati Vám možno, bych věděl, kam Vám psát, kdyby se snad záhy něco vynašlo.

Nabuďte myslí! Jsem v týchž asi nesnazích jak Vy: jsem v habilitaci, mám tedy práce přes krk, k tomu posud ještě poněkud churav, denně musím 3. hodiny dávat', bratra mám na starosti nemaje sám ničeho, ženit' se mám, — vidíte, že toho je takéž dost.

Možno-li Vás těšiti na lepší budoucnost, mohl bych Vám z života svého taktéž příkladem sloužiti: vězte, že jsem já už dvakrát se učil řemeslu, když me rodiče z 2. realky vzali a ničeho neměli. Ve Vídni jsem se učil asi 6 týdnů zámečnickem — dům vedlejší mého bytu nynějšího je ten vněmž jsem se učil a pamatuji denně na to jda kolem — onemocněv došel jsem domů a dali mě na kovářství a byl jsem asi rok kovářem! Pak učitelským praktikantem a přece jsem se 70 kr začal studia v Brně a, dá-li Bůh zdraví, se neztratím.

Bude-li mě možno k prvnímu, tož Vám pujčím několik zlatých; teď bohužel nemám.

Váš upřímný

Masaryk.

Wien III. Salmgasse 10.

(Dokončení přístě.)

¹ I. Čech byl po nastoupení suplentury na gymnasiu v Přerově suspendován, podle sdělení spolužáka, vlasteneckého brněnského kněze Ř. Jokla z 15. listopadu 1877 hlavně pro řeč, kterou měl při odhalení Hálova pomníku na Závisti; jako pramen uvádí Jolík prof. Royta a Bartoše.

Úvahy.

St. Witkowski: Homerus quomodo commoditati versus pangendi consulat. Seorsum impressum e »Symbolis grammaticis in honorem Joannis Rozwadowski«. Cracoviae, Gebethner & Wolff, 1927. Str. 183—195. — *V. Magnien: Les composés dans la langue et poésie homérique.* Pubblicazioni della università cattolica del Sacro Cuore. Ser. IV. vol. VII. Milano 1927. Str. 27—48.

Witkowski navazuje na klasické dílo Meisterovo »Die homerische Kunstsprache«. Ukazuje zejména, jaký vliv na utváření Homerovy mluvy měla snaha po vhodném uzavření verše, jenž u Homera tvoří celek nejen metrický, nýbrž nejčastěji i myšlenkový. Touto snahou vysvětluje W. některé odchylky grammatické, jako je nevhodné užívání slovesných časů (χ 279 ... *πίπτε δ' ἔραζε*, kde smysl žádá aoristu a nikoli imperfekta, záměna plusquamperfekta za aorist ve φ 354 *Ἥ μὲν θαμβήσασα πάλιν οἰκόνδε βεβήκει*), zvláštní užití gram. čísla v π 332 ... *κατὰ δάκρυον εἴβοι*. Z téhož důvodu podle W. provázejí epitheta svá substantiva i tam, kde nedávají přiléhavého smyslu: χ 269 *οἱ μὲν ἐπειθ' ἄμα πάντες ὁδᾶς ἔλον ἄσπετον ὁδᾶς*. O pleonastických výrazech W. soudí, že sloužily básníku k vyplňování verše. Za příklad uvádí mezi jinými κ 530 ... *νεκῶν κατατεθνηῶτων*, τ 343 *ποδάμπιτρα πόδων*, δ 302 *ἐν προδόμῳ δόμον*.

Magnien se pokusil o nový výklad homerských komposit, která všechna redukuje na jeden základní typ. »Všechny složeniny mají význam adjektivní. Nositelem základní vlastnosti je druhá část složeniny, kdežto první část jen určuje a vymezuje onu vlastnost. Proto druhá část komposita má vždy platnost adjektivní, jako první část má vždy platnost adverbialní.«

K tomuto mechanisujícímu výkladu nebyl by jistě Magnien došel, kdyby byl přihlížel k tvoření komposit v jiných jazycích. Ostatně násilnost tohoto výkladu vyniká zřejmě i v řečtině samé při složeninách s kmenem slovesným jako *λαδικήδης*, *φιλόξενος* a pod.

Pozoruhodný je nový etymologický výklad kmene *δευκ-* v *ἄδευκῆς* a *Πολυδευκῆς*. Opíraje se o glossu Hes. *δευκῆς λαμπρόν* dochází M. k významu *ἄδευκῆς* »bez lesku, beze slávy« a *Πολυδευκῆς* »silně zářící«. Dosud uznávaný výklad Fickův byl nucen popírat etym. příbuznost těchto slov se jménem *Δευκαλίων*, která však nyní podle výkladu Magnienova je nasnadě. Jan Rous.

Eduard Meyer: Geschichte des Altertums. II. Band, zweite völlig. neubearbeitete Auflage. Erste Abteilung. Stuttgart-Berlin, Cotta 1928. Stran XIV + 620 + 8 tabulek. Za 25 Mk.

Po několikaletém čekání splnil Meyer své opětovné sliby a podává do rukou čtenářů první část druhého dílu svých G d A,

a slibuje, že další části tohoto dílu, jakož i díly ostatní budou brzo následovati. Při rozsahu látky a autorově věku (73 let) je to ovšem slib velice optimistický, jehož splnění není sice nemožné, ale zahrnuje v sobě nebezpečí, že půjde na újmu jakosti díla. Přítomný svazek sám o sobě je mementem výstražně ukazujícím na překážky, jejichž zdolání není v moci ani badatele tak mnohostranně připraveného, jako je právě Ed. Meyer. Nové zpracování II. dílu G d A nasazuje v období časovém asi o půl tisíciletí vyšším, než vydání první. Knihu zahajuje souborná přehledná kapitola o orientálních dějinách začátkem II. tisíciletí. Jest to vlastně epilog týkající se látky probírané v I. díle, ale M. uznal za vhodné připojit ji jako zatímni náhradu dalšího zpracování I. dílu, k němuž se už nedoufá dostati, ale jež pokládá za nutné. Druhý a třetí odstavec líčí dějiny egyptské až do Amenhotepa III. (1370 před Kr.), čtvrtý probírá Kretu a její kulturu, pátý jedná o řecké pevnině a o mykenské kultuře, šestý je věnován vyličení stavu egyptské vzdělanosti za XVIII. dynastie, sedmý pojednává o úpadku mocenského postavení Egypta, osmý se obírá reformami Achuenatonovými a jejich zmarem, devátý popisuje dobu XIX. dynastie a její styky s Hetity, desátý mluví o kultuře doby Ramesů, jedenáctý o poměrech hetitských a o vztazích Hetitů k sousedům a je připojen přehled událostí v Babylonii a Assyrii. Závěrečný dvanáctý odstavec pak probírá velká stěhování koncem II. tisíciletí před Kr., jež přivodila úpadek říše egyptské, hetitské i světa mykenského. Listina králů egyptských, mitanských, hetitských, babylonských a assyrských, jakož i stručný rejstřík končí knihu.

Kromě změn v rozvržení látky je nejnápadnější nová úprava textu a poznámek. Kdežto dříve a ještě i v novém zpracování prvního dílu po odstavcích zhuštěného textu následovaly petitové odstavce s kritickým zhodnocením materiálu i jeho novodobého zpracování a s vytčením problémů i jejich řešení, jsou nyní poznámky položeny pod čáru a obsahují jen obvyklý dokladový materiál. Text sám jest sice poněkud rozšířen, ale upraven zcela dogmaticky. M. v předmluvě výslovně vykládá, že byl k této úpravě nucen nemožností zpracovati a předložit všechen příslušný materiál způsobem v G d A dříve obvyklým. Kniha novou úpravou získala sice na čitelnosti, ale přestala být pomůckou pro detailní studium.

Egyptské dějiny jsou dávnou láskou M. a proto není divu, že jejich podání i tu patří k nejlepším částem knihy. Je škoda, že přespříliš střízlivá objektivnost autorova zabíhá leckde až do úplné suchosti, takže podává spíše pečlivě provedený preparát, než obraz života sice dávného, ale skutečného. Nejnápadnější je to při výkladu o Achuenatonových reformách a jejich zmaru: zde by jistě bylo jen prospělo trochu psychologického a sociologického prohloubení. Z jednotlivostí, proti nimž lze nejspíše

vznéstí námitku, je jednak tvrzení, že žena nesměla v Egyptě vládnouti (str. 114), ačkoliv na příslušných místech M. sám promlouval o vládkyních Egypta; druhá námitka by se týkala všeobecného tvrzení na str. 152, že žádná cizinka nemohla býti legitimní a hlavní manželkou faraonovou: příklad Taduchipy, dcery mitanského krále Tužraty, provdané za Amenhotepa IV. Achuenatona a jeho jediné a hlavní manželky, je příliš důležitou odchylkou od zásady jinak dodržované, než aby se mohla přejíti jen mlčením.

Sám M. upozorňuje, že pečlivě sledoval a promýšlel všechno, co se týká oblasti aegejské, jejího obyvatelstva a kultury. Nelze se však zbaviti dojmu, že přečtení příslušných kapitol odborníka značně zklame, poněvadž se v nich nepodává nic jiného, než co před krátkým časem shrnul G. Karo v I. a VIII. díle Ebertova Reallexikon der Vorgeschichte: »po první katastrofě na Kretě, ke které došlo v souvislosti s událostmi, jež daly také vznik říši Hykšasů, obnovila se města kretská, ale jejich vývoj ubírá se cestami poněkud odchýlnými od oněch, jimiž krácel dříve. Kolem r. 1400 ničí je po druhé vpád Achajů, jejichž kultura (mykenká) pocítila sice některé vlivy kretské, ale není s kretskou společného původu.« Bylo by bývalo jistě na místě, i když se už M. rozhodl pro toto nazírání, aby ukázal na důvody, jež stojí proti němu; nelze jich nijak podceňovati. Ostatně o příčinách, které také působily na zřícení kretských paláců, pověděl mnoho zajímavého v pavíjském Athenaeu 1927 a 1928 M. Baratta, jenž obrátil pozornost na účinky seismické. Z některých nápadných podrobností třeba zase vytknouti tvrzení na str. 212 p. 2, že kult býka byl kretskému náboženství zcela cizí. Vyjímá-li M. už z kultovní souvislosti motiv minotaurův a jiné podobné, ač pro to neuvádí důvodů přesvědčujících, přece by se měl pozastaviti u stále se opakujících výtvarných motivů býčích rohů (Horns of consecration). Velký význam přičítá M. orchomenské říši; odvozuje z ní dokonce i Athenin kult. Na mnohých místech lze zcela patrně postřehnouti vliv Belochovyých výkladů a nápadů: je to zejména ostré odmítnutí všeho, co souviselo s tradicí o putování Herakleovců. Stěhování dorského však M. nepopírá, jak činí Beloch a Pareti. Rozbor historického jádra herojské pověsti řecké zajímá M. velice; přinesl tam leccos nabaďavého, ale v celku sotva vzbudí souhlas jeho stanovisko naprosto nepřihlízející k psychologii básnického tvoření. Dvanáctá kapitola by vůbec vyžadovala podrobnější recenze, ale poněvadž se v ní M. jen zběžně dotýká věcí, o nichž musí pojednati v dalším oddíle knihy podrobněji, lze od toho upustiti.

Konečný úsudek o 2. vydání 2. dílu G d A může býti ovšem podán až na základě celku. Pak se ukáže definitivně, zda jsou oprávněny obavy vzbuzené touto první částí, jež rozhodně nedosahuje svou vnitřní hodnotou výše, na níž stojí dříve vydané části nového zpracování.

Vladimír Groh.

Wilhelm Schubart: Die Griechen in Ägypten. (Beihefte zum »Alten Orient«, Heft 10.) Leipzig, J. C. Hinrichs, 1927. Str. 54 + 2 příl. Cena 2 mk.

V této práci, která vyšla ve sbírce pojednání, týkajících se kulturních dějin starého Orientu, o nichž bylo v tomto časopise už několikráté referováno (L. F. LIII. str. 190, 309; LIV. str. 278, 342n., 364, 365), snaží se spis. zhustiti a zpopularisovati výsledky svých badání, které uložil v svých dřívějších knihách a pojednáních, hlavně v knize »Einführung in die Papyruskunde« (Berlín 1918¹, 1922²) a »Ägypten von Alexander dem Gr. bis auf Mohammed« (Berlín 1922). Všimá-li si Fr. Heichelheim v pojednání »Die auswärtige Bevölkerung im Ptolemäerreich« (Lipsko 1925, v. L. F. LIV. str. 49—51) obyvatelstva neegyptského vůbec v době Ptolemaiovců, omezil se Schubart jen na řecké obyvatelstvo Egypta, jehož vztahy k Egyptanům sledoval od dob nejstarších až po dobu panství arabského. Na tento problém a jeho naléhavé zpracování vědecké podle papyrů, nápisů a starověkých autorů upozornil vlastně už spis. sám v knize »Einführung in die Papyruskunde« (1918¹, str. 325 pozn.). Vědeckým zpracováním tohoto thematicu však pojednání Schubartovo není, nýbrž jen essayisticky psanou studií, zachycující v hlavních rysech politické a kulturní vztahy Řeků k Egyptanům, především od dob hellenistických, protože o skutečných vztazích obou národů ve velkém měřítku lze mluvit teprve od doby Alexandra V. a jeho nástupců.

Spis. líčí též přehledně kulturní život Řeků v Egyptě v době ptolemajsko-římské, a to po stránce literární, vědecké, umělecké a náboženské, a s důrazem vytýká houževnatost řeckého živlu v Orientě vůbec, s jakou se dlouho bránil úřednímu jazyku latinskému a vlivu egyptské kultury. Společenskou propast mezi Řeky a Egyptany vytvořil trvale edikt Caracallův r. 212 po Kr.; propast tato se později v dobách byzantských šířila a prohlubovala rozdíly náboženskými. Křesťanství získalo si nejprve massy egyptského lidu, teprve později Řeky, ale v V. stol. po Kr., v době politických zmatků a náboženských haeresí, rozdělilo se pomalu zase obyvatelstvo Egypta na monofysity-Kopty a orthodoxní Řeky. V stol. VI. a VII. po Kr. právě rozvoj monofysitismu způsobil, že Egypt, dříve řecký, stal se zase egyptský, t. j. koptický. A kdežto poslední zbytky hellenství zardousil islam, Egyptany útlak spíše zachránil a jejich tvrdošijnost přetrvala světovou moc hellenismu zrovna tak, jako moc Říma. Tak se nám jeví hellenismus v Egyptě jen episodou v dějinách, která netrvala ani celé tisíceletí.

Jako v jiných knihách Schubartových, lze i v této pozorovati vřelý vztah spis. k látce samé, který se projevuje i v literárních pracích jeho choti Fridy, jež jeví podobný zájem o kulturní dějiny Egypta jako její manžel a před nedávnem vypsala essayi-

stický dějiny Egypta od nejstarších dob až do doby přítomné v knize »Von der Flügelsonne zum Halbmond« (Lipsko 1926). Odborné literatury spis. neuvádí, ale odkazuje především k své knize »Einführung in die Papyruskunde« a k Wilkenovým a Mitteisovým »Grundzüge«. Totéž thema zpracoval spis. už v roce 1921 v čl. »Hellenen in Aegypten« v časopise »Hellas« (Organ der deutsch-griechischen Gesellschaft, č. 8.). Jos. R. Lukeš.

Platonový Listy. Přeložil Dr. František Novotný. (Bibliotéka klasiků řeckých a římských, vydávaná III. třídou České akademie věd a umění, číslo 35, v Praze 1928.) Stran 88, cena neudána.

Nepotřebovali bychom ani vědět, že prof. Novotný věnoval Platonovým Listům vzácnou monografii, ve které přispěl k důmyslné jejich interpretaci a přesvědčivé obraně jejich pravosti, ani že k nim chystá podrobný latinský komentář: postačily by již jen jeho překlady Symposia, Timaiia, Kritia a Politeie, kterými prokázal, že je nejpovolanějším tlumočником slovesných projevů antického genia, abychom byli předem jisti, že jeho první úplný český překlad Platonových Listů jest dílo v každém směru dokonalé. Propracováváme-li se novým překladem, před nímž předchází vhodný úvod, nejenom se splní naše očekávání, nýbrž i vzroste nezvyklá radost ve chvílích, kdy nevíme, zda se máme podívat více hluboké myšlenky řeckého autora či kongeniálnímu přetlumočení překladatelovu. I v překladě Listů se jeví tytéž rysy tvůrčí činnosti Novotného, které byly plně pochopeny a jasně vyjádřeny čtenářům tohoto časopisu (48, 1921, str. 289 a n.) v posudku překladu Politeie. Nemusím tedy na ně upozorňovati, ostatně již z toho důvodu, že bych o nich nemohl vyložit výstižněji, než učinil J. Ludvíkovský. Kdo by však chtěl poznati zcela konkrétně jemnosti překladatelské techniky Novotného, tomu nemohu dosti vřele doporučit, aby srovnal (vedle originálu) dobrou polovinu nového překladu s jeho prvním vydáním: nejdelší Platonův 7. list (nyní str. 32—73) přeložil N. již jako mladý filolog v programu gymnasia vysokomýtského 1907, str. 3—23. Nejen na každé stránce, ale na každé větě jsou patrný překladatelovy *secundae*, anebo spíše *iteratae curae*. Uvážíme-li, že již raný překlad Novotného byl nejen přesný a věrný, ale vynikal po mnohé stránce nad soudobou překladatelskou techniku, a srovnáme-li s ním nový překlad, uvidíme teprve jasně ono veliké *plus*, které přinesl Novotný přemýšlivou vlastní prací našemu překladatelství a v čem byl i bude světlým vzorem generacím mladším (snaha po věrnosti ještě doslovnější, ale přitom o češtinu nejprůprirozenější, technika překládání částic, mistrné vystižení dopisového slohu reformami slovoslednými a j.).

Stopy toho, že jde z části o nové zpracování staršího překladu, objeví se ojedinele teprve při bedlivější pozornosti.

O tom svědčí na př. místa 333 A a 349 C, kde byly tvary *Καρχηδονίους*, *Καρχηδονίων* přeloženy 1907 'Karchedonany', 'Karchedonské', nyní (1928) nedůsledně 'Karthagiňany', ale 'karchedonské', nebo 342 A—C, kde bylo původně (1907) slovo *ἐπιστήμη*, čtyřikrát se vyskytující, přeloženo čtyřikrát 'vědění', nyní však třikrát 'pojem', ale po čtvrté 'vědění'.

Zcela ojedinělé jsou případy, kdy jasná přehlednost originálu jest v překladu poněkud zastíněna, na př. 324 C *εἰς καὶ πεντήκοντά τινας ἀνδρες προύστησαν ἄρχοντες, ἑνδεκα μὲν ἐν ἄστει, δέκα δ' ἐν Πειραιεῖ . . . , τριάκοντα δὲ πάντων ἄρχοντες κατέστησαν αὐτοκράτορες*, vláda jedenapadesáti mužů, jedenáct v městě, deset v Peiraeu . . . a třiceticelečná vláda se ujala neomezené vrchní moci'.

Odehylky od doslovnosti překladu byly provedeny vesměs z dobrých důvodů; snad i 342 A *λεχθέντων αὐτῶν* nemusilo býti nahrazeno pouhým 'pak' a mohla býti přeložena slova *πάσης* 343 C, *πάντων* 355 A, *πῃ* 354 A. Poněkud podivně mi zní 359 C 'chtít něco provésti snadno a rychle' *οἰομένους τι ἐτοίμως διαπραξασθαι* (přes 331 A) a 327 B 'byl trnem v oku' *ἐπαχθέστερον ἐβίω*. V překladu 334 B *σοφὸς ἀνὴρ καὶ ἀγαθὸς Λυκούργος* 'moudrý a dobrý muž Lykurgos' by se mohlo slovo 'muž' vynehati (srv. *ἀνὴρ Πέρσης* a j.).

Novotný překládal podle vydání Burnetova (1906), ve kterém 'text Platonových Listů jest v nejdokonalejší kritické úpravě obsažen' (str. 10). Vykládám si snad správně, že těmito slovy jest posouzena nepříznivě kritická úprava nového speciálního vydání Platonových Listů od E. Howalda (Zürich 1923). Je-li tomu tak, stalo se to zcela právem, neboť cena Howaldova 'kritického aparátu' je velmi problematická (srv. jeho str. 8 a aparát k 323 B *ἐμφῶσαι*, 324 D *χρυσόν*, 325 E *μή ποτε* a 332 D *ἔπειτα ταύτην*).

Některá místa Listů chápu jinak než Novotný. Překlad 323 C *ἢ ν* (scil. *φιλότιτά τε καὶ κοινωνίαν*) *ἂν μὲν φιλοσοφῶμεν ἅπαντες ἡμεῖς τε καὶ ὑμεῖς* 'A jestliže budeme všichni, my i vy, oddáni filosofii' nenaznačuje předmětu činnosti vyjádřené slovesem *φιλοσοφῶμεν* (asi: budeme-li se o ně filosofickým úsilím snažiti). — Poznamenal bych, že se mi překlad slov 334 A *οὔτε παρίεμαι οὔτε τι λέγω* 'ani neomlouvám' (Schneider: *deprecor*) 'ani o tom dále nemluví' nezamlouvá (snad: ani nepřecházím mlčením ani o tom nemluví jako o něčem významném), ale nejspíše se tu mylím, stejně jako Zd. Hujer LF 35, 1908, 313. — Smysl originálu 334 E *τὸ γὰρ . . . πάσχειν διὰ ἂν πάσῃ πᾶν ὀρθὸν καὶ καλόν* jest, tuším, obecnější než 'neboť ať cokoli trpí muž . . . , všechno je šťastné a čestné' (asi: ať se stane muži). — 350 D jest *ἕως ἂν ἐπιθυμῆτε* věta futurální (Bekker: *quamdiu . . . certabitis*), kdežto N. překládá (1907 i 1928) 'dokud usilujete' (Schneider: *dum cupitis*). — Ve slovech 354 A *λέγω γὰρ τοῦ*

διαιτητοῦ τινα τρόπον διαλεγόμενος ὡς δυοῖν, τυραννεύσαντι τε καὶ τυραννενθέντι, ὡς ἐνὶ ἑκατέρῳ παλαιὰν ἐμὴν συμβουλὴν chápu slova ὡς ἐνὶ ἑκατέρῳ ve smyslu: každé straně jako jednomu jedinci (Schneider: utrivis tamquam uni, Howald: wie wenn auf jeder Seite nur eine Person wäre), nikoli s Novotným, jakoby jednomu i druhému. — Ve větě 354 B φάρμακον ἐπήνεγκεν τὴν τῶν γερόντων ἀρχὴν καὶ τὸν τῶν ἐφόρων δεσμὸν τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς σωτήριον, chápu adj. σωτήριον doplňkově (k záchraně), N. ‚zavedl jako ochranný lék úřad gerontů a pouto moci eforské, záchranu královské vlády‘. — 335 C ὅντως εὐδαιμόνας ἀποτελῶν (proti 354 D ὡς ὥντο εὐδαιμόνως) bych nepřeložil, jenž by vskutku činil šťastnými, nýbrž: činil vskutku šťastnými. — 356 D τούτους δ' ἐλθόντας... θεῖναι místo ‚Ti přijdou a nejprve ať dají‘ asi: ‚Ti ať přijdou a nejprve dají‘.

Homerský hexametr (345 E) nemá v překladu Novotného řádné caesury: ‚abych ještě zas musil proplouti Charybdou hroznou‘ (dialese bukolské tu nelze uznati). V textu 344 D ἐξ ἄρα δὴ οἱ ἔπειτα θεοὶ μὲν οὐ, βροτοὶ δὲ φρένας ὤλεσαν αὐτοὶ jsou proložená slova úplný homerský hexametr (H 360); proto bych přeložil (s užitím Vaňorného Iliady, str. 154) *potom pochyby není, že — bohové sice nikoli, ale lidé — zmátli mu rozum* místo ametrického překladu Novotného *tu už mu opravdu* — jak praví básník — *všechnen rozum odňali* — ale ne bozi, nýbrž lidé.¹

338 D a 340 B se čtou dvě podobná místa: po prvé παρακουσμάτων τινῶν ἔμμεστοι τῶν κατὰ φιλοσοφίαν, po druhé τοῖς τῶν παρακουσμάτων μεστοῖς. P. překladatel píše po prvé, lidé mající plnou hlavu řečí o filosofii, po druhé, mají plnou hlavu všelijakých výkladů (slovo, výkladů jest, mimochodem řečeno, jistě vhodnější). Nevniklo slovo ‚všelijakých‘ v rukopise p. překladatelově na nepravé místo?

Novotný poznamenal v úvodě (str. 10): ‚odchytky od textu Burnetova, pokud mají vliv na smysl místa, jsou uvedeny, vyjímajíc změny interpunkce, v poznámkách‘. Na několika místech však takové poznámky postrádáme. Překlad 344 B ‚tu konečně vyšlehne oheň poznání a rozumu v každé jednotlivé věci, při úsilí, jak nejvíce je ho schopna lidská síla‘ neodpovídá rkpnému (a Burnetovu) textu ἐξέλαμψε φρόνησις περὶ ἑκάστον καὶ νοῦς, συντείνων ὅτι μάλιστα εἰς δύναμιν ἀνθρωπίνην (1907 překládal N. συντείνων ‚intensivní‘), nýbrž nejspíše¹ textu s opravou Ery Sachsové συντείνοντι, doporučenanou Wilamowitzem (Platon II. str. 294, nyní i Gnomon IV. str. 363). —

¹ [Z Novotného kritických poznámek, které vyšly v časopise Eos XXXI 1928, str. 199 a n. po vysázení našeho referátu, plyne, že tu čelí (s F. Egermannem) συντεινόντων. Srv. však námitky proti genitivu tomu u Wilamowitza na uv. m. Gnomonu.]

K textu nesnadného místa 325 C *περὶ ἓνα τῶν τότε φευγόντων φίλων* bychom očekávali nějakou kritickou poznámku. Novotný (1907 i 1928) překládal jednoho z přátel tehdejších vyhnanců, avšak to by předpokládalo v textu změnu *φίλων* ve *φίλον* (Wilamowitz), kdežto v rkpném textu nemůže býti *φίλων* gen. part. a *τῶν τότε φευγόντων* gen. poss., na něm závislý. — K 359 A mohl N. dodati k poznámce „Čtu podle Bekkra a Hermannova *οἶονθ'* místo Burnetova [t. j. rkpného] *οἶόντε*, že potom čte (důsledně a správně) s rukopisy *πόλιν ἂν κατασκευασθῆναι* (že by... byla... zařízena) místo Burnetova *πολιτείαν κατασκευασθῆναι*. — 361 D překládal N. asi podle vulg. *εὐπορώτερος* (zámožnější) místo rkpného a Burnetova *εὐπορώτατος*. — Někdy bychom si přáli poznámku obšrnější: pozn. 48 „Čtu *πῇ ποτε* [roz. s **A**, **O**], „Burnet *μὴ ποτε* [s **A**²], pozn. 12 „Čtu *ἄτιτοι* [čí konjektura?], místo Burnetova *ἄττει σοι*.“

V kritické úpravě textu vedl si Novotný s rozvahou a moudrou opatrností, neupadáje však při tom v extrém naprosté konservativnosti. Třebaže si jsem dobře vědom, že právě ve věcech textové kritiky jest obecně velmi nesnadno dojíti úplné shody, odvažuji se přece upozorniti na některé případy, kde mám o pravděpodobnosti čtení mínění jiné. K textu 339 B *πρὸς γὰρ δὴ πάντα ταῦτα ἦν παρεσκευασμένη τὴν ἀρχὴν ἔχουσα ἢ ἐπιστολὴ, τῇδὲ πῃ φράζουσα* poznamenává Novotný: „Čtu proti Burnetovi s rukopisem **O** *παρεσκευασμένην* a ponechávám rukopisné *φράζουσα*“. Druhou částí poznámky neuvádí N. rozdíl proti Burnetovi (i ten čte *φράζουσα*), nýbrž odvolává jí svou poznámku z r. 1907 „Místo *φράζουσα* navrhuji *φράζουσιν*, jež by se pak vztahovalo k *ἀρχήν*“ (tak činil již Hieronymus Müller). Pokud se čtení *παρεσκευασμένην* týče, přiznám, že bych se pro ně nerozhodl, ježto jednak by zaráželo co do pořádku slov postavení slovesa *ἦν*, jednak bychom po slovech *πρὸς... πάντα ταῦτα παρεσκευασμένην τὴν ἀρχὴν* čekali *εἶχεν ἢ ἐπιστολὴ* a nikoliv *ἦν... ἔχουσα* a konečně se dá chyba z *παρεσκευασμένην* v *παρεσκευασμένην* snáze vyložiti vlivem sousedství (*ἦν παρεσκευασμένην τὴν ἀρχὴν*) než obráceně. K těmto subjektivním důvodům přistupuje ještě jeden zásadní: není nesnadno se přesvědčiti, že čtení vlastního textu nezvěstného rukopisu **O** (na rozdíl od interlineárních a marginálních oprav, označovaných u Burneta **O**²) nemá vůbec kritické hodnoty, ježto jest odvozen z **A** (srv. na př. O. Immisch, *Philologische Studien zu Plato*, II., *De recensionis Platonicae praesidiis atque rationibus*, Leipzig 1903, str. 48, 59). Proto »rukopisná« čtení **O** tam, kde se odchyluje od **A**, jsou buďto pouhé pozdní konjektury anebo chyby. Odtud si vysvětlíme, že Burnet zřejmě úmyslně nepojal do aparátu zde *παρεσκευασμένην* z kollací Bekkerových (*Comment. critica* II, 1823, str. 281), jako neuvedl čtení **O** i jinde, kde se od **A** liší a nebyla z lepších pramenů mezi řádky nebo na okraji opravena

(na př. 326 B εἰς Σικελίαν, 333 C ἐκβάλλοι, 333 D κατιὼν δὲ οἰκαδε, 354 B βασιλεικῆς). — Z tohoto oceňování **O** vycházejí, souhlasím naopak s Novotným, jestliže poznamenává k 363 E, Čtu podle rukopisu **A** καὶ αὐτὸς ἴσθι proti Burnetovu čtení podle **O** καὶ ὁ αὐτὸς ἴσθι. Rukopis **A** tu má mezeru: καὶ * αὐτὸς ἴσθι. Vyplňuje-li ji **O** καὶ ὁ αὐτὸς ἴσθι, jest to, myslím, oprava z nouze, stejně jako nesmyslné konjektury téhož rkpu: 344 E εἰ * θ' **A**] εἰωθ' **O**, 352 D μυρίων *** κακῶν **A**] μυρίων καὶ κακῶν **O**, 350 B καὶ ** λαμίσκον **A**] καὶ σαλαμίσκον **O**, pod. 319 D, 351 B, 352 D, 359 A, 360 C, 362 D (holou výjimku činí dobrá, ač lehká oprava 343 B κωλύειν **O**] κωλύει * **A**). Vede-li tedy opatrná restituce spíše k čtení καὶ αὐτὸς ἴσθι, není tím řečeno, že tu máme neporušené původní čtení. Schneider tu překládal text s vlastní konjekturou, τὴν ἐπιστολὴν ἢ αὐτὴν ἢ ὑπόμνημα αὐτῆς σώζεται [σώζετε?] καὶ αὐτὸς ἴσθι epistola vel ipsa vel ejus exemplar salvum sit, et ipse esto, vyrozumívá tu násilně adj. σῶς z předcházejícího slovesa; Howald pokládal konec za nesrozumitelný (unverständlich).¹ Pochybuji, že lze neporušenosti čtení hájit výkladem Novotného „pokládej jej za důvěrný“ (zřejmě καὶ αὐτὸς ἴσθι = et solus scito), poněvadž, nehledě k tvrdosti řeckého výrazu,² neuspokojuje plně věcně; ὑπόμνημα dopisu, s jehož možností Platon počítal, jistě by nebyl porizoval Dionysios sám. Myslím, že tu je v **A** naznačena lakunou stopa zkažení: kdybychom i pro Listy měli rkps **F**, snad by nám tu pomohl, jako v podobných případech v Politei 473 C προσηγάζομεν **F**] προ * εικάζομεν **A**, 555 C, εἰσδανείζοντες **F**] * δανείζοντες **A** a j. č.³)

K novým konjekturám N-ého mám tato poznamenání. N. není spokojen dosavadními výklady slov 322 D καίπερ γέρων ὦν, myslí, že se tu neobejdeme bez změny rkpného textu, a navrhuje (pozn. 39) čísti Ἐράσιω δὲ καὶ Κορίσκω πρὸς τῇ σοφίᾳ... φημ' ἐγώ, καίπερ γερόντων ὄντων, προσδεῖν σοφίας. Nezarází tu genitiv absolutní vsazený do prostředí hotové dativní

¹ Jinak jsou Howaldovy výklady tohoto místa mylné, poněvadž nepoznal, že εἰ po ἢ jest jen pozdní (srv. Burnet IV. praef. o Konstantinovi) rkpná konjektura, dosvědčující zkaženost slovesa σώζεται.

² [Na tom trvám, třebaže Novotný mezitím podal o tom místě obšírnější výklad v uv. čl., str. 203. Hlavní opora Novotného, totiž místo z Dém. Phal. (Epistologr. Gr p. 4 Herch.) ἀλληγορικὸς δέ ἐστιν, ὅταν πρὸς ὃν γράφομεν αὐτὸν εἰδέναι μόνον (= aby ten... znal sám), byla Novotným mylně interpretována. Pravý smysl místa jsem naznačil proložením; disjunkce je tu provedena, aby se právě adjektivu μόνος dostalo důrazu. Není tím tedy vůbec prokázán obrat αὐτὸς ἴσθι, nýbrž jen αὐτὸς... μόνος; srv. Musonia p. 58 H. = Stob. IV 15, 28 (p. 381 H.) ταῦτα (scil. ἔργα) καὶ τὴν ψυχὴν ἀναγνάξει πρὸς αὐτοῖς εἶναι μόνους.]

³ Nejistým dohadem jsem tu pomýšlel čísti σώζετε καὶ <αὐτὸς> αὐτὸς ἴσθι (semper idem esto) vzhledem k závěrku X. listu: ἀλλ' ἔρρωσάτε καὶ μένετε ἐν τοῖς ἡδεσιν οἷσπερ καὶ νῦν μένετε. K αὐτὸς] αὐτὸς **A** srv. Zák. 966 B

vazby¹ Neměla by myšlenková úprava N-ého znění formálně spíše *Ἐράστῳ δὲ καὶ Κορίνθῳ... καίπερ γέρονσι (οὔσι) προσδεῖν?* Srv. Aristof. Ach. 222 n. *μὴ γὰρ ἐγχάνοι ποτὲ μηδέπερ γέροντας ὄντας ἐκφυγῶν Ἀχαρνέας*. Ale i tak jest snad odvážné měniti vůbec čtení rkpné: slova *ἐγώ, καίπερ γέρων ὦν* mají u Platona formální paralelu v Protag. 318 B *σύ, καίπερ τηλικούτος ὦν*. — Nechceme-li uznati pro *ἐπιτήδειος* 362 C význam ‚studiosus alicuius hominis‘ (Ast s. v.), pokládal bych opravu Wilamowitzovu *ἐπιτηδείως* za pravděpodobnější (jednak *O = o, ω*, jednak předchází *προδύμως*) než Novotného konjekturu *ἐπιτήδεια*.

Krásné a správné češtině se můžeme u p. překladatele jen učit a podívat se ji jako nedostupnému vzoru. Nevím jen, proč N. užil vulgárního tvaru ‚nesnadno nalezneš duši hodnější důvěry, než jsou tito tví přátelé‘ (str. 30 a n.). Tvrdě mi zní věta ‚kdo utíká od radění takovému člověku‘ (str. 40). Jsem konečně na pochybách, zda N. užil oprávněně slova *ποκροκ* ve větě ‚zákony i mravy se kazily a dělaly úžasný pokrok‘, odpovídající textu 325 D *τά τε τῶν νόμων γραμματα καὶ ἔθνη διεφθείρετο καὶ ἐπεδίδου θανμαστὸν ὄσον*. V řečtině lze ovšem užití slovesa *ἐπιδιδόναι* (stejně jako našeho pokročiti) *in melius* (Plat. Prot. 318 A *ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπιδιδόναι*) i *in peius* (Thuk. VI 60, 2 *ἐπεδίδουσαν μᾶλλον ἐς τὸ ἀγριώτερον*), ale také není antický pojem *pokroku* (Novotný, Gymnasion, str. 11). Myslil jsem — a snad se mýlím —, že naše² slovo *pokrok* znamenalo od nejstarších dokladů (srv. Jungm. a Kott) vždy jen vývoj *in melius*, obzvláště pak když bylo posvěceno vážnou tradicí politickou. Tento jeho význam se předpokládá i při ironickém užití (na př. N. Ř. XII. 47); od blasfemie některého současného tisku tu abstrahuji.

V pravopise Novotného jsou některé nedůslednosti: vedle ‚Athén‘ (8, 43, 44, 47, 51), ‚Athen‘ (6, 63, 87), vedle ‚athénský‘ (44), ‚athenský‘ (88), vedle ‚Karthagiňany‘ (43, 68), ‚Korintu‘ (71; ‚Pravidla‘ uznávají jen tvar Korinta). Platonovy Zákony jsou citovány většinou s udáním knihy (115, 117, 147, 149), ale i bez něho (84, 122).

Korrektura knihy je velmi pečlivá. Poznamenal jsem si jen (nehledě k interpunkci) tyto tiskové chyby: ‚Dion‘ m. Dionysios (str. 61), ‚naše‘ m. vaše (str. 32), ‚vrhy‘ m. vrahy (str. 46), ‚mn.‘ m. nn. (str. 87); v pozn. 5 ‚οτοιῦτοι‘ m. τοιοῦτοι, 41 ‚ποιλádám‘ m. pokládám, 87 ‚333‘ m. 333 D, číslo pozn. 27. Na okraji vypadlo označení Stephanových pagin (327) E a (358) D.

Bohumil Ryba.

¹ [Tuto námitku předvídal Novotný v uv. čl., str. 200, ale soudil, že genitiv ‚nullam habet difficultatem‘. Mně však případ zcela adaequátní jest neznám (srv. Kühner-Gerth II³ § 494 c).]

² Larousse uvádí k francouzskému slovu ‚progrès‘ protiklad ‚décadence‘. Lze ovšem říci: ‚Oui, l'im moralité fait des progrès inquiétants‘ (Clément Vautel, L'amour à la parisienne, Paris 1927, str. 182).

Sofokleova Elektra. Vydal a poznámkami opatřil *Dr. Zdeněk Řezníček*. V Praze (Česká grafická Unie, a. s.) 1929. Str. 174. Za 16 Kč.

Listy filologické pro nedostatek místa zásadně nereferuji v posledních letech o školních edicích antických klasiků. Přinášeji-li dnes přece posudek toho druhu, není tato výjimka bez důvodu. Vždyť naše první kritické vydání Elektry pořídil 1889 Josef Král, opatřiv je účelným a jasným komentářem, později pak (1902) vydal text znovu a odůvodnil změny v jeho úpravě „Poznámkami“ v těchto Listech 28, 1901, str. 91-109, 193-209. Obě tyto knihy, vyšlé u Storchy, jsou rozebrány. Kdežto Královo poznámkové vydání Antigony bude dále žiti, byvši svěřeno pietní úpravě povolaného odborníka, dostává se za Elektru našim školám nového vydání, na kterém již není jména Králova. I zajímá nás zvědět, do jaké míry jest schopno nahraditi jeho osvědčenou práci.

Promluvme především o textu Řezníčkově! Král chtěl podat pro školy text vskutku čitelný a vědomě do něho pojal na některých místech, zřejmě zkažených, konjekтуры, které vyhovují smyslem, třebaže si nemohou činiti nárok na definitivní úpravu porušeného textu. Naproti tomu podal Řezníček, převzav v podstatě recensi Pearsonovu (Oxford 1924), žákům našim text, který ponechává leckterá místa v podobě sice souhlasné s rukopisy, ale desolátně zkažené. Tak má ve v. 21 *ἐνταῦθ' ἐμὲν*, čtení, k němuž i opatrný Pearson musil poznamenati ‚vix sana‘; v poznámkách však Ř. nevykládá ani slovem neobvyklý tvar *ἐμὲν*. Ve v. 1086 vede sice recense k tvaru *καθοπλίσασα*, ale čtení to vůbec nedává smyslu, stejně jako Ř-ův výklad ‚všechnu bidu upravivši‘. Ba dokonce ve v. 1394 neváhal Ř. podržeti slova *νεαρόνητον αἶμα*, o nichž i Pearson byl přesvědčen, že jsou zkažená (‚vitio laborant nondum sanata‘).

Jest paradoxní, že Ř. šel při úpravě školního vydání v kritickém konservativismu ještě dále než Pearson, který musil ve vydání vědeckém přestati na recensi textu a měl pro pochybnosti aparát pod čarou. Ř. proti Pearsonovi ponechal ve v. 800 nemožné čtení rkpné *καταξίως* ve větě, jejíž potenciální optativ vyžaduje nutně *ἄν*; ve v. 1071 ponechal Ř. rkpné čtení, ke kterému má Ellendt-Genthe, Lex. Soph. 1872, str. 471 právem poznámku ‚inepte‘, totiž mediální *νοσεῖται*, jehož nelze hájiti vzdálenými analogiemi; Ř-ovou úpravou rkpného *ἄλλ' οὐ τὰν Ἀρτεμιν* (v. 1240) v *ἄλλ' οὐκ Ἀρτεμιν* se sice získá response s antistrofou, ale odporuje to usu Sofokleovu (srv. El. 626, O. T. 660, 1088). S rkpným čtením v. 1127 *ἀπ' ἐλπίδων οὐχ ὄνπερ ἐξέπεμπον εἰσεδεξάμην* nesvede nic ani žák ani učitel. Výklad Ř-ův ‚proti nadání, jinak, než jsem doufala‘, při němž další slova zůstanou nevysvětlena, vznikl nepochybně excerpce části souvětí

Schneidewinova-Bruhnova: „Nehmen wir an, daß *ἀπ' ἐλπίδων* heißen kann ‚fern von den Hoffnungen, gegen die Hoffnungen‘ (wie *ἀπὸ δόξης* K 324 gegen die Erwartung), so würde sich ein Sinn ergeben, wenn wir mit Wecklein *ὅφ'* statt *οὐχ* schrieben“. Jiné návrhy v. Král v uv. čl., str. 200 a n. a Pearson ad l. Ve zkaženém v. 818 dosadil Ř. starou a pochybnou konjekturu Dawesovou *ἔσομαι ξύνοικος* a opakuje k ní doslovně podle Královy poznámky „t. *τοῖς ἐχθίστοις ἐμοί* (v. 815), nikterak věru nesetrvám příště v jednom domě s nimi“, poznámku to, kterou Král provázel svou konjekturu (v 1. vyd.) *μενῶ ξύνοικος*.

Tímto příkladem přecházíme již k otázce, jak jest Ř. závislý na Králově výkladu. Podrobnější srovnání, pro něž tu není místa, by ukázalo, že hlavním pramenem Ř-ových poznámek byly vedle komentáře Schneidewinova-Bruhnova, z kterého přebíral dokonce i subjektivní výroky (k v. 716 ‚malebně vyjádřeno‘ ∞ ‚malerisch... bezeichnen‘, k v. 990 ‚bezbarvým dvojverším‘ ∞ ‚das... farblose Distichon‘) a místy otrocky překládal (670. *πορσύνων*: kupředu pomáhaje‘ ∞ ‚ich bringe vorwärts‘), poznámky Královy (článku jeho Ř. neznal!). Ve školních vydáních nejde, pravda, o to, podati výklady originální a nové — o to nešlo ani Královi — avšak nejen míra Ř-ovy závislosti na Královi, nýbrž i její jakost jsou zjevem, který může býti novému vydavateli přamálo k vědecké eti.

Král četl v 1. vyd. podle vlastní konjektury ve v. 1191 *πόθεν τοῦθ' οὐξεσήμενας κακόν*; a překládal ‚Odkud jest to zlo, o kterém jsi se zmínila?‘ V 2. vyd. se opravy té vzdal (srv. i uv. čl., str. 201) a přijal rkpné čtení *πόθεν τοῦτ' ἐξεσήμενας κακόν*; Jestliže nyní Ř. převzal od Pearsona rovněž rkpné čtení, ale opakuje doslovně starý Králův překlad, jest to důkazem bezhlavého opisování. Stejně jest tomu i jinde. Ve v. 742 pojal Král do textu 1. vyd. konjekturu *ὠρμαῖθ' ὁ τλήμων* a vykládal ‚jel, řídil koně‘. V 2. vyd. se vrátil k rkpnému čtení *ὠρθοῦθ' ὁρθοῦσθαι ὁρόμον*, ‚zdařile, s úspěchem konati běh‘. Ř. převzal rovněž rkpné čtení *ὠρθοῦθ'*, ale opakoval podle staré poznámky Královy ‚řídil si jízdu, jel‘. Ve v. 493 a n. četl Král v 1. vyd. *μαιφόνων γάμων ὁμιλήμαθ'* (neblahé obcování krví potřísněného sňatku) a vykládal správně genitiv jako gen. vysvětlovací. Ř. přijal text rkpný *ἀμιλλήμαθ'* (‘touha po sňatku...‘), ale mechanicky převzal poznámku ‚gen. vysvětl.‘. Poznámkou 861. *ἡ καί: t. πᾶσιν βροτοῖς ἔφν μόρος* opakoval Ř. doslovně poznámku Královu, ale Král četl v 1. vyd. ve v. 860 z důvodů metrických vskutku *βροτοῖς*, kdežto Ř. tu má v textu s Pearsonem rkpné čtení *θνατοῖς*. Král napsal v poznámce k v. 962 *ἄλεκτρα ἀννμέναια* (o těchto akk. v platnosti příslovečně srv. v. 123), odkazuje tak k výkladu svému *ἀπόρεστα* (pův. akk. vnitř. předm.) ve smyslu příslov. atd. Odkaz k v. 123 převzal

i Ř., ačkoliv ve svém textu má ve v. 123 rkpné ἀνόμεστον οἰμωγάν, nikoliv Meklerovu konjekturu ἀνόμεστ', které se Král z důvodů metrických přidržel. K v. 832 οἰχομένων (o Orestovi) poznamenal Ř. „gen. objekt.; stran plurálu srv. v. 764' zase podle Krále („gen. obj. . . o plur. οἰχομένων v. v. 764'), jenomže s tím rozdílem, že Král k tvaru δεσπόταισι (o Agamemnonovi) ve v. 764 má poznámkou odkaz na Niederlovu grammatiku („O plurale δεσπόταισι v. N. 506 α β'), kdežto Ř. k tomu verši ani slovem ten plurál nevysvětluje. Podobně se stalo Ř-ovi v poznámkách k v. 838 a 1090 (pro stručnost nevypisují). Z Královy správné poznámky k v. 717 „χρόαι . . . značí totéž co σύριγξ ve v. 721' vznikl u Ř-a zmatek: „χρόας = σύριγξ [!] ve v. 721 a 745 [! tam jest opět χρόας !]. K slovům v. 863 τμητοῖς ὀλκοῖς poznamenával Král správně „τμητοὶ ὀλκοὶ = τμητοὶ ἱμάντες ve v. 747'. Ř-ova netvárná poznámka „τμητοῖς ὀλκοῖς = τμητοὶ ἱμάντες ve v. 747' by nebyla vznikla, kdyby byl nahlédl, že v citovaném verši jest právě dativní forma τμητοῖς ἱμάσι.

Jiné rozpory v komentáři Ř-ově vznikly tím, že nerozvázně opisoval ze dvou vydání disparátní výklady o téže věci. K v. 682 poznamenal: „Gymnické závody byly v Delfách zavedeny teprve od r. 586; Sofokles se tu tedy dopouští anachronismu (srv. v. 49), který kárá Aristoteles (Poet. 25 [recte 24. 1460^a 32, kde však jde o něco zcela jiného: Aristoteles kárá jako ἄλογον, že vystupují ἐν Ἡλέντρῳ οἱ τὰ Πύθια ἀπαγγέλλοντες — v Mykenách by to byli dávno věděli!])“ Avšak k v. 49 napsal Ř.: „anachronismus, neboť gymnické hry pythické byly zavedeny teprve asi r. 582 př. Kr.“ Omyl vznikl tím, že jednou Ř. následoval Krále, který uvádí k oběma místům rok 586, jednou nejspíše Schneidewina-Bruhna, který uvádí k v. 698 a n. rok 582. A přece rozpor ten ho měl jen vésti k tomu, aby se poohlédl, o kterou starověkou zprávu se ty údaje opírají; byl by ovšem musil shledati, že o Pausaniův výklad X 7, 4 τῆς δὲ τεσσαρακοστῆς ὀλυμπιάδος καὶ ὀγδόης . . . ἔτι τε τρίτῳ . . . (5) ἔθεσαν δὲ καὶ ἄλλα τότε ἀθληταῖς πρῶτον, a že tedy správně jsou údaje Královy (r. 586 př. Kr.). K v. 702, kde jde o čtyřspřežní vozy (τέττοριππον), přidržel se Ř. nesprávného výkladu scholiastova, který znal asi ze Schneidewina-Bruhna („mit zwei ζυγά bespannt' ∞ „vozů se dvěma jhy, spřeženími“), kdežto však k v. 720 převzal ze správného výkladu Králova „Prostřední koně (ζύγιοι) táhli za společné jho, připevněné k oji“. K ἄλλος ve v. 728 poznamenává Ř. chybně, t. ὄχος (vskutku jde o vozataje!), nepozoruje, že jest s tím v rozporu jeho další poznámka „narážel na druhého a rozbíjel mu vůz“, vzatá z Králova „narážel na druhého a vůz mu rozbíjel“.

Špatné pochopení stručné poznámky Královy a Schneidewinovy-Bruhnovy o Amfiaraovi (k v. 837) zavedlo Ř-a k zvrá-

cenému tvrzení: „Před odchodem nařídil synu Alkmaionovi, aby matku potrestal, nevrátí-li se. To učinil Alkmaion, když po porážce vojska argejského Amfiaraos na útěku se propadl...“ Předně Amfiaraos jako věštec věděl, že se nevrátí, za druhé rozkaz synu (synům) dal pro dobu, až dospějí; vykonán byl tedy značně později, až před výpravou epigonů nebo po ní (srv. Roscher I. 1. sl. 242 a n., 294 a n.)

I ve schemech metrických šel Ř. největším dílem stopami Královými, ale i tu se jednak dostával do sporu se svým vlastním textem, jednak nechápal, že odchylkami, ke kterým sahal, porušoval celý princip, kterým se Králové rozbory řídí. Tak pro verše 849 = 860 převzal z Krále schema (4 iamby), ale rkpný text, který přebírá od Pearsona (δειλαῖα, θνατοῖς) má nesměrný spondej v druhém taktě. Cesta možná jest tu dvojí: buď rekonstruuji iambické kolon a musím vykládati 849 δειλαῖα a měniti verš 860 — tuto cestu volil Král —, anebo ponechám rkpný text, ale nesmím mluvit o 4 iambických taktích; kompromis Ř-ův jest nesprávný. Kdo se ve sborové písni 193 a n., přesto, že se skládá ze samých tetrapodií, rozhodne ve verších 205 = 225 pro rkpné čtení, jako Pearson a Ř., měl by je pokládati za tripodie logaoedické nebo iambické. Ř. tu uznává dochmios, avšak — jak dobře poznamenal proti Kaiblovi Král v uv. čl., str. 97, pozn., zcela chybně. Kde by se tu vzaly dochmie! Totéž platí o Ř-ových dochmiích ve verších 243-247, které Král měřil logaoedicky. Král neuznával neodůvodněného střídání alloimetrických kol; proto odporuje principu, kterého se jindy Ř. věrně s Králem drží, jestliže proti Králově jednotné iambicko-ionské míře v I. stasimu konstruuje při témže textu schema odchýlné, v němž se hned v prvních čtyřech verších střídají ioniky, logaoedy, trocheje a iamby! Totéž platí o v. 1082, kde — ve strofě veskrze iambické — měří Ř. první verš logaoedicky, vlivem Pearsonova rozdělení kol. Ale i proti obvyklému rozdělení kol ve v. 153-154 = 173-174

οὔτοι σοὶ μούνα,
τέκνον, ἄχος ἐφάνη βροτῶν

θάρσει μοι, θάρσει,
τέκνον· ἔτι μέγας οὐρανῶ,

kde se Král a Pearson shodují, dělí Ř. zcela pravdě nepodobně

οὔτοι σοὶ μού-
να, τέκνον, ἄχος κτλ.

θάρσει μοι θάρ-
σει, τέκνον· ἔτι κτλ,

ač zachovává schema Královo (4i, 4i). Nevím, proč Ř. měří iambické kolon 1084 = 1092 místo , (s první dipodií choriambickou), a netroufám si předpokládati, že Ř. sám věří v logaoed 123 = 139 .

Také úvod, zahájený podivnými výklady mythologickými, jest v partiích o antickém literárním zpracování báje, o charakteristice osob i v osnově děje závislý velmi silně, leckdy doslovně

na úvodě Králově, avšak Králova jasná dispozice jest tu neorganicky porušena výklady jinými (na př. na str. 7. a n. jest větou ‚Zajímavé jest sledovati...‘ přilepen k charakteristice Elektríně passus, který jest z části slovním ohlasem přednášky prof. Groha) anebo tirádami (na př. str. 6: ‚s mistrným psychologickým uměním... vytváří tu veliké dílo psychologické, s nímž se Euripides [o tomto nebyla dosud řeč!] nijak nemohl měřiti‘). Ale i tu se prozradí Ř. v neobratné parafrasi. Na př. Královy věty (str. VI a n.) ‚Pevnou vůli svou a neohrožeností Elektra rovná se muži; hloubkou citu, jež se jeví zvláště v dojemných nářečích jejích nad smrtí otcovou a bratrovou (srv. zvláště v. 1126 n.) a v nesmírné radosti po poznání domněle mrtvého Oresta (v. 1232 n.), osvědčuje se však pravou ženou. Z v. 254 n. a 616 n. poznáváme, kterak jest si vědoma toho, že jedná jinak, než dříve se sluší‘ zdokonalil Ř. (str. 7) takto: ‚Hrdinstvím se rovná muži, ale jakmile se jí octne po boku bratr (v. 1232), promění se v měkkou [!], a hluboce citící ženu, v jejím srdci se vznítí s vášnivou bouřlivostí sesterská láska a ráží si cestu ven. Elektra ví při tom [!], že jedná jinak, než se sluší ženě (v. 254, 618)‘, kus dále však: ‚náhlé přechody... od obětavé lásky sesterské k neženstnosti, toť těžiště dramatu‘. O pošetilosti Ř-ovy kompilace poučí srovnání dvou míst o Chrysothemidě: Král (str. VII): ‚ve scéně, v níž Chrysothemis přichází s radostnou zprávou, že se vrátil Orestes, poznáváme zřejmě něžnou její lásku k bratru (srv. v. 905 n.) a upřímnou bolest nad jeho domnělou smrtí (v. 934 n.)‘. Řezníček (str. 9): ‚touží po jeho návratu (v. 905 [!]), jásá nad jeho příchodem (v. 872 [recte 871]) a projevuje upřímnou bolest nad jeho smrtí [!] (v. 934)‘. Do správného Králova výkladu o Stesichorovi (str. III) vpašoval Ř. (str. 4) Pindara, u kterého (Pyth. 11, 16 a n.) není řeč ani o Erinyích ani o Apollonovi, jak by z Ř-ova textu vyplývalo.

K nekritičnosti a nedůslednosti, jaká se v novém vydání jeví, přistupuje u Ř-a ještě nejistota v grammatice řecké (k v. 480 *ὑπέρχεται μοι θάρος* místo správného *με*, k v. 1154 *ἄνθρωπος* m. *ἄνθρωπος*) i české (k v. 666 ‚oficielní‘, k v. 837 ‚manželi‘), ledabylost v odkazech (řada chybných číslic veršů) a nelogičnost slovního výrazu [na př. ‚básník... konec děje tak ostře zaokrouhluje‘ (str. 5); ‚charakter Klytaimestřin jest jak vypravováním, tak dějem vylíčen co nejčerněji‘ (tamže)].

Ze všeho toho vyplývá, že nové vydání, ač vyšlo 40 let po Královu, znamená po mnohých stránkách krok *zpět*. Jest mi líto, že čeští oktávani, kteří budou čísti Elektru, již nepoznají z nezkaleného zdroje jasného a důkladného ducha Králova, ba že z nového vydání nezvědí ani — jméno předního našeho vydavatele, vykladače a překladatele básně Sofokleovy.

Bohumil Ryba.

Karel Kazbunda: České hnutí roku 1848. Nákl. Historického klubu v Praze 1929. Str. 434 (str. 359—423 = příl. I.—XXV.).

Práce Karla Kazbundy o politických dějinách českých XIX. století mají dobrou pověst a osobitý ráz. Jejich jádrem jsou velice bohaté výtěžky vlastního auktorova badání v archivech pražských a zvláště vídeňských, přístupných studií teprve od politického převratu; nálezy těmi, namnoze překvapujícími, mění se podstatně názory o událostech i osobách, které stály v popředí veřejného hnutí — jak na př. obohatil a upravil K. Kazbunda naše vědomosti o osudech K. Havlíčka! Nevolí nikdy zjevy nebo otázky podružné, nýbrž soustředí se vždy k postavám vůdčím a politickým dějům významným pro vývoj veřejných hnutí nebo útvarů; zasazuje je pak do širokého rámce politiky rakouské a často celoevropské, čímž dosahuje žádoucí perspektivnosti. Výtěžky zkoumání vlastního srovnává dbale i kriticky s dosavadní literaturou a ve shodě s tím se pokouší o syntetickou, ač střídmonou a stručnou charakteristiku čelných osobností a hlavních proudů, ale přece zůstává věren úkolu politického dějepisce a skoro nikdy se nepouští do ideového rozboru nebo oceňování dobových tendencí — jeho práce si stále zachovávají monografický ráz. Povaha jeho předmětu nese sama sebou, že jejich postup, výsledky i jednotlivosti zajímají také literárního historika, zahrnující ho novým materiálem.

To platí plnou měrou též o poslední, posud nejrozsáhlejší publikaci Kazbundově, věnované Českému hnutí roku 1848, která z důvodů již naznačených daleko překonává práce Helfertovy, Toužimského, Tobolkovy a Maršanovy. Kniha Kazbundova splňuje přesně, co názvem slibuje: podává vyličení, výklad a rozbor politických událostí v Čechách od března do října r. 1848, od stavovské schůzky u hr. Alberta Nostitze, nesoucí se k rozšíření zemského sněmu, až po Windischgrätzovo zdolání vídeňské revoluce a tím zpečetění osudu politických požadavků českých; schůze ve Svatováclavských lázních, list Palackého do Frankfurtu, Slovanský sjezd svatodušní bouře pražské, pád hr. Lva Thuna jsou nejvýznačnější a nejznámější události rušných oněch měsíců. Literárního dějepisce upoutá Kazbundův spis jednak proto, že význačné osobnosti písemnictví a vědy, jako Palacký, Šafařík, Havlíček, V. Štulec, J. V. Frič, L. Štúr, K. Kuzmány, byly v dějích těch živě zúčastněny, jednak proto, že myšlenky, které si roku 1848 vynutily politickou platnost a hýbaly osudem státu, byly předtím prožity a formulovány v literatuře.

Písemnictví samo — na rozdíl od mladistvého tehdy novínářství — se veřejného dění činně neúčastní, jako vůbec rok 1848 není pro naše písemnictví ani bodem mezním, ani obdobím nějak významným: staré buditelské pokolení se odmlčovalo,

mladá generace literární ještě nenastupovala. Hned v úvodě své práce upozorňuje K. Kazbunda poutavě na to, že jazykově literární obrození bylo v 40. letech jenom jednou ze složek veřejného hnutí národního, s nímž se může měřiti jak úsilí o národní školství tak snaha o počestění průmyslu a živností; ani ruch universitní, ani stavovské oposice proti vídeňskému centralismu v této souvislosti podceňovati nelze. Jest charakteristické, s jak správnou intuicí všímaly si rakouské státní orgány nedůvěřivě a varovně jediné myšlenky celého národně literárního hnutí jako politicky plodné i nebezpečné: »čechismu« jakožto živého článku v řetězu »slavismu« t. j. aby se národní uvědomení české nestalo předběžným stadiem politického citění všeslovanského a nehledalo opory u cizí moci, Ruska. Tuto ideu možno nazvati hlavním odkazem vlastenecké generace předbřeznové jungmannovské a kollárovske. Ale tato myšlenka, již Slovanský sjezd pražský r. 1848 v celé své osnově ulomil nebezpečný hrot protirákouský, zanikla ve spleti jiných snah, z nichž státoprávní stanovisko, zastávané stavovskou šlechtou a dr. Braunerem, rakouský federalismus, zbudovaný na důsledném demokratismu, důsledně hájený a zdůrazňovaný Fr. Palackým, a pak revoluční radikalismus, soustřeďující se v Repealu kolem nejmladší inteligence a blízký snahám sociálních revolucionářů cizích, byly nejsilnější, — K. Kazbunda důmyslně analyzuje tyto směry, a literární historik najde bez nesnází obdoby k nim i v slovesném proudění let 40.—50. Jak se projevovaly, proplétaly, střetaly politicky, jak na ně působily veřejné události zahraniční, jak se ocitaly v konfliktu s vídeňskou vládou a jejími představiteli v Praze a vedle toho s uvědomělým němectvím pražským, to skládá vlastní obsah díla Kazbundova, ale vymyká se nejvlastnějšímu zájmu i kritickému posouzení literárního dějepisce. Upozornil bych jenom rád na to, jak přesvědčivě a přesně Kazbunda vyložil mohutnění národního prvku nad ostatními složkami v českém hnutí r. 1848; v této věci připadla zvláště významná úloha K. Havlíčkovi, jako naopak Fr. Palacký byl nejčelnějším mluvčím moderního demokratismu, i když se tím ocitál v konfliktu s dotavadním probuzenským programem národním.

Budtež zde registrovány alespoň nejcénnější nové poznatky Kazbundovy, pokud se týkají též dějin literárních. Zevrubněji, než kterýkoliv z předchůdců, charakterisuje Kazbunda vstup Palackého do politického života, jímž byla — po zásahu do jednání druhé schůze výboru Svatováclavského dne 12. března — vlastně jeho účast při první přípravné poradě guberniální komise u hr. Stadionu dne 3. dubna; rázem prohlédl Palacký situaci, postřehl hlavní politické problémy a neočekávaně i neohroženě vyslovil tváří v tvář shromážděné šlechtě moderní zásady reprezentace lidu; již tehdy zastával radikální stanovisko zrušení stavovského zřízení a privilegií (str. 112—115). Teprve při pozvání

do Frankfurtu, na něž tak slavně odpověděl 11. dubna, zdůraznil národostní hledisko a dovolával se při řešení otázky českone-mecké historické svrchovanosti českého státu; formuluje vznešeným způsobem zásadu národní rovnoprávnosti a odmítaje běžnou koncepci panujících a služebných národů, předešel dvě generace (str. 140—143). Když ho nedlouho potom, nedovedši do ministerstva získati Šafaříka, 6. května vláda pozvala, aby přijal křeslo ministra vyučování, stalo se tak, podle dokumentárního zjištění Kazbundova, proto, aby si získala národnost českou — jest ze starší literatury již známo, že Palacký ve své odmítavé odpovědi na toto pozvání důtklivěji a zřetelněji než v listě do Frankfurtu vyslovil, že svobodné Čechy jsou i pro Rakousko stejnou nutností, jako je tomu obráceně (str. 164—167).

Velmi mnoho nového dozvídáme se i po nedávných pracích Odložilíkových — v Č. M. M. 1927 a Slov. Přehl. 1928 — o Slovanském sjezdě. Myšlenku jeho vzniku nehledá Kazbunda ve snaze o protiváhu proti frankfurtskému sněmování, nýbrž nachází jeho kořeny na Slovensku, t. j. v nesnesitelných poměrech maďarského útlatu (na str. 180 otiskuje posud neznámou politickou báseň K. Kuzmányho z 16. března 1848 »Znovuzrozenja slobodi v Uhorskej krajíně«). Slováci i Charvatí se Kazbundovi jeví jako praví iniciátoři sjezdu, pro něž dovedli získati Čechy, z nichž i Šafařík i Palacký — motivaci podává Kazbunda na str. 183 a 184 — učinili předpokladem svého souhlasu a účasti princip rakouský. Oba vítali Slovany nerakouské jenom jako hosti a opřeli se ambicím revoluční restaurace Polsky. Ale průběhem jednání, z něhož pak 7. června vyšel velký manifest, původní austroslovanská kompetence sjezdu překročena, a to ne bez souhlasu Palackého, neboť v manifestu se hlásá myšlenka obecné jednoty slovanské, zastává se vřele úsilí o pozdější samostatnost Polsky, protestuje se nejen proti útlatu nemaďarských národností v Uhrách, nýbrž i proti zotročení slovanských národností v Rusku a Turecku (str. 224—232). I zde se dostává dodatečně politické formulace tomu, co předtím kvasilo a vřelo v literatuře; pro dějiny slovanské myšlenky v našem písemnictví jsou tyto jednotlivosti jistě významny. A stejně cenný jest postřeh Kazbundův (str. 233—234) o nábožensko-politické složce Slovanského sjezdu, že Štalcovo velice důrazné zastávání kultu svatováclavského bylo obratným politickým tahem důsledného katolíka, který mínil čeliti »schismatické slovanské bohoslužbě« pravo-slavných hostů; jak to dobře osvětluje i literární stanovisko Štalcovo! Takových pronikavých pozorování a detailů najde literární dějepisec v Kazbundově monografii mnoho; chtěl bych uvést alespoň první vydatnější zprávu o vládním protihavlíkovském orgánu Pokrok, jehož pět čísel zredigoval počátkem června V. V. Tomek (str. 243—244). Kazbunda připomíná, že hlavním výsledkem tohoto Pokroku bylo zaujetí důsledné opoziční fronty Havlíčkem.

Kdokoliv z literárních dějepisců bude přístě pracovati o osudech i politických názorech osobností v r. 1848 veřejně činných, musí se seznámiti s dílem Kazbundovým, a to nejenom pro hojnost nové látky, ale i pro hlubší pozadí celého národního hnutí. *Arne Novák.*

Drobné zprávy.

Dne 6. března zemřel v Praze básník »Našich« **Josef Holeček** (narozen 27. února 1853 v Stožicích), přední propagátor slovanství v literatuře a v celém našem životě; této myšlence věnoval největší část svého rozsáhlého díla. Několik svazků beletristických obrázků černo-horských, knihy cestovních zkušeností a úvah jihoslovanských a ruských a překlady srbské národní poesie zabezpečují v historii slovanské vzájemnosti Holečkovi místo trvalé; Holeček byl dále z prvních, kdo usilovali o obnovu československé jednoty; podal i několik důležitých příspěvků k dějinám české politiky. Nejvíce však bude naše literární historie čerpati z jeho »románu-pamětí« »Pero«, jehož vyšly v letech 1922—1925 čtyři svazky; ačkoliv jistě značně zabarveny subjektivně, podávají tyto vzpomínky mnoho cenného pro poznání jak osobnosti autorovy, tak poměrů zejména let sedmdesátých, kdy Holeček vstoupil do literatury. —*vh*—

Dne 12. března t. r. zemřel polský linguista **Wiktor Jan Porzeziński**. Pocházející z býv. ruského Polska (narodil se r. 1870 v Temnikově) studoval a také až do r. 1921 působil na školách ruských a většinu svých prací uveřejnil ruský. Byl žákem F. F. Fortunatova a Vs. Millera (učitelskou a vědeckou činnost Vs. Millera v oboru jazykovědy vylíčil v Otčetě Moskovskogo Universiteta 1913) a od r. 1905 profesorem sanskrtu a srovnávacího jazykozpytu na universitě v Moskvě, odkudž r. 1921 přešel na universitu varšavskou; vedle toho přednášel také na filosofické fakultě v Lublíně. Porzezińského lze charakterisovat jako věrného ochránce vědeckého odkazu F. F. Fortunatova. Napsal několik příruček, vzešlých většinou z jeho universitních kursů (Элементы языковѣдѣнія и исторіи русскаго языка [pro vyšší třídy středních škol], v Moskvě 1910, Краткое пособие къ лекціямъ по исторической грамматикѣ русскаго языка, Введеніе и фонетика, v Moskvě 1911, 3. vyd. 1920, Очеркъ сравнительной фонетики древнеиндійскаго, греческаго, латинскаго и старославянскаго языковъ, v Moskvě 1912, Сравнительная грамматика славянскихъ языковъ, v Moskvě 1914, 1916. Vlastním předmětem badatelského jeho zájmu, tak jako u jeho učitele, byly jazyky baltské a slovanské. Baltskými jazyky obíraly se první a vlastně největší jeho práce: Къ исторіи формъ спряженія въ балтійскихъ языкахъ (v Moskvě 1901) a Возвратная форма глаголовъ въ литовскомъ и латышскомъ языкахъ (ib. 1903). Psal o hláskových změnách na konci slova v staré pruštině a lotyštině (РФВ. 49, 1903, 140—179), o dat. sing. *i*-kmenů v litevštině (Idg. Forsch. 31, 1913, 423—426), účastnil se diskusse o jazykové jednotě baltsko-slovanské (Roczn. slaw. 4, 1911, 1—26), a drobnými příspěvky k dějinám jaz. litevského se zúčastnil sborníku vydaného k počtě J. Rozwadowského (II, 27—33). Je vidět, že se obíral různými otázkami baltské mluvnické do poslední chvíle. Říkalo se, že pracuje o mluvnické jednotě litevského; bylo-li tomu tak a zachovalo-li se v jeho pozůstalosti něco z tohoto díla, není zatím známo. Z jazyků slovanských speciálně se obíral jazykem polabským; chystal vydání památek tohoto jazyka, ale upustil od tohoto plánu, když jej předešel Rost svým spisem »Die Sprachreste der Dreväno-Polaben«, jež Porzeziński posoudil v Roczn. slaw. 2, 1909,

189—204. Jinak psal o různých otázkách srovnávací jazykovědy slovanské (o lechických elementech v ruštině, o některých sporných otázkách praslov. mluvnické, o vzájemném poměru jazyků západoslov.). Význačnou měrou zajímal se také o otázky jazykovědy obecné. Jeho uvedení do jazykovědy (Введение въ языковѣдѣніе, v Moskvě 1907) se dočkalo v Rusku několika vydání a vyšlo také v překladě německém. (Einleitung in die Sprachwissenschaft, Lipsko 1910). Zejména v posledních letech uveřejnil několik článků z tohoto oboru: jednal o částech řeči (Przegląd humanistyczny 2, 1923, 129—150), o metodologii badání semantickeho (Prace filol. 12, 1927, 323 sl.), v prvním (a dosud jediném) svazku Buletinu Polskiego towarzystwa językoznawczego (r. 1927) pojednal o obecné jazykovědě v Polsku od r. 1868, jako vůbec podával v posledních svazcích Prací filologických (a před tím v Przeglądu humanistycznym) kritický přehled jazykovědeckých prací polských. Jisto jest, že odešel předčasně, a že polská věda jeho úmrtím utrpěla ztrátu citelnou.

O. H.

A koncem měsíce, 25. března, zemřel v Jaroměřicích nad R. **Otokar Březina**. vrcholný zjev moderní naší poesie (vl. Václav Jehavý, nar. 13. září 1868 v Počátkách). Březinův význam není jen básnický; myšlenkovým obsahem svého díla zasáhl i do dnešního filosofického vývoje a literární jeho výklady a úsudky, pokud jsou známy z hovorů s návštěvníky, oslňovaly bystrostí postřehu, šírkou znalostí a hloubkou pojetí. Březina byl nadšeným citelem antické kultury a v rozmluvách rozhodně odmítal snahy o odstranění klasických jazyků ze středních škol. Z knížky Ant. Veselého, loni vydané k Březinovým šedesátinám (»Otokar Březina« nákladem Mor. kola spisovatelů v Brně), citujeme výrok o úkolech profesorů češtiny; mluvě o dnešní lhostejnosti k domácím hodnotám, řekl básník: »Proto dnes každý náš profesor literatury, který se drží tradice, koná veliký úkol. A největší úkol koná profesor universitní, který dovede přimět k tomuto plnění nejnaléhavější dobové povinnosti budoucí profesory středoškolské«. Hlas jistě významný, ježž možno srovnati s tím, co pres. Masaryk řekl v hovorách s K. Čapkem, jak citujeme dále na jiném místě.

—vh—

Nelze-li v LF obsírněji referovati o jednání I. sjezdu čls. profesorů filosofie, filologie a historie, konaného ve dnech 3.—7. dubna t. r. v Praze, třeba aspoň zaznamenati jeho úspěch, který až překvapil. Bylo proneseno v plenu a v 7 sekcích přes 80 přednášek a referátů, jež sledovalo s neutuchajícím zájmem asi 800 profesorů ze všech končin republiky. Dobrá vůle přípravného výboru a obdivuhodná energie hlavního pořadatele sjezdu univ. doc. dra B. Trnky našly vzácné porozumění jak u přednášejících tak u ostatních účastníků. Zvláště venkovští kolegové přinesli namnoze značnou hmotnou oběť, aby ukázali, že tradiční idealismus našich profesorů v zlých dobách nevyhynul, naopak, že jsou si vědomi úkolů, jež ukládá naší vědě a naší střední škole obnovení státní samostatnosti. Tento mravní a také společenský význam sjezdu byl po zásluze oceněn i širší veřejností, a kdyby ani jiného nebylo, možno zde nesporně mluvit o velkém zisku. Sjezd však přinesl ovšem mnoho cenných výsledků a podnětů pro práci vědeckou i školskou ve všech duchovnědných oborech, jak se teprve v celém rozsahu ukáže, až vyjde sjezdový sborník. Celkovou bilanci sjezdu lze již nyní prohlásiti za kladnou, a jestliže se objevily tu a tam nějaké nedostatky, může nám to být jenom pobídkou, abychom zkušeností získaných při prvním sjezdě použili k dokončení sjezdů dalších.

J. L.

Edvence překladů. Vycházejíce z podnětu, vysloveného při povelikonočním profesorském sjezdě, hodláme založiti v Jednotě soupis chystaných překladů z řečtiny a latiny. Hlavním účelem tohoto soupisu

jest nabýti přehledu o všem, co kdo hodlá přeložiti, organisovati překladatelské úsilí a zabrániti tříštění sil. Proto vyzýváme všechny české překladatele, kteří připravují nebo se chystají připravit nějaký překlad z uvedeného oboru, aby o tom dali věděti jednateli Jednoty českých filologů, Praha I., Veleslavínova 4 (nyní doc. Boh. Rybovi). Prosíme, aby se tak dalo na lístečích formátu 9×14 cm, na nichž by se napsalo (po délce) 1. jméno antického autora, 2. název spisu (orig.), 3. jméno překladatele, 4. jeho adresa, 5. zpráva, zda je překlad již v tisku, v ruce hotov, začat nebo teprve chystán. Pro každé dílo budíž volen zvláštní lístek. Na dotazy (známku nebo lístek na odpověď!) se ochotně odpoví, jakmile se přihlášky sejdou. Prosíme, aby pp. překladatelé poslali své zprávy co nejdříve. B. R.

Nový nálezu zlomku Kallimachova, který z papyru, získaného Societá Italiana uveřejnil florentský filolog G. Vitelli (Frammenti della »Chioma di Berenice« di Callimaco, Studi Italiani di filologia classica VII, 1929, str. 1—11; srv. [L.] Castiglioni, Boll. di fil. cl. XXXV, 1929, str. 268 a n.; E. Fraenkel, Gnomon V, 1929, str. 265 a n.) jest vysoce důležitý nejen pro poznání hellenistického básníka, ale i jeho římského překladatele. Deset distich odpovídá překladu Catullovy básně 66., vv. 45—64. Srovnání ukazuje, že Catullus téměř úzkostlivě dodržoval rozsah předlohy, místy i rozsah kól. Nejednou však setel zřetelnost originálu (v. 47 talia ~ οὐρα τοια, v. 52 a n. Memnonis Aethiopis unigena... ales equos ~ γυναιὸς Μέμνονος Αἰθίοπος [ἴε]το ... θήλυς ἀήτης), nevyhnul se floskulím a opisům (v. 62 devotae flavi verticis exuviae ~ Βερενίκειος καλὸς ἐγὼ πλόκαμος) a složitějšímu slovosledu, čímž je jen zvýšena strojenost a učenost překladu proti originálu. Nález jest významný i pro interpretaci veršů Catullových (na př. v citovaném v. 54 jest ales equos ~ ἀήτης zřejmě Zefyros, nikoli pštros, jak vykládal Monti [1804] a přes správné námitky Friedrichovy [1908] ještě Kroll [1923]), i pro jejich textovou úpravu (na př. v. 54 Locricos ~ Λοκρινός). Řecký text jest dochován na papyru ovšem neúplně. Jeho dokonalá restituice bude úkolem dalšího badání; Vitellimu náleží však zásluha, že již nyní uveřejnil jeho první vydání. B. R.

Nesprávně vykládané místo Sallustiovo. V Sall. Bell. Jug. 3, 2 »nam vi quidem regere patriam aut parentis, quamquam et possis et delicta corrigas, tamen importunum est« jedni vykládají, nikoli čtou *pārentis*, jiní *pārentis* a podle toho různě vykládají a překládají. U nás. R. Schenk překládá »násilím vládnouti svou vlastní nebo vlastní svou krví« (čte tedy *pārentis*), kdežto A. Málek ve výkladě ke svému vydání poznamenává: »parentes (part. sl. přeré) = poddaní; aut opravuje výraz předešlý (= či spíše), neboť kdo násilně ovládne obec, učiní ze svých spoluobčanů (= patria) vlastně poddané«. Není pochyby, že tu Sallustius četl *pārentis*, a to s obvyčejným významem rodiče, neboť toto místo jest jedna z několika Sallustiových reminiscencí na Platona, jednak na Kritona 51 B n., srov. zvláště *βιάζεσθαι δὲ οὐκ ὀσιον οὐτε μητέρα οὐτε πατέρα, πολὺ δὲ τούτων ἔτι ἥτιον τὴν πατρίδα*, jednak na VII. list 331 B nn., kde Platon poučuje, že otrok smí být násilím přinucován, aby poslechl dobré rady, *πατέρα δὲ ἢ μητέρα οὐκ ὀσιον ἡγοῦμαι προσβιάζεσθαι μὴ νόσφ παραφροσύνης ἐχομένους... ταῦτόν δὲ καὶ περὶ πόλεως αὐτοῦ διανοοῦμενον χρὴ ζῆν τὸν ἔμφορα... βίαν δὲ πατρίδι πολιτείας μεταβολῆς μὴ προσφέρειν...* Toto místo měl na mysli i Cicero, když psal Lentulovi (Fam. I 9, 18) »id enim iubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor, tantum contendere in re publica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti nec patriae afferre oportere«. Místa z Kritona a z Ciceroa užil k výkladu řečeného místa Sallustiova již Al. Kornitzer v Zeitsch. österr. Gymn. 61, 1910, 593; Sallustiovy reminiscence na Platona vypočítávají Hugh Last, Class. Quart. 17, 1923, 161 a L. A. Post, Class. Weekly 21, 1927, 21. F. N.

Latinista manchesterské univerzity Robert Seymour Conway vydal v knize *Harvard Lectures on the Vergilian Age*, Cambridge, Harvard University Press 1928 (str. XI+162 se 16 obrázky, za 108 Kč) soubor přednášek, z části již dříve časopisecky publikovaných, které konal r. 1927 jako »Visiting Lecturer« na americké Harvard University. V I. přednášce (The Proscription of 43 B. C.) ukazoval jednoduchým citováním historických úryvků, jak asi účinkovaly proscripce r. 43 na 27letého Vergilia. Přednáška III. (The Golden Bough) obsahuje poznámky čtenáře poesie k Vergiliovu výkladu o zlaté větvi a k IV. ekloze. Názvem Un unnoticed Aspect of Vergils Personality (V.) míní jeho plachost, nerozhodnost a zálibu v básnických náznacích. V přednášce VII. (The Philosophy of Vergil) se shledává u Vergilia více než u kterého jiného římského spisovatele s význačnými rysy řeckého filosofického myšlení: se smyslem pro omezení (servare modum), intelektuální zvědavostí a methodou, nazíratí na věci s dvojího antihetického stanoviska. Architekturu eposu (IX.) sleduje na Homerovi, Aeneidě, Božské komedii a Ztraceném ráji, zejména pak na Aeneidě demonstroe požadavek obsahové pestrosti v rámci jednotnosti. Nejdůležitější je přednáška II. (Where was Vergil's Farm?), kde hledí posílit názor G. E. K. Braunholtzův, že rodiště Vergiliovo Andes nejsou totožny s dnešní Pietole (3 míle jv. od Mantue), nýbrž s městečkem Calvisano (30 mil sz. od Mantue). Statek Vergiliův klade na svah u blízkého Carpendola směrem k řece Chiese (Clesis) a dokazuje (obrázkovým materiálem) shodu krajiny se scenerií 1., 3., 5., 7. a 9. eklogy. Dantova domněnka o Pietole (Purgatorio XVIII 83) vznikla prý podle ztraceného nápisu CIL. V 3827 b, který pokládá (proti Mommsenovi) srovnáním s CIL. V 4046 za pravý zlomek. Ostatní přednášky se netýkají přímo vlastního představitele zlaté doby římského písemnictví, po němž je kniha nazvána. V VI. (Under Hannibal's Shadow) chce odkrýt důležitou složku národního vědomí, jakou byla vzpomínka na hannibalské dvanáctiletí (215—203). V VIII. (The Portrait of a Roman Noble) nadšeně velebí Liviovu schopnost charakterisační na příkladě P. Cornelia Scipiona proti charakteristice u Polybia. Násilně je vpravena v rámec knihy přednáška IV. (The House of the Higt Priest) v níž se mluví o zlomku konsulských fastů, objeveném a publikovaném r. 1925 Mingazzinim. Kniha, oživená četnými úryvky klasiků v anglickém překladě a častými paralelami se světovou válkou, jest psána více než populárně a o »čtení Vergiliova věku« se tu vykládá s jednoduchostí místy až prostoduchou, ale vždy s upřímným zájmem. Zarážejícím omylem jest na str. 59 prohlašován Varro za původce aery kapitolských fastů. B. R.

V článku *La date de la Consolation à Marcia* (Revue des études anciennes, Bordeaux, XXXI, 1929, str. 21 a n.) navrhuje brusselský professor L. Herrmann klásti Senekovu Konsolaci ad Marciam do doby současné s VI. knihou *Naturales quaestiones* (pro stilistické příbuznosti mezi Ad Marc. 26, 4 a N. qu. VI 32), t. j. teprve po kampanském zemětřesení z 5. února 62. Herrmannovi uniklo, že do doby téměř shodné kladla spis z jiného důvodu již H. Rogge *Die Entwicklung der Anschauungen Senekas über die Probleme: Gott, Freiheit, Unsterblichkeit*, diss. Giessen 1921, str. 12 a n. Proti datování Herrmannovu svědčí tytéž důvody, které jsem dříve uvedl proti jeho předchůdkyni (srov. B. Ryba. *Dvě Konsolace Senekovy a jejich prameny*, Praha 1928, str. 6, pozn. 2). K přesnějšímu terminu post quem (odechod Luciliův do Syrakus na podzim 62) dospívá Herrmann výkladem »sicilské« kapitoly 17., v níž nevidí retorické thema, nýbrž ohlas skutečné úvahy, zda jeho přítel a zák má nastoupiti místo prokurátora na Sicílii; potom však nedovede H. vyložiti zmínku o tyranu Dionysiovi jinak, než že byla učiněna, aby se místu dodalo »couleur générale« a setřela

každá stopa současného původu. O zcela jiný výklad, opřený o paralely rhetorické literatury, jsem se pokusil v uv. spise, str. 58 a n. B. R.

Obraz císaře Juliana jako vyznavače Slunce-Helia se stanoviska spíše nábožensko-filosofického než přísně historického podal *Friedrich Doldinger* ve své studii »Kaiser Julian, der Sonnenbekenner« (ve sbírce »Christus aller Erde,« sv. 23., ve Stuttgartě r. 1926, str. 104). Bůh Helios byl Julianovi skoro totožný s iránským bohem Mithrou, jehož kult se koncem starověku (ve III.—IV. stol. po Kr.) rozšířil mezi římským vojskem. Julianovi byl Helios silou sjednocující a vše sdružující, byl mu jakoby střed mezi hmotným viditelným světem a nehmotnými bohy. Ač Doldinger říká výslovně (str. 11), že se nechce stavěti ani na stranu Julianovu ani proti němu, stává se bezděky jeho obráncem a snaží se s něho smýti všechnu hanu, kterou zahrnuje Juliana křesťanství. Nechce ho odsuzovati, ale chce mu rozuměti v celé jeho velikosti i tragice. Často však zabíhá do rhetorismu, též do mysticismu a někdy i exaltovanosti. Ani historik ani theolog nebudou souhlasiti s tvrzením, že Julianův Helios a Kristus jsou jedna a táž bytost, nebo že se Julian vydal na výpravu proti Peršanům proto, že chtěl býti zasvěcen do mysterií Mithrových. Sotva také lze tvrditi, že se Julian snažil spojití hellenismus a křesťanství v »jedinou syntesu opravdové křesťanské kultury«; mezi pohanským hellenismem a křesťanstvím nebylo smíru.

J. R. L.

Westoniana. V článku otištěném v minulém čísle Listů fil. jest čísti na str. 15, ř. 27 a te (m. ad te); na str. 16, ř. 24 a na str. 18, ř. 24 *Doctarum* (m. *Poetarum*) *series . . . vatum*, opis to prosaického názvu *Catalogus Doctarum Virginum* (str. 18, ř. 36). — Autorem životopisu básniččina v Neue Literatur 1772 podepsaného šifrou X není J. Dobrovský, jak uvádějí Zibrt a Kolář, nýbrž M. A. Voigt (srv. A. Kraus, Pražské časopisy 1770–1774 a české probuzení, Praha 1909, str. 29 a n.). Proto jest i v našem článku nahraditi na str. 20 a n. jméno Dobrovského Voigtovým; věcného obsahu se změna ta netýká.

B. R.

Idea mezinárodního jazyka stále znova a znova ožívá; od různých jazyků umělých (filosofických, vyjadřujících zvláštním způsobem myšlenky, a uměle sestavených, jak je vypočítal Dauzat v knize »Défense de la langue française«) obracejí se jejich strůjci zase k starému jazyku mezinárodnímu, latině. *Jos. Cahour* ve svém *Manuel pour l'Etude de la langue latine adaptée aux usages de la vie moderne* (Paříž, 1928, Éditions de la Pensée latine; str. 244), chce ukázati, jak by bylo třeba upravit latinu, aby jí bylo lze použití v životě denním a k účelům vědeckým a obchodním. V úvodu (*Essai de langues internationales auxiliaires*, str. 11–19) podává krátký přehled dosavadních pokusů o mezinárodní pomocný jazyk a přehled hlavních děl, která se zabývají latinou jako mezinárodním jazykem (str. 21–23), a latinských časopisů. Pak následuje krátká gramatika, která popisuje tuto »latinu simplifiée«, jejíž hlavní charakteristikou jest, že má morfologii pokud možno pravidelnou (tak na př. je *cornu* nahrazeno *cornum*, komparativ a superlativ vyjadřují se pomocí *magis*, *maxime* s pozitivem; při číslovkách doporučuje se vazba: *una armatura de duo milia quingenta sexaginta tria* (nebo *tres*) *militibus*, a užívání číslovek základních při letopočtech: *die viginti tria de Februario mille nonginta viginti octo*; *hora octo*; gerundia se neužívá: *voluntas dicere*; slovesa nepravidelná nabazují se tvary pravidelnými, utvořenými podle některých novot, vzniklých analogií v latině středověké: *edere* = *manducare*, *velle* = *voleo*, *volere*, *malle* = *antehabere* atd., jména města a zemí zůstávají v příslušném jazyku na př. *Shqypenia* »Albanie«, odtud *Shqypenus* »Albáncé«, *Shqypenicus* »albánský«, ale jméno našeho státu

se autorovi nepovedlo: vedle *Cecoslovenška republika* čteme *Ceskoslovenkus*; jména měst se neskloňují, podobně jména rodinná). Pak následuje ukázka textů (str. 104—112; vedle sebe postaven text v jazyce klassickém a zjednodušeném a překlad krátkých článků francouzských; na př. *Quinctius igitur Romam venit, et, antecedentibus licitoribus, domum deductus est*, což zní v lat. zjednodušené: *Quinctius ad Romam venit et comitatus per lictores, qui procedebant ante illum, ductus fuit ad suam casam*) a slovníku (str. 113—235), jenž obsahuje ke 3.000 nejběžnějších (i moderních) slov. Jest sestaven jednak podle latinských autorů pozdního starověku a hlavně středověku (hlavně jsou tu zastoupeni autoři 4.—6. století), jednak, u výrazů zcela moderních, si pomáhá autor slovy samostatně utvořenými nebo starými s novým obsahem (*tractus* 'vlak', *via ferrea* 'železnice', *onerare sclopetum* 'nabítí pušku', *perfectum* 'ideál', *machina ferroviaria* 'lokomotiva'). V předavku je otištěna autorova rozprava »De l'emploi du latin comme langue internationale« z r. 1924 (str. 237—244). Je to vážný pokus řešiti otázku mezinárodního pomocného jazyka způsobem, který se zdá za nynějších poměrů jediné možným. Ovšem, je to jen pokus, který by musel nalézt nadšené zastánce, aby mohl býti uveden ve skutek, ale i tak by našel porozumění asi jen v těch zemích, které z latinské kultury vyrostly nebo se s ní ve středověku alespoň poněkud zbližily. Ale za nynějšího odklonu od studia klassických jazyků sotva lze čekati vítězství tohoto směru, spíše však vítězství jazyka franc. a angl., které kromě praktického užitku s sebou přinášejí i mnohý prospěch jiný. P. P.

Ve »Veröffentlichungen der Gesellschaft für die Geschichte und Bibliographie des Brauwesens« vyšla společnou prací několika autorů kniha »Bier und Bierbereitung bei den Völkern der Urzeit«, I. Babylonien und Aegypten, II. Die Völker unter babylonischem Kultureinfluss. Auftreten des gehopften Bieres, Berlin 1926 a 1927. Některé z těchto článků jsou po stránce kulturněhistorické zajímavé i pro filology, zvláště články druhého dílu (Ed. Hahna a E. Hubera) o pivu u národů stojících pod vlivem babylonské kultury, u Arménů, Hethitů, Peršanů, Kappadoků, Skythů, o tom, jak přišlo pivo, připravované pomocí chmele, s národy kavkazskými do Evropy, o pijácích piva v starém Římě (II., str. 45—68), o kvasu slovanských národů (II., str. 73—84) a o pivu u národů, kteří stáli pod vlivem kultury islámské (84—95). Mnohé důležité poznámky jsou zvláště na str. 98 nsl., kde je uvedena také literatura. Dílo je ozdobeno mnohými obrazy, z nichž pro srovnávacího filologa jsou zvláště zajímavé fotografie z Turfánu. Zajímavé jest mínění autorovo, že Tocharové původně sídlili u Kaspického moře, odkud zahnali Saky (o nichž se tvrdí neprávem na str. 79, že byli kmenem slovanským) a Skythy; slovo *chmel* není z lat. *humulus*, ale původu kavkazského (str. 57—58); Sakové přinesli známost chmele do Persie (odtud pers. *humal*). Příprava piva pomocí chmele jest babylonský zvyk, který se šíří k národům stojícím pod jejich kulturním vlivem. Slované znali jednak tento způsob, jednak připravovali (Slované ruští, kteří se dostali na půdu starého obyvatelstva skytského) t. zv. *kvas*, který upomíná na *brytum* Skythů. Na str. 75 nsl. je pěkně vylíčeno, z jakých prvků vznikla kvetoucí smíšená kultura turfánská. P. P.

Na XVII. mezinárodním kongresu orientalistů v Oxfordě r. 1928 byla podle zprávy uveřejněná o tomto kongresu v *Minerva-Zeitschrift* 4, 1928, 252 n. resolucí doporučena součinnost vlád a učených korporací při sbírání a uveřejňování jazykového materiálu, zejména při jazycích, jimž hrozí vyhynutí, dále usneseno pořízení historického slovníka arabského a vydávání sbírek »Corpus medicorum Arabicorum« a »Bibliotheca Arabica scholastica« a projeven dík vládě ceylonské a ceylonské odbočce R. Asiatic Society za přípravy vykonané k pořízení etymologického slovníka jazyka singhalského.

U příležitosti prvního výročí smrti linguisty a indologa A. Gawrońského (v. LF. 54, 1927, 171) uspořádalo Lvovské Towarzystwo Naukowe 6. ledna 1928 pietní schůzi k uctění jeho památky. Řeči tam pronesené vydány byly v knížce »Pamięci Andrzeje Gawrońskiego« (ve Lvově 1928, nákladem Towarzystwa Naukowego, 44 str. s obrazem zesnulého). W. Bruchnalski tu načrtl vědecký profil Gawrońského (str. 3—10), T. Lehr-Splawiński pojednal o jeho pracích v oboru jazykozpytu obecného a polského (str. 11—18), J. Kuryłowicz vylíčil jeho zásluhy v oboru jazykozpytu indoevropského a staroindické filologie (str. 19—38), a na konec Wł. Kotwicz promluvil o něm jako organisatorovi polské orientalistiky. Také Rocznik orientalistyczny vzpomíná v posledním (IV.) svém svazku (ve Lvově 1928) dvěma články A. Gawrońského: je tu povšechné vylíčení jeho osoby a díla (str. I—VII) a pak Stasiaków článek o Gawrońském jako indologovi (str. VIII—XXI).

Ruská akademie věd věnovala čtvrtý svazek své sbírky »Очерки по истории знания« slavnému dánskému jazykozpytci V. Thomsenovi (Памяти В. Томсена, Leningrad 1928, str. III a 71). Pojednává tam V. V. Bertold o Thomsenově významu pro dějiny střední Asie, A. N. Samoljovič o jeho pracích turkologických, A. E. Presnjakov o jeho pracích týkajících se nejstarších dějin ruských a V. A. Brim o jeho pracích germanistických.

Mukův velký dolnolužický slovník, jehož vydání od akademie petrohradské převzala Česká akademie věd a umění (v. LF. 53, 1926, 317), byl již ukončen. Vedle mohutného druhého svazku o 1202 stránkách (vyšel r. 1923), jenž obsahuje druhou část vlastního slovníka (hesla o—ž), vyšel ještě svazek III. »Přídanki« (v Praze 1928, XI a 246 str.), obsahující vedle dodatků k prvním dvěma svazkům (str. 223—244) — jsou tu dodány zejména také výrazy z Wolfenbüttelského žaltáře, v prvních dvou svazcích nedoložené — tři slovníky onomastické: slovník dolnolužických jmen rodinných (str. 1—119), dolnolužických jmen místních (str. 121—191) a dolnolužických jmen pomístních (193—222), každý s krátkým trojjazyčným (lužickým, českým a německým) úvodem. Nejchuději vypadl, zdá se, slovník jmen pomístních. V třetím svazku obsažena je také předmluva k celému dílu (str. 1—XI), v níž autor krátce vypisuje dost pohnutou historii vydání svého díla, na něž se víc než na kterékoliv jiné hodí motto této předmluvy, habent sua fata libelli. Tak dočkal se v 75. roce svého věku zasloužilý buditel lužický dovršení svého díla o mateřském svém jazyce.

V rámci Sborníku historicko-filologického oddělení začala dialektologická komise Ukrajinské akademie věd vydávati redakcí akadem. A. E. Krymského dialektologický sborník (Український діалектологічний збірник. Книжка I. Kijev 1928. Str. IV + 180. Za 3 krb.), v němž patrně má býti soustředěno publikování menších prací dialektologických. První svazek obsahuje tři popisy dialektů; nejrozsáhlejší z nich, zaujímající polovici svazku (str. 1—92), je studie o nářečí huculském, v níž učinil si autor její Br. Kobyljaňskij úkolem »zpracovati methodou artikulačně-deskriptivní hláskové, morfologické a částečně i lexikální zjevy tohoto nářečí« a objasniti jeho poměr k nářečí Pokutí. V dost obsáhlém úvodě autor jedná o posledních pokusech o klassifikaci ukrajinských nářečí (Žilynského, Durnova a Hancova); souhlasí s malou odchylkou sklassifikací Hancovou. Obsáhla je také část čtvrtá, jednající o lexikální stránce studovaného nářečí; v ní autor podává ve věcném uspořádání dost bohatou sbírku huculských výrazů a sebral tu také cizí slova v tomto nářečí běžná, přejatá z polštiny nebo polským prostředím, z ruštiny, z němčiny nebo z rumunštiny. S podivem je, že úplně opomenuta skladba. Po té stránce druhá studie tohoto sborníku, jednající o nářečí vesnice Blystavyce v kraji kijevském, je úplnější: má vedle kapitoly

věnované syntaxi také výklad o tvoření slov. Vítaný je připojený na konci svazku (str. 171—180) bibliografický přehled prací o ukrajinských nářečích z let 1914—1927, jež sestavil V. Dem'jančuk. O. H.

K článku „Drobnosti ze slovenštiny“ v LF. 56, 1929, 28 n. Ve výkladě o změně *st* > *c* bylo uvedeno, že se tato změna objevuje u slova *stoklo*, ale jen na Balkáně (podle Miklosichova Et. Wb.). Ukazuje se však, že znění *cklo* je známo i na Slovensku. Pan řed. gymnasia J. Úlehla z B. Bystrice poslal redakci LF. dopis, v němž potvrzuje, že *cklo* je obecné v B. Bystrici a okolí. Přiložil též zajímavý doklad, nabídku truhláře, jenž vedle spisovného *sklo* (které pochytil od objedávajícího profesora) píše zřetelně také *cklo*: *i zo cklom*. P. docent V. Vážný věnoval dvojici *sklo—cklo* zvláštní mapu ve svém lingvistickém atlase Slovenska, jež připravuje. Podle této mapy a podrobných zpráv, jež mi poslal, užívá se tvaru *cklo* na středním Slovensku, a to v Turci, Liptově, Oravě, v největší části Zvolena, v severových. části Tekova, ve vých. části Novohradu a v přilehlém koutě Gemera. Všude jinde je *sklo* (*skyo, sklo, šklo*). Děkuji oběma pánům za jejich ochotu a zájem, jímž provázeli můj článek. — Toto středoslovenské *cklo* přináší však s sebou záhadu: Je to pouze něco takového jako *sk* > *ck* u Gebauera H. Ml. 1, 480 či je tu nějaká souvislost s jihoslovanskými tvary, v nichž *c* je zřejmě ze *st*? Na tuto otázku nelze dnes odpovědět, rozřeší ji teprve podrobné prozkoumání dialektů, zjistí-li více takových shod s jižními Slovany na jedné oblasti. V. Machek.

Nákladem Aventina vyšla, za několik týdnů již v druhém vydání, K. Čapková knížka »Hovory s T. G. Masarykem« (str. 118), vítaná i po nejobsáhlejších dosavadních monografiích Doležalové a Herbenové; Masaryk tu vzpomíná na své mládí, studie i pozdější léta a Karel Čapek, výborný reporter, z jeho vzpomínek, často jistě jen příležitostných, sestavil celek, který je důležitým příspěvkem životopisným. Nejedna údaj se zde stýká se zprávami v listech L. Čechovi v našem časopise; rozcházejí se na př. ve sdělení o matčině národnosti. V citujeme z odstavce o české literatuře alespoň tyto významné věty: »I to je chyba, že zas někdy podceňujeme, co jsme a co je u nás. To máte lidi, kteří pořád vzdychají, že Amerika je větší než my a Paříž živější než Praha — pro samou cizinu nevidíme, co máme doma. Já vím, člověk by na příklad neukojil svůj čtenářský hlad, kdyby četl jen literaturu českou; ale má ji znát skrz na skrz, aby věděl, co tu už je. Kdo na malé poměry jen nařká, obviňuje tím sebe sama; sám je tím viněn, že žije male. To platí zvláště pro mladé lidi. Takový novopečený vzdělanec nechce jít na malé město nebo na venkov, že prý tam kulturně zapadne a zakrní. Ve skutečnosti je pohodlný; dovede být kulturně živ, jenom když má k tomu svou kavárnu a ty umělé stimulanty«.

V popřevratových letech se stále častěji opakují pokusy soustavněji než dosud překládati do cizích jazyků naší beletrie. Bohužel nemáme dosud soustavného přehledu překladatelské práce dřívější, a poříditi podrobný seznam alespoň knižních překladů z češtiny není právě snadno, neboť jich žádná knihovna soustavně neshromažďovala, zprávy o nich v časopisech bývaly náhodné a neúplné a značná jejich část vůbec unikala naší pozornosti. A přece jest pro literární historii důležité znáti zájem, jenž naší beletrii byl za hranicemi věnován. Z poslední doby možno zaznamenati několik anthologií z české poesie a prósy a dokonce dvě knihovny, jež českou literaturu mají do ciziny uváděti systematicky. R. 1927 byla ve varšavském nakladatelství Hoesickové založena »Biblioteka słowiańska«, kterou redaktor St. Alberti zahájil svými překlady z češtiny; vyšla tu Jiráskova »Filosof-

ská historie«, Vl. Vančurův »Pekař Jan Marhoul«, K. Čapkova »Boží muka« a Wolkerův »Host do domu«, po nichž měly následovati překlady z autorů jiných; pro nepříznivé kritiky své překladatelské praxe Alberti však v další činnosti ustal. V pařížském nakladatelství Grassetově počal r. 1928 pražský nakladatel Ot. Štorch-Marien vydavati »Collection tchèque Aven-tinum«; dosud v ní vyšly Chopinův překlad »Turbiny« od K. M. Čapka-Choda a G. Aucouturierovy Olbrachtova »Žaláře nejtemnějšího« a K. Čapkových »Anglických listů«. Z básnických anthologií je nejdříve založena slovinská »Česka antologija«, kterou pořídil Ivan Lah; zatím vyšel první díl (v Lublani 1922), opatřený obšírným úvodem, s ukázkami z deseti básníků od Puchmajera po El. Krásnohorskou; vedle RKZ v překladě Levstikově nacházíme zde zejména Kollářův »Předzpěv«, Máchův »Máj«, Erbenovy »Svatební košile« v překladu Stritarově a Havlíčkovy »Tyrolské elegie«. Polská anthologie W. Bunikiewiczova »Współczesna liryka czeska« (Varšava 1924) rovněž usiluje o obraz objektivní a všestranný, přinášeje ukázky z 24 básníků od epigonů Vrchlického (Fr. Kvapil, Mužík) až po válečného P. Kříčku a Medka; důraz je položen na generaci let devadesátých, z níž jsou nejčetněji zastoupeni Machar, Karásek a Sova. Za to nová anthologie německá, kterou vydal Rud. Fuchs s názvem »Ein Erntekranz aus hundert Jahren tschechischer Dichtung« (Mnichov 1926), jest v přísném výběru značně subjektivní; ze starších básníků v ní nacházíme jen Čelakovského, Erbena, Nerudu a Vrchlického, kdežto jádro tvoří, jako u Bunikiewiczze, poesie soudobá od Sovy, Březiny a Bezruče až po J. Horu a Wolkeru, ale jen v nejvýznačnějších zjevech a také zde bez několika jmen (Dyk, Opolský). Ještě subjektivnější jest skvěle vypravená francouzská anthologie »Recueil de poèmes tchèques« od Jitky Utlarové, k níž úvodní slovo napsal C. Maclair (Plzeň 1928); překladatelka počíná Nerudou a Hálem, po nichž následují Zeyer, Čech a Vrchlický, ale i ona ovšem položila důraz na poesii moderní od Machara po Wolkeru, neprojeví však ve svém výběru jmen a ukázek zvláštní kritičnosti. Protějšek k této anthologii z poesie tvoří francouzská anthologie z naší krásné prosy od J. Chopina »Veillées de Bohême« (Paříž 1927); v ní však překladatel uvědoměle se omezil na autory starší, jež zde zastupují Neruda, Arbes, Jirásek a Vrchlický a k nimž připojil jen Machara a R. Svobodovou. Celý vývoj nové naší poesie se snažil zachytiti v ruské anthologii »Изъ чешской лирики« Evg. Nedzelskij (Užhorod 1928); počíná ji Kollářem a končí Wolkerem, Kubkou a Seifertem, ale nejedno starší jméno mu vypadlo (Čelakovský, Erben) a výběr ukázek není nijak charakteristický, neboť překladatel se většinou spokojuje básněmi drobnějšími a snadnějšími. A to v největší míře platí o portugalské anthologii »Pequena anthologia tcheca«, kterou dali výraz své lásce k svobodné vlasti jihoameričtí naši krajané Jan Veselý a Fr. Vlad. Lorenz (São Lourenço 1928); část básnickou, neurovnanou směs od Kollára po Dyka, v níž sice neschází ani Vrchlický ani Březina, ale ani Fr. Sušil, M. Čacká nebo Vl. Štastný, doplňuje část prosaická, velmi kusá, ukázky z beletrie i z prací naukových ve výběru zcela libovolném. Zvláště závažné jsou dvě rozsáhlé poslední anthologie, německá P. Eisnerova »Die Tschechen« (Mnichov 1928) a anglická P. Selverova »An Anthology of Czechoslovak Literature« (Londýn 1929); oba překladatelé, známi pracemi dřívějšími, přihlížejí i k vrcholným zjevům starého písemnictví (Hus, Chelčický a Komenský), do svých výborů pojali i Slováky a k ukázkám veršů a krásné prosy připojili i jiné závažné projevy slovesné. Část prosaická jest u Eisnera bohatší, ačkoliv ve výběru jednostranná; obě anthologie sahají až po autory nejmladší. —*vh*—

HLÍDKA ARCHAEOLOGICKÁ

PŘÍLOHA K LISTŮM FILOLOGICKÝM LVI.

Řídí A. Salač.

Ročník II.

1929.

Číslo 1.

Zobrazování paže a ruky na starších řeckých vásách.

Napsal K. Svoboda.

Jedním z největších úspěchů uměleckého usilování Řeků bylo zobrazování lidského těla na vásách, zvláště na attických vásách černého, červeného a bílého slohu; tvary lidského těla i jeho pohyby jsou na nich vystiženy jednoduchou silhouetou a několika rytými nebo kreslenými čarami tak krásně a výrazně, že bychom pro to našli jen málo obdob v dějinách malířství. A přece jsou řecké vasy díla více méně řemeslná, sloužící většinou denní potřebě. Dokonalé zobrazování lidského těla, slučující šťastně životný naturalismus s idealisující abstrakcí, nepadlo ovšem řeckým malířům vás do klína, nýbrž bylo výsledkem pilné práce mnoha pokolení v různých končinách řeckého světa. Sledovati ji podrobně, bylo by úkolem vděčným, ale příliš rozsáhlým. Ve svém článku jej omezíme tak, že budeme přihlížeti k zobrazení jen jedné části lidského těla, arci velmi důležité a malířsky zajímavé, totiž paže s rukou. Paží, způsobilou k práci, se liší člověk podstatně od zvířete, posunky paže a ruky odrážejí vedle tváře nejvěrněji duševní stav a správné vykreslení ruky bývá leckdy malíři tvrdým oríškem. Zobrazování paže a ruky budeme sledovati na řeckých vásách od jeho neumělých počátků až do doby, kdy je malíři úplně zvládli.

Vyjdeme od egejského umění, neboť v jeho posledním období (mykenském), jehož nelze dobře odloučiti od předcházejících, mají podíl již Řekové (Achaiové) a egejské tradice leckdy pronikají v pozdějším řeckém umění. Egejští umělci, podobně jako egyptští, zobrazovali rádi člověka na nástěnných malbách a na reliefech, ale zřídka na vásách; snad cítili, že převážně naturalistické podání lidského těla, jemuž byli zvyklí, se nesnáší dobře s oblými, rozmanitě omezenými plochami vasy (srv. E. Buschor, *Griechische Vasenmalerei*², str. 21). Z rané a ze střední doby minojské (asi 2500-1500 př. Kr.) je zachováno několik střepů vás melských (*Excavations at Phylakopi*, tab. XII 29; XIII 14, 17 n.; *obr. 1*) a ojedinělé střepy: kretský (*Monumenti dei Lincei*, VI, 1898, tab. IX 10) a aiginský (snad dosud neuveřejněný; znám z kresby prof. C. Praschnikera), kde bílou silhouetou na tmavé půdě nebo tmavou na světlé je zobrazen člověk způsobem ryze geometrickým. Prsa tvořívají přesný rovnoramenný trojúhelník.

ník, stojící na vrcholu, paže, podobné tyčkám, jsou rozpraženy a prsa, záloktí i zdvižené předloktí uzavírají ostré úhly. Jednou (Excavations, XII 29) je vyobrazen člověk se strany, s trupem velmi štíhlým a pažemi předpaženými; silhoueta trupu i paží je ohraničena umělými křivkami. Ruce jsou vždy rozevřeny a podobají se rozeklanému listu. Rozpražení paží a rozevření rukou, pokud jsou označeny, nacházíme stejně u egejských idolů (Kunstgeschichte in Bildern², I, str. 92, 12 n.), jako na neolithických vásách sedmihradských (M. Hoernes-O. Menghin, Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa³, str. 305), na skalních kresbách skandinávských z doby bronzové (E. Sydow, Die Kunst der Naturvölker und der Vorzeit, str. 440 n.), na vásách zakavkazských a uherských z doby železné (Hoernes-Menghin, 197, 497, 559), na kresbách divošských (Sydow, 335) a dětských (O. Wulff, Die Kunst des Kindes, obr. 4 n.). Je to důsledek snahy, podati lidskou postavu frontálně a tak, aby z ní bylo co nejvíce viděti (srv. E. Löwy, Die Naturwiedergabe in der älteren griechischen Kunst, str. 3); někdy má snad být znázorněno oním posunkem vzývání boha. Přesně geometrický tvar těla na střepech egejských, ať přímočarý ať křivkový, není dilem umění zcela primitivního, nýbrž je výsledkem vědomé abstrakce, směřující k dekorativnosti. Podobný přímočarý tvar paže a hrudi se vyskytuje již na vásách elamských ze IV. a III. tisíciletí (C. V. A., Louvre, ICa 8, 15; ICb 7, 47), ale historické souvislosti tu asi není třeba hledati, neboť tyčkové paže jsou též na skalních malbách z doby magdalenské (Sydow, 430), na plastikách i kresbách divošských (t. 101, 336) a s trojúhelníkovou stilisací prsou nebo celého trupu se setkáváme ve všech dobách a krajích (Hoernes-Menghin, 49). Podobně je tomu s křivkovým tvarem: nacházíme jej nejen na nejstarších vásách egyptských (W. Deonna, B. C. H., L, 1926, str. 359) a elamských (t. 361), nýbrž též na malbách divošských (Sydow, 159 n.). Pro podání ruky v podobě rozeklaného listu lze uvést obdoby stejně z egejského umění (Kunstgeschichte, 92, 14), jako z elamských vás (Deonna, 345), z kreseb skandinávských (Sydow, 440 n.), divošských (t. 336) a dětských (Wulff, 4).

Přímocará zobrazování člověka, přecházející téměř v ornament, nalézáme ojediněle na Melu ještě na počátku pozdní doby minojské (asi XV. stol.), ale ruka se podobá větévce (Excavations, XIX 8; obr. 2). Stejný tvar ruky — tělo je také geometricky stilisováno — se vyskytuje již na jedné váse elamské (C. V. A., Louvre, ICa 8, 21). Je to ještě stilisovanější podání ruky než to, o němž jsme mluvili. Z počátku pozdní doby minojské pochází také melská nádoba s obrazem rybářů (Excavations, XXII). Podání je naturalistické, mírně stilisované; vzorem byl jistě nástěnný obraz. Paže jsou štíhlé jako ostatní tělo — to byl estetický ideál egejský — a dosti krátké, visí volně dolů, držíce ryby, a končí se pahýlovitě; prsty nejsou namalovány.

Často je zobrazen člověk na měsidlech, nalezených a většínou asi také vyrobených na Kypru. Ježto pocházejí z pozdní doby minojské (asi XV.-XII. stol.), soudí snad právem A. J. B. Wace (*The Cambridge ancient history*, pl. I, str. 178), že to souvisí s raným usazením Řeků na Kypru; Řekové nade všechny národy vyobrazovali rádi člověka. Na jednom měsidle (C. V. A., Brit. Mus., IICb 6, 9) jsou naturalisticky zobrazeny stojící ženy s pažemi ohnutými v lokti a přitaženými k tělu; některé snad čichají ke květinám. Podobný posunek je na kretských a myken-ských gemmách (*Kunstgeschichte*, 91, 7; 92, 9n.) a na sarkofagu z Hag. Triady (t. příl. 3. seš.). Vzorem vásy byly asi nástěnné obrazy. Oblíbeným námětem kyperských měsidel byl vůz s jezdci; byl to také námět tehdejšího nástěnného malířství (srv. fresku tyynthskou, G. Rodenwaldt, *Die Kunst der Antike*, tab. 4, a sarkofag z Hag. Triady, *Kunstgeschichte*, 91, 12). Paže tu bývají podány různým způsobem. Na jednom vásovém obraze (G. Perrot-Ch. Chipiez, *Histoire de l'art dans l'antiquité*, III, obr. 526), naplněném ještě starou kretskou tradicí, mají ženy ukryty paže v šatu, jak to vidíme jednou na sarkofagu z Hag. Triady (*Kunstgeschichte*, příl. 3. seš.). Na jiných, neumělejších obrazech (C. V. A., Brit. Mus., IICb 7, 4, 6; Perrot-Chipiez, 525; Buschor, obr. 17) vynikají ruce vozatajovy jen málo ze šatu a jsou naznačeny jako pahýl nebo, po způsobu dětských kreseb (Wulff, 3n.), krátkou čárkou. Paže druhých osob bývají zase ukryty pod šatem. Na ostatních obrazech s vozem, většinou ještě neumělejších (*Kunstgeschichte*, 96, 7; C. V. A., Brit. Mus., IICb 7, 1; 9, 6; Scheurleer, IIIA 3, 7), je viděti celé paže; jsou zobrazeny přímkou nebo dvěma přímkami, svírajícími zpravidla ostrý úhel, loket. Jsou to snad první známky geometrického slohu, jež si přinesli Řekové do své nové vlasti. Vskutku vedle postav v obrysu bývají tu i štíhlé postavy, podané černou silhouetou, podobné postavám řeckých vás slohu geometrického. Ruce nejsou naznačovány vůbec nebo jen krátkými čárkami, vybíhajícími z konce paže. U jednoho muže, stojícího mezi dvěma spřeženími, se podobá dlaň s prsty hvězdičce; týž muž má jednu paži velmi zkrácenu pro nedostatek místa (C. V. A., Brit. Mus., IICb 8, 12). Paprskovité znázornění ruky je zjednodušením onoho tvaru ruky, který jsme srovnali s rozeklaným listem; nalézáme je též na vásách elamských (J. Morgan, *L'humanité préhistorique*, obr. 119), na vásách uherských doby železné (Hoernes-Menghin, 559), na kresbách divošských (Sydow, 161, 240) i dětských; tu tvoří také někdy prsty celou hvězdicí (Wulff, 2, 4 a j.). Nápadné zkrácení paže se vyskytuje též na nejstarších vásách egyptských (Morgan, 123). Na jiných měsidlech kyperských, zobrazujících umělou geometrisující silhouetou zápasníky, lučištníky a psodovy (C. V. A., Brit. Mus., IICb 6, 16; 11, 15, 18; obr. 3), jsou paže znázorněny buď čarami přímými nebo obloukovými, ale trup je vždy

deformován obloukově. Ruka je znázorněna jako smyčka. Přímočaré stilisování paže jde tedy i na Kypru souběžně s obloukovým, jako tomu bylo na Melu.

Ze sklonku pozdní doby minojské (asi XIII. a XII. stol.) pocházejí vása s bojovníky z Myken (*Kunstgeschichte*, 90, 15n.; *obr. 4*) a střepina vásy s koněm a bojovníky z Tirynthu (t. 90, 14). Na mykenské váse, napodobující snad nástěnné obrazy (srv. malovanou stelu mykenskou, t. 90, 13), bojovníci jednak nesou kopí, jednak je vrhají; oni mají paže u těla, s loktem sevřeným v ostrém úhlu, tito zvedají paži do výše; tu není loket označen. Všichni činí vždy týž posunek; příčinou toho není jen vojenský námět, nýbrž též úspora v invenci a snaha o rytmus. Za bojovníky stojí žena, jež zvedá ruku k hlavě; její paže je téměř oblouková. I jinde převládají v obrysech oblouky. Zajímavě jsou kresleny ruce vojínů: u těch, kteří nesou kopí, je palec natažen a ostatní prsty jsou sevřeny v pěst, ale nerozlišeny od sebe. U těch, kteří metají kopí, jsou palec i prsty nataženy; prsty splývají, poněvadž jsou podány se strany. Podobný dvojklaný tvar ruky se strany je na starých památkách egyptských (H. Schäfer-W. Andrae, *Die Kunst des alten Orients*, str. 181, 212) a na divošských kresbách (Sydow, 237). Na střepině tiryntské jsou postavy geometricky deformovány, a to obloukově, podobně jako na některých vásách kyperských. Paže jsou v protikladu: pravá, nemožně otočená dozadu, metá zdola kopí, levá zvedá do výše štít. Ruce jsou nezřetelné.

Na přechodu k novému slohu geometrickému jsou dvě vásy z Muliany (na Kretě, asi XI. stol.; *Ephem. arch.*, III, 1904, tab. 3; *obr. 5*): ornament je ještě minojský, postavy — lovec a kozorožci, bojovník a kůň — jsou geometrické v černé silhouetě; obrysy jsou spíše obloukové než přímé. Lovcovy paže jsou zvednuty a rozpřaženy, u bojovníka je záloktí pozdviženo a předloktí, asi dvakrát tak dlouhé, spuštěno; tato nepřirozená poloha jest opakem obvyklého rozpřažení paží; při něm je loket otevřen nahoru, tuto dolů. Cíl je stejný: podati lidskou postavu frontálně a v největší šíři. Ruka lovcova je paprskovitá, ruka bojovníkova je naznačena ještě schematičtěji, polokroužkem. Několikrát delší předloktí než záloktí nalézáme nejednou v primitivním umění: na jedné váse elamské (C. V. A., Louvre, ICa 8, 18), na arménské rytině doby železné (Morgan, 131), na kresbě divošské (Sydow, 321); ale zde je proto vždy ten důvod, že jedna paže je více vzdálena od předmětu, který drží, na př. od luku, než druhá, a to proto, že trup je podán zepředu a paže se strany. Na váse mulianské toho důvodu není.

Po příchodu Dorů ovládl ve výzdobě vás geometrický sloh. Řekové jej přinášeli ze severu, ale leckde mohli snad navazovati na starý, domácí sloh geometrický, jenž jistě nikdy úplně nevymizel. Člověk byl zobrazován novým slohem geometrickým

dosti pozdě (IX. a VIII. stol.) a jen v některých krajích. V Argolsku, místě staré mykenské vzdělanosti, se vyskytují na geometrických vásách tři různé náměty: pochod bojovníků (S. Wide, Arch. Jahrb., XIV, 1889, str. 85), muž s koněm (Kunstgeschichte, 110, 2; B. Schweitzer, Ath. Mitt., XLIII, 1918, obr. 27; Hoernes-Menghin, 10; obr. 6) — někdy drží za uzdu dva koně, mezi nimiž stojí, takže vzniká souměrná skupina (E. Pfuhl, Malerei und Zeichnung der Griechen, III, obr. 21) — a sborový tanec žen (t. 23a; Wide, 86); jednou tančí před nimi muž (Kunstgeschichte, 112, 11). Prvý námět známe z mykenské vasy, druhý z Kypru (muž mezi spřeženími), třetí snad pochází (podle F. Poulsen, Der Orient und die frühgriechische Kunst, str. 36, 109) z foinického umění. Jezdci, držící koně, mají rozloženy paže podobně jako muži na geometrických střepích egejských, ale historické souvislosti tu asi není, neboť ono umístění paží je, jak jsme viděli, obecně rozšířeno. Stejně mají rozloženy paže též tanečník a někdy i tančící ženy; jindy mají paže šikmo spuštěny bez označení lokte, podobně jako na dětských kresbách (Wulff, 4). Paže jsou vždy štíhlé, někdy u ramene silnější (Kunstgeschichte, 112, 11). Ruce, pokud jsou zřetelné, mají oddělen palec od ostatních prstů (t.). Jednou se podobají dvouzubé vidlici (Pfuhl, 21); je to geometrické zjednodušení tvaru z mykenské vasy. Příbuzné je zobrazení tance mužů na lakonské váse (z Amyklai; Kunstgeschichte, 110, 7; obr. 7). Paže jsou čárkové a tvoří velmi ostrý loket. Krátké záloktí je pozdviženo, podobně jako na váse mulianské, a je téměř pokračováním obrysu hrudi. Z konce paží vybíhají krátké čárky, značící prsty. Muži se mají držeti za ruce, ale ve skutečnosti se jen dotýkají prsty; malíř nechtěl jim křivit ruce.

Nejčastěji je člověk zobrazen na vásách attických (dipylských). Některé jejich náměty již známe odjinud: jako na argolských vásách jsou často vyobrazováni vojáci se štíty; paže drží kopí (Kunstgeschichte, 112, 7; Perrot-Chipiez, VII, obr. 67) nebo jsou zakryty štítem (C. V. A., Kodaň, Nár. mus., 74, 1; Perrot-Chipiez, 58, a j.). Často je též znázorněn tanec — tu jsou paže buď rozpřázeny (Kunstgeschichte, 112, 9) nebo spuštěny (t. 112, 10), někdy tak, že jdou souběžně s trupem (t. 112, 13), — a muž mezi dvěma koni (Pfuhl, 14; C. V. A., uv. m., 73, 4, a j.). Jiný oblíbený námět jsou jezdcí na koni a vozatajové; tyto známe již z vás kyperských. Je vždy viděti jejich obě paže, držící otěže; poněvadž hrud' je podána zpředu, bývá předloktí jedné paže prodlouženo, aby dosáhlo uzdy (v. v.; Pfuhl, 14n.: Kunstgeschichte, 111, 2; 112, 1). Stejně je tomu u veslařů (Pfuhl, 15; Perrot-Chipiez, 49, 61; obr. 8). U sedících žen je také viděti obě spuštěné paže, ač jsou zobrazeny se strany (C. V. A., uv. m., 72, 2); je to spojení pohledu zpředu a se strany, známé z egyptského umění. Oblíbené jsou též pohřební výjevy: mrtvý leží

s pažemi spuštěnými a účastníci pohřbu zvedají ruce k hlavě, rvouce si vlasy. Jejich paže tvoří buď rovnoramenný trojúhelník — záloktí je pokračováním obrysu hrudi jako na vásách z Muliany a z Amyklai (Pfuhl, 10; Perrot-Chipiez, 56; *obr. 9*) — nebo obdélník (Kunstgeschichte 111, 2). Někdy kladou pozůstalí ratolesti na tělo mrtvého (t. 111, 5). Všude se tu opakuje týž posunek u několika osob. Rozmanitější jsou výjevy bitevní a závodní: bojovníci střelí lukem, mávají a bodají kopím a mečem, padlí leží se spuštěnými pažemi (C. V. A., uv. m., 73, 4; Perrot-Chipiez, 61, 67; *obr. 10*). Zápasníci chytají soupeře za ruce (Schweitzer, 32), nebo mu kladou paže kol krku; vzdálenější je prodloužena (C. V. A., 74, 2). Běžci drží paže před sebou ohnuty v lokti (C. V. A., 74, 3). U všech osob, které jsou zobrazeny se strany a jejichž paže jsou kresleny před tělem, jako veslařů, jezdců, běžců, zápasníků, bývá paže, vzdálenější od diváka, kreslena výše než paže bližší. Stejně je tomu zpravidla, ne vždy, na reliefech a obrazech egyptských (Schäfer-Andrae, 235, 248, 254 a j.). Příčina je asi v tom, že je tak viděti obojí paži, kdežto jinak by vzdálenější paže byla zakryta buď bližší paží nebo trupem. Jiné, ojedinělé výjevy jsou: muž odvádí ženu na loď, drže ji v zápěstí; paže mají rozpřaženy obvyklým způsobem (Pfuhl, 15). Muž zvedá ruku, snad na znamení podivu (t. 14).

Paže na attických vásách jsou vždy štíhlé, mnohem štíhlejší než nohy. Někdy je celá paže stejně silná a podobá se tyčce — podobné paže a podobná hrud' (trojúhelníková) jsou již na egejských vásách, ale historické souvislosti netřeba ani tu hledati —, jindy se zužuje k ruce, jednou (Perrot-Chipiez, 61) se podobá tenkým nohám hmyzu. Obrysy paže jsou buď zcela rovné nebo mírně prohnuté. Jejich oblouk pak odpovídává oblouku trupu (t. 57; Schweitzer, 32); jednou jde paže souběžně se zakřiveným štítem sousedního muže (Schweitzer, tab. 3). Tvar je tu zcela určen stilisací, ne skutečností. Někdy jsou obě paže připojeny k jedné straně hrudi a jdou pak těsně vedle sebe (C. V. A., 74, 2 n.). Je to neumělé spojení pohledu zpředu a se strany, jak je nalézáme též na dětských kresbách. Předloktí bývá dvakrát i třikrát delší než záloktí; někdy je to proto, aby paže daleko dosáhla (v. v.), ale jindy toho důvodu není (C. V. A., 74, 2, 4, 6). Při volně spuštěné paži nebývá loket označen (Kunstgeschichte, 111, 2). Ruka bývá různě kreslena. Někdy je dobře zachycena dlaň i roztažené prsty (Pfuhl, 15), jindy je ruka bez dlaně a prsty jsou připojeny paprskovitě k paži (Schweitzer, tab. 3), nebo se podobá rozeklanému listu (C. V. A., 74, 3), nebo větvi (Schweitzer, *obr. 32*, tab. 3). Na jedné váse (Perrot-Chipiez, 61) je ruka znázorněna trojím způsobem: jednak jako větev, jednak jako dvojklaná vidlice, jednak jsou k čárkové paži připojeny po jedné straně tři prsty; snad to má býti ruka s ohnutými prsty se strany anebo je to jen volná stilisace, neboť velmi

podobně je zobrazena na téže váse ozdoba lodní zádi (aflaston; obr. 10).

Cizí vzory, hlavně attické, napodobili malíři boiotských vás. Na jedné (Wide, 81) je známý nám námět, jezdec s koněm, podán tak jako na argolských a boiotských vásách. Na jiné (Pfuhl, 17) je zobrazen pohřeb podle vzoru dipylských vás. Ale jejich přehledná skladba je porušena právě tak jako geometrická pravidelnost v podání těla. Paže plačících osob, zdvižené k hlavě, nečiní pravidelných obrazců, třebas záloktí bývá pokračováním obrysu hrudi. Předloktí je někdy velmi dlouhé, takže ruka sahá ke kolenu. Ruce mají paprskovité prsty, nebo se podobají větvi nebo hřebenu (jsou-li se strany); jednou je dobře nakreslena dlaň a prsty s odděleným palcem, ale ruka je obrácena (místo levé pravá). Podobně, spíše naturalisticky než abstraktně, je kreslena ruka na boiotské zvonové sošce, také slohu geometrického (Perrot-Chipiez, 29). Záměna rukou je nasnadě u malíře, malujícího z paměti. Objevuje se také na egyptských památkách i vyspělých (Schäfer-Andrae, 350, 375, 437).

Od ostatních řeckých vás se liší zobrazování člověka na vásách kyperských; je to jistě vlivem těsného styku s východem. Jednou je člověk naznačen pravidelným obrazcem: trojúhelník, stojící na vrcholu, znázorňuje hrud, dvě přímky, svírající ostrý úhel a zakončené pěti rozbíhajícími se čárkami, označují paži a ruku (Hoernes-Menghin, 49). Podobná schemata nalézáme též v Itálii a v Zakavkazsku za doby železné a u divochů (t. 49, 497). Avšak jinak byl zobrazován člověk na Kypru méně abstraktně, než v Řecku. Patrně geometrické umění, které si přinesli Řekové, podlehl na Kypru vlivu východního umění, převážně naturalistického. Kyperské obrazy jsou sice ještě neumlé a leckdy upomínají na dětské kresby, ale je v nich zřejmá snaha, zachytiti věrně skutečnost. Náměty jsou rozmanité a posunky paží jim většinou dobře odpovídají: muž natahuje ruku po ptáku (C. V. A., Louvre, IICb 12, 12), střílí lukem (t. Brit. Mus., IICe 6, 2), vozataj se rozpřahuje na koně bičem (t.), lovec zabíjí zvíře, jež si přidržuje levicí (dotýká se jeho ucha; t.), lovci nesou na tyči ulovené zvíře, a to tak, že jeden drží tyč za konec a druhý ji má na rameni (Louvre, IICb 9, 4, 6). Střelba lukem a lov jsou oblíbené náměty foinických mis (Perrot-Chipiez, III, 543 n., 546) a pocházejí asi z umění babylonského a assyrského. Paže bývají dosti silné, rovné a od ramene se zužují; předloktí je někdy delší než záloktí (Louvre, uv. m.) jako na jiných řeckých vásách. Ruka jest jen někdy nakreslena, a to buď v podobě větve (Louvre, IICb 12, 12), nebo vybíhají z konce paže čárkové prsty paprskovitě (Brit. Mus., IICe 6, 2) anebo rovnoběžně jako u vidlí (Louvre, IICb 9, 4, 8). Podobná ruka je na starých památkách egyptských (Morgan, obr. 43), na skalních kresbách skandinávských doby bronzové (Hoernes-Menghin, 235),

na uherských vásách doby železné (t. 559), na kresbách divošských (W. Hausenstein, *Der nackte Mensch*, obr. 253) a dětských (Wulff, 7, 168). Vidlovitá ruka je možná jen tam, kde je paže silnější, ne čárková.

Koncem VIII. stol. začíná mocně působiti na výzdobu řeckých vás východní umění. Jeho vlivem a snad i vlivem ožilé tradice egejské uvolňuje se naturalistická složka řeckého nadání výtvarného, dotud sevřená geometrickým slohem, jenž se pozvolna vyžívá. Nehledě ke Kypru, vnikaly východní vlivy do řeckého umění hlavně přes Kretu a Rhodos. Ojedinelé, ale velmi životné je zobrazení člověka na kretských vásách slohu orientalisujícího; jako by se tu ozýval starý egejský naturalismus. I hrdina i jezdec na talíři z Praisu (Pfuhl, 57; obr. 11) mají štíhlé paže dobře vystiženy obrysem. Hrdina objímá mořskou obludu, jezdec zvedá pravou ruku s uzdou do výše. Obě ruce svírá v pěst; levá je vykreslena shora, pravá se strany palce. S kretským uměním uvádí asi právem Buschor (str. 45) ve vztah neumělý, ale také životný obraz Odysseova útěku z Polyfemovy jeskyně na váse aiginské (t. obr. 28). Paže jsou také štíhlé; ta, jež je bližší divákovi, je připojena těsně, bez ramene, k obrysu zad. Ruce jsou sevřeny v pěst, jež je podána zespoda; omylem jsou obě ruce pravé.

Argolská výroba vás, kdysi bohatá, upadla za období orientalisujícího, nemohouc soupeřiti se sousedními krajinami Peloponnesu. Na střepích vásy z Heraia (P. Ducati, *Storia della ceramica greca*, obr. 87) je paže padlého bojovníka, podaná černou silhouetou, lépe kreslena než paže ostatních osob v obryse; paže Deianeirina je všude stejně silná a nemá lokte, paže Nessova je příliš krátká a paže vozkova se příliš zužuje k ruce. Ruce jsou dvojklané jako na mykenské váse s bojovníky. Z posunků je význačný Deianeirin: zvedá pravici, volajíc o pomoc. Ještě neuměleji jsou kresleny paže na měsidle Aristonothově, pokládáném zpravidla také za dílo argolské (Pfuhl, 65). Paže bojovníků i druhů Odysseových jsou hubené a úží se k ruce; loket není téměř označen. Podobné jsou paže bojovníků, metajících kopí, na mykenské váse. Ruce se podobají drápkům nebo větvi (u Polyfema).

Na vásách zv. protokorinthských (snad ze Sikyonu) byl s počátku člověk zobrazován neuměle: paže jsou tyčkové a rozložené jako na nejstarších vásách geometrických (Deonna, str. 340). Ale později, na př. na berlínském lekythu (Pfuhl, 58) a na konvi Chigi (C. V. A., Villa Giulia, III Ce ln., obr. 12) jsou paže dobře úměrný tělu a jejich obrysy jsou krásně zakřiveny. Loket je někdy označen rytým obloučkem. Ruce bývají sevřeny v pěst; při tom palec značně přečnívá ostatní prsty, jež jsou kresleny rovně. Někdy jsou vyměněny ruce (Pfuhl, 63). Palec, přesahující značně pěst, bývá na egyptských památkách (Schäfer-Andrae,

284, tab. 7, 287, 290 a j.); je tu možný jejich vliv, třeba nepřímý. Posuny paží jsou velmi rozmanité. Tak na konvi Chigi pištec zvedá píšťaly pažemi téměř nataženými, běžící bojovníci drží ruku s kopím u těla, bojující zvedají kopí do výše, vozataj má natažené paže před sebou, jezdci mají buď obě paže před sebou nebo levou ruku mají u hlavy koně a pravici za svým tělem; stejný posunek činí vozka, vedoucí koně za uzdu. Z lovců jeden má paži s kopím za tělem, dva ji zvedají ohnutou v pravém úhlu, jeden ji drží za hlavou a muž, napadený lvem, spočívá předloktím na zemi. Jeden z honců drží psa oběma rukama nataženýma dopředu, druhý se obrací dozadu a natahuje tam též paži.

Nestejně jsou kresleny paže a ruce také na vásách korintských. Někdy velmi neuměle: rámě vystupuje značně z obrysu zad (C. V. A., Scheurleer, IIC 5, 7), paže se podobají rovným tyčkám (t. 5, 8; Bibl. Nat., 16, 1), nebo jsou zcela obloukové, bez lokte (Bibl. Nat., 13, 8 n.), jedna paže je velmi krátká a druhá velmi dlouhá — podle volného místa na váse (Scheurleer, IIC 5, 8). Ruce nejsou vůbec zobrazeny (Bibl. Nat., 16, 1), anebo jsou nadměru veliké, dvojčípé; je tak znázorněna natažená ruka se strany, s odstávajícím palcem (t. 13, 9; Scheurleer, 5, 8). Arci některé z těchto vás (Scheurleer, 5, 7 n.) byly nalezeny v Boiotii a tam snad byly též vyrobeny, je-li správné mínění o tamních pobočných dílnách korintských (srv. Pfuhl, I, str. 112, 115). Jindy jsou paže dobře kresleny: záloktí je dosti silné a zužuje se v pěkné křivce k lokti, předloktí se rozšiřuje a zase úžije ke kloubu ruky. Někdy je označen rytými čarami loket (Buschor, 43) a svaly (t. 42; *obr. 13*). Ruka bývá kreslena buď v pěsti; prsty, je-li je viděti, jsou pak rozlišeny rytými čárkami (t. 43). Nebo je zobrazena natažená ruka shora nebo zdola: při tom jsou prsty, někdy velmi dlouhé, rozlišeny čarami rytými do silhouety ruky, jen palec je zcela oddělen od ostatních prstů (t. 42; C. V. A., Brussel Cinqu., IIC 2, 11). Nebo, jako na neumělých vásách, je ruka dvojčípá; znázorňuje to ruku se strany (Cinqu., IIC 1, 26n.; Bibl. Nat., 16, 5, a j.) nebo ze tří čtvrtí, a to tehdy, když jsou na její zúžené silhouetě rozlišeny prsty (Scheurleer, 4, 2). Podání ruky ze tří čtvrtí bylo běžné v umění egyptském (Schäfer-Andrae, 235, 253, 292 a j.) a assyrském (t. 495, 500, 542); v egyptském umění byly také oblíbeny dlouhé štíhlé prsty (t. 235, 355, 370, 380). Výjevy a posunky jim odpovídající jsou jednoduché. Z geometrického slohu pochází tanec žen; jejich paže jsou spuštěny a na konci se kříží (Bibl. Nat., 16, 1). Jezdci třímají otěže pažemi ohnutými v pravém úhlu (Scheurleer, 5, 4; Cinqu., 1, 25). Hrdinové spolu bojující mají ruku s kopím za hlavou a vpředu se chrání štítem (Buschor, 43). Osoby sedící (Bibl. Nat., 13, 8 n.; Cinqu., 1, 27), běžci (Bibl. Nat., 16, 5; Scheurleer, 4, 5, 9) i tanečníci (Buschor, 42) mají

jednu paži vpředu a druhou za sebou. U sedících je to poloha nepřirozená; malíř ji volil proto, aby zabral pažemi co největší plochu.

Starší attické vásy orientalisujícího slohu podržely z dřívějšíka náměty i způsob zobrazení člověka. Jsou na nich tanečníci s tenkými pažemi, jdoucími podél těla (Ducati, 106), vozataj s hubenými, před sebe nataženými pažemi (Pfuhl, 84) a bojovníci se štíhlými pažemi a ostrými lokty (Ducati, 106). Na pozdější vásy, zčásti již s černými postavami, jako aiginskou mísu (Ducati, 169), Nessovu amforu (Pfuhl, 85, 89; *obr. 14*), kotlík z Louvru (t. 92), působily asi, pokud jde o zobrazení člověka, vásy protokorintské a ještě více korintské. Paže jsou dosti silné, dobře úměrné, omezené krásnými křivkami. Loket je někdy ohraničen jedním (t. 86) nebo dvěma obloučky (t. 85). Dobře jsou také kresleny ruce, a to buď v pěsti (t. 85), nebo natažené shora neb zdola, při čemž jsou prsty rozlišeny rytými čarami (t. 86, 92; Ducati, 169) podobně jako na korintských vásách, nebo natažené se strany, takže je viděti jen palec a jeden prst (Pfuhl, 85, 92), opět po způsobu korintském. Jednou jsou označeny též nehty (t. 85). Nejzajímavější jsou posunky na váse Nessově: Herakles drží levicí Nessa za vlasy a pravicí ho zdola bodá: Nessos zvedá obě ruce k jeho bradě asi k prosbě. Běžící postavy mají, jako na korintských vásách, jednu paži vpředu, druhou vzadu (Pfuhl, 87, 92; Ducati, 169), jen Harpyie má obě paže před sebou, jako by chtěla zahnutými prsty uchvátiti kořist (Ducati, 169). Krácející Hermes drží v levici berlu a stejně ohýbá i pravici (Pfuhl, 92), Athena, dívající se za Perseem, drží předloktí vodorovně (Ducati, 169).

Na boiotských vásách není patrný pokrok v zobrazování člověka. Někde je podáván zcela tak jako na vásách geometrických, zvláště dipylských (Kunstgeschichte, 116, 1; C. V. A., Cinqu., III 1). Na jedné amfore (Ducati, 112) má vládkyně zvířat rozloženy paže tvaru zcela geometrického, ale ne toho, jaký byl dříve obvyklý: jsou velmi široké a zužují se obloukem ve vidlicové ruce. Neuměle jsou zobrazeny paže na eretrijské váse (Pfuhl, 101): dvěma čárkami, vynikajícími z roucha, podobně jako na starých vásách kyperských. Podivně je také stilisována paže na střepe vásy delské (Ducati, 99), jež asi zobrazovala starý námět dipylský, muže rvoucího si vlasy. Paže přecházejí čárkovým obloukem v ruce, které se podobají rostlinným úponkům.

Na amforách zv. melských jsou s počátku paže hubené, tyčkové (Pfuhl, 106), později jsou plnější, dobře úměrné, s obrysy krásně zakřivenými (t. 109 n.; Ducati, 102 n.). Loket je neostrý, jednou zcela okrouhlý (Ducati, 103). Větší potíže působily malířům ruce. Na váse Apollonově (t. 102 n.), jsou otevřené ruce kresleny bez dlaně s tyčkovými prsty; u zavřené ruky je dlouhý zahnutý palec; Artemis má obě ruce levé. Na nejkrásnější váse,

Herakleově (Pfuhl, 109 n., *obr. 15*), jsou otevřené ruce lépe kresleny, arci dlaň je malá. Na obou vásách jsou podány ruce jen shora nebo zdola, ne se strany. Výmluvné jsou posunky paží. Tak ženy si přidržují rukou plášť (t. 109 n.; Ducati, 102). Žena, přihlížející souboji, pozvedá ruku na znamení podivu, účasti (Ducati, 102). Podobně Musy, přijíždějící s Apollonem, zvedají ruku na znamení radosti, pozdravu (t. 103). Na váse Herakleově vítá žena druhou (snoubenku Herakleovu) pozvednutou pravici a stařec mluví s Herakleem, zvedaje levici (Pfuhl, 110). Jako na dipylských vásách je vždy výše paže vzdálenější od diváka. Často se týž posunek opakuje u několika osob na téže váse, ať stojí proti sobě nebo za sebou nebo vůbec k sobě nenáleží. Tak hrdinové spolu bojující drží stejně kopí a štít — jako bojovníci na váse korintské (v. v.) — a také obě přihlížející ženy mají paže podobně umístěny (Ducati, 102). Stejně drží paže, jednu vodorovně a druhou ve výši, jezdci proti sobě sedící (Pfuhl, 105) a obě Musy jedoucí na voze (Ducati, 103). Na váse Herakleově drží Hermes stejně berlu jako Herakles kopí, paží dolů obrácenou. Podobně jako na melských vásách jsou kresleny paže na talíři z Thery (mohl býti vyroben i jinde na Kykladách; Pfuhl, 103). Paže jedné ženy má pěkné obrysy, u druhé je příliš hubená. Otevřená ruka má úzkou dlaň a dlouhé prsty, u ruky v pěsti přechází značně palec. Rozmluva žen je dobře naznačena tím, že jedna z nich zvedá ruku k tváři druhé. Obě ženy drží stejně věnec paží dolů obrácenou.

Zřídka byl zobrazován člověk na vásách zv. rhodských. Tím více překvapuje zdařilé podání paže Kentaurovy na starobylé, zčásti ještě geometrisující váse z Kameiru (Ducati, 73). Jeho paže se zužuje v mírném oblouku od ramene k lokti, pak se rozšiřuje a zase úží ke kloubu. Zato ruka je bez dlaně a podobá se hluboce rozeklanému listu. I paže i ruce jsou dobře kresleny na talířích Euforbově (t. 122; *obr. 16*) a Perseově (t. 123), jež jsou asi právem pokládány za díla rhodská. Ruka je zobrazena v pěsti, a to shora nebo zdola; tu jsou prsty rozlišeny rovnými rytými čárkami a palec přes ně přesahuje. Na Euforbově talíři jsou kresleny vesměs ruce shora, zčásti neprávem. Pokud jde o posunky, hrdinové, bojující o mrtvolu Euforbovu, drží paže stejně jako bojovníci na váse korintské a melské. Perseus běží s pažemi ohnutými v lokti; paže vzdálenější od diváka je výše a před tělem, druhá tělo částečně zakrývá.

Také na vásách z Naukratidy a Dafnai jsou dobře kresleny paže. Na jedné střešině naukratské je vykreslen sval na paži Herakleově, vystupující zřetelně z jejího obrysu (Pfuhl, 119). Na jiné váse (t. 123) se drží tančící ženy za ruce. Je to starý námět geometrického slohu, ale je opuštěna jeho schematicnost: ženy jsou podány se strany, takže vidíme úplně jen jednu paži, kdežto záloktí druhé je zakryto tělem. Žena, počínající průvod, zdvihá pravici. Na nádobách z Dafnai je zobrazen krácející okřídlený

muž (Ducati, 140) a žena vystupující na vůz (t. 141), oba s pažemi stejně umístěnými, jako jsou na talíři Perseově, ale muž má ruku nataženu, kdežto žena svírá rukama otěže.

Dobře jsou kresleny paže a ruce též na vásách zv. fikellurských (snad ze Samu). Paže jsou někdy štíhlé (Pfuhl, 132; C. V. A., Louvre, IIDc 2, 11; obr. 17), někdy silné, svalnaté (Buschor, 63). Dlaň je malá, prsty úzké a dlouhé, palec je oddělen od ostatních prstů. Ruce jsou podány buď shora (t.) nebo se strany — tu prsty mimo palec splývají v jeden — nebo ze tří čtvrtí; tu je viděti dva prsty nebo zúženou ruku s nerozlišenými prsty (Pfuhl, 132; C. V. A., uv. m.). Pohyb paží je stilisován: běžci zvedají jednu paži, vzdálenější od diváka, do výše a druhou ohýbají vzadu dolů (Buschor, 63; C. V. A., uv. m.). Také tanečníci mají paže v protikladu (Pfuhl, 132). Paže se s tělem nikdy nezakrývají.

Na Kypru, kde Řekové bydlili v sousedství foinickém, byl východní vliv, patrný již za slohu geometrického, tak silný, že nemohl býti šťastně assimilován. Proto postavy na tamních vásách orientalisujícího slohu jsou zcela neřecké. Nejoblíbenějším námětem jsou lidé čichající ke květům. Paže jsou různě kresleny. Leckdy mají správné rozměry (Perrot-Chipiez, III, 520 n., 527), někdy jsou příliš dlouhé (t. 523), jindy jsou zkráceny, jakoby uťaty u lokte (C. V. A., Brit. Mus., IICc 8, 3). Někdy jsou geometricky tuhé, s ostrým loktem (t.), jindy ohnuté v polokruhu (Louvre, IICb 13, 5). Ruka je kreslena se strany, takže prsty kromě palce splývají (Perrot-Chipiez, 520), nebo je sevřena v pěst shora (má šest prstů; t. 521), nebo zesponu (t. 527). Z posunků se opakuje zvláště jeden: jedna paže je ohnuta v lokti a zvednuta, druhá je spuštěna (t. 520, 522 n.; Brit. Mus., IICc 7, 2; 8, 3); týž posunek se vyskytuje na foinických sochách (Perrot-Chipiez, 342, 353, 358) a již dříve v umění egyptském (Schäfer-Andrae, 219, 277, 325 a j.) a assyrském (t. 496, 518).

Orientalisující sloh, převážně ornamentální, ustupoval v VI. stol. obrazovému slohu černému, jenž vznikl ještě za vlády slohu orientalisujícího v severním Peloponnesu. O něm nebudeme již jednati, neboť jsme chtěli sledovati zobrazení paže a ruky jen do doby, kdy je malíři plně zvládli. A to se stalo, jak jsme viděli, na různých místech řeckého světa za slohu orientalisujícího. Tehdejší malíři dovedli dáti paži krásný tvar, vykresliti správně ruku, vystihnouti rozmanité posunky a celou paži rozložit dekorativně na obraze. Lecčemus z toho se snad naučili u východních umělců, jako se u nich učili řečtí sochaři. Mnohem více ovšem vděčili vrozenému výtvarnému nadání a vřelému poměru k nahému lidskému tělu; není snad náhodou, že právě koncem VIII. stol. (v XV. ol.; Dion. Hal., VII 72), kdy vznikal orientalisující sloh, počali Řekové běhati v závodech nazí.

Úvahy.

Ferdinand Noack: Eleusis. Die baugeschichtliche Entwicklung des Heiligtumes. Aufnahmen und Untersuchungen. Mit Beiträgen von J. Kirchner, A. Körte und A. K. Orlandos und 44 Tafeln¹ und 112 Textabbildungen. Textband (X a 334 str.), Tafelband. V Berlíně a Lipsku u W. de Gruytera a spol., 1927, 150 Mk váz.

Eleusis byla ve starověku jednou z nejdůležitějších svatyně všereckých; je možno ji postavit vedle Olympie a Delf. V Eleusině nekonaly se penteterické slavnosti, zato měla však jiné kouzlo, jehož význam udržel se po celý starověk, totiž mystérie. O vnitřku posvátného okrsku nemáme ani popisu Pausaniova, neboť perieget praví (I 38, 7), že mu vidění ve snách zakázalo popsati *τὰ — ἐντὸς τοῦ τείχους τοῦ ἱεροῦ*. Pausanias dodává, že nezasvěcení, nemající práva sami viděti svatyni, nemají se o ní ani nic dověděti. Moderní archaeologie pochopitelně usilovala o poznání zřícenin svatyně; vykopávky v Eleusině trvají již přes 50 let, řídili je vesměs řečtí badatelé: Dimitrios Filios, pak Skias, nyní Kuruniotis.

Filios podával o svých výsledcích zprávy v *Πρακτικά* athenské společnosti archaeologické a shrnul je v krátkého průvodce (Eleusis, ses mystères, ses ruines et son musée, r. 1896, vyšlo i řecky r. 1906). Práce O. Rubensohna (Die Mysterienheiligtümer von Eleusis u. Samothrake, 1892) je pečlivá, ale psána bez autopsie. Také poslední průvodce, vydaný Kuruniotisem (*Ὁδηγὸς τῆς Ἐλευσίνος* r. 1924), je práce stručná. Je patrné, že dosavadní literatura nepodává dosud podrobného díla o svatyni; s tím větším napětím očekával jsem práci Noackovu. Noack zabýval se svatyní eleusinskou dlouhá léta, měl dokonce i možnost sám podniknouti menší vykopávky, zejména r. 1921, bohužel bez spolupráce architektovy; mohl užiti výsledků studií Dörpfeldových a fotografií jednak vlastních, jednak zhotovených německým ústavem archaeologickým. Názorný materiál, který podává, je vskutku rozsáhlý a poučný, jak mapy, tak fotografie; postrádáme jen plánu celé Eleusiny ve větším měřítku; méně uspokojuje vlastní výklad. Vývoj svatyně byl velmi dlouhý, zříceniny jsou proto velmi komplikované; spis. neovládl tuto nesnadnou látku tak, aby popis jeho byl všude jasný a srozumitelný; uznal za nutné, připojit na konci neméně než XXIV dodatky, jichž se v textu opětovně dovolává; to vše stěžuje studium jeho díla.

Otázkou neobyčejného významu je vznik kultu na půdě eleusinské; spis. dokazuje, že chrámová terrassa eleusinská vznikla

¹ Ve skutečnosti (srv. i seznam str. 321—322) je o jednu tabulku méně, tedy 43, nikoliv 44.

teprve v době archaické nebo nejvýše pozdně geometrické. Ve zprávě Filiově (*Πρακτικά* 1884 str. 76) mluví se o nálezů mykenských hlíněných idolů v takovém množství, že mohly jimi býti naplněny celé koše. Noack dal kontrolovati idoly chráněné v museu eleusinském a shledal, že je tam jen několik idolů mykenských, zato veliké množství idolů archaických, sám pak při svých vykopávkách našel rovněž idoly archaické. O datování takovýchto drobných, ale důležitých nálezů může býti spor; aspoň o terrakotových figurkách, vyobrazených na str. 12 pod č. 3, nebyl bych nikterak jist, že jsou raně archaické (*früharchaisch*), pokládal bych je spíše za mykenské, analogie terrakot nalezených v Delfech je nápadná. Existence mykenských hrobů v Eleusině Noack nepopírá, rovněž uznává, že v jeskyni eleusinské konán byl již v předřeckých dobách kult snad karské bohyně Eleutho; zde však jde o více, totiž o otázku přímého spojení kultu řeckého v Eleusině s kultem mykenským; kdyby skutečná svatyně a terrassa byla vznikla teprve v době pozdně geometrické nebo raně archaické, je nesnadné pomýšleti na těsnější spojení. Pochybuji, že názor Noackův v této věci bude všude uznán; vím aspoň soukromě, že K. Kuruniotis jeho mínění nesdílí.

Vývoj svatyně představuje si Noack takto: Začátkem VII. st. zřízen byl nad jeskyní a v blízkosti posvátné studně chrám Demetřin; když pak připojena byla Eleusis ke státu attickému, vzniká na terrasse první telesterion, obklíčené pevným peribolem, v jeskyni pak malý chrámek *in antis*, zasvěcený Plutonovi.

Za vlády Peisistratovců v Athenách bylo zřízeno větší telesterion o 5×5 vnitřních sloupech a vedle něho vtěsnán byl malý chrámek pro sochy a bohoslužbu obou bohů, pro který bylo nutno skálu hluboko naříznouti. Pak bylo temenos ohrazeno na severových. a sev. velikou zdí z nepálených cihel. R. 479 př. Kr. stihl Eleusinu osud athenské akropole; Peršané vnikli do svatyně jižní branou a zničili ji. Po válce starali se Atheňané především o zřízení nových hradeb; tak tomu bylo také v Eleusině; v místě, kudy Peršané pronikli, nalezeno bylo největší »perské rumiště«, ale nikoliv tak bohaté nálezy jako v Athenách. Telesterion bylo asi jen nuzně opraveno.

Za doby Kimonovy vznikl plán rozsáhlé novostavby telesteria, která měla míti 7×7 sloupů a býti téměř čtyřikrát tak veliká jako budova předešlá. Byla však jen odtěsána skála a upraveno místo pro několik sloupů, stavba provedena jen narychlo, provisorně, aby nebylo nutno přerušiti konání mysterií. Za doby Perikleovy objevil se smělý projekt stavitele Iktina; vnitřní stavba měla míti jen 4×5 sloupů při půdorysu asi stejně rozsáhlém, kolem celly z vápence eleusinského barvy modro-černé mělo pak obíhati pseudodipterální sloupovádi z bělostného pentelského mramoru. Začátek války peloponnesské způsobil asi upuštění od tohoto plánu v samém jeho začátku; stavitelé, kterým bylo svěřeno

provedení stavby, přestali na výstavbě celly telesteria bez sloupového ochozu a změnili radikálně i její plán, takže místo 4×5 sloupů bylo postaveno 6×7 sloupů, střecha byla štítová a nad středem stavby, kde bylo anaktoron, místo důležité při mystériích, byl otvor, *ὄπαιον*, který mohl býti otevřen nebo zakryt dle potřeby.

Teprve později, v druhé polovině IV. stol. př. Kr., došlo ke zřízení aspoň části sloupového ochozu, když stavitel Filon z Eleusiny postavil za doby Demetria Falerského sloupové prostoon.

Až v římské době byla svatyně opatřena monumentálním vchodem; asi v polovině prvního stol. př. Kr. zřízeny byly malé propyleje, o dvě století později, za Antonina Pia a Marka Aurelia, propyleje veliké, imitující střední část Mnesikleových propylejí na akropoli athenské. Ze stejné doby pocházejí dva čestné obelouky u chrámu Artemidy *προπυλαία* (Paus. I 38, 6). Někdy brzy potom stihla svatyni druhá pohroma požárem vzniklým snad za vpádu barbarů; znovuzřízení svatyně zanechalo četné stopy na kusech architektury. Jiné budovy, méně významné, v tomto nejstručnějším přehledu opomímám; o místech, kde ležela obě divadla a stadion, se dosud nic neví.

Telesterion samo nabylo definitivní podoby v 2. pol. V. st. př. Kr.; ale již před tím od stavby Peisistratovců je vnitřní úprava jeho analogická. Nikdy nemělo telesterion podle Noacka poschodí; jen vnitřní sloupy byly do výše dvojité (obr. 75 na str. 182); byl to sloupový sál, od doby Peisistratovců čtverečného půdorysu, kolem stěn obíhala stupňovitá tribuna pro diváky, uprostřed, pod otvorem střechy, bylo obdélné podium (*ἀνάκτορον*), jež mohlo býti zrakům diváků uzavřeno a otevřeno, osvětleno nebo zase ztemněno dle potřeby, nikde nebylo podle Noacka místa pro sochy božstev. Z této historie a podoby svatyně vyvozuje ke konci Noack důsledky pro ráz a obsah mystérií eleusinských; kapitola tato (str. 227 nn.) je velmi zajímavá pro každého, a proto podám ještě z ní stručný obsah.

Noack rozlišuje mezi stupněm přípravným (*μύησις*) a vlastním zasvěcením (*τελετή*); *μύησις* obsahovala prý v podstatě rity očištné, kropení posvěcenou vodou, oběť vepře a očišťování pomocí obilního řešeta (*λίκνον*), jímž bylo potřásáno nad zahalenou hlavou mystovou. *Μύησις* umožňovala teprve i pouhý vstup do svatyně, mohlo a musilo se jí dostati i otrokům, kteří měli v temenu pracovati.

Podstatu druhého stupně, *τελετή*, vidí Noack vyjádřenu ve slovech t. zv. *σύνθημα*, vyznání mysta eleusinského, uchovaného u Klementa Alexandrijského (Protreptikos II 21, 2): *ἐνήστευσα, ἔπιον τὸν κνκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης, ἐργασάμενος ἀπεδέμην εἰς κάλαθον καὶ ἐκ καλάθου εἰς κίστην*. První dva body, půst a požití posvátného nápoje z ječmene, jsou jasné, zato další slova jsou záhadná především proto, že schází označení objektu, který

byl ve skřínce uložen; Noack rozhoduje se pro výklad Körtův, že tímto objektem bylo *αἰδοῖον γυναικεῖον*. Mystes je bral ze skřínky, dotkl se jím svého těla a uložil je pak nejprve do košíku a odtud zase do skřínky; význam tohoto aktu je symbolický, značí se jím naděje na znovuzrození z božské Matky-Země. Tento akt je individuální a může být odloučen od veliké noční slavnosti společné. Podle Plutarcha (Demetrios 26) mohl mystes teprve rok po přijetí *τελετή* státi se *ἐπόπιτης* (*ἐπώπτενον δὲ τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐνιαυτὸν διαλείποντες*). Noack se domnívá, že *τελετή* konala se v noci z 20. na 21. Boëdromionu, kdežto eoptie v noci následující, že však k ní měli přístup jen ti, kteří došli *τελετή* (*τετελεσμένοι*) již rok předtím. V této druhé noci konalo se za svitu pohodní *δράμα μυστικόν*; obsah těchto *δρώμενα* je znám jen z nejasných narážek, kněží a kněžky představovali zde asi pantomimicky, jen tu a tam pronášejíce tajemná slova (*ἀπόρρητα*), mythus o Demetře a Kore, jemuž předcházela *ἱερὸς γάμος* Dia (?) a Demetry; při tom konali představitelé rhytmické pohyby — tance. Podle Noacka koná se vše toto mimo (uzavřené) anaktoron, na prostoru mezi anaktorem a stupni diváků; každý divák může viděti jen část děje, tu, která se koná na jeho straně, při některých scénách (*ἱερὸς γάμος*) se světlo tlumí nebo zcela uhasíná. Vrcholem slavnosti je scéna společná: hierofantes objeví se v otevřeném anaktoru v plné záři slunečního světla a ukazuje všem shromážděným za úplného ticha zralý klas, *τεθειρισμένον στάχυν* (Hippolytos *κατὰ πασῶν αἰρέσεων ἔλεγχος* V. 8). Úvodem k této scéně jsou slova hierofantova *ἱερὸν ἔτεκε πότνια κοῦρον Βριῶ Βριμόν*, dosvědčená rovněž u Hippolyta V 9 a značící znovuzrozeného mysta. Při tom je pravděpodobné, že požehnání pro život vezdejší i posmrtný učiněno bylo závislým na plnění základních požadavků mravného života.

V celku možno říci o díle Noackově, že je důležitým příspěvkem k poznání Eleusiny, že však není, již pro opomíjení detailů architektonických, tím, co bychom při práci tak rozsáhlé a nákladné čekali, totiž definitivním dílem o Eleusině.

A. Salac.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

17

11

12

13

14

15

16

1. a 2. Melos (Excavations, XIII 17, XIX8 = B. C. H., L, 1926, str. 349). — 3. Kypros (C. V. A., Brit. Mus., IICb 11, 15 = B. C. H., uv. m., 354). — 4. Mykeny (Kunstgeschichte, 90, 16). — 5. Muliana (Efem. arch., III, 1904, tab. 3 = Ducati, 41). — 6. Tiryns (Hoernes-Menghin, 10). — 7. Amyklai (Kunstgeschichte, 110, 7). — 8.—10. Atheny (Perrot-Chipiez, VII, 49, 56, 61). — 11. Praisos (Pfuhl, 57). — 12. Sloh protokorinthský (C. V. A., Villa Giulia, III Ce 3, 2). — 13. Korinth (Buschor, 42) — 14. Atheny (Pfuhl, 85). — 15. Melos (Pfuhl, 110 = Buschor, 54). — 16. Rhodos (Pfuhl, 117). — 17. Sloh fikellurský (t. 132).

Nejstarší římské hradby.

Píše Vladimír Groh.

Původ městských hradeb římských byl ve starověku přičítán době královské a za jejich prvního budovatele se pokládal Servius Tullius¹. Nebylo tehdy ani pochybováno, že toto dílo královské je totožné s městským opevněním chránícím Řím republikánský a opravovaným rozsáhlejší měrou r. 212 před Kr., když se blížil Hannibal², a r. 87 před Kr. na rozkaz senátu chtějícího bránit města před Mariem.³

Je známo, že se jméno »hradby serviovské« udrzuje i v topografiích novodobých, zpravidla však jenom jako konvenční označení, poněvadž se dnes už skoro všeobecně uznává, že hradby nepocházejí z doby královské, nýbrž že byly zbudovány později, až po vpádu galském, někdy v první polovině IV. stol. před Kr.

Pro chronologické určení římských hradeb lze se opírat jednak o výzkum archaeologický a stavebně-technický, jednak o zprávy starověké a historickou souvislost. Pokud se týče studia zachovaných zbytků hradebních zdí, pokládalo se za velmi důležité zjišťování výšky kvádrů, jež byly zpravidla jednostopové neb dvoustopové. Věřilo se totiž, že zavedení nové délkové míry v Římě, k němuž došlo asi v V. stol. před Kr.⁴ a jež nahradilo stopu italskou (27·5 cm) stopou attickou (29·6 cm), poskytne důležité opory při datování. Toto určování bylo a je dosud v nesmírné oblibě u archaeologů německých.⁵

Není sporu, že by důkaz metrologický mohl býti závažný, kdyby ovšem tufové kvádry hradební byly opravdu pravidelné, ale tomu tak není. Kvádry »jdnostopové« kolísají mezi 23—27 cm výšky, kvádry »dvojsopové«, jichž se užilo v převážné části hradeb — pokud lze zjistiti ze zachovaných zbytků —, pohybují se od 48 do 66 cm; většinou však mají 56—62 cm.⁶

Kolisání míry lze zjistiti u kvádrových staveb v Římě vesměs, ať jde o stavby nejstarší nebo pozdější; proto se metrologie neosvědčila pro datování.

¹ Livius I. 38 a 41; Dionys. Hal. III. 67, IV. 14 a 54; Strabon V. 3; Plinius, Nat. Hist. V. 7.

² Livius XXV. 7. 5.

³ Appian. b. c. I. 66.

⁴ Graffunder, Das Alter der servianischen Mauer in Rom, Klio XI. 1911, str. 88.

⁵ Srv. na př. Graffunderův článek v Klio XI. 1911, str. 83 nn.

⁶ Srv. Frank, Roman buildings of the Republic, Papers and Monographs of the American Academy in Rome III. (Rome 1924) str. 5 n.

Pro starší doby lze také jen malý zisk očekávat od vyšetřování stavebně technického, které se zajímá o způsob kladení kvádrů, jejich vázání, úpravu ploch a hran, t. zv. anathyrosi, a jiné podrobnosti. Lze je totiž sledovat u zdíva dobře zachovaného a zbudovaného z materiálů pevných, nikoliv však u zbytků staveb porušených a takových, k nimž se užilo křehkých a snadno větrajících tufů, jako je tomu právě u hradeb římských a u některých starých podíí chrámových. Rovněž nic nepomáhají pro datování kamenické značky, poněvadž se jich neužívalo soustavně a tvar písmen se celkem málo a jen zvolna měnil; ostatně vývoj forem staré latinské abecedy není dosud do podrobností znám, zejména nikoliv chronologicky, poněvadž máme nedostatek srovnávacího materiálu. Konečně jest ještě otázka, nebyl-li vývoj abecedy v střední Itálii místně rozrůzněn.

Další archaeologický ukazatel stáří hradeb byl spatřován ve vzájemné poloze hradeb a hrobů.¹ Poněvadž totiž jak u Itáliků vůbec, tak i v Římě byl dodržován zvyk nepohřbívat mrtvých uvnitř města,² soudilo se, že nálezy datovatelných hrobů uvnitř hradeb může určit dobu, po které byly hradby zbudovány. Ani to není zcela spolehlivé, nikoliv snad proto, že by výjimky z tohoto zákazu byly tak početné,³ nýbrž prostě proto, že sakrální hranice města, uvnitř které se nemělo pohřbívat, nebyla určena v Římě hradbami t. zv. serviovskými, nýbrž poměry, a to — jak známo — ani před rozšířením koncem republiky se neshodovalo zcela s hradbami.

Jiný archaeologický nálezy může tudíž sloužit k datování hradby jen tenkrát, když jsou navzájem ve zřejmé souvislosti, tedy na př. když hradba porušila hrob, a pod.

Lepší, než všechny dosud vypočtené, je chronologický důkaz vedený materiálem. Jak známo, je jižní Etrurie a Latium původu vulkanického,⁴ a sice nejednotného. Sopečné síly působily nejen v době, kdy »Campagna« byla ještě mořským dnem, nýbrž i potom, když ji síly vulkanické vyzdvihly nad hladinu mořskou. Sopky, jejichž činností Campagna vznikla, byly dvojí: jednak kratery albské v Latii, jednak kratery ciminské v jižní Etrurii. Je pochopitelné, že vulkanické usazeniny (tufy) vytvářející Campagnu jsou různé, podle toho, kdy a za jakých okolností vyvěřely a se usadily. Různost tufů byla nápadná už ve starověku, jak svědčí názvy lapis Albanus čili piperinus, lapis Gabinus a j. pro jednotlivé odrůdy.⁵ Ale toto rozlišování nastalo až koncem republiky, za doby rychle se vyvíjejícího stavitelství a užívání roz-

¹ *G. Pinza*, Monumenti primitivi di Roma e del Lazio, Monumenti antichi dei Lincei XV. 1905, sl. 746 nn.

² *Srv. můj Řím* (Praha 1923) str. 50.

³ Jak myslí na př. *Graffunder*, uv. čl. str. 117.

⁴ *Srv. můj Řím*, str. 5 nn.

⁵ *Plinius* Nat. hist. 86, 22. 166; *Tacitus* Ann. XV. 43.

manitých stavebních hmot. Ze starších dob není zachováno názvoslovné rozlišování a o tufu při stavbách se mluví jen povšechně jako o lapis nebo saxum. Rozdíly však byly, a to značné, ale novodobá topografie jim jen zvolna věnovala náležitou pozornost. Především bylo zjištěno, že k některým stavbám byl kámen lámán přímo z pahorků římských.¹ Hlavní massiv těchto pahorků vznikl z lehkých hmot vychrlených sopkami albskými a tvoří odrůdu šupinatého, šedavého, řídkého, křehkého a propustného tufu, zvaného cappellaccio. Jeho vzhled a stavební upotřebitelnost nejsou stejné. Cappellaccia se užívalo k velkým povrchovým stavbám od nejstarších dob až do IV. stol. před Kr., později pak kladen už jen do základů.

Římská městská hradba, nazývaná »serviovskou«, je však krom malých výjimek² zbudována z tufů, které nepocházejí z Říma, nýbrž z území vejského a fidenského. Jsou to tufy původu ciminského, nikoliv albského, a liší se od cappellaccia vzhledem. Tuf fidenský je hrubý a peckovitý, nacházel se v končinách dnešní Villa Spada a Castel Giubileo; tuf vejský je šedožlutý, drobnivý a pochází hlavně z území zvaného Grotta Oscura, ležícího asi 4 km severně od Prima Porta.³ Rozsáhlé a soustavné užití tufu fidenského a grottaoseurského v Římě bylo jistě možno až v době, kdy Fidenae a Veii byly už podmaněny a Římané mohli bez překážky ovládati tyto krajiny. Patrně působila i vydatnost nalezišť a možnost celkem snadné dopravy materiálu do Říma, že bylo pro stavbu velkých hradeb užito právě tohoto materiálu, ačkoliv jeho jakost nebyla právě valná: poměrně rychle totiž vlhne a větrá. Vyláman a čerstvě opracován vypadá však velmi solidně, zejména odrůda grottaoseurská.

Staveb z fidenského tufu nebylo v Římě mnoho, hlavně jen části hradeb byly z něho zbudovány;⁴ zato druhu grottaoseurského se užívalo mnohem vydatněji a déle: krom hradeb vyskytuje se i v nejstarších částech basiliky Aemiliovy⁵ a při přestavbě Regie na Foru po požáru r. 148 před Kr.⁶ To jsou ovšem jen stavby dnes známé; jednotlivých kvádrů se užívalo vydatně při přestavbách téže budovy novým materiálem. Zajímavý případ užití grottaoseurského tufu k nové stavbě jiné je na Palatinu, a sice nad t. zv. schodištěm Kakovým. Tam se totiž užilo materiálu z rozbořené hradby k zbudování jednak opěrných zdí, jimiž zachycen násep udržující novou stupňovitou úroveň místa, jednak z něho pořízeny základy chrámové (?) stavby vedle sva-

¹ Srv. na př. *Rod. Lanciani*, Ruins and Excavations of Ancient Rome (1897), str. 33 nn. a 127 n.

² O těch bude promluveno níže.

³ Fotografie starých lomů má *Frank* tab. 2.

⁴ A též hradba v Ostii: *Frank* v Amer. Journal of Archeol. 1918, str. 162 n; *Calza*, Not. Scavi 1923, str. 178.

⁵ Srv. obr. 10 u *Franka*, Buildings, str. 69.

Jul. Obsequens 19; *Iávi* fragm. Oxyrh. sl. V kn. L. — Srv. *Frank*, Buildings, str. 84.

tyně Magnae Matris. Tyto základové zdi zničily dvě staré cisterny, nacházející se v těchto místech.¹

Jak patrně, přesné zjištění původu materiálu, z něhož jsou zbudovány římské hradby »serviovské«, je velmi důležitou pomůckou pro časové určení, poskytující možnost stanovit, že před konečným pokolením Fiden a Vejí tyto hradby nemohly býti zbudovány. Ale tím není ještě rozřešena otázka římských hradeb všeobecně, poněvadž nutno uvažovati o tom, neměl-li Řím už dříve nějaké opevnění, třebaž méně dokonalé a částečné. Při řešení této otázky nelze se spoléhati jen na tradici, poněvadž jednak všeobecně je znám její pozdní původ a vlivy, za jakých vznikala, jednak zvláště v daném případě je ještě zatemněna tím, že hradba »serviovská« se v tradici pokládala za skutečné dílo králů římských a podle ní se lokalisovaly údaje místopisné, vyskytující se v přibězích doby královské a nejstarší doby republikánské. Ale přece i tato tradice zachovala některé zprávy, jež svou podstatou odpovídají pravdě a skutečnosti, anebo ji aspoň naznačují, nebyvše tak zcela zahlazeny pozdějšími konstrukcemi. Bylo už upozorněno,² že celkem snadné obsazení Říma Gally není vysvětlitelné jinak, než že Řím tehdy neměl souvislých městských hradeb. To je správné, ale současně tradice také zaznamenala, že Gallům nepadlo do rukou město celé, nýbrž že některé jeho části se ubránily. Zpravidla se v této souvislosti uvádí jako zvláštní pevnost pahorek tarpejský (Capitolium et arx),³ ale zasluhuje aspoň zaznamenání, že jiné verse tradiční znaly takových pevných míst více,⁴ a dokonce se i výslovně připomínalo částečné ušetření Palatina od zkázy Gally způsobené.⁵

¹ Je to stavba A na plánu 18 v *Brtnického* Topografii starověkého Říma (str. 137). Plán je vzat z *Richtera*, Monum. dell' Instituto XII. tab. VIIIa, a neodpovídá už stavu výkopů po r. 1907. Obširnější pojednání o těchto místech podává můj článek La storia primitiva del Cermalò v pavijském Athenaeum VII. 1929, str. 328 a 355 nn.

² *Pinza*, Monumenti primitivi sl. 749. *B. Niese*, Grundriss der römischen Geschichte 5. Aufl. von E. Hohl (Mnichov 1923) str. 47. *Ett. Pais*, Storia di Roma IV. (3 1928) str. 361 n.

³ *Cicero* de re publ. II. 6. 11; *Livius* V. 41 n; *Diodor* XIV. 15; *Dionys. Halik.* XIII. 6; *Plutarch* Kam. 17 nn.

⁴ *Diodor* XIV. 115. 6: προσβολὰς ποιούμενοι καθ' ἡμέραν πρὸς ὁχυροὺς τόπους οὐδὲν μὲν ἀξιόλογον ἔβλαπτον τοὺς ὑπεραντίους, αὐτῶν δὲ πολλοὺς ἀπέβαλλον.

⁵ *Diodor* ib.: τὴν πόλιν ἐλυμαίνοντο χωρὶς ὀλίγων οἰκῶν ἐν τῇ Παλατίῃ. — S touto versí diodorovskou zdánlivě nesouhlasí tvrzení *Lutatia Dafnida*, citované Verriem Flaccem ve fastech praenestských k 23. březnu, kdy slaveno tubilustrum: »Lutatius quidem clavam eam ait esse in ruinis Palati incensi a Gallis repertam«, ale ve skutečnosti zpráva *Lutatia Dafnida* není průkazná: jednak je citát zachován v souvislosti ne zcela zaručené, jednak ze všech ostatních zpráv připomínajících požár curiae Saliorum a zázračné zachránění Romulova litua (*Cicero* de divin. I. 17. 30; *Valer. Max.* I. 8. 11; *Dionys. Hal.* XIV. 5) plyne pouze to, že se mluvilo jen všeobecně o požáru na Palatinu a neuváděla se jeho souvislost s Gally.

Diodoros se ovšem nevyslovuje zcela jasně a nemluví výslovně o zvláštních opevněních, užívaje výrazu *ὄχυρός*, který se může týkati také jen nedostupnosti způsobené přirozenými podmínkami místa, ale ovšem při celkové evakuaci Říma za vpádu galského je tu spíše pravděpodobný výklad, že se myslelo skutečně na místa opevněná. Římané si byli ostatně dobře vědomi rozdílu, jaký byl mezi snadnou fortifikací některých pahorků a obtížným ohrazením celého města, kde se muselo užití ochrany kombinované.¹

Co to byl murus terreus Carinarum² a měl-li nějaký vztah k nejstaršímu opevnění města, o tom lze pronáseti jen dohady.

Lze-li tedy v tradici najíti jakési stopy vzpomínek na to, že za galského vpádu neměl ještě Řím kamenných hradeb kolem celého města, třebaže tyto vzpomínky jsou jen skrovné a jakoby zasuté představami o stáří »serviovské« hradby, nelze naproti tomu najíti pro nejstarší obranná zařízení městská nic určitějšího, než snad jen zprávu o hliněném náspu a narážku na *ὄχυροὶ τόποι*, jakož i vzpomínku na vytrvalou obranu městské tvrze. Máme-li však na mysli velký význam Říma pro Etrusky v době jejich politického rozmachu, vnuká se sama sebou domněnka, zda snad nebylo přece už v jejich době postaráno o fortifikaci aspoň některých bodů města.

Šťastnou shodou okolností přistupuje tu na pomoc topografická archaeologie a podává řešení velmi přesvědčivé, které nejen samo o sobě je poučné pro věcnou stránku problému, ale také přispívá k doplnění a zhodnocení tradice.

Na západním výběžku Cermalu,³ kde se stýká Velabrum s údolím murcijským, nedaleko starověkého lomu, dnes se strany otevřeného a turistům vydávaného za Lupercal, na přirozeném cípu pahorku, lze dosud viděti zbytky trojích zdí vedle sebe: nejprve jest několik vrstev capellacciových kvádrů osazených pod vrcholkem skály, pak ve vzdálenosti asi $\frac{3}{4}$ m osm vrstev hradební zdi z tufu fidenského a grottaoscurského a konečně zeď z opus caementicium, souvisící se stavebními úpravami doby císařské.⁴ Už poloha těchto zdí dává poznati časový sled jejich vzniku.

¹ Cicero de re publ. II. 6. 11: tractus ductusque muri... definitus ex omni parte arduis praeruptisque montibus, ut unus aditus qui esset inter Esquilinum Quirinalemque montem maximo aggere obiecto fossa cingeretur vastissima, atque ut ita munita arx circumiectu arduo et quasi circumciso saxo niteretur, ut etiam in illa tempestate horribili Gallici adventus incolumis atque intacta permanserit.

² Varro de lingua lat. V. 48. Srv. můj Řím, str. 71 a 111.

³ O této části Palatinu srv. můj Řím, str. 18 n.

⁴ Důkladný popis podává R. Delbrück, Der Apollotempel auf dem Marsfelde in Rom (Rom 1903), str. 13 nn., k tomu tabulka III. s narysovaným pohledem i situačním plánkem, kteroužto tabulku převzal pak Pinza do Monumenti primitivi, obr. 216. Náčrt u Franka str. 93 není úplný. Na fotografii, kterou má Cancogni, Le rovine del Palatino, tab. XV., není viděti nejstarší část hradby, fotografie u Petersena, Vom alten Rom ('1911 Leipzig), obr. 5., dává poznati jen celkovou polohu,

Zeď cappellacciová byla vestavěna na skálu, asi 2 m pod jejím vrcholem. Skála byla za tím účelem poněkud odsekána, jak je ještě dnes patrné, ale odsekání bylo provedeno jen do té míry, pokud toho vyžadovalo pevné uložení kvádrů; nehledělo se k tomu, aby hradba byla přímá. Cappellacciové kvádry jsou dnes viditelné ve dvou skupinách: jedna z nich je celkem 1·80 m vysoká a skládá se ze 7 vrstev kladených křížem, takže se střídají vrstvy o dvou kvádrech do hloubky s vrstvami o jednom kvádru do hloubky, ale položeném napříč. Kvádry jsou vysoké 23—27 cm, tedy »jednostopové«, délka kolísá mezi 60—77 cm, šířka mezi 25—40 cm. Vrstvy s dvěma kvádry do hloubky vedle sebe jsou všeobecně širší, než vrstvy s kvádry příčnými, ale přední stěna hradební zdi tvoří rovnou plochu; přečnívání je viditelné jen na zadní stěně, přiléhající ke skále. Vedle této skupiny, oddělena novodobým pilířem cihlovým, je skupina druhá, z níž jsou zachovány jen čtyři kvádry nad sebou, vysoké po 30 cm, široké 35 cm; hloubka se dnes nedá změřiti. Přední plocha této druhé skupiny svírá s přední plochou první skupiny úhel asi 10°; nutno však upozorniti, že z této okolnosti nelze vyvozovati závěrů bezpečných, poněvadž není jisto, nebyly-li kvádry poněkud posunuty při zachycení cihlovou zdí, provedeném po jejich nalezení. Kvádry jsou tesány »od oka«, jak ukazují jejich rozměry značně kolísající.¹ Stav zříceniny je velmi nepříznivý, zejména zvětrání ji značně poškodilo, takže se nelze s určitostí vysloviti o její stavební konstrukci; zdá se však, že svislé hrany měly anathyrosi aspoň částečnou. Je zřejmo, že hradební zeď původně přesahovala vrchol skály; dnes ho ani nedosahuje a je přikryta stejně jako přiléhající hradba z ciminských tufů — vrstvou z opus caementicium, která ji spojuje s onou opěrnou zdí z doby císařské. Dohady jak byla původní hradba vysoká, nemají oč se opřít, leda o předpoklad, že měla-li sloužiti účelně svému brannému určení, musela býti uvnitř tak vysoká, aby umožňovala hájení. Poněvadž ale není známo, jak byla zařízena na vrchu, nelze se ani odvážiti určování její výšky. (Dokončení příště.)

Několik poznámek o rázu homerské epiky.

Napsal Ferd. Stiebitz.

(Dokončení.)

Dříve chci připojiti ještě několik slov k Vaňorného výkladu řeči Kalypsiny v ε 203 sl.

nikoliv podrobnosti. Celá skupina hradeb na tomto místě byla objevena v lednu 1847 při výkopech řízených Viscontim, Caninou a Grifim: *Tanciani*, *Forma Urbis Romae* tab. XXIX. *Cancogni* str. 64. Srv. můj článek *La storia primitiva del Cermalo* str. 338 nn.

¹ Uváděny jsou rozměry dnes zjištěné, srv. *Delbrück*, *Apollo-tempel*, str. 13.

Ve v. ε 204 :

οὕτω δὴ οἰκόνδε φίλῃν ἐς πατρίδα γαίαν
αὐτίκα νῦν ἐθέλεις ἵεναι;

upozorňuje Vaňorný (l. c. 70) na rhythmus začátku (— — | — — | — — ...) a zvláště na slova αὐτίκα — νῦν — ἐθέλεις ἵεναι: »kdo má jen trochu poetického smyslu, porozumí této mluvě lásky!«

Nuže, když chtějí Řekové v B přehnouti, obrací se Hera na Athenu slovy (157):

ὦ πόποι, αἰγιόχοιο Διὸς τέκος, ἀτρυτώνη,
οὕτω δὴ οἰκόνδε φίλῃν ἐς πατρίδα γαίαν
Ἄργεῖοι φεύξονται...;

a Athena jde, vyhledá Odyssea a osloví ho (173):

διογενὲς Λαερτιάδη, πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ,
οὕτω δὴ οἰκόνδε φίλῃν ἐς πατρίδα γαίαν
φεύξεσθ' ἐν νήεσσι...;

Situace je na obou těchto místech docela jiná než ε 204, a přece tu básník užívá téhož verše, přece je tu týž rhythmus — — | — — | — — ve slovích οὕτω δὴ οἰκόνδε, který Vaňorný v ε 204 vycifruje jako znak pro mluvu lásky.

O slovním výrazu v ε 205 píše Vaňorný: »Slova αὐτίκα a νῦν byla v řeči [Kalypsině] jistě oddělena a citovým přízvukem vyznačena« atd. (str. 70). Není to správné, slova αὐτίκα νῦν jsou jeden pojem, jsou jím na všech osmi místech u Homera, na kterých se vyskytují (vždycky jen αὐτίκα νῦν, nikdy νῦν αὐτίκα); neznamenají »hned — a už teď?« jak překládá Vaňorný l. c. 67, ani »nyní? — a hned?« jak překládá v básni samé str. 103. Všimněme si zejména tohoto překladu, jak se v něm obrácením obou slov (místo αὐτίκα νῦν: »nyní? — a hned?«) změnily představy i citový přízvuk originálu. U Vaňorného se ptá Kalypso: »Ty tedy chceš opravdu odejít? Nyní? (Mimoděk cítíme cosi jako: po sedmi letech našeho milování?) A hned? (Ani krátkého času mi nedopřeješ, než se rozejdem navždy?« Nic takového v originálu není. O smyslu výrazu αὐτίκα νῦν srov. Ψ 552, Z 308, ι 355, ν 364, σ 202, υ 62 a hym. Afr. 151, při čemž si třeba povšimnouti i toho, že se ten výraz vyskytuje převážně na začátku verše.

Verš ε 210:

σὴν ἄλοχον, τῆς τ' αἰὲν ἐέλδαι ἡματα πάντα

chápe Vaňorný jako verš, jenž přímo maluje výbuch Kalypsiny nevole a žárlivosti, dosud tlumené. »Zvláště jsou zdůrazněna slova σὴν ἄλοχον, vyznačená svým umístěním a také interpunkcí, a pak prudký spád slov τῆς τ' αἰὲν ἐέλδαι ἡματα πάντα, jimiž výbuch dospěl k vrcholu« (l. c. 70; podtrhuji sám).

Mohl bych opět namítnouti, že se u Homera častěji opakuje na začátku verše slovní výraz z jednoslabičného zájmena přisvojovacího a subst. *ἄλοχος* (srov. na př. *σῇ ἄλόχῳ* o 127, v 403). Ale mnohem závažnější jest jiné pozorování. V *Ε* snaží se Hera přemluvit *Ἥπνα*, aby uspal *Δία*. Když se zdráhá, připojuje vábný slib (267):

*ἀλλ' ἔφ', ἐγὼ δὲ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὀπλοτεράων
δῶσω ὀπνιέμεναι καὶ σὴν κεκλησθαι ἄκοιτιν,
Πασιδέην, ἣς αἰὲν ἐέλδεαι ἡματα πάντα.*

Tedy slov, kterými vrcholí podle Vaňorného v *ε* 210 zlobný výbuch *Kalypsiny* žárlivosti a která svým prudkým spádem ten vrchol *Kalypsiny* zlosti přímo malují, užívá *Hera* k tomu, aby omámila a zlákala *Hypna*! Jak lze míti pak důvěru v takovoto psychologické výklady, když vidíme, že jsou táž slova, stejně umístěná a o stejné rhythmické platnosti pronášena na místech tak se lišících jak obsahem představ, tak i obsahem citovým?¹

Ale Vaňorného podrobný výklad *Kalypsiny* řeči *ε* 203—213 také zřetelně ukazuje, odkud se pramení hlavní nebezpečení psychologického vykládání homerských básní.

Jak si představuje Vaňorný řeč *Kalypsiny*? Tu sedí *Kalypso* a *Odysseus* u stolu.² Když mlčky pojedli, pokusí se nymfa smrtelníka přemlouvat. Nejprve se něžně lahodným hlasem, s vlnitým úsměvem a významným pohledem otáže: »Ty tedy chceš vskutku ihned odejít?« A čeká odpověď, ale nadarmo; *Odysseus*

¹ Mímochodem poznamenávám: Překladem (str. 103)

tady bys zůstal se mnou a spravoval obydlí toto!

K tomu bys nesmrtelným byl. — — Však ty jen spatříti dychtíš manželku!! — Po této jen den ze dne jsi roztoužen stále!! —

Vaňorný po mém soudě roztrhává a zkresluje myšlenku originálu:

*ἐνθάδε κ' αἶθι μένων σὺν ἐμοὶ τόδε δῶμα φυλάσσοις
ἀθάνατός τ' εἴης, ἡμειρόμενός περ ἰδέσθαι
σὴν ἄλοχον, τῆς τ' αἰὲν ἐέλδεαι ἡματα πάντα.*

Smysl je: »Zůstával bys tady se mnou a spravoval tento příbytek (a byl bys nesmrtelný!), nechať už sebevíc dychtíš spatřiti svou manželku, po níž stále po všechny dny toužíš«. Překlad Vaňorného osamocuje velmi jemnou a účinnou vložku *ἀθάνατός τ' εἴης* a porušuje jednotnou myšlenkovou linii *εἴ γε μὲν εἰδείης... ἐνθάδε κ' αἶθι μένων... φυλάσσοις... ἡμειρόμενός περ... Obrátíme-li tuto myšlenku, zní: »Ty sice velmi toužíš po manželce, ale kdybys věděl, co tě čeká, zůstal bys u mne; a byl bys nesmrtelný«. Vaňorný interpretuje: »Kdybys věděl, co tě čeká, zůstal bys u mne! — A byl bys nadto nesmrtelný!! —« A nyní vybuchne v *Kalypse* nevole, podněcovaná žárlivostí, dotud tlumenou: »Inu ovšem, ty jen pořád toužíš po své manželce!!« (srov. čl. Vaňorného str. 68). Opakují, co jsem již řekl ve své kritice: to není *Homeros*.*

² Ač nerad, musím aspoň stručně parafrasovat výklad Vaňorného na str. 67 uv. článku. Podotýkám však, že s některými jednotlivostmi nesouhlasím ani věcně.

mlčky hledí k zemi. I vzkypěla v ní nevole: *σὺ δὲ χαῖρε καὶ ἔμπηγς!* Ale ani ta neučinkovala, čekala zas odpověď, ale nedočkala se jí. Tu mu staví před oči hrůzy, které mu nastávají; a zase *marně čeká* na odpověď. Slíbí mu nesmrtelnost, ale hrdina stále mlčí. A tu se Kalypso rozzlobí — vždyť on stále touží po své ženě! — a urazí se, že dává smrtelnici přednost před krásnou bohyní.

Toto pojetí je naprosto neslučitelné se stylem homerské epiky. Již ve své kritice Odysseie jsem řekl, že Vaňorný Homera-epika z dramatisoval. Trvám na tom. Vaňorný mi to svým článkem jen potvrdil, a námitky Ludvíkovského v LF 54 (1927) str. 345 nijak mé tvrzení nevyvracejí, a to pro neshodu v pojmu.

Je si třeba objasnit, co mínili Platon a Aristoteles mimesí v eposu a v jakém smyslu mluvili o dramatickosti a tragičnosti homerských básní.

Starověká aesthetika, jejímiž hlavními hlasateli jsou pro nás Platon a Aristoteles, chápala uměleckou činnost příliš úzce jako mimesi a básnickou tvorbu posuzovala podle pojmů získaných především rozbořem básnictví dramatického, v němž se jeví mimese v podobě nejdokonalejší. Mimesis jako podstata básnického tvoření jest napodobení lidského jednání. I toto pojetí samo o sobě jest příliš úzké, ale tu věc ponechme stranou.

Jak z Platonových, tak z Aristotelových výkladů¹ jest viděti, že sice uznávali příbuznost mimese epické a mimese dramatické, ale nikdy nezapomínali na základní rozdíl mezi eposem a dramatem. Epik, třebaž užívá hojně řečí přímých, stále jen vypravuje (Plat. Pol. III 6, 393 B *οὐκοῦν διήγησις μὲν ἔστι καὶ διὰ τὰς ῥήσεις ἐκάστοτε λέγει καὶ διὰ τὰ μεταξὺ τῶν ῥήσεων*). Básnictví epické není podle Platona čistá mimese, nýbrž je to *λέξις* smíšená: vzniká jednak *ἀπλῇ διηγῆσει*, jednak *τῇ διὰ μιμῆσεως γιγνομένη διηγῆσει*. A pokud jest epos mimesí, mají přímé řeči, kterých básník užívá, za úkol ethopoií, aniž při tom vybočují z mezí literárního druhu, jehož podstatou jest vypravování, *διήγησις*.

Podobně se vyslovuje na několika místech Poietiky i Aristoteles. Tak na př. v 3. kap. rozlišuje mimesi epickou a (epicko)lyrickou od dramatické (1448^a 21 *ἀπαγγέλλοντα κατὰ ὡς πρᾶττοντας καὶ ἐνεργοῦντας τοὺς μιμουμένους*). Sofokles má s Homerem společné to, že napodobuje, t. j. předvádí, líčí jako on lidi řádné, ale s Aristofanem to, že oba napodobují *πρᾶττοντας... καὶ δρῶντας* (ib. 27).

¹ Abych článek příliš nezatěžoval podrobnostmi, neuvádím ani zde všechna příslušná místa, nýbrž odkazuji na spis L'Esthétique d'Aristote od K. Svobody (Brno 1927), kde jest o všech místech sem spadajících jasně a soustavně vyloženo; srov. zvl. kap. IV. (La Nature de la Poésie) a VIII. (L'Epopée).

Přímá řeč jest v eposu jen jinou formou vyprávění. Pokud ji kde epik užívá, blíží se jeho dílo mimesi dramatické; ale jen potud, že uvádí své osoby mluvící a tak je charakterisuje vlastními jejich řeči. Ale jejich jednání musí naznačit prostým vyprávěním (*δι' ἀπαγγελίας, ἀπλῇ διηγῆσει*), musí vystupovati sám (*ἀγωνίζεσθαι* Ar. Poiet. 1460^a 9). Nejdůležitější věc, cíl (*τέλος*) dramatu jsou činy a děj (*τὰ πράγματα καὶ ὁ μῦθος* ib. 1450^a 23), kdežto povahy (*τὰ ἦθη*) přistupují toliko pro jednání (ib. 22). Ale přímé řeči mají v eposu za účel především *τὰ ἦθη*, a právě pro výraznou ethopii přímými řeči Aristoteles Homera chválí (1460^a 10).

Užívá-li Platon, Aristoteles a autor spisu *περὶ ὕψους* o básních homerských slova »dramatický«, neznamená to nic jiného, než že jsou v nich líčeny, vyprávěny děje a že se v nich mluví přímými řeči. V podobném smyslu se užívá výrazu *δράμα* o lyricko-epických dithyrambech nebo *δραματικόν* o románě (srov. Babyloniaka Jamblichova). Leckdy čteme u starověkých aesthetiků slovo »dramatický« asi v takovém smyslu, jaký mu dáváme i my, když na př. mluvíme o »dramatickém« výjevu, který se udál při neštěstí a pod.¹ Pro podstatu epické tvorby z takových označení nevyplývá nic. A pokud se u Platona a jinde mluví o Homerovi jako o básníkovi tragickém, nepraví se tím nic více, než že jeho básně budí v nitru čtenářů nebo posluchačů tytéž dojmy jako tragoedie.

Platon zcela správně vykládá (Pol. 393 B), že Homer, užívaje přímých řečí, chce v nás co nejvíce buditi zdání, že to nemluví on, nýbrž příslušná osoba jeho básně. Platon však nezapomíná, že to ve skutečnosti mluví Homeros. Vaňorný na to zapomíná, jak mu dobře vytkl Fr. Novotný.² Zapomíná, že i tu básník stále vypráví; uvádí, abych tak řekl, mluvící osoby na jeviště a dělá z nich herce. Jeho Kalypso a Odysseus (a i jiné postavy) nejsou již výtvozem epikovým, nýbrž dramatickým. Vypadají z rámce epické diegese, jednájí, hrají. Objasním to ještě opačným příkladem. Recitují-li dva herci na př. nějaký výjev z Plauta, sedíce klidně vedle sebe za stolem na podiu, ač se podle obsahu recitovaných veršů osoby básníkem předváděné mají prát, políckovat a kopat, je to stilové transponování: jednání jest zepičtěno, z úplné mimese zbyly jen *ῥήσεις*. Vaňorný dělá opak toho: přímé řeči rozšiřuje na úplnou mimesi, z recitátora sedícího za stolem dělá herce jednajícího na scéně. To jsem mínil, když jsem napsal, že Vaňorný Homera zdramatisoval.

V přímých řečech, které se vyskytují u Homera, je nesporně hodně živlu mimického. Dozajista jest si při nich nutno

¹ Srov. i u Platona Apol. 35 B *τὰ ἐλκεῖνὰ δράματα ταῦτα* o vzrušujících, dojemných scénách před soudci.

² Naše Věda IX (1927-8), str. 3.

leckdy přimysletí případné gesto, přízvuk a tón hlasu a pod. Ale to vše jen v mezích prostého přednesu. A osobu, jejímiž ústy k nám Homer mluví, jest si třeba velice často představovati samu o sobě. Přímé řeči homerských eposů nejsou zhusta dialogy v našem smyslu, nýbrž musí být nezřídka chápány téměř jako monology. Jsou to stilisované projevy niter jednotlivých hrdinů, kterými ve skutečnosti spíše mluví básník k nám, k čtenáři a k posluchači, než jeden hrdina k druhému. A v té chvíli, kdy dává básník mluvití jednomu, nemáme mysliti na druhého, aniž si představovati, co dělá tento nebo jiní, kdož by tu věc měli slyšet, kdyby to nebyla jen básnickova fikce, nýbrž skutečnost.

K tomuto chápání přímých řečí v homerských eposech nás vede jednak střídavý jejich rozbor, jednak i pozorování dramatické techniky řeckých tragiků a také jiných literárních druhů řeckých, pokud se v nich vyskytují rozhovory podávané přímou řečí.

Básník uvádí své hrdiny dějem do určitých situací a přímou řečí naznačuje, jak na ně reagují. Schema takových hovorů bývá prosté. Buďto jde o projev jedincův, stručnější nebo obsažnější, nebo o rozhovor dvou, řidčeji několika osob. Vlastně bychom leckdy neměli říkat »rozhovor«. Začasté to bývá jen jeden souvislý projev jako oslovení, druhý jako odpověď; mohli bychom obrazně říci: strofa a antistrofa. Někdy bývají takové páry i dva. Jindy přistupuje k onomu páru jako epodos ještě projev prvního mluvčího, nezřídka jen stručný, jímž se celý hovor uzavírá (srov. rozhovor Achilleův s Athenou v *A* 202—218; Kalypsín s Hermem ε 97—147). Pokud zasahuje do hovoru další osoba, činívá tak také jen jediným souvislým projevem. Ale to bývá zřídka, aby při jednom souvislém výjevu mluvilo více osob. Při takových příležitostech se celý rozhovor obyčejně rozpadá na několik rozmluv jednotlivých dvojic. Tak lze při sněmu v *A* pozorovati tři dvojice: Achilleus — Kalchas, Agamemnon — Achilleus (přerušeno výjevem mezi Achilleem a Athenou) a Nestor — Agamemnon. Upomíná to na starší stadium dramatu, kdy básník zaměstnával hovorem na scéně jen dvě osoby.¹

Rozhovory v homerských eposech vedené nebývají napodobením skutečnosti, nevyvíjejí se, jak tomu bývá ve skutečné běžné konverzací, na základě krátkých výroků, které si mluvčí vzájemně vyměňují. Přímé řeči homerských eposů jsou z velké části stilisované rhetorické výtvořiny rázu epideiktického; jsou to, řekněme, deklamace. Básník se vžívá do nitra svých hrdin v určitých situacích a charakterisuje je souvislou řečí, v níž se snaží vystihnouti s různých stránek, co by asi hrdina mohl cítiti a mluvit, a jako uzavřený celek ji vkládá jednomu hrdinovi do úst,

¹ Některé řeči, zvláště ty, v kterých se odpovídá na dotazy, mívají jinou formu, než zde vyliceno; v nich se někdy rozvíjí skutečný rozhovor, byť i stilisovaný.

aby podle ní sestavil odpověď druhého hrdiny, opět myšlenou jako souvislý uzavřený celek, v němž se reaguje na projev předcházející, a to druhdy bod za bodem, pokud to básník uznává za případné. Nalezneme u Homera jen málo takových přímých řečí, které by měly ráz prostých nevyumělkovaných projevů konversačních. Velice často to jsou dovedně skládané rhetorické ethopoie v duchu pozdějších progymnasmat *τίνας ἂν εἴποι λόγους κτλ.*

Pokládám tedy za nesprávné představovati si tyto výjevy s přímými řeči tak dramaticky, jako to činí Vaňorný na př. s výjevem Kalypso-Odyseus ε 203—224. Je podle mého soudu zcela proti duchu homerské epiky chápání jednotlivé oddíly Kalypsiny řeči ε 203—213 jako reakci na mlčení Odyseovo. Ta řeč jest jednotný uzavřený celek sám pro sebe a vůbec nemá zření k tomu, jak se při ní Odyseus tváří. Básník tu s velkým pochopením pro nitro ženy zachycuje přímou řečí jednotlivé myšlenky, jak se asi v dané situaci u takové povahy, jako jest Kalypso, vyvíjejí. Jedna myšlenka přirozeně vyplývá z druhé za těch pocitů, kterými jest v té chvíli její nitro naplňováno. Nečeká vůbec, že by jí Odyseus na jednotlivé výroky odpovídal. A Odyseus jí nesmí vpadat do řeči. Teprve tehdy, až se Kalypso — prostě řečeno — vymluví, to jest, až básník plně využije v dané situaci přímé řeči pro charakteristiku své hrdinky, Odyseus na jednotlivé oddíly její řeči odpovídá (schema: strofa — antistrofa). Řeč nymfy ovšem charakterisuje i Odyseu.

Kdybychom si měli situace homerských přímých řečí představovati tak divadelně, jak to činí Vaňorný u výjevu Kalypso-Odyseus, uvedli bychom epické umění Homerovo ad absurdum. Vezměme si na př. řeči Achilleovy a Agamemnonovy z A. Jakými nadávkami proplétá Achilleus své výpady proti vrchnímu veliteli: *ἀναιδείην ἐπιειμένε, κερδαλεόφρον, ὃ μὲν ἀναιδὲς, κυνῶπα, οἶνοβαρές, δημοβόρος βασιλεὺς* — ba i smrti mu hrozí. Ale Agamemnon, král, vrchní velitel, vznětlivý jiohazemec — ten při tom ani nehlesne! A celé shromáždění všech řeckých králů a vůdců se ani slovem neozve! Je viděti, že epik pramálo dbá toho, co se při řeči jeho hrdiny děje. Na něho svádí v tu chvíli všechnu pozornost, vloží mu do úst obsáhlou umělou řeč, jíž jest charakterisována jeho nezkrotná prudkost, nechá ho odříkati celou onu deklamaci až do vhodného závěru a pak teprve klidným stereotypním veršem *τὸν δ' ἡμείβετ' ἔπειτα* udělí slovo Agamemnonovi, aby předvedl opět jeho v dané situaci, a to opět souvislou uzavřenou řečí. A z ostatních členů shromáždění se — mimo Nestora, jemuž přidělil úlohu prostředníka — vůbec o nikoho nestará, nevidí, co mezi tím dělají. Sešli se a rozešli se — a dost.

Toto pojetí jest v souhlase s důležitým zákonem epické techniky vyprávěcí, který postřehl už Bekker, ale objasnil zvláště Zielinski, totiž se zákonem o neslučitelnosti současných

dějů. Epik předvádí dva současné děje tak, jako kdyby jeden následoval po druhém, a vůbec čtenáři nebo posluchači nenaznačuje, že jde o děje současné. Ten zákon platí i pro děje, které se vyvíjejí současně s nějakou řečí. Jeden z nejvýznačnějších dokladů lze nalézt v *v*. Po příchodu na Ithaku zahalila Athena Odyssea mlhou, takže se mu vše na rodném ostrově jevílo zjištěno (v. 189 a nn.) Teprve později ho vyvede z omylu. Za delší řeči její rozptýlila se, jak jest si nutno představovati, mlha, neboť od v. 344 do 351 ukazuje Athena Odysseovi jednotlivá místa na ostrově: tu je záliv Forkynův, tu oliva, tam jeskyně nymf, tam Neriton. Ale teprve tehdy, když Athena domluví, vypráví básník o rozptýlení mlhy (v. 352). »Takto pravila bohyně, rozptýlila mlhu a země se stala podobnou.« V *κ* praví Hermes Odysseovi (v. 287): »Na, s touto kouzelnou bylinou jdi do obydlí Kirčína«. Dojista bychom si představovali, že při těch slovech Hermes podává Odysseovi moly. Ale zatím mu Hermes dále obšírně vykládá, jak se má u Kirky chovati, a teprve když skončil všechny rady, vrací se básník k ději vyprávěnému ve v. 287 a praví (302): »Takto promluvil, vytrhl bylinu ze země a podal mu ji.«¹

To je technika, která rozhodně svědčí proti dramatickému chápání takovéhoto dějů. Usuzovati z řeči jednoho hrdiny, jak se při ní tváří a co dělá druhý hrdina, anebo dokonce uváděti oba tyto současné děje ve vzájemný vztah příčinný, to jest jen subjektivní libovůle. Básník při jednom ději — zde řeči — nechává druhý úplně stranou.

Jest ovšem otázka, pokud smíme předpokládati, že se s řečí toho onoho hrdiny současně něco opravdu děje, to jest, představoval-li si při ní vůbec básník nějaký současný děj, kdy si ho třeba my představujeme anebo jsme k tomu nakloněni. Soudil bych, že i v té věci musíme být velmi opatrní a nesmíme vnášet do básně to, čeho tam není, nesmíme příliš číst za slovy, mezi řádky a raději se spokojit jen tím, co básník skutečně uvádí. Kde si básník opravdu představuje děj s řečí současný a pokládá za hodno jej naznačiti, učiní tak dodatečně, ať už stručnou poznámkou nebo v odpovědi druhého mluvčího nebo v chování a jednání, které následuje po řeči. To nechat postačí, neboť usilujeme-li o více, patrně přestřelíme. Kdyby byl básník chtěl na př. založiti Kalypsínu řeč ε 203 — 213 na mlčení Odysseově, nepochybují, že by to byl naznačil; nebyl by asi pokračoval slovy *τὴν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη*. Ale myslím, kdyby situace byla taková, jak předpokládá Vaňorný, že by Homeros nedal Kalypse pronáseti souvislou řeč, že by ji byl přerušil a naznačil, jak se choval Odysseus. Když přijde Thetis v *A* k Diuvi

¹ Cauet v teubnerském kom. vydání docela nesprávně z takovéhoto příkladů usuzuje, že aor. nemusí označovat předčasnost, srov. ad v. *ν* 352.

a požádá ho, aby poctil Achillea, Zeus mlčí a jeho mlčení popudí Thetidu k výbuchu *A* 514—516; ale básník neopominul poznamenati, že po slovech Thetidinych *τὴν δ' οὖ τι προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς, ἀλλ' ἀκέων δὴν ἦστο* (511).

Jen mimochodem připomínám, že ztrnulost a schematicnost, jaká se projevuje u přímých řečí v homerských básních, zdědily i dialogy řecké tragoedie. Jak často se v nich vyskytuje místo přirozeného rozhovoru obšírný výklad jedné osoby, čistě rhetoricky složený, jemuž odpovídá druhá osoba podobnou rhetorickou deklamací, po nich se teprve rozprádá v stichomythii opravdový rozhovor. Pozorujeme-li tyto řečnické deklamace tragoedií, s překvapením shledáváme, jak se v nich zřídka vyskytuje nárazka na to, co se snad současně na jevišti děje, ohlas nějakého hnutí, které řeč vzbudila (jako na př. v Eur. Med. 550 *ἀλλ' ἔχ' ἦσυχος*). Většinou máme dojem, že oslovená osoba nebo jiné osoby při takových řečích nehnutě stojí a naslouchají, a mnohdy tomu tak bylo. Ani novověké divadlo se nedovedlo úplně zhostití tohoto zatížení, které dnes pocítujeme jako rušení illuse a retardací moment v ději nepříjemný, není-li přirozený. Starověká komoedie byla v tom směru pokrokovější než tragoedie. Také rozmluvy vedené v starověkých povídkách a románech mívají podobný ráz, schematický, rhetorisující a nepřirozený.

Chyby, kterých se Vaňorný v chápání a tlumočení Homera, zvláště výjevů s přímými řeči, dopouští, vyplývají patrně zejména odtud, že chápe mimesi jako podstatu básnění příliš realisticky. Vaňorný vůbec na velmi četných místech přestává docela býti poetickým idealistou a převažuje v něm realistický analytik. Proto tolik hloubání o mnohých a mnohých věcech, v kterých není pranic hlubokého, proto i nejedno nepochopení pro znaky homerských eposů, které jsou zcela zřejmé.

Tak také není ochoten uznati, že by byla poesie homerských eposů zastírána clonou umělé stilisace. Ve skutečnosti jsou homerské básně výtvozem naveskrz stilisovaným. Předvádění dějů, projevy citů, přímé řeči, básnická dikce, vše jest u něho uměle stilisováno. Vezmeme kterýkoli výjev, ať z bitvy, ať ze života veřejného či soukromého, všude cítíme, jak je v nich skutečnost transformována, zjednodušována, schematisována, nebo zase zmocňována a zveličována, stále narážíme na situace venkonce pravdě nepodobné. Drobnoučký, prostinký výjev: Hektor hledá v Z Andromachu, přijde domů a plá se, kde je. Stačilo by několik slov, aby se to vysvětlilo. Ale Homerův Hektor se táže (375—380): »Nuže, služky, povězte mi nechybně, kam odešla z komnaty běloloktá Andromache, zda se snad odebrala za zelvami či jatrušemi s krásnými rouchy či do chrámu Athénina, kde se pokoušejí jiné Trojanky s krásnými pletenci usmířiti strašnou bohyni?« A služka odpovídá (382 a nn.): »Hektore, když jsi mě důrazně vyzval pověděti pravdu, ani k zelvám a

jaltruším s krásnými rouchy se neodebrala aniž do chrámu Athenina, kde se pokoušejí jiné Trojanky s krásnými pletenci usmířiti strašnou bohyni, nýbrž odešla na velkou věž ilijskou, poněvadž slyšela« atd. To je nepatrná ukázka ze sta podobných případů, malých i velkých. Durdil-li se jeden český kritik,¹ co řeči nadělají homerští hrdinové, než něco vykonají, nestihá ta výtka Homera, nýbrž odráží se na ty, kdo zapomínají historie. Homerovy básně nejsou moderní realistická dramata, nýbrž idealistické eposy z 1. pol. I. tisíciletí před Kristem.

Právě stilisovanost homerských básní jest hlavní příčinou, proč mají i přes všechnu spletnost a rušnost vyprávěných dějů tak jednoduchou linii,² proč jest jejich celkový ráz tak klidný. Ten dojem jest stupňován ještě častým opakováním nejen stejných veršů nebo částí veršů, nýbrž i celých míst, takže leckdy vzniká až dojem jednotvárnosti. Klidný výraz básní homerských je také zesilován plností, velkolepostí a vznešeností, ba pompésností dikce. Ona věčná epitheta, nahromaděná někdy, že je to pro naše citění až nesnesitelné, přívlastek na přívlastek, skryté i zjevné tautologie, zevrubnost zabíhající až do rozvláčenosti a jiné takové zjevy zatěžkávají výraz Homerův, takže ani nemůže býti jiný leč klidný. Je to osudné nedopatření, hledá-li Vaňorný (srov. Doslov k Odysseii str. 487) v rafinovaných stilistických zvláštnostech moderní prosy vzory pro způsoby, jak upravovati a členiti výraz při tlumočení Homera. I to ukazuje, jak hluboko vězí v poutech realistické analýsy. Je-li co přibuzné stylu homerských eposů, jsou to staré rytířské povídky, »romány pro služky« o šlechticích a podobné romantické výtvory. Mám před sebou známou lidovou knížku německou »Die schöne Magelone« (otištěno podle vyd. z r. 1535). V ní krásná Magelona nenazývá svého otce jinak než »mein gnädiger Herr Vater, der König«, nepromluví se svou chůvou, aby se v její řeči aspoň jednou neozvala slova »meine liebe, allerliebste Amme«, a chůva ji nazývá »meine allerliebste Tochter und Fräulein«, kdežto rytíř se k ní vyjadřuje »gnädiges Fräulein, mir ist allein nicht möglich, euerm Herrn Vater, dem König, meinem gnädigen Herrn, desgleichen meiner gnädigen Frau, eurer Frau Mutter, zu danken der Ehren« a »hochgebornes, gnädiges Fräulein, ich tu euerer fürstlichen Gnaden demütig Danksagung«; v ní je rytíř vždycky jen »edler Ritter«, rada »der getreue Rat«, milenka je »ganz traurig und betrübt in ihrem Herzen und Gemüt«, rytíř »eines hohen Stammes und Geschlechts«, chůva provádí »euer

¹ J. Vodák v Čes. Slově ze dne 7. XII. 1926.

² V recenzi Odysseje jsem učinil narážku na obdobný ráz homerských eposů a archaické řecké plastiky. Již dříve upozorňoval Wilamowitz na jejich příbuznost s geometrickým stylem umění výtvarného; jeho myšlenku rozvádí Fr. Stählin v čl. Der geometrische Stil in der Ilias (Philol. 78, 1923, str. 280 a nn.), jenž obsahuje nejen jeden zajímavý postřeh hledící k naší otázce.

Begehr und Willen« a dívka se utěšuje »so sie konnte und vermochte«. To je stil obdobný stilu básní homerských, v nichž jest Odysseus synovi vždycky jen *πατήρ ἐσθλός*, manželka pohřešuje *πόσιν ἐσθλὸν θυμολέοντα, παντοίησ' ἀρετῇσι κεκασμένον ἐν Δαναοῖσιν* a nymfa oslovuje svého milence po několikaletém manželském soužití slovy *διογενὲς Λαερτιάδῃ πολυμήχαν' Ὀδυσσεῦ*, a v nichž se všechna vlastní jména a četná appellativa hemží konstantními epithety, adjektivum *φίλος* pozbylo v přívlastku svého významu a v nichž lze napořád čísti výrazy jako *ἡγεροθεν ὀμηγερέες τε γέγοντο, κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν, οὗτι μετατρέπη οὐδ' ἀλεγίζεις, οὐκ ἀλεγίζω οὐδ' ὄθομαι, οὗτ' εἴρομαι οὕτε μεταλλῶ* atd. Pro vystižení anebo napodobení takového slohu se ani dost málo nehodí finessy moderního slohu s vyspělým systémem smyslových paus.

A zvláště se pro takový stil nehodí sloh, který si libuje v pathetických výkřicích, nervosním nebo i strojeném roztrhávání myšlenky, v prokládání slov častými pausami, v pointování. Homerský sloh je naprosto jiného druhu. Plyne rozvážně, nepřekotně, v pohodlné šíři. Dva jeho hlavní znaky jsou parataxe a participium, a na ně zvlášť upozorňuji. Měl jsem to na mysli už při recensi Odysseie. Všimněme si na př. osnovy veršů *α·114—118: ἦστο ... τετιμημένος ... ὁσσόμενος πατέρ' ἐσθλόν ... εἴ ποθεν ... ἐλθὼν ... σκέδασιν θεῖη* nebo *ε 206—210: εἴ γε μὲν εἰδείης ... ἐνθάδε κε μένων φυλάσσοις ... ἱμειρόμενός περ ἰδέσθαι*. Ty věty skloubené participii mají zcela jiné ethos než v překladě Vaňorného, není v nich nic z toho, co je obsahem oněch pathetických abruptních výkřiků překladu. Zejména participia *ἐλθὼν* a *ἱμειρόμενος* vedou myšlenku tak klidně dále, že je nemožné dělati z nich tak vzrušené věty zvolací. Participium jest ve větě živel, řekl bych, statický. Rušíme jeho ráz už tím, že je překládáme určitým slovesem, ačkoli to je nutno, chceme-li se vyjadřovat přirozeně. Ale při vážnějších odchylkách lze ještě více cítiti, jak se vzdalujeme od pojetí myšlenky v originále. Jest poučné na př. povšimnouti si, jak se změnil ráz vypravování ve větě *A 12—17* s participii (*ἦλθε*) *λυσόμενός τε ... φέρων τε ... στέμματ' ἔχων* už jen tím, že Vaňorný skončil myšlenku veršem 13 a od slov *στέμματ' ἔχων* začal nejen novou větu, nýbrž i nový odstavec, přidav podmět Chryses'.

Z grammatických zjevů svědčících o klidném rázu homerské epiky je důležité i to, že se u Homera vůbec nevyskytuje *praesens historicum*, tento význačný živel živých dramatických vyprávění. Tím se homerská epika velice liší od některých výtvorů epiky na př. slovanské, jež dramatickými praesenty přímo oplývají. Je to příznačné pro způsob myšlení a představování. Homer sice užívá hojnou měrou imperfekta, jež je také výrazem názorného myšlení, ale velké množství aoristů dosvědčuje, že často myslí čistě pojmově, bez vzrušené účasti subjektu.

Posléze nelze zapomínati ani na metrum homerských básní: τὸ γὰρ ἡρωικὸν στασιμώτατον καὶ ὀγκωδέστατον τῶν μέτρων ἐστίν, praví Aristoteles (Poiet. 1459^b 34). Klidné a pádné ethos daktylského hexametru vůbec nepřipouští takové pathos, jaké se často objevuje v tlumočení Vaňorného, a není ani možno, aby se v řečtině jedním a týmž metrem určitého rázu vyjadřovala ποίησις tak různorodá, jakou se jeví Homer Vaňorného. V jeho podání jsou mezi partii čistě výpravnými a těmi partii, kde se vypravuje přímou řečí, rozdíly tak pronikavé, že jich hexametr nenesou. Řekové dbali, alespoň za doby klassické, velmi přísně rázu rozměrů veršových, nebylo možno pro báseň toho onoho obsahu a rázu voliti metrum libovolné, nýbrž vždy jen určité metrum, které druhu básně odpovídalo. Nemohu se ubrániti pocitu, že by na těch místech, která Vaňorný tlumočí přímo dramaticky, anebo která tak lyrisuje, muselo být užito v originále zcela jiného metra, kdyby bylo Vaňorného pojetí správné. A mimoděk člověk cítí, jak by mělo být v oněch částech změněno metrum i v češtině.¹

Ještě několik slov o psychologickém výkládání básní homerských. Jak už jsem naznačil, nikterak je úplně neodmítám. Někteří básníci homerští byli znamenití znalci lidských povah. Ale jako jsem už dříve ve svých recensích varoval před přílišným psychologisováním, tak nemohu leč to opakovati. Neměříme Homera dneškem, pak jím také nebudeme zklamáni. Kdo k němu přistupuje s přesvědčením, že jest jedinečným mistrem psychologem, a má při tom na mysli dnešní moderní představy, brzy shledá, že Homeros psycholog vypoví často právě na těch místech, kde bychom čekali, že ukáže své psychologické umění. Vynikající ethopoie homerských eposů se zakládají spíše na praktické znalosti lidí, na znalosti toho, jak se lidské povahy v určitých situacích projevují řečí nebo jednáním, než na skutečné pronikavé znalosti toho, co se v nitru člověka děje. Právě proto je Homer dobrým vypravěčem. A že u něho převládá zájem o vnější děj nad zájmem o duševní záhady, pro to by bylo lze snést velké množství dokladů. Když přijdou v *I* k Achilleovi vyjednávači o smír, líčí Homeros podrobně, jak jest po prvním uvítání připravováno jídlo a jak všichni jedli, ale ani slova o tom, co se dalo v myslích přítomných za ten dlouhý čas, než bylo jídlo připraveno, ačkoli by musela být taková situace přímo nabitá skrytými myšlenkami a city. Odysseus se dovídá v *ε* jistoty, že bude moci konečně po tolika letech odplouti do vlasti, kterou každý den přes moře vyhlížel, jsa pln stesku a touhy; ale básník

¹ Prof. Novotný mě laskavě upozornil na význačný příklad, jak se modernímu překladateli může stát monotonní metrum originálu nesnesitelným: v překrásném přebásnění Euripidových Trojanek (v Lipsku 1915) Fr. Werfel odvrhuje pojednou v prologu (v. 77 a nn.) blankvers, jímž napodobil trimetry, a teč Atheninu podává dvěma lyrickými strofami (>trocheje<) o 8 rýmovaných verších.

jako by nic nevěděl o tom, co se v té chvíli děje v mysli hrdinově. Kalypso jde do jeskyně, Odysseus za ní a jedí. Odjezd od Kalypsy — po tolika letech manželského soužití a po dobrodiních, která nymfa třeba nerada hrdinovi prokázala — je strážlivé věčné vypravování: že nymfa zásobí Odyssea vínem, vodou a jídlem, to se dovidáme, ale jak bylo při rozchodu oběma u srdce, ani slova, ba ani jediného slova o rozloučení: *γηθόσυνος δ' οὖρον πέτασ' ἰστία* — více nic. Po dvaceti letech se vrátí Odysseus do domova, u pastýře Eumaia se s ním pojednou setká jeho syn — a básník se vůbec nestará o to, jak jeho nenadálý příchod působil na otcovo nitro. Teprve když se dal Odysseus poznati a vytrysknou mu slzy, poznamenává básník dodatečně (191): *πάρος δ' ἔχε νωλεμὲς αἰεὶ*. A přece bychom od básníka psychologa takové věci dojistá čekali a, jak myslím, i právem žádali. Ale Homer epik má právě jiné cíle. Musíme ho posuzovati především a hlavně jako vypravěče; jinak bychom byli nuceni leckdy říci, že byl špatným psychologem.

Ale i řemeslnost jak komposice, tak veršové techniky a slovního výrazu homerských básní by nás měla varovati před přílišným psychologisováním u Homera. Nezapomínejme, že jest v homerských eposech jedna třetina takových veršů, které se buď celé nebo částečně opakují. Celé souvislé partie jsou skládány z veršů stereotypních, týchž veršů a obrátů se užívá doslova stejně o situacích naprosto různých a leckdy tak, že se na jedno místo hodí, ale na druhém jsou úplně nevhodné. Skladatel čerpá z hotového a podřizuje se šabloně. Nejinak je tomu s konstantními epithety. Huysmans mluví v knize »Na ruby« o bídě homerského epitheta, vracejícího se stále, aniž co označuje, aniž co dává viděti, a je v těch slovech hodně pravdy. I při něm zacházejí homerští básníci v řemeslnosti tak daleko, že vůbec nedbají toho, má-li kde opravdu vhodný smysl, ba užívají ho i zcela protismyslně. Jen zaslepená láska k velikému básníkovi může takové řemeslnosti podkládati nějaký vyšší smysl.

Pokud se týče přednesu básní homerských, uvádí Ludvíkovský na uv. m. svědectví z Platonova Iona jako doklad, že se Vaňorného pojetí Homera může dovolávat dobré starověké tradice. Pokládám to za omyl. Nezdá se mi, že je úloha překladatelova a recitátorova stejná. Mimo to je velmi nejisté ze způsobu přednesu recitátorova činiti určité závěry o ethosu přednášené básně. Lze i věc naprosto nedramatickou recitovati »dramaticky«, míníme-li tím tu věc, že sebou recitátor klátí sem a tam, že křičí, gestikuluje, pláče atd. Tak, jak podle Platona recitoval Homera Ion, tak by bylo možno docela recitovati na př. i překlad Škodův, ač je zcela jinak pojat než překlad Vaňorného. Ale já soudím, že to, co líčí Platon, byly výstřelky, které Platon odsuzoval právě tak jako Aristoteles.¹ Když Aristoteles uvažuje, co si zaslouží

¹ Srov. hl. kap. 26 Poietiky.

přednosti, zda drama či epos, dává přednost eposu a tragoedii pokládá za hrubší mimesi, protože napodobí všechno. Epos je podle něho pro vybrané obecnstvo, které nepotřebuje smyslových tvarů.¹ Dobře také Aristoteles upozorňuje na to, že něco jiného je *ποίησις* a něco jiného ten, kdo ji předvádí, herec, přednášeč nebo zpěvák.

Lze ostatně jak z Aristotela, tak z Platona viděti, že theatrální přednášení homerských básní a vůbec theatrální přednes pokládají za úpadek vkusu způsobený tím, že se činily ústupky vkusu mass a byl vyhledáván efekt. Ústy Ionovými to Platon praví nepokrytě a také ukazuje (535 E) na jednu důležitou příčinu této snahy po efektu: rhapsodovi jde při tom o jeho měšec. Jak se zdá, byl úpadek recitačního umění ve 4. stol. již dosti obecný, Aristoteles (Poiet. 1461^b 32) vykládá i o auletech, že sebou házejí, mají-li předváděti vrhání diskem, a že *ἔστι περιεργάζεσθαι τοῖς σημείοις καὶ ῥαψωδοῦντα* (Ar. uvádí Sosisstrata) *καὶ ᾄδοντα* (1462^a 7). Pohrdání současnými rhapsody vyslovuje nejen Platon, zvláště na začátku Iona, ale i Xenofon, u něhož jsou nazýváni pomatenci či hlupáky; srv. Apomn. IV 2, 10 a zvláště Symp. III 6, kde se jim přímo vytýká, že smyslu homerských básní nerozumějí: *οἷσθ' ἂν τι οὖν ἔθνος, ἔφη, ἡλιθιώτερον ῥαψωδῶν; οὐ μὰ τὸν Δία, ἔφη ὁ Νικηράτος, οὐκ οὐν ἔμοιγε δοκεῖ. ὁῦλον γάρ, ἔφη ὁ Σωκράτης, οὐ τὰς ὑπονοίας οὐκ ἐπίστανται*.

Nemáme tedy, jak myslím, vůbec práva dovolávati se zpráv o dramatické přednesové technice starověkých rhapsodů ze 4. stol. př. Kr., poněvadž to není nezkalené svědectví o rázu homerských básní. Souhlasím s A. Sauerem,² jenž praví, že »tato deklamace prováděná povzneseným hlasem a doprovázená velmi rozmanitými posunků byla sice s to, aby vzbuzovala u posluchačů bázeň a soustrast pro jednající osoby eposu, ale nikterak plně neodpovídala širokému a klidnému líčení Homerovu«.

Ludvíkovský také poukazuje na dramatický způsob přednesu epických písní jihoslovanských. Když jsem v recenzi Odysseie narážel na jihoslovanskou epiku, neměl jsem na mysli přednes, nýbrž některé stránky týkající se rázu těchto písní, jejich skladby a techniky. O tom se tu již nemohu šířiti. Ale i ve věci přednesu se Ludvíkovský tuším mýlí. Je pravda, že jihoslovanskí pěvci sebou klátí a užívají rozmanitých dramatických prostředků, aby působili na posluchače. Ale základní rys jejich přednesu jest úžasná jednotvárnost, monotonie. Na to upozorňuje i Murko ve svých pojednáních. A já se přiznám, že, když jsem po prvé slyšel guslače recitovat, bylo mi komicky a nevěděl jsem si s tou jednotvárnou modulací hlasu i doprovodu, pro naše aesthetické cítění

¹ Aristoteles ovšem docela všecken pohyb nezavrhuje; srov. 1462^a 9.

² Über Aöden und Rhapsoden (ve Vídni 1891, Jb. des Ober-Gymn. zu den Schotten) str. 50.

přímo nesnesitelnou, s počátku vůbec rady, jak mě to zmálo. A jsem z duše přesvědčen, že by si Vaňorný nikdy nepřál, aby byl kdy jeho Homer tak »dramaticky«¹ chápán a recitován. Ale pak se mi ujasnilo, že podobná jednotvárnost, nechať už se nám to líbí čili nic, musela býti i podstatným znakem epiky homerské.

Vaňorný žádal,¹ abych dokázal, že jest mé chápání homerských eposů (t. j. ono chápání, kterého se zastávám, neboť leccos z toho, co jsem zde uvedl, není mým majetkem) jediné správné, současně však vyslovil přesvědčení, že se mi to nepodaří, ani podotknout nemůže. Nechtěl jsem dokazovati, že jest jediné správné; bylo by to také alespoň pro Vaňorného zbytečné, ví-li předem, že se mi to nepodaří. Objasnil jsem v tomto článku své stanovisko, kterého se zastávám, i proč se ho zastávám; více jsem nezamýšlel. Jen chci ještě připomenouti, že nejsem já jediný, jenž s Vaňorného pojetím Homera nesouhlasí, že na př. prof. Fr. Novotný má proti němu stejné nebo podobné námitky jako já, a je dojista znalcem povolanějším než já. Nedal-li se Vaňorný jím přesvědčiti, tím méně mohu já v to doufat. Chtěl jsem však ukázat filologické veřejnosti, že jsem svých posudků o překladech Vaňorného nepsal nerozvážně ani ovšem z osobních důvodů, nýbrž z vědeckého přesvědčení. Skutečné ceny velkého díla překladatelova se ani těmito výklady nedotýkám, jako jsem ji uznával poctivě a upřímně již dříve.

Humanista Clemens Žebrácký za hranicemi.

Podává Bohumil Ryba.

(Pokračování.²)

4. R. 1631 se začal Clemens vážně obírat myšlenkou, oslaviti válečné činy Gustava Adolfa větší básní. Konečným výsledkem byly Gustavidos libri z r. 1632, jejichž vznik a růst můžeme — podle hojného materiálu, který se nám podařilo sehnati — osvětliti se značnou podrobností.

Již v květnu 1631 psal Clementův přítel Zamelius v Elbinku verše oslavující chystanou báseň, ale trvalo ještě delší dobu, než byla vypracována, dokončena a vydána. Clemens vydal nejprve samostatně oslavnou báseň na Gustavovo dobytí Frankfurtu s názvem *FRANCOFVRTVM urbs Electoralis Brandeburgica Neo-Marchiae Caput, emporium nobile auspicijs Sereniss: ac Invictiss. Bellatoris Gustavi-Adolphi . . . miraculoso et penè divino modo d. 3 (13) Apr. qui dies in Ecclesiâ solemnem*

¹ Srov. Naši Vědu IX, 1927—8, str. 205.

² [Jednu korekturu pojednání četl s vlídným zájmem a vzornou bedlivostí náš novohumanistický básník prof. Fr. Palata; od něho jest několik poznámek, označených F. P.]

*Domini Passionem celebrat, Dominica in Passione aliàs Palmarum dicta antiquis, Anno hoc 1631. occupata, Carmine Heroico decantata à Venceslao Clemente.*¹ Spisek o 40 nečíslovaných² stránkách byl vydán bez udání místa a doby, pravděpodobně však (soudíc z básní v přídavku) již v Lejdě. Jelikož dnem 24. června 1631 jsou datovány Zameliovy verše (Misc. 158 a n.), věnované v Elbinku do alba Clementovi „iam iam abiturienti“ jakožto „amoris totum lustrum sincere individueque culti monumentum“, můžeme předpokládati, že v červenci již byl Clemens v Lejdě, a tehdy nejdříve mohla býti vydána báseň Francofurtum. Přípravoval ji ovšem a nejspíše v rukopise i dokončil již v Elbinku, kde vznikly Zameliovy verše (Francof. [5]) „In Francofurtum Nobilis et clarissimi poetae Vencesilae Clementis a Lybeo Monte decantatam“. Dne 8. září 1631 byl již zapsán — v 42 letech — na universitě v Lejdě.³

O okolnosti, za jaké Clemens putoval — po lodi z přístavu Pillau⁴ — z pruského Elbinku do hollandské Lejdy, se dovídáme z nadpisu básně Zameliovy (Francof. [35] a n.): „Epos propempticum ad virum nobilem Venceslaum Clementem, poetam clarissimum, Illustrem Dominum Ioannem Oxenstirnum in Batavos comitantem“. Clemens tehdy užil asi příležitosti, kdy se mladý Jan Oxenstierna vydával po skončených studiích na cesty, a s ním se dostal po lodi až do Hollandska, nikoliv však dále, jak plyne z jeho vlastních senárů, adresovaných „Ad eundem generosum adolescentem ... post egregie Athenis Suecorum artium liberalium ... jacta fundamenta peregrinationem, quae optima humanitatis ac studiorum praxis est, incoantem“ a otištěných ve Francof. [33] a n., v nichž mu přál — podobně jako Zamelius v alkajské odě (Francof. [30] a n.) — zdaru na cestě po Evropě a z dálky viděl již den, kdy bude moci veršem oslaviti jeho návrat. Rozloučení Václavovo se Zameliem bylo velmi srdečné. Svědectvím o něm jsou dvě básně Zameliovy (Francof. [35]—[38]) a Clementova odpověď (tamže [38]—[40]),⁵ plné vzájemného přátelského ujišťování. V první uváděl Zamelius také, že by Clementa rád provázel, kdyby ho nezdržovaly právní záležitosti v obci a útlý věk synáčka, nedávno osiřelého po matce Kateřině, a rád by s ním navštívil v Hollandsku Heinsia a Barlaea. Clemens o sobě tvrdil, že ho přitahuje zejména hollandská učenost.

¹ Znám jest mi jen výtisk v univ. knih. ve Vratislavi, jehož jsem užíval. Spisek Clementův citoval G. G. Küster, Bibliotheca historica Brandenburgica, Vratislaviae 1743, str. 806.

² V dalším výkladě budou citovány čísla v hranatých závorkách.

³ A. Truhlář-K. Hrdina v uv. sp. I. 338.

⁴ Srv. Zameliovy verše v Clem. Misc. 154: „At tu Pillavi steteris cum littore portus, | Zameli noster, dic tria verba, vale!“

⁵ S méně přesným názvem otiskl Clemens báseň znovu v Misc. 156 a n.

⁶ Všecky tři básně otištěny byly rovněž v Misc. 150—153, 158—159.

Z prosaické předmluvy básně *Francofurtum* (rovněž nedatované) k Axelu Oxenstiernovi otiskujeme několik vět, z nichž první skupina jest zajímavá pro obraz, jaký Clemens kreslil o svém poměru ke kancléři, kterému posílal báseň sebevědomě „animi recreandi gratia“, druhá pak svědčí o tom, jak se Clemens staral, aby humanističtí jeho přátelé zvěděli, že pracuje o Gustavidě:

En tibi, Domine, otii mei, de quo heri jocus inquirebas, otii inquam minus otiosi, quamvis minime negotiosi aut quaestuosi, recens monumentum... Nullus dubito, qui hactenus quaspiam ineptias in officina poetica apud me natas legeris, probaris, laudaris, neque haec, quae horum dierum mihi industria extorsit mea, qualia qualia sint, improbaturum. Nimis, fateor, sceleratus essem in Deum, in Regem, in Te, in publicum Patriae nostrae Germaniae..., si nunc otiosus tacerem... Imo... odor Gustavidos meae iam ad eruditos usque pervenit; fervet serio desiderium illius editionis, in qua planius pleniusve expeditionis huius Germanicae gesta narrantur,

Pro obsah básně *Francofurtum* odkazují níže na poznámku k VII. kn. Gustavidy.

5. Značnou část Gustavidy musil mít Clemens hotovu v rukopise před svým odjezdem z Elbinku, neboť již tehdy dal čísti rukopis díla o válkách Zameliovi, jak vidíme z veršů (Misc. 117), kterými žádal jeho vrácení, aby prý jej mohl ukázati Oxenstiernovi:

Vis nova? Noster adest Herus, Oxenstirnia virtus;
quae calamo retines Bella notata cupit.
Iamque catenatos deponit sponte labores
ac animum Musis vult hilarare meis.

Dne 6. (16.) září 1631 jest datována (Misc. 57—59) alkajská oda Clementova slavnému filologu Danielu Heinsiovi „quum illi suam Gustavida censendam offerret“. Že však mohlo tehdy jíti jen o nehotovou báseň, plyne ze srovnání s obsahem Clementova dopisu Lud. Camerariovi,¹ řádnému švédskému vyslanci v Haagu, z 23.

¹ Tento Camerarius (1573—1651); vnuk slavného humanisty Joachima a syn lékaře Joachima, byl věrným rádcem a průvodcem Fridricha Falckého. Již za svého pobytu v Praze se stal dopisovatelem švédského krále s ročním platem, jak plyne z jeho pražského listu z 8. (18.) ledna 1620 (v uv. sbírce korespondence Oxenstiernovy I. 2 (1896), str. 373 pozn.), později řádným vyslancem švédským. (V předmluvě k Huberti Langueti *Epistolae ad Joachimum Camerarium Patrem et Filium*, editae quondam a Ludovico Camerario Nepote, nunc recusae..., Lipsiae et Francofurti 1685, čteme jeho slova: „Tot annis... Domi Palatinae addictum tandem anno MDCXXVI maximus et gloriosissimus ille Rex Suecorum Gustavus... cum bona Principis, Domini mei voluntate, ad secretiora consilia sibi clementissime adscivit meaque in negotiis apud celsos et praepotentes Dominos Ordines Generales Foederati Belgii gerendis usus opera, etiam legati ad illos ordinarii nomine ac titulo me dignatus etc.). Není vyloučeno, že ho Clemens poznal již v Praze a že právě s jeho doporučením se obrátil r. 1628 k Oxenstiernovi.

října 1631. Uveřejňuji jej zde z originálu mnichovské státní knihovny (cod. lat. 10363,¹ fol. 182):

Salutem et Felicitatem.

Vir Magnifice mihiq[ue] merito magnificiende Patrone.

Animi anxietas, qua nunc premor, me paulo confidentiorem, imprudentiorem ac forsán impudentiorem facit, ut Te hisce meis² compellem Tuamq[ue] benevolentiam mihi comparem. Scis, generose Anime, voluntate Illustrissimi Oxenstirni Senioris, Domini mei gratiosi, me ad haec loca³ devenisse, ut quos de expeditione Serenissimi ac Invictissimi Bellatoris nostri Gustavi, Regis Sueciae, compilavi libros luci publicae darem. Verum Fortuna huic laudabili proposito hactenus obstitit ingenti Typograporum avaritia, qui nostris lucubrationibus quaestum faciunt. Et cum singula memorabilia filo metrico, ab oratorio multum diverso diligenter consignaverim, in *πανελευθέρια* illa Magdeburgensi⁴ desii. Nunc autem quum penestupenda, et quae ipsam Fidem prope superare videntur, Invictissimi Victoris nostri tropaea, Triumphos, Victorias, quibus totus mundus incredibili laetitia commovetur, Fama passim loquatur, triste illud tantae Urbis excidium laeta Catastrophe et occubitu ipsissimo (si Famae credam) Tyranni claudere vellem. Quid statuam, quid scribam, destituor plane veris documentis. Insuper mussat rumor Serenissimum Achillem nostrum fuisse in profundo discrimine Salutis constitutum, qui tamen⁵ Dei benignitate et Virtute cuiusdam Principis Palatini honesta morte Regem saluti restituentis e praesentissimo periculo ereptus sit. Haec omnia incerto autore fide ancipiti narrantur. Dominus meus clementissimus⁶ procul hinc est dissitus, qui me domi suae de omnibus informare, dubitantem formare, errantem docere ac manu quasi ducere consuevit. Eius ego consortio privatus, ad Te (nam ad quem alium?), Magnifice Domine mi, accedo, oro, obsecro, obtestor, ne graveris — potes enim hoc facile praestare — circumstantiis aliquot magnae illius Victoriae et Periculi regii, quod antecessisse dicitur, consignatis mihi gratificari, etiam quippe illis, quorum caussa scribimus, gratum facturum. Et ego hoc officii genus magni loco beneficii sum habiturus meisq[ue] servitiis qualibet occasione demisse demeriturus. Opportune vero, si quid, Domine, efficere dignaberis, per hunc Latorem, Virum Nobilem, Amicum contrerraneum⁷ ac studiis meis aventem, ad me deveniet. Sic Te Deus amet, tueatur. Incolumem nobis quam diutissime conservet. Leidae 23 Octobr. 1631.

Tui Magnifici Nominis ac Virtutis

studiosus Cultor

Venceslaus Clemens.

Camerarius vyhovél žádosti Clementově a poslal mu vyličení bojů po pádu Magdeburku. O tom, jakož i o potížích, spojených s vytištěním dokončené básně, se dovídáme z Clementova dopisu Camerariovi ze dne 15. listopadu 1631 (orig. ve státní knihovně mnichovské, cod. lat. 10363, fol. 181):

¹ Foliant patří k pověstné sbírce camerariovské; o ní srv. K. Halm Ueber die handschriftliche Sammlung der Camerarii und ihre Schicksale, Sitzungsber. d. Münch. Ak III, 1873, str. 241 a n.

² sc. litteris.

³ T. j. do Lejdy.

⁴ T. j. na začátku IX. kn. Gustavidy.

⁵ Slovo *tamen* jest dodatečně nadepsáno nad rádkou.

⁶ T. j. Axel Oxenstierna.

⁷ Který urozený český vyhnanec?

Officiosam Salutem.

Vir Magnifice.

Magno me beneficio ornasti, communicata magni illius et depraedicandi ad Lipsiensia Tempe commissi proelii atque victoriae bonam causam vindicantis plenaria descriptione, cuius unius felicitate Alcides noster,¹ tanquam gloriosissimus Triumphator, curru eburneo vectus per omnes Orbis oras, omnes ubique angulos fama Nominis sui replet, ipsa etiam sidera serenare ac hilarare videtur. Nunc me vivere, nunc opera Domini videre, mirabilia ejus, quae per manus novi hujus IOSVAE incipit, animo mirari, calamo rimari, apud Posteritatem loqui lubet. In ea ego victoria subsisto et opusculum meum IX librorum Gustavidos hoc laeto epilogo claudio. Gratum tibi pro hac humanitate, Patrone exosculande, animum, mentem devotam, cor officiosum, obsequiosum, obediens consecro, utque in eadem facilitate respectuque mei felicitate perstes, reverenter oro. Meum negotium otiose laneis pedibus² testudineo gradu incedit, parum et lente procedit. Res mihi est cum hominibus, qui oculatas manus,³ aculeatas operas habent, apud quos nihil prece, omne precio venditur, etiam ipsa Fides. His diebus Ambsterodamo(!) reveni, quo excurreram ejus rei gratia. Verum adhuc incertus pendeo. Interea Dominus meus clementissimus Oxenstirnius senior moras moras morosasque⁴ incusat meque inertiae ac ineptiarum accusat,⁵ sed me difficultas ipsa excusat. Si hac via non processerit, aliud consilium sequar, ut Domino meo obsequar. Nam⁶ quos compello viros eruditos, ut calculo suo typographos mitiores mihi concilient, verba pro verbis, verba inquam satis verbosa refero. Adeo Batavia nostra verborum dives, rerum parcissima videtur. Sed quur ego tibi, Vir Amplissime, his meis querelis non necessariis molestiam facio? Parce clienti tuo, qui merito indignatur eo se devenisse, ubi mures ferrum rodunt,⁷ homines verbis molliter curantur, caetera auro prostant. Vale et Salve, decus nostrum, et quod serius rescribo, ignosce, nam tuas pridie demum ab Amstela reversus legi. Bohemia nostra jam nunc caput erigit, vos⁸ requirit, vos poscit, vos exoptat et expectat. Pragae sedes justitiae vacua, deserta a Directioribus (Directoribus debebam dicere), officiales officienter⁹ Regno Budviczium Rüdweis in nidum consultum sese receperunt. Cleri pars magna ad montes suspexit, terga nostris sedibus obvertendo ne respexit quidem. Comes Thurnius cum 10 millibus armatorum dicitur rem illic gerere.

At nos cum Batavis ambas dormimus in aures,
 immemores nostri, segnes residuesque moramur.
 O Socii, in Patriam nunc ibimus, ibitis, ibunt.
 Tollite sarcinulas et convasate pudicas
 Paupertatis opes: Patriam ibimus, ibitis, ibunt.

¹ Gustava Adolfa srovnává s Herakleem.

² Proverbium ... deos laneos pedes habere (Macr. Sat. I 8, 5; srv. Petron. 44, 18 a Porphyry. ad Hor. Carm. III 2, 31); u Clementa značí výraz „pomalu“.

³ Plaut. Asin. 201 semper oculatae manus sunt nostrae, credunt quod vident.

⁴ Mōras mōras mrzuté (μωράς) průtahy⁴. Napodobení slovní hrůžky Plautovy (Trin. 669) atque is mores hominum moros et morosos efficit.

⁵ Původně napsal Clemens *Et si*, přepsal Nam.

⁶ K pravdivosti tvrzení viz níže Clementův dopis z 12./3. 1634.

⁷ Sen. Apocol. 7, 1 venisti huc, ubi mures ferrum rodunt.

⁸ T. j. Svědy.

⁹ Nedoložené adverbium (k participiu *officiens*); značí zde „na škodu (království)“.

Ibimus et cunas nataliaque arva prememus,
 ibimus evincti victrici tempora lauru,
 ibimus ac hilares caelo capita alta feremus
 iucundoque pedum plausu pulsabimus auras.
 Ibitis? Ibo comes. Laeti sic ibimus omnes.¹
 Ibimus? Imo imus. Nemo extra nemo manebit.
 Terra Batava, Vale. Tellus o PATRIA, Salve.

Verum ego apud Te, Domine mi, iterum et forsán impudentius
 aut certe imprudentius quam superius iocari videor. Sed me publica
 laetitia, amor et cupido Patriae et spes post decumanas istas exilii
 misérias² eam revisendi audaculum ac loquaculum facit. Nitor huma-
 nitate tua, qua scio has ineptas inertesque affanias³ oblectas (!) iri. Iterum
 Vale et Salve, Domine mi, cum tuis omnibus, quos honore veneror.
 Scribebam Lugduni Batavorum XV. IXbr. A. MDCXXXI.

Nominis et Virtutum tuus

Cultor officiosus

V. Clemens a Lybeo-Monte.

P. S.

Si quid Dominus habet, quod nos exhilarare possit, dignetur com-
 municare, ut una laetemur.

Básnická vložka, kterou čteme v dopise, o návratu do Čech
 (v době saské okupace r. 1631)⁴ jest převzata s malými obmě-
 nami ze závěrku Gustavidy (str. 203 a n.), kterou tehdy již měl
 Clemens v rukopise hotovu. V Gustavidě byly tyto verše na
 místě původnějším, protože souvislost jest tu mnohem vhodnější.⁵
 Zde volal: Prchněte, jesuité, zato vy, vyhnanci, vraťte se do
 vlasti!

At vos patricius sanguis, vos hactenus arcto
 mulctati exilio, delecti spebus avitis,
 tollite sarcinulas et convasate pudicas
 Paupertatis opes:⁶ Patriam ibimus, ibitis, ibunt,
 dispersos quoscunque tenet plaga dissita mundi.
 Ibitis ad cunas, natalia rura premetis.

¹ Slovo *omnes* přepsáno místo původního *una*.

² Srv. výše str. 81, pozn. 2.

³ Thes. l. l. I. sl. 1170 uvádí tvar *afannae* (*ἀφάναι*, Apul. Met. IX 10. X 10), ale starší vydání zde četla nesprávný tvar *affaniae*. Srv. i ve verších Fr. Zamelia (Clem. Misc. 84): *Iliaen' affaniae*... *Nugae illae*... Zjev, který pro Pavla z Jizbice pozoroval K. Hrdina v Listech fil. 50, 1923, 309, pozn. 1, byl tedy u humanistů značně rozšířený.

⁴ O ní srv. A. Guedeke, Die Eroberung Nordböhmens und die Besetzung Prag's durch die Sachsen im Jahre 1631. Neues Archiv f. Sächs. Gesch. IX., str. 232 a n.

⁵ Dokazuje to zejména 3. rukopisný verš, srovnáme-li jej s celou souvislostí.

⁶ Později přizpůsobil tyto verše v Trinob. 4:

Tu quoque, Calliope, si quid Bellona reliquit,
 collige sarcinulas ac convasato pudicas
 Paupertatis opes. Et nos hinc ibimus ambo,
 ibimus, incerta sulcabitur aequora pinu,
 ibimus ad toto divisos orbe Britannos.

Po 5 verších následuje:

Ibitis evincti victrici tempora lauru,
 ibitis ac hilares coelo capita alta feretis
 iucundoque gradu optatas calcabitis oras.
 Ibitis? Ibo comes. Laeti sic ibimus una.
 Ibimus? Imo imus. Nemo extra nemo manebit.

Tyto verše Gustavidy otiskl R. Ungar v novém vydání *Balbínovy Bohemia docta* II. 270 na důkaz vlastenectví Clementova. Nesmíme však po této stránce Clementa přeceňovati. V témže dopise mluvil o „Batavia nostra“, jako zase dříve (viz str. 214) o „Patria nostra Germania“¹ a později „Germania nostra“ (Gust. 32); na nepříznivé srovnání Gdanska a později Londýna s Prahou jsme upozornili výše (str. 88). V tom, že Čechy pokládal Clemens za část Germanie, vidím vliv humanistické tradice: známe to dobře z Bohuslava Hasištejnského, u něhož označení to bylo arci podloženo vřelou vzpomínkou na císařství Karla IV. (srv. 49. list listáře, vyd. Truhlářem). Mluví-li se v těchto dobách o Čechách jako o Germanii, je to pouhé geografické označení, stejně tradiční jako nesprávné; pro určení národnostních vztahů neplyne odtud nic.²

Marně bychom však očekávali, že emigrantská nálada bude u Clementa přizniva utužení národních citů, marně bychom vzpomínali, jak významné bylo vyhnanství pro růst národního uvědomění a úzkého vztahu k „zemi otců“ u Danta a Petrarky. Tíha života a boje o chléb, snad vědomí marnosti a nemohoucnosti všech pokusů o převrat v Čechách, hlavně však jednak povaha příliš poddajná a přístupná vlivům, plynoucím ze záplavy cizí pozdní humanistické produkce,³ jednak převaha náboženského kriteriá nad národnostním určovaly stanovisko Clementovo, které se nám musí jevit nedůstojným. Citát Ungarův musí nám býti jen v jiném smyslu významný: nemluví pro Clementa, ale osvětluje rostoucí zájem vlastenecký v poslední čtvrtině XVIII. stol.

Stejnou vlasteneckou náladou si vysvětlíme, jestliže o něco později (1813) tytéž verše Clementovy Gustavidy „At vos patrius sanguis“ etc. — a to nepochybně z Balbína-Ungara —

¹ Stejně v předmluvě Gust. [10]. Srv. i „Germani gens nota fide, gens clara triumphis“ (Gust. 8), „Haec laus semper erat genti germana Bohemae, obsequio reges, superos pietate vereri, promissam servare fidem. iurare tueri, quaerere pacis opes, turbas et bella cavere“ (Gust. 206), „Anglia . . . gens clara fide“ (Garter. 10).

² Clemens, který ostatně i česky publikoval, byl stejně tak Čech jako Bohuslav.

³ Německá ideologie mluví z veršů (Excessus 87):

Nescit hac servire tenus Germania. Discit
 (o pudor!) illa hodie, Latiae subjecta Megarae.
 Vox vetus est solos immenso Teutonas orbe
 supra homines, supra isse Deos armisque fideque.
 Haec ubi nunc? Gentem discordia perdidit atra . . .

přepsal Jan Jeník z Bratřic¹ do své rukopisné sbírky „Paměť hodno Wsseligakých . . . Narodu Českeho se dotikagicých Wěcý, ze starých Knéh sebrano. Djl Třetj“ (rkp. Národního musea pražského V D 6, sv. III., str. 747 a n.)² s charakteristickým doslovem:³ „Ubohý Václav Klement! Darmo si tu sladkou nadějí děláje;⁴ ani on, ani žádný z tolika tisícův vyhnancův se více do milé české země nevrátil. . .“

Jest dosti paradoxní, že bylo mnohem uvědomělejší vlastenectví, s jakým si Ungar a Jeník z Bratřic verše vykládali, než s jakým je jejich původce psal. Není bezvýznamno, že Jeník položil jako motto v čelo všech šesti svazků svého Paměťhodna jiné verše Clementovy:

Czechias antiquum, populosum et nobile regnum
hic fuit, atque fuisse sat est; iam nominis umbram
vix retinet, iam pressa jacet, iam diruta torpet.

Třetí varianta thematu patriotické básničky jest v alkajské odě, kterou psal Clemens 4. prosince 1631 „Ad Joannem Felinum Bohemum“ de PseudoSacramentis publice disputantem (Misc. 75 a n.), pod níž čteme poznámku: „Lugd. B. Exultabundus ad Famam de Patria Bohemia ab Anti-Christi Tyrannide iam tandem liberata f. 4 Xbr. 1631“. V ní vybízí sice zprvu Felina ke krajní opatrnosti v protikatolických projevech

Ergo tacendum est, si patrio solo
velis fruisce; si te avidum tenet
dulcedo vitae, vera oportet
falsa putes nigrave alba credas,

avšak nakonec mluví o osvobození vlasti („Patria nam caput attolit aegrum“) a jása v horatiovských ozvucích (Carm. I 37, 1 a n. + II 17, 10)

Io, io, canendum est, nunc pede libero
pulsanda tellus. Ibimus, ibimus,
Quor ociamur? Quor moramur?*

V měsíci listopadu 1631 jest datována obsáhlá (22stránková) prosaická předmluva ku Gustavidě, přeplněná citáty antickými, biblickými i středověkými. Hlavní výklad předmluvy se týká roz-

¹ Srv. P. Sobotka, Jan Jeník z Bratřic a jeho zápisky, ČČM 54, 1880, str. 3 a n.

² Na verše upozornil Č. Zibrt, Neuberkův exemplář zápisků Jana Jeníka z Bratřic, nyní v musejní bibliotece, ČČM 81, 1907, str. 92. Pramenem Jeníkova neznal ani K. Hrdina v Truhlářově Rukověti I. 351 a proto je řadil mezi Clementovy přispěvky rukopisné.

³ Přepisují moderním pravopisem.

⁴ I tu asi ohlas slov Ungarových (v uv. sp. II. 270): „inani spe amissa recuperandi ubique se prodente“.

⁵ Český exulant Jan Felin (srv. Č. Zibrt B.Č.H. IV., č. 9128).

⁶ Jistě nezávisle, ale podle téhož vzoru básnil Fr. Loukotka k 28. říjnu 1918 „Iam respirare, iam pede libero pulsare terram . . . decet“ (Listy filol. 45, 1918, str. 321).

vrácených poměrů evropských. Habsburský trůn (opovržlivě jej spisovatel označuje Ibis Ibera) jest ohrožovatelem obecného klidu. Současným Habsburkům vytýká, že podporují systém jesuitů a katů k popravě ducha i těla. Jest přesvědčen, že nedojdou cíle ti, kdož násilím nutí přijmouti cizí víru. Kdežto pro dřívější Habsburky chová značné sympathie („laudatissima domus Austriaca, quae tot piissimos principes, tot celeberrimos progeniit reges“) a chválí Karla V., Ferdinanda I. a Maxmiliána II. pro náboženskou snášlivost, potírá současné axioma: „Unus est Deus, unus Papa, unus rex mundi Hispanus“. Ostré jsou Clementovy útoky proti papeži (na př. „furacissimus ac ferocissimus impostor, omnis divinitatis humanitatisque proculcator“) a proti ligistům („Liga Sacra Germanorum quid aliud est quam hydra terribilis, cui amputata cervice una plures illico nascuntur“). České minulosti se dotýká větou o Karlu IV. „Avorum nostrum memoria Carolo IV. Imperatori, quem Bohemi merito Patrem Patriae grata memoria venerantur, illud ipsum ex C. (sic!) Tacito a scriptoribus rerum germanicarum objectum fuit, venditurum eum imperium, si emptorem inveniret“. Na okraji poznamenává („Albert. Crantz“). Zda omyl — jde o známou větu Sallustiovu (Iug. 35, 10), nikoliv Tacitovu — máme přičísti Clementovi nebo Krantzovi, nemohu rozhodnouti, poněvadž jsem u Alberta Krantze, historika velmi nepřátelského Čechům i panovníkům z rodu Lucemburského, zjistil jen výroky obsahově příbuzné, nikoliv formálně totožné.¹

Nápravu poměrů evropských si slibuje od Gustava Adolfa, vedoucího spravedlivou válku, a obsáhle jej velebí. Nakonec poroučí svůj plod Axelovi: „Verna enim est in tua aula, sub umbra alarum tuarum, te obstetricante,² foveute, favente, quae omnia libenter confiteor, natus, tibi deditus, tibi merito debitus“.

V prosinci jest datován („in decursu anni 1631“) věnovací list, uvádějící sbírku Miscellaneí, vytištěných na konci Gustavidy. Adressátem tohoto listu (str. 3—12) byl švédský maršálek Jacob de la Gardie. Zde velebil Clemens opět Gustava jakožto ochránce pravé víry evangelické, proti níž stavěl římskou církev jako nevěstku apokalyptickou (srv. Apoc. II 20 a n.) a dílo Antikristovo. Stejně šlehal i proti jesuitům a dvojhlavému orlu. Po obsáhlých výkladech, psaných s rozhorleností církevních otců a promíše-

¹ Srv. Krantz, Saxonia (Coloniae 1520), I. X. c. 3 inde evisceratum est Imperium. R(h)eni vectigalia, quae pro patrimonio erant Imperio, inde partita sunt... Deplumata est aquila, ut in reliquum ceteris sit animantibus contemptui... Interea idem Imperator Karolus, nescio, si ad interpretationem verbi quam nunc faciunt bene augustus, Imperii nervos exhausit viresque conscidit. Sedecim in Suevia urbes... vendidit...; aliae quatuordecim, cum intelligerent, conspirarunt invicem foedere mutuo se constringentes, ut non se paliantur in morem pecudum venales exponi. Krantz, Wandalia (Coloniae 1519), I. VIII. c. 32 Sic paulatim explumatur Aquila; podobně I. VIII. c. 43.

² Obstetricare == obstetricis officio fungi (Du Cange).

ných množstvím biblických i profanních citátů, obrací se pochlebně k svému mecenáši,¹ jemuž má báseň býti osvěžením.

Z 2. (12.) ledna 1632 máme zachován dopis Clementův opět Camerariovi (ve stát. knih. mnichovské, cod. lat. 10363, fol. 184):

Plurimam Salutem.

Felicem, faustum, Salutarem Anni hujus ingressum ex animo precor.

Magnifice Vir, Domine mi observandissime.

Iterum me verecundiae fines graviter transgredi, iterum gnaviter impudentem esse dices, quod Tibi serioribus² ac severioribus implicato negotiis molestiam immodestia mea toties creare audeam. Verum pro humanitate tua ignosces officiis dedito ac devincto clienti tuo, quod ut benigne facias, demisse oro. Gustavis mea jam sub prelo sudat, uti spero intra mensem aut duos ad summum in³ publicum prodibit. Cui ornandae dum incumbo, effigiem Regiam (nam id etiam ex consilio Illustrissimi Domini Oxenstiernii Senioris facio)⁴ aeri incisam opusculo praemittere animus est. Sed deest nobis exemplar, quod (quantum fieri possit) vivam heroicae illius faciei atque augustissimi vultus referat imaginem vel sane proxime ad eam accedere videatur. Scio autem Te, Domine mi, talem domi habere, quae, si oculis meis credo, hodiernae Regis ideae multo verius hacce mea (quam exhibitor literarum exhibebit) repraesentet.⁵ Eam vero sculpi apud vos Hagae per hunc Internuntium meis sumptibus curaturus sum. Oro, Domine mi, ne consilio, ope, opera hoc in negotio nobis desis, sed, qua potes, per amanuenses tuos, pro honorifica autoritate tua, artificii inspectione, commonefactione, commonstratione autor sis, quo iconibus istis (quae apud Plebem passim in triviis monstrosam plane demonstrant Regis deformationem ac potius Tiresiam aut Thersiten quam Achillem vel⁶ Aenean repraesentare videntur) aliquanto exactior⁷ aut exactae verisimilior ac verae proximior reddatur. Facies hac in parte rem⁸ Domino Cancellario,⁹ cujus ego jussu, ductu, consilio domi suae¹⁰ hoc omne, quod jam publice legetur, concinnavi, sed et Aulae regiae toti, ut spero, imo omnibus eruditis, ad quorum manus haec nostra pervenient,¹¹ rem gratissimam, mihi omnibus officiis, omni tempore, omni loco demisse demerendam, ubique depraedicandam. Pluribus petere¹² supersedeo, sed spe futuri effectus secure conquiesco. Vale, Domine mi, cum tuis omnibus quam felicissime.

Dabam Lugduni in Batavis 12 Januarii stylo loci Anno MDCXXXII, utinam vere Ecclesiae, Reipublicae et nobis sine lare sine foco oberrantibus secundo.¹³

¹ Do jaké míry patřilo Axelovi toto označení, uvidíme níže.

² [Komparativ adj. *serius*, starověké latině neznámý. *F. P.*]

³ Slovo *in* bylo dodatečně nadepsáno.

⁴ Jakým právem tak Clemens psal, uvidíme přistě.

⁵ Clemens tu užil (po parenthesi!) slovesa, které se nehodí k předcházejícímu předmětu v dativě; čekali bychom na př. *respondeat*. *F. P.*]

⁶ Původní *aut* bylo opraveno ve *vel*.

⁷ Scil. *icon* anebo *effigies*.

⁸ Facies ... rem „zavděčil se“.

⁹ T. j. Oxenstiernovi.

¹⁰ Místo *eius* (vliv středověké latiny).

¹¹ Opraveno z *perveniunt*.

¹² Slovo *petere* jest psáno dvakrát, po prvé dole na stránce jako t. zv. „reclamans“ (podle praxe, obvyklé při knižní úpravě).

¹³ Anno ... utinam vere ... secundo (jenž kéž jest doopravdy přínzliv).

P. S.

Amplissimum Virum D. CONSTANTinum Hugenum,¹ cuius auream et plane divinam in hoc studii genere venam dudum absens admirabar, venerabar, exosculabar, tibi familiari conversatione intime notum esse audio. Quod si verum est, adde ad cumulum beneficiorum tuorum hoc unum et mihi pararius ac proxeneta viam ad eum compellandum vel duobus verbis sterne. Tentare enim per literas humanitatem ejus cupio, ut epigrammate suo Gustaviden meam, quod cum Heinsii, Barlaei, Scriverii et caeterorum legatur, ornare dignetur.

A devote Nominis ac Virtutum

Tuo cultore et cliente

V. Clemente.

Camerarius i prosbě Clementově o zapůjčení obrazu nepochybně vyhověl, protože se v Gustavidě shledáváme se slušnou rytinou (oválový portrét Gustava Adolfa; na rámci, ověnceném vavřínovými listy, nápis: GLORIA ARMORVM, SERVATOR REGVM, GERMANIAE ASYLON, SALVTIS REPARATOR, nahoře koruna s prapory, kolem zbraně a náboje; pod portrétem Clementův oslavný cento z veršů Vergiliových). Naděje Clementovy, že tisk bude nejdéle do dvou měsíců hotov, se nesplnily, jak ještě dále uvidíme.

Douška dopisu jest zajímavým dokladem, jak si Clemens literární doporučení opatroval; není to doklad jediný. V době, kdy psal dopis, mohl mít verše² od Dan. Heinsia,³ kterému poslal svou báseň k recensi již 6. (16.) září. Naproti tomu od druhých dvou filologů, které v dopise jmenuje, epigrammy teprve očekával. K professoru filosofie a výmluvnosti na Athenaeu amsterdamském Casparu Barlaeovi (Kaspar van Baerle, 1584—1645), slavnému latinskému básníku, se obrátil z Lejdy nejprve 8. srpna 1631 alkajskou odou (Misc. 62), v níž vyslovil touhu, navštívit jej a poklonit se mu. Proto mu posílal předem své verše, které prý pracně složil (str. 63):

Et hanc sŕuicem pumice saxeo
quam difficulter paginulae intuli
caput scabens et usque et usque
aridus, asper, inops poeta,

admitte quaeso ...

¹ Constantijn Huygens (Hugenus, 1596—1687), holandský státník a latinský básník. Zda Clemens doporučení k němu dostal, nevíme. Ať jest tomu jakkoli, snaha Clementova, získati od Hugenia oslavný epigramm, zůstala bez výsledku: ani Clemens později neotiskl žádných jeho veršů ani v Hugeniově souboru drobnějších básniček (Monumenta desultoria, Hagae-Comitum² 1655) neshledáváme veršů Hugeniových ke Clementovi.

² Otištěny bez data v Gust. [5] — [6]. Kromě Heinsia přispěli Clementovi svými verši Jo. Polyander, Andreas Rivetus, Antonius Walaeus, Antonius Thysius, vesměs professori leydenské akademie, dále Petrus Scriverius, Frid. Zamelius a Reinerus Vogelsang.

³ Slavný holandský filolog († 1655 v Lejdě).

Později mu poslal list s prosbou o epigramm ke Gustavidě. Dovidáme se o tom z nového prosebného listu Clementova k Barlaeovi z 28. března 1632, chovaného v knihovně university amsterdamské (Vd1 Hs III D):¹

Salutem et Incolumitatem ex animo precor.

Vir honorande.

Percussit me et omnes, quotquot tibi bene volunt, quotquot admirandas incomparabilis ingenii tui dotes venerantur, amant, expetunt, fama infelicior, quae te, plena auditorum corona septum, officium facientem, subitaneo morbo graviter affectum moxque humeris pene ingenuorum discipulorum ad lares penates delatum ac lecto exinde affixum nunciabat. Indoluius ex animo, atque ut pro me loquar, quod unicum potui facereque debui, prece supplice Deum Optimum Maximum, ut te juventuti, seculo, nobis salvum, incolumem, valentem restituat,² prostratus adoravi. Utinam audiantur et impleantur divinitus preces nostrae. Et cum hactenus adhuc dubitemus, placuit breviter te compellare et contendere, ut nos de statu valetudinis amabili isto dexterae tuae caractere docere digneris. Scripsi nuper Gustavidem meam jamjam ad finem deproperare et petebam, nisi ob morbi tyrannidem literae forsitan suppressae fuerint, ut nobis aliquid accinas. Nam profecto omnino absque tuo radiolo eidem Gustavidi communicato nolim in vitam nisi invitam et coactam producere. Si meliuscule habes (atque ut habeas, ardentem iterum salutis et morborum, vitae et mortis Dominum oro), ne graveris eo tempestivius de tua vena vel frustillum, si non licet bolum, ad me mittere. Tui caussa irascentibus operis³ moram ducimus. Clarissimi viri Dn. Heinsius, Dn. Scriverius sua liberaliter communicaverunt. Ad trigam illam complendam tu expectaris. Pluribus molestus esse nolo. Deus, audi preces nostras, ut tu salveas, valeas, vireas. Vale et vel aliena manu tria verba rescribe. Lugduni Batavorum 28. Martii.

Suae Virtutis et Eruditionis Admirator

Venc. Clemens.

Leč ani tentokrátě Barlaeus, nejspíše pro chorobu, nevyhověl ihned. Zato čteme Barlaeova disticha před Clementovým „Excessus“, vydaným roku následujícího.

Petru Scriveriovi⁴ psal veršem nejprve v září 1631 (Misc. 60–62), touže ho spatřiti a posílaje mu zatím „hanc proxenetam... chartam“. Později ho nepochybně rovněž žádal o příspěvek. Scriverius vyhověl: jeho šest epigrammů, otištěných před Gustavidou ([3]—[4]), jest datováno r. 1632; jsou tedy nejspíše mladší než Clementův dopis Camerariovi z 2. (12.) ledna, ale starší než dopis Barlaeovi z 28. března.

Tisk Gustavidy a Miscellaneí trval delší dobu. Kdežto se začátkem ledna něco již tisklo, psal Clemens teprve 10. ledna veršované věnování III. kn. Miscellaneí (str. 79) Io. Seniori Skytte,⁵

¹ Bibliotheek der Universiteit van Amsterdam. Catalogus der Handschriften. IV. 1. Amsterdam 1911, str. 77. Fotografický snímek dopisu obstaral mi k mé žádosti s velkou ochotou prof. dr. A. J. Fehr.

² Zde i v dálejšku je několik nevhodných konjunktivů, jako u humanistů dosti často.

³ T. j. sazeči.

⁴ Petrus Schrijver (Scriverius), holandský filolog, 1576–1652.

⁵ Johan Bengtsson Skytte, švédský státník (1577–1645).

15. ledna IV. knihy (str. 118) švédskému vyslanci v Hamburku Joanni Salvio¹ a koncem března nebyl tisk uzavřen.

Nemohly tedy dříve než v dubnu 1632² vyjít *Venceslai Clementis à Lybeo monte* GVSTAVIDOS LIBRI IX. quibus Gustavi II. vere Magni et Augusti Suecor. Gothor. Vandalor. &c. Regis Serenissimi, Victoriarum heroicarum, rerumque per Germaniam gestarum series carmine Heroico narratur. Lugduni Batavorum. Apud Franciscum Hegerum è regione Academiae. Anno CIOICXXXII. Cum Privilegio Sacrae Regiae Majestatis Sueciae. Stran [40] + 208, za nimiž přímo následují *Venceslai Clementis à Lybeo-Monte* MISCELLANEORVM ET ADOPTIVORVM libri quatuor. Str. [16] + 159. Na poslední stránce: Lugduni Batavorum, Typis Guiljelmi Christiani. Anno CIOICXXXII.³ Náklad, spojený s tiskem, mohl Clemens sotva hned zaplatiti, poněvadž žil v nesmírné bídě. O tomto ubohém stavu Clementově svědčí současný dopis Joh. Polyandra (z Lejdy 30. dubna 1632, chovaný v archivu London Dutch Church v Londýně, III. 2, č. 2166 Hessels),⁴ obsahující prosbu k londýnsko-belgické církvi za podporu Clementovi a jiným českým exulantům. Clemens nepochybně doufal, že za vytištěnou báseň dojde odměny u různých příznivců, při čemž jistě nejvíce si sliboval od švédského kancléře. (Dokončení příště.)

K české Kulbakinově mluvnici jazyka staroslověnského.

Napsal Josef Kurz.

(Dokončení.)

Přístupme k tvarosloví (str. 88—182).

V poznámkách, které předslá jmennému skloňování, ukazuje autor na sblížování mezi jednotlivými typy jmenného skloňování a dovozuje, že »rodový princip v postupném přeskupování prasl. typů skloňovacích počal působiti již v 9.—11. stol. Proto jest nejpřirozenější probírat skloňování jmenné v stsl. ve skupinách podle rodu a teprve v těchto skupinách rozeznávat staré typy podle kmenů« (str. 90). K tomu připojuji pochybnost, zdali se to vyrovnávání, o kterém Kulbakin mluví, počalo vskutku již v stol. 9. Srv. na př. výklady o míšení o-kmenů a u-kmenů,

¹ Johan Adler-Salvius, švédský státník (1590—1652).

² R. Ungar v uv. sp. 241 uváděl spis jednak správně k r. 1632, jednak mylně k r. 1633, asi záměnou s Excessus.

³ Dílo mají vedle pařížské Bibliothèque Nationale státní knihovny v Berlíně a Mnichově, univ. knih. v Amsterdamě a j.

⁴ Jar. Hrubant, Bohemika v archivu London Dutch Church v Londýně (E. L.), Výr. zpr. reálky pražské na Novém městě za šk. r. 1910—11, str. 7.

cituji (str. 96): »přenášení koncovek *u*-kmenového sklonění k *o*-kmenům nelze klásti do doby *cyr.-met.*, ani do jazyka *cyr.-met.*, ale... koncovka *-ovi* v dat. sg., *-ovu* v gen. pl. vnikly k *o*-kmenům dříve než jiné koncovky *u*-kmenové«. Na druhé straně počátek působení rodového principu v 9.—11. stol. nemohl by ještě dostatečně odůvodnití povýšení rodového principu nad princip kmenový. Lze vskutku uvést proti Kulbakinovu třídění substantiv některé závažné námitky. Tak probírá autor mezi substantivy muž. rodu také *ā*-kmeny typu *коньсѡда*, ale substantiva ta mívají v stsl. syntaktickou vazbu femininální, srov. J. 18. 12 Zogr., Mar. *слоугы иудѣискы* a j. Ukazuje se dále, že substantiva středního rodu měla k stejnokmenným mužským stále velice blízko. Srv. u Kulbakina § 172: »Rozdíly mezi *o*-kmeny a *jo*-kmeny střed. rodu byly takové, jako mezi *o*-kmeny a *jo*-kmeny muž. rodu«. »Proto skloňování *o*-kmenů střed. rodu bylo těsně spojeno se skloňováním *o*-kmenů muž. rodu.« Maskulina i neutra byla velmi často zasahována týmiž vlivy, protože vzájemnost kmenová mezi mask. i neutry byla ještě značně živá. Také *i*-kmeny mužské a ženské měly živé společné vztahy. Myslím, že oba principy, kmenový i rodový, mají své opory. Uvažme i didaktické obtíže s rodovým tříděním spojené. O týchž zjevech (na př. v přenášení koncovek) musíme vykládat dvakrát nebo i víckrát, čímž celkový názor trpí. Stejně tvary v skloňování maskulin a neuter a j. vypadají tak, jako by byly stejné jen nahodile. Spisovatel tedy probírá nejprve substantiva masc. a tu především dohromady *o*-kmeny a *u*-kmeny, dále *jo*-kmeny, kmeny mužského rodu zakončené na *-o-* po palatálních souhláskách *c*, *dz*, *i*-kmeny, kmeny souhláskové a *a*-kmeny muž. rodu. Feminina jsou rozdělena na *a*-kmeny, na *i*-kmeny, na souhláskové kmeny typu *mati*, *dzšti* a na *ū*-kmeny. Neutra dělí autor na *o*-kmeny, na *jo*-kmeny, na *s*-kmeny a na *n*-kmeny a *t*-kmeny. Probírají se tedy *o*-kmeny a *jo*-kmeny maskulin a neuter zvlášť, ale *a*-kmeny a *ja*-kmeny feminin dohromady. Zvlášť se probírají u maskulin *jo*-kmeny a kmeny zakončené na *-o-* po palatálách *c*, *dz* (ale odchylný jest mezi oběma typy v paradigmatu jen vokativ, srv. však i *кнѡзѡу* Supr. 156. 8; rozdíly, pokud jsou, nastoupily až v 11. stol.), při neutrech však neodděleno skloňování subst. *lice*, *srědice* od *jo*-km. (§ 175), také ne u feminin (§ 186), také zájmena *sicъ*, *sica*, *sice* probrána v souvislosti s *jo*-kmeny. Metoda zpracování vede Kulbakina především k popisu živého stavu v jazyce samém¹. Ale v časování opuštěn popisný způsob zpra-

¹ V Kulbakinových výkladech leckde vystupují lépe tvary nenáležitě než náležité. Tak na př. uvedeny při výkladu o přechodu *u*-kmenů k *o*-kmenům od subst. *ledъ* dva tvary *o*-kmenové, ale ani jeden *u*-kmenový. Při popisu má přece jít o úplný obraz příslušných tvarů, tvary staré tvoří jako tvary nové tvořené nerozlučnou součástí tvarové soustavy staroslov. jazyka.

cování. Kulbakin rozeznává 5 tříd slovesných jako Leskien, dělí slovesa podle kmene praesentního a dále podle infinitivního, tedy ne podle skutečného jazykového citění, srv. S. Kulbakin, *Классификація глагола въ старо-словянскомъ*. *Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski II* (Cracoviae 1928), 175—184. Srv. též Lehrovo roztržidění sloves v jeho mluvnici (1923), 60 sl. nebo nově Ułaszyn, *Język starocerkiewnosłowiański* (Lwów 1928), str. 59 sl. (srov. tamtéž i rozdělení substantiv, str. 28 sl.). Celkem tedy nepovažují Kulbakino dělení substantiv za bezvadné.

Počet *u*-kmenů by se dal rozhojnit. Soupis *u*-kmenových tvarů u *o*-kmenů v Mar. je u Buzuka v Изв. 29, 1924, 339. K tvarům gen. plur. дѣнѣ, дѣннн srv. Diels, *AslPh.* 32, 311—312. Správně vyloženy tvary typu мѣтарнѣ Ostr. 58bis (str. 109).¹ V tvaru instr. pl. оръжыи v Zogr. Mr. 14. 48 vidím tvaroslovnou assimilaci, srv. LF. 50, 1923, 230. V Assem. a ojedinele též v Zogr. mají subst. съмѣнште а сръдѣе též tvary analogické podle vzoru знаменне, srv. na př. съмѣншнхъ (sic) 35 c 11 (Mt. 4. 23), въ сръдѣнхъ 76 a 18 a j. Subst. č. *paní*, pol. *pani* nemělo by se uvádět mezi subst. fem. se složeným suffixem *-ynja* (str. 117). Zato bych uvedl k tvarům jako смокен Supr. a pod. (§ 194, str. 122) podobné tvary české, srov. stč. *smrti*, mor. dial *sanuti* (třebas u jiných kmenů) a pod. Můžeme tu vidět tytéž vlivy? Správně pokládá autor tvary na -ж v instr. sg. fem. za pozdní, správně též považuje tvary typu мѣнн за vzniklé stažením.

Musíme schváliti stanovisko Kulbakino neuváděti v paradigmatech než tvary doložené. K tomu máme jen několik poznámek z deklinace adjektivní a zájmenné. V akkus. sg. kompar. masc. uvádí Kulbakin tvar хоуждѣшь, Vondrák, *Altksl. Gr.*² 447 má дражѣшь (дражни), Pastrnek, *Tvaroslovi*² 55 jen мѣнн. O tvaru akk. na -шь se pak u Kulbakina praví (str. 125), že jest jej pokládati za starší, třebas je doložen jen jednou v Cloz. Bylo by bývalo proto lépe uvést stav alespoň tak, jak jest u Vondráka nebo jak má Kulbakin v paradigmatu part. praes. v akkus. neutr.: = nom. (несѣште). Pastrnek, *Tvaroslovi*² 56 má jen несѣште, Vondrák, op. c.² 450 jako Kulbakin. Tvar typu несѣм má jediný doklad, a to v Supr. Nejlépe je stav vysližen u Pastrnka. Schváliti třeba, uvádí-li se v part. praet. neutr. tvar akk. несѣше, protože jen ten tvar je doložen, správně též u Pastrnka² 57, Vondrák² 453 však má ведѣ (ведѣше). Proč uváděti tvar ведѣ? V dativu a lok. sg. osob. zájmen má býti ve vzoru мѣнѣ, не мѣнѣ, jak činí Kulbakin; srov. Pastrnek, *Tvaroslovi*² 61, Vondrák, *Altksl. Gr.*² 459, se stanoviska srov. jazykozpytu třeba ovšem dáti přednost tvaru мѣнѣ, srov. Hujer, *IF.* 30, 1912, 49 sl. a Úvod² 33.

¹ Podivným způsobem vysvětluje formu рыбарѣ v svém rkpe A¹ 15 Sköld, op. cit. 26, 43. Koncové ѣe prý vzniklo z původního praejotovaného e, tedy předloha měla рыбарѣ!

Na str. 126 se praví o tvaru nom. sing. masc. kompar.: »За-
-ни může býti ovšem i -ѣи (a s vokalisací jeru -єи) podle shod-
ných tvarů pozitivních (кєлии a p.) a stažením také -и«. Proč
však »podle shodných tvarů pozitivních«, vždyť skupina -ѣъ
po palat. kons. v komparativu jest již praslovanská! дражи се
na př. vyvínovalo zajisté stejně jako божи.

V poznámce k akk. sg. osobních zájmen čteme (str. 131),
že »také ak. ма, та, са бývají obyčejně enklitické«. V paradig-
matu se uvádějí vedle sebe tvary ма, мене, та, тебе, са, себе.
Tu mělo být poukázáno na přízvukné užívání tvarů ма, та, са,
srov. Zubatý, RS. 2, 1909, 6, Weingart, ČMF. 2, 1912, 395,
Havránek, Genera verbi v slovanských jazycích I. 37. Správně
proto Pastrnek, Tvar.² 61 neuvádí tvarů мене, тебе, себе ve vzoru
a nepokládá ма, та, са za příklonné; Vondrák, Altksl. Gr.² 459
sice též v paradigmátě tvarů мене, тебе, себе nemá, ale na str.
460 neprávem mluví o výjimečnosti přízvukného postavení tvarů
ма, та, са. Též tvary ны, вы v paradigmátě dostačí, srov. Pastrnek
i Vondrák l. c. Tvrzení, že se jich užívá obyčejně enkliticky, není
též úplně správné. Tvar ѣсемоу považuje Kulbakin za cyr.-met.,
měl by tedy být v paradigmátě na 1. místě.¹

Není třeba choditi pro doklady typu na -ѣимъ atd. v ne-
přímých pádech slož. adj. až do Chil., je to již v Zogr. Doklady
tvarů na -аеро, -оуемоу z Mar. (autor neuvádí dokladů ze Zogr.
ani z Assem.) jsou citovány neúplně (str. 142 sl.). Nacházím
-аеро i v J. 1. 9 a J. 1. 14, -оуемоу snad i v Mr. 10. 17 (ne-
úplnost ve výpočtu těchto tvarů má i Vondrák, Altksl. Gr.² 471,
i Jagić, Mar. 440). Kulbakin praví, že -оуемоу je jen v Zogr.,
Psalt., Mar. a v Supr., mohu doložit tento tvar také z Assem.
Lk. 17. 7. Podle toho že i Kijevské listy mají již koncovky -аго
(ne -ааго) a -оумоу, je vidět, že ani tato památka nemusí mít
vždy vše nejstarší, což uvádím proti v. Wijkovi, Slavia VI, 1927,
244. Autor promlouvá též o vlivu zájmenného skloňování v slo-
ženém skloňování adjektiv. Tvar -омоу mohu uvést též z J. 19.
32 Assem. ev.²

O způsobu zpracování časování (§§ 233—286, str. 144 až
182) bylo již promluveno. Nepokládám za případné viděti v athe-
matických slovesích pátou třídu³. Třídy 1.—4. jsou thematické,
bylo by bývalo dobře shrnouti tato slovesa v jednu skupinu proti
athematickým. Srv. dělení v Pastrnkově Tvarosloví² 95 sl. Nej-

¹ Při tvarech zájmena чъ se odkazuje k Scholvinovi, AslPh. 2, 1877, 562 n., třebaž se necitují tvary typu чии, чиі, чиу v nom. sg. masc. ze Zogr. Scholvin má 15 případů uvedených tvarů ze Zogr., správně však poznamenal Gebauer v mém exempláři, kterého jsem užíval (jest nyní v pražském slovanském semináři): »to jsou většinou (13krát) plur. N.«

² Tvary дроугомоу, ндоушомоу, тлѣкоушомоу omylem za stažené pokládá Sköld, Aperçu 29.

³ Tak je tomu i u Leskiena v Handbuchu a j.

lépe položití velmi starobylá bezpříznaká slovesa v čelo roztřídění, jak jest tomu u Pastrnka.

Při všeobecných výkladech v časování nejsou obvykle podány obecně výsledky stavu v církslov. památkách. Jen při kondicionálu a některých koncovkách učiněna výjimka. Myslím, že by se byly měly některé věci probrat obecně, aby tím vznikl náležitý celkový přehled stavu v církslov. památkách, na př. přehled imperfekt starších a mladších, aoristů a pod. Rozdělením příslušných výkladů do jednotlivých tříd trpí celkový obraz věcí, o něž běží. Vondrák vsutku mluví na př. o impf. (508 sl.), o aoristech (503 sl.), o imperativech (494 sl.) a j. obecně zvlášť před jednotlivými třídami.

K tvarům bez -**тъ** uvádím z Assem. též **ε** Lk. 12. 34 a **ε** Lk. 14. 10. Nelze uvěřit tvrzení Kulbakinovu (str. 147), že by byly stsllov. tvary bez koncového -**тъ** praslov. a že by je bylo vysvětlovati jako útvary se sekundární koncovkou¹. Spojení s tvary v jiných slovanských jazycích se sice nabízí, ale vzhledem k celkové pravidelnosti tvarů s -**тъ** je málo pravděpodobné. Zdá se, že mají doklady ty v staroslov. památkách spíše charakter omylů nebo sekundárního vývoje, nemohou být cyr.-met. — Při výkladu o tvoření asigm. aoristu mělo být poukázáno též na to, že se tvoří i od souhláskových sloves 2. třídy. O tvarech aoristových typu **нече**, **рече** vykládá autor (str. 149), že jsou vždy asigmatického původu a že aorist sigmatický nemá vlastních tvarů pro 2. a 3. os. sing. Jindy se vykládá, že tu tvary sigmatické splynuly s nesigmatickými. Ale tvar **моли** v 2. a 3. sg. uvádí již autor v souvislosti s tvary sigmatickými a považuje jej patrně za aor. sigmatický. Srov. k této věci Hujer, Úvod² 67. — Tvary imperat. typu **бѣжитъ**, **покажете** považuje K. za zbytky konjunktivu (str. 151, 173). — Chronologie šíření tvarů analogických v kondicionálu není podána přehledně, srov. Wiedemann, Beitrage 35/36. — Při passivu mělo být poukázáno na to, že se leckdy k vyjádření trpného tvaru užívá 3. os. č. množného². — Výklad o dvojím vidovém významu některých sloves vypadá tak, jako by byl dosvědčen jen u sloves **бѣжати**, **сѣдѣти**, **идѣти**. Je však takových sloves mnohem více.

Po všeobecných poznámkách následuje přehled časování podle tříd. Slovesa 1. třídy dělí autor jako obvykle (vzory **несѣ**, **пѣсѣ**, **жѣрѣ**, **пловѣ**), jen slovesa typu **бѣжѣ** zařazena do 3. tř., s čímž možno souhlasiti. Na str. 164 promlouvá autor o sekundárním -**тъ** v aoristu v tvarech jako **мѣтъ**, **бѣтъ** atd., k nimž (a též

¹ Grunskij, Очерки 310 shledal, že se tam, kde se řec. spona vynechává, klade spíše **ε**, **ι** proti pravidelnému **ε**τ**ъ** za ř. **ε**σ**τι**. Uvádí též **ε** = **δε**, **ε**τ**ъ** = **ε**σ**τι**, je tomu však těžko uvěřiti, je-li jen jeden bezpečný případ.

² Náleží to ovšem do syntaxe, ale tam se o passivu neděje zmínka. Srv. Meillet, BSL. 21, 1918, 30–32.

k tvarům jako **нзѣ, сѣнѣсть** na str. 182) viz pozorování Fräenkelovo v AslPh. 39, 74—78. Tvar part. praes. slovesa **бѣдѣ** by měl být uveden v složené formě (srv. Pastrnek, Tvarosloví² 100). — Ve výkladu aoristu sloves 2. třídy jde asi o nedorozumění. Autor shledává (str. 167), že »aorist s příponou **-nq-** byl asi původně jen u sloves vidu dokonavého (perf.)«. »V nejstarších stsl. památkách slovesa ta (imperf.) nemají aorist s příponou **-nq-**«. Ale jako odchylky uvádí autor (str. 168) tvary **прозвѣнѣши** z Ps. Sin., **оуцѣнѣхъ, нстоппѣша, тѣкнѣхъ, вѣкнѣвѣши** ze Supr. proti náležitým tvarům **прикоснѣша, оуцѣнѣхѣхъ, оужаснѣша** z Mar. atd. Autor chtěl patrně říci, že imperf. i ve složení (tu se však vid mění) nemají v aoristu přípony **-nq-**. Slovesa **прозвѣнѣти, оуцѣнѣти, нстоппѣти** a snad i **тѣкнѣти** a **вѣкнѣти** jsou perf. (srv. Meillet, Etudes 24: »*tlúkna* n'est attesté que par *tlúknavišju* L. XII, 36 Zogr. Mar. Ass. et doit passer pour perfectif«). Tvary aoristové jako **топѣхъ, сохѣхъ, вѣсѣхъ, забѣхъ, гѣбѣхъ, вѣкѣхъ** jistě nelze doložit. Aorist se vůbec přece tvoří pravidlem od sloves dokonavých. Bylo by jistě stačilo konstatovati prostě stav v rozložení aoristů obojího druhu. — V třetí třídě spisovatel pomíjí rozdělení podle vzniku sloves a má pro to důvod ten, že »rozeznati slovesa primární a sekundární (t. j. odvozená) není vždycky možné, a proto se nehodí rozdílit ten za dělidlo při klasifikaci«. Kulbakin tedy dělí slovesa této třídy podle podoby praesentního a inf. kmene tak, že rozeznává 2 skupiny: *A*) slovesa, u nichž kmen infinitivní jest součástí kmene praesentního, t. j. praesentní kmen se rovná kmeni infinitivnímu rozšířenému o *-je/jo-*, *B*) slovesa s kmenem infinitivním na *-a-*, jež není v kmeni praesentním. V obou skupinách se pak rozeznávají slovesa s kmenem zakončeným samohláskou a souhláskou (před *jo/je*). Tak jsou na př. v I. skupině slovesa **знаѣхъ, дѣлаѣхъ, отвѣштаѣхъ, борѣхъ** a pod., v II. skupině **даѣхъ, коупоуѣхъ, галголаѣхъ** a pod. Na původ kmenové samohlásky se neběře zřetel. Myslím, že nesnáz není tak veliká; formálně ovšem nelze často prvotná a druhotná rozlišit; doporučuje se však rozlišovati slovesa primární a sekundární alespoň v pododděleních. Čekali bychom ostatně, že autor půjde cestou svou důsledně, ale slovesa **ожестоуѣхъ, вѣзмѣжаѣхъ, вѣтѣшаѣхъ** jsou probrána v souvislosti s kmeny na *-ě*; se stanoviska čistě popisného není tu přece rozdíl od sloves jako **прѣжаѣхъ** — **прѣжати** s kmenem na *-a-*. Srv. v mluvnici Ufaszynově synchronicky zpracované na str. 67. Uvádím též, že na str. 172 uvedeny mezi slovesy typu *A* i tvary slovesa **коупоуѣхъ, коуповати**, které však náleží typu *B*. — Slovesa 4. třídy dělí K. správně podle inf. kmene (**молати, велѣти, сѣпати**). V Zogr. je sice 5 dokladů part. praet. na **-нѣхъ**, ale jen čtyři jsou z části starší. Nový příspěvek k těmto tvarům podal Meillet v RES. 8, 1928, 46 až 49 (článek ten však vykládá některé podrobnosti nesprávně). — Tvar **бѣдѣ** Lk. 12, 35 je také v Assem.

Skladba (str. 182—202) je vůbec v zpracování Kulbakinově novum, v jeho starších mluvnicích staroslověnských, psaných ruský, podobné kapitoly není. Obsahuje ovšem jen nejdůležitější poznámky, mnoho věcí se v ní vůbec nenajde, ale nynější stav předběžných studií z oboru staroslověnské syntaxe nedovoluje ještě podrobnější zpracování staroslověnské mluvnice po této stránce.

Budiž dovoleno několik poznámek také k této části mluvnice. Doklad pro vynechání spony u *l*-ového participia mohu uvést i ze Zogr. Mt. XXIV. 21: **БѢДЕТЬ БО ТІГДА СРѢЗЪ ВЕЛІЕ . ТКАЖЕ НЕ БЫЛА . ОТЪ НАЧАЛА ВСЕГО МИРА . ДО СЕЛѢ НИ ІМАТЬ БЫТИ**. Srv. vynechané **БН** ve verši následujícím. Assem. i Mar. má **НѢСТЪ БЫЛА**, Mar. i **БН** také ve v. 22. (v Assem. je verš 22. porušen). To jest významný doklad již z textu jazykově staršího, než jest Supr. — Nemělo by býti bez poznámky, praví-li se, že se někdy vyskytne v staroslov. také praesentní tvar slovesa perfektivního za ř. praesens a uvádí-li se jako příklad ze Zogr. místo L. 7. 8 s tvary **придеѣтъ** *ἐρχεται*, **сѣтворитъ** *ποιεῖ*, **приди** *ἐρχου*, **сѣтвори** *ποιῃσον*; srv. k tomu Meillet Etudes I, 63—64. — Při výkladu vyjadřování futura nic nepoznamenáno o vlastním významu pomocných sloves, srv. Polívka, Prace filologiczne 2, 1888, 175 sl. a Forssmann, Der Inf. im Ostr. Ev. 262 sl. — O perfektu v stsl. psal též Mladenov, Два въпроса... 37 sl., Kulbakin, JФ. 5, 300—302. — V dokladu z Mar. J. I. 33 **сѣ естъ крѣстанъ дѣмъ сѣмѣмъ** vidí autor (str. 186) odchylkou tvar složený za ř. tvar bez členu (uvádí ř. text: *ἐν πνεύματι ἀγίῳ*), jest však také řecké různocnění s členem. — Autor se v skladbě většinou omezuje na konstatování fakt, leckde by však neškodilo učiniti malou osvětlující poznámku. Autor na př. uvádí na str. 186, aby ukázal, že zájmeno **скон** přivlastňuje 1. a 2. os., doklad: **вѣзѣмъ одръ твои і нди къ домъ скон** Mar. J. 5. 8 — čtenář bude na rozpacích, jak porozuměti tvaru **твои** v uvedené větě vedle **скон**.

K výkladu o funkcích jednotlivých pádů bylo by možno leccos dodat. O t. zv. genitivu-akkusativu jest v mluvnici jen stručná morfologická poznámka na str. 97, § 145. K literatuře o této otázce lze uvést i Thomsonovu stať v Изв. 14, 1, 1910, 59—83 a Nekrasovovu ib. 3, 35—74, dále Bogdanova, Изв. на семин. по слов. филол. въ Софія III, 1911, 377—384. Ke gen. záporovému srv. též Minkov, ibid. 1911, 385—398, ke gen. u supina také Grunskij, Очерки 323. Při genitivu bychom si přáli lepšího rozlišení vazeb adverbálních a adnominálních. Tvar **пробрѣзгоу** se vykládá (na str. 189) jako zkrácená vazba tvaru absolutního m. **пробрѣзгоу бѣвѣшгоу**; může to však být časový lokál, nikoliv dativ. O poměru vazeb doplňkového nominativu a instrumentálu se v mluvnici nic nepraví, stylisace pak (str. 190) může dokonce dáti i klamný obraz o poměru obojí vazby.

Ve výkladu o infinitivu a supinu bylo by lze uvést něco o užívání infinitivu m. supina, srv. o tom Forssmann, Der Infinitiv

im Ostromir'schen Evangelium. Strassburg 1888, 252 sl.¹ Na str. 193 může věta: »Nepochybně také atributivní dativ participiální spolu se slovy k němu patřícími byl vedlejší větou časovou« vésti k nesprávnému domnění o poměru vazeb participiálních a vedlejších vět. Dativ absolutní na př. není mladší vazbou než vazba věty časové.

Podřadné věty spojkové probírá autor podle jednotlivých spojek. Mezi spojkami slučovacími uvádí i a a má na ně týž doklad jako Vondrák: *крѣстѣ вѣдрѣжаше сѧ а идоушнѣ слѣужьба разорена быкаше* Cloz. 608; vidím však v této větě spíše smysl odporovací. K větám s *да* srv. článek Kulbakinův v Belicově sborníku 229—232 a J. Ilieva, Изв. на семина. по слов. филол. въ София IV, 1921, str. 126—147 (Iliev nesrovnává doklady ze stsl. s řeckými texty a tak jeho práce nemá pro stsl. valného užítku, zato však podává rekapitulaci vývoje inf. v bulh. pozdější). O vazbě *поздѣ быкъши* srv. Prokop Lang, LF. 47, 1920, 28 sl. Nelze souhlasiti s výkladem místa v Janovi 452: *въпраша же години отъ нихъ въ кѣмъ соудѣ емоу бы(стѣ) Мар., уаса отъ нихъ въ которы.* V pojetí místa se shodují s Meillem, k jehož výkladu odkazují, v. Rocznik slawistyczny VI, 1913, 142—143. Atd.

Mluvnice je zakončena, jak již pověděno, stručným přehledem cyr.-met. jazyka a staroslov. nářečí 10.—11. st. a výkladem o pozdních redakcích církslov. rukopisů (§§ 322—333, str. 203 až 208). Je to jaksi résumé výkladů z mluvnice samotné. Nelze souhlasiti s hypotetickým přičtením (»snad«) 3. sg. praes. *ѣ* do jaz. cyr.-met. — pro malý počet dokladů. V otázce Kijevských listů zřejmě se kloní autor k názoru, že v nich jde o jihoslovanské nářečí s *c, z, šč* původu českého, a míní, že »takové nářečí mohlo existovati v 10. stol. jakožto nářečí přechodné mezi oblastí jihoslovanskou a západoslovanskou« (str. 205). Kulbakin upozorňuje na to, že uvedené znaky (*c, z, šč*) jsou v Kijevských listech důsledně, ale že jinak není po všech ostatních stránkách jazyka ani jediné odchylky. Třeba však připomenouti důsledné *-ѣ* v instrg. o-km. mask. v Kij. l.² Schváliti lze, že se autor vyslovuje pro srbský původ některých znaků Cloz. Třeba vytknouti, že není dostatečných dokladů k tomu, abychom viděli v Zogr. nářečí se záměnou nosovek. O místu, kde byla napsána Savvina kniha, nevyslovuje se K. blíže, třebas Vondrákův výklad zamítá.³

¹ Nesprávně se dívá na dobu úpadku supina Sköld, Aperçu 42.

² Může zajímati, že rukopis KB¹⁰, popsaný Sköldem v uvedené práci Aperçu ..., patrně ruský opis středobulh. přepisu stsl. originálu, má poměrně málo znaků důsledně ruských a že jsou tu naopak znaky důsledně jihoslov. (nikdy tu na př. není *o m. z*, je tu jen *trst-, tltst-* atd.). Nevelký objem rukopisu (čtyři listy) nedovoluje ovšem velkých závěrů.

³ Sköld nedoložil svého mínění o jazyce Savv. knihy (Aperçu 44): »Généralement parlant, S trahit, mon avis, une influence, russe manifeste, opinion que je n'ai pas le loisir de motiver ici«.

O Supr. se jen praví (a právem), že je třeba jeho jazyk ještě podrobněji zkoumati.

Drobné dodatky na konci knihy jsou většinou bibliografické.¹

Všechny tyto poznámky vzbuzeny byly četbou nabádavé mluvnice Kulbakinovy a nechtějí býti většinou kritikou. I když se vším v knize nesouhlasíme, přece jsme vděční autorovi, že dal našim studentům příručku, která se důstojně řadí k jeho starším staroslověnským mluvnicím a která jistě bude konati (a již koná) dobré služby. Autor v ní snesl bohatý materiál z památek ve velké úplnosti a podal přehledku dnešního stavu badání o staroslověnštině. Čtenář — zvláště pokročilý — nalezne v knize nejen solidní poučení v zhuštěné formě, ale i podněty k další práci v oboru, který se právě v poslední době na všech stranách utěšeně rozvíjí, v němž však třeba ještě hodně přiložit ruku k dílu.

Příspěvky k výkladu slov.²

Napsal † Jan Pelikán.

4. *Majně.*

Staročeské adverbium *majně* čte se na známém místě leg. Kat. ve v. 649, kde se vypravuje, jak poustevník na žádost sv. Kateřiny dává jí obraz panny Marie s Ježíšem. Tu se praví: Vzem tu deščku (t. obraz) z smysla cného, i manu rukávem maynye i poda téj deščky tajně královně pod křídlo jejie. Erben v svém vydání na str. 204 vykládá takto: *majně* (od maju, manu, stsl. manati, rus. maniť, vind. majati, innuere) způsobem pokynutí; *manu majně*, pokynul. Spina ve vydání z r. 1913 na str. 109 vykládá: máchnutím, pohnutím. Ale výklad: pokynul rukávem pohnutím, máchnutím a pod. se mi jako neobvyklý pleonasmus nezdá. Vykládám si význam adverbia *majně* poněkud jinak.

Základem jeho jest ovšem kořen indoevr. *mā*, který je v cslovan. *pomavati*, na př.: i tь бѣ помавaje имъ, Mar. Luc.

¹ Zůstaly v knize další neopravené omyly. Srv. kromě uvedených již ještě zvláště БЫКЪША m. БЫКЪША str. 19, ВЪСАПЛАЖШЪ m. ВЪСА. ib., jde o zakončení různého původu, které se přenášely m. která se přenášela str. 24, СТЪЛАТИ m. СТЪЛАТИ 38, srv. dále v § 99 m. srov. dále § 100 ib., článek Šachmatovův v AslPh. 31, 1910 je na str. 482 až 506 m. 462—506 (str. 42), na str. 59 má býti да еще m. за еще, СЫМЪМЪ m. -ЪМЪ str. 92, 3. svazek Изв. на Семинара по слав. фил. въ София má býti datován 1911, ne 1910 (str. 97), предътеуа m. предътеуа str. 102, na str. 145 má býti citát z Vondrákovy Altksl. Gr.² 524 n. m. 524, konjunktivu m. konjunktivu str. 151, na str. 152 mělo by spíše býti открьстъ než отвръстъ, вѣста m. рѣста str. 163, stsl. m. stol. str. 204.

² V. LF. 55, 1928, 206.

1, 22 καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς; *pomanqti*, na př.: *pomanqše* přičestníkomъ iže bēachq vъ družemъ korabi, t. Luc. 5, 7 κατένευσαν; *pomanqvъ* že imъ rōkojq řeče kъ nimъ, Supr. 24 (vyd. Miklos.); *majati rōkami*, Miklos. Lex. 364; v slovin. *majati* na př. *drevice, z glavo* (Pleteršnik, Sloven. - nem. slovar 1, 543) a pod. Ale ten kořen mívá také jiný význam, a to zvláště, je-li rozšířen různými tak řeč. determinativy.¹ Tak s determinativem *-n* je v cslov. *maniti* s významem 'decipere' (Miklos. Lex. 362), v ruském *maniti* 'klamati', *obmanъ* 'klam, lest' a pod., v čes. *mani*: snad nevíš o psotě a mluvíš maní, Starob. skládání 5, 139 = nazdařbůh, klamně. Jiné determinativum je *-m* v cslov. *mamiti*, 'decipere', čes. *mam, mámiti*. Jiné rozšíření toho kořene je determin. *-i*, tedy *māi*-. To vidíme v stind. substantivu *mājā* fem. 'zázračná síla, zázračná moc, umění, lest, klam', v adi. *mājāmaja*-, fem. *-ī*, 'klamný, nepravdivý', *mājavant*-, 'klamný, chytrý', *mājāvid*-, 'znalý kouzel' a pod. Z tohoto rozšířeného *māi*- si vykládám také naše adv. *majně*, jehož příslušné adiectivum by znělo *majněnъ*. Význam jeho je tedy: aby jiní byli oklamáni, skrytě, tajně: poustevník pokynul Kateřině tajně, skrytě, aby matka Kateřinina a panny, které s ní u poustevníka byly, nic nepozorovaly. A právě tato tajnost jednání poustevníkova s Kateřinou se v legendě zdůrazňuje častěji, na př. ve v. 641: dosěže v skrytém trhu jedné deščky z svého brhu, ve v. 650: i poda téj deščky tajně královně, ve v. 659: zavrúci sě sama svorně, kleknúc před deščkú pokorně, vznes(iž) oči k nebi vzhuoru atd.

Úplnou obdobou kořene *mā*- a rozšířeného *māi*- je kořen *tā*-, který je v čes. *tanouti*, cslov. *tať* 'zloděj' a j. (viz Zubatý ve Sbor. filolog. III. 230 nn.). Také ten má rozšířený tvar *tāi*- v stind. *tāji*-, 'zloděj', v cslov. *tajati* 'abscondere, celare', adv. *tai*, t. j. *tajě*, a adi. *tainъ* z **tajēnъ*, čes. *tajný*, jako nahoře předpokládané adi. *majněnъ* k adverbii čes. *majně*.

5. Ochviti.

Slovesa *ochviti* a zvrtné *ochviti sě*, dále *rozochviti* a *rozochviti sě*, *vzochviti* a *vzochviti sě*, *rozochvovati* a *rozochvovati sě*, *vzochvovati* a *vzochvovati sě*, podst. jméno *rozochvenie* mají v staroč. památkách doklady dosti četné, jež omezeny zejména na určité památky. Především je řada dokladů v ŽKlem.: jižto sie rozochwugiū, nebudú povýšení samí v sobě 65, 7, Vulg. qui exasperant; jenž vyvodí svázané u moci, takéž ty, jižto sie wzochwugiū, jižto bydlé v roviech 67, 7 exasperant; nebudte jako otcí jich, národ zlý a wzochwugiuci 77, 8 exasperans; pamalen sem byl Boha i ochoten sem a wzochwen sem, i zhynul duch můj 76, 4 exercitatus sum; i myslił sem v noci srdcem mým, wzochwowach a pomietach duch můj 76, 7 exercitabar

¹ Srov. Zubatý v Archivu f. slav. Phil. 16, 398.

et scopebam spiritum meum; u prikázaních tvých ochwiti fie budu 118, 15 exercebor; nebo seděli sú kniežata a proti mně mluviechu, ale sluha tvój wzochwowaffe fie u pravedlnostech tvých 118, 23 exercebatur; cěstu pravedlností tvých nauč mě, a wzochwiu fie v diynostech tvých 118, 27 exercebor in mirabilibus tuis; a vzvedl sem rucě moji ku prikázaním tvým, ježto sem miloval, a wzochwiu fie u pravedlnostech tvých 118, 48 exercebor; pohaňeni buďte pyšní, nebo nesprávně učinili zlost nade mnú: ale já wzochwiu fie u prikázaních tvých 118, 78 exercebor. V témž žaltári 76, 13 se čte: i budu mysliti ve všech činiech tvých: a u přechodiech tvých wzochwiegiu, kde je patrně vynecháno zájmeno *sě*. Mohlo by se to vykládati podle hořejších dokladů za chybu místo wzochwiu fie, ale, jak dále uvidíme, není ten výklad nutný.

Jsou tu tedy 1) slovesa frequentativná *rozochvovati se*, *vzochvovati se* ve významu lat. exasperari, býti zpuřný, hněvivý, protivící se někomu (65, 7; 67, 7; 77, 8); 2) slovesa *ochwiti*, *vzochwiti*, frequent. *vzochvovati* ve významu lat. exercere, exercitare, něčím horlivě a stále zaměstnávat, cvičiti, *ochwiti se*, *vzochwiti se*, *vzochvovati se* ve významu exerceri, horlivě se zaměstnávat čím, obírat se čím, oddávat se čemu, cvičiti se. ŽWittb. má v prvním případě slovesa *ostřiti*, *obostřovati* a ž. 77, 8 *národ křivý*, v druhém případě slovesa *obykati*, *svykati*, *uvykati*, *vyknúti* (ve významu „cvičiti“, srov. Ryšánek v Slavii VII. 234 nn.); BPr‘až. má v 1. případě *pronevěřovati se* 65, 7, *k hněvu popúzející* 77 8, v 2. případě *trápiti* 76, 4; 76, 7, *zvykati*, *zvyklost bráti*, *zvyklost mievati*; BBrat. v 1. případě adi. *zpuřný*, v 2. případě sloveso *přemýšlovati*, *přemýšleti*. Žaltáře cslovan. mají v 1. případě výraz *progněvati*, v 2. *glumiti se*, *poglumiti se*, ježž komentář vykládá výrazem *popešti se* (na př. 118, 78).

Jiné doklady jsou se spisech Štítného: rozochvilo j' mě jedno kázanie svatého Augustina, že budu udatnějie psáti české knihy, ješto příslušejí k sv. písmu, ŠtítE. 3; když sem tak psal o rozličných staviech v svaté cierkvi i o mnohých potřebných věcech rozuměti, po nichž by táhli úmysl a své činy k vůli božie, čtúc sobě v těch knihách a spolu *sě* rozochvujíc k božie milosti . . , zřiedil sem zvláštie tři svazky jich znamenité, ŠtítV. 3; tato šlechetná podle dobrého obyčeje v zámutku svém uteče *sě* modlitvú svú k Hospodinu, . . až k naději do božie milosti rozochvujíc *sě* . . vece, t. 42; bude v nás duše obtiežena, avšak rozochviec *sě* písmem a slovem božím, jakož zpléše t. 291. Význam jest patrný: *rozochwiti* = mocně pohnouti, *rozochwiti se*, *rozochvovati se* = mocně býti pohnut, pohýbán. V témž významu je u Štítného i podst. jméno *rozochvenie*: čti v knihách takých, ještoť sú užitečny k naučení křesťanské pravdy, k káraní ze zlého a k rozochvení v dobrém, ŠtítV. 22. Jungmann v Slov. 5, 735 má v tom významu sloveso (*v*)*zochwiti* také z tištěného

pasionálu 44: chtě lidi, aby almužny dávali; zochviti = mocně pohnouti.¹

Dále jsou slovesa *ochviti*, *rozochvovati*, *rozochviti* se také v Knížce o hře šachové (snad také od Štítného): jest také obyčej v šachové hře, že cos buď hovoří, své jako rozochwugiez a svým tušiec a těšiec je. A to miení (= znamená), že slušie králóm, kniežatóm, pánóm svůj lid ochwiti a těšiti dobrú řeč, pištei, trubači, bubenníky, hudei, LF. 29, 488; tak i o králi Davidovi čtem, ješto jest byl muž podle srdce božieho, že měl zpěváky a bubenníky na svém dvoře i jiné takové, ješto veselím rozochwowali mladé dvoru jeho, t.; vyjede-li (rytíř) ku pomoci královu úředníku, rozochwiti sie, udatnější bude, t. 491. Význam je jasný: rozjařiti, rozjařovati, reflex. rozjařovati se.

Konečně je u Štítného adiectivum *ochevný*, které k těmto výrazům původem i významem patří: ale strážte se i těch, ješto jest na ně takové slovo (t. j. kteří mají takovou pověst) a ješto kvasy své mají a obyčej s tak ochewnymi a veselými, ješto jim nevonie náboženstvie a duchovnie věci, ŠtítBud. 171. Význam jest: prostopášný, kdo si bujně, svévolně, prostopášně vede. Nominální tvar tohoto adiectiva by zněl *ochven* z *ochvnen*.

Co se týká výkladu těchto slov, Jungmann v Rozboru staroč. lit. r. 1843 na str. 10 uvádí ze ŠtítBud. adi. *ochevný* a dodává: rad. *chvěji* se, cf. *ochviti*, *vzochviti*, *rozochviti*, *vzochvovati* v starých žaltářech = *agilis*, *petulans*. Čelakovský Dodatekch k Slovníku Jungmannovu 23 uvádí totéž adiectivum s dodatkem: v Rozb. 1843 dobře přidružno k slovům *vzochviti* atd., leč „*chvěji* se“ nepřipadá sem. Erben ve vydání Štítného Knížek šesterých o obec. věcech křest. na str. 336 vykládá sloveso *rozochviti*: dodati někomu chuti, ermuntern. Naproti tomu Vrtátko ve vydání Štítného Knih naučení křest. 377 vykládá *rozochviti* se: roznítiti se, rozpáliti se, a praví, že Čelakovský a Erben byli o význam toho slova na bezcestí.

Myslím, že Jungmann, spojuje adi. *ochevný*, slovesa *ochviti*, *vzochviti* atd. se slovem *chvěji* se, byl na dobré cestě. Jest zajisté základním významem všech těchto slov pojem pohybu, a zvláště mocného, silného pohybu, který však přenesen jest na hnutí duševní, na snahu. To vede ke kořeni indoevr. *suei-*, *suēi-*, s významem „ohýbati, točiti, mávati, klátiti, mocně pohybovati“, který je v středním vých.-frýs. *swāien* „klátivě se pohybovati“, nizozem. *zwaaien* „kloniti se, klátiti se“, cymr. *chwid* „silný pohyb, lest“, *chwidr* „rychlý, spěšný, nestálý“ a pod. (v. Walde, Vergl. Wörterbuch d. indog. Sprachen 2, 518), stisl. *sueima* „sem a tam se pohybovati“, středním. *sweimen* t., a j. Tvar kořene *suei-* dal v slovanštině *chvi-* pro kmen infinitivní, *chvi-* pro kmen

¹ Tak je také v PassKlem 54b.: chtě také svatý Jan patriarcha veliké lidi, aby jalmužny rádi dávali, zochwyty rozprávieše často tuto poviešku. O. H.

presentní. Patřilo tedy sloveso *ochvíti* (ne *ochviti*, jak dosud psáno) k slovesům třídy I. 7., ke kategorii sloves jako *bíti-bíu-bíeš*, *píti-píu-píeš* atd. Ale sloveso to patrně záhy upadalo v jazykovém povědomí a mizelo, takže zachován jest podle této třídy jen tvar 1. sg. pres. *vzochvíš se*, infin. *ochvíti se*, příc. min. č. *rozochvílo*, kdežto jiné tvary, pokud zachovány, jsou podle IV. třídy: *rozochví se*, *rozochvíec se*, *vzochven sem*, subst. *rozochvenie* a slovesa podle VI. třídy: *vzochvovati*, *rozochvovati*. Jiný tvar téhož kořene *chvoj-* je v subst. čes. *chvuje*, *chvojka*, srbochorv. (dubrov.) *chvoja* 'větev', slovin. *hvôja*, *hôja* 'jedle'. Naproti tomu dlouhý stupeň tohoto kořene *suěi-*, slovan. *chvěi-*, jeví se v cslov. *chvějati se* (ale u Miklos. Lex. bez dokladů), rus. staré *chvějati sja*, malor. *chvijaty*, pol. v starých žaltářích *chwiejali głowa* (Brückner, Słow. etym. 187). Jinak je to sloveso již podle tř. I. 7., čes. *chvěti se*, pol. *chwiać* a *chwiać się* a pod.

6. *Tasiti*.

V nové češtině užíváme slovesa *tasiti* a složeného *vytasiti* zejména ve rčení *tasiti*, *vytasiti meč*, na př.: a ty věrná Dunkanovi družino, pro nějž jste tasívali meče, Panna jez. 83; mladý rytíř tasil meč sotva v pochvu zaražený, Třebíz., V červ. a lesku kal. I. 1, 34; pan Zbyněk tasil meč, t. I. 1, 71; handžary se tasí, Holeček, Za svobodu II. 156; vytasil z ní (pochvy) damascenku šavli, t. II. 182, a pod. V staroč. památkách za to bývá *meč vytrhnúti* nebo *vychvátiti*. Dále užíváme zvrátého *vytasiti se s čím* a odchytkou *čím*: vytasil se panu Kleofášovi historií o své tinktuře, Šmilovský, Spisy výpravné III. 25; neradil setník Sezimovi, aby s žádostí svou . . se vytasil, t. II. 55; nebylo na jiném, nežli vytasiti se s barvou, t. VI. 79; s takou nekalou radou neměl jste se nikdy vytasit, K. Světlá, Kříž u potoka 17 (vyd. r. 1900), a pod. Tak již i u starších spisovatelů. Ve Velešlavínově Silva quadrilinguis 706: vytasiti meč z pošvy; Jungmann 5, 368 má z Rosy: vytasil z kapsy své listy, vytasil kord, tu teprv vytasil se s svými listy, a pod., a 4, 553 z téhož pramene *tasiti* ve významu 'chytře, neznatelně brátí' a *tasiti se nač*, 'chystali se ku braní'. Jinak v nové češtině se mi naskytl jen ještě výraz *přítasiti se s čím* ve významu 'přiběhnouti, přihnati se', asi již uměle ulvořený: panička vyběhla do kuchyně . . . a za chvílku se přitasila se dvěma notnými šálky kávy, Liter. příloha Nár. listů 8. VII. 1928 (Ypsilon, V parnou neděli červencovou).

V staré češtině dokladu na jednoduché *tasiti* neznám (ovšem kromě RK: i tasi Luděk, v básni O velikém pobití 154). Ale složeniny toho slovesa v staré češtině nejsou vzácné, a je pozorovati v nich dvojí význam.

Především je sloveso *vytasiti*: často jmu (ševci) se přihodí, žeť i základov otchodí (t. j. prohraje i věci, jež dal do hry

jako základ, zástavu); aní (= a on) zlú plachtu prodra na sě, uzříš ho z krěmy wytáfiye, Hrad. 128^a, = vytasiti, vyhoditi, 'wytáfiie' přechodník absolutný (gerundium) v rodě mužském, jako na př. Podk. 387: jest mi velmi divno hrdú řeč fliffie od tebe, = slyšeti, vedle častějšího tvaru na -iece, -iec; tu jej kopím mužsky (po)tasi, až ihned duši z něho wytasy, Štilfr. Nách. 793, = vyrazil. Zvratně *vytasiti se* ve významu 'vyskočiti, náhle se vyskytnouti': Ten Durynk .. jako chtě královi na vschod pomoci, z kúta fye wytasy, DalC. 163^b, v starém něm. překladě: der vntw Durink sprank vz einem winkil; zdali se kto nelekne spieše, když se z nedojěpie vytasí nepřítel, an se jeho nenaděje? ŠtítE. 270; však lie někdy o onéj věci miléj něco z úst wytasi, že někdy nechtě vypovieš, TkadlS. 45^a; ale snad vytasí se kněz neb zákonník a die: Kak móż to býti, aby hubený chlap byl důstojnější než biskup? HusE. 1, 243; ale vytasí se z nich mnohý a die, že jim jakožto starším .. má více věreno býti, t. 1, 471. Podobného významu je *vtasiti* 'něco někam prudce vstřičti', a zvratně *vtasiti se* 'někam rychle vběhnouti': tak dlúho blázen rukama svýma máchá a sěm i tam jimi točí, jednak je wtasi pod paži, jednak za sě, jednak před sě, až je i v ústa wtasi a žvátí je bude, TkadlS. 44^b; tu se jest jeden z úředníkův královských na nás do rady vtasil domlouvaje nám, že mi jim na královskou odpověď očekávati odkládáme, Bartoš Kron. pr. 96. I *přitasiti se* je ve významu 'přiskočiti': žena se k hlavě (mužově) pritařfi, mužovy se kšnice chvátí, rukú, zuby poče rvátí, Baw. 54^a. Ve všech těch příkladech je základní význam rychlého pohybu.

Jiné výrazy sem patřící mají význam 'sekatí'. Tak sloveso *potasiti*: obr jej (koně) sochořem porazi, a on (Tandariáš) jej svým mečem potafý, TandMus. 170^a = posekal; — *protasiti*: tak silně veň (Palamides v Deifoba) uhodi, že štít jeho rozrazil a oděnie protasiw v prsi jeho smrtně zakla, TrojNách. 59; (Patroclus) uhodi na štít Hectora, jemuz štít i pláty protasy až do živého, t. 106; — *přetasiti*: v tu dobu královi hrdlo przymetasy, DalC. 164^a, v něm. překladě: er sneit dem konige vil snel ab sin dros vnd sin kel; — *odlasiti*: u prielbice nánosek odtafyw, TrojMus. 5^b.

Obojí tento význam má indoevr. kořen *teks-*, slovan. *tes-* (*tesati*), litev. *taš-* (*tašyti* 'tesati'), stind. *takš-*, 3. sg. praes. *takšati* 'tesá, řeže, umělecky tvoří', *takšan-* 'tesař' a j., týž kořen je v řec. *τέκτων, τέχνη* z *τεκ σ-νᾱ*, ve štrhněm. slovese *deh-s-en*, třetí len silným pohybováním mědlice, v subst. *dehse* 'přeslice'. Který z těchto dvou významů je původnější, nesnadno říci.

V jiných jazycích slovanských tvarů *vytasiti*, *protasiti* atd. není; za čes. *protasiti* je na př. v cslovan. *protesati*: protešet i polžma, Zogr. Matth. 24, 51 *διχοτομήσει αὐτόν*, a podobně má Mar., Assem., Ostrom., Vrač. Česká slovesa lze pokládati za denominativa k subst. *tas* s významem 'rychlý pohyb, máchnutí'

a pod. (srov. pol. *cios* = tětí, úder, rána), jehož ovšem doložití nemohu kromě osobního jména *Tas*, jež však viděti můžeme v některých odvozeninách. V Kat. 2765 praví se o mučidle, sestrojeném k mučení sv. Kateřiny: tehdy učinichu čtyři kola před městem na jedné rovni mezi slupy, wnyecztaſowny skřipci biechu biti kypře. Erben čte: v nichž tasovní skřipci, naproti tomu Gebauer v LF. 9, 319 chce čísti: v něžť osovni atd. Myslím, že ta změna není odůvodněna a že dlužno čísti podle rukopisu: v něž (rukop. chybně *c m. e*) tasovní skřipci atd., t. j. sloužící k rychlému pohybování, otáčení kol, neboť jimi šly provazy okolo hřidelů, jimiž se kola otáčela. Tedy adi. **tasový, tasovní* n. *tasovní* od subst. *tas*. Václav Rosa v Čechořečnosti str. 487 má podst. jméno *tasán*: „Tasfanj, aliter Dračice, Eumenides“, tedy ve významu nějakých bytostí lidí pronásledujících. I to je odvedeno od subst. *tas* příponou *-an*, jako na př. *skokan, trhan, bratran* a pod.

Pěknou obdobu kořene *tes-* a sloves *vytasiti, vytasiti se* co do významu tvoří kořen slovan. *per-*, též s významem rychlého pohybu, který ji v slovech *pero, peruť* a pod. Od toho je nejen sloveso *vyprnúti se* „rychle, náhle zmizeti“: (črt) *wyprnu* fie jim všem z očí, Podk. 229, ale také sloveso *vypařiti* „rychle vytrhnouti něco“: hroznějším bičíkem jich pomrští, . . . neb vypaří na ně tento biček: Ven, psi nestudatí! HusE. 2, 124 (srov. „vytasiti meč“), a *vypařiti se* „rychle vyběhnouti“: ale ihned se vypaří kanec z lesa, jenž ryje vinici Kristovu, t. 1, 465 (srov. „vytasiti se“). Srov. též cslov. *pariti* volare.

7. Trt.

V staroč. památkách se vyskytuje několikrát podst. jméno *trt, -i*, jehož význam je dosud nejasný a bývá nestejně vykládán. Hanka v Starob. skládáních 5, 251 vykládá: tření, Reibung. Výklad ten přejal také Jungmann v Slov. 4, 655. Ve Výboru z literatury české 1, 1265 je vykládáno: něco třeného, potření, zhouba, a Gebauer v HML. III. 1, 392 vykládá: tření, hádka. Ale žádný z těch významů se do známých textů nehodí, takže je nutno pokusiti se o výklad jiný.

Pokud mi je známo, vyskytuje se to slovo v starších památkách českých čtyřikrát. Prvý doklad je v univ. rukop. Hod. 86^b, ve Sporu duše s tělem. Duše, obávajíc se smrti člověka a chtěje přijíti k milosti boží, napomíná tělo, aby činilo pokání. Ale tělo, jevíc se jako bezstarostné a radující se ze života, odpírá duši, chce se stále vesele míti, na její námitky odkazuje na svůj rozum a krásu, na mnohé zboží, na své zdraví, na stříbro a zlato, jež, když je utká nemoc, vloží na kostely, na své moudré rádce a na své hrdinství, které se ani ďábla nebojí, na svou moudrost, na chytré lékaře, jejichž moudrost je nemoci zproští, na vykoupení lidstva z moci ďáblovy, na prorokování

dlouhého života žežulkou atd. Když konečně duše upozorňuje, že se k nim již smrt vleče, chce mítí tělo již konec té řeči, neboť již všechny chytrosti je opustily, že duše sama lépe ví, co smrti říci. Na to odpovídá duše: „Pošli po svú múdrú radu (= rádce), ať na počtě s smrtí sedú (t. ať se smrtí účtují, jednají), snad ty můžeš i to vymóžeš, svú chytrostí smrt přemóžeš.“ A dále se praví: „Tělo vece: Nezdá mi se to nikake, by ty neměla moci také proti smrti, zlé valpurti. Já s tebě dávě sobě spolu trty.“ Celá souvislost ukazuje, tuším, na význam: volnost, zvůle a pod.

K tomu bych připojil hned doklad v Májovém snu, vydaném Hankou v 5. díle Starob. skládání. Tu se vypravuje, jak se ve snu zjeví mládenci paní, k níž mládenec zahoří láskou a vábí ji, aby k němu šla a „vyplnila srdce jeho toužení“. Paní mu na to vytýká, že jí chce odnítí její milou čest, a praví: „Již by má krása platila málo, kdyby mi se tak dalo, jakož tvé bláznovství žádá a mne cti mé zbaviti žádá“ (str. 115). Na to jí odpovídá mládenec (str. 116): „Má najmilejší, proč tak mluvíš? Div jest, že mě tú řečí nezabíš. Toť na mě právě hrom z jasna uderil (= to mě velice překvapilo), že (= poněvadž) bych tomu nevěřil, že bych měl dojítí této trti. Nadál bych se spíše smrti, aby měla mysliti sobě, abych já měl tvú čest tobě najméně čím zkaziti“. Tu je, myslím, patrný význam: zvůle, t. zvůle, odnítí paní čest.

Další doklad je v Roud. 16^a. Skladatel tohoto rozjímání o božím umučení aneb „summy“ ve své skladbě stále ukazuje na to, že ve všem má platiti vůle boží, ne jeho (srov. na př. v. 864-5, 867, 875 atd.), a v souvislosti s tím pak praví ve v. 1044 nn.: „Upomínám tě v téj chvále, mocný nade všechny krále Hospodine, tú milostí, pro nižto byl v ohavnosti tvój svatý život obnažen: buď mne nebožátka snažen, bych s tvé cesty¹ byl nesvoden na to miesto w pjlney trty, na němžto s' svú drahú smrtí naši věčnú smrt potupil, vešken svět svú krví vykúpil.“ I tady je, myslím, patrný význam: v silné zvůli, jednaje mocně podle své vlastní vůle, ne podle vůle boží.

Konečně je doklad, ale bez souvislosti, v přípisku na 1. listě rukopisu ŠtítMus. (z r. 1457): »takový nešlechtník duojde v pekle s čerty trti.« I tu se hodí docela dobře význam: dojde své volnosti, vůle, zvůle.

Základ toho slova je jasný, totiž kořen *ter-*, který je ve slovese *tříti*—*tru*, s redukovanou samohláskou *e*, tedy slovan. *ter-*, a přípona *-t*, původně tudíž **trto*, cslov. *trto*. Co do významu srov. adi. *otrlyj*, ničeho nedbající, svévolný a pod. a subst.

¹ V rukop. je *czsty*. Ale srov. v. 1603: vezmi ji (duši) . . . sobě dle čisté milosti k miléj choti, věčný králi, jakž . . . by jie strach ani které hrózy nemohly . . . s tvé silnicé nikdy svěsti. Také mira verše žádá čtení: cesty.

otrlost k něčemu, nedbání, svévole, na př.: vidíme . . ne méně otrlost ke smrti, jako při zápasech v arenách, Fronta II, 220, a výraz *třítí cestu*, uvolňovati cestu: Achilles směle vskočí do vojska jeho (Teutramova) a tra sobě cestu s obou stran lid jeho poráží, Troj. (r. 1603) O 5¹, jakož i lat. *viam terere*. Kořen *ter-* má také dvouslabičný tvar *terā-* a s nulovým stupněm v první slabice *trā-*, na př. v stind. *trā-* m., ochránce, *trājatē*, chrání. Proto sem patří asi také slov. *otrada*, uvolnění, osvobození, které ovšem bývá psáno také *otrada*, *otrada*: otъpustitъ съкрушеніе въ отърадѣ, Mar. Luc. 4, 19 ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, podobně Assem., Mirosk.; ašte jestъ pravděno ot bā vъzdati oskъrbľajustimъ vy oskъrbi, i vamъ oskъrbľajemy mъ otradu s nami vъ javljenii gā našego Iś Chśa, Christnop. Thess. II, 1, 7 εἴπερ δίκαιον παρὰ θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβουμένοις ἀνεσιν μεθ' ἡμῶν ἐν τῷ ἀποκαλύψει τοῦ κυρίου Ἰησοῦ. Odtud adi. *otradně*, snadný, lehký, snesitelný: otъradněe bōdetъ zemi sodomъscēi vъ denъ sqdъny neže gradu tomu, Mar. Matth. 10, 15 ἀνεκτότερον; Tuomъ i sidonu otъradněe bōdetъ vъ denъ sqdъny neže vamъ, t. Matth. 11, 12; ot mnogъ lētъ sušta tē sudiju pravděna jazyku semu, otradněje otvēstaju sebe dēlma, Christinop. Act. 24, 10 εὐθύμως, bono animo; sloveso *otraditi*, osvoboditi: prośq molę sę tobě, otъradi mi gī, oъradi mi, Psalt. bon. cant. X, 13, k tomu výklad v comment.: vъ tvoei bo blagostyni ležitъ proštenie. Nepatří sem ovšem čes. *otrada* Baw. 105^b: dverce z komňaty uzřechu, pruochoď do jedné zahrady; jdú tam bewfie (m. beze všie) otrady, = bez váhání (ot-rada).

8. Tridný.

Ve 4. díle Starob. skládání, v němž Hanka vydal staroč. skladbu Tristramovi, čte ve v. 1388: »také tu jeho (t. Tristramův) oř trudný uzřechu, až to jedva rozeznachu, že j' v té zemi ten kůň nebyl vychován,« a podobně dále ve v. 1416: »já sem toho reka (t. Tristrama) nalezla velice trudna,« v slovníčku pak vykládá adi. *trudný*: těžký, pracný. Odvozuje tedy toto adiectivum od substantiva *trud*, práce, úsilí, neschůz, nemoc a pod., cslov. *trqdz* s významem nemoc, zvl. ve výrazu *vodňnyj trqdz*: imy vodňnyj trędz, Mar. Luc. 14, 2 ὁδρωπικός; silnъ slovomъ i dēlomъ vodňnaago tręda stręz izbľija, Supr. 363 (vyd. Miklos.); nebo ve významu neschůz: ne tvorí mi truda, uže dveri zatvoreni sqtъ, Vrač. 96^a (Luc. 11, 7) μή μοι κόπους παρέχε, noli mihi molestus esse. Ale souvislost vede k jinému výkladu.

Uvedená místa jsou ve vypravování o zápase Tristramově s drakem Sarpandem oheň chrlicím a vše spalujícím. A tu se praví ve v. 1256 nn.: »Tak spáli jemu Sarpand ta saň jeho dobrý kůň, až tu sta sám, že tu pod ním na tom místě (= ihned)

umře«. A dále se praví po vítězném zápase a usmrcení Sarpanda Tristramem ve v. 1270 nn.: »Tu vze pan Tristram vítězství, však mu přijde to draze, neb od ohně té sani by bez mála do smrti spálený«. Proto Izalda s Branganenou, vypravivše se hledati Tristrama, nenalezly ho »velice trudna«, t. j. ve velké nesnázi, ani neuzřely »jeho oř trudný«, nýbrž našly Tristrama bez mála do smrti spáleného a jeho koně úplně spáleného a mrtvého. Dlužno tedy čísti ve v. 1388: oř trudný užřechu, a ve v. 1416: velmi velice trůdna, tedy adi. *trůdný* s významem »spálený«.

Adi. *trůdný* je odvedeno od subst. *trůd*, novoč. *troud*, jež znamenalo tkaninu napolo spálenou a snadno se vzněcující, jež se křesáním ocílky o křemen zapalovala a byla místo zápalek. V srbochorv. subst. *trůd* a v slovinštině *trōd* znamená houbu zápalnou, *boletus ignarius*, která se u nás nazývala prostě *hubka*, již staří kuřáci křesáním zapalovali a do dýmky na tabák kladli. Ale to slovo, cslov. *trůdz*, mělo patrně i význam »hoření, plamen«. Miklosich, Lex. palaeosl. 1014, má doklad z rukopisu XIV. stol., kdysi Šafaříkova: съ трудомъ възгъ, a z rukopisu XVIII. stol., patrně bulharského původu: ognilo studeno ležiti, egda udrzti otъ kamikъ, pustiti iskry i vîmetъ se vъ trůdz i vъzgoriti, = vzejme se v plamen. Základem je opět koř. *ter-*, resp. *trā-*, ale s redukovanou hláskou *ā* v *ā*, (švā primum), slovansky o: *tro-n-dz*, *trůdz*. Či je tu nulový stupeň *tr* + suff. *ond* (z pův. *and*), jako v *želůdz* z *gel-ond-*, lat. *glans* z *gl-and-s*?¹ Znamená tedy to slovo původně »ohně třením vzbuzený«. Tento vývoj od pojmu tření k pojmu hoření není ojedinělý. Tak švéd. dial. *snaikstā* má význam »jiskra«, staroprus. *knaistis* »hořící poleno, hlaveň«, základ obou je (s) *gen-*, »třítí«. Také cslov. *gnětiti* »zapáliti«, čes. *nítiti* je téhož původu jako *gnesti* — *gneto*, »tlačiti, tísňiti«, čes. *hnětu* m. *hnetu*, základ *ghen-*, »třítí« (srov. Walde, Vergl. Wtb. 1, 5).

9. Vila.

Podstatné jméno *vila* se vyskytuje ve všech slovanských jazycích, a to v rodě mužském i ženském. Tak především v staré češtině. V DalC. 103^b čteme: »tent jest pravá wyla, kterýž pro řeč cizieho nepřiel jest svého bližnieho«. Význam tu patrně je: zlý, špatný člověk. Tomu nasvědčuje i starý německý překlad: du solt wiszin, daz der arm ist, der durch fremd red in zorn seinen vienden zcu nest wirt gehorn, kde adi. *arm* má význam: špatný, ubohý.² Podobně je i v dalším příkladě DalC.

¹ Stejný původ předpokládám i pro *trůdz* = nesnáze, nemoc, ale se zákl. významem »tísňiti, trápití«, jež také mívá sloveso *třítí*: když vás bude třítí protivenství, u viere sě nerozpáchte, Ev. Mat. 282^b. Jinak vykládá obě slova Zubatý v Arch. f. sl. Phil. 16, 415 nn.

² S tím srovnaj srbochorv. *chud* = zlý, špatný, na př.: joštev mi se čini, da je nami blizu Jerod hudi, Palmotić, Kristiada 12, 342.

8^b: pravduť mluvi člověk taký, nebo te wyla muž všaký, ještoť sě před ženů sůdí, wan ein icklich man arm ist al zu hant, der fur ein wip daz recht zu gerichte treib. Izde je patrný význam: ubožák, chatrný, špatný člověk. Jiný příklad čteme v Ev. Seitenstetském Mat. 5, 22: ale já vám pravi, že prokní, kto jmá hněv k bratru bez viny, vinen bude súzenie; jenže die bratru svému: wilo!, vinen bude muky ohňové, Vulg. qui autem dixerit: fatue! Tu tedy má slovo *vila* již význam 'blázen'. Tento význam je i v dalších dokladech: vždy nemůdlost každý wyla mní, aby to můdlost byla, SVít. 42^b; do sbožie, do své síly neúfaj, toť činie wyly, t. 61^a, t. j. vily, blázni.¹ Vedle substantiva *vila* je též adi. *zavilý*, a to v starší češtině opět ve významu: zlý, špatný, nespravedlivý, zporný a pod. Tak v BPraž. žalm 77, 8 zní: aby nebývali jakožto otcové jejich národ zawily a k hněvu popúzející, Vulg. iniustus et exasperans. Ve Výb. 1, 343 čteme z Knih mravních Alberta Velikého: jest-li můdrý, dějí: pyšný jest; a jestli kázaně vesel, dějí: zavilý jest. Tamže 1, 1277 vykládáno je to slovo: potutelný, ale docela dobře se hodí také význam: zlý, špatný. Adi. *zavilý* a adv. *zavile* jsou obvyklé i v nové češtině, zvláště ve spojení: zavilý nepřítel, protivník, zavilý hněv a pod., tedy ve významu: urputný, zarytý, snad bychom řekli i: tvrdý. V tom významu jsou i tyto příklady: jemuž (carovi) zavilí pomocníci Berlína podrývají půdu, Nár. listy 14, VIII. 1928, str. 5 (v Štechově Pobřeží lásky); zavilý sektář, Fronta II. 119; (Janda), postava vážná, . . zavile věřící ve svou pravdu, Nár. listy 26. VIII. str. 2¹, = tvrdě. Sloveso *vilovati* je v stě. také ještě ve významu: zle, špatně jednati, na př. třetí výše Boha ženskú trář milují a v tom nemůdřě proti Bohu wylugy, ML. 57^b. S tím významem souvisí též *proviliti*: ten, jemužto je sbuožie svaťé cěrekve poručeno, nemá toho s právem propýchatí ani kterým činem prowilitý, ale na potřebu chudých lidí obrátiti, Ev. Mat. 359^a = špatným způsobem promarniti, zle protráviti. Jinak nabývají slova sem patřící významu o tělesné rozkoši. Tak sloveso *viliti* a *vilovati*: maje ženu svú i bude wiliti s jinú, Hrad. 119^a; *vilenie*: ostriehaj sě tak wylene, by neztratil svého spasenie, SVít. 72^b, čímž překládán lat. text: pauca voluptati debentur, plura salutí; *vilstvo*: ktož kolivěk pustí svú ženu, kromě ač pro wylstwo činí, činí cizoložstvo, Ev. Mat. 301^a; *vilný*: přiblížil sě smutek za veselé, za měkké rúcho oheň pekelný, za wilne hledanye opatrnost ďábla pekelného, Jeron. M. 12; *vilnost*: inhed smilstvo v jich podvojiech stojí, inhed wilnost v jich škaředém myšlení k skutku se strojí, Jeron. M. 11; neb s' udělala duom wilnosti tvé na počátce všeliké cesty, BPraž. Ezech. 16, 31.

¹ Patera ve vydání SVít. 394 neprávem na tomto místě vykládá tvar ten za adi. *vilý* = nemoudrý, bláznivý, chlipný.

Z jiných jazyků slovanských je slovo *vila* především v polštině, celkem v témž významu jako v češtině. V Nehringových Altpoln. Sprachdenkmäler na str. 127 čteme z Książeczky dla bractwa św. Franciszka: nye maia tesz nycz dawacz kuglarzom i vilam, a podobně tamže z rukopisu kornického téhož spisu: nye maya tess nycz dawacz kvglarzom albo tess gynssym vylam. Slovo *kuglarz* je tak, jako čes. *kajklář*, *kejklář*, ze střhněm. *goukelaere*, *gougelaere*, a má též význam jako slovo středněm.: *lstivý člověk*, *klamač*, *šejdiř*, lat. *ioculator*. Slovo *wiła* má tu proti němu patrně význam všeobecnější, tedy: *zlý člověk*, *zlosyn* a pod. Tamtéž na str. 135 čteme ve zlomku o životě sv. Blažeje: swiety blaszey gemu rzekl: wylo, mnyemasz, by twey (m. tve) mofky mogly odyfecz myloszcz bozof?, a na str. 259 v legendě o sv. Blažejovi podobně: wylo, mnymasz, by twey mofky mogly odyfecz myloszcz bozof?, kde Leg. aurea má: *insensate*, tedy: *nerozumný*, *bláhový*, *blázen*. Na str. 284 ve skladbě *De morte prologus*: gdy leszal wsznak jako wyla, szmyercz do nyego przemowyla, asi = *bídny člověk*, *ubožák*. Stejný význam je v téže skladbě v. 285 (Nehring str. 289): ktho szya rath kv bythwye myecze, vlhna (= *utně*) mv raka (= *rákě*) y plecze, rozszdzelą (= *-ě*) gy swogu mylą a ostavya gy prawym vylu; a ve v. 417 (Nehring 291): (dobry) wszal oth wszythkych wszgardzenye, szwyeczszczy mu szya naszmyewały, za prawego gy vyla myely. Naproti tomu význam *blázen*, *hlupec* jeví se již v téže skladbě v. 169 (Nehring 285): morza (= *morze*) wszytko luczskye plemya, morza mądre y thesz vyly; a ve v. 446 (Nehring 292): kyedy mnych na konyv szkacze, nye veszrzalby na nalepsze kolacze, vmasze szya jako vyla. Ve významu *blázen*, *hlupec* ustálilo se toto slovo celkem v době pozdější. Na př.: owa každý takowy chodzi jako wiła a tlucze się po ścianach by nadęta piła (= *míe*), Młk. Reja Pisma, vyd. A. Brückner, 183; niechaj będzie namędrszy, alić z niego wiła, t. 188; przyszedł jeden wiła w nowe lato do biskupa łakomego prosąc, aby mu dał złoty za kolędę; ten mu rzekł, iż szkoda złotego blaznowi, Ezop 113, a pod. Také složené *szalaławiła* se v polštině vyskytuje ve významu *ztrěštěnec*, *poblázněnec*: wyście . . nie strzymali tamtego traktatu, gdyście starożytnego wypchnawszy Mohilę, na jego dali miejsce Tomszę szalaławiłe, Potocki, Wojna chocimska 7, 74. *Adi. zawiły* je v polštině jako v češtině: (*śmierć*) serce śmiale a bystrej natarczywość ręki, jako *topor zawile w dębie*, mija, sęki, Potocki, Wojna choc. 9, 630; *zawile sęki* = *tvrdé suky*. Sloveso *wiłać*, *wiłowac* znamená *śaliti*, *klamati*, *tropiti* *żerty*, *blázniti*, na př.: kiedy się nie dosyć emirowi stało cesarskiemu, gdy widzi, że Gracyan wiła i że do polskiej ligi się nachyla, Potocki, Wojna choc. 1, 741; *wiła* = *klame*; *examinujcie go z tych kwestyi*, *zobaczycie, jak będzie wiłał*, Żebrowskiego Zwierciadło 105; albo z nas szydzisz, albo sam wiłujesz, J. Kochanowskiego Fraszky 28, = *blázníš*.

Také v ruštině je subst. *vilá* ,člověk, který se uchyluje od jednoho díla k druhému, nestálý, větroplach', ale také ,lstivý člověk', adi. *viljavij*, *vilavij* ,lstivý, chytrý', slovesa *viljats*, *vilivat*, *vilnut* ,uchylovati se s přímé cesty, chytře si vésti' a pod. (Dalb, Tolk. slov. 1, 500). Podobně v malorušt. sloveso *vyľaty* ,s přímé cesty ustupovati, klamati', bělorusky *vilić* v témž významu. V srbochorv. slovo *vila* také znamenalo ženu špatnou, hříšnou. V Palmotičově Kristiadě 2, 141 se praví o hříšné Marii Magdaleně: kao toj začu vil (= vila) razbludna, užeže se od požude, da obraza toli čudna (t. Krista) uživati liepos bude. Dále nabývá slovo *vila* významu ,čarodějnice'. Tak již v Georg. Amart. 428, 28 je slovo *vila* v glose k řec. siriny (Slavia IV. 480), srbochorv. *vilenik* = čarodějník, *vilenice* = čarodějnice, na př.: Turkinje su vilenice, čarujući svies zanose, Gundulić, Osman 12, 110, adi. *vilovit* = čarodějny: zaisto s bilja vilovita obsieni te i zatravi, t. 12, 112. Václav Rosa v Čechořečnosti na str. 487 mezi »nomina boēmica poetica«, t. j. mythologickými jmény, vyskytujícími se v básních, uvádí také: »Wýla vel Wýle, Hecatas«. Jinak slovo *vila* nabývá zvl. u Jihoslovanů významu »nympha«.

Z jiných jazyků jsou slova k našim svým původem patřící především v jazycích baltských. V litevštině je podst. jm. *vylis*, *vyla*, *vylis* ,podvod, klam, lest', adi. *vylis* ,klamný', sloveso *vilioti* ,klamati, lákati, sváděti', -*vilti* ve složeninách, jako *apvilti* ,klamati' a pod.; v staré pruštině part. pass. *pra-vilts* ,zrazený', *pro-vela* (m. *pra-vela*) ,zradili'. Také v germanských jazycích jsou slova, která sem významem i původem patří: anglos. *wile*, *wil* ,lest, podvod', angl. *wile* t., stfris. *wiliga* ,čarodějnictví', stnord. *vél* ,umění, chytrost', *vēla* ,oklamati'.

Jeví se tedy jako základní význam všech těchto slov pojem zla, špatnosti, klamu, lsti, z něhož se další významy vyvinuly. Základem těch slov je *uēil-*, *uīl-*, což je rozšířený původní kořen *uei-* s významem: ohýbati, vinouti, točiti a pod., ježž vidíme v cslov. *viti*—*viŕo*, stč. *viti*—*viu* (z *viŕo*), cslov. *viti* ,něco zkrouteného, vrbový provaz', lit. *vyti* ,točiti, kroutiti, na př. provaz', *vytis* ,vrbový prut', lat. *vitis*, něm. *Weide* a pod. Rozšířený kořen *uēil-*, *uīl-* byl patrně již v indoevropštině. Srov. F. Johansson, Indog. Forsch. III. 261, H. Petersson, Zur slav. u. vergl. Wortforschung 17.

Že původní význam ,ohýbati, točiti' přechází ve význam špatnosti, zla, klamu a pod., není zjev ojedinelý. Tak v cslov. je sloveso *lēšti*—*lēko* s významem flectere, subst. *lōkz*, čes. *luk*, nazvaný podle ohnutého tvaru, adi. *sľōkz* = inflexus, inclinatus, na př.: i se žena dčhь imešti nedqžnyi 18 lěts i bē sľōkav', Vrač. 85^b (Luc. 13, 11) m. sľōkava, ἡν συννύπποσα, ale již sloveso esl. *lēcati* znamená illaqueare, čes. *lécěti*, subst. *lōka* ,klam, lest', adi. *lōkavz* ,zlý, nešlechetný' a ,ďábel', podobně

adi. *lqkavznz* a sloveso *lqkavznovati* improbum esse, na př.: na ljudi tq (t. j. tvoje) lqkavnovašq (= -e) voleq, Psalt. bon. 82, 4. Srov. také řec. *σκολιός* 'křivý, nešlechtný', i čes. *zavéstí*, vl. 'vésti za něco', pak 'oklamati'.

10. *Vztrnýj*.

Adi. *vztrnýj*, psáno též *ztrnýj*, *vztrnnýj* a *sttrnýj*, se vyskytuje v staroč. památkách několikrát, a význam jeho je dost jasný. Ve Výboru z lit. čes. I. 336 je tento doklad z univ. rukop. bible ze XIV. století: den Boha všech zástupův na všelikého pyšného a na všelikého ztrvého, i bude ponížen (Isa. 2, 12), Vulg. super omnem arrogantem, v Bpraž. vysokého, BBrat. vyvýšeného. Jiný doklad je v Knížce o hře šachové: ta pochtinnost, když král milostivě a laskavě bydlí s svými, i hrubého lidu mysl projde a obměkčí i wztrwnie oči nepřátelské, LF. 29, 263, patrně = hrdé oči. V Ev. Mat. 327* se čte podle vydání Holubova: tato pověst znamená velikú buoží přiezen, jižto je Hospodin s prva počátka ukázal židovstvu, a kak jsú oni inhed na počátce žádali jeho smrti a že jsú pro své zcwrne skutky nebyli duostojni buožíeho smilování. Je to patrná chyba m. ztrvé, a výraz »ztrvé skutky« znamená: hrdé skutky. Jiný doklad je u Štítvého: nedražďte se vztrnú řeči bez potřeby aneb marnú, ŠtítV. 67; nevzplašuj sprostného ztrnú řeči, t. 235; a subst. *vztrvnost*: (manžel) pustě v srdce velikú vztrvnost a zlost proti zlosti, práv nebude, t. 40, = hrdost. Několikrát čteme toto adiectivum v staroč. skladbě o Tristramovi. Tak ve v. 4821 nn.: tu k pokrmu miesto zelička nasbieráchu rozličného bylíčka. Isalda musí požívatí toho pokrma, ač jest byla králová velmi ztrvnná, t. j. vznešená, hrdá. Podobně ve v. 5939 nn.: tohož žaluji tobě, Tristrame, dobrý muži, že zde nemáme chleba ani pokrmu; a tyť, Tristrame, máš mysl ztrnú, nemohl by té psoty strpěti, ani hladem jako my mřieti, = hrdou; ve v. 6282: oni se také brániechu ztrvně, dávajíc jim rány skrze brně, = hrdě; ve v. 8481: majíc na lodiech plátno (t. j. plachty) črné, ot připravenie prieliš ztrvně, = přípravou velmi ozdobné, drahé; ve v. 8656: nejeden tu, ješto měl rúcho ztrvně, obleče se ve všechno črné, = drahé, nádherné. Záporné jest toto adiectivum ve v. 7505: a když jsú přinesli před krále která krmí, blázen (t. Tristram za blázna přestrojený), jako člověk nestvrvný, vždy jedieše z mísy s ním, t. j. jako člověk sprostý, sprostáček, opak pojmu »vznešený, hrdý«.

Jeví se tedy význam tohoto adiectiva: vznešený, hrdý, ozdobný, drahý a pod. Ve Sborníku fil. III 165 Zubatý spojuje naše adiectivum s cslov. příslovcem *otravnz* 'contrario modo', čemuž ovšem význam jeho odporuje. Základem jeho je zajisté koř. *tver-* s předponou *vz-*, který je ve výrazech *tvořiti*, *tvár* a pod. Původní význam toho kořene se jeví v lit. *tvėrti*—*tveriti*

,uchopiti, omeziti, oplotiti', ale také ,určitý tvar něčemu dáti', zvl. ve slož. *sutveriu, sutverējas* ,stvořitel'. K staročeskému významu ,vznešený, hrdý, ozdobný, drahý', který spočívá zejména v předponě *vz-*, srovnej cslov. *utvoriti* ornare, *utvar* opificium, ornatus, čes. *tvárný* formosus, na př.: mrzutý-li čili tvárný, Kat. 291; tvárných i netvárných jest Buoh otec, ŠtítE. 47, a pod. Co se utvoření týká, je tu základní samohláska *e* redukována v *a*₂ (švā secundum), slovan. *a*, takže by pův. tvar zněl **vz-z-tvvr-nz*, cslov. **vzstvrznz*. Je tedy to adi. právě tak utvořeno, jako na př. adi. *plznz* z **pl-nz*, lit. *pilnas*, got. *fulls* z **ful-nas*, od koř. *pel-*.

Nová latinská verse bajky o lišce a džbánu.

Napsal Jan Vilikovský.

V rukopise klášterní knihovny admontské č. 550, na nějž u nás po prvé upozornil Zíbrt (ČČM. 83,1909, str. 433), nalézá se fol. 55^r -208^r Quadragesimale (inc. »Conuertimini ad me in toto corde vestro etc. Videns uos pauciores in sermone ante me quam heri....x... Rogemus ueram zophiam i. sapientiam i. Cristum, qui nobis tribuat eam etc.«), opis. r. 1434, jak ukazuje explicit (fol. 208^r): »Et sic est finis huius Quadragesimalis sabbato ante conductum pasche Anno domini M^occcc^oxxxiiii^o tempore persecucionis wiklefistarum siue husitarum.« Již toto explicit svědčí o českém původu rukopisu, ještě jasněji však množství českých glos i slovních obrátů, vyskytujících se v celém textu (na př. fol. 57^v klaskowe twogi stali by tobie, 79^r [o mravencích] kutie se w kopenczi, 84^r rado sie lidem stiska z welike praczie, kdyz nemagi dobre zaplaty aneb zenetczigi, by gim bylo dobrze zaplaczno atd.) a dodávajících těmto kázáním zvláštní bezprostřednosti a svěžesti. Mezi četnými exemply má pro nás zvláštní zájem zejména bajka o lišce a džbánu, uvedená na fol. 110^{r-v}, jednak jako cenný doklad pro rozšířenost této bajky, jednak i svou formou.

Otiskují celou bajku přesně podle rukopisu (jedině interpunkci jsem upravil):

<S>citis¹ illud verum² prouerbium vnde venit, quando dicitis: »Satis est de illo ludo« i. dosti te hry; et si nescitis, tunc audite: wlpes vocatur a fraude et conueniens nomen habet, que sepe multos decipit, eciam sola a multis decipitur: Ergo ei est dictum istud prouerbium. Quia vna vice currens per campos et po pustynach huc et inde incurrit i. vbíehla gest in vnam domum vacantem i. pustý dom et ibi inuenit vnam amphoram retro fornacem et dixit: »Quid tu hic sola operatis (!)? Modo omnes exierunt i. wystiehowali sie de domo, et tu sola mansisti.« Et volens sibi facere solacium, ligauit sibi

¹ Inicialka není provedena.

² rkp. vm bez označení zkratky; snad = verbum [místo čehož písař napsal prouerbium a zapomněl škrtnout)?

illam amphoram ad caudam et sic cucurrit per campos huc et inde; et quo ipsa cucurrit, ibi etiam amphora, sic quod venit ad vnum fontem et dixit: »Modo cum amphora ambulat pro aqua: etiam hauriam aquam.« Et sic ligans amphoram sibi ad collum immisit eam in fontem. Et dum amphora implebatur aqua, wlpes voluit extrahere et non potuit. Et tunc retrospi (110v) ciens dixit: »O amphora, quid facis? non vis exire?« Que respondit: »Iam satis mecum lusisti i. przehrawala; jam satis est de illo ludo. Ego etiam tecum ludam.« Et sic amphora existens plena aqua sua grauedine intraxit in fontem wlpem et submersit.

Quare hoc dixi? Jam satis de peccatis ligastis ibi vobis in carnis-
priuio et lusistis cum eis, ut voluistis; ergo timendum est, ne uobis
dicat peccatum idem ut amphora wlpi: »Iam satis mecum lusisti«, et
demerget (!) te in infernum, ut amphora wlpem. Ergo confiteamini nunc
peccata vestra etc.

Tato verse je značně obsírnější než dosud známá (mladší) verse, kterou (z rkp. vratislavské univ. knihovny IV. Q. 126) uveřejnil Brückner v Archiv f. sl. Phil. XI. (1888), str. 471, shoduje se s ní však ve všech podstatných rysech proti české versi rkp. Hradeckého. Zejména zajímavé je spojení bajky s příslovím dosti té hry, po němž v naší bajce není ani stopy.

Moralisace vratislavské verse (Ita multi ponunt eis peccata post tergum, quia ad caudam ea ligantes, sed non ponunt ea ante oculos, ut de eis vellent penitere, quae eos in tantum aggravant et ultimatum post se trahunt et submergunt in inferno) zdá se poukazovati, že ani v její předloze nebyl detail, charakteristický pro znění rkp. admontského, že si liška přiváže džbán na krk, když chce nabírat vodu (že není původní, ukazuje hned následující respiciens).

Pro zjištění původu české bajky nemá ani tato verse bezprostředního významu; Quadragesimale vzniklo v osmdesátých nebo sedmdesátých letech XIV. stol., snad ještě za života Karla IV., v Praze.¹ Vidíme však, že možnost nalezení přímého pramene bajky není tak nepravděpodobná, a kde asi třeba hledat.

Zeyerův „Zpěv o pomstě za Igora“.²

Napsala Janina Viskovataja.

»Zpěv o pomstě za Igora« byl po prvé vytištěn v r. 1882 v »Lumíru«. Kdy jej J. Zeyer napsal, přesně říci nelze; ve vydaných jeho dopisech a ve vzpomínkách na něho se nic o něm nepřipomíná. Pravděpodobně jej napsal r. 1881 brzy po návratu z cesty do Ruska. S pověstí o pomstě Olgy se mohl Zeyer seznámiti již z českého překladu ruského letopisu, jež pořídil Erben (1867), ale Zeyer jistě četl i ruské prameny. V jeho knihovně jsou tři knihy, v nichž jest pověst o Olze: Ф. Гилля-

¹ O tom podrobněji při jiné příležitosti.

² Spisy Julia Zeyera, Poesie. Šesté vydání 1929.

ровъ »Историческія и поэтическія сказанія о русской землѣ« z r. 1872; příloha k časopisu »Мірской Вѣстникъ« z r. 1862 »Святая блаженная великая Княгиня Ольга«; И. П. Хрущовъ »О древне-русскихъ историческихъ повѣстьяхъ и сказаніяхъ«, Киевъ 1878. Studium textu »Zpěvu« mimo to ukazuje, že Zeyer patrně používal i jiných pramenů, na př. knihy E. V. Barsova »Причитанья Сѣвернаго края«, Moskva 1872, i jiných, hlavně letopisů. V Lavrentěvské recenzi je na př. část o pomstě Olgy nadepsána: »Мщеніе Ольги« a Zeyer svou báseň nadepsal »Zpěv o pomstě za Igora«.

»Zpěv« se skládá ze šesti částí napsaných blankversem. Osnovou »Zpěvu« jest ruská letopisná pověst o tom, jak Olga pomstila na Drevanech Igora. Její obsah je všeobecně znám. Základní její prvky jsou v básni Zeyerově zachovány. Ale »Zpěv« není překladem ruské pověsti do češtiny, Zeyer z ní čerpal jen motiv ke své básni, jež lyrickým elementem, živostí a barvitostí líčení je zcela vzdálena suchého, stručného, epického popisu ruského letopisného originálu. Poněvadž je ruská pověst pouhou osnovou Zeyerovy básně, Zeyer se nikterak nesnažil o přesný překlad; spisovatel není tu překladatelem, nýbrž samostatným tvůrcem. Bohatá fantasie básníkovy obestírá celé dílo svěžími barvami, živě malující vnější okolnosti událostí; poetické detaily některých částí vykládá po svém, uchyluje se někdy od pověsti, vnáší sem jiné ruské motivy odpovídající autorovým zámyslům. Pod perem Zeyerovým ožívají letopisné figury, vytvářejí se nové osoby. Stručná slova osob v pověsti jednajících proměňují se v oživenou řeč a z jejich dialogů vznikají vnější popisy jejich duševních zážitků.

Zeyer se nesnaží rozšířit děj pověsti tvorbou nových významných momentů na základě daného motivu. Spokojuje se dějem, jaký je v pověsti. Svými rozměry »Zpěv« značně přesahuje letopisnou ruskou pověst, ale toto rozšíření se týká popisu a řeči, jím se rozmnožují menší epizody, vnesené v hlavní děj díla. Cítíme, že básníka vábila mnohem více krása formy slovesné než propracování a rozvinování thematic po stránce vnitřní, rozmanitost dějů a psychologie nebo analyza citu. Proto i duševní stavy hrdinčiny vyjadřuje Zeyer hlavně způsobem její řeči, v hořekování atd.

Po stránce slohové jest Zeyer osobitý; daný ruský motiv zpracovává v duchu ostatní vlastní tvorby, vnášeje do něho mnoho elementů subjektivních. Tak epický charakter pod perem Zeyerovým místy úplně zmizel. Básník vzal sujet z hloubi minulosti, hlavní jeho fabuli zachoval, ale jazyk, styl a charakter »Zpěvu« někdy ukazuje k epoše romantismu, ba i moderního sentimentalismu. Možná, že Zeyer původně zamýšlel vypracovati své dílo v duchu a stylu ruských lidových bylin; důkazem této domněnky by byl zvláštní rozměr »Zpěvu« a užívání ruských lidových epithet, způsob lidových hořekování (причитаній), ale Zeyer ne-

mohl se nedati zvábiti krásou slova, a na druhé straně přenést ducha a styl ruského národního výtvoru na uměleckou půdu jazyka jiného by dovedl jen ten, kdo se hluboko sžil s oním národem a pronikl v jeho duši.

A tu se Zeyer v nadšení pro barvitě líčení podrobností nevyrovnává s dobou, z níž vzal svůj námět. Obrazy idylicko-sentimentální neodpovídají někdy duchu oné doby, tak na př. popis jízdy Olžiny, kde dívky popohánějí koně polními květy:

»Každého z těch koňů štíhlá panna,
vysoká a vlnadná jako bříza,
za zlacenou, volnou uzdu vede,
pohání ho prutem plným květů« — (str. 109);

nebo scéna, jak Drevané přicházejí k Olze s osudnou plačí daní:

»útlé děti nesly v klecích z prutů
celá stáda polapených vrabců...
Za dětmi zas přišly lepé panny,
hlavy měly kvítím ozdobené,
na ramenou bílé holubice
seděly jim, tiše broukající.« (str. 122).

Možná, že básník úmyslně užívá těchto idylických obrazů, aby tím jasněji vystoupil kontrast s krvavým činem Olžiným. Je tu zřejma jedna z vlastností Zeyerovy tvorby, ostré barvy bez přechodných polostíňů. Na druhé straně básník usiluje proniknouti Olžiny činy a pochopiti je i jejich mystický význam hlouběji, než je tomu v ruské pověsti. Přistupuje ke zpracování svého námětu z minulosti, Zeyer pravděpodobně poznával a studoval ty obyčeje Slovanů, jež se týkaly krevní msty a pohřbívání. A tu zdůrazňuje vnitřní smysl pomsty Olžiny.

Počínaje svůj »Zpěv«, Zeyer vynechává tu část pověsti, jež jedná o příchodu Igorově do země Drevanů i o jeho zavraždění a přenáší děj přímo do Kyjeva. V letopise je krátce napsáno: »Вольга же бяше въ Кіевѣ съ сыномъ своимъ съ дѣтскимъ Святославомъ . . . воевода бѣ Свѣнелдъ . . .«;¹ Zeyer začíná vylíčením místa, jež jakoby v předtuše blížící se tragické události je chmurné:

Hustá mlha leží nad Kyjevem,
krvavě zapadá v sněhu slunce,
pošmurně se dívá zlatý Perun,
jehož hlavu obletují vrány...« (str. 87).

»Bílá labuť Olga« se dovídá, že »Drevané, odvčci nepřátelé Kyjeva a jasných jeho knížat«, zabili jejího muže a zakopali jej do země bez náležitých obřadů. Tento název »Drevané, odvčci nepřátelé Kyjeva«, je přejat Zeyerem pravděpodobně z knihy Chruščovovu, v níž v pověsti o Kyjevanech a o Drevanech se píše: »Соперничество между ними было исконное и вполне

¹ Полное собр. Русскихъ лѣтописей, изд. Археогр. Ком, Т. I. Лаврентьевская лѣтопись. СПБ. 1846. Стр. 23.

законное» (str. 110). Na téže stránce Zeyerova exempláře jsou podtržena modrou tužkou slova »въ Кыевъ« a na okrajích jeho rukou poznamenáno: »původní psaní proto po česku Kyjev, ne Kijev«. Dále líčí Zeyer, jenž dobře věděl, jaký význam měly v životě Slovanů pohřební obřady, jak Igora pohřbili v široké stepi, kde nařiká divoký vítr, a jak se toulá jeho bludná duše s vlky. Kyjevané prohlašují Olgu svou vládkyní. Potom k zarmoucené vdově přicházejí plačící ženy a hořekují nad smrtí knížete. K tomu dal Zeyerovi pravděpodobný podnět Barsov, v jehož knize čteme: »... въ Россіи причитанія... всегда составляли существенную часть погребальнаго обряда;... въ сѣверныхъ русскихъ предѣлахъ они сохранились съ многими чертами эпическаго настроенія.... Погребальные плачи въ ихъ обрядовомъ значеніи проходятъ черезъ всю русскую исторію... Плачи считались необходимою принадлежностью тризны. »Се уже иду къ вамъ«, говорила Ольга древлянамъ: »да пристроите меды многи во градѣ, идѣже убисте мужа моего, да поплачуся надъ гробомъ его и сотворю тризну мужу моему« (Собр. рус. лѣт. л. 16)«. Toto upozornění se zmínkou o pláči Olžině mohlo působit na Zeyera tak, že vylíčil hořekování nad Igorem jako charakteristický rys v životě starých Slovanů.

Zeyer pozměnil slova hořekování z knihy Barsovy, ale ne tak, aby porušil všechnu podobnost s originálem; podobnost tato dá se lehko určití srovnáním textů. V lidovém nařikání se praví, že smrt přichází ve třech způsobech: v obraze mladé ženy, krásné dívky nebo »калики перехожей«; u Zeyera jsou též tři způsoby: tvar hladové ženy, chrabrého vojína-bohatýra a kupce. Když si všimneme blíže lidových hořekování, uvidíme, co mohlo dát Zeyerovi podnět k těmto změnám obrazů:

V ruském hořekování o smrti se mluví, že ona:

»Со синя-ли моря шла да все
голодная,
со чгста-ли поля шла да все
холодная«.

Vdova plačíc pro muže praví:

»Кабы видѣли злодѣйку смере-
тушку,

Мы бы ставили столы да ей
дубовые,

Мы бы слали скатерти да тон-
кобранныя,

Положили бы ей вилки золоченыя

Нанесли бы всякихъ ѣствушекъ
сахарныхъ

Наливали бы ей питица мед-
вянова.

стр. 3, стр. 46—52.

u Zeyera (str. 90):

Kdyby kruté smrti temný příznak
nenasytný, osudný a kletý
ve dvorec byl vešel v tvaru ženy,
shrbené a umořené hladem,
byla bych hned vystrojila hody,
celý Kyjev zaplavila medem!

Dále vdova hořekuje:

»Ты возьми, злодѣй-скорая сме-
ретушка,
Не жалѣю я гулярна, цвѣтна
платьца,
— — — — —
Я со стояла то даю да коня
добраго.«

стр. 4, стр. 62.

V textu Zeyerově (str. 90):

Kdyby kruté smrti temný přízrak
ve dvorec byl vešel v tvaru reka
— — — — —
s pestře tkaným rouchem,
byla by jej oděla má ruka.

Zmínka o »dobrém koni«, v ruských písních spojovaná s bohatýrem, mohla v Zeyerovi vzbudit představu »tváře reka«.

A konečně

u Zeyera (str. 90):

»Со двора возьми любимую ско-
тинушку

Золотой казны даю тиѣ по на-
добью,
Не бери только надежной голо-
вущки.«

Стр. 4, стр. 71.

Kdyby kruté smrti temný přízrak
ve dvorec byl vešel s tváří kupce,

— — — — —
byla bych jej přesýtila zlatem,
zkrušila jej k zemi šedým stříbrem,
perlami a tíží drahokamů!
Byla bych snad odvrátila osud
dadouc vše, krom toho, co mi
vyrval.

Zmínka o »zlatotой казнѣ« vzbudila představu kupce. Dále už básník tvoří hořekování Olžino sám; smrt nepřišla v těchto obrazech, nýbrž zlodějsky se skrývala v černém mraku, letěla za Igorem jako ohromný pták tak dlouho, pokud nevyrvala z hrudi hrdinovy duši.

Potom následují slova Olžina o jejím velikém hoři:

»Боле мѣй, о рости вzhъру к неби
jako hora, která zemi tíží,
боле мѣй, о ширеј jako oheň,
jehož jícen celá města hltí.
Zařvi hukem vzbouřeného moře
zavýj stádem nezkrocených vlků« — — (str. 91.).

V tomto monologu se objevuje psychologický základ, z něhož vyrůstá v Olžině duši touha po strašné pomstě a usmíření stínu milovaného muže. Její hoře je tak veliké, že ji může zničit a zlomit.

Potom přináší stará chůva hořekující Olze malého Svato-slava, připomínajíc jí tím její útěchu; vévoda Svěnelď k ní mluví o vládě, jež ji čeká, a o knížecí povinnosti, a konečně řecký kazatel jí připomíná její vtrů. Olga však jim nechce rozuměti a odpovídá, že je především vdovou po Igorovi, že první její povinností nyní jest pomstít vraždu manželovu a vrátit mu po nečestném pohřbu mír. Teprve až to vyplní, bude matkou, vlád-kyní a bude poslouchat o neznámém Bohu, jenž přináší odpuštění. V ruské pověsti se nemluví o kazateli, ale tato epizoda je v pověsti o Olžině pokřtění. Tu je zajímavá podrobnost: u Zeyera chůva, jež Olze přináší syna, říká jí, aby si vzpomněla, jak žila

»v Pskově, v starém hradě svého otce«, v letopisné pověsti se nic nemluví o původu Olžině, ale v knize »Святая блаженная великая княгиня Ольга«, která je v Zeyerově knihovně, se praví: »По преданіи великая княгиня Ольга была родомъ Псковитянка« (стр. 1).

Druhá část »Zpěvu« se začíná líčením jara nad Dněprem. Olga ještě silněji pocituje své hoře, pohružuje se do vzpomínek na první setkání s Igorem v lese:

»Vzpomněla, jak tenkrát Igor zblednul
divou vášní, velkou, náhlou láskou,
když ji uzel — — — — (94)

— — — — —
Po prvé tak byl ji viděl Igor,
lově kolem hradu — — — — — (95)

V knize »Святая блаженная великая княгиня Ольга« se praví: »Князь Игорь, охотясь однажды въ густыхъ лѣсахъ вблизи Пскова, встрѣтилъ юную Ольгу и плѣненный ея умомъ и красотой, поименовалъ ее своею супругою.« (стр. 1).

Dále u Zeyera vytrhuje Olgu z myšlenek zpráva Svěneldova o příchodu drevanských poslů. Olga se ovládá a přijímá je s vnějším klidem. Následují dlouhé řeči poslů, návrh Olze, aby se provdala za knížete Mala; do těch řečí vložen téměř doslova překlad slov drevanských poslů v letopise.

V letopise:

»Мужа твоего убихомъ, бяше
бо мужъ твой аки волкъ, восхи-
щая и грабя,

— — — — —
а наши князи добри суть, иже
распасли суть Деревьску землю;

— — — — —
да пойдѣ за князь нашъ за Маль«
(стр. 24).

U Zeyera (str. 96):

»Ubili jsme proto muže tvého,
proto, že jak vlk nás napad' dravě,
v porobu nás uvrh', těžké daně

— — — — —
Zorala nám zem knížata naše

— — — — —
Nuže, promluv, bílá labuť Olgo,
jestli Mala přijmeš za manžela«.

U Zeyera jest mezi posly bratr knížete Mala, který Olze vypravuje o zázračné lodi, na které pojedou, svolí-li ke sňatku s Malem.

Zde poetická fantasie Zeyerova vkládá v ústa mladého Drevana příběh o čarovném stromě, z kterého byla loď zhotovena. Bratr knížete slibuje Olze báječnou cestu za zvuků písní a houslí.

Olga poslouchala posly s vnějším klidem, ale pod tímto klidem se tajila bouře — osnovala u sebe plán pomsty. Odpovídá poslům:

»Pláčem nevzkřísím již svého muže

— — — — —
Mal ať je mi chotěm!

Chťc vás dokážu, jak jej si vážím«. (str. 100.)

Je to ohlas slov v letopise: »Люба ми есть рѣчь ваша, уже мнѣ мужа своего не кресити; но хочу вы почитити наутрѣя предъ людьми своими.« (стр. 24).

Podle letopisu Olga říká poslům, aby se nechali přinést na lodi, na níž přijeli. Cesta po suchu na lodi byla projevem veliké úcty, a to bylo již dostatečnou příčinou, aby neodmítli. Zeyer uvádí ještě druhou příčinu cesty lodi po suchu: Olga praví, že by ráda viděla loď zhotovenou ze zázračného stromu. Dále následuje epizoda se zasypáváním živých Drevanů v jámě; podle letopisu ji Olga přikázala vykopat zvláště pro hosty, kdežto u Zeyera je neobyčejného původu: vytvořila se pádem mlatu Perunova, jenž se hnál za vzbouřenými běsy. Podle letopisu se Olga táže Drevanů: »Добра ли вы честь?« (стр. 24) a u Zeyera: »Moji hosté, jak se hod vám líbí?« (str. 102). Vypisuje podrobnosti této epizody Zeyer úmyslně zesiluje dojem ukrutnosti Olžiny; Olga mluví o odsouzených:

»zasype je těžkou, černou hlinou,
vlastní krev ať zalije jim hrdla
chlebem buď jim dusící je hrouda,
moje kletba při tom kvasu hudbou!
Důstojné to body milým hostům!« (str. 102).

Této epizodě dává Zeyer zajímavý smysl ve spojení s pohřebními obřady Slovanů. Olga vyzývajíce stín Igora naznačuje, že tu přinesla za něho obět matce-zemi, chovající jeho popel:

»Přinesla jsem za tě zemi obět,
syře zemi, věrné naší matce.« (str. 103).

V letopise se o tom nepraví nic.

V třetí části Zeyer vypisuje událost, jež je v letopise, o upálení druhého poselství Drevanů v lázních, vnášeje při tom do vypravování celé girlandy poetických podrobností o prostředí i o ději. Ale i tu podtrhuje promyšlenou mstivost Igorovy vdovy. Před strašným trestem se snaží ukázat svým zajatcům, jak je život krásný, slibuje jim krásné otrokyně, hudbu i vonné masti a oleje. I tomuto aktu msty příkládán Zeyerem zvláštní smysl.

»Přinesla jsem obět za Igora.
Obřad pohřební jsem vykonala
věrně, jak na jeho vdovu sluší.« (str. 108.)

Při obou těchto aktech pomsty Zeyer zachovává v hlavních rysech údaje pověsti. Ale zatím co pověst podává oba ony fakty prostě jako Olžinu pomstu a vůbec se nedotýká vnitřního jejich významu, Zeyer ukazuje na zvláštní mystický smysl trestu, smysl, jenž jest od aktu msty oddělen. Ze slov, která Olga promluvila, je zřejmo, že nejednala náhodně zamýšleje toliko pomstít se, nýbrž že volila ten nebo onen způsob trestu vědomě, majíc na zřeteli, aby jím vyplnila obřad vynechaný při pohřbívání svého muže a aby tak usmířila jeho duši.

Tento pohanský význam způsobu každého trestu samozřejmý Olžiným vrstevníkům byl už úplně nesrozumitelný křesťanu — letopisci, jenž pověst zapsal. Tak se význam těchto obřadních aktů ztrácel a do pověsti přešla toliko suchá zpráva o samotném faktu bez jeho vnitřního podkladu.

Kotljarevskij¹ praví, že v pomstě Olžině je možno viděti obřadní stránku: «...душа его (т. е. Игоря) требовала не только мести, но и успокоительной погребальной почести и жертвы и это-то, кажется, руководило поступками Ольги: пословъ древлянскихъ она приносить въ жертву неумиротворенной душѣ своего погибшаго мужа, справляя надъ ними заживо религиозные погребальные обряды.» Bylo by třeba rozhodnouti, přejal-li Zeyer tento smysl trestů Olžiných z Kotljarevského, nebo vynesla-li nejdříve jeho intuice sama z hloubi věků onen vnitřní smysl a hledal-li teprve potom vědecké ověření své myšlenky. Obraz Olgy, jak jej vytvořila tvůrčí mysl Zeyerova, mohl způsobiti, že básník našel smysl trestů bez závislosti na vědeckých faktech. Horoucně milující vdova, jež tesknila po zabitém manželu, jak je vylíčena u Zeyera, nemohla se spokojiti pouhou pomstou, která by nevysvobodila bludný stín jejího muže, zakopaného bez nutných obřadů. Láska zachvátivší celou bytost Olžinu musila hledati způsob, jak bloudící stín Igorův usmířiti. A to mohlo obrátiti Zeyerovu pozornost k formám trestů vymyšlených Olgon; to jej mohlo přinutiti, aby v nich hledal nutný obřadní smysl. Možná, že hledaje tento smysl básník se pro poučení obrátil k vědě, zejména ke knize Kotljarevského. Ale ještě pravděpodobnější je, že tato práce byla Zeyerovi již známa; svědectvím toho je další výklad »Zpěvu«, ve kterém básník vyjadřuje myšlenku o Olžině vyplnění pohřebních obřadů — na počest Igora — paralelně s pomstou. Jak zakopání do země, tak spálení zesnulého bylo obyčejem Slovanů-pohanů. Oba tyto způsoby pohřbívání vykonává Olga s Drevany; při zakopání do země je účastna i tradiční loď, nezměnitelný atribut pohřbívání významného nebožtíka.²

Ve čtvrté části »Zpěvu« se vykládají události podle pověsti, ale s četnými poetickými doplňky. Vypravuje se o cestě Olžině k Drevanům. Mal slavnostně vítá Olgu a sděluje jí, že nad Igorem je již nasypána mohyla a na ní že již rostou stromy. Olga se u mohyly oddává zoufalému hoři; na to vybízí, aby se veselili, pili a tančili kolem Igorova hrobu na jeho pamět. Zeyer uvádí způsob tryzny, jaký byl u Slovanů a z kterého je zřejmo, že Olga promyšleně pokračuje v pohřebním obřadě, jenž nad Igorem nebyl vykonán.

¹ А. Котляревскій: Погребальные обычаи языческихъ славянъ, Москва 1868, стр. 117.

² Свидѣтельство ибнъ Фацлана и др. А. Котляревскій: Погреб. язык. слав., стр. 64—65 и др.

»Ольга приказываетъ своимъ
отрокамъ пить на Древлянъ за
смерть или на смерть имъ, по-
добно тому, какъ при погребе-
нн живые пьютъ прощальную
чашу за мертвого и выливають
ее на могилу« (Kotljarevskij, str.
117).

U Zeyera (str. 112):
»Plňte číše!... Reje, chorovody
vedte kolem Igorova hrobu,
pijete na věčnou mu, slavnou pamět!
— — — — —
Olga sama naplnila číši
sladkým vínem, podala ji Malu.
Třikrát Mal ji vylil na mohylu.«

Nastává šumný kvas, za něhož se Mal ptá Olgy na své
posly a mladšího bratra. Olga odpovídá záhadnými slovy a její
družina se vrhá na opilé Drevany, které pobíjí. Tehdy na Igo-
rově mohyle, jak vyžaduje obřad, Olga zabíjí i devět překrásných
sester Malových.

Spálením a tryznou se u Slovanů ještě neskončily povin-
nosti živých k zemřelým. Bylo ještě nutno opatřit zesnulého pro
záhrobní život vším potřebným, jak náleželo k pohřebnímu ri-
tuálu. To skutečně učinila Zeyerova Olga; opatřila ho i otroky,
vojskem a krásnými dívkami, jak praví Malovi:

»Slavila jsem za Igora tryznu,
přinesla jsem raby, koně v obět,
bez čísla jich leží pod mohylou,
Poslala jsem Igorovi reky,
aby sám nebloudil osířelý.
Devět panen na chlumu tam leží,
bílých jako sníh, ty poslala jsem,
aby Igorovi mohly sloužit.
Duše jeho je teď usmířena.
Nyní vzhůru! Korostěn nás čeká! . . .« (str. 117.)

Kotljarevskij o tomto momentu pohřebního rituálu píše:
»Какъ сжигали, такъ и хоронили покойника не одного, но
вмѣстѣ съ нимъ его жену, рабовъ, коней и вообще скотъ,
оружіе, утварь — словомъ все, чѣмъ пользовался въ жизни
покойникъ и въ чемъ онъ могъ по народнымъ понятіямъ
имѣть нужду по смерти« (str. 60). »Надъ могилой вождя
избиваются древляне, какъ рабы, приносимые ему въ жертву
и назначенные на служеніе его посмертному существова-
нію« (str. 117).

Podle Zeyera raněný kníže Mal uniká do Korostěnu, kde
obyvatele uvědomuje o zradě a varuje před pohromou hroící
městu; podle pověsti (»Святая блаженная великая княгиня
Ольга«) to udělali někteří z Drevanů, jimž se podařilo při
vraždě přehrnouti. A zde čteme: »Коростенцы затворили
ворота и приготовились къ упорной оборонѣ«; a u Zeyera:

»S rykem zavřely se města brány,
zbraně chopil všechen lid se věrný
přisahaje brániti se chabře.« (str. 118.)

V páté části se vypravuje shodně s letopiscu pověstí a
s pověstí »Святая блаженная великая княгиня Ольга« o dlou-

hém obléhání Korostěnu a o lstivosti Olžině při jeho vypálení; Zeyer tu místy z pověsti přebírá doslovně.

V pověsti Olga praví:

»Для чего вы не хотите покориться мнѣ? Всѣ ваши города уже давно отворили мнѣ ворота, и жители ихъ мирно обрабатываютъ свои поля. Заплатите мнѣ дань, и тогда я возвращусь въ свой Кіевъ (стр. 7).«

U Zeyera:

»K čemu chcete dále se mi bránit, k čemu krev prolévat, hladem hynout?»

Celá vaše země jest již mojí, platí daň a žije opět v míru, role svoje vzdělává i sady jako dříve — — — — —
Přijďte též a smluvíme se k smíru« (str. 119).

Podle pověsti Drevané jsou hotovi Olze se pokořit podle jejího přání; Zeyer však se od originálu odchyluje a odmítavými slovy Drevanů kreslí Olgu, jak jej zajímala, ztělesnění strašné pomsty:

»Nechceme se v milost tvoji dáti, vítězně jsme posud odráželi vojsko tvé, a bozi spásy pošlou pomoc nám. My víme, že se pomstít, krutě pomstít chceš za svého muže, víme, že máš kámen místo srdce v bílých nadrech, víme, že jsi vlkem, který ženy naše, malé děti sdávit chce a napájet se krví« (str. 119).

Ale Olga slibuje, že se mstít nebude, její msta že je skončena. Podle pověsti potěšení Drevané nabízejí Olze daň — zvířecí kůže a med, a také u Zeyera Drevané se nabízejí:

Rádi zaplatíme daň, již žádáš,
silné raby, útlé otrokyně

— — — — —
zlatý med a vosk a měkké kůže (str. 121).

U Zeyera Olga odmítá daň Korostěnců litujíc jejich chudoby a žádá, aby přinesli z každého domu ptáky, které prý sváže zlatou nití a odveze do kyjevských sadů pro radost svému synu. Radující se obyvatelé posílají s ptáky své děti a dívky a Olga je laskavě vítá slibujíc poslat večer Korostěnu poslední pozdrav. Následuje známá epizoda s vypálením města pomocí darovaných ptáků; u Zeyera je na tomto místě zase mnoho živých poetických podrobností. A konečně Olga uspokojená posledním aktem msty rychle ujíždí od Korostěnu ke Kyjevu a hořící město svítí jí na cestu.

Šestá a poslední část líčí Olgu už v Kyjevě, kde se věnuje povinnostem k synu a k národu a otvírá srdce novému učení, jež je zcela jiné než to, co byla právě dokonala.

Básníka vábí v pověsti hlavně postava Olgy. To se jeví jasně již na začátku »Zpěvu«. Básník se zajímá jen o ty momenty pověsti, kde vystupuje Olga, a nechává nepovšimnutou onu část letopisu, ve které se vypravuje o zabití Igora; o něm

mluví zcela stručně. Hlavní ideou Zeyerovou bylo podati obraz úžasné silné vášně, cele uchvátivší duši ženy. Vábily jej zvláště neobyčejné ženské povahy zachvácené neomezenou vášní, ať to je láska či nenávist. Na tento rys Zeyerovy tvorby dávno obrátili pozornost čeští kritikové. Proto mu odpovídala neobyčejně postava Olžina, nemilosrdně a vášnivě mstící smrt muže a právě tak horoucně oddávající se křesťanskému náboženství; z pověsti převzal jen mstící se Olgu, ponechávaje její ostatní části jen za základ, na kterém rozvíjel hlavní myšlenku.

Ruská epická pověst nic nevypravuje o lásce Olžině nebo o její nenávisti. Olga se mstí vrahům svého muže, poněvadž se to pokládalo za obyčej, ježž obejítí bylo nemožno; bylo to pochopitelné jejím současníkům, tak že v tom nemohli viděti nic zvláště příšerného. Je udivovala jen lstivost, se kterou Olga tak snadno Korostěn vypálila. U Zeyera všechny činy Olžiny vyrůstají z veliké lásky k Igorovi, jež vzbuzuje právě tak nezměrnou touhu po pomstě, a oba tyto její city se v ní spojují v jedinou podivuhodnou, mocnou vášeň, před kterou mizí a do pozadí ustupuje vše ostatní — i cit matky i povinnost vládkyně i hledání nové víry. Olga žije jen touto dvojí nerozdílnou vášní, zůstalo jí jen jedno — dát pomstou mír duši mužově, vykonat pohřební obřady. Zeyer všude podtrhuje ukrutnost Olžinu přiváděje její mstivost do krajních mezí; její vášeň se stala silnější než ona sama a může pohasnouti jen tehdy, až pro její projevy nebude žádného podnětu. To Zeyer důsledně provádí do konce.

Vražděním Drevanů na mohyle Igorově vyplnila vše, co mohla udělati pro stín milovaného muže; láska jest uspokojena a Olga touží po míru, po rodném kraji, po synovi; s upřímnými slzami říká Drevanům:

»Dopřejte mi návrat v milý domov,
dolétnout chci v Kyjev jak ti ptáci,
kteří v slunné kraje, šťastní, táhnou!
Snivě zasvítilo Olze oko,
slza chvěla se na temné řase,
tekla pomalu a padla k zemi.« (str. 121.)

Ale plamen pomsty ještě hoří a Olga se nemůže vyrovnat se svou bezuzdnou vášní; Korostěn musil býti vypálen a tím okamžikem touha po pomstě přestala ovládat její bytost.

Poslední část »Zpěvu« zachovává hlavní ideu díla a je svědectvím, že se básník neřídil jen pověstí. Tuto část vytvořil jako závěrečný akord v činnosti své hrdinky. Její vášeň uhasla a Zeyer vytváří její obraz nyní zcela jiný, tichý a klidný obraz milující matky, starostlivé kněžny-vládkyně, otvírající srdce pravé víře:

Nejněžnější byla synu matkou,
veleslavně vládla nad Kyjevem,
širý svět ji zove posud svatou. (str. 127.)

Přejímání starých sujetů a jejich zpracování nacházíme ve všech literaturách všech věků, a většinou se přejatý motiv zpracovává tak, že jen badání může objevit původní pramen. Zvláštěností Zeyerovy tvorby jest, že se nesnaží měnit ráz převzatého motivu a odlišiti jej od originálu; Zeyer motiv nejen přejímá, ale i obnovuje, snaže se při tom zachovati jak myšlenkové spojení s pramenem, tak jeho jednající osoby, místo, prostředí, dějový postup. Takto obnovené ruské motivy mají zvláštní význam. Ve velikém počtu případů sujety národních pověstí, apokryfů atd. byly známy poměrně úzkému kruhu lidí, kteří se zvláště zajímali o národní tvorbu; Zeyer s nimi seznamuje široké vrstvy českého obecnstva ne ve formě vědeckých studií, ale formou populárně uměleckou, a tak svým dílem vystupuje jako živá spojka mezi tvorbou ruskou a českou.

Archiv literárně historický.

XLII.

Masarykovy dopisy Leandru Čechovi.

Podává Miloslav Hýsek.

(Dokončení.)

14.

Suevia loď 1. IV. 78.

Tužkou psáno.

Měl jsem Vám, ctěný příteli, dávno k listu Vašemu odpověď; avšak zanesen jsa pracemi mnohými — obyčejná výmluva! řeknete — odkládal jsem až konečně nyní čas potřebný nácházím.

Jsem na Suevii lodi a pluji z Ameriky, kdež jsem si pro ženu svou zajel. T. j. obdržel jsem zprávu asi před 2. měs., že dojeť mám, že nevěsta moje nemocna. Já nechal všeho, a přišed v New York našel jsem věci tak, že jsem za několik dní po příchodu mém se oženil.

Co se mezitím ve Vídni se záležitostmi mými událo, nevím a tož Vám pramálo psati mohu. Arci tu zprávu Vám dávám, která pro mě význam veliký má.

Jsem blažen a nebojím se ve spolku se ženou, která mne rozumí, živobytí i na dále vytloukati.

Cesta byla mi prospěšná i co do sociologického vědění a poznávání. V Anglii se nezdržíme dlouho, ani ve Francii, spěcháme domů. Pojedeme Prahou, kde se den, s dva zdržíme.

Zatím s bohem!

Až byt nový miti budeme, povím Vám.

Váš

Masaryk.

Zatím III. Salmg. 10.

15.

Korespondenční listek.

Z Brna 1. Sept. 1878.

Milý příteli!

Potuluji se Moravou. 10. t. odpravím se do Vídně (III. Hauptstrasse 76). Habilitace byla mojí cestou do Ameriky odložena, tedy doufám, že v příštím letním sem. to bude, nyní se posud formality protahují. Listem se dozvíte více, až budu vědět, kam.

Vaš

Masaryk.

16.

Ctěný příteli!

4. 12. 78.

Byl jsem pracemi zanesen a proto jsem Vám nepsal a nyní mám práce ještě více: ředitel jednoho gymn. zdejšího mne právě včera naverboval, bych u něho supplemturu převzal; já tak učinil a tož se těším na vyučování v 2. lat z lat. a němč.

Mimo to mám 2krát týdně přednášky z filos. v privátní jedné společnosti dám (žen zdejších profesorův univ. a dcer) a budoucím týdnem mám začít s podobným ciclusem zase v jiné společnosti. Upříti nechci jsa dobře placen a nemohu, jelikož krůžek ten arranzován od prof. jednoho, jenž můj comisař jest v záležitosti docentské. Co se ostatně této týče, odevzdal jsem asi před 3. týhodny práci úplnou, a slíbeno mi, že co nejdříve věc uspořádána bude; čekám tedy.

Mimo to vše, dávám hodiny — tak, že jako otrok zaneprázdněn jsem.

Toť historie mého zevnějšího žití a vniterné řídí se dle tohoto. Co se asi v České filosofii činí? Nevím pra nic nečta novin a nemaje žádného styku s Čechy, jelikož ti známi, kteří tu posud byli, na venek se rozutekli.

Co tropíte Vy?

Až budete mít čas, pište mi.

Konečně, bych nezapoměl, budiž zpomenuto, že sřav manželský lepší jest než ten jiný; co Vy soudíte o tom?

Pozdravuje upřímně Vás

Masaryk.

Wien III. Hauptstr. 76.

17.

Milý příteli!

24. III. 79.

Nemoh jsem k listu Vašemu dříve, než teď, odpovědět, jelikož jsem s habilitací se trmácel; bohudík jsem všechno přestal a chystám se tedy k práci na nové dráze žití. Jelikož na prvních přednáškách

mnoho záležitostí, tož se musím vynasnažit; budu však v budoucím běhu přednášet: »Dějiny a kritika pessimismu« a zároveň se studujícími »Platonův stát« vykládat. První má přednáška na universitě — (minulou sobotu) — něm. se jí říká »Antrittsvorlesg« či lépe »Probenvortrag« —, jednala o: genesi platonova učení o anamnesi. —

Psali jste mě o novém časopise filos. a sice českém: zajisté by to krásné bylo — ale, myslím, že to nemožno z příčin mnohých. Bylo by dosti pracovníků samostatných? Bylo by dosti odběratelů? Myslím, že ne. K tomu všemu ale přičísti sluší, že Pražští páni neomylnost svou prohlašují napořád a tím se stává, že svobody myšlení u nás takofka již nestává. Ex ungue leonem: taže práce, která zde ve Vídni od faculty filos. za velmi dobrou prohlášena byla a na základě kteréž jsem se habilitoval, nelíbila se někomu v Praze — a neotiskli ji. Řekli mě sice, že »forma« není dobrá; avšak tomu forma nevadí, jemuž na věci samé záleží.

Proto bych, pokud radit smím, takto si umínil: nemohli byste nějaký řádný časopis, časopis to svobodný a neodvislý od kněží a. p. vynajíti, jenž by práce filos. uveřejňoval? Takto bychom půdu připravovali; neučinili bychom fiasko a filosofii hanbu a tepruv časem svým by časopis přesně filos. obstáti mohl a to tím lépe, jelikož, jak se podobá, za nedlouho universita česká v Praze bude.

Co se mně týká, chci pracemi svými vše možně věc podporovati, bohužel nemám peněz, bych takto snad výdatněji pro národ náš něco činiti mohl: Nebylo by to krásné, kdyby filosofie národ vzkřísila, národ, jenž první všech pro svobodu myšlení krév svou cedil — — Vy znáte poměry české lépe, hleďte by se s prací brzy začalo.

Nového nevím já nic. Co říkáte k Šemberově spisu: Libušin soud? Co slyšíte o věci v Čechách.

Zbude-li Vám času, tož mě pište, víte, že rád slyším, co se u nás děje.

Srdečný pozdrav Vám posílá oddaný Vám

(III. Hauptstr. 76.)

Masaryk

18.

19. V. 79.

Těším se, milý příteli, že snad předce nějaký list filosof. Čechové míti budou a doufám, že listem Vaším dobrý učiní se začátek. Milerád chci přispívati dle sil svých a sice, jak sami určili jste, výňatky z časopisů cizích a mimo to chci sem a tam kritiky psáti; dojdou-li k článkům původním — totiž v první hned době — nevím, jelikož jinými pracemi zanesen jsem skutečně přes míru.¹ —

¹ Týká se příprav k vydávání Lindnerova měsíčníku »Paedagogium«, jež vycházelo od října 1879 nákladem Urbánkovým.

Rád vydal bych habilit. spis svůj, avšak nedostává se mi času proto, že collegium mne paří; k tomu nesnesitelné »hodiny« — snad v prázdninách něco svedu. Českého bych rád něco napsal — ale ten čas, ten čas! Myslil jsem, že ve svém collegium najdu Čecha spůsobilého, jenž by mě to přeložil; posud však jen doufám maje, jak tuším, jen 1. Čecha.

Je Váš p. ředitel Dr. Lindner onen, jenž něm. logiku a. t. d. sepsal?

Kde bych nejlepší terminologii Českou co se filosofie dotýká našel? Jistě v Durdíkových spisech? Mám jen psychologii a dám se brzy do ní.

Před 14. dny stal jsem se otcem dcerušky, kterouž zítra pokřtíme; představíte si snadno, že jsem od té doby všelijakých měl a vystál starostí; teď však je vše dobro.

Česká universita snad brzy bude; myslím asi za 2 roky, jak se tu ze zdaleka doslýchám. Do Prahy dojde z filosofii Prof. Stumpf z Würzburgu: velmi hodný člověk a dobrý badatel (»Der psychol. Ursprg. d. Raumvorstellg«!); seznal jsem ho před několika lety, když v Hradci dlel v shromáždění přírodovědců. Snad nebudou Čechové naši proti němu brojit.

Znali jste nebožtíka Volkmanna? Já ho znám jen z psychologie jeho, (2. vyd.) která vad má mnoho, hlavně však v tom, že tak pohádkovitá jest nad míru a že nedbala literatury, ač zároveň dějinami psychologie býti chce.

Vyšel snad nějaký zajímavý spis český?

Co budete dělat v prázdninách?

Buďte zdraví!

Zdar Vám přeje Váš

Masaryk.

19.

Z Vídně 12. XII. 79.

Milý příteli!

Uznáváje úplně užitečnost bibliotéky filos., která by jaksi školou a přípravou byla, zasílám Vám seznam oněch spisů, které já dle mínění svého hodnými považuji k vydávání.

Povím Vám krátce, jak bych já věc osnoval a na jakém základě.

Prede vším budiž toho dbáno, že pro Čechy bibliotéka ta vychází a proto musí jen to nejlepší a nejpotřebnější obsahovati; z té také příčiny nevydál bych něm. filos. žádného mimo Leibnize, proto že každý Čech něm. čísti zná a tedy překladů třeba není; k tomu však ještě to připomínám — o čemž pravda delšího rozboru zde místo není — že něm. filosofie (mimo Leibnize) dokona pochybená jest a že tedy my z ní ničeho se nenaučíme dobrého: rozervanost něm. filosofie toho zjevným, tuším, dokladem.

Filosofové budtež chronologicky sestaveni a čísly opatřeni; vydávati se pak může, co právě k rukám máme.

Terminologie musí všem překladatelům byti společná: (držme se tedy Durdíkovy?)

Překlad, rozumí se, z originálů dělán bude; Kirchmannovy překlady ať nejsou vzorem, neboť jsou prašpatné; tak. n. p. je jeho překlad Humeův úplně neupotřebitelným proto že nemyšlným.¹ —

Co se mého spolupůsobení dotýká, tož bych časem to přeložil, co jsem červenou tužkou podškrtl. (Berkeley nemám zrovna v úmyslu.) Z Comtea učinil bych výtah v způsobu anglického výtahu Martineau sepsaným; tím by sociologie Comteova jedním svazkem byla přečeštěna. První můj příspěvek byl by Descarteův: discours de la méthode.² Chce-li někdo jiný něco z toho, co jsem si určil, zpracovati, vyvolím si rád něco jiného (i řeckého), bychom síly všechny využítkovali — Na zdar! —

Já měl za to, že posud v Hoře Kutné jste a proto nemálo jsem se udivil čta, že v Telči přebýváte; jaký pak nyní je poměr Váš k Paedagogium? Myslím, že Dr. Lindner sám česky neumí v té míře, by list ten vydával, že tedy Váš neb někoho jiného k redakci potřebuje.

Já jsem v prázdninách odstonal typhus: přílišným pracováním horečku jsem dostal, nervy zeslábly a typhus pak 8 týdnů v ústrojí burácel; posud jsem nesesilnil tolik, kolik k práci mé namáhavé bych potřeboval. Přednáším: system platon. filosofie a jsem s úspěchem svým spokojen. Pozoruji zde ve Vídni, že Čechové málou náchylnost k filosofii projevují: je to v Praze tež tak?

Durdík stane se, myslím, co nevidět ordinariem: žádali aspoň kritiky českých jeho spisův na mě a proto soudím, že ministerstvo ho povýsiti chce. —

Pište brzy, jak se máte a co děláte; zatím Váš srdečně a upřímně pozdravuji mnoho zdaru z té duše přeje.

Váš

Masaryk.

(Wien III. Hauptstr. 76.)

20.

Z Vídne 21. III. 1880.

K listu Vašemu, ctěný příteli, odpovídám, jak vidíte, brzy maje za to, že si toho přejete u věci tak vážné.

Předne, co o redakci dotčené myslím, Vám vyložím. Zajisté bych se v úřad ten rád zavazal chtěje sloužiti, seč jsem, narodu

¹ J. H. v. Kirchmann, »Eine Untersuchung in Betreff des menschlichen Verstandes« 1869.

² Přeložil však potom Dr. Jirí Guth; srovn. Guthovy Paměti I (1928) str. 195 sl., kde jsou otištěny Masarykovy dopisy, týkající se plánů, o nichž dříve korespondoval s L. Čechem.

našemu; nevím však dostojím li a to z příčin následujících. Co nejvíce by vadilo, nejsem jazyka materského tak znalým, abych dílo tak těžké náležitě vykonal jelikož vím, že práce taková znalce a mistra vyžaduje. Pomním-li n. př. že něm. bibliotéka filos. Kirchmannem vydávaná¹ chybami jen jen oplývá, zajisté na mysli ohabuji nechtěje, by převod náš takovým as byl. Teprův teď dal jsem se do studia češtiny systematického; posud zabýval jsem se s angličtinou toho dbaje, bych snad v Anglii neb Americe přednáseti mohl, kamž dojíti usiluji. Nyní tedy věnoval jsem se materštině i tu máje, ač slabou, nádeji, že do Prahy se dostanu. Za druhé: přednášky mé vyžadují času a práce a přitom jest mi posud hodinami sebe a rodinu vyžítí — věřte, že mnoho, mnoho mám práce. Konečně se dávám do tisku díla něm. — nevím tedy, zkrátka, vložíte-li úřad ten na mě tyto znaje poměry.

Kolik je spolupracovníkův a kteří?

Vyjednáváno již s vydavatelem kterým? Kdyby bylo vydavateli věci dbalého a milovného, věc poříditi by se dala penězi. Já n. př. znám studenta (— p. Jos. Penížek —) který by za levný peníz mnou jsa podporován to, co bych určil, překládal; darmo sto není, jelikož z toho žije. Přejde-li k tomu, zajisté s vydavatelem bych promluvil.

Co se týká monografií, tož souhlasím s dr. Lindnerem; sám učinil jsem začátek poslav před několika dny do Osvěty stať: »Sociologie a statistika, příspěvek k logice a methodice« — nevím však bude li Vlček spokojen češtinou mojí. Teď pracuji — takéž pro Osvětu — o článku: »O hypnotismu (magn. zvířecím)« o kterémžto předmětu zde v besedě přednáseti budu. Vlček psal, že rád články přijme, ač budou-li, prý, dobře upraveny stilisticky.²

Pokud znám poměry naše, potřebujeme dějiny filosofie; milerád bych strunenou knihu sepsal pomocí dotčeného p. Penízka, kdybych peněz měl. Četl bych 3. hod. collegium v kterémž, věc rádně promyslev, bych dějiny filos. od nejstarších dob až do nyníčka zpracoval docela samostatně a jak myslím pro Čechy i příhodně. Či mylím se domníváje se že byl kniha taková filos. naší prospěla? Prosím, řekněte mě, —

Prof. Durdík stal se konečně řadným; by tu na dních, jak mi řečeno, a lituji, že jsem s ním promluvití nemohl.

Kormoutí mě, že mezi Čechy taková nesnášlivost zhouževnatěla; u nás každý neomylným býti chce! Trvám, že nešťastná passivita politická tak smutně účinkovala; každý měl sebe za auctoritu a proto nesrovnáváme se. Dr. Lindner ostatně sám neomylnosti (tuším) hoví; aspoň nevím, proč mi z kritiky mé to, co kritikou bylo vyloučil aniž by byl o dovolenou ptal; proto se mě do Paedagogia psátí nechce boje se kusých svých článkův.³

¹ Philos. Bibliothek od r. 1868 v Berlíně.

² Vyšlo ve Sbírce přednášek a rozprav u J. Otty 1880.

³ V listopadovém čísle I. ročníku Masaryk uveřejnil referát o anglickém spise Alex. Baina »O výchování jako vědě«.

Ptáte se po novem! Z novin zvídate, že Čechové špatní jsou politikové; odučili se zajisté dlouhým svým zahálením práci a myšlení a proto ani u dvora ani u jiných stran politických vážnosti nemají. Jedinou bude spásou národu, pošle-li příštími volbami lepší poslance. Taktež jsem doslechl, že C l a m císaři protiven jest v takové míře, že i Čechové spojenci nepřízní tou trpí a že memorandum nikdy se neprovede.

Nemaje více, co bych s Vámi sdělil, tu k Vám vznáším prosbu, abyste rozložil si to, co jsem o redakci řekl; zajisté dle rady Vaší jednati budu věda, že věci lépe rozumíte, než já.

Uvidíme se v prázdninách?

Váš

Masaryk.

21.

V Kloboukách u Hustopeče Morava

13/7 1880.

Zůstanu přes prázdniny zde v Kloboukách: to Vám oznamuji, ctěný příteli, proto, byste buď sem zavítal aneb, kde se sejdeme, mě určil. P. Mrazík mě psal, že pro nemoc své choti sotva s to bude, by odešel.

Brno by snad nejlépe se hodilo pro schůzi naši? S potěšením mě však bude, dojdete-li na čas k nám — já již byl u Vás!

Pozdravuje srdečně

Masaryk.

22.

*Koresp. listek bez data¹: p. Leander Čech filol. v Zbraslavi
pp Rosice u Brna*

Ctěný pane!

Umluvili jsme se poněkud, že se v prázdninách někde sejdeme: Vy nemáte v Brno daleko, a tož přijdu já tam ve čtvrtek (3. srpna).

V Domě besedním, kdo z nás dříve přijde, sklepníku jméno a místo určí. Tuším, abychom se tam sešli k obědu. Já se pak odpravím k Třebíči, kamž mne několik známých pozvalo; myslím, že půjdeme pak Rossicemi a. t. d.? Jistý p. Všeťečka — znáte ho snad? — přijde teč na tože místo.

S úctou

Dr. Masaryk.

¹ Srovn. Jakub Všeťečka, Tomáš Masaryk v Třebíči, Padesáté výročí gymnasia v Třebíči 1921 str. 59.

23.

Z Baden u Vídně 2/9 81.

Milo mi slyšeti o Vás, ctěný příteli, že zdráv Jste i s rodinou Svou, že přečkali Jste pohromy rodinné dobře a že Jste na mne nezapomenuli.

P. Guthem¹ dovědeli Jste se o filos. jednotě a její záměrech: chtějí nejen časopis filos. ale i bibl. vydávati. Já slíbil, že učiním seč budu; pověděl jsem však, že nerád dávám se v práci rozkouskované, že tudíž do časopisu málem přispěju; dokonce pak k překládání zchází mi i trpělivost i zručnost. Nejméně pak uvázal bych se v úřad nějaký vydavatelský: chci raдеji po svém pracovati, jak a kdy mi libo. — Myslím že časopis filosofii v celku málo prospěje — aspoň známé časopisy něm. a jiné mnoho neprospívají; neříkám pravda, že by jich býti nemělo.

Kongres psychologů neučinil by mnoho pro psychologii: právě dnes nesnášejí se rozumy o prvkách psychol., k čemu pak kongresu? Bylo by však dobrým začátkem, kdyby se psychologové osobně seznamovali; ale kdo je dnes psychologem? Co by idělal psychiatrové, fyziologové? —

Do Prahy se dostanu: aspoň mi ministerstvo řeklo, že tam již v budoucím letním semestru jíti mám a že jsem proto do Černovic uprázdňených pro zimu nedošel. Nevím mám-li se těšiti či nic: co v novější době doslýchám a vidím nenaplnuje mne přílišnou radostí — uvidíme.

Spis můj o »Samovraždě jako hromadném zjevu moderní civilisace« byl bych Vám poslal v čas nevěda však o Vás ničeho, neposlal jsem a teď ho již nemám. Budete-li ho čísti zvíte oč mi běží: na psychologii chci budovati sociologii. Spis o samovraždě je concretním příkladem, jak se má sociologie pěstovati a tvoří s dílem theoretickým, jenž bohdá brzy vyjde, takorčka jeden celek. S úspěchem jsem spokojen: vědecké listy něm, angl a francouzské, i italské přijali mne velmi ochotně. Vyšloť právě letos spisův o samovraždě více — (4!) — a sice něm, franc. švedský a italský a proto pozornost k věci náležitě obrácena. Nakladatel můj mi říká, že co nevidět 2. vydání bude potřebno. Spis překládá p. Penížek do češtiny a doufám že asi o novém roce vyjde; i anglijský převod má vyjít.

Kdy pak asi se opět uvidíme? —

Vám i chotí Vaší se poroučí přátelsky

Th. G. Masaryk.

Bez data.

24.

Ctěný příteli!

Z milého přání Vašeho uctivě Vám děkuji. Přiřda do Prahy dám se do dějin filosofie a to hodlám přednésti v zimě dějiny filos. věku starého, v létě na to věku středního a budoucí zimou

¹ Viz poznámku k dopisu č. 19.

novověkou filos. Rád bych co nejdříve dějiny ty uveřejnil, aby studujícím filosofie hlavitá pomůcka nezcházela; proto všechny jiné práce mimo sebe pustím. Rozpracoval jsem sice přednáškami svými ve Vídni svou soustavu sociologie o 5 svazcích, to však počká s čas.

Slyšel jsem, že rádi by založili časopis filosofický a vybídli mne k spolupráci; ale však já všeho se sříkám maje na zřeteli větší práce své životní, jež stanovil jsem sobě a jichž já nepopustím. Spad Vy účastěnství mítí budete v práci té?

Dbáti budu tež překladův a doufám, že i ministerium až pozitivně v té věci mu předloží návrhy, podporovati bude tím způsobem českou snahu filosofickou; alespoň slibeno mi povšechně.

Dcerušky Vám přeu z té duše: i moje 3letá holčička Alice k srdci mému přirostla.

V Praze budeme bydleť na Smíchově Karlově třídě 22: povede li Vás něco do Prahy zajisté že k nám přijdete.

Pozdravuje Vás a celou rodinu Vaši

T. G. Masaryk.

(Až do 10./9. v Hrušovanech u Židlochovic na Moravě, od 10./9. v Praze.)

XLIII.

Netištěná báseň Svatopluka Čecha.

Podává Miloslav Hýsek.

Do prvního čísla nového časopisu »Máj«, které vyšlo 19. září 1902, napsal Svatopluk Čech verše »Na omluvu«, jež pak Čechův vydavatel Ferd. Strejček zařadil (ale s vročením 1903) do posmrtného svazku sebraných spisů »Poslední verše« (XXX. díl 1910). Laskavostí knihkuce O. Pyšvejce dostal se mně do ruky první rukopis této básně, půlarch kancelářského papíru, Čechem po obou stranách popsany a podepsany. První znění i s četnými opravami se od textu definitivního namnoze liší; báseň je nade-psána »Rýmovaná omluvenka« a má v závorce pod titulem dedikaci »Příteli Heritesovi« — znamená to, že verše jsou odpovědí na Heritesovu žádost o příspěvek pro nový časopis, který Herites redigoval. Pro způsob Čechovy tvorby nejsou tyto odchylky nezajímavé; uvádím je, a tam, kde básník zde provedl korekturu, jak ji známe v definitivním znění, dávám text původní do závorek; závorkami jsou označeny i jiné korektury v rukopise provedené. 1, 1: Toť také jedna tram-pota; 2, 1 Tvá síla snahy, nadšení; 3, 3 že (tobě, jaký v pravdě jsi); 4, 2 jenž časem ztrnul tkaný, 4, 4 chval přepjatých; 5, 2 tou (četou mnohohlavou); 6, 1 a 2 i z pouhých cetek (zevnějších) nicotných

tvé (tvorby) dílny (různých) lichých střepů. Vestrofe 5. má verš 3 v tištěném textu původní znění, jež v rukopise je změněno neb takových, v nichž zkřivil sám; po 6. sloce textu definitivního následuje v rukopise sloka pak vynechaná, již zde po straně zaškrtnutá a označená vypouštěcím znaménkem (0): Přec dál to jméno musíš nést — a tvářiti se skorem, — jak byl bys v pravdě (zbájeným) smýšleným — tím strašákem neb vzorem. Prvního verše této vynechané sloky Čech užil v prvním verši sloky následující, sedmé; nadepsal jej nad verš původní (psát dále s kličkou příslušnou); 7. 2 (to jméno) bez námitky, 7, 4 (do album) v alb spoustu; 8. 3 má několik škrťů: (bys poslal), (že musíš poslat), (bys poslal malý příspěvek), zde je malý škrtnuto a nadepsáno: řádek, ale opět škrtnuto a nový verš (bys přispěl řádkem jediným) konečně nadepsán tak, jak byl vytištěn. V poslední sloce 1 Však prázdno máš jen zoufalé, v 2. verši původní opuštěném, jak také vytištěno, je nadepsáno korekturou zapomněným; 3 tu (nezbývá než přispěti) třeba přispět alespoň, 4 tím aspoň (klatým) (sešlým) (omrzelým) zbylým jménem.

Ale původní odpověď měla býti jiná: před touto „Rýmovanou omluvenkou“ je v rukopise třísluková báseň „Omluvenka“, jejímž byla první sloka „Rýmované omluvenky“ prostým pokračováním. Básník však prvním veršem čtvrté sloky přešel do jiného metra a myšlenka v ní vyslovená ho zanjala tak, že ji rozvedl samostatně a nový titul s věnovací adresou dodatečně vepsal před tuto novou báseň. Ale tři první sloky před ní tvoří i takto lyrický celek.

Omluvenka.

Jest jako pohádkou,
že zpěvem zněla kdysi
sněť jiním pokrytá,
kde prázdné hnízdo visí.

A marně (hledáte) loudíte
květ (na vypráhlém) z vypráhlého luhu,
jenž stěží věří sám,
že odíval se v duhu.

Dost květů samoděk
kol kolem bujně pučí
(se svěžích haluzí) a svěžích větví houšť
(sto) stem písni stále zvučí.

Úvahy.

Dr. Bohumil Ryba: Dvě konsolace Senekovy a jejich prameny. (Facultas philosophica universitatis Carolinae Pragensis. Práce z vědeckých ústavů XIX. V Praze 1928. Stran 101, cena 18 Kč.)

Musili bychom jen opakovati slova úvodu autorova, kdybychom chtěli zevrubněji povědět, proč pramenné studium filosofických spisů Senekových nedošlo ani zhruba tak daleko jako obdobné zkoumání díla Ciceronova. Dr. B. Ryba osvětlil zejména vlastními výroky Senekovými jeho pracovní metodu, pro niž je vskutku charakteristické ono »concoquere«, které nalézáme citováno mezi doklady Rybovými (Ep. 84, 7). Při takovém způsobu práce, při vyvinutém rhetorismu a essayistické formě mravoučných traktátů Senekových je zjišťování jeho pramenů mnohem těžší než při encyklopaedických spisech Ciceronových. Neúplnost a nesoustavnost předběžných prací, nedostatek speciálního slovníku a indexů nedovolují dosud shrnouti částečné výsledky zkoumání v celkový obraz, o jaký se pro Cicerona pokusil K. Svoboda svou »Studii o pramenech filosofických spisů Ciceronových« (L F XLVI, 1919). Ale myslím, že to nebyly jen tyto nedostatky autorem v úvodě připomenuté, jež ho přiměly, aby se omezil na monografii o dvou Konsolacích, nýbrž že k tomuto rozhodnutí přispěla jeho nespokojenost s metodami a výsledky předchůdců. Snad i proto se rozhodl vyzkoušet si svou vlastní metodu na menším úseku. Lze to jen schvalovati, zvláště když si Ryba dovedl vybrati ze spisů Senekových ty, jejichž probádání je po stránce methodické i obsahové asi poměrně nejvděčnější.

Že se Ryba chystal snad původně na práci soubornou po způsobu Svobodově, tomu se zdá nasvědčovati I. oddíl jeho spisu, totiž »Přehled badání o pramenech Senekových děl mimo Konsolace« (str. 7—27). Dovolují si pochybovati, že by se byl autor zabral do otázek týkajících se na př. spisu De beneficiis, De otio nebo Listů k Luciliově tak důkladně, kdyby mu bylo šlo hned od začátku o pouhý přehled vykonané práce. Ostatně nadpis »přehled« nevystihuje rázu této kapitoly, je to slovo příliš nevinné. Ryba tu podává přísnou kritiku toho, co bylo napsáno o jednotlivých spisech, a ke kritice připojuje nejednou vlastní názor doložený výsledky pramenného studia. Viz na př. pěkný výklad o stopách vlivu Epikurova a Poseidoniova v Listech k Luciliově (str. 20—22). Otázce působení Poseidoniova na Seneku věnuje Ryba vůbec zvláštní pozornost. Významné knihy K. Reinhardta (Poseidonios 1921, Kosmos und Sympathie 1926) podávají docela jiný obraz tohoto filosofa, než jaký vytvořila poslední filologická generace. Ať se díváme na spor o Poseidonia jakkoli, v tom má jistě Ryba pravdu, že je třeba revise domnělých i skutečných ohlasů Poseidoniových. Budiž ještě řečeno,

že Ryba přijímá a pozoruhodně potvrzuje názor Reinhardtův nejen v I. oddílu, ale i v dalších kapitolách své práce. Z filosofických spisů Senekových chybí v »Přehledu« mimo Konsolace jen dva, totiž »De providentia« a »De brevitate vitae«. Nebylo o nich možno nic uvést nebo je aspoň připomenout pro úplnost?

Oddíl II. (str. 28—75) pojednávající o Konsolaci ad Marciam, útěšném spise, který Seneka napsal pro Marcii, dceru dějepisce A. Cremutia Corda, truchlící nad smrtí synovou, dělí se na 6 kapitol. V první podává autor obsahový rozbor spisu. Téměř ke každé myšlence může Ryba uvést paralelu z druhých dvou Konsolací Senekových, z Plutarchova útěšného spisu Ad Apollonium a vůbec z konsolační literatury. Již tím je čtenář přiveden na ony cesty, po nichž ho pak autor vodí v kapitole druhé, kde ukazuje, jak se vytvořila na jedné straně v populárních filosofických přednáškách a pojednáních, na druhé straně v cvičeních rhetorských škol anonymní konsolační tradice, závazná také pro Seneku. I Krantor, jenž měl svým proslulým dílem *περί πένθους* na utváření oné tradice mimořádný vliv, působil na Seneku jejím prostřednictvím, a nikoli přímo.

Tento výsledek neposkytuje arci mnoho naděje, že se podaří povědět o Senekových pramenech něco určitějšího. Ryba se však přece o to pokouší, a tak vlastně nadpis druhé kapitoly »Zařazení spisu do konsolační tradice« vztahuje se i na kapitoly následující. Označování kapitol je u Ryby jaksi důsledně nepřesné. Kapitola třetí pojednává nejen o »poměru k Ciceronově Konsolaci«, jejíž přímý vliv na Seneku se konstatuje v shodě s F. Münzerem, nýbrž zabývá se vůbec historickými příklady, jichž se dovolává Seneka, zvláště pak otázkou, odkud se vzal zvyk uvádět příklady z římských dějin. V polemice s A. Oltramarem, jenž vyšel ve výkladu tohoto zjevu od římské filosofické školy Sextiů, ukazuje Ryba jistě správněji na příkladové sbírky a na vliv školy rhetorské.

V kapitole čtvrté nadepsané »Společný pramen s Plutarchovým Paramythetikem« upozorňuje Ryba na shodu dosud nezaznamenanou mezi Senekou, ad Marc. 19, 5, a Plutarchem, ad Apoll. 15. 109 D, kde je v obou případech prováděn důkaz, že smrt není zlem, i když duše hyne. Ryba dospívá studiem těchto vztahů k názoru, že k tradici akademické konsolace Krantorovy připojil nějaký pozdější eklektik argumenty z pramenů epikurských. Sem vkládá Ryba úvahu o shodě mezi Krantorem (Cic. Tusc. III 12) a Epikurem (zl. 120 Usener), jež se projevuje v odporu k orthodoxné stoické apatheii, a vyslovuje dohad, že tu snad jde o dědictví Theofrastovo, na jehož útěšný spis *Καλλισθένης ἢ περί πένθους* Ryba právem upozorňuje. Konečně čteme v této kapitole ještě bystrou polemiku proti A. Brinkmannovi ve věci datování pseudoplatonského dialogu Axiocha.

V kapitole páté (Poměr k Chrysippovi a Poseidoniovi) je nejprve zcela stručně dovozeno, že Seneka nečerpal z odborných

spisů *περὶ παθῶν*, jaké psali Zenon, Chrysippos a. j. Daleko obsírnější, ale stejně negativní je revise domnělých ohlasů Poseidoniových. Opíraje se o K. Reinhardta, jenž se pokusil vyvrátiti velmi rozšířenou představu o hymnickém slohu Poseidoniově, ukazuje Ryba, že velebení kosmu v kap. 18 Konsolace ad Marciam, jež se pokládá zpravidla za poseidoniovské, nemá vskutku co dělat s Poseidoniem, nýbrž že je to rhetorická *ἐκφρασις*. Stejným stylem je zpracována v kap. 17 úvaha o cestě na Sicílii a Ryba spatřuje v ní, myslím, správně ohlas nějaké suasorie. Ale dohad, že se tato suasorie týkala zrovna Platona, pokládám za příliš nejistý. Ani závěrečné výklady eschatologické nejsou z Poseidonia. Podle Ryby je tu spíše pomýšletí na inspiraci ciceronovskou (*Somnium Scipionis*) nebo vergiliovskou (*Aeneis* VI), nebo ještě spíše na filosoficko-rhetorickou konsolační tradici. Eschatologický *τόπος*, jehož obměny v rhetorské škole Ryba zajímavě stopuje, ukazuje konec konců k Platonově Akademii. Stejně tak spojuje Ryba s konsolační tradicí a se Senekovým rhetorismem i ostatní místa, jež byla dosud pokládána za poseidoniovská.

V poslední kapitole tohoto oddílu zaujímá Ryba stanovisko k otázce Senekova poměru k populární literatuře filosofické. Ukazuje, že nelze mluvit o přímém vlivu Teletově. I tu jde o tradici, jejíž prvky sotva možno blíže určit. Za příkladem tvůrce kynické diatriby Biona šli příslušníci různých filosofických škol. Seneku nelze počítati mezi »diatribisty«. Kdo ho tak nazývá, rozšiřuje nepřipustně obsah pojmu, beztoho velmi nejasného. Aktuálními otázkami týkajícími se »diatriby« zabýval se Ryba velmi důkladně, jak svědčí neobyčejně bystrá kritika Gemollova pojetí apofthegmatu a polemika proti základním thesím Oltramarova díla *Les origines de la diatribe romaine*.

Předmětem III. oddílu (str. 76—91) je útěšný spis, který napsal Seneka pro svou matku Helvii a také sám pro sebe, prodlévaje ve vyhnanství na Korsice. I tu následuje po rozboru díla »zařazení spisu do literární souvislosti«. Pro úvod a vlastní útěšnou část platí táž konsolační tradice, kterou autor sledoval při Konsolaci ad Marciam. Více pozornosti věnuje tedy Ryba té části druhé Konsolace, v níž se dokazuje, že vyhnanství a strasti s ním spojené nejsou zlem. Ani tu nelze stanovit určitou předlohu, nýbrž nutno se spokojiti konstatováním filosoficko-rhetorické tradice. Jen výjimečně lze zjistiti přímý literární vliv. Tak se to pěkně podařilo Rybovi srovnáním ad Helv. 7, 5 se zlomkem Varronovým, citovaným Serviem ad Aen. VIII 51, který Ryba důmyslně zařazuje proti staršímu výkladu do nějaké satiry menippejské, kde Varro pojednal o vyhnanství. Jiný takový pokus učinil Ryba v kapitole čtvrté, v níž analyzuje Senekovu zprávu o dějinách Korsiky. Dohad, že Seneka čerpal z Varronových Starožitností, pokládám sám o sobě za pravděpodobný. Ale hypotéza, kterou Ryba vykládá výraz »ritus« v kap. 7, mne přes svou duchaplnost nepřesvědčila. Ne-

dovedl bych si vysvětliti, že Seneka nebo jeho pramen vynechali při domnělém krácení zrovna tak zajímavý zvyk, jako je »couade«. Ostatně soudím, že kdyby se slovo *ritus* vůbec nehodilo k tomu, co v našem textu následuje, že by ho Seneka neponechal při sebe nedbalejším krácení, resp. citování. A je-li možno je omluviti, není třeba *hypothes*.

V stručné kapitole páté se zmiňuje Ryba o vlivu populárně filosofických spisů M. Bruta na Seneku a odmítavě kritizuje několik pokusů zjistiti i v *Konsolaci ad Helviam* stopy filosofie *Poseidoniovy*. Tím se práce končí a následuje exkurs, dokazující proti opačnému tvrzení R. Ellise, že podvržená *Konsolace Ciceronova*, vydaná v Benátkách r. 1583, je vskutku dílem humanisty C. Sigonia (str. 92—94), a konečně francouzské *résumé* (str. 95—100).

Francouzské *résumé* sice podává přehled pozitivních výsledků Rybovy práce, ale přesto je škoda, že nenapsal i organického závěru. V něm mohla býti aspoň stručně charakterisována i třetí *Konsolace Senekova* (*Ad Polybium*) a hlavně měly tu být syntheticky podány poznatky methodicky důležité pro studium Senekova díla vůbec. Vždyť zdá se mi, že celá Rybova práce směřuje k tomu poučení, že je hlavně třeba otázku t. zv. »pramenů« u Seneky docela jinak formulovati, než se zpravidla děje. Ryba by byl jistě dovedl po svých zkušenostech promluvit k tomuto thematicu rozumné slovo. Ani index neměl chybět. Vyžadovala si ho analytická povaha tohoto díla, třebas nemá mnoho stránek. Kdo si nemůže přečísti celé práce, neučiní si ani z *résumé* a dokonce ne z obsahu představy o množství problémů, jichž se autor třeba mimochodem, ale vždy kriticky dotýká. Neudělá si té představy ovšem ani z přehledu, který jsme my zde podali. Samy nesčetné poznámky pod čarou obsahují množství cenných postřehů, oprav, podnětů a polemických šlehů. Bylo by leccíheš z toho škoda, kdyby to zapadlo bez ohlasu.

Svou prací B. Ryba znovu dokázal, že je vzácně bystrý analytik a rozený kritik. Jeho střízlivý a skeptický duch nesnese nevěcnosti a nejasnosti. Je-li Rybova sčítlost a informovanost o současném stavu vědy obdivuhodná, je snad ještě obdivuhodnější svědomitost, trpělivost a odvaha, s jakou dovedl proniknouti nejspolejitějšími otázkami starověké filosofie a rhetoriky. Dokladů, kde přirozený důvtip a ukázněná filologická erudice přivedly autora k definitivnímu řešení problému, mohli bychom uvést mnoho. Snad stačí ukázati jen ke kritickému rozboru textů týkajících se *apothegmatu*, který podnikl Ryba pro svou polemiku s *Gemollem*. Způsob, jímž si zde Ryba počíná, lze nazvati přímo mistrovským. Nic na této chvále nemění, že často jde o výsledek negativní.

Polemik je Ryba bezohledný. Nešetří autorit ani velkých ani malých. Ale myslím, že polemik, jenž zpravidla odchází z bojiště jako vítěz, nemusil by užívati tak často ironie. Vůbec se mi zdá, že se Ryba dává tu a tam strhnouti svým temperamentem dál

než je třeba. Dvakrát vytýká Senekovi »absurdnost«, ale, tuším, neprávem. Tvrdí-li (str. 59), že vyhnanstvím (exilium) nemohl být míněn v Konsol. ad Marc. 17, 5 Dionysiův pobyt v Lokrech, přehlédl, že právě Justinus, jehož se při tom dovolává, užívá o Dionysiovi v Lokrech výrazu exul (XXI, 2, 9). Ani v tom nedovedu spatřovati nic absurdního, že Seneka uvedl mezi příklady v Konsolaci ad Marc. 16 Lukretii. Do té souvislosti, v jaké ji uvádí Seneka, hodí se Lukretia dobře. E. Nordenovi se nepochybně křivdí poznámkou 4 na str. 27. E. Albertinimu vytýká Ryba (str. 49), že »nevnikl pod povrch struktury celého místa« (ad Marc. kap. 13 n.), ale ani jeho vlastní výklad není, myslím, o mnoho přesvědčivější.

Stil Rybův je střízlivý a jasný, ale ve snaze po zhuštění, konkrétním výrazu poněkud tvrdý. Zvláště nadbytku slovesných substantiv (na př. »nepřihlédnutí k výsledkům . . . umožnilo« — str. 48, nebo »nemáme ve vyskytnutí se stilistické nejednotnosti spatřovati . . . kritérium« — str. 62, a pod.) nelze nevytknouti. Zato korektura je neobyčejně pečlivá, z chyb, které zůstaly, sotva co stojí za zmínku. Na str. 59 ř. 9 je čísti XXI, 5, 2 místo XX, 15, 2 a na str. 86 ř. 2 quod m. apud. Nějaká chyba je též na str. 11 pozn. 3 v odkaze k Schanzovi.

Rybova kniha není jistě kniha zábavná. Nelze jí jen čísti, je ji třeba studovat, někdy dost namáhavě. Ale kdo ji prostuduje s porozuměním pro úmysly autorovy, shledá, že máme málo filologických knih, kde se problém řeší s takovou silou logiky a s takovou dávkou — vášně. Zní to snad paradoxně, ale je to kniha mládí. Mládí výbojného, dosud snad poněkud negativního, jak už mládí bývá, ale vždy poctivého a slibného. *J. Ludvíkovský.*

Ant. Salač-K. Škorpil: Několik archeologických památek z východního Bulharska. Rozpravy České akademie věd a umění. Třída I. Číslo 74. V Praze 1928. Str. 85 s 14 tab. autotypií.

Nelze říci, že by bylo v Bulharsku o archaeologii špatně postaráno. Již brzy potom, co pominul útlak nadvlády turecké, dostavil se zájem o antické památky této země, o památky tím zajímavější, že územím bulharským probíhala jazyková hranice řecko-latinská a že tu bylo a jest možno stopovati vývoj antické kultury od starých řeckých kolonií na břehu černomořském až do povlovného přechodu antiky v křesťanský středověk.

Smíme snad s oprávněnou hrdostí poukázat na to, že, jako v jiných oborech kulturní práce v obnoveném Bulharsku, tak i v tomto badání připadl veliký podíl badatelům našim, českým. Stačí vzpomenouti publikací Konst. Jirečka v Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen, imponující serie publikací V. Dobruského (Materiali po archeologijata na Bulgarija-Matériaux d'archéologie en Bulgarie) a bratří Hermenegilda a Karla Škorpilů. Od té doby vzali výzkumnou práci do rukou z největší části Bulhaři sami. Stačí uvést jména jako Bogdan Filov, Ior. Ivanov, Gavril

Kacarov, Ivan Velkov a četné publikační orgány, z nichž Izvestija na bulgarskoto archeologičesko družestvo (Bulletin de la Société archéologique bulgare), Izvestija na bulgarskija archeologičeski institut (Bulletin de l'Institut archéologique bulgare) a Godišnik na Narodnija muzej (Annuaire du Musée national de Sofia), stojí na výši opravdu mezinárodní.

Přes tento přirozený vývoj věcí nepřestala se ani potom o výzkum Bulharska po stránce archaeologické zajímat i cizina. Vzorným způsobem vydal veliké množství antických nápisů bulharských Ernst Kalinka (v Schriften der Balkan-Kommission, vydávaných Vídeňskou akademií. Abt. IV, 1906), v řadě studií, uveřejněných v Revue d'archéologie, probral četné památky bulharského původu G. Seure a nyní novou práci navazuje na čestnou naši tradici starší Ant. Salač. Jak organické je toto navázání, jeví se nejlépe tím, že práce, o níž referuji, je dílo společné s českým reprezentantem starší generace, Karlem Škorpilem, nyní ředitelem musea ve Varně. O práci se podělili tak, že materiál a jeho popis poskytl Škorpil, jeho výklad pak podává Salač.

Není ovšem možno v stručném referátě probíratí všech 29 památek, popsanych a vyložených v nové publikaci. Upozorňuji tedy jen na čísla nejzajímavější. Jsou to nejprve čtyři památky s reliefem t. řeč. thráckého jezdce, kterého S. s většinou badatelů pokládá za božstvo mrtvých. S. zjišťuje, že předmět, který drží jezdec v pravé, zdvižené ruce a který nebylo možno na dřívě známých reliefech rozeznati, je planoucí pochodeň. Dva první reliefs jsou dedikovány heroovi Paladeinenovi, dosud neznámému, jehož jméno vykládá S. od jména místního, na čtvrtém reliefu, votivní desce odesských lovců tuňáků (*θυνηται*) je kult jezdce-heroa Manimaza spojen s kultem Priapovým. Zajímavý je barbarsky primitivní relief č. 6, představující Dia s Herou, oba to typy domorodé, ne řecké, s nimbem, který ovšem nemá nic společného s křesťanstvím. Velmi důležitý je seznam efebů z Odessu (č. 8) z roku 215 po Kr., nejen bohatstvím jmen, ale i proto, že svým zachovaným praeskriptem pomáhá doplniti starší seznam v IGRR I. 1439, zvlášť jméno Velikého boha odesského, *Δεοζέλας* (místo *Δεοζέλατης*). Č. 11 poskytuje první nápisný doklad kultu Veliké matky bohů v Markianopoli, kde byl dosud doložen jen reliefs na mincích. Novým čtením nápisu z Anchialu (č. 14), nejpřístupněji publikovaného v IGRR I. 767, získává S. jména čtyř fyl v tomto městě. Z čestných nápisů registruji č. 16, k počtě císaře Claudia z Mesembrie, a číslo 17, věnovaný císaři Titovi v Odessu. Mezi 7 nápisy náhrobními jsou 4 metrické.

Nápisů latinských je mnohem méně, jen 5, ale dva z nich mají velikou cenu historickou: Č. 25, nový dozník katastru odesského, dokazuje pro dobu před posledním desítiletím II. stol. po Kr. příslušnost Markianopole k Thrakii, nikoli k Moesii, a č. 26, které již před S. publikoval Kacarov, dosvědčuje budování thráckého

limitu r. 155 (s nejstarším dokladem terminu *burgus*) a poskytuje přesné datum pro thráckou správu C. Iulia Commoda Orfitiana.

Popis památek je podán s vyčerpávající podrobností a jeho názornost je ještě podporována dokonalými reprodukcemi dokonalých fotografií a 12 faksimiliemi v textu. Komentář je snesen v takovém bohatství a s takovou svědomitostí, že jen velmi těžko jej lze doplňovat nebo opravovat.

Při č. 13 postrádám poznámku, že je zcela jistě psán na třikrát. Druhá část se počíná řádkem 9., třetí řádkem 18. Svědčí o tom nápadný rozdíl v tvaru písmen σ a ϵ : V první a třetí části jsou psána *E* a *E*, v druhé *C* a *C*. Toto poznání má význam i pro restituci textu, neboť pak je sotva pravděpodobná výměna ruk uprostřed slova na hranici řádku 8. a 9., jakou předpokládá Salačova restituce *Αὐρ[η]λι(ο)ς Ζ.* Svědčí proti ní i to, že toto jméno, není-li patronymikem, je na našem nápisu vždy zkráceno: *Αὐρ(ήλιος)*. Srov. ř. 8, 11, 15/16 (?).

Z vzácných a pochybných dokladů o kultu Matky bohů na půdě nynějšího Bulharska pokládá S. (str. 37 pozn. 1) za poměrně nejbezpečnější č. 197 v uvedeném díle Kalinkové. Ale tam běží nejspíše o Demeter. Doklad z AEM XV (1892), str. 214, č. 93 je totožný s dokladem v Izvěstija III (1912), str. 23, č. 20. Ve 4. ř. má být RA 1908 místo RA 1906, v ř. 5 jest při dokladu z AM XXXV (1910), str. 139 nn. škrtnouti slovo *mus*. (podle Filova v Klio IX. 253 n.).

V č. 18 ř. 1 bych spojoval *Ῥησκονπόρ[ε]ος* jako genitiv patronymický spíše s *Δίνις* nežli *Ῥησκονπόρ[ε]ος ἥρωι*, »duchu Rheskuporeově«.

Při č. 21 (náhrobek rodáka z Thyateiry v Markianopoli) mohl snad být uveden jiný zajímavý doklad styků Thyateiry s Moesií v L'Année épigraphique 1927, č. 77.

V transkripci č. 24 neodpovídá užití závorek na několika místech faksimilovanému originálu.

Termin *burgus*, po prvé doložený číslem 26, je zachován úplně v několika nově objevených exemplářích nápisu z Intercisy z roku 185. Srov. mou studii *Expositio Germanica secunda et tertia* ve Sborníku V. Novotného 1929, str. 29 n. pozn. 78. Snad se bylo při té příležitosti možno aspoň zmíniti o otázce původu tohoto slova, v níž se nejnověji objevuje (po etymologii z řec. *πύργος*) tendence vrátit se k staršímu výkladu z jazyka germánského. K otázce o kariéře Commoda Orfitiana (str. 63) bylo možno použití princetonské dissertace G. Ad. Harrera, *Studies in the History of the Roman Province of Syria* z r. 1915, str. 13 nn.

Při revisi korektur uniklo autorovi kromě některých nápadných tvarů českých (genitivná 15, Řeci 21, rozníček 53, opomněli 58 atd.) i několik tiskových omylů jiných: 28, *Ἀπολλυ-*

vagoias m. *Ἀπολλωναρίας*, 37 *Dorostorum* m. *Durostorum*, 59, *Antia Rufa* m. *Rufina*.

Příležitostné užívání této opravdu záslužné a pečlivé publikace, první svého druhu, která vyšla českým jazykem, usnadňuje velmi dobrý epigrafický rejstřík.

Jos. Dobidáš.

Victor Ehrenberg: Karthago. Ein Versuch weltgeschichtlicher Einordnung. (»Morgenland«, Darstellungen aus Geschichte und Kultur des Ostens, seš. 14.) Lipsko 1927, J. C. Hinrichs, str. 48. Cena 2.50 Mk.

V této studii načrtl spis. přehledně dějiny Karthaginy od jejích začátků někdy v IX. stol. př. Kr. až po její rozmach ve III.—IV. stol. po Kr. a konečné její zničení za vpádu Arabů. Úvod i závěr jsou věnovány otázce, podložené spíše filosoficky, jaký význam má Karthago v dějinách světových vůbec. Dějiny tohoto města jsou ovšem značně mezerovité a jen jednotlivá období vystupují v nich více do popředí. Málo víme o duševním životě Karthaginců, skoro nic, tak jako by »posud ležela na karthaginské tváři bizarní maska« (str. 20), taková, jaké byly objeveny v punských nekropolích ze stol. VII.—V. př. Kr. Spis. pokusiv se zachytiti aspoň v hlavních obrysech obraz politických a kulturních snah Karthaginců, vyzdvihuje v závěru (str. 47) tři hlavní rysy kultury punské: obchodní foinický duch, náboženský fanatismus a hellenismus v politice, kultuře a vojenství. Náboženský fanatismus dob punských válek ožil znova v křesťanství; Karthago dalo světu křesťanskému Tertulliana, Cypriana a Augustina. Onen kraj byl též kolébkou nejednotnějších sekt křesťanských. Spis. vidí pomstu Osudu na Římu za zničení Karthaginy r. 146 př. Kr. v tom, že bohatí Římané hledali útočiště v Karthagině, když Alarich plenil Řím, a po druhé v boji afrických sektářů a arianských Vandalů proti katolické orthodoxii. Karthaginu vůbec pokládá spis. za nejzápadnější výspu hellenismu a snaží se určití úlohu, jakou toto město hrálo v bojích mezi kulturou Východu a Západu: boj Karthaginy proti Řekům a Římanům nebyl bojem orientální kultury proti římskému západnictví. Mluví-li spis. o kultuře punské jako hellenistické v nejširším slova smyslu, skoro mohl dodati, že se i tu — zcela podle slov Mommsenových — stal »katem hellenismu« teprve islam.

Ehrenberg píše svým zvláštním plastickým slohem, který se vyznačuje namnoze rhetorickým koloritem. Nejde mu jen o reální fakta a jejich uspořádání v pevný komplex, ale pokouší se též konstruovati v hlavních obrysech jakousi filosofii dějin. To bylo patrné už v jeho dřívější práci »Alexander und Ägypten« (Beihefte zum »Alten Orient«, seš. 7, Lipsko 1926). Rhetorismus se stává u něho skoro manýrou a vedl jej tu a tam k obrátům, jež by bylo třeba formulovati přesněji, jako na př. větu, že »starověk je zároveň paradigmatickým našich světových dějin vůbec« (str.

9). Příslušnou literaturu cituje spis. v předmluvě. Kniha je zajímavá nejen po stránce obsahové, ale i po stránce slovesné formy. Na konec jsou připojeny na 5 str. ilustrace, znázorňující punské masky, votivní deštičky, mince a několik ukázek stavitelského umění afrického. Z tiskových chyb zůstalo jen: Aeneas (str. 13 ř. 13 shora).

Jos. R. Lukeš.

Lucius Apuleius z Madaury: Proměny čili Zlatý osel.
Přeložil Ferd. Stiebitz, ilustroval Cyril Bouda. V Praze (B. Kočí)
1928, str. 276. Za 36 Kč.

Ferdinand Stiebitz, překladatel z antických literatur stejně plodný jako vzácně nadaný, přetlumočil po prvé do češtiny úplný text nesnadných Apuleiových Metamorfos a dokázal tak, že dovede přiblížit modernímu čtenáři barokní latinskou prosu s neměnným zdarem než klassická díla řecké lyriky a tragoedie, stilově zcela odlišná. Zásady, kterými se při překladu řídil, vyložil sám s věcností kritika vlastního díla v doslovu (str. 273 a n.): „Snažil jsem se užívatí mluvy vybrané, až afektované, kde si tak vede Apulejus, ale promíchal jsem ji i slovy vulgárními, jako to činí i autor. V četných případech jsem se uchýloval od představ originálu k případným představám našim, vystříhaje se při tom hrubých anachronismů. Začasté bylo nutno zmírniti nebo obměniti příliš hledané tropy originálu, aby byl překlad snesitelný pro naše jazykové cítění. Apulejova obvětí jsem z téhož důvodu někdy podržoval, často však přestavoval, ba i docela rozbíjel v několik vět... Pořádku slov jsem věnoval zvýšenou pozornost, snaže se i jím dílo autorovo charakterisovati. Četné partie jsem rytmisoval, užívaje bez rozpaků i rýmů k důraznému ohraničení kól, zvláště tam, kde originál hýří homoioteleuty.“

S těmito zásadami referent souhlasí a mohl by obsírněji ukázati, že je překladatel i v praxi po pravdě provedl. Pro nedostatek místa budtež uvedeny jen dva příklady Stiebitzova *rhythmisování*, kterým vhodně napodobil Apuleiův rhetorismus: IV 8 clamore ludunt, strepitu cantitant, conviciis iocantur „škádlí se křičíce, zpívají hlučíce, žertují lajíce“, IX 14 saeva scaeva, virosa ebriosa „vzteklá a zlá jak z pekla, po mužských třeštila, ráda se opila“. Jen zřídka porušil p. překladatel úmyslný *souměrný výraz* Apuleiův (VII 21 misera illa compavita atque dirupta ipsa quidem cruciabilem cladem sustinisset, nobis vero poenale reliquisset exitium „byla by ta nešťastnice bývala ve svém zděšení rozdrásána, byla by bývala v mukách zahynula a nám by byla odkázala šibenici“, VII 2 veteris fortunae et illius beati Lucii praesentisque aerumnae et infelicis asini $[(a_1 + b_1) : (a_2 + b_2)]$ „srovnával jsem v duchu svůj bývalý osud, onoho šťastného Lucía, s přítomnou útrapou a s nešťastným oslem“) nebo nechal nepovšimnutu *slovní hříčku* (II 25 Sic desolatus ad cadaveris solacium „tak jsem byl ponechán sám k útěše toho nebožtíka“, asi:

tak jsem byl zbaven společnosti, abych byl sám společníkem nebožtíkovi; I 1 felices — felicioribus ‚rozhlášené‘ — ‚slavnějšími‘). Umění překladatelovu se podařilo tlumočiti stejně dokonale laškovný hovor milenců i mohutnou vážnost modlitby; a ptám se, zda by kdo dovedl přeložiti výstižněji drsné místo I 17, než učinil Stiebitz: ‚Marš ode mne, ty smrade z nejhorší žumpy! a jal se mne žoviálně vyptávat po původu toho zápachu‘.

Stiebitz si všiml (srv. str. 273) i *kritiky textové*, nespokojuje se všude textem Helmovým (2. vyd. 1913). Nemohl jsem pro krátkost času kontrolovati podrobně, jak si tu vedl; upozorňuji však na několik míst, kde mi vznikly pochybnosti při četbě a vedly k srovnání s aparátem Helmovým. Pokládá-li St. proti Helmovi rkpné čtení IX 1 mensas etiam *genus* impetu meo collido za neporušené (jsem prudkým nárazem kolena zporázel... ba i stolky), odporuje tomu zřejmě zájmeno *meo*. Z věcných důvodů nemohu přisvědčiti Stiebitzovi, uchyluje-li se od athetese Helmovy VIII 14 ferro sub papillam dexteram transadacto [c] corruit překladem ‚vrazila si pod pravým (!) prsem do srdce [corde?] meč‘. Ať upravíme jakkoli text II 24 Lucerna... prae-grandis et oleum ad lucem luci sufficiens (za nejpodobnější pravdě pokládám Noltovu athetesi [ad lucem]), neznamená to ‚Hodně velká lampa a s dostatek oleje na svícení‘, nýbrž tolik oleje, co by vystačilo až do rána. Připomeneme-li si při VII 22 (o kůži z osla) corium adfirmatum cineris inspersu (‚kůži vysypeme popelem, necháme ji ztvrdnout‘) místo IV 14 a n. (o kůži ze zabitého medvěda) minuto cinere perspersum soli siccandum tradimus... iamque habili corio et mollitie tractabili, musíme pokládati čtení *adfirmatum* za zkažené (Rohde navrhuje *ad-siccatum*). Zastavujeme se nad větou ‚A neměj obav z ničeho, co činím já, že by to bylo těžké‘, tážeme se, zda by se tu přece jen nemělo čísti se Scriveriem (1624) nec quicquam rerum [m]earum reformides ut arduum (XI 6). Jsme si ovšem dobře vědomi, že text Apuleiův pořebuje ještě mnoho k úplné dosažitelné emendaci.

Stiebitz přispěl svým překladem k důkazu, že lze překládati velmi věrně a při tom česky: takováto *doslovnost* zasluhuje vši chvály. Jednotlivých slov nevynechává St. lehkomylně; snad mohla býti přeložena i slova IX 9 interdum, 17 quendam, 25 suapte, 26 depulso tegmine, 36 totos animos, 38 nam haec etiam, 38 et crebris, 38 manu, X 6 statim, festinus, 30 aurea, XI 14 accurate a j. Vynechání slov inquam I 11 nebo aio II 24 připouštíme, ale II 2 jest inquit potřebné; tamže v předešlé větě nepřeložena slova statim incertum. Popis III 3 vasculo quodam in vicem coli graciliter fistulato ac per hoc guttatim defluo neprávem byl nahrazen pouhým výrazem ‚vodní hodiny‘. V místě II 17 vedlo vynechání slova verecundia k omylu: paulisper etiam glabellum feminal rosea palmula potius *obumbrans* de industria quam *tegens* verecundia, maličko si také naschvál růžovou

dlaní koketně stíníc spíše než zakrývajíce svůj hladounký klín.⁴ Někdy je jazyk překladatelův jednotvárnější než spisovatelův: VIII 9 faciem — genas ,tvář' — ,tváře', VIII 13 omnis — totis ,všechno' — ,všechny', IX 31 lactucae veteres ... enormi senecta ,staré nesladké lociky, jež se pěstují pro semeno, a jsou tedy velmi staré'. Ojediněle je překlad neprávem mnohomluvný: IX 26 adponebat ... quamvis invita ,předkládá jídlo, ačkoli tomu byla nerada'; IX 40 slovům ,prsa, život, kde to jen šlo' v originále nic neodpovídá. Zbytečně volně je přeloženo III 1 poenicantibus phaleris ... quatiens ,mávající ... nad svým nachovým spřením'(?).

Některá místa byla přeložena *chybně*: IX 23 adulterum alveo ligneo ... *temere* propter iacenti suppositum abscondit ,ukryla chvatně pod dřevěné koryto nedaleko ležící' m. ukryla pod ... koryto, které tu náhodou leželo nablízku; X 5 sibi quoque ... eundem illum gladium comminari ,že jí pastorek dokonce vyhrožoval mečem' m. že také jí vyhrožoval (jako předtím bratrovi); III 4 *tantam* criminis *invidiam* frustra (me) sustinere ,že mne stíhá klamné *podezření* ze zločinu' m. že se zbytečně musím brániti proti *hroznému podezření*; IX 8 si proelium capessiturus vel latronum factionem persecuturus ,kdo měl svéstí bitku s rotou loupežníků anebo je pronásledovati' m. kdo měl svéstí bitvu anebo ... (tomu dále odpovídá cervices hostium — praedam). Potíže působilo Stiebitzovi slovo *argumentum*: XI 9 carmen ... ,quod argumentum referebat interim maiorum antecantamenta votorum ,píseň ... , jež však byla svým obsahem jen předzpěvem k větším písním obřadným' m. tato skladba byla jen předzpěvem k větším písním obřadním (srv. Varro, Sat. Men. 398 poesis est perpetuum argumentum e rhythmis); XI 3 vel immo argumentum lunae ,nebo spíše kotouč měsíce' m. nebo spíše jako symbol měsíce; IX 9 argumenti satietate ,syti odpovídání' m. znechucení šalbou (srv. Th. I. I. s. v.).

Zcela odchylně pojímám větu IX 2 ut familiares inter se sussurabant než St. ,jak si mezi sebou sluhové šeptali' [kdy?]; asi: když hodovníci mezi sebou důvěrně šeptali (viz v textu dále *statim*). Text IX 3 ,adhucine miserum istum asinum iugi furore iactari credimus?' ,immo vero iam virus incremente saevitia prorsus extinctum' překládá St. ,se vzrůstající zuřivostí jed už jistě pozbyl své účinnosti' (?); avšak slovo *virus* ,recte pro genitivo interpret.' (Helm), tedy: (osel) vzrůstající prudkostí jedu jistě že už posel. IX 6 ,et quid istic est?' ait; ,nam licet ...' chápu: A proč vlastně křičíš? Vždyť třebaš ..., nikoli jako St.: ,Nu, což o to! Třebaš ...'. Nedovedu si představit, jak ,jiné (ženy) zářícími zrcadly dozadu obrácenými ukazovaly přicházející bohyni oddaný průvod, jenž jí kráčel vstříc', nýbrž vykládám si slova originálu (XI 9) aliae, quae nitentibus speculis pone tergum reversis venienti deae *obvium commonstrarent* obsequium jinak:

bohyni, když v průvodu postupovala, ukazovaly zreadly... dav ji následující (obsequium), jako by jí šel vstříc (obvium). Překlad VI 32 nec suis saltem liberis manibus mortem sibi fabricare poterit, ani vlastním rukama, jež budou volné, aspoň sama sobě smrt způsobiti; nevyhovuje proto, že by žena měla podle kap. 31 ruce zašité s ostatním tělem mimo hlavu v oslovi; tedy: ani vlastním rukama, nemajíc je volné... II 6 jest slovy amplam mercedem sotva míněna peněžní obět (St.: ať to třeba stojí mnoho peněz). IX 19 non modo capere, verum saltem contingere pecuniam přeloženo, nejen dostati..., nýbrž alespoň se jich dotknouti m. ne snad atd.

Někde nesouhlasím s výrazem: IX 17, Myrmex, plný úzkosti a bázně, zatvrzele nedovoloval své paní nikam vycházeti.... s neobyčejnou chytrostí vykonáváve svědomitě úkol sobě svěřený; zde jest slovo *sagacitate* patrně v pův. významu *slidivost*. IX 13 *priscæ poeticæ divinus auctor* apud Graecos jest řečeno o Homerovi nejspíše ve význ. *τῆς ποιήσεως εὐρετής*, nikoli *ποιητής* (St.: božský starodávný básník řecký). IX 26 *prostitutæ sibi nomen adsciverit*, osobila si název prostitutka m. získala si. IX 25 *ad quempiam... familiarem sibi mulierem*, u nějaké své příbuzné m. známé (v takových situacích se sotva vyhledávají příbuzní!). VIII 9 *obtundens* jest řečeno de conatu, snažil se ohlušovati, nikoli ohlušoval. XI 9 odpovídají slova, sněhobílými rouchy, státním to majetkem originálu veste nivea et cataclista; Klotz a Georges sice uvádějí *Staatskleid*, ale Thesaurus s. v. *cataclista* (*κατάκλειστος*) jen fortasse i. q. *sepositus* (sc. de veste melioris notae), an *gemmis circumdatus*.

Někdy je Stiebitzův výraz *na štíru s logikou*: IX 38 *sanguine delibuto mucrone, ostřím meče, dosud zbroceným m. zbroceného*; IX 41 *baculoque se vix sustinens*, stěží se opíraje o hůl m. stěží se drže na nohou pomocí hole; II 2 *aurum in gemmis, drahokamy (!), posázené zlatem*; II 15, *poháry, do polovice už naplněné moken a čekající jen na řádnou směs vína* (solam temperiem sustinentes) m. jen na správné přimísení vody (srv. II 16); IX 12 *farinulenta cinere sordide candidati*, povlečení bělostnou nečistotou moučného poprašku m. nečistou bělostí; IX 30 (comae) *sordentes* *inpersu cineris*, potřísněné špinavým popelem (není čistého popela!); VII 2 *qui reum poenas daturum sceleris inquirerent*, aby zavedlo s vinníkem vyšetřování o potrestání jeho zločinu; VII 21 *de mediis unguis* (sc. asini), přímo z jeho drápy (srv. X 22, kde *duris unguis complecti* správně přel. svými tvrdými kopyty objímati). Katachresi vznikl obrat, nějakou náplast na svůj prázdný měšec (paupertati meae fomenta II 21). Překvapuje obrat, zamhouřil brvy (X 17). Ne-logicky spojil St. šibalské určení časové s předcházející větou místo s následující IX 7, ukazuje mu prstem, že... musí vyčistit, až bylo oboje dílo skončeno. Nebohý tesař... musel;

originál dobře: demonstrat digito suo, donec utroque opere perfecto ... faber ... coactus est. VII 27 'Tahle mrcha' (iste) ... ,mu' ... ,on'; VIII 23 'herku' (cantherium) ... ,ho'. Artikulační schopnost osla Apuleiova, představající na příbuzných zvucích III 29 O, VIII 29 O, VII 3 non, non, vzrostla v překladě Stiebitzově: III 29 ,Ó — !', VIII 29 ,ó', VII 3 ,I — já, I — já'.

Výjimečně je překlad Stiebitzův *nejasný*: II 20 nemají věty ,berou prý si ...' a ,aby ... působili' podmětu; X 2 iam ergo ... scito te tragoediam, non fabulam legere et a socco ad coturnum ascendere ,sestupuješ ze (!) sokku, abys vstoupil na kothurn' m. a s nízkého sokku vystupuješ na kothurn (od doby hellenistické ovšem vysoký); II 17 (Lucius a Fotis na konci milostného zápasu) corruimus ... animas anhelantes ,svou duši vydechující' m. hluboce dýchající; III 3 providere, ne ... impune commiserit ,abyste se ... postarali ... , aby ... nespáchal beztrestně' m. aby nebyl spáchal (St. nezamítá jinak úplně plqpf., na př. VIII 9 quieverat ,byla usnula'); IX 36 ,dal odvázatí ... psy ... , kteří pojídali zdechliny' není jasné, orig.: adsuetos ... essitare; IV 5 praevertit ,předešel' m. zvrátil; IX 26 abiecto alveo ... scenam propudiosae mulieris patefecit není na místě obraz ,odhodil koryto a ... ukázal nestoudnou ženu v plné její náhotě' m. odhalil podvod nestoudné ženy.

Křiklavých *anachronismů* v tomto překladě není. Vadí mi IX 5 insinuatīs manibus ,s rukama v kapsách', ač IX 21 in sinum ... absconditis ,ukryl ... pod své roucho'; VII 18 superpondium ,těch několik jeho kilo'; IX 25 producit ,vytáhne na světlo boží'. Neměnil bych ani I 1 papyrum Aegyptiam ,knize', argutia Nilotici calami ,švižným cizokrajným perem' (pod. VIII 1 stilos ,perem'); doslovný překlad tu nesmí o nic více vaditi než neodkliditelné zmínky o latině díla (I 1, IV 32).

Čeština překladatelova jest jadrná a správná, vyjma tvary a výrazy: pantofly (str. 248), napadlo *mně* (140), vykleští (153), odpověďmi (36), paříjskou (245), prabohyní (245, vetustam deam XI 5). Tvary ,držgrešla' (21), ,čapnou si' (16), ,beztak' (161 a j.), ,děcka', ,děcek', ,děcky' (12, 168, 237) mně připomněly Brno. Latina svádí k relativním větám toho druhu, jako IV 15 ,vpustíme do klece, kterou jsme před tím (sic!) za levný peníz koupili a do níž on sám s neochvějnou odhodlaností [roz. nyní] spěšně vlezl'. Pro moje jazykové cítění (snad příliš logické) jest to typus: parník musil vyložití náklad, jenž byl zkontrolován (N. Ř. V. 82). Stiebitz ho užívá, i kde není vlivu latinských vět: IV 15 ,Ale ze všech byla ... dána přednost Thrasyleontovi, jenž se toho nebezpečného a krkolomného podniku odvážil' nebo III 12 ,rozloučím se zdvořile s úřady (!), které pak odešly'. Nebylo by dobře rozlišovati takovéto případy od vět vskutku správně vztahných, jako VII 4 ,vyňal tisíc zlatáků, jež uschoval' (= contexerat)? Rovněž se mi nezamlouvá

nedůslednost v užívání časů, kde St. jde daleko za volnost Apuleiovu: VII 7 *invadimus et diripimus omnia* 'přepadli jsme . . . a všechno vyloupíme', VII 10 *accedunt . . . et . . . exsolvunt* 'přistoupili . . . a zbaví', X 31 *procedens . . . pollicetur* 'kráčela . . . a . . . slibuje', X 21 *sese perungit . . . perfricat* 'navoněla se . . . a . . . natírá'. Zejména ruší velmi četné případy, kdy se St., rozváděje lat. part. pf., domníval, že je musí překládati časem minulým: II 24 *corpus . . . revelat et diutine super fletu . . . demonstrat* 'odkryje . . . mrtvolu, dlouho nad ní plakala a . . . ukazuje', III 6 *me . . . adreptum . . . effligere lapide gestit* 'mě . . . chopil za vlasy a . . . snaží se mě dorazit kamenem', X 25 *accurrunt . . . defletam puellam tradunt sepulturae* 'přiběhnou . . . , . . . oplakali nešťastnou dívku a uloží ji do hrobu (srv. VII 25, 28, VIII 9, 10, 16, 18, 21, X 17 a j.)

Pravopis překladatelův se řídí v celku »Pravidly« z r. 1924. V titulu čteme Apuleius, jinak však (265 a n.) Apulejus. Zajímavé jest, že St. rozlišuje transkripci řeckého φ a latinského ph: píše Fotis, Pafu, Pamfily, ale Philebus, Philesitherus, kdežto Pravidla zavedla jednotné »f« (jako na př. v polštině nebo italštině). Nepochybují o tom, že by se správněji psalo v obou případech »ph« (jako na př. ve francouzštině nebo němčině), ale smířují se s obecným psaním »f«, kdežto Stiebitzovo rozdělování pokládám za nepraktické a důsledně neproveditelné. Pozoruhodnějším se mi zdá, ponechává-li St. — jak jest pravidlem u většiny jazyků — latinské tvary j. »Chimaery« (169) a nepočítuje jich (avšak Aktaiona 31 !): uvážíme-li mohutnou a vlivnou tradici latinského *intermedia*, nepopřeme, že modernímu člověku (pokud není klasickým filologem) je bližší na př. Phoebus (podle »Pravidel« Fébus) než Foibos, stejně jako aether (podle »Pravidel« éter) než aithér, *homoeopath* než *homoioopath*.

Korrektura knihy jest vzorná. Poznamenal jsem si jen »osla?« m. osla. (208), »mné« m. mne (223), »je« m. ji (271), »Apulejové« m. Apulejovu (272), »Kronebergovy« m. Kronenbergovy (273), »Rodovým« m. Rohdovým (273). Citát z Jirániho [Sloves. umění starého Říma, str. 179 + 212] u Stiebitze (271) není přesný (nejsilněji« . . . »Nutno« m. nejbujněji . . . nutno).

Poučení o životě a díle Apuleiově (str. 265—272) jest psáno populárně a správně. Neodpovídá pravdě, že »otec mu zanechal dědictvím dva miliony sesterciů«: Apul. Apol. 23 *profiteor mihi ac fratri meo relictum a patre HS vicies paulo secus*. Uvedl-li p. překladatel český překlad Petronia, mohl se zmíniti, že i Pseudolukian, o němž rovněž jedná, byl přeložen, a to F. Hoffmeisterem (O začarovaném oslu, 1912). Pojem »krasojeddeckého« stylu (271) bych objasnil čtenáři poukazem na původní význam slova *desultorius* (I 1), s nímž vždy byla spojena představa *de equo in equum transiliendi*, která se při českém slově »krasojeddecký« nemusí nutně vybaviti.

Text zdobí jedenáct *obrázků* Boudových, jejichž hlavní předností je vystižení nálady. Na obrázku k II. knize konstruoval Bouda bezděčně svými schody nový příklad pro optické klamy, jak o nich vykládá psychologie, a obmyslil Lucia řádnou deformací levé horní končetiny, — ale toho si všimneme teprve, když nám svůdná Fotis dovolí, abychom od ní odpoutali svůj pohled.

Pan *nakladatel* uškodil své polobibliofilii tím, že se na konci musil přihlásiti s plnou adressou a pochlubiti se, že neprodává draho těchto bezmála tři sta stran pěkného tisku i papíru, hlavně však znešvaril knihu nesmyslnou barnumskou reklamou, kterou jí učinil — na její vlastní obálce.

Stiebitzovo stanovisko k objektivní kritice (str. 274) s výhledem na chystané nové vydání mne osmělovalo k podrobnějšímu referátu: jakkoli si zdaleka neosobuji domnění, že bych se byl mohl svými skromnými poznámkami k jeho úctyhodné práci dostati úplně nad hranice subjektivity, přál bych si, aby byl p. překladatel přesvědčen jak o věcnosti mé kritické snahy, tak o upřímnosti mého obdivu. Přeji mu, aby se jeho celému Apuleiovi dostalo neméně četných vydání než zdařilému Jiráňovu přetlumočení výňatku o Amoru a Psyše. Věčná záliba širokých vrstev v erotické četbě (A. Rohdův *Der goldene Esel* vyšel s Boccacciem a Prévostem v *Bücher der Liebe*) k tomu jistě přispěje.

Bohumil Ryba.

Edward Klich: Polska terminologia chrześcijańska. Poznań, Nakładem Poznańskiego towarzystwa przyjaciół nauk, 1927. Str. (2) a 170.

O křesťanské terminologii slovanské po známém, stále ještě základním spisu Miklosichově o tomto předmětu, a to v celku i o jednotlivých termínech, hojně bylo jednáno (a uspokojivě nejsou dosud všechny výrazy slovanské sem patřící vyloženy). Vývoj této terminologie u jednotlivých národů slovanských však studován dosud málo a jen o náboženské terminologii české vyšla před desíti lety monografie Frintova, ale ta ani zdaleka nesplnila úkol, který takové monografické zpracování má (v. LF. 46, 1919, 53—59). Dostává-li se nám nyní do rukou první část studie o náboženské terminologii polské, musíme už z uvedeného důvodu obecného studii takovou vítati; při známém pak poměru náboženské terminologie polské k terminologii české má studie tato pro filologii českou i význam svůj zvláštní.

Svou práci o náboženské terminologii polské rozdělil si autor na tři části: v první, o které podáváme zprávu, jedná o nepřeložených výrazech cizích, neslovanských, v druhé hodlá probrati takové výrazy, jež jsou překladem výrazů neslovanských, a na konec chce pojednati o výrazech domácích. O tomto svém plánu, jakož vůbec o založení a povaze své práce vykládá autor v úvodě k prvnímu svazku této zamýšlené řady prací (ku podivu není

v titule knížky nijak vytčeno, že je to první část většího celku, takže se titul knihy neshoduje úplně s jejím obsahem, který je mnohem užší). Dovídáme se odtud také, že se v práci své omezil jen na starší období jazyka polského — pojednává o termínech dosvědčených v textech z doby před r. 1500.

V části dosud vydané (a bude tomu tak patrně i v částech dalších) podává autor především abecední slovník výrazů, o němž mu jde, s příslušnými doklady ze staropolských textů: tím získává svému výkladu bezpečný podklad a již tento slovníček (str. 5—54) je velmi cenný příspěvek k studiu náboženské terminologie polské a je po této stránce náhradou za staropolský slovník a cenným příspěvkem k němu; je i cenným příspěvkem k historické mluvnici polské, protože podává hojně dokladů pro různé tvary slov, jež obsahuje.

Výklad těchto výrazů vyplňuje pak druhou, větší část knihy (str. 55—148), nadepsanou zase ne zcela přiměřeně »pochodzenie polskiej terminologii chrześcijańskiej«. Po úvodním výkladě o začátcích křesťanství u západních Slovanů a po přehledě dosavadních výkladů o původu polské terminologie náboženské probírá autor jednotlivé skupiny vykládaných výrazů; seskupil si je totiž podle toho, v kterých jazycích ten který výraz se vyskytuje, ve tři skupiny: v první jsou výrazy, jež má jen polština (jsou jen dva, *klecha* a *profeta*), v druhé výrazy, jež má polština a čeština, a konečně do třetí skupiny zařadil výrazy, jež má vedle polštiny a češtiny také stará církevní slovanština. V tomto rámci zkoumá autor původ jednotlivých výrazů polských, hledá, které z nich se dostaly do polštiny z češtiny a které snad byly přejaty přímo z latiny nebo z němčiny. Kriteriem mu je především hlásková stránka slov, jež povětšinou zřetelně prozrazuje původ slova. Při slovech, jejichž hlásková stránka o původě slova nepraví nic, rozhoduje se autor zcela správně se zřetelem na celkový ráz polské náboženské terminologie pro český jejich původ, když nic nemluví proti němu.

K tomuto svému zkoumání původu jednotlivých slov byl by ovšem autor potřeboval takového soupisu staročeských dokladů, jaký si pro starou polštinu pořídil sám, aby takřka mohl konfrontovat stav staropolský se stavem staročeským. Soupisu takového však filologie česká mu poskytnout nemohla. Nepodává ho monografie Frintova, protože Frinta se nestaral o nejstarší doklady výrazů, jimiž se obíral; Gebauerův staročeský slovník mohl podati tu poučení jen částečně, a tak byl Klich odkázán na slovník Jungmannův a Kottův, jež ovšem po této stránce mu žádoucího poučení dát nemohly. A tak často má ze slovníků těchto doložen ten či onen výraz český až z 15. nebo 16. stol. nebo bez chronologického údaje vůbec, o němž může zcela jistě předpokládati, že byl v češtině běžný mnohem dříve. V případech některých byl by si mohl dost snadno opatřit svědectví o starším užívání příslušného

výrazu ze staročeských věcně uspořádaných slovníků: v Bohemáři na př. ve v. 362 a n. (LF. 19, 1892, 478) by byl nalezl výrazy *papež*, *opat*, jež Kott dokládá až ze 16. stol., a ve v. 665 (ibid. str. 485) vývaz *oltář*, pro něž Kott starého dokladu vůbec neuvádí (a pro jeho odvozeniny teprve z 15. stol.). Ovšem ve většině případů tento nedostatek starých dokladů neměl vlivu na autorovy vývody, poněvadž starobylost výrazů těch je z různých důvodů zcela nepochybná. Jen při slově *advent* autor zakolísal a není si jist, bylo-li slovo to běžné už v staré češtině (a je proto nakloněn viděti v pol. *adwent* vypůjčku z latiny, buď přímo nebo spíše prostředím německým, str. 72 a 147); tomu se nelze divit, když Gebauerův slovník nedopatřením slova toho vůbec nemá a Kott je uvádí až z Komenského. Ale i tu přece by se o pravém stavu věci byl mohl autor poučit v Jankových ukázkách etymol. slovníka českého, kde se s. v. *advent* (ČasModFil. 8, 1922, 123) cituje místo z Husa, z něhož je viděti, že Čechové říkají »advent po latinské řeči«;¹ není ani to ovšem doklad nejstarší, slova toho se užívá již ve 14. stol. (srv. na př. v Čteních zimního času: první neděle *w adventie* str. 1 vydání Paterova, druhá neděle *w adventie* str. 2 atd.). Možno tedy zcela jistě ve smyslu zásad autorových pol. *adwent* pokládati za slovo převzaté s ostatními výrazy křesťanské terminologie do polštiny z češtiny. Při výkladě o pol. *wigilja* postrádá Klich v čes. obdobném výrazu význam »dies profestus, dies primus ante festum«, který má slovo to v polštině vedle významu »prima, secunda etc. noctis partes« a »officium, quod pro defunctis canitur«. Ale také v češtině slovo to takový význam mělo; srv. *Vigilge fwateho Petra pife fwaty Jan* v Čteních kněze Beneše (vyd. Měrkovo str. 45), *Vygilge fwateho Jana* (tamt. 43; za tím následuje: *w den gehu pisse fwati Lucaff* str. 44); *V wygilgy fwateho Ondrzeie* (ib. 33) atd.²

Autor nepřestává na konstatování souvislosti slova polského se slovem českým, při čemž na základě hláskových jevů snaží se také zjistiti dobu převzetí slova českého do polštiny, nýbrž sleduje dále slovo české k jeho prameni, jež hledí stanovit přesněji než se obvykle děje; nezachází tu do podrobností, ale přece hledí rozlišit, kdy je slovo přejato z latiny a kdy z němčiny; při výrazech přejatých z němčiny hledí k tomu, na kterou dialektickou oblast německou přejaté slovo svou hláskovou podobou ukazuje, při čemž ovšem operuje s formami, jež skutečně v německých slovnících našel, a ne s formami, jež znění přejatého slova jen předpokládá. Při výkladě čes. *cht* ve slově *kruchta* proti něm. *ft*

¹ U Klareta je ovšem tento výraz zčeštěn: v kapitole »De festis« je *adventus prziſtie* (Prešp. 2253, ve vydání Flajšhansové [Klaret a jeho družina I] v. 2389).

² I tento výraz je u Klareta zčeštěn: v uvedené již kapitole »De festis« je *wigiliae bdytmi* (Prešp. v. 2252, ve vydání Flajšhansové v. 2388).

jeho vzoru *gruft* byl by si měl všimnouti výkladu Jankova o této věci (ČasModFil. 6, 1918, 324 nsl.). Čes. *nešpor*, odkudž je pol. *nieszpor*, vedle stč. *mešpor* (v polštině znění s *m-* je jen v odvozeném odtud adjektivu *mieszporny*) vykládá nějakou asociací, snad vlivem četných slov obsahujících zápornou partikuli *ne*.¹ Asociaci tu je dost těžko si představit a je proto, myslím, mnohem pravděpodobnější výklad, jež jsem podal v rozpravě »Dissimilace souhlásek v češtině« na str. 14, že tu *n* vzniklo z *m* dissimilací proti následujícímu *p*; je to dissimilace docela táž jako v rom. *nespilus* z *mespilus* (sthněm. *něspil* vedle *měspil*), v rom. *nappa* z *mappa*, v dluž. *nalpa* vedle pol. *malpa*, jež dissimilací vyložil už Grammont Dissimilation consonantique 42 a 48; srv. nyní i Schopf, Die konsonantischen Fernwirkungen 117 n., Meyer-Lübke, Etymol. Wörterbuch 5540. Málo pravděpodobný je výklad, že pol. *klaszor*, koncovou slabikou se lišící od čes. *klášter*, je přejato z čes. **kláštor*, žijícího dosud na Slovensku, jež vzniklo ze sthn. *klōstar* (kdežto běžné čes. *klášter* je ze sthn. *closter*, *chloster*): jest si těžko mysliti, že by totéž slovo bylo přejato ve dvojí formě, nehledě k tomu, že v češtině tvar **kláštor* není doložen a slovenským *kláštor* pro češtinu nijak zaručen. Čes. *a* za něm. *o*, nad nímž se Klich pozastavuje, vykládá s Klichem skoro současně Schwarz AslPh. 40, 1926, 289 n.

Vykládaje pramen náboženských termínů českopolských musil se také dotknouti původu slov dosud neobjasněných uspokojivě jako *cierkev*, *kříž*.² Referuje o výkladech dosavadních, při slově *cerkiew* se — s rezervou — rozhoduje pro gotský původ tohoto slova, při slově *krzyż* se spokojuje s konstatováním románského jeho původu nepouštěje se do řešení otázky, z kterého románského území slovo to do slovanštiny přešlo.³ Nebylo ani lze očekávati řešení takových otázek ve spise, v němž jde o původ náboženské terminologie polské.

A pro výklad té učinil zajisté autor v hranicích, jež si vytkl, eo učiniti mohl. Je tu položen bezpečný základ; souvislost nábo-

¹ Podobně Brückner, Słownik etymol. 361, míní, že *v* (německého *Vesper*) bylo změněno v *n* »jakoby pod mimowolnym wpływem rodzimego *nie*«.

² Při slově *krzyż* udává Klich ve slovníku také význam »festum: a) inventio crucis 3. mai, b) exaltatio crucis 13. septembri«; ale tak se označují svátky ty jen v cisiojanech, kde se jednotlivé svátky vyjadřují zkráceně, a nepřislouší tedy význam ten slovu samotnému.

³ Delší úvahu (str. 143—146) věnoval autor na konci své práce slovu *balwan*, jež v polštině znamená také »poseg božka pogańskiego«. Záhad, s nimiž je spojen výklad tohoto slova, ovšem nerozřešil, a jeho názor o tomto slově není ani dost jasný. Z dosavadních pokusů o výklad tohoto slova uvedeny jsou jen výklady Koršův a Melioranského; ale již požadavek úplné informace čtenářů by vyžadoval, aby se stala zmínka také o výkladě Meringerově (IF. 17. 1804—5. 160, 21. 1907. 305), Iljinského (Изв. орг. рече. яз. 24. 1. 114 n.) a Sköldově (Lehnwortstudien, Lund 1923, 12 n.).

ženské terminologie polské s českou, dávno už patrná a uznávaná, tu skutečně v každém jednotlivém případě přesně dokazována a dokázána. A poněvadž i terminologie česká tu vykládána, přes všechny mezery, jež výklady ty mají, je knížka Klichova při nedostatku podobné knihy o náboženské terminologii české i pro ni dobrým pramenem poučení.

Oldřich Hujer.

R. N. Albright: The Vedic declension of the type vr̥kīh. A contribution to the study of the feminine Noun-declension in Indo-European. Hopkins Diss. (Language dissertations publ. by the Linguistic Society of America 1). Philadelphia 1927. Stran 25, cena 0.60 \$.

V této dissertaci snaží se autorka ukázati, že védská deklinace feminin typu *vr̥kīh* není součástí arijského dědictví deklinací poměrů prajazykových, nýbrž že se vyvinula teprve na půdě indické z původnější deklinace typu *devī* tím, že některé tvary této starší deklinace byly zakončením i přízvukem připodobněny koenným jménům na -ī- v kompositech typu *su-dhīh*; vznik těchto novotvarů podporovaly prý ve védech zejména požadavky metrické. A v podstatě stejně jest si prý představovati také vznik paralelní deklinace védské *tanūh*: *tanvāh* atd. vedle obecného *vadhūh*: *vadvāh* atd.

Po stručném a ne zcela úplném úvodu historickém do otázky o původu véd. typu *vr̥kīh* (str. 1—4) přikročuje A. ihned k své argumentaci: na základě excerpovaných véd. tvarů typu *vr̥kīh* (6—18) ukazuje a zdůrazňuje několikrát, že tam, kde mezi tvary substantiv typu *devī* a typu *vr̥kīh* jsou koncovkové rozdíly metricky skutečně důležité, užito ve véd. textech zpravidla tvaru náležejícího typu *vr̥kīh*, vyžaduje-li ho metrum. Tímto zjištěním pokládá A. svou thési za dostatečně podepřenou a prohlašuje ji sama ke konci (24) za lepší rozřešení otázky, než byly výklady dotavadní.

Ale není tomu tak. A. sebraným materiálem ukázala pouze, že tvary typu *vr̥kīh* jsou ve védech na mnohých místech metricky možné a vyhovující, nikoliv však, že by metrická nutnost byla jednou z příčin jejich vzniku. A. nevysvětlila zvláště také, proč ve védech užíváno tvarů typu *vr̥kīh* v postaveních, kde i tvary typu *devī* lze čísti tak, že metricky vyhovují, na př. instr. sg. *dēvjā* lze čísti ve védech i *devijā*, tedy metricky shodně s *vr̥kijā* (t. j. *vr̥kijā*). Mohly-li tvary typu *devī* potřebám véd. metra samy vyhověti, proč by právě metrické požadavky měly podporovati vznik a rozšíření flexe typu *vr̥kīh*? Proto praví-li J. Wackernagel ve své recenzi této studie (v IF. 46, 1928, 350), že these, zastávaná Albrightovou, by vyžadovala důkazu, že tvary typu *vr̥kīh* jsou ve védech omezeny na jistá postavení ve verši, po př. na jistá substantiva, jejichž hláskový sklad při této flexi lépe metricky vyhovuje, než při flexi typu *devī* (neboť některé koncovky obou

flexí jsou metricky úplně a vždy rovnocenné, a přece jich jest užíváno promiscue) — jest tomu asi rozuměti tak, že takovým důkazem stala by se domněnka Albrightové pravdě podobnější; avšak k naprosté přesvědčivosti by ani to nestačilo, neboť i pak lze si docela dobře také představovati, že na půdě asijské byly tvary obou typů odedávna vedle sebe, a že libovolně (a zpravidla podle požadavků metrických) v básnické řeči jich bylo užíváno; na někoho právě takovému užívání tvarů typu *vrkíh* ve vědech činí dojem básnických archaismů.¹

Nedokázaná these Albrightové není ostatně jejím nápadem vlastním; domněnku, že flexe typu *vrkíh* je sekundární a čistě indická, vyslovil už před půlstoletím Danielsson, jak i A. poznamenává (4). Od té doby pokusilo se několik jazykozpytců o výklad této flexe (zpravidla arci jen mimochodem v pracích obecnějších); to, že studium se pro A. končí u Lommelových Studien über die idg. Femininbildung z r. 1912, způsobilo, že autorka se nemohla vypořádati také s novějšími pokusy výkladovými, jež deklinaci typu *vrkíh* mají většinou již za prajazykovou.

Velkou oporu své domněnky vidí A. v tom, že přízvuk deklinacetypu *vrkíh* na rozdíl od deklinace typu *deví* se úplně shoduje s přízvukem kořených *i-* a *ū-*kmenů v druhé části komposit; to prý dobře ukazuje, že deklinace tato vznikla napodobením jich. Avšak rozdíl v přízvuce *vrkíjah* (a také *su-dhíjah*): *dhíjah* atd. nemusí býti původu, jehož by si autorka k podepření své these přála. Odchylný přízvuk substantiv typu *vrkíh* (a komposit typu *sudhíh*) dá se vysvětliti prostě tím, že se na půdě indické vytvořil usus akcentovati druhou slabiku trojslabičných tvarů, jak správně poznamenává Pedersen, La cinquième déclinaison latine (Kodaň 1926), 38 p. Tento usus u subst. typu *vrkíh*, *taníh* (stejně j. u typu *sudhíh*) vytvářel se v souhlase s mnoha jinými kmeny; přízvukový poměr *vrkíh* : *vrkíjam* : *vrkíjá* : *vrkíjah* : *vrkíbhih* odpovídá přesně přízvukovému poměru na př. *agníh* (: *agním*) : *agnínā* : *agnájah* : *agníbhih*, *dātā* : *dātāram* : *dātāri* : *dātārah* : *dātṛbhih*, *ātmā* : *ātmānam* : *ātmānā* : *ātmānah* : *ātmābhih*, *balī* : *balīnam* : *balínā* : *balīnah* : *balībhih*, *vidvān* : *vidvāsam* : *vidúšā* : *vidvānah* : *vidvābhih*, *pratjān* : *pratjāncam* (: *praticā*) : *pratjāñcah* : *pratjāgbhih*, demonstr. f. *asāu* (: *amūm*) : *amújá* (: *amūh*) : *amūbhih* a pod. Při tom nelze nijak dokázati, že přízvuk deklinace typu *vrkíh* nemohl býti odedávna stejný jako u *sudhíh*; ostatně i kdybychom připustili, že vznikl teprve později a zvláště napodobením komposit j. *sudhíh*, neplyne z toho ještě, že také koncovky této deklinace musily by vzniknouti současně napodobením jich.

Shrneme-li, vidíme, že stejně, jako se Albrightové nepodařilo ukázati vliv véd. metra na vznik a rozšíření tvarů typu *vrkíh*, není

¹ Že také jazykový výklad véd. textů není u A. vždy spolehlivý, ukázal Wackernagel v uv. rec.

vůbec domněnka, na níž A. stává, že totiž tato flexe vznikla napodobením tvarů kompositu typu *sudhīh*, ani dost málo pravděpodobná.

Nakonec upozorňuji na tvar, který mluví proti domněnce Albrightové: gen. plur. u jmen typu *vrkīh* (a *tanūh*) jest jenom *vrkīnām*, *tanūnām* stejně j. *brhatīnām*, *dēvīnām*, *vadhūnām* (také *matīnām*, *agnīnām*, *dhēnūnām*, *pitṛnām* s anal. délkou ve kmeni). Podle theorie A. čekali bychom však spíše *-ījām*, *-ūvām* j. *-dhījām*, *-bhūvām* (analog. *-dhīnām*, *-bhūnām* jsou tvary pozdější). To, že se ve flexi substantiv typu *vrkīh* nevyskytuje ani jednou tvar shodný s pravidelným gen. plur. kořených *ī*, *ū*-kmenů, činí předpoklad, že celá tato flexe vznikla analogií podle těchto kořených jmen, pravdě nepodobnou.

J. M. Kořínek.

Jos. Dobrovského Kritická rozprava o legendě prokopské.

Ke stému výročí jeho úmrtí vydáno péčí České akademie věd a umění. V Praze 1929 nákl. České akademie věd a umění. Stran VII + 60.

V podnětných kritických poznámkách k Masarykově České otázce a Janu Husovi, uveřejněných roku 1896 v Osvětě (XXVI, str. 1053—1067), vyslovil V. Flajšhans požadavek, aby byla prozkoumána pozůstalost Josefa Dobrovského, chovaná v pražském Národním muzeu; na rukopis kritického ocenění prokopských legend položil důraz zvláštní. Po 33 letech přistupuje k provedení tohoto úkolu, u příležitosti 100. výročí smrti Dobrovského, z ustanovení České akademie věd a umění sám a s pomocí prof. Jos. Pekaře, který k edici napsal kritický doslov, vydává s vydatnými poznámkami tento Kritischer Versuch die Geschichte des böhmischen heiligen Abtes Prokop von späteren Erdichtungen zu reinigen; jest to hlavní ediční příspěvek k letošnímu jubileu Dobrovského.

Ačkoliv neznáme přesné data, k němuž dlužno tuto pozdní práci Dobrovského klásti (vznikla podle vnitřních i zevních kritérií někdy po r. 1823—1824), přece jsme dosti dobře zpraveni o její genezi. Jest jedním článkem v řetěze kritických studií patriarchových, jimiž od r. 1785 vyvracel Dobnerovy názory o slovanské liturgii v Čechách, a zároveň náleží do cyklu ukázek vyšší kritiky historické, kterými, vycházejí od nejstarších legend českých, se snažil »očistiti starší české dějiny od pozdějších báchovek«. Tu skládá spisek o prokopských legendách čtvrtý díl, kdežto obě úvahy o sv. Cyrilu a Metodii i o legendách k nim se vztahujících z r. 1823 a 1826 leží poněkud stranou. Ve třech rukopisných sešitech, z nichž prostřední, nejpůvodnější, jest psán vlastní rukou Dobrovského, kdežto oba ostatní jsou opisy s korekturami a poznámkami spisovatelovými, nacházíme dílem úplné, dílem proškrtané texty sedmi prokopských legend a pak souvislé, ale nedokončené úvahy Dobrovského o nich. Z textů, které Dobrovský uvádí buď v plném znění nebo jako paralely, mají jenom první čtyři pro

historika i pro literárního dějepisce skutečný význam. Jsou to: *A* text t. zv. mnicha sázavského, který Dobrovský byl již před tím vydal s Pelelem ve *Scriptores rerum Bohemicarum*; *B* staročeský život sv. Prokopa z Passionálu musejního, *C* staročeská veršovaná legenda o sv. Prokopu z t. zv. rukopisu Hradeckého a *D* obšírná latinská legenda bollandistická, ale značně zkrácená a hlavně zbavená svých obou velice starožitných a cenných prologů. Ani pro kritický dějezpýt ani pro literární historii českou nemají vůbec významu další tři velice pozdní texty, které Dobrovský připojil: *E* Saliova legenda z XVI. stol., známá z Mosandrova vydání Suriových životů svatých, *F* Prokopův životopis z Buzelinova menologia ze XVII. stol. a *G* výtah z pozdní legendy zařazované do missálů od XV. stol. I tyto texty prozkoumal Pekař v Nejstarší kronice české 1903 v jejich provenienci a závislosti, ale v kritickém doslovu k novému vydání se sám o nich nezmiňuje, ponechav vydavateli V. Flajšhansovi, aby o nich přičinil stručné informační poznámky. Flajšhansova dbalá a přehledná edice jest zařízena tak, že vydavatel přihlédl ke všem paralelním rukopisným sešitům, označil, co Dobrovský sám škrtl, jakož i poopravil zřejmé chyby; do velice bohatých poznámek vložil hojnost údajů o dnešním stavu badání o textech i o jejich vydání; při tom se úplně ztotožňuje s výklady Pekařovy Nejstarší kroniky české.

Dobrovského kritický či snad spíše hyperkritický rozbor pozbývá pro dějepis naší staré literatury značně na ceně tím, že se badatel poměrně jen nepatrně zabýval oběma legendami staročeskými, prosaickou z Passionálu a veršovanou z Hradeckého rukopisu. Nejenom že naprosto — v duchu osvícenském — nepřihlédl k jejich literární a historické souvislosti a nepojal jich jako slovesné celky, z nichž vnitřním rozbořem možno souditi na provenienci i autora, ale nedbal ani jejich filiace. Rýmovanou legendu pokládá za starší, avšak nesnaží se vystihnouti, z jakého pramene pochází; prosaickou legendu z Passionálu odvozuje ze tří pramenů: z mnicha sázavského, z bollandistické legendy a konečně ze staročeského vzdělání rýmovaného. Hlavní — a jedinou — zásluhou Dobrovského v řešení složité otázky o provenienci legend zůstává, že sepsání t. zv. mnicha sázavského prohlásil za nejstarší z textů zachovaných a že bollandistickou legendu *D* na ně redukoval. Tu si počínal v duchu svého normalisujícího logicismu tak, jako již v předchozích *Kritische Versuche*: dosti libovolně, ač v tomto případě bystrozrace uhodl první pramen, kterým pak neúprosně a mnohdy nekriticky měřil prameny ostatní, zavrhuje všecko, čím se prameny pozdější liší ve svých zprávách, od pramene kanonického; jeho všecko úsilí v tomto spisku se soustředí k tomu, aby upevnil autoritu t. zv. mnicha sázavského a otrásl vahou textu bollandistického; původnost onoho přeceňuje, starobylé složky

tohoto přehlíží. Ale není tu patrna jenom snaha kriticky odlišiti podání pozdější od původního, nýbrž všude prosvítá tendence apriorní, totiž vyvrátiti názor, že v Čechách před klášterem sázavským byla rozšířena slovanská liturgie.

Velmi důmyslně a průkazně dovozuje Pekař a v jeho stopách i Flajšhans, že analyza Dobrovského nešla do hloubky. V příčině legendy *A* nepostřehl — a vlastně ani postřehnouti nechtěl — že předpokládá dvojí pramen: jednak staroslovanskou legendu z pol. XI. stol., jednak její latinský překlad rovněž z XI. věku. V tomto druhém prameni t. zv. muicha sázavského byly obsaženy oba důležité a starobylé prology (biskupu Šebíři a čtenářstvu), dochované u bollandistů, jejichž pravost Dobrovský po celý život popíral. Právě tento mylný a tvrdošíjně zastávaný názor znemožnil Dobrovskému subtilnější rozbor bollandistické legendy *D*, o níž již Dobner správně usoudil, že pozvolna rostla a že má několik časových vrstev; nepostřehl, že »vedle kusů zřejmě z XIII. stol. pocházejících nebo z legendy sázavské vy-psaných obsahuje i části z doby starší, z doby, do níž se svým prologem hlásí, t. j. až z doby Šebířovy«. Proto hlavní útok Dobrovského, namířený proti autoritě legendy *D*, podle míry dnešního poznání historického ztroskotál. Kritická přímocíarost Dobrovského se tu zvrhla namnoze v kritický primitivismus.

V pronikavém svém doslovu se nespokojuje Josef Pekař tím, aby na tomto konkrétním případě charakterisoval vědecký postup Dobrovského, nýbrž podává zároveň celistvý obraz vyšší kritiky našeho dějepytce, o jejichž hodnotách soudí jinak a mnohem nepříznivěji než Palacký; nenazval by dojista Dobrovského »historicko kritickým empirikem«, jako jeho velký uznalý žák. Tato Pekařova syntesa, jež se kryje s výklady ve spise Nejstarší kronika česká, se v jádře shoduje s Kalouskovými postřehy v Dějích Král. české společnosti nauk r. 1885, nikterak však s posledními výklady o věci, jež v II. vyd. Literatury české devatenáctého století podal r. 1917 Jan Jakubec. Pro racionalistické nepochopení středověku a zvláště legendy, pro nedostatečnou znalost pramenů, pro aprioristní vyhlásování autority svědka domněle nejstaršího, pro bezohlednou polemiku proti všemu, co se mu jevilo buď pozdní bajkou nebo přímo falsem, ale čeho sám neanalysoval dosti pozorně, pro kusost a samocennost rozboru neodvažuje se Pekař prohlásiti Dobrovského za pravého dějepytčného kritika, mluví o něm opětovně jako o hyperkritikovi a nenachází v jeho Kritische Versuche celkem pokroku proti dějepytu Dobnerovu. Po všech těchto stránkách možno Kritickou rozpravu o legendě prokopské prohlásiti ne sice, jak autor sám chtěl, za vzornou ukázkou, jak si třeba při kritice legend počínati, nýbrž spíše za vzorný příklad, jak si Dobrovský sám počínal a v čem záleží hlavní omyly jeho dějepytčné metody. Proto mělo toto jubilejní

vydání spisku, zaleželého v rukopise celé století, dobrý smysl a cíl, i když nevznělo oslavou, nýbrž kritickou restrikcí významu patriarchova v oboru, který vedle jazykovědy a literárního dějepisu přece jenom znamená vedlejší větev jeho činnosti naukové.

Arne Novák.

Др. Борисъ Йоцовъ: Отакаръ Мокри. I. — Годишникъ на Софийския Университетъ, историко-филологически факултетъ, книга XXV, 3. — София, Печатница „Съгласие“, 1928, str. 136, cena 130 leva.

Až do světového převratu byl v Bulharsku zájem o naši literaturu celkem pranepatrný. Stačí pročísti český oddíl v básnické Slavjanské antologii St. Čilingirova (Sofie 1910), abychom se přesvědčili o skrovných bulharských vědomostech o naší poesii. A když v r. 1913 přeložil Kiril Christov několik ukázek z Vrchlického do sofijského Slavjanského kalendáře, netroufal si napsati několik slov vlastního pozorování českého mistra, nýbrž spokojil se překladem francouzského reliéfu od H. Jelineka. Průměrný bulharský čtenář neznal naší literatury, poněvadž krom vzácných časopiseckých ukázek z ní vůbec nebylo překládáno, a při známé zdržlivosti ruské k naší literatuře nebylo z naší literatury ani jediného překladu v oblíbené ruské Universální bibliotéce, která byla hlavním bulharským průvodcem při poznávání cizích i slovanských literatur.

Teprve s převratem došlo i tu k obratu: bulharský čtenář se začal zajímat o naši literaturu, poněvadž chtěl poznati naše dějiny, naše smýšlení, náš život. Bulharské revue a časopisy od té doby ochotněji přinášejí drobné zprávy, přejímané ovšem často z několikáté ruky, a z družiny sofijských pěstitelů slovanské vzájemnosti vyšel podnět k vydávání České knihovny, v níž v r. 1919 byly vytištěny hned dva svazky: Čechovy »Písně otroka« a Macharův »Řím«, obě v překladu St. Čilingirova za účasti našeho Vl. Síse. Jestliže od té doby nebyl vydán ani jediný další svazek, svědčí to nejen o slabém zájmu bulharské čtenářské obce, ale snad také o nevhodném výběru prvních obou knih, příliš těžkých a pro Bulhara málo poutavých. Mám za to, že tu není půda ještě dobře připravena, že je nutno vypěstovati uvědomělý zájem hlubší. Jinak si nemohu vysvětliti, proč přes veškeré horování o česko-bulharské vzájemnosti a přes známé staré styky česko-bulharské nepodařilo se udržet ani »Česko-bulharský Přehled«, jehož vyšly v r. 1921 dva svazečky, ani »Bulharsko-československou vzájemnost«, orgán stejnojmenné společnosti v Sofii, jehož vyšly v l. 1925—26 pouhé dva ročníky.¹ Obě revue přinesly původní články z naší literatury.

¹ Česko-lužický Věstník vychází pravidelně již v 10. ročníku, Československo-jihoslovanská Liga v 9. ročníku. Zde je tedy zájem hlubší.

Správnou cestu nastoupil mladý bulharský slavista Boris J o c o v, jenž po dobré domácí průpravě u prof. B o j a n a P e n e v a přišel na studia do Prahy, aby tu v středisku slavistických studií poznal naši zemi, náš národ, náš jazyk, naši kulturu a zejména literaturu. Na Karlově universitě v Praze ztrávil plná dvě léta (1923/24—1924/25). Dobře vyzbrojen literárně-historickými vědomostmi zabral se poctivě do studia naší literatury, k jejímuž jádru postupně pronikal jak svědomitým a pilným studiem knižním, tak zejména pozornou návštěvou přednášek a osobními styky s přednášejícími, z nich pak nejvíce s prof. M i l. H ý s k e m. Nezanedbával při tom současného českého života a dovedl sledovat i druhé slovanské literatury, nepřehlížeje ani nejmenší literatury lužickosrbské.

Jakmile J o c o v se dopracoval určitého samostatného přehledu našeho písemnictví a seznámil se s naší historií a s naším národním vývojem vůbec, jal se své poznatky sdílet s krajany v řadě bystrých a zajímavých statí, jež od r. 1924 tiskne v předních bulharských revuích a časopisech. Jsou to nejenom pokusy o přehledné obrazy jako na př. v statí o současné české literatuře ve »Zlatorogu« (Sofie, roč. V., 1924), ale i monografické studie: o Jiřím Wolkerovi (tamže 1924), o Otokaru Březinovi (tamže, roč. VI, 1925), o Petru Bezručovi (tamže VII, 1926), dále dokonce určuje datum básně Čechovy »Bratřím Miladinovům« v čas. »Makedonija« 1927, čís. 178—9, podrobným srovnávacím rozbořem J. V. Fričova dramatu »Asjenův pád« a Drumevova »Ivanka« v revui »Listopad«, roč. VIII. 1927, dokazuje nepůvodnost hry českého autora.²

J o c o v zakončil svá pražská studia doktorátem z české a slovanské slovesnosti. K disertační práci si zvolil básníka Otakara M o k r é h o. Rukopis vzal s sebou do vlasti a pracoval o něm dále. Věděl, že Otakar Mokřý není vrcholným zjevem našeho písemnictví, a věděl také, že nebylo skromnějšího básníka pod naším českým nebem, a přece se oň zajímal. Mělt správný dojem, že právě na Otakaru Mokřém lze znamenitě sledovati soudobé myšlenkové vlnění jak české, tak slovanské, to jest: bulharský literární historik měl tu nejlepší možnost seznámiti domácí zájemce s českým životem a s českou kulturou, s českými spisovateli a s myšlenkovými proudy českými v XIX. stol. až téměř do doby dnešní. J o c o v a zvláště zajímalo zřetelné rozdvojení v literární tvorbě Ot. Mokřého, jenž se hlásil v první polovině své tvorby k Sv. Čechovi a v druhé polovině se přiklonil k Zeyerovi a Vrehlickému: J o c o v chtěl na Mokřém ukázati typický doklad vnitřního rozdvojení české inteligence 70. a 80. let min. stol.

² Srv. mé stručné poznámky o českých pracích J o c o v a v »Literárních Rozhledech« XI., 1927, str. 347, a v LF. 1927, str. 304.

Tak za stálého badání, za vytrvalého shledávání nových a nových dokladů rostla obsáhlá Jocovova monografie o našem básníku, jejíž první část, shora nadepsaná, vyšla krátce před vánočními min. roku. V úvodním slově k této části vysvětluje Jocov, proč právě si vybral k svému zkoumání Ot. Mokrého: poněvadž při rozboru jeho života a díla může podat plastický obraz doby, zachytí duchovní život našeho národa v tvůrčí činnosti individuální i kolektivní, dále může ukázat na pronikavý vliv polského genia na tvůrčí činnost Ot. Mokrého a tím na českou poesii, a posléze může všestranným rozbořem osobnosti i intimního díla básníkovy dojít k typickému představiteli českého ducha své doby. Již tím dal Jocov rozdělení své monografie na tři části a přesně podle něho snaží se v přítomné části seznámiti bulharské čtenáře s dobou, v níž žil a působil Ot. Mokřý. Učinil tak v osmi kapitolách, v nichž na základě veškeré známé literatury a podle nových svědectví rodinných vyličuje život našeho básníka. Spolehlivě a poutavě, s přesvědčujícím množstvím dokladů rýsuje ovzduší, do něhož přišel mladý zasněný student, charakterisuje drahé naše národní pracovníky a vůdce, živě přibližuje naše národní snahy a zápasy, boj s Vídní, naše kulturní úsilí a celou soudobou literaturu, k níž brzy se připojuje Mokřý se svými prvotinami. A Jocov dále bohatě glosuje slovanské zánícení našeho básníka, jeho cesty po Slovensku a Slovinsku, zkoumá poměr básníkův k jeho jižním Čechám, dokládá jej pracemi básníkovými, v nichž ho zvláště zajímá národně mravní a biblický patos, dostává se k básníkovu mysticismu, k polskému mesianistickému romantismu, k realistickým prvkům v poesii Ot. Mokrého, až ke konečnému oddálení od soudobého života a k úplnému vyčerpání.

První část Jocovovy monografie je pro nás velmi poučná: především tím, že se tu po prvé v bulharské literatuře podává neobyčejné množství dat o našem národě v minulém století. Dále tím, co nejvíce bilo do očí z našeho národního a duchovního života nejjihnějšímu slovanskému pozorovateli: autor některá okřídlená slova a hesla dobová podává přímo v českém znění. Tak se mu vžila, že si ani neuvědomil, že jím bulharský čtenář neporozumí a že místo silného zaznění, jež on v nich slyší, vyzní na prázdno. A posléze i po stránce metodické: Jocov rád činí analogie a paralely, má hluboký smysl pro tradicionalismus v naší literatuře, jasně vycítuje blízkou příbuznost svého básníka s jinými českými duchy a dokládá to obdobou obrazů a obrať (Čech-Vrehlický-Zeyer-Březina-Bezruč). Jocov také větší měrou, než posud bylo v bulharském tisku zvykem, cituje české doklady, a ukazuje tak zároveň naléhavou potřebu, aby bulharské tiskárny po té stránce se lépe zařídily: nedostatek latinky je tu citelný.

Celkově jsme bulharskému autoru, který zaujal zatím katedru slovanských literatur po předčasně zemřelém učiteli B. Pe-

novu, za jeho práci vděční. Ukázal nám našeho básníka v jasném světle, prohloubil naše vědění o něm, upozornil mimochodem i na některé jiné úkoly, související se zkoumáním vrstevníků a doby Ot. Mokrého. Na další dvě části této první samostatné bulharské monografie z dějin české literatury se můžeme právem těšiti. Bude v nich pojednáno o překladatelské činnosti Ot. Mokrého a o jeho osobnosti.

Jos. Páta.

Drobné zprávy.

Dne 8. července zemřel ve svém smíchovském bytě ve vysokém věku 83 let dlouholetý representant naší historické vědy univ. prof. **Jaroslav Goll** (nar. 14. července 1846 v Chlumci nad Cidlinou); také naše literární historie vděčně vzpomíná, čím tento skvělý mistr moderních dějepisných metod a vynikající učitel, zakladatel celé vědecké školy, přispěl k jejímu prohloubení a obohacení. Goll, sám za mlada básník a překladatel, vrstevník Sládkův a Svat. Čecha, s nimiž své doby zachraňoval ohrožený Nerudův obnovený »Lumír«, hned v počátcích své badatelské práce se pohroužil do studia tehdy jen nepatrně prozkoumaného období českobratrského a v řadě prací ceny namnoze průkopné analysoval myšlenkové proudy náboženského vývoje naší reformace od Chelčického až po Komenského; do rukopisného boje pronikavě zasáhl »Historickým rozbořem básní RK Oldřicha, Beneše Hermanova a Jaroslava«; k jubileu Palackého napsal krásnou monografii o jeho osobnosti a vědeckém významu. A nebudiž dnes zapomenuto, že to byl právě Goll, jenž spolu s přítelem Hostinským universitní pražské činitele při rozdělení university upozornil na vídeňského docenta Masaryka, jenž skutečně byl potom do Prahy povolán.

— *ch* —

*

Sjezd klassických filologů slovanských v Poznani (ve dnech 3.—5. června t. r.), jehož se zúčastnila i naše 12členná delegace, vedená prof. F. Grohem a F. Novotným, zcela splnil naděje v něj kladené. Jestliže se zatím spokojujeme tímto prostým konstatováním, činíme tak proto, že dosud nevyšla sjezdová publikace, bez níž ani účastníku jednání nelze úplně a spolehlivě referovati o průběhu sjezdu a zejména o přednáškách na něm pronesených. Doufáme, že budeme brzy moci podat zprávu o sjezdovém sborníku a že při tom najdeme příležitost oceniti ohlášněný význam sjezdu, jenž byl nejen událostí vědeckou, nýbrž i manifestací pro humanitní vzdělání a pro slovanskou vzájemnost. Prátelecké projevy se strany polských hostitelů zanechaly u českých účastníků nejlepší dojem a tento pocit uspokojení byl ještě stupňován tím, že nám bylo možno se přesvědčiti o velkolepém rozmachu obnoveného Polska na imposantní poznaňské výstavě a o paedagogických úspěších kolegů polských na návštěvě gymnasia v starobylém Hnězdě. Na manifestační význam sjezdu upozornila polská i naše žurnalistika. V našich novinách uveřejnili delší zprávy i celé články o něm, pokud je nám známo, K. Šimeček (Nár. Politika), B. Ryba (Nár. Osvobození), J. Ludvíkovský (Nár. Listy) a K. Svoboda (Lidové Noviny), vesměs v červnu t. r. — V závěrečné schůzi poznaňského sjezdu byl přijat návrh, aby se příští sjezd konal v Praze. Je čestnou povinností naší filologie, aby přispěla k dalšímu upevnění myšlenky, jež ostatně vznikla u nás a jež, jak už první sjezd prokázal, může přinést mnoho prospěchu jak klassické filologii tak slovanské vzdělanosti.

J. L.

Úvodem do studia papyrologie chce býti kniha *Paula Collompa*: »La papyrologie« (Initiation-méthodes, která vyšla r. 1927 v publikacích fakulty »des lettres« university v Strasburku (str. 35, 2 tab. obr.). Collomp podává nejprve definici papyrologie a stanoví její poměr k jiným vědám příbuzným. Dále jedná o nálezích papyrů v Egyptě, jakož i o práci, spojené s konservací papyrů a s luštěním textů. Po všeobecné bibliografii sbírek papyrů probírá důležitější spisy z oboru papyrologie a podává jejich charakteristiku, dále přechází ke grammatice papyrů a konečně k pracím, týkajícím se papyrologie »historicko-právní« (dějiny politické, náboženské kultury, administrativa a právnictví). Končí povšechným oceněním významu papyrologie pro dějiny Egypta. Kniha Collompova nechce býti takovým úvodem do papyrologie, jako je kniha W. Schubarta, »Einführung in die Papyruskunde« (Berlin 1918), dokonce ne ani knihou jako jsou Mitteisovy a Wilckenovy »Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde« (Berlin-Lipsko 1912, I. 1; II. 1, 2), jež zůstanou v tomto oboru ještě dlouho nepřekonány. Spis. chtěl však poskytnouti zase víc než populární knížky: »Aus der Welt der Papyri« (Lipsko 1914), kterou napsal C. Wessely, a »Antikes Leben nach den ägyptischen Papyri« (Lipsko-Berlin 1916, od Fr. Preisigke. Zdá se, že Collomp chtěl napsati jakýsi úvod do metodiky papyrů, aby každý, kdo se začne zabývat touto vědou, měl přehled ne tak ani po výsledcích badání papyrologického, jako spíše po odborné literatuře a metodě vědecké práce. Sluší ovšem litovati, že spis. vynechal některá díla a pojednání, jež jsou »standard work« pro papyrologii, a že nehleděl k oborům příbuzným (na př. k ostrakům) a skoro vůbec nevěnoval pozornosti byzantské době, jež také nemá býti opomíjena hledě k velikému množství papyrů z ní zachovaných. Jinak však přes některé tyto nedostatky je knížka Collompova celkem dobrým úvodem do papyrologie.

J. R. L.

Milánská katolická universita vydává od r. 1927 časopis *Aevum*, v němž věnuje mnoho místa novější bibliografii speciálních oborů. Průvodní text se snaží podati více méně výstižné obsah anebo vůdčí myšlenku významnějších prací, jinde aspoň naznačuje — což je užitečné při málo zřetelných nadpisech —, čeho se příspěvek týká. Italsky psané práce jsou seznámenány úplně, a to i články populární. U anglické, francouzské a německé literatury jsou sebrány dosti obšírné všechny práce pozoruhodnější; pro ostatní literatury jsou ovšem bibliografie značné kusé. V r. I. 1927 podal *Camillo Cessi* první část bibliografie řecké literatury 1923—1925 (strana 283—358, též seznámenal *Vergiliana* za r. 1919—1925 (str. 521—582). V ročníku II (1928, sepsal *Giulio Giannelli* příspěvky k římským dějinám od počátku až do konce republiky za léta 1923—1926 (str. 17—124). V III. ročníku (1929) *Aristide Calderini* sepisuje příspěvky k starořímské topografii za léta 1913—1929 (str. 17—156). V. G.

Soupis cizozemských periodik v knihovnách Československé republiky jest název objemné publikace ministerstva školství a národní osvěty, která právě vyšla v Praze 1929 ve dvou svazcích (dohromady VIII + 1611 str.). Obsáhlý dotazníkový materiál, k němuž přispěly české i německé knihovny státní, zemské, městské i soukromé, zpracovali v letech 1923—1928 úředníci Vědecké a universitní knihovny v Praze dr. J. Bečka a dr. V. Foch. První díl (1345 str.) obsahuje seznam jmenný, druhý díl seznamy systematické, věcné, vydavatelské a místní. Litovati jest, že přípravné práce trvaly tak dlouho, takže jednotlivé knihovny jsou zachyceny ve velmi různých letech. Kdežto z pražské univ. knihovny jest registrován stav z r. 1928, odpovídají údaje na př. o knihovně Jednoty českých filologů a semináře pro klas. filologii Karlovy university stavu z r. 1923 (!). Knihovny ty získaly v posledních letech řadu časopisů, i takových, kterých jinde v ČSR není; o těch se ovšem ze Soupisu nelze dozvědět. Ale i jinak mám proti Soupisu řadu námitek.

Vadně jest zpracován seznam systematický a vydavatelský. Zpracovatelé při rozdělení věd přiblížili »více k praktickým potřebám nežli k některému vědeckému systému třídění« (str. VIII). Zařadují-li však archaeologii mezi pomocné vědy historické (odd. XI. 3), jest to, tuším, i nepraktické. Zpracovatelé sice vyslovili správnou zásadu: »Z praktických důvodů jsou zařaděna někdy periodika i do různých kategorií, zasahují-li do různých oborů vědních« (str. VIII), ale praxe dopadla leckdy žalostně. Tak v oddílu, který nás zde zajímá, IV. 2 *Klasické jazyky (řečtina a latina)*, marně hledáme na př. Neue Jahrbücher für das classische Alterthum usw. (uvedeny jen sub II. 3 *Pedagogika, školství, osvěta, časopisy pro mládež*), Aegyptus, Rivista italiana di egittologia e di papirologia (uvedena jen sub IV. 3 e *Orientální jazyky*), Die Antike (neuvedena vůbec). Nejlepší kritická revue naše Gnomon je uvedena jen sub XI. 3 *Pomocné vědy historické!* Samo rozdělení mezi oddíl IV. 1 *Všeobecná jazykověda a srovnávací jazykozpyt* a oddíl IV. 2 jest leckdy záhadné. Uvedu jen dva nejnápadnější doklady: Rheinisches Museum f. Philologie, Geschichte u. griech. Philosophie jest sub IV. 2, ale Revue Belge de philologie et d'histoire sub IV. 1; Berliner phil. Wochenschrift a Philologische Wochenschrift jest sub IV. 1, ale Wochenschrift für klass. Philologie sub IV. 2. V seznamu vydavatelů (hlavních redaktorů) chybí spousta jmen, na př. A. Ernout a P. Jouguet pro Revue de philologie, F. Poland pro Philol. Wochenschrift, A. Rehm pro Hermes, A. Taccone a L. Castiglioni pro Bollettino di filol. cl., T. Zieliński a R. Ganszyniec pro Eos a j. Ale i v prvním díle jsou povážlivé chyby: na str. 1206 není uvedeno, že Berliner philologische Wochenschrift sluje od roč. 41 (1921) Philologische Wochenschrift, nebo na str. 988 mají prý v jedné knihovně z Rivista indo-greco-italica roč. 5—6 (1921—22), v druhé roč. 1 (1921). Vytknouti jest i nedůslednost v pojmenováních: seminář pro klas. filologii Karlovy university sluje jednou seminářem klasické filologie (str. 1605), jednou dokonce ještě seminářem pro klas. filol. čes. univ. (str. 1209). Spolupráce (alespoň revisní) odborníků pro jednotlivé disciplíny byla by bývala zpracovatelům žádoucí a byla by zvýšila cenu jejich jinak užitečného Soupisu.

B. R.

V letošním (XIII.) svazku přináší Indogermanisches Jahrbuch (4 a 469 str. s fotografií loni zesnulého H. Meltzera; za 40, váz. za 42 Mk) v rubrice osobních a vědeckých zpráv nekrolog proslulého dánského jazykozpytce V. Thomsena od Kr. Sandfelda a vedle jiných drobnějších zpráv obsáhlý referát o 1. mezinárodním kongresu etruskologickém, konaném loni na jaře ve Florencii.¹ V drobných zprávách se jeví snaha po hojnějších informacích (je tu také zpráva o založení našeho Orientálního ústavu a o jeho orgáně jakož i obhlášení pražského kongresu slovanských filologů) a také ve zprávách osobních lze pozorovati snahu po zdokonalení. Bibliografie za r. 1927 obsahuje letos také bibliografii jazykovědy obecné (doplněna je i bibliografií za r. 1926) od E. Abegga; tento oddíl bibliografie napříště bude podle sdělení redakčního ještě rozšířen a prohlouben a bude vydán také samostatně. Jinak je bibliografie zařízena tak jako v posledních svazcích dřívějších; hojné odkazy sprostředkují styk jednotlivých oddílů, jejichž jistá nesorměrnost i tentokrát zůstala. Úvodní článek odpadl, patrně proto, že značný rozsah knihy, jehož si stále rostoucí bibliografie a oddíl informativní vyžádaly, nepřipouštěl ještě zvětšení obvyklým článkem úvodním.

Ve sbírce »Neuphilologische Handbibliothek für die westeuropäischen Kulturen und Sprachen«, již vydává Dr. M. Kuttner, vydal známý romanista a autor nového, právě vycházejícího etymologického

¹ Podrobně vypsáno je jednání tohoto kongresu v právě vydaných Atti del Primo congresso internazionale Etrusco Firenze-Bologna 27 Aprile—5 Maggio 1928-VI. Firenze, Rinascimento del libro, 1929-VII.

slovníka francouzského *E. Gamillscheg* pěkný informativní spisek o jazykovém zeměpise (*Die Sprachgeographie und ihre Ergebnisse für die allgemeine Sprachwissenschaft. Mit 14 Sprachenkarten und einer Karte von Frankreich. Bielefeld und Leipzig, Velhagen u. Klasing, 1928. [6] a 76 str.*). Po krátkém nárysu dějin mladé této disciplíny v první kapitole pojednává se o otázkách, které se na podkladě jazykového zeměpisu dají řešiti, a o věcech, jež touto cestou docházejí objasnění. Z příčin na snadě jsoucích opírá autor své výklady takřka jen o materiál z jazyků románských.

Polského *Rocznika orientalistycznego* vyšel loni svazek IV. za r. 1926 (Lwów 1928. Str. [6] + XXV + 320 str.) Prvních XXI stran vyplněno je vzpomínkami na zesnulého organisátora orientálních studií ve Lvově A. Gawrońského (v. LF. 56, 174). Mezi články tohoto svazku je také ještě jeden od něho: kriticko-exegetické příspěvky k Ašvaghōšovu *Sāundaranandu*. Z ostatního obsahu uveden budiž důležitý článek J. Kuryłowicze »*Quelques problèmes metriques du Rigvéda*« (str. 196—218), v němž výkladem jistých zjevů rgvedské metriky dospívá k významným poznatkům pro hláskosloví a tvarosloví indoevropské, a článek J. Przyluského o vígesimálním počtu v Indii (str. 230 až 237). Články jsou z největší části psány francouzsky nebo anglicky; polské jsou jen dva.

O. H.

Známý francouzský orientalista *Sylvain Lévi* vydal ke konci r. 1928 knihu *L'Inde et le monde* (Paříž, H. Champion; str. 176), která svými kapitolami (*Humanisme bouddhique, Civilisation brahmanique, Civilisation bouddhique; Orient et Occident, Essai sur l'humanisme*, a přídavkem *Eastern humanism*, který obsahuje řeč autorovu k indickému publiku na universitě v Dacca r. 1922) bude zajímati jak filologa, zabývajícího se indologií, tak i literárního historika, neboť pojednává o různých indických problémech z hlediska humanismu a civilisace. Při líčení o šíření buddhismu zmiňuje se autor o tom, jak se buddhismus na své cestě do Číny zastavil v Turfánu (Čínskem Turkestanu, str. 48 n.); ale zde autor zapomněl zdůrazniti fakt, že se buddhismus šířil do krajin východoasijských vlastně ne z Indie, ale z Turfánu, kde bylo ohnisko, v němž se stýkaly různé kultury západu a východu, severu a jihu, kde vynikající učenci překládali indické knihy severoindických sekt buddhistických do různých jazyků této krajiny, tocharštiny, uigurštiny, čínštiny, tibetštiny, jazyka Saků, a tím umožnili šíření ind. kultury, která zde snad byla od 4 stol. př. Kr. Na str. 153 n. autor dobře zdůrazňuje, že má latinská a řecká kultura velký význam pro poznání evropského světa a že pro orientálce není jistějšího vodítka pro pochopení civilisace evropské kromě latiny a řečtiny. Obsah knihy jest krátce, že »by the mysterious ways of Fate, India, though unwilling and even reluctant, has grown fit to become the home of an Eastern humanism, able to compete with our Western humanism« (str. 173).

P. P.

Velmi dobrou učebnici spisovného jazyka litevského napsal *Dr. Alfred Senn* (*Kleine Litauische Sprachlehre. Lehrbücher Methode Gaspey-Otto-Sauer. Heidelberg, J. Groos, 1929. XII a 304 str. Váz. za 8 Mk.*). Je to kniha určená potřebě praktické, ale zaládající se na vědeckém proniknutí příslušné látky a tak i theoretik najde tu leckteré věci, jež by v jiných mluvnicích marně hledal. Autor, žijící a působící v centru kulturního života litevského, má příležitost zblíзка pozorovati vývoj stále ještě neustáleného spisovného jazyka litevského a opíraje se o práce domácích theoretiků i vlastní studium podal ve své učebnici knihu, která překonává všechny starší mluvnice tohoto jazyka. Jejím předmětem je jazyk spisovný, ale poněvadž užívají někteří spisovatelé litevští hojně slova a tvarů nářečních, poučuje Senn v míře odpovídající potřebě také

o mnohých zjevech nářečních a podává také v úvodě krátký přehled litevských dialektů. Slova litevská hojnou měrou přepisuje systémem značek přijatých mezinárodní asociací fonetickou, což je v mluvnicích litevských úplné novum; má obsáhlé výklady o tvoření slov. Po stránce praktické, již má kniha především na zřeteli, cvičné věty litevské hojnou měrou obsahují litevská přísloví a hádanky a po každém takovém cvičení je sbírka rčení a idiomatických obrátů. Ke knize přiložen jest klíč (Schlüssel zur Litauischen Sprachlehre. 48 str. Za 2 Mk) obsahující německý překlad cvičných vět litevských a litevský překlad německých vět sloužících ke cvičení v překládání z němčiny do litevštiny, takže o kontrolu po této stránce je pro samouka dobře postaráno.

Svůj spis o užívání pádů v litevštině (v. LF. 55, 1928, 283) doplnil *E. Fraenkel* nyní podrobnou monografií o užívání pádů předložkových v litevštině (Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen. Indogerm. Bibliothek, erste Abteilung: Sammlung indogerm. Lehr- und Handbücher, erste Reihe: Grammatiken 19. Heidelberg, C. Winter, 1929. Str. XI + 292). Je tu shromážděn bohatý materiál z literatury i z nářečí; litevské užívání předložek srovnává autor neustále s poměry slovanskými, takže shody i rozdíly mezi oběma jazykovými skupinami náležitě vynikají. Dvěma těmito monografiemi dostalo se syntaxi litevské a ovšem také syntaxi indoevropské, která jen na takovýto monografiích může vyrůstat, velmi cenného obohacení.

V poslední době byly vydány dva staré litevské texty spolu s odpovídajícím jim textem polským, čímž usnadněno srovnávání textu litevského s textem polským a tak umožněno důkladnější studium litevského textu obzvláště po stránce syntaktické. *F. Specht* vydal fotograficky známou Šyrvidovu litevsko-polskou sbírku námětů ke kázáním (Šyrwids Punktay sakimu [Punky kazán]. Teil I: 1629, Teil II: 1644 litauisch und polnisch. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1929, 61* a 668 stran. Za 22, váz. za 25 Mk). Litevský text první části vydal Garbe v IV. sv. známé sbírky Bezenbergerovy Litauische und lettische Drucke (Göttingen 1884); v celém rozsahu je zajímavé to dílo vydáno Spechtem poprvé. Je to po vydání spisů Mažvydových (v. LF. 50, 1923, 284) a Daukšovy Postilly (v. LF. 55, 1928, 61) třetí text litevský vydáný fotograficky. V úvodě sestavil vydavatel údaje o životě a literární činnosti Šyrvidově, při čemž opravil některá chybná data na základě zpráv starých pramenů, jež tu otiskuje, pojednává pak o jazykové stránce vydávaného textu a podává opravy tiskových chyb originálu i emendace jednotlivých chybných míst, což se při tomto způsobu vydání při textu samém státi nemohlo. — Druhá edice je vydání dvou litevských překladů katechismu Ledesmova spolu s polským překladem tohoto katechismu, protože překlad polský byl základem překladu litevskému (Der polnische Katechismus des Ledesma und die litauischen Katechismen des Daugša und des Anonymus vom Jahre 1605 nach den Krakauer Originalen und Wolters Neudruck interlinear herausgegeben von *E. Sittig*. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1929. Str. VIII a 163). Oba tyto litevské texty rovněž už byly nově vydány, katechismus Daukšův od Woltera (v Petrohradě 1886) a anonymní překlad z r. 1605 od Bystroňové (v Krakově 1891; o tomto vydání v. referát v LF. 18, 1891, 283 n.). Nyní vydány jsou spolu s překladem polským, z něhož vzešly, tak, že text každého z nich je umístěn v jednom ze tří rádků za sebou jdoucích, v nichž výrazy sobě odpovídající jsou vtištěny pod sebou, takže hned je vidět rozdíly mezi otisknými texty. Srovnávat text z r. 1605 s textem Daukšovým bylo ovšem možno už ve vydání Bystroňové, kde pod čarou byly odchylky překladu Daukšova zaznamenány; ale ve vydání novém je srovnávání to mnohem pohodlnější a také dokonalejší, poněvadž je tu vidět nejen odchylky ve tvarech nebo výrazech, ale také odchylky

v slovosledu, a zejména je vidět na první pohled, kde který text co vynechává nebo přidává. Zdá se, že by otěštění tohoto trojího textu v sloupcích vedle sebe bylo výhodnější. Úvod je poněkud příliš stručný, takže lektorem čtenáři nebude věc hned zcela jasná, a předmluva předpokládá vlastně již znalost toho, co následuje.

Nový časopis pro slovanskou filologii začal vycházet v Sofii redakcí dr. St. Romanského pod názvem Български Прегледъ. Právě vyšlý první svazek (София 1929, str. [4] a 164) obsahuje vedle článků oddíl drobných sdělení a materiálů a oddíl kritik a bibliografických zpráv. Také tento časopis vstupuje do života se jménem Dobrovského na štítě a hlásí se k odkazu Jagicovu, pojímaje slovanskou filologii v jeho smysle jakožto nauku o jazycích, literaturách a národním bytu slovanských národů v historickém jejich rozvoji i v stavu jejich současném. Ale vedle jazykovědy, literární historie a ethnografie slovanské hodlá časopis tento popřávatí místa i kulturní historii, geografii a starožitnostem, pokud nauky tyto souvisí s filologií. Že v popředí jeho zájmu bude filologie bulharská, je zcela přirozené, ale přinášení bude práce i od filologů nebulharských, slovanských i jiných. V prvním svazku zastoupeni jsou jen autoři bulharští a po stránce obsahové věci bulharské mají velkou převahu. Mezi referáty je referát o prvních dvou dílech Machálových »Slovanských literatur« a Wollmannovy »Slovesnosti Slovanů« od B. Jocova a o Jocovově studii o Otokaru Mokřém od A. T. Balana. Z ostatních budíž uveden referát o polských příručkách pro studium jazyka církevněslovanského. — V Krakově bude vycházeti redakcí K. Nitsche a K. Moszynského časopis »Lud słowiański, pismo poświęcone dialektologii i etnografii Słowian«. Tak se dostane slovanské filologii speciálního orgánu pro dialektologii a to orgánu spojujícího v sobě dvě úzce související disciplíny: dialektologii a ethnografii.

Lwowska biblioteka slawistyczna, o jejichž prvních pěti svazcích podána zpráva v LF. 54, 1927, 303, dospěla k svazku devátému. Dva svazky vydané loni obsahují K. Tymienieckého spis »Społeczeństwo Słowian lechickich« a W. Taszyckého »Wybór tekstów staropolskich XVI—XVIII wieku«; letos vyšlý svazek osmý přináší polabskou mluvnici T. Lehra-Splawinského (Gramatyka połabska. Lwów 1929. XIV + [2] + 278 str.) a svazek devátý dílko, jež nebylo v programu této sbírky a dostalo se do ní, protože nemohlo být uveřejněno v publikaci, jež byla chystána, ale neuskutečnila se: »Zarys dziejów literatur i języków słowiańskich« od A. Brücknera a T. Lehra-Splawinského (Lwów 1929. VIII + 206 str.).

O. H.

Česká akademie vydala v krásném fototypickém vydání známý hlaholský rukopis Evangelia f. Assemanův (Kodex vatikánský 3. slovanský; vydání světlotiskové s předmluvou, cyrilským přepisem, rozbořem, různočteními, poznámkami paleografickými a slovníkem. Díl I: Předmluva a snímky. Vydali: Dr. Josef Vajs, prof. univ. Karlovy, a Dr. Josef Kurz, gymnas. profesor v Praze. Nákladem České akademie věd a umění s podporou ministerstva školství a nár. osvěty. V Praze 1929, str. I—XXXII, tab. 316). V příčině vydání staroslověnských památek jsme daleko pozadu za vzornými vydáními klasiků latinských a řeckých. Prvním vydáním autotypickým, které do jisté míry nahrazuje originál a vylučuje řadu pochybností, s nimiž je spojen pouhý tisk, je toto vydání evangeliaře Assemanova. V 1. odstavci předmluvy jsou shrnuty dějiny a osudy kodexu A., jak se dostal koncem stol. 18. z východu do knihovny Vatikánské, jakož i posudky a mínění jednotlivých slavistů o něm, od Dobrovského až po V. Jagicé.¹ V 2. odstavci je podán biblio-

¹ Srv. k historii vydání kodexu též V. N. Šeepkin, Изв. VII, 3 1902, 164 sl.

grafický popis kodexu a soupis důležitějších přípisů a poznámek hláskových i cyrilských (odst. 3), mezi nimiž je zvláště pozoruhodná poznámka v menologiu cyrilici již psaná: **ѿѿѿѿ ѿѿѿѿ ѿѿѿѿ ѿѿѿѿ** (sic), t. j. sv. Mikuláše patriarchy cařihradského († 924). Poslední hláslíci psaný pamětní den je výročí smrti sv. Klimenta, jednoho ze sv. Sedmipočetníků, biskupa Velického († 916); zdá se tedy, že výše řečená zmínka o Mikuláši, patriarchovi cařihradském († 924), jakožto pozdější cyrilici psaný přípis, by nasvědčovala, že kodex A. byl napsán někdy v 2. polovici X. stol., nebo brzy potom (odst. 3. str. IX—XI). V odst. 4. je uveden seznam evangelských čtení pořádkem církve Východní, počínajíc nedělí velikonoční. Druhá část kodexu (menologium), počínající 1. dnem měsíce září do konce srpna, je popsána v odst. 5. Tu jsou pečlivě zaznamenány dni a památky světců slovanských (Cyrila, Metoda, Klimenta), jakož i osob v Soluni a v okolí, zvláště pak prvotní církví slovanskou uctívaných (Dimitria, Domnina, Klimenta papeže, Theodory a j.). Kodex, na konci neúplný, je zakončen předpisy (rubrikami) o obecných čteních, jaká se mají číst na svátky, pro něž nejsou položena v textu čtení zvláštní. V odstavci 6. oceňují kodex sám; jak povaha evangelijských čtení tak data v menologiu svědčí o velikém stáří kodexu, byť po stránce jazykové v lecčems ustupoval k. Zografskému a Mariinskému. Zejména ve srovnání s cyrilskými kodexy, zvl. Ostromírovým a Savinou knihou, jest patrný rozdíl ve čteních. Kodex Assemanův, ač je v jádře v příčině čtení recenze cařihradské a ač i svou soustavou se přimyká k typu Velického chrámu cařihradského, přece si zachoval mnohá starobylá čtení (zejména čtení »Západní«), která v cyrilských kodexech již ustupují a jsou nahrazována čteními cařihradskými. V dodatku je synaxár i menologium kodexu A. srovnán s některými důležitějšími evangeliáři cařihradskými (32, 292, 303, 351). Kromě několika předních listů, které jsou častým užíváním velice odřené, je kodex celkem dobře čitelný. Správa knihovny vatikánské dovolila, aby byl při fotografování kodex rozebrán, takže jednotlivé složky a listy mohly být v přirozené poloze reprodukovány; tyto přednosti jsou nejlépe patrné na knize samé. Spad je na místě, abych se zmínil o překážkách, s nimiž bylo toto vydání kodexu A. spojeno. Od r. 1923, kdy jsem se počal o vydání pokoušet, rozbíjely se pokusy o nesnáze peněžní; teprve r. 1927, když ministerstvo školství a n. o. přislíbilo podporu a Česká akademie v. a u. přijala vydání za své, mohli jsme přikročit k dílu. Škoda, že nemohla být vydána kniha ve větším počtu exemplářů; do volného prodeje přijde toliko 100 výtisků. Nepřipomínám to zde, abych na knihu zvláště upozorňoval, doporučuji se sama svou poměrně mírnou cenou (800 Kč);¹ jisté je, že bude v krátkce bibliofilskou vzácností. Druhý díl přinese text v přepise cyrilském.

Vajs.

V 6. čísle letošního Věstníku ministerstva vnitra pokračuje *Ant. Profous* ve svých článcích o některých našich jménech místních (srv. LF. 56, 1929, 60). Pojednává tentokrát v článku »Jméno Bernard v našich jménech místních« (str. 149—154) o místních jménech odvozených od osobního jména *Bernard*. Jsou to nekolikeré *Bernartice*, pak *Bernardov*, *Bernsdorf*, zvláště zajímavé *Peršlák* (něm. *Bernschlag* z *Bernhardsschlag*) a *Peršláček*, z německého genitivního jména vzniklé *Pernárec* (něm. *Bernharz*), *Bednárec*, *Bednářeček*. Vykládá na těchto jménech pěkně, jak místní jména vznikají a jak se mění, i jak na tvaru místních jmen se projevuje také národnost obyvatelstva a její proměny. Při výkladu dissimilovaného tvaru *Bernartice* (*Pernartice*) mohlo by se poukázat na příjmení *Bernat*, jež se u nás vyskytuje.

¹ Vědeckým pracovníkům, knihovnám a korporacím poskytne Česká akademie slevu 20%.

O Janu Kollárovi vyšly loni dvě publikace. První z nich, s názvem »Rodina pěvce, Slávy dcery«,¹ je prací zatím zesnulého literárně historického badatele Jana Kabelíka. Na podkladě rodinných listů a pamětí, jmenovitě korespondence rodiny Kollárovy s rodinou A. V. Šembery, většinou již známých nemálo též zásluhou Kabelíkovou (naposledy v Prager Presse 16./IV., 30./V., 1922 a 31./VII., 7./VIII. 1927), líčí autor rodinný život Kollárův v Pešti a ve Vídni a po skonu básníka »Slávy dcery« sleduje osudy jeho rodiny do třetího pokolení. Pisatel by rád napravil dosavadní dosti nepřiznivý soud o choti Kollárově, z něhož umělecky těžila také Ter. Nováková pro svou výstižnou charakteristiku Bedřišky Kollárové v »Dražaru«. Domnívám se, že jeho snaha nesetká se s plným úspěchem. Z dokladů Kabelíkem uváděných je zřejmo, že Bedřiška byla sice oddanou chotí a šetrnou hospodyní, že jsouc dosti vzdělána, částečně chápala vědecké snahy svého manžela, avšak k jeho buditelskému a národnímu poslání že zůstala zcela vlažnou, nenaučivši se do své smrti ani jediného slova česky nebo slovensky. Jest ironií dějin, že z lhostejnosti k dílu svého chotě probouzí se teprve po smrti Kollárově. Vdova stará se o důstojný pomník, o vydání posmrtného díla »Die Götter Rhetras«, vyjednává, ač neúspěšně, za přispění Šemberova s Maticí Moravskou o vydání Kollárových »Pamětí«. Zatím co dcera Ludmila, vychovávaná otcem ve vlastenku, splývá se svým výmarským okolím ve šťastném manželství se vzdělaným profesorem a velkoněmeckým básníkem Drem. Schellenbergem, matka s pozoruhodnou tvrdošíjností své kmenové příslušnosti víc a více se zajímá o vše slovanské a české. V duchu humanitních zásad zvěčnělého chotě zle se horší na svého zetě, že zcela odcizil Ludmilu jejímu původu, připomíná trpce své dceři, že »řeč je přece srostlá s naším vnitřním životem a cítí«. Za vládních útisků české politiky, po památné deklaraci z 22. srpna 1868, píše stará paní Kollárová rozhořčeně: »Ubozí Slované a Čechové se mají vesměs zněmčiti nebo zmaďariti! Co učiní nyní Rieger a Palacký? Zlobím se často velmi na Němce, kteří chlí vždy plouti nahoře a míni, že možno národ zahladiti škrtnutím pera. Kéž by jim to Nemesis odplatila; toho bych si přála ještě dožítí.« Pozdní, leč ušlechtilé pochopení ideového odkazu svého chotě projevovala Bedřiška Kollárová nejen mravním horlením v dopisech Zdence Šemberové, nýbrž i podivuhodně štědrými dary peněžními a stipendii na národní účely ze své skrovné pense vdovské. Kabelíkova knížka, byť i nepřinesla nových objevů — neznámé zprávy podává pouze oddíl věnovaný rodině Ludmilině, jejíž žijící vnučka téhož jména je pravnučkou našeho básníka — je záslužná již svědomitým shrnutím látky, většinou časopisecky roztroušené; čtenář získá spolehlivé zprávy o rodinném životě Kollárové a o dalších osudech jeho rodu, ovšem idealisací choti Kollárovou za jeho života nutno přijímati kriticky.

O druhé publikaci »Johann Kollár 1793—1852«,² již chce Ludwig Wagner přispěti k poznání básníka »Slávy dcery«, bylo by lépe pomlčeti, kdyby se nabubřele nehonosila podtitulem »příspěvek k českému a slovenskému literárnímu dějepisu«. Je psána stranicky, hemží se chybami a omyly vzniklými z neznalosti literatury předmětu, její metoda je sotva na úrovni slabé seminární práce. Probrav stručně životopis Kollárův spisovatel na místo rozboru díla a kritického jeho hodnocení napadá Kollárovu slovanskou vzájemnost a viní ho z přepjatého šovinismu. Kollárovu literární vzájemnost pokládá za skrytý politický panslavismus. Jeho rusofilství prý toužilo po obrovské říši

¹ (Z rodinných listů a pamětí), Čes. čtenář XX., sv. 1—2, Praha 1928.

² Einführung in das Leben und in das lyrisch-epische Werk »Slávy dcera« des Dichters. Beitrag zur tschechischen und slovakischen Literaturgeschichte, Bratislava 1928, str. 29.

všeslovanské pod správou ruského cara, v níž by splynuly jednotlivé slovanské národy. L. Wagner tvrdí tu pravý opak dosavadních výsledků badání o slovanské vzájemnosti, podle něhož náš básník byl pro individuální rozvoj slovanských národů a právě přílišným zdůrazňováním zájmu filologického omezil slovanskou vzájemnost pouze na pole literatury. Vůbec Kollárovy sympatie k Rusku jsou L. Wagnerovi trnem v oku. Jako nějaký objev cituje úryvek z paměti generála Čičagova, kde car Alexander I. r. 1812 mu dává za úkol získati jakýmkoliv způsobem nespokojené národy v Rakousku, především již. Slované, ale také Maďary, kdyby došlo k válečnému konfliktu s Rakouskem a Francií. Wagner chce tím dokázati podíl ruské propagandy na slavjanofilství rakouských Slovanů a jde tak daleko, že obviňuje české spisovatele rusofilsky orientované, jako by brali úplatky od ruské vlády. Tvrditi něco bez dokladů i v domněle vědecké publikaci, odsuzuje se samo sebou. Autor z neznalosti literatury předmětu nemá ovšem ani ponětí o vývoji náklonnosti k Rusům v Čechách a na Slovensku; neví nic o ohlasu válek napoleonských u nás, o Jos. Dobrovském, Ant. Markovi, o rusofilch na Slovensku, o celém tom myšlenkovém prostředí, z něhož vyrůstala Kollárova idea slovanské vzájemnosti.¹ Mohl-li Wagnerův výklad o Kollárově panslavismu býti pokládán za nesprávné pochopení myšlenek »Slávy dcery« a spisu »Über die litterarische Wechselseitigkeit«, možno jeho obviňování Kollára ze šovinismu a jeho výklady o národnostních poměrech v bývalých Uhrách nazvati naivními výmysly, jež snad chtějí posloužiti maďarské národní věci na Slovensku, nemohou však býti brány vážně. Obviňoval-li Kollár Němce právem z utlačování Slovanů, pohřešovalo prý jeho nepřátelství k Maďarům jakékoliv podstaty. V letech 1821—32, kdy byla skládána »Slávy dcera«, nemohli si Slované v Uhrách naříkati, že jsou utiskováni, a jestliže později »tu a tam« utrpěli nějaký útlisk, je prý to nesporné následkem panslavských agitací, vyvolaných duchem jejím. Tedy usnesení sněmu uherského 1790—91, že maďarština stane se místo latiny jednacím řečí v úřadě a vyučovacím jazykem na školách, překážky kladené Maďary snahám vydávati slovenský časopis po zániku Pálkovičova »Týdenníku« (1818), dnes humorně znějící návrh zákona hr. Jos. Dessewffyho, zabraňující provdati se zemanským pannám, neznalým maďarštiny, 1830 usnesení sněmu, aby výroky královské tabule byly jen maďarské, kdy maďarština ovládla zcela při soudech i u advokátních zkoušek, nařízení z usnesení sněmu 1832—36, aby církevní matriky byly vedeny jen maďarsky, to vše asi měli Slované v Uhrách přijímati jako projev přízně od vládnoucí menšiny maďarské. Konečně Kollár sám, jeho svízelné postavení mezi Maďary v Pešti, soukromé stesky v korespondenci se Šafaříkem, jeho veřejná obžaloba Maďarů v německém časopise Zschokkeově r. 1821 článkem »Etwas über die Magyarisirung der Slaven in Ungarn«, přeloženým V. Hankou a uveřejněným následujícího roku v »Čechoslavu«, to vše patrně neopravňovalo Kollára k jeho vlasteneckým znělkám ve »Slávy dceři«. Vedlo by daleko, kdybychom chtěli vyvracet všechny ty fantastické výmysly L. Wagnera, sledující po straně úmysl otrásti důvěrou v československou jednotu a otráti se nepřekýnými slovy o jejího dávného hlasatele. Toliko několika příklady ukážeme na vědeckou nespolehlivost pisatele »příspěvku k literárnímu dějepis«. Jednou udává den narození Kollárova 29./VII., po druhé 23./VII., zná jakési první vyd. »Slávy dcery« z r. 1827, první vyd. spisu »Über die litterarische Wechselseitigkeit« klade do r. 1837, ale také 1831. Znovu se zde opakuje dávno vyvrácené mínění, že žádost Kollárova o ruku Mininu byla odmítnuta toliko matkou, nikoliv dcerou. Také údaj 25. září 1835 o sňatku Kollárově není správný, podobně jsou historicky zkresleny exkursy o životě slovenské kolonie v Pešti a o zbu-

¹ Srv. nejnověji přesvědčivý výklad Alb. Pražáka: The Slovak sources of Kollár's panslavism ve The Slavonic Review VI., str. 579—592.

dování slovenské školy a evanglického sboru.¹ Autor psal o Kollárovi, aniž znal nejnntnější literaturu. Prameny jím udávané jsou většinou zastaralé nebo povšechného rázu. Wurzbachovu biografii Kollára uvádí, ale ze studií Jakubcových kromě prvního vyd. Gesch. d. tsch. Lit. nezná nic. Nepovšimnut zůstal materiálem bohatý sborník »Jan Kollár«, z vydání »Slávy dcery« užíval peštského z r. 1832 a tisku z r. 1924, vydaného nakl. Wiesnerem v Praze, jako by nebylo kritických vydání Jakubcova a Vlčkova. Zahrotil-li autor svůj spisek zejména proti Kollárovu panslavismu, zdálo by se, že aspoň studiem této otázky zabýval se svědomitěji. L. Wagner je patrně povznesen nad kritické studium příslušných pramenů. Nezná-li historicky hodnotící a dobře informující knihy Weingartovy o slovanské vzájemnosti,² jak bychom mohli žádat, aby pročetl speciální studie o Kollárově slavjanofilství!³ Takto vědecky nepřipraven musel L. Wagner — který ostatně jako pramen uvádí záhadné »Slovakische Literaturgeschichte« od Dra J. Karáska, vydané v Göschénově sbírce r. 1906 — ztroskotati a svým metodickým postupem, když na místo vlastního souhrnného soudu závěrového cituje tři na osmdesát let staré posudky o »Slávy dceři«, potvrdil jen svou nemohoucnost. Od tohoto autora ovšem nemůžeme pak žádati, aby pochopil postavu Kollárova v celém jejím mravním a ideovém významu, aby ji dovedl zařaditi do evropského myšlenkového vývoje a uvésti v duchovní příbuzenství s Herderovou filosofií. Neboť nejcennějším odkazem Kollárova slovanství je právě jeho humanita, spojující slovanství s lidstvem, v souhlasu s jeho výrokem: »Když zavoláš Slovan, ať se ti ozve člověk.«

Ant. Grund.

Lužickosrbský literární historik prof. Ota Wićaz napsal k 75. výročí úmrtí Jana Kollára do budyšínské beletristické revue »Lužica«, 42. roč. 1927 č. 5, článek o Kollárovi a Lužických Srbech, v němž stručně zopakoval známá data o upřímném Kollárově zájmu o malou Lužici, jakož o nadšení, s jakým bylo v Lužici přijato Kollárovo evangelium slovanské vzájemnosti. Prof. Wićaz zdůraznil zejména výrok Kollárův, že jeho Mína byla původu lužickosrbského a že básník tedy byl poután nejen národním slovanským, ale dokonce příbuzenským poutem s Lužičany. Wićaz při tom jemně zachytil milostnou idyllu Kollárova a doložil ji celkem zdařilým překladem 13 znělek k Míně z I. zpěvu. Ale prof. Wićaz učinil více: jako kdysi náš prof. J. Jakubec, tak i on se pustil po stopách našeho básníka a jeho rodiny v Německu: zašel do Lobedy, navštívil Jenu a ve Výmaru pobesedoval s oběma vnučkami Kollárovými, s paní Fridou Schneidrovou a se sl. Ludmilou Schellenbergovou. O této cestě a návštěvě napsal do téhož čísla »Lužice« zvláštní článek, jenž přišel vhod našemu J. Kabelíkovi pro jeho knížku o »Rodině pěvce »Slávy dcery« (Praha 1928). Kabelík mohl dokonce na základě pramenného materiálu učiniti drobné korektury k výkladům Wićazovým.

Prof. O. Wićaz vytiskl své články také v samostatné knížce jako 4. č. knihovny »Słowjanske Rozhlady« pod názvem: Jan Kollár. Ze žiwjenja, dźeła a serbskich počahow wulkeho Słowjana (Budyšin, 1928, nákl. Kola luž. spisowatelů, pod red. Vl. Zmeškala, str. 46). Přetiskl tu beze změny oba články z »Lužice«, jakož i 13 znělek, ale do-

¹ Právě opačně líčí události Pavel Blaho: J. Kollár v Pešti, ve »Sborníku J. Kollára« (Videň 1893).

² M. Weingart: Slovanská vzájemnost (Sbír. předn. univ. Komenického v Bratislavě, sv. 2., 1926).

³ Mám na mysli tyto studie: M. Murko: K vzájemnosti slovanské, Sborník »Jan Kollár«, Videň 1893; Alex. Kočubinský: Romantická myšlenka a skutečnost. tamže; Arne Novák: Politické myšlenky v Koll. spise »O liter. vzájemnosti«, Slavia III. (1924—25); Alb. Pražák: K pramenům Koll. slovan. vzájemnosti, Pastrnkův Slovanský sborník, Praha 1923.

plnil své překlady pro zajímavost staršími lužickými překlady z Kollárovy »Slávy dcery«, jež pořídili H. Warko, J. Buk, M. Hórník a J. Čišinski. Pokud se mi podařilo vyšetřit, chybí tu pouze nejstarší doklad: překlad znělky o markýzi Gerovi, kterou pořídil J. P. Jórdan a vytiskl ve své »Serbské Južničce« (Lipsko), v 1. sv. II. pololetí 1842, str. 14–15, v stati »Grofa Gero« s podrobným historickým výkladem. Z poznámky Jórdanovy se dovídáme, že chtěl přeložit všechny Kollárově znělky, vztahující se k Lužici a k polabským Slovanům. Ale nedostal se k tomu, jako se nedostal k četným jiným literárním plánům. — Wičaz uvedl mimo to svou knížku stručným prolovem, v němž se také zmínil o svých pramenech a některých lužických pracích o Kollárovi. Mohu jej doplnit ještě Hórníkovou statí ve vídeňském Kollárově sborníku 1893, str. 249–251: »Jan Kollár a lužiscy Serbja«, dále cennou úvahou M. Andriekého »J. Kollár a panslavismus« v »Lužici« 1914. Mimo to o Kollárově literární vzájemnosti slovanské promluvil J. B. Šolta v »Lužičanu« 1877, str. 184 a d.

Jos. P.

Z nových sebraných spisů uvádíme záslužný podnik, zahájení souborné edice díla Jos. K. Šlejehara v nakladatelství Aventina (1929); jako první svazek vyšel román »Lípa«. Bylo by si však přáti, aby redakce spisů dbala alespoň minimálních požadavků literárně historického vydání a jednotlivé práce opatřila nutnými daty. Ve spisech J. S. Machara, jež v definitivní úpravě vycházejí rovněž v Aventinu, dvě nové knihy přináší důležité materiály literárně dějepisné: »Oni a já« (1927, str. 335) a »Zapomínání a zapomenutí« (1929, str. 350); autor v nich spojil poslední své vzpomínkové stati o významných postavách našeho uměleckého a vědeckého světa, bohaté dokumentované korespondencí, která osvětluje mnohé rysy jejich osobnosti i díla stejně jako tehdejší poměry. Zejména obsáhlé paměti o Jar. Vrchlickém, M. A. Šimáčkovi a J. K. Šlejharovi vzácně přispívají k jejich lidskému poznání, ačkoliv Macharovy soudy přirozeně jsou velmi osobní; ostatní čísla se v první knize týkají ze spisovatelů Sládka a Gellnera, v druhé Šuberta, Thomayera, Vymazala, prof. Peroutky, Vajanského a Hviezdoslava; v jiných kapitolách mluví Machar i o svých knihách. Stan. K. Neumann vydává své spisy od r. 1920 nákladem Fr. Borového; vyšlo dosud pět svazků, ve kterých některé sbírky jsou nově uspořádány a doplněny, jako první svazek »Kniha mládí a vzdoru«, v níž je v nové redakci obsažena starší básníková tvorba po »Sen o zástupu zoufalcích«, pak »Kniha lesů, vod a stráží«, »Bohyně, svěťice, ženy« a »1914–1918« (původně »Třicet zpěvů z rozvratu«); nová je »Kniha erotiky« s erotickou lyrikou z různých dřívějších sbírek a s básněmi publikovanými dosud časopisecky a knižně ještě nezařazenými. V nakladatelství Borového vycházejí také spisy Fr. Šrámkovy (od r. 1926), dosud pět svazků (romány »Stříbrný vítr« a »Tělo«, soubor povídkových prvotín »Prvních jednadvacet« a soubor »Básní« a »Nové básně«), a Iv. Olbrachtovy (od r. 1927), dosud svazky tři (po »Zlých samotářích« nové prósy »Devět veselých povídek z Rakouska i republiky« a nový román »Anna proletárka«, a spisy Jos. Hory (od r. 1927), rovněž tři svazky (»Strom v květu«, »Bouřlivé jaro«, »Struny ve větru«). Od r. 1925 vydává nákladem J. Otty sebrané spisy Jan Vrba; dosud vyšlo 28 svazků autorových prací starších i nových, mezi nimi vzpomínková beletrie »Mládí« (sv. XVII) a soubor chodských studií »Chodsko« (sv. XIX). Ke každému svazku připojuje Vrba podrobný výklad o jeho genezi.

—vh—

HLÍDKA ARCHAEOLOGICKÁ

PŘÍLOHA K LISTŮM FILOLOGICKÝM LVI.

Řídí A. Salač.

Ročník II.

1929.

Číslo 2.

Archaeologické výkopy a objevy poslední doby v Itálii a na půdě římské.

Podává G. Hejzlar.¹

V Římě se pracuje systematicky v provádění výkopného programu v archaeologickém pásmu (VI. Groh LF, LII, 1925, str. 185 n., J. Ludvíkovský LF, LIII, 1926, str. 188). Hlavní pozornost je věnována císařským forům. Výkopy konané od r. 1924 C. Riccim na foru Augustově odkryly chrám Marta Ul-tora; bylo třeba odstraniti středověkou nástavbu, která zničila antický chrám, takže je málo z něho zachováno. Našly se prvky chrámového krepidomatu se schodištěm, travertinové a mramorové bloky, z kterých snad bude možno sestrojiti vnější stavbu; původní polokruhový výklenek je zachován jen v základech, neboť za Hadriana byl na jeho místě zřízen pravoúhlý výběžek z retikulátu obloženého mramorem. Chrámová cella je zachována jen částečně; z řady sloupů v čele předsíně zůstaly jen tři, ze stěny dveřní zbylo několik kvádrů. Zbytky architektury jsou umísťovány na původní místo, pokud to možno. Objeveny byly tu zlomky kolosální sochy. Není jisto, zda socha představovala boha či císaře, ani datování její není určité. V chrámě stávaly sochy příslušníků gens Julia; zachovaly se zbytky basí s nápisy, nápis k počtě děda Caesarova je téměř úplný. Po obou stranách chrámu stály vítězné oblouky, Drusův a Germanikův, našly se však zatím pouze stopy oblouku na záp. straně chrámu. — Na foru Traianově byla odkryta polokruhová budova o třech poschodích se zachovanými zbytky schodů, s 12 krámy v dolních dvou patrech a s velikým sálem v patře nejvyšším. Niveau tohoto patra je stejně vysoko jako vrchol Traianova sloupu a je snad v souvislosti s dedikačním náp. na basi tohoto sloupu. — Mausoleum Augusti — nyní koncertní síň — bylo zkoumáno zevně

¹ K sestavení přehledu užil jsem těchto publikací: Archaeol. Anzeiger 1927, 1928, Jahrbuch d. deutschen Arch. Inst. 1926, Notizie degli scavi di antichità 1926, 1927, Pulletino della comm. arch. comun. di Roma 1926, Bolletino d'arte 1927, 1928, Art & Archaeology 1927, 1928, Neue Jahrbücher f. Wissenschaft u. Jugendbildung IV 1928, Gnomon 1926, 1927, 1928, Journal des savants 1927, 1928, Revue des études anciennes 1926, Revue archéologique 1926—1928, The Year's Work in Classical Studies 1926, 1927, Historia 1927, 1928, Germania 1927, 1928.

i uvnitř. Shledalo se, že to byla stavba kruhová; její četné výklenky měly úkol konstruktivní, ale nebyly určeny k pochovávání — hrobní kobky byly pod mausoleem. Bylo možno zjistiti vnitřní plán tohoto monumentu a jeho stavbu. O nápisu se jménem Marcella, zetě Augustova, a jeho matky Octavie srv. zprávu VI. Groha, zde na str. 320; na basi sochy Nervovy zachovala se polovice nápisu. — Němečtí badatelé J. R. Leopold a v. Gerkan zkoumali Colosseum a shledali, že nejhořejší patro je pozdější přídavek, kterým se však počet míst pro diváky nezvýšil; původní stavba byla třípatrová. Divadlo Marcellovo, které bylo proměněno v domy soukromé a byly římské chudiny, je nyní odkrýváno; práce tato bude brzy již ukončena. — Na foru boariu byl restaurován ionský chrám t. zv. Fortuny Virilis, který prý byl založen Serviem Tulliem, rekonstruován v I. stol. př. Kr. a později změněn na chrám křesťanský. — Na jv. svahu Aventinu se zachoval zbytek zdi Serviovy v délce asi 40 m do výše 11 vrstev kvádrových; dolní šířka činí 5 m, horní 3·5 m, bloky jsou průměrně vysoké 56 cm a některé mají kamenické značky. Materiálem je většinou šedožlutý tuff; jsou zřejmy i stopy malty. Jiný menší zbytek opevnění se nalézá sv. od therem Diokletianových. — Na Kapitoliu se zkoumaly horní vrstvy cesty, t. zv. clivus Capitolinus. Našly se stopy původní dlažby. Zvláště zajímavé však jsou terrakottové imitace obětních koláčů (>focacce<), datovaných protokorintskými vásami zde nalezenými do VII. stol. př. Kr. — Jediný dosud kus přírodní roury z Aqua Alsietina nalezený na Janiculu vrhá světlo na otázku místa naumachie Augustovy, pro kterou tento vodovod vedený z Lacus Alsietinus byl zřízen. Byla asi blízko chrámu S. Cosimato in Trastevere nedaleko řeky. — O slavnosti Palilii r. 1927 bylo otevřeno v býv. klášteře S. Ambrogio nedaleko Piazza Mattei nové Museo dell' Impero Romano, jehož cílem je soustřediti všechna svědectví a projevy antického života soukromého i veřejného a podati tak co možná úplný obraz starověké říše římské. Bude tu registrována literatura o starověku, budou tu sbírány i fotografie monumentů jinde chovaných. G. O. Giglioli, který tak uskutečnil přání Lancianího, vydal i Catalogo del Museo dell' Impero Romano, v Římě 1927. Dále nově bylo uspořádáno museum v paláci dei Conservatori, při němž je nové Museo Mussolini; také v Museo delle Terme nastaly určité změny. I v papežských sbírkách se provedly částečné transposice; při tom dostala se na světlo z vatikánského skladiště řada cenných skulptur: hlava z metopy Parthenonu, portraitní sochy římské a j. Dále Apollo belvederský byl zbaven doplňků, Galli odstranil z ruky Apoxyomena nesprávně doplněnou kostku.

V severovýchodní Itálii reparace škod na bývalém válečném území vedla k důležitým objevům. Ve zříceninách chrámu v osadě Mainuzze mezi Gorici a Gradiškou našel se dedikační nápis božstvu říčnímu (Aesontius-Isonzo). — Při restaurování zámku

Duina (na pobřeží mezi Terstem a Monfalcone) našlo se několik votivních oltářů (Hercules Augustus, Silvanus, Spes Augusta) a množství nápisů na místě, kde řeka Timavo se vynořuje třemi proudy na povrch z podzemního toku. Na fragmentu base zachoval se nápis se jménem C. Sempronia Tuditana, konsula r. 129 př. Kr. — Při již. rameni ústí Pádu kvetla v VI.—IV. st. př. Kr. řecká osada Spina, ale byla nánosem odloučena od moře a pohlcena bažinou; nedávno byla objevena její rozsáhlá nekropole. Na 600 hrobů bylo již odkopáno a nalezeny různé klenoty zlaté, stříbrné a jantarové, ozdůbky skleněné a bronzové a zvláště veliké množství malovaných vás. Na jedné z nich je vyobrazeno zabití Kassandry Klytaimestrou. (Srv. A. Salače LF, LII, 1925, str. 315). — V Ravenně začal r. 1926 Di Pietro kopati východně od basiliky S. Croce, aby zjistil původní půdorys chrámu vystavěného císařovnou Gallou Placidii, který byl později zmenšen. Základy jdou přes mosaikovou podlahu dvou sálů, které byly patrně částí paláce Honoriova. Zamýšleným zřízením archaeologického pásma bude tu usnadněno odkrytí budov z konce římského císařství. — V Rimini počali r. 1927 odkrývatí římské amfiteatrum. — Ve Fiesole se pracuje nedaleko divadla a odkopává se antický chrám ležící pod barbarským pohřebištěm ze 7. a 9. stol. po Kr. Zachován je stylobat, část schodiště, vlys projevující řeckou tradici modifikovanou vlivem etruským a dekorativní terrakotty. — Intenzivní činnost projevují italští etruskologové. Konají se výkopávky ve Vetulonii, Cortoně, Chiusi, Vulci, Cervetri, Populonii, Orvietu a j. za vedení ústředního Comitato permanente per l'Etruria, založeného r. 1925. O úkol zpracování materiálu dělí se tři sekce: histor.-archaeologická, linguisticko-epigrafická a přírodovědecká. Byly pořádány již dva sjezdy (r. 1926, 1928), vycházejí monografie z jednotlivých oborů etruskologie, řeší se dva hlavní problémy: původ Etrusků a jich jazyk; v programu je vydání archaeologické mapy, slovníku toponomastického, lexikálního indexu nápisů etruských a j. Z menších problémů je rozřešena otázka výroby váz bucchero. Ales. del Vita ukázal, že sirnatá hlína z okolí Chiusi v otevřeném a zavřeném ohni tvoří tento druh keramiky; lze jí dosíci i z obyčejné hlíny přidáním manganu z travertinových vrstev etruských. — Munificencí anglického plukovníka Alex. Harcastla bylo umožněno odkrytí další části římského divadla ve Ferentu (nedaleko Viterba); sedadla jsou vtesána do skály, na vnější straně obíhají kol dokola arkády. V skalní hrobce rodu Salviů, ze kterého pocházel císař Otho, zachovalo se asi 20 sarkofágů v provedení dosti primitivním; dva z nápisů, v nichž schází obvyklé Dis Manibus, uvádějí jména konsulská (r. 67 a 23 př. Kr.). — V Tivoli se přišlo při rozšiřování elektrárny na zbytky předřímského hřbitova a nápisu z V.—IV. stol. př. Kr., jehož interpretace není dosud jista. Nálezy ze IV.—II. stol. př. Kr. svědčí o existenci svatyně, snad říčního božstva; snad jde o Horatiův »domus Albunae resonantis.« Dále objeveny byly zbytky villy

s řadou místností, s terasou obrácenou k jihu, dvěma dvory a zahradou obstoupenou portikem, do které ve středověku byl vestavěn kostel a klášter. — Na pravém břehu ústí Tiberu, mezi řekou a přístavem Claudiovým, byl zřízen *Portus Traiani* (nyní Porto) v podobě šestiúhlého bassinu; tam bylo objeveno nábreží i s travertinovými kameny, určenými k přivázání lodí. Na jv. straně jsou zbytky obilního skladiště (*horrea*); bylo vystavěno na místě, kde bylo dříve pohřebiště; jeden hrob byl ušetřen a ponechán ve stavbě. Pak tu zřízena byla hrobka, která patřila podle nápisu T. Flaviu Ingenuovi; byl to Aug. lib. tabularius *Portus Aug.* Na jiném dedikačním nápisu ze IV. stol. po Kr. se čte jméno: L. Crepereius Madalianus consularis molium fari at(que) purgaturae. — V Ostii byly odkryty hradby městské anebo aspoň zjištěn jejich směr; tím lze určit rozsah města koncem republiky. Thermi ležící východně od fora pocházejí podle architektury asi z II. stol. po Kr. Srv. zprávy LF, XLIX, 1922, str. 58 a LI, 1924, str. 315. — Z hlubin jezera Nemi byly zvednuty dvě římské luxusní lodi, pohřbené tam od dob Caligulových. Voda se odvádí do jezera Lacus Albanus, které leží níže, neboť jiné pokusy nevedly k cíli.¹ — Ve Formiích se našly base soch s nápisy k počtě místních veličin; v jiném nápisu se připomíná banket na místním Kapitoliu, který jeden měšťan dával za osobní počtu. Nalezena byla vodovodní roura s označením Col(onia) Ael(ia) For(miana). — V Minturnách na pravém břehu řeky Liris (Garigliano) nedaleko jejího ústí byly vykopány zbytky chrámu bohyně Marica; původ jejího kultu není dosud bezpečně určen. Byl zjištěn plán stavby a našly se tu produkty místního umění z V. stol. př. Kr., které nejeví stop vlivu řeckých osad jihoitalských; jsou to hliněné sošky, nádoby a antefixy zdobené ženskými hlavami. — Ostrov Pontia (nyn. Ponza) býval za vlády Augustovy po Nerona sídlem vyhnanců; zachovaly se tu zbytky římské vily, dlouhá terasa k jihu obrácená byla asi solarium. Zkoumání dosud není skončeno. — Blížící se druhé tisíciletí narozenin Vergiliových (r. 1930) vzbudilo zájem o prozkoumání jeskyně Sibylly Kumské. Hlavní vchod, klenutá chodba 27 m dlouhá, vede do pravoúhlého vestibulu 15 m vysokého, jenž vznikl rozšířením přirozené jeskyně; stůl tato je osvětlena stropním otvorem. Odtud vede několik podzemních dosud neprozkoumaných chodeb dále dovnitř skály k věštné jeskyni. Vedle množství fragmentů architektonických a plastických a nápisů nalezena byla také socha efeba, kterou A. Maiuri, ředitel neapolského musea, pokládá za idealisovanou sochu Marcella, synovce Augustova — nasvědčovala by tomu *frons laeta parum*. — V Bájích při pracích v přístavu se našel mimo jiné sarkofág s kostrou patrně důstojníka námořního loďstva římského v Misenu, jak lze souditi podle přiložených zbraní. — V Puteolích

¹ Větší loď byla již odkryta úplně, menší je zádí ponořena v bahně.

(Pozzuoli) se dále kope k zjištění topografie a antické sítě uliční; v thermách, již dříve známých, našly se zbytky architektonických a dekorativních článků. — V Neapoli nalezen byl fragment nápisu na počest C. Duilia. O novém pořádání sbírek v museu v. LF, LV, 1928, 175 n. Stopy zemětřesení r. 63 po Kr. jsou patrné ve zbytcích jednoho soukromého domu. — V Pompejích vede »Nuovi scavi« po Vitt. Spinazzolovi od roku 1924 B. Maiuri, který pracuje na Via dell' Abbondanza dále směrem východním, a to zvláště na již. straně této ulice. Strídají se tu obytné domy s obchodními, v nichž jsou krámy a dílny řemeslnické. Mezi starými a novými výkopy je fullonica Stephanova v domě s pěkným atriem, naproti je krám M. Caecilia Verecunda, soukeníka, jak naznačuje malovaná scena výroby a prodeje látek u vnějších dveří; nad ní je vymalována Venus Pompeiana na voze taženém 4 slony v průvodu Fortuny a kněžky, obletovaná 2 Eroty. Jiný dům patřil Verovi, jenž byl mensor agrarius; jeho měřičský přístroj, zvaný groma, byl restaurován Della Cortem a jest nyní uložen v mus. neapolském. Dále tu byl krám železářský, barevna (officina infectorum), thermopolium Asellinae s dámskou obsluhou, caupona, pekařství, obchod ovocnářský, vetešnický (veterarius), taberna vasaria, kde se prodávaly nádoby na pomp. specialitu »rybí omáčku«, dům rytce, kde se našlo 114 kusů broušených i neopracovaných drahokamů. Dům zv. Laomedontův je zdoben dobrými malbami (obrazy z Iliady, Narkissos, Pyramos a Thisbe a j.); v portiku na 2 obrazech je signatura: Lucius pinxit.¹ V Casa dell' Efebo di Bronzo nalezen byl r. 1925 skvělý bronz, nyní v museu neapolském. (Srv. LF, LIV, 1927, str. 173). Tento dům se 3 vchody vznikl spojením 2 domů; vnitřní zařízení i nalezené předměty svědčí o bohatství majitele: je tu koupelna či spíše umývárna s přívodem teplé vody z caldaria, triclinium má jemnou mosaikovou podlahu se skleněnými intarsiemi, i nástěnná dekorace je luxusní. Část zahrady zabíralo letní triclinium, zastíněné loubím révovým. Z nálezů vynikají vedle bronzového efea ještě 4 bronzové figurky, groteskní to plastiky hellenisticko-římské; představují naturalisticky placentaria, nabízejícího své zboží. Jako v domě Vettiů i zde byla nyní zahrada osázena a vodní zařízení uvedena v činnost. Schola iuventutis Pompeianae bylo místo, kde pompejská jeunesse dorée se shromažďovala k cvičení ve zbraní. Široký vchod je zdoben válečnými trofejemi a vítěznými palmami. Uvnitř je armamentarium, skladiště zbraní a potřeb pro cvičení; na stěnách jsou malovány Victoriae a prapory legií. K této mládeži patřil asi C. Crespius Pansa, na jehož domě je nápis: Si qua verecunde vivent gloria danda est | huic iuveni debet gloria digna dari. Ze zachovaných maleb nově objevených uvádíme dobře provedené náměty mythologické: Herakles v zahradě Hesperidek, Pád Ikarův,

¹ Je to první signatura na nástěnných malbách pompejských.

Osvobození Andromedy, Polyfemos a Galatea a j.; důležitá je malba krajinná v domě Laomedontově. Zase je patrné z výkopů, že hned po zasypání města se pátralo po cenných předmětech. Při nové metodě výkopné postupuje se po vrstvách horizontálních shora dolů; tak je možno mnoho konservovati: každá část domu konstruktivně důležitá se připevňuje, porušená se nahrazuje novou (na př. trámy), spadlé stropy i malby se sbírají a dávají na původní místo, předměty nalezené zůstávají na svém místě, nástěnné malby se chrání zasklením a zastřením před rušivým vlivem světla, vlhkosti a mrazu, v zahradách se sázejí tytéž stromy i rostliny, jaké tu rostly ve starověku. Řada domů měla v horním patře balkony do ulice: i z těchto vše, co se zachovalo, klade se na původní místo. Poněvadž originály freskových maleb časem blednou, pořizují se aquarelové kopie týchž rozměrů. Četné nápisy oživují fačádu domů: jsou to volební doporučení, oznámení her gladiatorských (— *vela erunt*, t. j. publikum bude seděti ve stínu), citáty z básníků, erotické výlevy, jména žen atd. Za městem za branou k Vesuvu byla zkoumána cesta s náhrobky a villa Diomedova. (Srv. VI. Groha LF, LII, 1925, str. 62). — V Herkulaneu byly zahájeny r. 1927 „*nuovissimi scavi*“, které řídí A. Maiuri; při nich se postupuje od moře, takže zatím netřeba zbořiti obec Resinu, která stojí nad antickým městem. Zjistilo se, že vrstva lávy kryjící H. je z r. 1631; starověké město je zasypáno popelem. V prosinci 1927 odkryta byla část vily se zuhelnatělými architravy in situ. — Jv. od Paesta na úpatí vrchu se našly zbytky řeckého chrámu z V. stol. př. Kr. a ulice s několika domy města Velie; z jiných dvou chrámů objeveny stopy. Patrný jsou i zbytky opevnění. — Na vých. břehu dnešní Calabrie v stanici Gioiosa Ionica bylo odkryto malé divadlo; v postranních výklencích jeviště našly se in situ resonanční amfory hliněné — jinde bývaly bronzové; také zříceniny therem se tu zachovaly. — V Syrakusách byly známy již čtyři antické nekropole ze stol. XI.—I. př. Kr.; nedávno k nim přistoupila pátá; pochází ze stol. VII.—VI. př. Kr. a leží mezi čtvrtěmi Neapolí a Achradinou. O obchodním spojení s Korinthem, Athenami, Samem a Orientem svědčí keramika protokorinthská, attická, amfora samská a nádoby orientální; italské produkty zastupuje tu několik vás *bucchero*. — Na jihu Sicílie v Girgenti (Agrigentum) byl odkryt chrám Asklepiův; na vých. straně města zkoumán byl chrám Demetřin, do něhož byl vstaven v normanské periodě kostel S. Biagio. Pravoúhlá cella rozměrů 30 m × 14 m byla beze sloupů a měla široký vchod s pilastry po stranách. Z velké části je zachováno krepidoma a dlažba. Podle stylu dekorace a zbytků keramiky klade jej archaeolog Marconi do V. stol. U dvou oltářů vedle chrámu našly se votivní lampy a vásy z doby hellenistické a římské. Také v chrámě Diově, který patřil k největším a nejslavnějším v antickém světě (120·8 m × 55·1 m), bylo kopáno a rozřešen tak

starý problém umístění telamonů; jsou to mužská těla buď vousatá neb mladická, komposičně podobná Herakleovi držícímu zemi na olympijské metopě. Nyní je patrné, že neměly jen význam dekorativní, nýbrž také struktivní. Na východ od t. ř. Herakleia, jehož 8 sloupů bylo opět vztyčeno, je chrámeček, v němž se našly terrakotty figurální a fragmenty malovaných vás. Významný je dále nález městského opevnění a brána z pásu hradebního. — Nynější obec Centuripe (jz. od Aetny) byla za správy římské *civitas totius Siciliae multo maxima et locupletissima* (Cic. in Verr. IV. 50); zachovaly se tu zbytky hellen.-řím. domů s malbami. Pro množství terrakott tu nalezených mohla by býti nazvána sicilskou Tanagrou. Charakteristické jsou vasy s plastickou i malovanou dekorací a zajímavé svými náměty.¹ Pracuje se i na jiných místech, na př. v Motyi, Selinuntě, Palermu a j.

V Albanii již před válkou i za války vedli archaeologická zkoumání R. Paribeni a B. Pace. Roku 1924 byla tam vyslána zvláštní italská misse archaeologická. Tato studia vydala bohatou žeh pro archaeologii praehistorickou, protohistorickou i klassickou, a mají svůj význam i pro dějiny illyrské, byzantské a pro ethnografii. Italové začali vydávati novou revui archaeologickou *Albania antica*; v I. sv. referuje o výsledcích dosavadní práce L. M. Ugolini. — Zvláště byla zkoumána rozsáhlá akropole ve Feniki (již. Albanie), ležící na silně opevněném vrchu. Našla se tu rozsáhlá nádrž vodní z doby římského císařství, řec. thesauros z IV. stol. př. Kr., několik jiných budov, byzantský polozbořený chrám z materiálu doby klassické a j. Kopání v nekropoli ukázalo různé typy hrobů řec. a řím., inhumaci i zpopelnění mrtvých. Náhrobní stely s nápisy začínají se objevovati asi od III. stol. př. Kr.

Afrika patří k římským provinciím nejlépe prozkoumaným po stránce archaeologické.

V Kyrenaice, za panství tureckého téměř nepřístupné, konají se nyní výkopné práce italské velkého stylu zvláště v městě Kyreně, kdysi kvetoucí osadě řecké, vyvážející silfion a keramiku. Kope se na agoře, v posvátném okrsku Apollonově a směřuje se k prameni Kyře, podle kterého bylo město nazváno. Činnost výkopná, roku 1925 nově organisovaná, koncentruje se na jedno pásmo a stratigraficky studuje jednotlivé monumenty a jich dějiny. Z dosud objevených chrámů zkoumán jest zvláště chrám Apollonův: původní peripterální stavba (6 a 11 sloupů), asi z počátku VI. stol., měla chrámovou cellu rozčleněnu dvojí řadou 5 sloupů na 3 lodi; i adyton, přístupné pouze z cely, mělo 2 řady po 2 sloupech. V 1. pol. I. stol. př. Kr. byl chrám restaurován a v dispozici pozměněn. Když pak byl zničen požárem, pravděpodobně při bouřích židovských (*tumultus Iudaicus*) r. 117 po Kr., zřízen nový chrám s vestibolem, který sloužil kultu křesťan-

¹ Srv. monografii G. Libertiniho: Centuripe, v Catanii 1926.

skému v době byzantské. Před chrámem směrem východním nalezen oltář, asi současný. Dále k východu jsou thermy velké a malé. Na prostranství mezi nimi a oltářem odkryty byly dva chrámečky: Plutonův a Demetřin. Severně od Apollonia je Artemision, které asi v době Hadrianově bylo rozšířeno vestibulem a monumentální tetrastylní fačadou. V pronau se našel *θησαυρός* s množstvím vás i jiných předmětů ze VI.—V. stol. př. Kr.; Artemision vzniklo tedy současně s chrámem Apollonovým. Mezi těmito chrámy jsou zbytky svatyně, vystavěné asi po roku 75 př. Kr., kdy Kyrene byla proměněna na provincii římskou. Na jih od Apollonia je svatyně Isidina, ve které se našlo množství soch různých bohů (Zeus, Afrodite, Mithras, Kybele, Hekate a j.), což svědčí o pozdějším náboženském synkretismu. Z ostatních nálezů pozoru zasluhuje socha ženy v hieratickém postoji, zahalená v dolní části těla v obal jako mumie. Podle Cumonta (*Journ. des sav.* 1927, 318 nn) je to kněžka Isidina. Vedle k východu je svatyně Apollona Musageta a za ní fontána. Mimo to odkryto bylo nymfeum tvaru polokruhovitého, v němž proud vody z pramene Apollonova chrlila lví hlava, kterou svírá nymfa Kyrene. K slavné Afroditě, která je v Museo delle Terme, přibýly jiné dvě; jedna z nich je typu Afrodity medicéjské. Skvělá je hlava Dia; protějškem asi byla socha Poseidonova. O nápisech z Kyreny referoval Vl. Groh, *LF, LIV*, 1927, str. 177 nn, *LV*, 1928, str. 83 nn. Důležitá a svým rozsahem a množstvím náhrobních pomníků jedna z největších je antická nekropole na kamenitém svahu, která vykazuje typy hrobů vtesaných ve skále, sarkofágy a hroby v podobě kapliček. Z ostatních míst zkoumány jsou Euesperis, Teuchira, Ptolemais, Apollonia, Barka. Četné jsou všude stopy vesnic, dvorců, hrobek a vodovodů — čeká tu archaeology italské práce na desetiletí.

Po anexi Tripolska počaly se methodické výkopy vedené osvědčenými italskými archaeology (L. Mariani, S. Aurigemma, P. Romanelli, R. Bartoccini) na třech místech pobřežních, podle nichž je země nazvána: Oea (dnešní Tripoli), k záp. Sabrat(h)a, k vých. Leptis Magna (nyn. Lebda). Jediná Oea žije nepřetržitě až dosud; všechny stavby starověké byly přestavovány nebo zmizely vůbec, jen jediná se zachovala. Je to čtyřfrontální oblouk, tetrapylon, zřízený na počest M. Aurelia a L. Vera za vítězství nad Parthy. Byl zasypán do výšky 3 m a upraven na biograf, až jej italští inženýři osvobodili. Na sev. a již. straně jsou reliefs symbolisující nadvládu římskou v Africe: Minerva na voze taženém sfingami a Apollo na voze se zapřaženými nohy (gryfy) nad skupinami spontaných domorodců. Architektonicky je zajímavý svými provinciálními odchylkami od klassických norem. Nekropole sv. od města vydala množství předmětů z terrakotty, bronzu, skla; v zříceninách vil v blízkém okolí města našly se zbytky maleb nástěnných a mosaikové podlahy. Vše se ukládá v museu tripolském (srv. Bartoccini, Guida del museo di Tripoli, 1923). —

— Sabrat(h)a, 70 km na záp. od Tripoli, rodiště Flavie Domitilly, manž. Vespasianovy, nebyla osídlena od rané doby arabské. Z přístavu starověkého, důležitého pro vývoz obilí a oleje do Itálie — v Ostii byla statio Sabratensium — zachovaly se zbytky mola, nábreží a skladišť. Na foru byl odkopán chrám Jovův; sochy Jova a Concordie, v něm objevené, jsou z doby Antonina Pia a stojí na krepidomatu, v němž je mnoho komor. Na sev. straně fora je křesťanská basilika, asi z doby Justinianovy, s nádhernou barevnou mosaikou a křtitelnicí. Nedaleko chrámu Jovova je budova, pravděpodobně curia. Na východní straně města je amfítheatr asi pro 10.000 diváků. — Nejvíce úsilí soustředili Italové na Leptis Magna (starší název je Lepcis), rodiště Septimia Severa, jejíž rozkvět ve II.—IV. stol. po Kr. zajistila šťastná poloha při ústí řeky Oued-Lebda. Nános písčiny dosahuje výše až 10 m. Odkrývá se dobře zachované přístavní nábreží, skladiště, maják; před náplavy říčními chránila přístav hráz 133 m dlouhá, odvádějící řeku okolo města na západ od přístavu. Mezi hrází a městem se zachovaly nadzemní cisterny pro zachycování dešťové vody. Na sz. vstupuje se do města obloukem na křižovatce silnic, z nichž jedna vede ke Kyrenaice, druhá na j. do země Garamantů. Tento Ianus quadri-frons zdoben je reliefy s thematem historickým: vztahují se na vítězství Septimia Severa a jeho život (obléhání města, triumf Sept. Severa, oběť na Kapitoliu, obraz trofejí atd.). Od něho na jv. je majestátní zřícenina the rem asi z doby Hadrianovy, obvyklého typu; rozlohou a uspořádáním místností připomínají Caracalovy lázně v Římě. Klenba ústředního sálu spočívá na osmi sloupech přes 8 m vysokých; na stěnách zachovalo se obložení mramorové a jiné výzdoby. Tu se našlo přes 30 soch téměř neporušených, které představují většinou bohy olympské. Na foru se odkrývá impozantní zřícenina basiliky (rozměry 91·5 m × 37·7 m, zdi zachovány do výše 15 m). Kvádrové stěny uvnitř byly inkrustovány mramorem, vně oživeny sloupy. Čtyři sloupy mají bohatou dekoraci z prvků rostlinných i zvířecích. Ač odtud r. 1687 odvezl franc. konsul Lemaire na 200 sloupů do Francie, přece tu zůstalo ku podivu mnoho. Na vých. obvodě města těsně při moři je skoro úplně zachovaný circus: podélná zeď probíhá jím a dělí jej, konické kameny jedné mety jsou na místě, patrná je konírna pro závodní koně. Vedle cirku patrný je amfítheatr a na záp. města divadlo a j. Nalezené nápisy jsou čestné nebo náhrobní. Zajímavý je řecký nápis, kde se mluví o černé půdě Libye, v níž nebožtík odpočívá (dnes je pokryta bílým pískem). V městské nekropoli zastoupeny jsou náhrobky různých forem: sloupy nebo cippy, komorové hroby s urnami i mausoleia typu běžného v sev. Africe. V době byzantské byly zřízeny zachované pevnůstky k ochraně města proti invasím kočovníků.

Villa u Zliten u jv. od Leptis, která patřila nějakému římskému velmoži, je významná svými mosaikami živého koloritu

a naturalistického podání námětů rostlinných, figurálních i geometrických. Živě jsou zachyceny sceny gladiatorského zápasu v různých variacích, štvance na zvířata, předhazování šelmám asi válečných zajatců, život v mořských vodách.¹ — Vykopávky provádějí se i na jiných místech; výtěžky jejich přináší *Notiziario archeologico* (vyšly 4 sv.); od r. 1927 vychází čtyřikrát do roka *Africa Italiana*.

Ve francouzské Africe zbývá ještě mnoho práce archaeologické. Nejvíce lze očekávat od výkopů v Karthagu, kde byl zřízen *parc archéologique*, neboť podle dosavadních výsledků Římané nezničili města tak důkladně, jak se soudilo podle zpráv literárních — pod vrstvou římskou, vandalskou a arabskou zůstaly značné zbytky punského města.

Ve Španělsku byla zřízena r. 1915 *Iunta superior de Excavaciones y Antigüedades*, která od r. 1916 ve svých *Memorias* publikuje výtěžky prací. Vedle domácích archaeologů pracují tu i cizinci, zejména Francouzi; z Němců si získal vynikající zásluhy Ad. Schulten.

Systematické výkopy od r. 1908 odkryly z velké části řeckou a římskou vrstvu massilské kolonie *Emporion* (dneš. Ampurias) v sv. cípu Španělska a ukázaly, že hippodamovský system ulic už zde existoval (srv. A. Salače, LF, LII, 1925, str. 187); ze zachované zde hlavní části katalpuly rekonstruoval gen. Schramm antické dělo. — U Almenary 9 km na sev. od Sagunta se našly zbytky vojenského tábora P. Cornelia Scipiona, otce Africana st., z r. 217 př. Kr., a to na výšině ovládající kraj až k Valencii. Je patrný i půdorys nedaleko ležícího chrámu *Veneris Marinae*, který je dnes asi 2 km od moře vzdálen. O římských táborech v okolí Numantie srv. A. Salače, LF, LV, 1928, str. 309 nn. Vykopávky v Bolonii (Baelo) u Gibraltaru publikovány jsou ve dvou sv. *Fouilles de Belo*, 1926 (srv. LF, LII, 1925, str. 316). V nekropoli byla v době Claudiově běžná inhumace; pak vešla v obvyčej kremace a udržela se do pol. III. stol. po Kr., kdy nastal návrat k pochovávání. Milodary (keramika z *Gratufesenque*) ukazují na obchodní styky tohoto města s Francií. — Na ostrově S. Sebastian, kde ležely předřímské Gades, našly se zbytky přístavu foinické osady. Jižně od Cadixu na ostrově *Santipetri* objevena byla bronzová socha některého císaře římského; někdejší svatyně Herakleova leží asi pod dnešní pevností ostrova, čemuž by nasvědčovaly nalezené zde střepiny keramiky kampanské a římské. A. Schulten snažil se vypátrati polohu Tartessu; město to kvetlo v době 1000 — 500 př. Kr., pak asi bylo zničeno Karthagiňany a upadlo v zapomnění. Dosud zjištěno bylo při ústí řeky *Quadalquivir* římské sídlo podle mincí z III. — V. stol. po Kr.; byla to rybářská osada, jak svědčí nalezené udice a nádržky k solení ryb, odesílaných asi v amforách, jaké se tu také našly; zbytky

¹ Srv. S. Aurigemma, I mosaici di Zliten, 1926.

zdi a keramika je z doby římské. Nalezený stavební materiál, kontrastující svou kvalitou s chudobou této osady, byl možná sem dovezen ze zřícenin jiného města, snad z Ebory, vzdálené 8 km a rozbořené r. 264 po Kr. Franky. Ač se sondovalo do hloubky 6—9 m — na závalu je spodní voda — nepřišlo se na žádnou stopu nějaké osady předřímské. To by ukazovalo, že římské sídlo neleží na starší osadě, leda že by tato byla ještě hlouběji v dunách.

V Německu se pracuje v Porýní a na římském limes. V Trevíru kanalizační práce umožnily zjistiti plán města antického, síť ulic, forum, skupiny domů a j. Thermy Diokletianovy, budova rozměrů 135 m × 250 m, jsou potud zachovány, že lze určití jednotlivé místnosti jejich (caldarium, tepidarium, frigidarium atd.). Mezi thermami a amfítheatrem odkryty byly základy více než 20 antických svatyní, které byly v IV. stol. zničeny křesťanstvím. Podle nápisů a zbytků soch byla tu ctěna Aveta, Epona, Granus, Pisintios (nové jméno), Mithra a j. — V Dieburgu bylo odkryto mithraeum; kultovní obraz představuje Mithru jako boha slunce; jede na koni a vysílá šípy, provázejí ho 3 psi. Okolo je cyklus obrázků, na jednom z nich vyobrazeny jsou tři hlavy M. na stromě — první obraz mithrovské nauky o trojici. — U Altenburgu nedaleko Kolína n. R. našly se zbytky konstrukce, která sloužila od r. 20—250 po Kr. za skladiště loďstva rýnského, jak dosvědčují značky cihel C. A. G. (= classis Aug. Germanica) a C. G. P. F. (= classis Germ. pia fidelis). Výkopy v Castra Vetera, na Fürstenbergu j. od Xanten proti ústí Lippy do Rýna, zahájeny znovu r. 1925 za vedení H. Lehnery. Objevena byla další z budov tribunských (Tribunenbauten); nejisto zůstává, zda byl jeden takovýto palác určen pro 1 tribuna či pro 2, neboť dvě legie, které tu ležely (V. a XV.), měly 12 tribunů; těchto staveb bylo dosud nalezeno šest. Na sev. od praetoria již známého ležela rozsáhlá budova (96 m × 124 m), snad valetudinarium neb quaestorium. K západu jsou kasárny pro mužstvo a důstojníky. Drobné nálezy (jemné práce ze skla, millefiorové vložky do nábytku, postříbřená falera koňská a j.) svědčí o jakémisi luxu v táboře, který trval od r. 16 po Kr. do r. 70 po Kr., kdy byl zničen ve válce batavské. Ve výkopech se pokračuje.

V Anglii se ustavilo Excavation Committee poměrně pozdě; dosud se práce konala bez soustavy. V římské stanici Isca Silurum (nyn. Caerleon on Usk) bylo kopáno na nezastavěné dosud ploše předměstí Newportu a odkryt aspoň zčásti rozsáhlý amfítheatr asi z doby kol r. 100 po Kr., který existoval podle mincí až asi do IV. stol. po Kr.; posádkou tu byla II. legie. — Otázka polohy fora řím. Londinia dosud je předmětem diskusse. (Srv. A. Salače, LF, LIII, 1926, str. 397.) Při kopání základů k budově na sz. rohu Lombard Street a Gracechurch Street se našly zbytky portiku arkádovitého obráceného k severu. Pod Bank of England se našla studně. Z nálezů je patrné, že Londýn je starší než římská okupace. V Ru-

tupiae (nyn. Richborough) na pobřeží vých. od Londýna se našlo vedle keramiky 25.000 mincí od doby Claudiovy do IV. stol. Na místě římské tvrze Conovium zachovaly se zbytky brány a domů, v kterých sídlilo romanisované obyvatelstvo až do V. stol. — V Devě (nyn. Choster) objeveny byly památky po legii XX. V Eburacu (nyn. York) se zjistilo, že římská okupace tu začala kol r. 71 po Kr. a že IX. legie změnila útočnou basí v stálý tábor. Zvláštní pozornost vzbuzuje otázka opevněných linií na severu ostrova: vallum Hadriani a Antonini, podél nichž se odkrývají obranné tvrze (Condercum, Vindobala a j.), kde se všude nacházejí nádoby, mince, cihly signované vojenskými oddíly atd. Nejzajímavější z římských měst je Silchester (řím. Caleva záp. od Londýna); plán ulic a čtvrtí města se podobá plánu Timgradu (srv. J. Thomsona, *The book of Silchester*, 1924, 2 sv.).

Archaeologické vykopávky konají se i ve Francii, Švýcarsku, Rakousku a Jugoslavii. O vykopávkách na naší půdě vykládá Vlad. Groh LF, LIV, 1927, str. 299 n.

Úvahy.

Alois Riegl: Spätrömische Kunstindustrie. Tiskem a nákladem rak. státní tiskárny ve Vídni 1927. 2 barevné, 21 jednobarevných tabulek a 116 obr. Str. 421.

Obě stěžejní díla vídeňské školy, Wickhoffova *synthesa* římského umění a tato Rieglůva práce o pozdně antickém umění, vznikla ze zpracování monografického thematicu. Wickhoff měl napsati pouhou předmluvu k vydání vídeňské *Genese*, Riegl měl se zabývat uměleckým průmyslem pozdně římským a časně středověkým na půdě Rakouska. Oba, hledající hluboké kořeny a souvislosti t. zv. barbarského umění v umění římském, napsali díla jedinečně významná pro methodický poměr k dějinám umění vůbec.

Materiálu Rieglůva připraveného pro druhý díl užil Heinrich Zimmermann, vydav v r. 1923 *Gewerbe des frühen Mittelalters*.

Nový otisk Rieglůvy knihy vychází pod přesnějším titulem, ač dosud plně nevystihujícím skutečný obsah — syntetické dějiny římského umění do počátku středověku. Riegl byl si při prvním vydání vědom rozporu mezi názvem a obsahem a jeho vysvětlení tohoto nepoměru je dosud základním článkem vyznání víry vídeňské školy. Druhé vydání má také důležitost jako současná formulace poměru k Rieglůvi. Stanovisko vydavatele, Emila Reische a jeho spolupracovníků, hlavně Otty Pächta, kryje se asi všeobecně s dnešním stanoviskem stoupenců vídeňské školy. Reich vyjadřuje je přímo v předmluvě a nepřímo věcným poměrem vydavatele, totiž tím, že původní znění zůstalo naprosto nedotčeno a pokud jsou přidány pod čarou vysvětlující poznámky, jsou to

většinou takové, jež Riegl později v dalších svých pracích k němu přímo i nepřímo dodal [vysvětlil a jimi pozměnil], a konečně tím, že toto dílo, dosud vedecky i methodicky základně platné a živé, doplnil soupisem nové literatury, jež je úplnou bibliografií k římskému umění, a že zvětšil značně počet obrazových příloh.

V předmluvě Reisch sice konstatuje některé věcné omyly Rieglovy, jež byly podmíněny tehdejším stavem znalosti fakt, avšak jinak staví dílo Rieglovo mimo revisi s tohoto stanoviska.

Význam Rieglův je trvalý základní koncepcí: vývoj umění je mu plynulým dějinným vývojem duchovních hodnot, jimiž ta která doba po svém se vyjadřuje a jenom *směrnici* svého uměleckého chtění je měřitelná a jí musí býti hodnocena. Aplikací vývojové theorie věd přírodních na dějinný vývoj umění zvrátil Riegl průkaznost hodnocení umění vagním estetickým soudem, který se opíral o srovnání umění všech dob s konstantním ideálem klasického umění řeckého, a dal pevný základ methodický historii umění jako vědě samostatné, pracující svými prostředky. Skutečně, Rieglově dějinné koncepci podlehli i ti, kteří se k vídeňské škole nehlásí, a i tam, kde theorie vídeňské školy platí za »kunstvolles logisches Gespinst, von innen heraus gesponnen und nun bodenlos in der Luft schwebend« (Dilthey) — je estetické souzení opřené o měření »ideálním podáním přírody« — naprosto opuštěno.

Názorové a methodicky revoluční i konstruktivní význam Rieglova díla pochopil již v r. 1905 jeho žák Max Dvořák. Vydavatelé jej nyní dokumentují rozbořem literatury, jež od 1. vydání kladně či záporně, avšak intenzivně reagovala na dílo Rieglovo. Otto Pächt rozbírá hlavně noeticko theoretickou analysu Panofskyho a Mannheimův pokus noeticky podložití terminologii Rieglova.

Tímto rozbořem literatury je oceněn vývojový význam Rieglova díla; čtenář je jím důkladně informován o zásadních i dalších názorových směrnících vídeňské školy.

Správnost Rieglova pojetí je potvrzena na jeho vlastním díle. Neboť kromě stálé i vývojové hodnoty má jeho dílo také cenu dobového dokumentu. Zdůrazňování funkce diváka, jenž jako spolutvůrce a dotvořovatel měří a proniká podstatu uměleckého jevu, souhlasí s tendencemi Rieglovi soudobého umění impressionistického, jež kladlo na diváka požadavek docítiti náznaky, právě tak jako Rieglovo měření díla duchovním postojem uměleckého já k uměleckému předmětu, při zpracování holandského skupinového portrétu, je totožné s požadavkem expressionismu.

Ovšem theinata, na nichž těchto měřítek souhlasících s tendencemi uměleckých směrů současných bylo užito, byla jeho době vskutku bytostně příbuzná a proto stejný poměr methodický byl hluboce oprávněn. Avšak tím, že Riegl vybral právě

themata své době příbuzná a že je měřil přesně požadavky své doby, dokazuje se, že cejchu své doby neujde žádné dílo, ani vědecké dílo Rieglovo, jehož význam je trvalý a znamená pevnou tradici vědeckou, na jejímž základě je možno vyvíjeti metodu dějin umění až k exaktní vědecké objektivitě. *R. Vacková.*

Charles Picard: La sculpture antique (I. Des origines à Phidias; II. De Phidias à l'ère byzantine). V Paříži 1923 a 1926, H. Laurens. Stran 428 a 552, obr. 121 a 202. Za 80 fr.

Picardovo dílo o starověkém sochařství je součástí Marcelovy sbírky, z větší části již ukončené, »Manuels d'histoire de l'art«, která má vyličití vývoj všech odvětví výtvarného umění a uměleckého průmyslu. Rozdělení sbírky podle jednotlivých větví umění má svou výhodu i nevýhodu: lze při něm dobře sledovati vývoj techniky jednotlivých umění, ale tříští se výklad o výtvarných zásadách a směrech toho neb onoho období, o jeho výtvarném duchu.

Nehledíme-li k menším příručkám rázu kompilačního, jest Picardovo dílo prvním, a řekněme hned, zdařilým pokusem, vyličití souborně vývoj celé starověké plastiky. Je dokladem toho, jak se v nové době uplatňuje v celém badání o antice hledisko ryze historické (srv. Listy fil., t. r., str. 43 n.): řecké sochařství pozbývá svého výlučného postavení a vykládá se ve spojení s uměním jiných starých národů. Není mu to na škodu: leccos se v něm lépe vysvětlí srovnáním s uměním jiných národů, a na druhé straně jejich výtvoř, dříve pomíjené, jsou spravedlivěji oceňovány (zvláště egyptská plastika). Tím získává i estetické hodnocení umění, jež se řídívalo dosud jednostranně ideálem klassického umění řeckého. Obdobné přehodnocování pozorujeme dnes také v dějinách umění středního a nového věku: renaissanční umění (příbuzné klassickému) přestává být kanonickým a oceňuje se též umění gotické, barokní atd.

Picard začíná plastikou starší doby kamenné a pak probírá egyptské sochařství, jemuž přičítá právem veliký význam; Egyptany a Řeky pokládá za nejnadanější sochaře starého věku a soudí, že Egyptané zůstali jen proto za Řeky, poněvadž jejich umění nebylo dosti volné, neosvobodilo se tak od kultu jako umění řecké. Potom jedná o plastice přední Asie — tu zpracovává z části zcela nový materiál — a oblasti Středoziemního moře (Kreta, Kypros, Palestina, Foinikie, Španělsko) a přistupuje k řeckému sochařství, jemuž věnuje asi polovinu celého díla. Řecké umění dělí obvyklým způsobem, jen archaismus končí již asi r. 500, tedy dříve než se většinou děje; proto nečítá k němu již aiginské štíty. Ve shodě s obecným míněním vidí vrchol řeckého sochařství ve Feidiiovi. Umění IV. stol. se mu zdá již méně upřímným a hellenistickému umění vytýká nedostatek tvořivosti. Po řeckém sochařství jedná o sochařství etruském a konečně římském. Etruské odvozuje z Asie, římské nepokládá sice za tak původní,

jako činil Wickhoff, ale nalézá v něm právem mnoho hodnotného (podobizny, historické reliefs). Končí smrtí Theodosia I. O umění starokřesťanském a sasanovském se jen stručně zmiňuje; právě tak se dotýká jen letmo umění východní Asie.

V díle Picardově má analyza převahu nad synthesesou. Psal je archaeolog, jenž po několik let řídil francouzskou výkopnou práci v Řecku. Soustavné úvahy o sochařském slohu jednotlivých národů nacházíme ovšem i u Picarda — předcházejí před výklady dějepisnými —, právě tak jako některé synthetické, jednotící myšlenky. Je to především myšlenka, oblíbená u nových badatelů, že umění má původně praktický účel, především kouzelný, náboženský. Tak podle Picarda umělec doby kamenné zobrazoval zvířata proto, aby je snáze ulovil, egyptský sochař chtěl v soše ubytovati duši boží nebo v ní zadržeti duši zemřelého, sochy sumerského vládce Gudey měly zajistiti jeho život, řecké náhrobní stely zobrazovaly dveře do záhrobí atd. Jiná ze základních methodicky důležitých myšlenek Picardových jest: umění jednoho národa působí na umění národa druhého. Tak v chetitském umění nalézá vlivy assyrské a snad i čínské, v celé oblasti Středoziemního moře vlivy egejské, v archaickém sochařství řeckém vlivy egyptské, v gjölbašských reliefech vliv východní. Soudí také — sotva právem —, že Římané zdělili svůj realismus a vyprávěcí schopnost v plastice (historický relief) od východních národů prostřednictvím etruským.

S analytickým sklonem Picardovým je ve shodě, že poměrně zřídka a někdy s malým zdarem přirovnává staré umění k pozdějšímu anebo k jiným projevům vzdělanosti. Nevhodně srovnává, praví-li, že na západním štítě aiginském jsou skupiny po třech osobách, tak jako na tehdejším divadle hráli nejvýše tři herci (v době vzniku aiginských štítů nebylo ještě třetího herce), a málo vkusně, říká-li o Praxitelově Hermu, že nese malého Dionysa zdvořile, ale mrzutě, tak jako Atheňané IV. stol. se mrzutě tvářili, majíce vyzbrojovati trojesveslice (II, str. 126).

S analytickým sklonem Picardovým se shoduje též jeho veliká opatrnost v řešení sporných otázek. Zřídka se odvažuje přirčknouti anonymní sochy určitým umělcům.

Rozsáhlou odbornou literaturu o starověkém sochařství zná Picard jako málo kdo. Hojně z ní těží v textu a každou kapitolu zakončuje podrobnými seznamy bibliografickými; uvádí tam zpravidla některý novější spis, obsahující soupis starší literatury, a pak vypočítává a někdy stručně charakterisuje všechny práce později uveřejněné. Pro tyto pečlivé bibliografie, pro strážlivý, obsažný výklad a pro rovnoměrné zpracování umění všech národů ve všech dobách starého věku je Picardovo dílo vhodnou pomůckou i pro studium i pro samostatnou práci. Také jeho obrazy jsou dobře voleny: předvádějí spíše památky méně známé než zcela běžné.

K. Svoboda.

Drobné zprávy.

Ve sbírce *Bibliothèque d'histoire de l'art*, kterou vydává G. van Oest v Paříži a Bruselu, vyšla *La peinture des vases grecs*, kterou napsal Georges Nicole. Drobná knížka (46 stránek textu) vykládá o významu a ceně váz a jejich formách a kreslí vývoj malířství vásového od předhellenického po období hellenistické a dozívání jeho na půdě jihoitalské. Nejobsírnější kapitola VI. o attické keramice zabírá více než třetinu textu; charakterisuje individuality hrnčírů-umělců známých ze signatur. Na 64 tabulkách reprodukovány jsou vybrané a pro vystižení vývojové řady charakteristické typy váz v bezvadné heliogravúře; schází označení rozměrů nádob a některá nedopatření nejsou opravena (na př. na tab. VIII. a str. 28). G. H.

O některých nových nálezech na Capitoliu podává zprávu G. Calza v *Historii*, ročn. I., seš. IV., str. 92n. Byl podniknut pokusný výzkum na straně pahorku hledící k Palatinu. Objeveny byly stopy původního *clivus Capitolinus*, točité stezky vedoucí k chrámu kapitolské triady. Dále se přišlo na jámu plnou votivních předmětů: nádobek původu domáckého, ale i nádobek typu sikyonského a korinthského, hliněných koláčů, figurek z bronzového plechu a pod. Nález lze datovati do VI. stol. před Kr. V souvislosti s tímto depositem bylo několik vrstev zdi z drobných kvádrů *cappellacciových*; jejich původ poukazuje na stejnou dobu vzniku. Krom toho našly se i zbytky jiných zdí, plošin a schodiště o mnoha stupních, vesměs z tufu, ale mladší konstrukce. Zdá se, že jde o zbytky chrámových staveb, jak tomu nasvědčují mezi zdívem nalezené úlomky ozdobných terakot, typu t. zv. ionského a archaického. — Při práci o úpravu pohřebiště rodiny *Scipionů* přišlo se na velké *columbarium* s 200 „lokuřů“. Stěny *columbaria* jsou pokryty štukem jemně malovaným. Stromy obtížené plody, hermy a škrabošky střídají se se štítky, které měly nésti jména nebožtíků. Vše je provedeno polychromií, ale štítky nenesou nápisy. *Columbarium* lze datovati do druhé polovice I. stol. po Kr. V. G.

Jak známo, má býti *mausoleum Augustovo*, sloužící nyní za koncertní síň, zbaveno pozdních přístavků a konservováno důstojným způsobem. Při sondě provedené uprostřed stavby nalezen kámen s tímto nápisem:

MARCELLUS C F	OCTAVIA C [F]
GENER	SOROR
AUGUSTI CAESARIS	AUGUSTI CAESARIS

Nápis týká se mladší sestry Augustovy, provdané po druhé za M. Antonia, a jejího syna z prvního manželství, Marcella, zetě a určeného nástupce Augustova. *Marcellus* zemřel r. 23 před Kr., *Octavia* r. 11 před Kr. V. G.

Nové pořádání skvělých uměleckých památek v Národním museu neapolském dalo podnět A. Rueschovi k vydání průvodce (*Guida*) u Richtera a spol., v Neapoli 1926. Cena 18 lir. Je to stručný výtah z velkého podrobného katalogu tohoto musea, upravený podle nové systemisace. Úvod podává historii těchto sbírek; následuje popis jednotlivých památek v hlavních rysech, pak uvedena je hlavní bibliografie; 47 pěkně provedených tabulek a plánek musea doplňují text. Jsou tu popsány skulptury mramorové, jedinečná sbírka velkých bronzů, mosaiky, štuky, nástěnné malby, drobné bronzky, terrakotty, předměty ze skla a dráhých kovů a částečně i vázy; každá z těchto skupin vykazuje řadu umělecky významných děl. G. H.

¹ Fotografií tohoto nápisu podává E. Böhringer (*Arch. Anz.* 1928, str. 154, obr. 19). O první kampani vykopávek referují A. M. Colini a G. Q. Giglioli (*Bull. com. LIV* 1926, str. 191 nn.) [P. R.]

Neznámý zlomek hellenistického básníka.

Napsal Bohumil Ryba.

Mezi nejistými zlomky mythografa Hekataia jest v Jacobyho sbírce¹ FG^rHist (I, 1923) umístěn s číslem 371 výklad scholiastův k Lukanově Pharsalii III 402.

Text scholiastův vydal H. Usener² v této podobě: hunc non ruricolae Panes] Pindarus³ et Hecataeus dicunt Apollinis et Penelopae filium, alii Mercurii et eiusdem. hunc natum montanis nimfis a patre nutriendum traditum perhibent, unde hylicus deus factus. Euphotion⁴ Ulixis filium manifestat. nonnulli quidem sine origine hunc deum tradiderunt, sicut Apollodorus.

Jméno Hekataiovo ve zprávě scholiastově jest Usenerova konjektura; codex Bernensis tu má „cateri“, čtení vulgáty jest „et ceteri“. Jest na první pohled patrné, že vulgátní „et ceteri“ není než laciná emendace porušeného čtení rukopisného. I kdyby vyhovovala smyslem — což však naprosto nečiní, nemohouc býti ekvivalentem nějakého „et alii“⁵ —, nedovedli bychom pochopiti, že v rukopise bernském došlo k chybě při slově zcela běžném. Proto jistě nemají pravdu E. Schwartz,⁶ F. Scheidweiler⁷ a C. Wendel,⁸ kteří se tímto vulgátním „et ceteri“ spokojili.

Naopak, to poznal zcela správně Usener, že v rukopisném „cateri“ jest nutno hledati trosku vlastního jména, nikoliv běžného appellativa. Methodicky tedy správněji než Schwartz a Wendel vedli si O. Schroeder⁹ a F. Jacoby,¹⁰ jestliže přijali konjekturu Usenerovu a připojili k ní otazník pochybnosti.

Ve svém komentáři k tomuto domnělému zlomku Hekataiovu pronesl Jacoby (I., str. 374) dvě pochybnosti.

První z nich se skepticky obrací proti správnému methodickému poznání, že tu mohlo státi druhé vlastní jméno („ein name dürfte da gestanden haben“). Jacoby totiž poukazuje k tomu, že versi

¹ O prvních jejích svazcích přinesly Listy filol. 55, 1928, str. 260 a n. referát, který bohužel není prost různých začátečnických nedopatření.

² M. Annaei Lucani Commenta Bernensia (1869)

³ = zl. 100 Schroeder (PLG I. 1⁵).

⁴ = zl. 164 Meineke (Analecta Alexandrina, 1843, str. 158) = zl. 128 Scheidweiler (Euphotionis fragmenta, diss. bonnská 1908, str. 76).

⁵ Přirovnal bych tu na př. Platonova Menona 81 B λέγει δὲ καὶ Πίνδαρος καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ποιητῶν.

⁶ Scholia in Euripidem, II., Berolini 1891, str. 329.

⁷ V uv. dissertaci, str. 76.

⁸ Scholia in Theocritum vetera, Lipsiae 1914, str. 29.

⁹ PLG I. 1⁵ (1900), str. 422.

¹⁰ FG^rHist I F 371 (I, 1923, str. 46).

o Apollonovi jakožto otci boha Pana přičítají paralelní zprávy scholiastů, pramenící největším dílem z Apollodora (z jeho spisu *περὶ θεῶν*),¹ jenom Pindarovi.

Tato námitka není zcela přesvědčivá. Jest sice pravda, že zprávy tři scholií mluví výslovně jenom o Pindarovi: schol. Bernensia ad Verg. Georg. I 17², Pana Pindarus ex Apolline et Penelopa in Lycaeo monte editum scribit, alii ex Aethere et Oenone³;³ Brev. expos. Verg. Georg. I 17 (t. zv. comm. Leidensis), Pana Pindarus ex Apolline et Penelopa in Lycaeo monte editum scribit, qui a Lycaone, rege Arcadiae, Lycaeus mons dictus est. alii ex Mercurio et Penelopa natum, comitem Dianae... alii eum ex Aethere et Oenone, Apollodorus sine parentibus eum fingit⁴; Servius auctus (t. zv. scholia Danielis) ad Verg. Georg. I 16, Pindarus Pana <Apol linis⁴> et Penelopae filium dicit. Avšak jiná scholia, která se v neporušeném stavu více blížila znění scholia k Lukanovi, totiž schol. Eur. Rhes. 36⁵ <Πᾶ>να οἱ μὲν Πηλεόπης φασὶ <na př. podle schol. Theokr. I 3 *νῖδον καὶ πάντων τῶν μνηστῆρων, δθεν καὶ λέγεσθαι Πᾶνα*>, ἄλλοι δὲ Ἀπόλλωνος καὶ Πηλεόπης, <οἱ δὲ Ὀδυσσεὺς καὶ Πηλεόπης>, ὡς καὶ Εὐφορίων a zejména scholion k Theokr. Σὺργῃ 1/2 a (Wendel, str. 337), doplněné podle smyslu správně Schroedrem τὸν Πᾶνα ἔνιοι γηγενῇ ἱστοροῦσιν, ἔνιοι δὲ Αἰθέρος καὶ νύμφης Οἰνός, <ἔνιοι δὲ Ἀπόλλωνος καὶ Πηλεόπης>, ὡς καὶ Πίνδαρος, ἔνιοι δὲ Ὀδυσσεὺς (srov. i schol. Theokr. I 125 b, u Wendla str. 69; VII 109/110, u Wendla str. 105), mohou svou formulaci ukazovati k tomu, že původní předloha byla krácena.

Druhá pochybnost Jacobyho se v podstatě obrací proti jménu Hekataiovu, a ta jest vskutku závažná. U Herodota totiž II, 145, 2 těsně po výkladu, ve kterém, jak se obecně soudí podle počítání εἰς Ἀμασιν βασιλέα II 145 2, vydatně čerpal z Hekataia (srov. II 143, 1 *πρότερον δὲ Ἑκαταίῳ τῷ λογοποιοῦ κτλ.*), následuje ve výkladu o Panovi II 145, 4 věta *Πανὶ δὲ τῷ [ἐκ] Πηλεόπης (ἐκ ταύτης γὰρ καὶ Εὐρώεω λέγεται γενέσθαι ὑπὸ Ἑλλήνων ὁ Πᾶν) κτλ.* I bylo by dosti podivné, že by Herodot nebyl reagoval na domnělé odchýlné mínění Hekataiovo o Apollonovi.

Co však u mne rozhodlo v přesvědčení o nesprávnosti konjektury Usenerovy, byla stránka palaeografická. Usener se sice dovolával

¹ To dokázal R. Münzel, Quaestiones mythographae, Berolini 1883, str. 10. a n.

² Vyd. H. Hagen, Jahrb. f. class. Philol., Suppl. IV, 1861—1867, str. 846.

³ Rkpné čtení Junone⁴ opravil Hagen podle scholia k Theokr. Σὺργῃ, dále zde citovaného.

⁴ Cod. Laurentianus, pana et penelope⁴, Daniel (1600), Pana ex Penelope⁴, Bergk, Pana <ex Apolline> et Penelopa⁴ (podle comm. Leid., výše uvedeného), Schroeder, Pana <Apollinis> et Penelopae⁴. Nesprávně Hagen, <Mercurii> et Penelopae⁴, dav se svéstí Serv. auct. ad Verg. Aen. II 44 alii hunc de Mercurio.

⁵ S doplňovacími návrhy Schwartzovými, k nimž užito poznatků Münzlových z uv. sp., str. 15.

toho, že v rukopisech Isidorových Orig. I 39, 12 jest jméno Hekataiovo zkomoleno v ‚acatesium‘ a v ‚cantesium‘; ale to jsou teprve další (v kritickém vydání Lindsayově nyní ani neuvedené) zkomoleniny zkaženého čtení ‚Achatesius‘, obsahujícího v změněném sledu téměř všechny elementy slova ‚Hecataeus‘, a nikterak nepřesvědčují o pravděpodobnosti korrupce ‚Hecataeus‘ > ‚cateri‘.

Myslím, že se mi podařilo správně připadnouti na jméno, které mnohem lépe vyhovuje palaeografickému očekávání, které se dobře hodí ke jménu hellenistického básníka, dále uváděnému, které jest v úzkém obsahovém vztahu s básníkem předcházejícím (Pindarem) a které jest neznámé dost, aby bylo mohlo býti od opisovače jednoho scholiasty pokaženo, od druhých scholiastů vypuštěno: jest to jméno básníka Kastoriona.¹

Čtu tedy místo ‚et cateri‘ vlastní jméno ‚et Ca(s)tori(o)‘.

Touto konjekturou rázem získáváme vědomost nejen o citovaném spisovateli, ale i o excerpovaném jeho díle. U Pindara totiž, který je uveden na prvním místě, nelze pochybovati, že se o rodokmenu Panově zmínil v jednom ze svých parthenií, jehož začátek se nám dochoval (zl. 95 Schroeder):

ὦ Πάν, Ἀρκαδίας μεδέων
καὶ σεμνῶν ἀδύτων φύλαξ,

ale právě tak i jediný naprosto určitý zlomek Kastorionův, zachovaný s jeho správným jménem, jest začátek hymnu na boha Pana. Excerpoval jej z Klearchova spisu *Περὶ γορφῶν* (FHG II, 1848, str. 321, zl. 68) Athenaios X 454f:

Σὲ τὸν βολαῖς νιφοκτύποις δυσχείμερον
ναῖονθ' ἔδραν, θερονόμε² Πᾶν, χθόν' Ἀρκάδων,
κλήσω γραφῇ τῇδ' ἐν σοφῇ πάγκλειτ' ἔπη
συνθεῖς, ἀναξ, δύσγνωστα μὴ σοφῶι κλύειν,
μουσοπόλε θεῖρε, κηρόχυτον δς μείλιγμ' ἱεῖς.

1 βολαῖς] Meineke, βολοῖς vulg.

2 ναῖονθ'] L, νεονθ' ABP^v; ἔδραν] Cobet, ὁδος APVL,

χθόν'] L, χθων APV

3 τῇδ' ἐν] Porson, τηδε vulg.; πάγκλειτ'] Porson, παγκλητ' ABP^v

4 σοφῶι] Meineke, σοφοῖς vulg.

5 μουσοπόλε] Cobet, μουσοπολε vulg.; κηρόχυτον δς] Porson, κηρο-

χυτονος A;

ἱεῖς] Bergk, ἱεῖς VL.

¹ O něm srv. F. Susemihl, Geschichte der griechischen Litteratur in der Alexandrinerzeit, II., Leipzig 1892, str. 518; W. Christ—W. Schmidt, Geschichte der griech. Litteratur II. 1⁶, München 1920, str. 151, 164, pozn. 2. Zlomky otištěny u Th. Bergka PLG III⁴, str. 634 a n. V Pauly-Wissowově Real-Encycl. heslo chybí.

² O neporušenosti adjektiva θερονόμε (srv. Antipatra AP VI 111, 2 νῶτα τε θερονόμου φερβομένην Φολέας), za něž Meineke navrhoval θεροφόνε, nebude snad nikdo pochybovati od doby, kdy jsme u Bakchylida poznali μελοισόφον jako epitheton Arkadie (10, 95).

Jest snad náhoda, že v uvedeném zlomku ze spisu Klearchova jest citován za sebou těsně Kastorionů v úryvek z hymnu o Panovi a — Pindarů v úryvek jednoho dithyrambu (zl. 78a Schroeder). Důležitější jest, že po naší emendaci dostáváme ve zlomku scholia k Lukanovi jména dvou básníků a nepochybně narážku na začátek jejich děl, kam jediné se zmínka o původu božím hodí. Tuto zřejmou výhodu před Usenerovým spojením básníka s prosaikem nelze podceňovati, uvážíme-li, do jaké míry učené badání starověku hledalo oporu svých výkladů především ve svědectvích básnických. Také přechod od Pindara ke Kastorionovi (a Euforionovi) jest přirozenější než pořadí, v němž by se Hékataios, ač starší Pindara, dostával na místo druhé.

Zachované iambické trimetry Kastorionovy jsou zajímavé po stránce metrické, vykazující dvě zvláštnosti: 1) slovní celky, tvořící jednotlivé dipodie, mají vždy 11 písmen,¹ 2) po druhém, čtvrtém a šestém iambu jest vždy konec slova, takže jednotlivé dipodie trimetru lze zaměňovati. Na tyto zvláštnosti upozorňoval Klearchos v textu, který u Athenaia následuje: *τούτων δὲ ἑκαστον τῶν ποδῶν* (*πούς* u Klearcha značí iambickou dipodii), *ὥς ἂν τῇ τάξει θῆς, τὸ αὐτὸ μέτρον ἀποδώσει, οὕτως*.

*σὲ τὸν βολαῖς νιφοκτύποις δυσχείμερον,
νιφοκτύποις σὲ τὸν βολαῖς δυσχείμερον.*

καὶ ὅτι τῶν ποδῶν ἑκαστός ἐστι ἐνδεκαγράμματος.² ἔστι καὶ μὴ τοῦτον τὸν τρόπον ἀλλ' ἑτέρως ποιῆσαι, ὥστε πλείω πρὸς τὴν χρῆσιν ἐκ τοῦ ἐνὸς ἔχειν οὕτω λέγοντας

*μέτρον φράσον μοι τῶν ποδῶν <μέτρον λαβών>,³
λαβὼν μέτρον μοι τῶν ποδῶν μέτρον φράσον.
οὐ βούλομαι γὰρ τῶν ποδῶν μέτρον λαβεῖν,
λαβεῖν μέτρον γὰρ τῶν ποδῶν οὐ βούλομαι.*

Smysl tohoto textu jest zřejmě tento: Přestavou jednoho verše toho typu, jak jsou skládány trimetry Kastorionovy, jest možno dostati několik obměn; theoreticky vzato vedle základní formy ještě 5, t. j. jednu uvedenou u Athenaia a další 4:

*σὲ τὸν βολαῖς δυσχείμερον νιφοκτύποις
νιφοκτύποις δυσχείμερον σὲ τὸν βολαῖς
δυσχείμερον σὲ τὸν βολαῖς νιφοκτύποις
δυσχείμερον νιφοκτύποις σὲ τὸν βολαῖς.*

Jest však ještě jiný způsob skládání veršů,⁴ při němž lze obdržeti

¹ Odtud většina uvedených oprav, ne vždy zcela bezpečných, v textu porušeně dochovaném.

² Opravil Schweighäuser, *δεκαγράμματος* A.

³ Doplnil Korais.

⁴ Který básník ho užíval, nevíme; Bergk (na uv.m., str. 635) nevyklučoval možnost, že i zde jde o Kastoriona.

ještě více (πλείω) tvarů než nových pět¹ z jednoho základního (ἐκ τοῦ ἑνός), a to tehdy, jestliže všechna nebo většina jednotlivých slov nepřesahuje rozsah jedné stopy (to ovšem nedovedl Klearchos vyjádřit, zvolil-li název πούς pro dipodii, leda by musil mluvit o půlstopě), na př. kromě tvaru u Athenaia uvedeného ještě

μέτρον λαβὼν φράσον μοι τῶν ποδῶν μέτρον
 μέτρον μοι τῶν ποδῶν μέτρον λαβὼν φράσον
 μέτρον μοι τῶν ποδῶν λαβὼν μέτρον φράσον
 μέτρον λαβὼν μοι τῶν ποδῶν μέτρον φράσον
 μέτρον λαβὼν μοι τῶν ποδῶν φράσον μέτρον
 λαβὼν μέτρον φράσον μοι τῶν ποδῶν μέτρον

atd.²

Kdo by chtěl s Wilamowitzem³ ve verších Kastorionových spatřovati monometry a zavrhovati trimetrické uspořádání („je drei zusammenzufassen ist unberechtigt“), musil by předpokládati, že Kastorionův současník Klearchos oné skladbě nerozuměl a výklad o záměnách uvnitř jednotlivých veršů si prostě vymyslíl.

O době, kdy Kastorion složil svůj hymnus na Pana, pronesl velmi pozoruhodnou domněnku Th. Bergk⁴ a blíže ji zdůvodnil H. Usener.⁵ Soudí,⁶ že stejně tak jako Aratos svůj hymnos na Pana (Vita Arati III str. 58 Westermann ἐπισταθεὶς δὲ τῷ βασιλεὶ πρῶτον μὲν αὐτοῦ ποίημα ἀνέγνω τὸ εἰς τὸν Πᾶνα τῆς Ἀρχαδίας) věnoval snad i Kastorion svou báseň Antigonu Gonatovi k počtě jeho vítěztví nad Kelty u Lysimacheie r. 277. Usener se dohadoval, že k této příležitosti byl složen i Klearchův spis Περὶ Πανικοῦ. Je-li domněnka Bergkova správná, musili bychom Klearchův spis Περὶ γρίφων, v němž báseň Kastorionovu citoval, klásti do doby po r. 277. Pak by se ovšem tento žák Aristotelův byl musil dožíti velmi vysokého věku. Ale tomu, jak se zdá, nasvědčuje i název jeho spisu Ἀρκεσίλας,⁷ ač-li byl pojmenován po značně mladším filosofovi Arkesilaovi z Pitany, zakladateli t. zv. střední akademie (316/15 — 241/40).

Ale i Kastorion složil pravděpodobně ve stáří svůj hymnus na Pana. Pocházejí totiž od něho velmi pravděpodobně oslavné verše na Bakcha⁸ již z r. 309/8 (archontát Demetria Falerského),

¹ G. Kaibel ve svém výkladě „plures (tribus) formas“ v aparátě k tomuto místu neuvázil mathematické učení o permutacích (3! = 6).

² Z počtu theoreticky možných permutací (6! = 720) jest většina prakticky neuskutečnitelná (se zřením k μοί, τῶν a smyslu vůbec).

³ U. v. Wilamowitz-Moellendorff, Hellenistische Dichtung in der Zeit des Kallimachos, II., Berlin 1924, str. 149, pozn. 2.

⁴ PLG 1281 = III⁴ 636.

⁵ Ein Epigramm von Knidos, Rheinisches Museum XXIX, 1874, str. 46 = Kleine Schriften III, 1914, str. 409.

⁶ S nimi souhlasí C. Haeberlin, Carmina Figurata Graeca, Hannoverae 1887, str. 55 a n.

⁷ Srv. FHG II, 1848, str. 317, zl. 44a; W. Kroll, PWRE XI, 1921, str. 581.

⁸ A. Meineke, Analecta critica ve vydání Athenaia, IV, 1867, str. 248.

kteřé zachoval týž Athenaios XII 542e. Kastorionovi je přičetl ,šťastnou¹ emendací italský filolog a proslavený básník G. Leopardi, čta zde *Καστορίωνος τοῦ Σολέως* místo *Σειρώμενος τοῦ Σολέως* (ve shodě s X 454f *Καστορίωνος τοῦ Σολέως*).

Doufám, že k jednomu určitému zlomku Kastorionovu a druhému, odkrytému konjekturou Leopardiho, se nám podařilo z porušeného scholia k Lukanovi přičleniti třetí zlomek a zároveň získati jediný doklad básníkova jména v jazyce latinském.

Nejstarší římské hradby.

Píše Vladimír Groh.

(Dokončení.)

Dosavadní výkopy neobjevily nikde jinde na Palatinu zdí ze stejného materiálu, stejné konstrukce a stejného určení. Že zachovaný zbytek na Cermalu byl opravdu hradbou, o tom není pochyby: způsob umístění a zbudování, zejména pak vsazení do skály na místě, na kterém se objevila až velmi pozdě jiná stavební činnost, nasvědčují tomu velmi zřetelně. Existence opevnění palatinského pahorku je ostatně prokázána četnými zbytky hradeb z cimbinských tufů, jež se dosud nacházejí jednak se strany Velabra, jednak se strany údolí murcijského, zejména pak u schodiště Cacova a konečně i na Velii před průčelím paláce flavijského,² není tudíž o fortifikaci Palatinu pochybností. Jde však o chronologii a to především onoho zbytku hradby cappellacciové. Materiál sám — jak uvedeno svrchu — dovoluje vřetení od nejstarších dob, kdy se v Římě stavělo z kamene,³ až do začátku IV. století, tedy časový rozsah velmi značný. Nutno se proto ohlédnouti po možnosti, která by dovolila určení přesnější. V tomto

¹ Tak ji nazval H Usener, *Kleine Schriften* III. str. 409, pozn. 85. S ní souhlasil také Meineke, Bergk a j. Codex Marcianus tu má (podle Kaibla) *σειρωνος*. Kaibel asi zbytečně uznával nového neznámého básníka Seirona ze Soloi. Korruptela *στορι* > *σειρ* s vynecháním začátečního *κα* (vlivem konce předchozího slova *ποιήματα*) jest zcela možná.

² *Lanciani*, *Annali dell' Inst.* 1871, str. 44 nn; *Lanciani-Visconti*, Guida del Palatino, str. 77 n; *Jordan*, Topographie der Stadt Rom im Allertum I. 1. (Berlín 1878) str. 172 n; *Richter*, *Annali dell' Inst.* 1884, str. 189 nn; Topographie der Stadt Rom (* 1901) tab. XII. označeno i; *Delbrück*, Apollotempel, str. 14; *Frank*, Buildings, str. 91 nn. *Chr. Huelsen* v *Jordanově Topographii* I. 3 (1907) str. 49 a ve své knize *Forum und Palatin* (1926 Mnichov) str. 69 je sice ochoten pokládati zdi z cimbinských tufů za opěrné stavby, ale neuvádí pro to důvodů. Je ovšem jisto, že některé jejích části sloužily později jako opěry (a ještě spíše byly takové opěry budovány z materiálu zrušených hradeb), ale umístění a konstrukce zbytků zachovaných in situ prozrazuje fortifikační účel naprosto přesvědčivě.

³ To je doba etruského panství nad Římem, tedy VI. stol. před Kr. Srv. dále výklad o cisternách.

případě je poučná analogie z dvou jiných částí městského opevnění římského, kde se také vyskytují kusy cappellacciové zdi vedle zdi z tufů ciminských: jest však potřeba velké opatrnosti při zkoumání, poněvadž vedle částečných shod je tu také mnoho okolností podstatně jiných. Části opevnění, o nichž jest se potřeba zmíniti, jsou jednak u therm Dioklecianových,¹ na rohu via Volturmo a P⁴² Cinquecento, jednak nedaleko quirinalské brány (porta Collina) ve via delle Finanze.² Avšak právě zde měla městská hradba římská onen zvláštní ráz, o němž se zmiňuje Cicero, poněvadž musela chrániti město na místech snadno přístupných: za tím účelem bylo opevnění zbudováno tak, že se skládalo z dvou rovnoběžných zdí, vzdálených od sebe asi 15 m, a mezi nimi byla napěchována země (agger). Na místech, kde je zřejmě zachována vnitřní zeď,³ a k nim patří i zbytek ve via Volturmo, je všude patrné, že tato vnitřní zeď jednak měla rovné průčelí se strany města, kdežto k náspu nebyla její plocha upravena, takže kvádry křížem kladené rozmanitě přečnívaly, jednak se nakláněla lehce směrem k náspu. Už tedy z této stavební úpravy je zřejmo, že vnitřní i vnější zeď a násep spolu těsně souvisí a že byly i zbudovány současně. Ve via Volturmo je tato vnitřní zeď z cappellaccia; zeď vnější je z tufu grottaoscurského. Ve via delle Finanze se sice zdá, že cappellacciiová zeď byla vnější hradbou, ale rozhodně také souvisela s náspem a hradební zdi vnitřní, jejíž kus byl nalezen na velmi blízkých místech při stavbě agrárního musea. Jest velmi litovati, že hojně kusy městské hradby tam nalezené nemohly býti ponechány in situ.

Cappellacciové kvádry, jak byly změřeny,⁴ ukazují kolísání výšky od 23 do 28 cm (výjimkou i víc), tedy velmi podobné, jako na Cermalu. Podrobnosti uložení zdiva není možno zjišťovati pro zvětrání povrchu zdí. Po této stránce tedy srovnání mnoho neprospěje. Důležitou a rozhodující okolností jest však vzájemný poměr zdí z cappellaccia a z tufů ciminských, který jest zcela jiný na Cermalu než na uvedených dvou místech na severovýchodním konci města. Je-li nad veškeru pochybnost patrné, že cappellacciové zdi u therm Dioklecianových a u brány quirinalské jsou v těsné stavební a tedy časové souvislosti s hrad-

¹ Bull. com. archeol. 1876, str. 24 nn. a tab. III., *Jordan*, Topographie I. 1. str. 217 a 256; *Graffunder*, Klio XI, str. 98; *Frank*, Buildings, str. 117.

² Not. Scavi 1907, str. 504 n.; 1909, str. 221 n.; 1911, str. 157. *Graffunder*, Klio XI. str. 100, a s. v. Rom v Real-Encykl. sl. 1025 n. *Huelsen*, Geogr. Jahrb. XXXIV. 1911 str. 194. *Frank*, Buildings, str. 117 n.

³ Srv. *Lanciani*, Bull. com. arch. 1876, str. 37 nn., a *Delbrück* Apollotempel, str. 14 n.

⁴ *Vaglianum* při objevu zbytků ve via delle Finanze (srv. Not. Scavi uvedené v poznámce 2), a kontrolovány na obou místech *Graffunderem* (viz Klio XI. str. 98 nn.).

bami zbudovanými z tuřů ciminských a pocházejí tudíž z první polovice IV. stol. před Kr., jest stejně nepochybné, že na Cermalu této souvislosti mezi obojí hradební zdi není.

Cermalus, jako vůbec všechna místa Říma, která byla chráněna přirozeným valem, měl jen jednu kamennou hradbu zasazenou ve svahu skály. Jsou-li tedy na cípu Cermalu zachovány vedle sebe dvě hradební zdi, jedna dosti primitivní a blízko vrcholu, druhá důkladnější, níže a pevněji osazená, zřejmě tedy hradba pozdější nahradila hradbu dřívější. To ovšem předpokládá určitý časový odstup mezi obojí stavbou. Palatinská hradba z tuřů ciminských nemůže býti mladší, než celkové opevnění města provedené v první polovici IV. stol. před Kr. O tom svědčí nejen souvislost účelová, ale i stratigrafické zkoumání u schodiště Cacova.¹ Časové určení cermalské hradby cappellacciové musí tedy nezbytně položití příslušné časové rozpětí před tuto dobu, a hledati v VI. neb V. stol. před Kr. vhodné okolnosti, za kterých mohlo dojíti k prvnímu opevnění Palatina kamennou hradbou.

Nebude — tuším — sporu o tom, že V. století před Kr., tedy první století římské republiky, je málo vhodnou dobou pro takový podnik, už pro příliš krátký časový odstup. Hradba v tomto století vybudovaná nemohla by tak sejtí, aby se v první polovici IV. století musela nahraditi hradbou zcela novou: byla by jistě bývala jen opravena. Dostáváme se tedy do VI. století před Kr., do časů Říma královského. To jest doba mnohem pravděpodobnější. Lze zcela dobře pochopiti, že etruští králové opevnili některé části města pro ně tak důležitého, jako se ostatně dovedli i jiným způsobem postarati o jeho zvelebení. Není ani potřeby dovolávati se tradičních zpráv o stavitelské činnosti těchto etruských králů, třebas ani novodobá kritika nemůže aspoň některým versím upřítí historického jádra;² stačí ohlédnouti se i na Palatinu, kde právě na Cermalu jsou velmi pozoruhodné pozůstatky stavební činnosti z doby královské. Jsou to dvě velké cisterny. První z nich byla nalezena r. 1896.³ Je půdorysu pravidelně kruhového o světlosti 2·80 m. Zbudována je z drobných kvádrů cappellacciových; ve výši 3·46 m se stěny postupně sbíhají do kupole tím způsobem, že kvádríky jsou vždy o maličko posunuty dopředu a jejich roh obroušen, takže stupínky jsou ještě patrné. Úhrnná hloubka je 5·76 m. Že tato tholová stavba sloužila za cisternu, je patrné z rozmanitých úprav, jimž byla podrobena. Tak lze zjistiti obložení vrstvou jílu vyplňující pro-

¹ Viz mé pojednání *La storia primitiva del Cermalu v Athenaeu* 1929 str. 346 nn.

² Srv. můj Řím, str. 101 n.

³ *Barnabei*, Rendic. Lincei 1896, str. 330 nn. *Gatti*, Not. Scavi 1896, str. 291. *Pinza*, Studi di architettura e di topografia romana. L'angolo sudovest del Palatino. Annali Società Ingegneri ed architetti Italiani XXII. 1907, str. 31 n. *Graffunder* v Klio XI. str. 87. Můj článek v Athenaeu 1929, str. 333 n.

storu mezi cappellacciovými stěnami cisterny a vnější, asi 60 cm vzdálenou ochrannou zídka. Účelem tohoto zařízení bylo zabránit prosakování nadržené vody do okolní půdy. Časem byla vnitřní stěna cisterny pokryta vrstvou štuku, který měl bránit pronikání vody do příliš porosního cappellaccia. Kvádry, z nichž je cisterna zbudována, mají výšku 25—28 cm, nejčastěji 27·5 cm.

Druhá cisterna objevena r. 1907.¹ Zbudována je rovněž z cappellacciových kvádrů, obložena zevně jílem a uvnitř štukem. Zajímavé je, že ve vnější vrstvě jílu se našly nádobky,² jež se tam patrně dostaly při nasypání a pěchování. Světlost této cisterny je 6 m, tloušťka vnitřního štukového obložení na dně půl metru. Stěny samy jsou tenké, poněvadž kvádríky nejsou na sebe kladeny širokou plochou, jako u první cisterny, nýbrž úzkou hranou; jsou patrné stopy anathyrose. Není ani památky po tholovém ukončení stavby. Vzhledem k připomenuté tenkosti stěn nelze též předpokládati, že by klenba začínala teprve nad částí zachovanou; tomu také odporují výškové poměry ostatního místa, poněvadž zachovaný vrchní okraj cisterny leží na značně vysoké kotě. Šlo tedy o cisternu otevřenou, do níž se sestupovalo po schůdkách, jak lze zjistiti.³ Štukové vnitřní obložení mladší cisterny bylo po určitém čase doplněno, jak vysvitá z té okolnosti, že byl v zesílené vrstvě štuku na dně cisterny nalezen zlomek s figurálním malovaným reliefem, původu zřejmě pozdějšího, než úlomky zachované v jílovém obložení, současném se stavbou cisterny.

Mezi oběma cisternami je patrný rozdíl ve způsobu práce. První z nich je pravým tholem. Tento architektonický tvar není v Římě ničím neobvyklým, vždyť i na Palatinu jsou tholy, z nichž nejzajímavější byl nalezen pod peristylem flaviovského paláce.⁴ Tholovou stavbou je také staré Tullianum.⁵ Architektonicky blízkým článkem jsou některé komorové hroby způsobem sklenutí svých stropů. Naproti tomu druhá cisterna je prostá stavba šachtová, jejíž kamenné vyložení nemělo za účel vzpírati klenbu, nýbrž jen tvořiti stěny vodní nádrže. Proto zvolen jiný postup stavby a jiné kladení kvádrů. Chronologie těchto cisteren je dána jednak typovou souvislostí jejich stavby s jinými podobnými památkami v Římě a v okolí, jednak archaeologickým materiálem nalezeným

¹ Not. Scavi 1907 str. 271 n., 537 n. *Frank*, Buildings, str. 101. *Groh*, Athenaeum 1929 str. 334 n.

² Not. Scavi 1907 uv. místa a obr. 11—14 na str. 271—273.

³ Not. Scavi 1907 str. 538 obr. 57.

⁴ Dosud úředně nepublikován, zdá se však, že byl ve IV. stol. anebo ještě později stavebně upravován. Srv. *Lugli*, La zona archeologica di Roma (Roma 1924) str. 208 a obr. 52. Textový výklad není spolehlivý.

⁵ Tullianum bylo několikrát rozličným způsobem upravováno. Srv. o něm (nesprávný) výklad *Pinežův*, Di un sepolcro a cupola di tipo miceneo nel pendio del Campidoglio, Rendic. Lincei 1902, str. 226 nn, Monumenti primitivi sl. 778. *Frank*, Buildings, str. 39.

v souvislosti s oběma stavbami, jednak úvahou o účelu a souvislosti cisteren se stavem Cermalu vůbec.

Pro cisternu tholovou byla už připomenuta souvislost s jinými stavbami tholovými a s klenbami komorových hrobů. Tyto způsoby staveb nejsou však domácího původu italského, ani nebyly vlastní Latinům, nýbrž vznikly vesměs za vlivu a působení etruského. Nejde tu o určování skutečné proveniencie této stavební dovednosti, která nebyla původním vynálezem etruským,¹ nýbrž jen o fakt, že kdekoliv se vyskytují v střední Itálii, jde o území a dobu etruské vlády a o kulturní jejich vliv. Krom uvedených tholů římských jsou nejbližší příklady některé hrobní stavby v Etrurii, (tak v Casal Marittimo nebo v Cerveteri (tomba Regolini-Galassi).² Byl projeven názor,³ že tholos na Cermalu musí být starší, než hrobka Regolini-Galassi, a to proto, že tholos ve své klenbě má kameny stupňovitě vyčnívající a jen na hraně sřezané, kdežto v hrobce caerské jsou osekány do hladké plochy.

Tento názor není správný. Autor si neuvědomil dostatečně několik důležitých okolností, které nedovolují takového vzájemného řazení památek, o nichž mluví. Především tholové stavby právě uvedené jsou posledními organickými články tohoto stavebního typu. Stojí až na samém konci souvislého vývoje jako ojedinělé případy,⁴ a není tedy dovoleno užívatí pro ně jemných kritérií podle jednotlivých podrobností, které platí sice v době vývoje, ale nikoliv při zanikání. Za druhé si autor neuvědomil, že hrobka Regolini-Galassi je svou dispozicí i provedením příkladem stavby zcela mimořádné a nákladné, u níž tedy větší technická dokonalost byla zcela jen otázkou hmotnou, nikoliv otázkou uměleckého vývoje. To je jasno prostým srovnáním s jinými hrobkami podobné konstrukce, na př. v Casal Marittimo nebo v Pietrere, jež jsou rovněž hroby knížecími a současné s hrobkou cerveterskou, ale jejichž zaklenutí má také jen obroušené hrany vyčnívajících kvádrů, nikoliv zcela vyhlazenou plochu; tedy postup úplně stejný jako při tholu cermalském. Třetí okolnost autorem opomenutá týká se vlastně jen postupu usuzování. Srovnáváme-li totiž tholový hrob caerský a tholovou cisternu na Cermalu, jest nutno mít na mysli, že jde na jedné straně o přepychový kní-

¹ Etruskové nebyli původci těchto staveb, nýbrž přinesli si jejich známost z východu. Srv. Müller-Deecke, *Die Etrusker* II (1877 Stuttgart) str. 230 n.; P. Ducati, *Etruria antica* (1925 Torino), str. 61, a *Storia dell' arte etrusca* I (1927 Firenze), str. 60 nn.

² Hrobka Regolini-Galassi je probrána a oceněna u Pinzy, *Materiali per la etnologia toscano-laziale. I. Oggetti della prima età dei metalli. Tre tombe scoperte a Montecucco. La tomba Regolini-Galassi*. Milano 1915. O etruských hrobech tholových srv. P. Ducati, *L'arte classica* (Torino 1920) str. 192 n, a *Storia dell' arte etrusca*, uv. m.

³ Graffunder v *Klio* XI. str. 87.

⁴ Patří na konec VII. stol. před Kr. Srv. G. Karo v *Bull. pal.-it.* r. 1898, str. 152. Al. Della Seta, *Italia antica*, str. 74.

žeci hrob, na druhé pak o prostou užitkovou stavbu. Je-li pak při této užitkové stavbě zaklenutí provedeno způsobem se stanoviska esthetického méně dokonalým a se stanoviska hmotného méně nákladným, nelze usuzovati na rozdíl časového a stavebně technického vývoje.

Vznik velkých tholových hrobů etruských, o nichž bylo právě hovořeno, padá do období, kdy se vedle nich začínají význačným způsobem uplatňovati komorové hrobní stavby, jejichž repliky — ovšem v jisté obměně a s časovým zpožděním — se objevují také v Římě.¹ Jest to období, kdy etruský obchod znamenitě zkvěta živým stykem s orientem, odkud i etruské umění bere mnoho motivů, a kdy se Etruskové v Itálii dávají do velikého díla dobytelského, které je vedlo přes Latium do Kampanie a ke konfliktu s jihoitalskými Řeky.² V této historické souvislosti stali se také pány Říma, kde jednotlivé dědiny proměnili v město.³ Počátek jejich panství v Římě, či přesněji proměnu jednotlivých vesnických sídlišť v město, lze klásti na dobu kolem 600.

Zbývá rozhodnouti, zda cermalský tholos souvisí s úpravami podniknutými Etrusky, jako pány Říma, či je-li lépe přičísti jej pouze vlivu etruskému. Na tuto otázku by bylo možno dostati odpověď jednak oceněním drobného materiálu archaeologického nalezeného v souvislosti s tholem a druhou cisternou, jednak studiem účelu tholu i cisterny vzhledem k nejbližšímu okolí. Na neštěstí zprávy o střepích nalezených v souvislosti s tholovou cisternou nejsou příliš přesné a uspokojujivé, zejména nikoliv po té stránce, aby se mohlo spolehlivě říci, zda tyto střepy byly v bližší souvislosti se štukovou omítkou, kterou byla cisterna časem opatřena. Poměrně nejurčitěji a pokud lze kontrolovati i nejspřávněji se vyslovuje Pinza,⁴ jenž klade střepy do stol. VII—VI. On nazývá toto období druhou dobou železnou, v níž došlo k synoikismu římských starých osad v jedno město. Toto relativně chronologické určení jest nejdůležitější, poněvadž v otázce absolutní chronologie římské praehistorie bylo možno zatím dospěti dále, než se dostal Pinza. Jeho »druhá doba železná« může se nyní bezpečně klásti do VI. stol. před Kr.

O něco lepší jsou zprávy týkající se keramiky nalezené u druhé cisterny, otevřené. Jak podotkl i Vaglieri ve zprávě o výkopu,⁵ přišlo se tu na nálezy dvojí: jedny v jílovém obložení cisterny, druhé v štuku na jejím dně. Nádobky v jílovém obložení⁶ byly zřejmě starší a Vaglieri je datoval do VI. stol.

¹ *Groh*, Řím, str. 95.—I primordi di Roma (Rendiconti Pontif. Accademia romana di archeologia, III. 1925) str. 233.

² *Groh*, Řím, str. 92 n.—I primordi str. 227.

³ I primordi str. 232.

⁴ Monumenti antichi sl. 787.

⁵ Not. Sc. 1907 str. 271 n a 537 n. Cf *Frank*, str. 101.

⁶ Obrázky v Not. Sc. 1907, str. 271 n č. 11—14.

Přesvědčivější, než toto jeho absolutní datování je zjištění — patrné ostatně i z náčrtku do výkopní zprávy přidaného — že nádobky jeví ráz keramiky protokorintšské čili sikyonské. Naproti tomu zlomek barevného figurálního reliéfu nalezeného v zesílené štukové vrstvě na dně otevřené cisterny jest zřejmě o něco pozdější; podle Vaglieriho dokonce o jedno století. Střepy ze štuku tholové cisterny a nádobky z jílového obložení druhé cisterny poukazují tudíž asi na stejnou dobu. Z toho plyne závěr, že otevřená cisterna byla zbudována asi tenkrát, když byla tholová cisterna opatřována uvnitř štukovým povlakem. Že byla původně bez něho, nepřekvapuje: i u cisteren s kamenným vyložení anebo vtesaných rovnou do skály teprv zkušenosti s příliš propustnými stěnami vedly k užití štukového povlaku. Ale už v VI. století se ho užívalo, jak svědčí i obě cisterny palatinské.¹

Možno tedy pokládati za zjištěné, že jest sice určitý časový rozdíl mezi zbudováním tholu a cisterny, ale poněvadž zřejmě v obou případech bylo současně s postavením tufových stěn pořízeno i jílové obložení, vyplývá odtud, že i mladší cisterna je ještě dílem VI. stol. před Kr. Pokud se týče starší cisterny, tholové, nelze ji dobře klásti do doby před panstvím etruským v Římě, poněvadž patří k příliš určitému stavebnímu typu, který není v střední Italii doložen tam, kde Etruskové nevládli přímo. Do doby republikánské pak ji nelze klásti z uvedených důvodů archaeologických. Důležitý jest též zřetel k účelu těchto cisteren. Není důvodu, pro který by byly vybudovány tenkrát, když byl Palatin ještě osídlen po vesnicku latinskými pasteveci a rolníky a neohrazen. Teprve když Etruskové ovládli pahorky nad Tiberem a vytvořili z nich město velkého významu strategického, a začali vůbec v Římě s rozsáhlou stavební činností, teprve tenkrát lze shledávat dostatečné důvody pro zbudování obou hradních studní na Cermalu; pořídili jich ostatně v Římě několik: i Tullianum bylo jen hradní studní.² Lze si tedy představití pravděnejpodobněji takový postup, že po obsazení pahorků římských Etruskové pevně ohradili některá důležitá místa — zatím to můžeme dovozovati jen pro Kapitol a Palatin — a opatřili je chráněnými studnami.³ Na Cermalu zbudovali nejprve cisternu tholovou, a když po čase nepostačovala, pořídili tam ještě druhou cisternu otevřenou. Starší cisternu opatřili dodatečně vnitřním štukovým povlakem, kdežto mladší cisterna jej dostala nejspíše hned při zbudování, poněvadž u ní toho bylo ještě více potřebí jak vzhle-

¹ Srv. Cozza v Not. Scavi 1907 str. 537.

² Groh, Primordi str. 233. — Obzor praehist. III., str. 40.

³ Tullianum chránělo vodní pramen, kdežto cermalské cisterny — jak se zdá — vlastního pramene neměly. Bohatství pramenné vody v Římě, jímž se chlubil Cicero de re publ. II. 6. 11, netýká se všech částí města rovnoměrně. Srv. Frontinus de aq. 1. 4: ab urbe condita per annos CCCCXXXI contenti fuerunt Romani usu aquarum, quas aut ex Tiberi aut ex puteis aut ex fontibus hauriebant.

dem k větší kapacitě, tak i tenkým a tudíž snáze prostupným stěnám. Po dalším čase, snad až v V. století, ukázala se nutnost zesílení u otevřené cisterny štukovou vrstvou.¹

Poněvadž právě na úpatí západní části Cermalu, anebo aspoň nízko ve svahu, je historicky dobře doložena existence vodního pramene,² k němuž bylo možno s Cermalu sestoupiti průrvou zvanou *scalae Caci*, je zřejmo, že zbudování cisteren na vrchu Cermalu mělo patrný význam strategický, a bylo tedy v souvislosti s hradbou, jejíž skrovné, ale výmluvné zbytky jsou na západním cípu Cermalu zachovány.

*

Dějiny a topografie i velmi časných údobí Říma získala, a doufejme, že ještě mnoho získá soustavným výzkumem archaeologickým. Palatin, zejména pak Cermalus, jsou dosud velkým dluhem, a jest si jen přáti, aby se volání po brzkém počátku soustavných a moderních výkopů na Cermalu brzo proměnilo ve skutek.

Humanista Clemens Žebrácký za hranicemi.

Podává Bohumil Ryba.

(Dokončení.)

Báseň „Gustavis“³ má asi 7000 hexametrů. Obsah jest tento:

I. V prooemiu žádá básník o pomoc boží i Mus, obává se velikosti látky a osudu druhého Ikara;⁴ jakkoli pochybuje o svém básnickém nadání, jest hrd dosavadním uznáním své básnické činnosti. — Stařenka Relligio, provázená dvěma dcerami (Pietas, Fides), utýraná a zubožená, nařiká na útrapy, způsobené ukrutným řáděním válečným. Příčinou války jest Liga-Santa, kterou srovnává s Helenou. Evangelická strana nechtěla rušiti ani míru ani věr-

¹ Otázky chronologie palatinských cisteren se dotkl — krom jiných — i A. Gerkan v recenzi Frankovy knihy v časopise *Gnomon* III. 1927, str. 455 nn. Gerkan soudí, že starší tholová cisterna pochází teprve ze stol. IV., kdežto mladší ze stol. II. a její štukový povlak že je současný s jejím zbudováním. Názor svůj však neopřel žádnými důvody, které by nutily vyvracet jej. Archaeologický materiál nalezený v těsné souvislosti s cisternami pokládá za náhodný; s tím ovšem naprosto nelze souhlasiti.

² V jeskyni zasvěcené Faunovi (Lupercal): *Dionys Hal.* I. 32. 4 *καρηίδες ὑπὸ ταῖς πέτραις*; I. 79. 8 *πέτρα κοιλὴ πηρὸς ἀνείτωα*.

³ Ve švédském pojednání Joh. Bergmana, na které mne upozornil prof. Fr. Palata, o latinském básnictví ve Švédsku (*Den latinska Diktningen i Sverige*, úvodem ke knize C. E. Söderströma, *Carmina selecta*, Lund 1895) jest uvedena (str. XLV, pozn. 1) právě Clementova *Gustavis* jako jedna z nejvýznačnějších básní, složených v cizině na památku Gustava Adolfa.

⁴ Motiv opakován z prooemia *Ged*.

nosti k císaři. Proti nebezpečí Ligy vznikla sice Unie, ale byla slabá a brzy zašla; Liga svými svody a úskoky dobře provedla její rozklad a zavínila hrózně prolévání krve. Řeky zkrvavené nařikají. Na tato těžká provinění jde si Relligio stěžovat Bohu.¹ Své prosby o slitování nedokončí a upadne v mdlobu.

II. Hromovládce ji mírně osloví a vybízí ke konci nářku. Útěchou jí má býti, že si zachoval více než 7000 pravověrných. Relligio vzpomínávavši se přemýšlí, ke komu se na zemi má uchýliti. Volba jest snadná: k hrdinnému odpůrci Ligy (Gustavovi). Odloživši smutek, snesla se k němu, dala se poznati jako bohyně a oslovila ho: „Rozenče boží, přicházím k Tobě jako vyhnankyně z germánských krajů; svým mečem mne ochraň od smrti a zlom podniky Ligy“. Ve výkladu přejde k allegorii: husa kapitolská zachránila spící Římany, po druhé husa (narážka na M. Jana Husa) se jediná odvážíla ozvati se proti draku s trojím diadémem (t. j. papeži) a strhnouti mu masku. Z popelu husy vzlétla svým časem labuť (t. j. Luther).² Rána, kterou draku zasadila, se nyní hojí a drak začíná znovu zuřiti. Proto jest proti němu třeba severního lva (t. j. Gustava).³ Obrátivši svou tvář k Teutonii, vyčítá jí, že teprve nyní cítí tíhu iberského jha a ztrátu svobody. Ale není vše ztraceno; vybízí germánské muže k odporu za vedení Gustava, na nějž rukou poukazuje.⁴

III. Gustav Adolf pomodliv se svolá ve Štokholmě říšský sněm („senatum“)⁵ a řeční o svých zásluhách válečných a o potřebě vésti za náboženským cílem válku v cizím území. Senior sněmu vzpomíná slavné minulosti královského švédského rodu; z doby svého mládí pamatuje řež, v níž padl Erich,⁶ vzpomíná jeho syna krále Gustava⁷ a konečně krále Karla,⁸ otce Gustava Adolfa.

¹ Celá tato scéna a začátek II. kn. jest opakováním ze IV. kn. Ged.

² O vzniku a rozšíření obrazu Luther labuť srv. A. Hauffen, *Huß eine Gans — Luther ein Schwan*, *Prager deutsche Studien* IX, 1908, str. 1—28 a A. Kraus, *Husitství v literatuře prvních dvou století svých*, Praha 1917, str. 176 a n. Jak se na význam obrazu u nás zapomnělo, o tom svědčí nápis na slavobranách při oslavě Jana Nepomuckého r. 1729: „Labuť nad husou zvítězí a moc pekelnou zamezí“.

³ *Iam movet ora Leo, quem septem vasta Trionis | progeniuit spelunca mihi...*

⁴ Vergilia, kterého tu Clemens napodobil, sledoval i v závěru knihy, který jest velmi nevhodnou adaptací Aen. III 716 a n. Závěr Clementův zní:

*Sic pia Relligio plorantibus omnibus una
fata recensebat rerum casusque docebat
Germanosque suos Patriae studiosa monebat.
Conticuít tandem temploque recepta quievít.*

⁵ Týká se svolání říšského sněmu dne 29. května 1630 (srv. G. Egelhaaf, *Gustav Adolf in Deutschland 1630—1632*, Halle 1901, str. 28).

⁶ Erich, otec Gustava Wasy, byl zabit 11. listop. 1520.

⁷ Gustav Erichson Wasa (* 1496, † 1560).

⁸ Karel IX., (* 1550, † 1611).

Dojatý král se ho ptá, kolik mu jest let a dovídá se: „Centum ego triginta complevi plus minus annos.“¹ Se švédskými vojsky se spojí Němci, Francouzi, Češi,² Skoti, Angličané a j. Pokácejí se stromy a zbuduje loďstvo. Královna hořekuje za odjíždějícími. — Básník vyzývá Kalliopu, jelikož mu nastává líčení bojů, a Famu, aby mu dodala látku. Na ostrově Rujaně³ podává kněz císařskému náčelníku Ecebolovi zprávu o zlých znameních a zjeveních ve snách (Maria loretská,⁴ Jacobus Compostellanus) a vyzývá zahoditi zbraně před bližícím se lvem; hrubý voják se mu však vysměje, věří jen svému meči a přál by si, aby jej mohl osvědčiti. Vtom přepadne ostrov švédská posádka ze Stralsundu,⁵ kde byla již po tři léta, a dobude ho. Brzy nato přistane královské loďstvo a tísni usedomské pláně v místech, kde leží potopena v moři města Vineta a Julinum. Císařští přechají.

IV. Gustav Adolf zamíří po řece do Štětína. Město jest zprvu hrozně překvapeno, ale dohodne se se Švédy a přijme jejich posádku. Mezi občany zavládne protihabsburská nálada; podivují se švédskému králi a jeho generálům.⁶ Také Stargard přijme radostně Gustava Adolfa; hrad Wolgast se vzdá po několika-denním obležení. Švédský gouverneur v Prusku (Axel Oxenstierna),⁷ jenž právě přehlížel vojsko v Elbinku, aby bylo pohotové pro králův příchod, dostane zprávu, že král jest již v Pomořansku, že padla Rujana, obsazeny Wolgast, Štětín, Anklam, Stargard a Wollin. Jiný jezdec přinese zprávu, že se Magdeburk⁸ konečně vymanil z katolické moci, přijal administrátora (praesulem) a chystá se do zbraně; vypravuje však i o válečných hrůzách v Germanii.

V. Heros (Oxenstierna) uvažuje na loži o budoucnosti, vidí potíže, spojené s potlačením hydry, a tísni ho vědomí ztráty prvorozeného syna.⁹ Ve snu kráčí nebeskou krajinou, vidí plačící bohyni Pax, proti níž kráčí zuřivý Mavors, vidí Bellonu, jak do vzduchu vysype spoustu zbraní (výčet!) a jak způsobí takové krveprolití, že Charon nařiká, zmožen jsa převoznictvím. Bellona se chlubí bohyni Míru svými úspěchy¹⁰ a vyzývá ji k ústupu,

¹ [Srv. Enniův zlomek (Ann. 501 V²) septingenti sunt paulo plus aut minus anni. *F. P.*]

² „devictumque genus, damnatum ad flagra Bohemi“ (str. 48).

³ Rugia.

⁴ Lauretana Virago.

⁵ Sundia.

⁶ Mezi nimi i Thurn: „Turenus Czechicis olim notissimus armis“.

⁷ Přímo není v celé básni jmenován, ale označován výrazy „Heros“, „Augusti Achates“ a j. Srv. můj výklad appellativa „achates“ u Kolčavy v ČMM. 50, 1926, str. 512.

⁸ Název města naznačen: „Urbs ut Parthenope priscis habitata puellis | gentis Amazoniae“.

⁹ Srv. výše str. 85, pozn. 2.

¹⁰ V allegorickém obraze krásná panna s rozpuštěnými vlasy, vedená na mučení, jest Germanie.

ta však v odpovědi spoléhá na vládce světa a doufá, že přijde zlatý věk. Poděšeného hrdinu vede bohyně Clementia do sídel bohů a blažených duší, ukáže mu tajemství času a j. Pod jedním oltářem se kupí duše mučedníků za víru, netrpělivou prosbou naléhajících na Boha, aby ukončil prolévání krve. Upokojí je hlas, slibující, že brzy nadejde hodina trestu. Bohyně připomíná hrdinovi, aby si ještě nepřál božských poct; dříve prý ještě jeho Gedeon (Gustav Adolf) bude nástrojem pomsty boží a s ním dojde slávy. — Ráno hrdina procitne a touží Musám věnovati chvíli, nezaujatou Martem. Chce obnoviti v jiném duchu kolej v Braunsbergu,¹ sžehnutou ohněm, v níž dříve jesuité otravovali mladé duše. Velký průvod se vypravil do Braunsbergu, v něm i hrdinova manželka, dvě dcery a dva synové (v odbočce básník velebí starší dceru i oba syny); někteří jeli na koních, jiní na vozech; mezi těmito také jeden básník, pomýšlející oslaviti epicky gothského muže (t. j. Clemens sám). Přisedl náhodou do vozu, v němž jely „de grege Venerum ministrae“. Jedna, již byl obstarožní básník „minus grata sarcina“, nechtěla, aby „torvus Cato“ ji byl průvodcem. Vozka švihne do koní a básník spadne; pán to viděl a smál se.² Proč dívky, namítá Clemens, nenávidíte básníka? Čím by byla Venus bez básníka? Kdo by vypravoval „dulcia furta Deorum“, o Danaí, Alkmeně, Ledě a j. Kromě toho básník rozumí také prostředkům k zvýšení tělesné krásy a půvabu.³ Po nehodě si najde jiného společníka („vicarius aulae“) a společně hubují na ženy. Na dotaz společníkův po jesuitech vykládá básník, co prý není obecně známo:⁴ Kdysi vládce podsvětí, nespokojen mírem a klidem na zemi, vyzval v shromáždění děsných bytosti podsvětních Tisifonu, aby zrodila znovu obludu. Tisifone vskutku pak zrodí výlupek zločinu a lsti: podivné bojovné kobyly („locustae“), zkázu pro svět.

VI. Kobylyky zamíří nejprve do papežského hradu („Tarpeia aula“), jehož vládce,⁵ znavený vínem a mrzkostmi a obklopený vilnou družinou,⁶ přemýšlí o válkách a dává pokyny k pronásledování a vraždění pravých křesťanů. Kobylyky se mu pokloní,

¹ V textu zde výjimečně: Brunopolis.

² „Placet eia puellas | inter amare locum? Lascivia propria vatam est, | quam tamen haud impune ferunt“ (96).

³ „Has nostris hodie si nupturientibus ore | facundo narret nugas quis, gratior isset, | quam si de sacris narret pia dogmata libris | et nunquam scena nisi serto ornatus abiret, | nec serto solum, sed et oscula blanda referret, | oscula nec tantum, fors et maiora tulisset“ (97).

⁴ Vyjadřuje to s humanistickou povýšeností: „ignavo plebis sunt corde remota“.

⁵ „Bestia“, „Babylon“, „Gomorra“, „Thais“, „Meretrix“, „Prostibulum“, „Lupa“, „Lena“ a j.

⁶ „epulis satur titubansque Lyaeo, | annis confectus, morbis stuprisque solutus . . . Huic Venus assistit cum semiviro comitatu | et torvae agglomerant species, fex rasa capillos, | furtis gens bene nota suis, quam proelia noctis . . .“ (108, dále se opakuje doslovně topos z Ged. 40).

přijmou řádové předpisy, pomazání a požehnání a jsou poslány potříti odpadlictví. Pak vykonávají zhoubnou katanskou práci v Evropě (115):

Prodídit (heu!) miseros ac perdidit illa Bohemos
sub juga Romulei Moravos trusitque Draconis
ac euangelion regionibus expulit illis.
Nunc in Germanos artes convertit et unguēs . . .

Průvodce vyslovuje naději, že v Germanii budou jesuité potlačeni podobně jako v Batavsku. Zatím dojeli do Braunsbergu. Zde jest hrdina zaměstnán přípravami pro obnovení gymnasia. Básník v odbočce chválí studenta pilného a haní lenivého. — Zatím dobude Gustav Adolf Ribnitz.¹ Nepřátelé se zmocní města Pasewalku,² slabě obsazeného Švédy, a s kořistí se uchýlí do Greifenhagu³ a Gartzu. Gustav Adolf však vytrhne na boží hod vánoční s vojskem, prvního města dobude, kdežto náčelník druhého sám město zapálí, aby se zásoby nedostaly Švédům. Nastal již nový rok.⁴ Sláva Gustavova jest velká. Řada povolanych i nepovolanych básníků, rozjařených vínem, jej opěvuje.

VII.⁵ Básník znovu vzývá Musy, aby mohl vyličití pád Frankfurtu nad Odrou.⁶ Nadešlo jaro, nastal i 1. duben.⁷ Gustav Adolf se přiblížil k městu a odrazil výpad frankfurtských. O květnou neděli 3. dubna chystal císařský vůdce na zítřek velký výpad; vzpomínal starých vítězství a vybavoval si, jak marně varoval Ferdinanda před Římem a jesuity. Ale ještě téhož dne večer ho předešel útokem Gustav Adolf a města dobyl. K velké řezi došlo na mostě přes Odru, kudy obležení přechali. Gustav daroval život hrdinnému důstojníku. Jiný zbabělý důstojník byl objeven v úkrytu v krbu. Gustav dal uhasiti oheň, který vznikal, a dovolil vojínům kořistiti s příkazem, aby šetřili obyvatel. Padlo prý 1800 císařských, na 300 jich utonulo, 600 bylo zajato. Gustav Adolf děkuje Bohu za vítězný výsledek boje, podstoupeného pro náboženství. Básník oslavuje hrdinného vůdce, který slávou předčí antické reky.

VIII. Po vítězných tónech nastává básníku žalozpěv nad Magdeburkem. Zatím totiž Tilly, jako dříve ukrutně spálil Neubrandenburg, chystá něco podobného na Magdeburk („Parthenope“). Gustav

¹ Clemens etymologisoval správně: Ecce Ribenicium qua stat cognominis amni | urbs, vallata situ, circum stagnantibus undis.

² Passualidum vicus.

³ Gryphes.

⁴ T. j. 1631.

⁵ Látka celé VII. kn. a zač. VIII. kn. byla sem převzata z básně Francofurtum s menšími úpravami (některé verše zlepšeny, jiné vynechány, hlavně pak přidáno líčení jara a výpad proti jesuitům). Úvod byl v obou případech různý. Konec básně Francofurtum, v němž od hofického Magdeburku přešel básník k ujištění, že rád zapěje, až ho lepší den poučí o pomstě Gustavově, přirozeně odpadl.

⁶ „Guttalus Elysiis qua Marchica forte relictis . . . urbs . . . a Francis nomen adepta“ (Francof. 7 = Gust. 132).

⁷ „aprilis . . . calendae, | ludere mos quibus est populo“ (134).

sice spěchal na pomoc, ale Labe nedovolovalo přechod. Maršálek (Dietrich von) Falckenberg vybízí k zoufalému odporu, když císařští již slezli hradby, a po divech udatenství padne. Nad jeho mrtvolou klesne také magdeburský administrátor Brandenburg („praesul Brandburgiades“). Vojáci vraždí i děti a páchají veřejně násilí na ženách všeho věku. Básník obšírně líčí několik příběhů (hrdinná matka skončí se šesti dětmi v ohni, aby ušla násilí nepřátel; vznešená dívka zachrání své panenství tím, že nejprve předstírá lásku k jednomu vojínu, pak skočí do studny a stane se vzorným příkladem do budoucnosti; jiné cudné ženy se uchýlí do věže a vystřelí se prachem). Tilly se z dálky kochal jako Nero pohledem na hořící město. Když pak jel do města, sám kůň se zdráhal brodit se lidskou krví, projevuje více citu než vojevůdce.

IX. Tak zahynulo kvetoucí město, jakož vůbec nic není stálého na světě. Zahynulo již mnoho měst,¹ jednou zahyne celý náš svět. Vítězný Tilly, zpit slávou a vínem, jest poděšen snem, ve kterém se mu zjevují oběti jeho krvežíznivosti a hrozí mu gigantická postava blízkým dnem pomsty a odplaty. — Nyní však začne básník veselou píseň. Kurfiřt saský,² dosud na straně císařských, se smíří s Gustavem Adolfem. Tilly sice obsadí Lipsko, které se vykoupilo za vydrancování, ale srážka se Švédy schladí jeho pýchu: po boji, dlouho nerozhodném, nabudou Švédové novou taktikou naprosté převahy a hrozně pomstí Magdeburk. Již Mohan a Neckar zvedají hlavu, Rýn se těší na příchod Gustavův a chystá přechod u Mohuče. Mezitím Fama šeptá do uší básníkůvých (200):

Reddita Praga sibi est! Vacuata Bohemia monstros!
Exulibus sua tecta patent. Iam Czechia cives
indigenas repetit dominos poscitque priores.

Osvobození Prahy se stalo bez prolévání krve („absque cruore, non vi, non gladio“). Jest to znamení, že Bůh vládne. Vzdalte se, jesuité, a nikdy se nevracejte do českých zemí! Půjdu do vlasti, raduje se básník, a nikdy bych její přírodní krásy nezaměnil za všechny půvaby světa.

Nam patria, sit parva licet, quid amoenius uspiam? (204)
Patria: mellitum ut mihi nomen oberrat in ore!
Saepe voco patriam, patriae dulcedine raptus ...
chara domus Superum tutelaque certa Deorum,
Teutoniae hospitium, sedes dignissima Regum,
iam tibi decurrent felices mensibus anni! (205)

Vybízí krále Fridricha, aby se nyní znovu ujal koruny, vzmužil se a nedbal pochybovačů. — Toto pěl básník za lomozu zbraní. Náboženství se vrací do Germanie, Svoboda mírní bolesti; jejich mocným lékařem jest Gustav Adolf. Básník hodlá pěti ještě o dalších vítězstvích, kterých král švédský dosáhne. Nakonec

¹ Srv. výše str. 90, pozn. 1.

² Johann Georg von Sachsen.

se modlí k Bohu: Osvobod' nás od tyrannů, bojovníku svému Gustavovi dodej síly, odvrát od nás války a dopřej těmto zemím mír.

6. Do své sbírky MISCELLANEORVM ET ADOPTIVORVM shrnul Clemens jednak své drobné básně (z let 1627—1631), jednak básně svých přátel (z let 1625—1631), z nichž vděčně vzpomíná dvou: úctyhodného starce J. Černovického z Libé Hory a elbinského F. Zamelia. Jednotlivých význačnějších básní, zde obsažených, jsme se již dotkli, užívající jich k rekonstrukci osudů Clementových. O zbývajících se zmíníme zcela stručně. Jedna skupina jich se týká Axela Oxenstierny; jsou v ní jednak básně Clementovy [vedle uvedených alkajská oda (7—10), alkajská oda k narozeninám (18—20), parainetikon synům Axelovým Janu¹ a Erichovi² (37 a n.), elegie na smrt Axelovy dcery Christiny, zemřelé 6. srpna 1631 (43—46)],³ jednak Zameliovy (mezi nimi Parodia III. lib. odae IV. Horatianae).⁴ Jedna báseň Clementova (39 a n.) obsahuje věnování Gustavidy generálu Gabrieli Oxenstiernovi.⁵ Druhá skupina jest humanistická veršovaná korespondence mezi Clementem a Zameliem a později i s lékařem, historikem a básníkem Joannem Anastasiem Narssiem,⁶ rodákem z hollandského Dordrechtu (*1570), o pivu a vínu, o českých syrečcích, o půjčkách knih i peněz a j. Clemens se poznal s Narssiem dříve a seznámil jej sám se Zameliem.⁷ Jak však vyrozumíváme z veršů, které Clemens po odjezdu z Elbinku poslal Zameliovi (155), přátelství s Narssiem skončilo špatně, poněvadž Naresius nepochopil Clementova příliš otevřeného žertu a domníval se, že byl verši Clementovými zostuzen jako nemírný piják. Ale již na sklonku elbinského pobytu se přátelství kalilo. Clemens v uv. verších doznává: *Invidulis pridem me despectabat ocellis*. Není vyloučeno, že se oba básníci na sebe dívali očima trochu soupeřskými, jelikož Narssius současně s Cle-

¹ Johan Axelsson Oxenstierna *1611.

² Erik Axelsson Oxenstierna *1624.

³ Elegie tato byla asi rovněž původně vydána samostatně (srv. dopis Clementův z 12./3. 1634). Nějakým příležitostným spisem jest i báseň, chovaná (podle sdělení dra A. Grapeho) v král. univ. knih. upsalské, *SOTERIA ad aram divae salutis nuncupata* s. l. et a. in-4°.

⁴ E. Stemmlinger, Horaz im Urteil der Jahrhunderte, Leipzig 1921, str. 203 jí neuvádí, poněvadž přiblíží jen k souborným sbírkám horatiovských parodií, v jakých si humanisté libovali. Také Clemens napodobil Horatia, na př. ve věnování Skyttovi (Misc. 79) *Quem Tu diva Themis semel | in cunis placido lumine videris* atd.

⁵ Gabriel Bengtsson Oxenstierna, od r. 1631 švédský gouverneur ve Finsku.

⁶ O něm srv. H. Schröder-C. R. W. Klose, Lexikon der hamburgischen Schriftsteller, V., Hamburg 1870, str. 479. Vztah Narssiův k Axelu Oxenstiernovi a Lud. Camerariovi vyplývá z dopisů v mnichovské stát. knih., coll. Camerariana 19, č. 252, 253, 255, 256.

⁷ Srv. Narssiovy verše (Clem. Misc. 106) *Gratia Clementi, qui nos ductamine junxit, | virginibus Musis ipso Helicone satus*. Clemens sám napsal (155): *Me monstrante viam factus tibi nuper amicus*.

mentem vydal díla s názvy zcela podobnými: *„Gustavidos, sive de Bello Sueco-Austriaco Libri Tres [str. 1—81]; Poematum Miscellaneorum Liber Unus“* [str. 82—144], Hamburgi 1632,¹ věnované Axelu Oxenstiernovi, a předtím básně *„Francofurtum ad Oderam virtute Suedica occupata(!)“*, k níž mu potřebné zprávy dodal dopisem sekretář Jo. Nicodemi.² V básnické tvorbě Narssiově,³ kterou sám uveřejnil, není žádné básně, věnované Clementovi, ale jeho osoba se po mém soudě skrývá pod označením *„Socius“* v básni, věnované *„ad nobilem poetam Mazelium“* (přesmyčkou m. *Zamelium*), *de Kalendis Aprilis* (Narss. Misc. 142 a n.), v níž vykládá, jak tento *„socius“* přiběhl k Narssiovi na 1. dubna se zprávou, že *Zamelius* umírá. Jelikož v Clementových Misc. 143 čteme Clementovu básničku *Zameliovi*, v níž volal rovněž 1. dubna zase *Zamelia* k loži umírajícího *Narssia*, nelze, myslím, pochybovati, že i původcem obráceného aprilového žertu byl *Clemens*. Jeho se tedy týkají Narssiovy verše (142)

... Socius se jactat in Aula,
quod tam subtilis nos prima lusit Aprilis,

při čemž jest míněn dvůr Oxenstiernův, a proti Clementovi míří ostěn, obsažený (tamže) ve verších

Quas capiet grates tam gnarus fingere vates?
Donarem laurum, sed fors magis expetit aurum.

Z nadpisů dvou básniček v *Miscellaneis* (54 a n. tři disticha biskupu Jo. Botuidiovi,⁴ *„quum illi Famam Posthumam Comititis de Thurn offerret“*, 125 devět distich *„Ad Musas suas de Manibus Illustrissimi ac Fortissimi Herois Francisci Bernhardi Comititis a Thurn etc.“*) shledáváme, že *Clemens* knižně vydal básně,⁵ v níž oslavil památku mladšího *Thurna* (1592—1628), syna *Matyášova*;⁷ nevíme, že by se někde byla dochovala.

Z distich k *Zameliovi* (Misc. 100) se dovídáme, že dostal *Clemens* návštěvu z Čech (*„Bohemos advenisse procul patrio ab“*

¹ Užíval jsem výtisku stát. knih. berlínského.

² Narss. Misc. 98 a n.

³ K básni *„Gustavidos ... Libri Tres“* přistoupil dodatkem *„Gustavidos, sive de Bello Sueco-Austriaco Liber Quartus, continens occupatam Thuringiam, Franconiam et loca quaedam finitima“*. *Frankofurti ad Moenum* 1634. Kniha obsahuje (výtisk v univ. knih. v Marburce) kromě titulní básně (str. 3—25) ještě *Miscellanea* (str. 26—31). V předmluvě (str. 2) správně charakterisoval *Narssius* sám. ráz své básnické tvorby: *„simplicitatem historicam magis sector quam grandiloquentiam et figmenta poetica.“* Tímto rysem se právě jeho básně nejnápadněji liší od *Clementových*.

⁴ V pozn. str. 143 *Narssiových Miscellaneis*: *Nomen socii non expremittit, ne locus palam videatur pungere.*

⁵ *Johan Bothvidi*, dvorní kazatel *Gustava Adolfa*, biskup v *Lindköpingu*.

⁶ Srv. i níže v dopise *Clementově* z 12./3. 1634.

⁷ Srv. o něm *Fr. Hrubý* v uv. čl., str. 493 a n.

orbe viros¹) a s ní svazeček dopisů českých přátel.¹ Ojediněle stojí disticha lékaři Andraeovi ab Habernfeld do Haagu,² vynálezci „aurum potabile“ (67 a n.), a Martinu Fabriciovi do Lešna (78).

7. Dříve než se Clemens dostal k uskutečnění myšlenky, básnicky oslaviti také další válečné úspěchy Gustava Adolfa, padl švédský panovník ve vítězné bitvě u Lützen dne 6. (16.) listopadu 1632. Brzy po smrti Gustavově obměnil Clemens původní myšlenku a složil veršovanou apotheosu („Excessus“) a dal ji v rukopise čísti Heinsiovi a Camerariovi. O tom, jakož i o finančních nesnázích, které oddalovaly vytištění spisku, zpravuje nás Clementův dopis, jehož zbytek se zachoval v camerariovské sbírce stálí knihovny mnichovské (cod. lat. 10363, fol. 183). Na zachovaném ústřížku není adresy Camerariovy, jako jest na ostatních třech dopisech z této sbírky, ale o adressátu nemůže býti pochybnosti; jest jím opět Lud. Camerarius. Datovati musíme dopis do r. 1633. Zní:

Demissam Salutem.

Magnifice Vir, Domine mihi magnificiende.

Quod nuper coram³ demisse a te petere constitueram, nisi occupatum maioribus invenissem laboribus, idem nunc per literas repetere placet. Diutius hoc loco haerere rerum me angustia mearum prohibet et animus in Angliam ac penitus toto divisos orbe Britannos⁴ trahit visurum, si forte illic studiis meis mereri possim. Patiatur, quaeso, Dominus cumulo beneficiorum mihi exhibitorum id ipsum singulare favoris in me superaddi⁵ argumentum, ut me literis suis alicui *Magnatum Britannicorum*, si quos Amicos et familiares amat, qui Musis humanioribus et calamitati nostrae procul a patria fidei causa exultantium favere videatur, diligenter et de meliore nota commendare⁶ dignetur, adeo, ut in posterum habeam, quod gratus recolam tibi⁷ ac tuis observanda pietate, obsequiis, officiis deberi fatear. Ego ibidem⁸ scribere aliquid⁹ aggrediar, quod commune bonum promovere mihi¹⁰ apud Magnates gratiam conciliare valeat. Apotheosin D. Augusti¹⁰ quam tibi, Domine, censendam obtuleram, e manibus Heinsii recepi et tenebris quia lux negatur, damnavi. Heinsium quidem coram consului, antequam tibi, Domine, praesentavi,¹¹ sed ut tunc, ita post tuis compellatum literis praeter bona verba nihil retuli. Nihil ex eo fonte consilii aut

¹ Srv. i Misc. 127: Pars miserae Czechicis huc turbae venit ab oris, | quam potu excepi parcius atque cibo. Str. 128: sunt homines, studiis sunt et virtute nitentes.

² Exulant Ondřej Haberwaschel z Habernfeldu, srv. Č. Zíbrt B. Č. H. IV., č. 9157. Jeho „Bellum Bohemicum“ (Lugd. Bat. 1625) přeložil do češtiny E. Tonner (Praha 1867).

³ V Haagu.

⁴ Verg. Ecl. I 66 et penitus toto divisos orbe Britannos.

⁵ Slovo *superaddi* jest přepsáno z původního *superaddere*.

⁶ Curius ad Cic. fam. VII. 29 successori nos de meliore nota commenda.

⁷ Clemens přešel k přímému oslovení.

⁸ V Anglii.

⁹ Již tehdy asi myslil na Garteriadu.

¹⁰ Excessus.

¹¹ Scil. Apotheosin.

auxilii ad promovenda aliorum scripta hauritur. Itaque calamum suspendere cogimur, nam Bulimiam¹ typograporum satiare non est nostrae facultatis. Gustavidos libri ad centum Imperiales² mihi absumpserunt, ingens profecto hominis calamitosi detrimentum. Neque tamen scio, an umquam Illustrissimus Dominus meus Oxenstiernius viderit, qui me continuare hanc integram Historiam profecto voluit. Verum hodie tantis praegravatus oneribus vacare his minutiis non || (ostatek uříznut; nejspíše si v dálejšku Clemens stěžoval, že se mu od Oxenstierny nedostává odpovědi a očekávané podpory).

Nevíme, odkud a jak se podařilo Clementovi překonati vnější potíže, spojené s vydáním jeho nového díla. Avšak ještě r. 1633 vyšly v Lejdě (opět typis Wilhelmi Christiani) *Venceslai Clementis à Lybeo-Monte, EXCESSVS AVGVSTI AD DEOS libri III. sive heroi manes Serenissimi et Victoriosissimi Principis, ac Domini, Domini Gustavi Magni ejus Nominis Secundi etc. etc.*... Stran [20] + 88 in-4°.³

Věnovací list Axelu Oxenstiernovi jest datován v Lejdě v únoru 1633, tři měsíce po smrti Gustavově.⁴ Clemens ujišťuje, že báseň složil z úcty k zemřelému reku. 'Excessus' chce býti jaksi epilogem ke Gustavidě. Věnovací list vyplňují výklady o zásluhách Gustavových. Nakonec se spisovatel devotně obrací k Axelovi; toho prý též čeká zbožnění.

Před vlastní básní předcházejí ještě disticha Barlaeova⁵ a hexametry Joan. Westerburga. Spisek je ozdoben toutéž rytinou jako Gustavis.

Má přibližně 2600 hexametřů.

V I. kn. žalostní celá příroda, celý svět. Pláčí Relligio a Libertas, všude jest slyšeti vzdechy, viděti smuteční šaty a slzy. Také básníka, jenž ještě nedávno nadšeně pěl o válečných činech, stihá krutý žal; opuštěn od Musy, jest nucen jen bédovati ('ululare'). Také slunce a měsíc se zatemnily žalem; na zemi jest noc. Avšak slzy nad zemřelým jsou zbytečné, neboť jeho duše žije blaženě v Elysiu. Básník výslovně se nehodlá pouštět do podrobností.

Chtěje naznačiti rod Gustavův, vychází od otužilých obyvatelů, kteří se usadili v severských končinách a trávili zde zlatý věk. Když se počet jejich zvětšil a území nestačilo je uživit, rozlili se po Evropě a Asii silou neodolatelnou; dobyli také Říma a pokořili jej. Z téhož kmene povstal později nový nepřítel Říma

¹ Slovo *bulimia* (hladovitost, nenasytnost) ze staré latiny dosvědčeno není (srv. Thes. I. I. II. sl. 2240); srv. však franc. boulimie, vzniklé přes lat. *bulimia* z řec. *βουλιμία*; v lékařské terminologii *bulimie*, *bulimiasis* značí chorobnou žravost (J. Chr. A. Heyse — C. Böttger, Fremdwörterbuch 1906, str. 141).

² Přel.: 'kolem sta tolarů'. Imperialis = 'reichsthaler'.

³ Dílo má londýnské British Museum, stát. knih. v Berlíně a univ. knih. v Greifswaldě.

⁴ 'Scribebam Lugduni Batavorum mense tertio, qui Romanis Februrorum fuit, postquam D. Augustus ... orbem destituit et victor ad Deos excessit, anno hoc MDCXXXIII'.

⁵ Srv. výše str. 228.

a jeho pýchy: Gustav Adolf, zachránce Germanie. Z jeho slavných předků vzpomíná básník jen Gustava a Karla. U kolébky Gustava Adolfa stála Victoria, Pietas, Apollo a Mars a zaručili mu mnohostranný úspěch v budoucnosti. Od útlého mládí byla jeho průvodkyní Virtus a postarala se o vzorné vzdělání. Jako mladík dostal důkladné vychování vojenské a projevil nadání válečnické. Otec se těšil z toho, že syn vynikne nad něho. Stav se nástupcem Karlovým, potíral úspěšně nepřátele. Dokonalou otužilostí a srdnatostí vynikal nad antické reky. Manželkou mu byla krásná Němkyň Eleonora.¹ S větším zdarem než otec bojoval Gustav Adolf s Poláky² u řeky Dviny.³ Potom pomstil porážky, které otcí připravil sarmatský (t. j. ruský) Samoscius;⁴ získal Livonsko a část Litvy. Bratru Karlovi, který měl býti pánem v Livonii, Sudička záviděla a zahubila ho. Vše na světě jest pomíjející; pravá naše vlast jest však v nebi. V II. kn. po zmínce o výbojích v Prusku proti Polákům přechází Clemens ke Gustavově výpravě do Německa, podniknuté na pomoc Svobodě a Náboženství,⁵ a resumuje tu líčení své Gustavidy,⁶ při čemž hlavní momenty jsou opět spálení Magdeburku a velká porážka císařských. V III. kn. líčí jen nenapravitelnou odvážnost Gustavovu. Časem dostává švédský král, jak svěří svému Achatovi (Axelovi), znamení blížícího se konce. Málo mu záleží na vlastním životě, ale hněte ho, že nedosáhl úplně svého cíle — potření římského draka, kterému naopak narostly nové hlavy místo utatých. Vrhne se tedy do boje na život a na smrt: Germanie z toho boje vyjde buď vítězná anebo bude oplakávati smrti jeho a vojinů. Gustav bojuje proti přesile; ač varován, neustoupí a padne, ale jeho vojsko bitvu vyhraje. Achates (Axel) se po něm shání na bojišti a najde ho — hrůzo! — mrtva. Královna, která si vyšívala pro sebe roucho s válečnými obrázky, aby se v něm líbila Gustavovi, omdlí při smutné zprávě a pronáší pak dlouhý žalostný monolog.⁷ Bohyně ji utěší: Gustav spěl po mléčné dráze k bohům a shůry

¹ Marie Eleonora (1599–1655), sestra Jiřího Viléma z Brandenburku. S nevkusem básnil Clemens (25): „Haec ita coniugio fuerat dignata superbo | unius Augusti: coeunt duo corpora in unum“.

² Lechigenae.

³ Duna.

⁴ Pravděpodobně kuriosní překlad slova Samozvanec.

⁵ Při přistání do Germanie nechává zde Gustava pronášeti modlitbu k Bohu (.genubus in cespite flexis | explicat heroas ad coeli sidera palmas, | mente Deo plenus . . .'). Zpráva Clementova jest příliš pozdní a z nejasných pramenů, než aby mohla býti přibrána k úvaze o historičnosti Gustavovy modlitby, o níž srv. G. Droysen, *Gustaf Adolfs Landungsgebet*, *Mitteilungen d. Inst. f. oest. Geschichtsforschung* XXII, 1901, 269 a n. Ve starší Gustavidě se Clemens o modlitbě nezminil.

⁶ K opakování celých partií srv. na př. Gust. 162 a n. ~ Exc. 39, Gust. 165 a n. ~ Exc. 39 a n., Gust. 183 a n. ~ Exc. 41, Gust. 190 a n. ~ Exc. 42 a n., Gust. 196 a n. ~ Exc. 49 a n.

⁷ V této apostrofě zemřelého opakuje královna (Exc. 77) verše, které v Gustavidě (str. 49) pronášela při odplutí králově do Německa.

pohlíží na svět. Následuje rozsáhlá apostrofa Gustava, potom Germanie a nakonec Axela Oxenstierny.

8. Ze zlomku dopisu Clementova ke Camerariovi jsme poznali jeho úmysl odejít do Anglie. Zda od Cameraria dostal doporučovací dopis, nevíme. Zato jest nám známo *testimonium probitatis et eruditionis*¹, které vystavil Clementovi Gerardus Joannes Voss v Amsterdamě 1. prosince 1633.¹ Z něho uvádím:

Iam anni plures exacti sunt, quod Te Bohemia profugum et in Hollandia degentem non tantum ex colloquiis cognovi et aestimare didici, verum etiam ex aliquot praestantium virorum de Te iudiciis, denique et ex scriptis, quae plurimorum plausu divulgasti (jmenuje Gustavidu, Miscellanea, Excessus, nec non duobus de Mosa triumphato² et aliis, quae praetereo). Placuit mihi ingenii vis, eruditio non-vulgaris, excellens pietas, quibus meliore Te fortuna dignum ostendisti. Itaque ex animo Tibi faveo et quia in Magnam Britanniam ex Amicorum consilio tentandae illic fortunae contendere Te significas, en candide Tibi iudicium de Te nostrum...

Před odjezdem do Anglie složil Clemens a v Lejdě r. 1634 vydal dílo, které mu mělo získati příznivce v Anglii: *Venceslai Clementis à Lybeo-Monte GARTERIADOS SIVE AVREAE PERISCELLIDIS³ libri duo. Quibus Illustriss. et Antiquiss. Dignitatis Equitum Garteriorum origo, Incrementa, progressus, velut in Sciographia delineantur. Ad Sereniss. Reg. Maiest. Supremum ordinis Principem et Inclutissimos Augustissimi Collegij socios ac equites...* Lugduni Batavorum. Ex officina Wilhelmi Christiani 1634. Stran [6] + 52 velkého kvartu.⁴

Prosaické, nedatované věnování (str. [3] — [4]) jest určeno anglickému králi Karlovi, jakož i rytířům a kolegiu podvazkového řádu. Autor tu slibuje, že napíše lepší báseň, zalíbí-li se a bude-li blahovůli řádu o podrobnostech více poučen.

Po věnování následuje *ex tempore*⁵ v iambických senárech, které si Clemens vymohl od Daniele Heinsia, a hexametry, které ke Karlovi složil při této příležitosti Marcus Zuerius Boxhornius.⁵

Otázka o vzniku starobylého podvazkového řádu (Order of the Garter) jest, jak známo,⁶ sporná. Nejběžnější jsou dvě verse, z nichž jedna spojuje zřízení řádu s taneční epizodou Edvarda III. a jeho milenky hraběnky ze Salisbury, druhá je klade do doby ještě starší k Richardu I. Clemens ve své básni, čítající asi 1850 hexametřů, položil obě verse vedle sebe.

¹ Otištěno v Clementově Garter. [5].

² Toto jediné dílo Clementovo jsem marně sháněl v knihovnách kontinentálních. Má je však, jak mi ochotně k mé žádosti zjistil p. Robert Fitzgibbon Young, ve dvou výtiscích oxfordská Bodleian Library: Venceslai Clementis a Lybeo-Monte Mosa triumphatus... felicibus potentissimi foederati Belgii... auspiciis, Lugd. Bat. 1632, typis Wilhelmi Christiani, 64 stran.

³ V dopise níže uvedeném (str. 348) psal Clemens správně *periscelidīs* (*περισκελίδες* = podvazek).

⁴ Dílo má londýnské British Museum a berlínská stát. knihovna.

⁵ Boxhorn (1612—1653) byl professorem výmluvnosti v Lejdě.

⁶ Srv. Encycl. Britann. XV., str. 857 s. v. Knighthood.

V I. kn. vykládá obšírně a mythicky vznik šlechty (*Nobilitas*) z hierarchického uspořádání, jaké se jeví v soustavě sluneční [slunce, 6 oběžnic (*comites*), souhvězdí (*nobilitas minor*), hvězdy (*numerus sine nomine*)], v říši živočišné a rostlinné. Lid věří v božský anebo polobožský původ šlechty; důvodem jest její *Virtus*. Takovými urozenci byli Brutové, Deciové, Hannibal i Odysseus,¹ takovými jsou i rytíři řádu podvazkového. Dále nařiká básník nad temností a nedostatkem zpráv o vzniku řádu. Podle pověsti jest se začátky řádu spojován král Richard, vítězný bojovník ve válkách křižáckých. Ten dal vybraným urozencům, když je pověřil provedením nesnadného vojenského úkolu, jako odznak společného podnikání podvazek a po vítězství zřídil rytíře *Georgiadas*, poněvadž v noci viděl rytíře Jiřího (*Georgius*), jak zabije draka a zachrání tak pannu před smrtí. Smysl snu byl prý allegorický: *Georgius* jest Bůh, panna lidské pokolení, zabití draka vykoupení od ďábla. Stručné náznaky o anglických dějinách jsou Clementovi přechodem k době krále Edvarda III.

V II. kn. opěvuje válečnou slávu Edvardovu a oslavuje jeho nesmírné vítězství v bitvě u Kreščaku. Českému králi tu věnuje bezúčastnou zmínku (str. 26):

Francia Bohemorum cinctus diademate Janus
Liligeri² partes cognataque bella secutus,
Caesaris Heinrichi soboles, hic rura cruentat.

Ve válce se Skoty připadl značný podíl na zachránění Anglie hrdinné obraně královnině. Při taneční oslavě tohoto vítězství se stala tato příhoda, kterou líčí Clemens verši, charakteristickými nejen pro jeho vkus, ale i pro shovívavost, s jakou mohl počítati u svého vznešeného adressáta:³

Inter tripudium sura divulsa sinistra
taenia verit humum; signat vestigia pulvis,
qua Regina pedes gestu glomerata modesto
ad numeros agit et molli se turbine librat.
Rex ubi vidisset, facili curvamine dextram
detulit inque rotata solo redimicula tollit.
Pars alterna tamen genubus quia firmius haesit,
syrmate⁴ surrecto patuit multitia⁵ paullum
interius caussamque dedit non visa tueri,
risu, non oculis. Plebs scilicet improba mentem

¹ Celý začátek I. kn. jest opakováním z Clementova *Smirziciados* liber I. (1619).

² T. j. francouzského krále (Filipa VI.).

³ Pro obě odkazují z humanistické poesie k veršům Hieronyma Balba (v básni k Bohuslavu Hasištejnskému, *Farrago*, str. 352), ve kterých neradil králi Vladislavovi, aby žil smutným životem vdovce, a předváděl mu půvaby milostných her barvami, které dostihují nejdůležitějších odstínů Ausoniova *Centio nuptialis*.

⁴ Sukně.

⁵ Jemné spodní prádlo.

per femur ad femori vicina situ applicat antra¹,
feminei quibus est centrum mirabile sexus
araque purpureo stat ubi sacrata pudori,
qua sobolis venit humanae faecunda propago,
fabrica Naturae mundique minoris origo.

Královna se začervenala a vytýkala králi, že jsou oba předmětem smíchu a že si toho ona obzvláště pro svou válečnou hrdinnost nezasloužila. Král však

Confundatur, ait, quisquis mala cogitat

(= Honni soit qui mal y pense!), připomene si dílo Richardovo a prohlásí, že podvazek přinese velké pocty. Brzy potom pasuje 30 mužů na rytíře a dá jim odznakem podvazek s nápisem „Confundatur iners quisquis mala cogitat!“ Řád nabyl velké vážnosti. Básník naznačuje jména čelných vojevůdců, kterým se nedávno dostalo tohoto vyznamenání. Báseň končí dlouhým panegyrikem, v kterém velebí Karla jako „orbis asylon“ v rozbouřené Evropě, chválí královnu i potomstvo a přeje jim dlouhého života.

Z doby před odjezdem do Anglie se nám zachoval ve švédském říšském archivu v Štokholmu² významný Clementův dopis Axelu Oxenstiernovi. List ten vrhá jasné světlo na poměr kancléřův ke klientovi: blahovolný zájem, o němž Clemens psal v listech Camerariovi, žil jen v jeho vlastní fantasmii a v jeho neoprávněných nadějích. Clemens již po tři léta, tedy od svého odchodu z Elbinku, nedostal podpory od Oxenstierny, neví, zda kancléř dostal jeho písemné prosby, ba nemá ani záruky, že mu byly dodány — Gustavis a Excessus! Stárnoucí básník, trpící nedoslýchavostí, posílá po všem marném čekání úpěnlivou prosbu o pomoc v bídě; dovolává se svých básní, kterými tolikráte oslavoval Švédy, ale oznamuje rovněž již svůj připravovaný odchod do Anglie.

Demissam Salutem.

Illustrissime Heros, Domine mi clementissime.

Salvus tandem et Incolumis ad nos appulit Illustris ac Generosus Baro Dominus meus graciosus Joan. Oxenstiernius, Regis, Regni tuoque nomiae ad Britannos, ad foederatos Belgas legatus, Filius tuus amantissimus.³ Cujus aspectum cum tot votis devotis desiderassem, tandem feliciter vidi, amplexus, exosculatus sum. Quia vero campos jam Famae ingentes ingressus est magnorumque negotiorum molis iam in hac aetate⁴ capax Parentis sapientissimi exemplar fortunatis exprimit successibus, adeo profecto rebus sibi publice commissis intentus vigilat, ut cum binis vicibus ad se⁵ Hagam Leida excurrissem, vix otium ei supererat(!), ut vix decem verba mecum commutaret, salutantibus, prestantibus,

¹ Srv. verše z Ged. 47, citované výše str. 89.

² Srv. výše pozn. 4 na str. 92.

³ Srv. výše str. 213.

⁴ Janu Oxenstiernovi bylo tehdy teprve 23 let.

⁵ = eum (vliv středověké latiny).

interpellantibus assidue iis, qui celsiore loco vitam agunt, quam nos humiles Animae ad chartas et subsellia Musarum damnatae. Inter haec percussit graviter aures meas, quum increpasset ad Illustrissimam Cel-situdinem Tuam a longo tempore nihil me literarum dedisse. Obstupui et inhorui auditis, cum toties scriptitasset et jam¹ veritus fuisset, ne nauseam Domino meo maximis curis obruto crebrioribus interpellatio-nibus crearem, Dominum Camerarium ipse coram, Dominum Salvium² per litteras saepius deprecatus, ut meas ad Te, Domine, expedirent; qua ratione rem bene curatam esse arbitrabar. Doleo autem quam maxime, facile etenim credo nequicquam³ ex opusculis meis Tuae celsi-tudini publice destinatis ad manus tuas pervenisse. Forsan neque ipsius GVSTAVIDOS opus! Multo minus, quae de Excessu Augusti nostri ad Deos publice meo sumptu dederam. Ego vero sperabam pro tot labo-ribus et lucubrationibus aliquid fructuum ad sustentandum vitae hujus miserae subsidium in me redundaturum, ut et debitoribus meis satis-facerem ac operas Typographicas persolverem. At sperabam tantum. Quid dicam, Illustrissime Domine? Ad extrema deveni. Deest mihi, deest profecto Panis quotidianus. Jejunii vix iam sustineo supplicium. Ad Te manus supplices toties orando, obsecrando, obtestando levavi, at nunc audio querelas meas non devenisse, quo dirigebantur. In Te uno post Deum spes mihi posita fuit. Tibi, Domine, tuisque hanc vitam, studia, calamum devovi. Multa hactenus scripsi ad causae publicae statum defendendum, apud posteros provehendum, nescio an etiam plura (sit venia modeste glorianti) quam omnes alii, qui amplissimis erant ornati salariis, beneficiis, donationibus. Nihil habeo, quo glori-er, nisi quod indignissime vivo. Neque victum mediocre vigiliis meis mereri possum. Scriberem plura, at deos sancte testor, non habeo, unde priora Typothetis persolvam. Aperi manus tuas benefactrices, Illustris-sime Domine, quas toto triennio clauseras. Quem semel in clientelam asseruisti, ne nunc desere. Veneror ex animo et adoro Clementissimum Dominum meum, in eam sublimitatem divinis suis meritis evectum, in qua mille vias habere potest, quibus mihi beneficiat. Quanta mul-titudo, quantus numerus eorum est, quos e sordibus terrae in altum subvexisti et cum Principibus sedere fecisti. Exiguum peto, sit sua sarta modestia voto, micis clementiae tuae saturari desidero. Quod si ad sin-gularia ministeria Domini mei ineptus videor, quamvis me non adeo ignobili et abjecto agnoscam animo, nisi aurium defectus obstet, qui me ineptum facit, verumtamen calami industria, scriptione, consignatione rerum a Te praeclare gestarum, vitae in excelso fortunatissime Tibi actae famam provehere non dubitabo, quantum potero, quamdiu super-stes⁴ ero. Revocet in memoriam Tua Celsitudo opuscula mea, ex quo sub umbra alarum tuarum vixi, publicata. Post parerga alia atque alia revocet Thurnii Comitis vestri⁵ ac aliquot armigerorum parentationes.⁶ Recordetur Primogeniti⁷ et Secundogenitae⁸ Suorum vulgatos a me publice luctus Meminerit Regiorum triumphorum 9 libris celebratorum,⁹ refricet in mente Excessum Augusti ad Deos famae consecratum.¹⁰ Et

¹ Clemens nedůsledně píše brzy iam, brzy jam.

² Srv. výše str. 224, pozn. 1.

³ [Ve významu silného nihil. F. P.]

⁴ = vivus.

⁵ Srv. výše str. 340.

⁶ In margine jest připsáno rukou Clementovou: Vrangeli. Zda posmrtná oslava tohoto generála vyšla také tiskem, není nám známo.

⁷ Báseň k 20. srpnu 1629 (viz výše str. 85, pozn. 2).

⁸ Báseň k 6. srpnu 1631 (viz výše str. 339).

⁹ Gustavidos libri IX.

¹⁰ Zde tedy Clemens předpokládá, že přece jen Oxenstierna dostal jeho Gustavidu a Excessus.

eadem opera recordabitur. Authoris infimi Servorum Suorum¹ Clementis, seduli apud Deum pro tua Salute deprecatoris. Mittat vel guttulam e fonte solitae gratiae Suae ad manus D. Camerarii, ut inde hauriam animae meae dudum desideratum rorem meamque hanc extremam sublevem egestatem. Interea Clementissimum Dominum meum humillime celare non possum Britanniam magnam me petere, quo intolerabilis egentia trahit, ut sane eo loci periculum faciam, si quid calamo meo fortunae obvenire possit. Nobilem Garteriorum ordinem sive aureae periscelidis duobus descripsi libris; hoc comitatu ibo, inopi meae senectae remedium aliquod quaesiturus. Hic me totum, Illustrissimae Clementiae Tuae Tuorumque servitiis devoveo Augustamque Celsitudinem Tuam tutelae Dei omnipotentis commendo. Servent Te nobis, Patriae, caussae Evangelicae, Germaniae totique Orbi terrarum et mihi ipsi fata quam diutissime salvum, incolumem, florentem, vincentem. Audiant Superi ardentem meas preces, quas pro Te quotidie fundo, et impleant, Scribebam Lugduni Batavorum 12. Martii stilo Juliano 1634.

Tuae Illustrissimae Celsitudini

Domesticus et Devotissimus Cliens

V. Clemens manu sua.

Z roku následujícího (1635) mám zprávu² o štokholmském tisku, chovaném v král. knihovně štokholmské: *Venceslai Clementis à Lybeo-monte THALASSIO SKYTTIANVS nuptijs ... Jacobi Skytte ... et ... Annae Bielkenstierna ... Holmiae 23 August. anno 1635 maxima cum pompa celebratis consecratus.*³ Holmiae, Impr. Heinrichus Caesar. Stran 22 in fol. Zdá se, že Clemens svatbě přítomen nebyl a svůj tisk ve Štokholmě sám neobstarával.

9. Cestu do Anglie, k níž se od let chystal, opravdu uskutečnil, jak plyne z jeho větší básnické práce, odlišíme-li bedlivě — srovnáním s básní *Gedanum* — všechno to, co jest dílem pouhé fikce. R. 1636⁴ totiž, jak jest zřejmo z *chronogrammu*⁵

¹ Přepsáno z *tuorum*; v dalším textu jest však ponecháno *tua* (ad sensum).

² Poskytl mi ji laskavě dr. Gustav Adre (Stockholm).

³ Jde o Jakoba Skytte († 1654), jenž byl od 1633 rektorem university jurjevské. Jeho manželkou byla Anna Nilsdotter Bielkenstierna. H. Hofberg, *Svensk biografiskt handlexikon*, Stockholm 1906, II. s. v. mylně uvádí jako datum sňatku r. 1637.

⁴ R. Ungar v uv. sp. II. 241 uváděl zcela mylně, že spis vyšel ve třech vydáních, v druhém r. 1632 současně s Gustavidou, v třetím r. 1637 v Gdansk. Také domněnka Ungarova, s níž souhlasil J. Ch. Adelung, *Fortsetzung und Ergänzungen zu Ch. G. Jöchers allg. Gelehrten-Lexico*, II., Leipzig 1787, str. 364, J. Jireček, *Rukověť I.* 350, A. Truhlár-K. Hrdina v uv. sp. 349 a V. Flajšhans *ČČM* 93, 1919, str. 189, „Perperam nonnulli, qui de eruditis Italiae scripsere, authorem hunc poetis Italiae accensuere, quod inde evenisse videtur, quod illius Trinobantiados Augustae seu Londini libri VI primum in Italia excusi fuerint, quos ille in protectione sua per Italiam amico cuidam extradidit aut ipse typis exprimi fecit“, jest vybudována na dvou chronologických omylech a jest zcela falešná. Původ omylu, kterým byl Clemens pokládán za Itala (na př. Ch. G. Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon I.*, Leipzig 1750, str. 1954, „ein italiänischer Poet“) nemohli jsme s bezpečností zjistiti.

⁵ Srv. *chronogramm* v básni *Gedanum*.

ne CoLLVctentVr trInobantIaDopoLItanI
IntestabILibVs soLLICItVDInlbVs,

vyšly bez udání místa *Venceslai Clementis à Lybeo-Monte TRINOBANTIADOS*¹ AVGVSTAE SIVE LONDINI *libri VI. Quibus Urbis Nobilissimae Antiquitas, Ortus, Progressus, Gloriae, Famaeque incrementa, Tanquam in Sciographia, luculenter exprimuntur.* Stran [12] + 204 in-4°.²

Po veršovaném věnování králi Karlovi (str. [3]—[4]) následuje prosaická, nedatovaná předmluva „Praetori regio, senatui populoque Londinensi“, v níž velebí Londýn jakožto město světa („Vrbem Orbis“), starší než Řím nebo Karthago, vykládá — stejně jako v předmluvě básně *Gedanum* — o noční své práci, o vzrůstu látky a možném budoucím přepracování, dojde-li báseň příznivého přijetí. I pro doporučení této knihy získal disticha od Daniele Heinsia (str. [11]).

Báseň, složená hexametry, má asi 6200 veršů.

V úvodu se Clemens loučí s Germanií, v níž ztrávil tolik let. Apostrofuje české hory a lesy, dává sbohem Praze, deklamuje verše o vlasti

ingemino patriam, patriae dulcedine captus,
scilicet ejus amor de mente novissimus exit,

a posílá jí poslední pozdrav:

Heu, jam tota vale! Multis communia tecum
fata subi, trahe probrosam sine laude senectam;
Fortunae jam finis adest.

Nemohl již snéstí prolévání krve a musí si tedy jinde hledati blaha. Anglii velebí jako nejkrásnější zemi na světě.

Popis londýnských památek (zejm. tvrze, bursy, paláce spravedlnosti, chrámu sv. Pavla a j.) jest u Clementa zcela povrchní; při něm vyhlédává příležitosti, aby uplatnil výčty zbraní,³ řemesel a ryb;⁴ místo popisu hradeb Konstantinových vykládá legendu o znamení kříže. Zmínka o lékárně ho vede k srovnání hmotných

¹ *Trinobantes* (správněji *Trinovantes*) jest u římských spisovatelů (Caes. Bell. Gall. 5, 20, Tac. Ann. 14, 31 a jiných) název kmene, který sídlil na území nynějšího hrabství Essex ve vých. Anglii. Končina byla nepochybně zvána tak i později (srv. Graesse-Benedict, *Orbis lat.* 2112, který s. v. *Ejecta* uvádí název *Trinobantium regio* pro hrabství Essex). Slovo *Trinobantias* (báseň o Londýně) jest tvořeno podle *Ilias*, jako na př. Campanova *Czechias* nebo Clementova *Smirencius*.

² Dilo má londýnské British Museum, pařížská Bibliothèque Nationale, stát. knih. v Berlíně a univ. knih. v Gottinkách.

³ Z nekonečného výčtu jejich uvádím verše, zajímavé slovníkem:

cornubalas cum fundibalis trifacesque phalasque
ét cum bombardis scolopendros, oxia, varos,
cumque colubrinis phalariscos atque chimaeras.

⁴ Srv. již v *Gedanu* (výše str. 88).

poměrů lékařů a básníků.¹ Jest málo mecenášů, ale jest i málo opravdových básníků, zato veršotepců (*versifices, brutum pecus*) jest jako much; své básně věnují nějakému parvenu, který je do očí chválí,

... sibi mox at redditus, urget
 venter ubi satum, per sacra novissima chartas
 consecrat (*veniam date, pectora casta!*) Levanae;
 quave venit versus, descendit versus eodem.

Proti tomu nadšeně velebí pravou a jedinečnou básnickou nesmrtelnost. O chvále žen a radách ženichům jsme mluvili již při Ged. Na této, své básni jest závislý i v druhé polovině Trinob. Setká se náhodou s váženým vdovcem, který má syna právníka a sličnou dceru. Představí se mu jako vyhnanec (97)

Infelix, inquo, pars sum
 Czechiacae gentis, vestras si forte per aures
 nomen iit Czechicum vel nostrae mentio Praegae

a dojde pohostinství. Po hostině se výtává starce na dějiny Londýna. Hostitel začne líčením zlatého věku. V železném věku trojský potomek Brito nebo Brutus² přistál na Temži a založil město. Musil svést boj s domorodci, mezi nimiž vynikal strašný obr Magottus. V boji Corinaeus vyklesl Magotta a sřítí se s ním se skály do moře (*saltusque Magotti dicitur in praesens*). Svou obětí rozhodl Corinaeus boj ve prospěch Britů. Potom se řečník stručně dotkne výpravy Caesarovy, římské hradby a několika momentů anglických dějin. Nakonec vyzve Václava, *dicere ne grave sit, Czechicum quis perdidit orbem* (130). Václav líčí obecně hrůzy válečné (*Iam calcata iacet patriae spes omnis et omnis gloria maiorum, libertas corrui alta*... 135). Hostitel ho utěšuje vzpomínkou na náboženské boje v Anglii z doby svého mládí. Ráno po návštěvě kostela pokračoval Václav v prohlídce města. Nastalo jaro...³ Po plavbě po Temži vystoupí Václav v Gravesendu, při návratu se zastaví v Greenwichi. Zde mezi zpěvem ptáků (výčty!) a vůní květů usne. Zdá se mu o smuteční

¹ Zde (34)

Haec Celsi excelsi laus est, haec pompa Galeni,
 cogitur ire pedes (heu!) cogitur ire poeta,

patrně obměnou známých veršů Dat Galenus opes, dat Iustinianus honores, | pauper Aristoteles cogitur ire pedes. — Drastický obraz básnické bídý měl již v Ged. 28.

² Víra, že Britové jednak slují podle Bruta, jednak jsou původu trojského, byla ve středním věku rozšířená. Tak Historia Brittorum asi ze VII. stol. uváděla (Chronica minora, vyd. Th. Mommsen, M. G. H., auct. ant. XIII. 3, 1898, str. 147): Britannia insula a quodam Bruto, consule Romano, dicta. V rkpu cambridgeském M m V 29 se čte přepis (srv. Mommsena, tamže): Scripserunt auctores a Dardano emanasse principium Britonum: pater fuit Troii etc.

³ „Iamque tepescens Zephyris...“ 158, opakování z Gustavidy 132 a n.

matroně, provázené dvěma dívkami. Matrona prosí Boha, aby král Karel utišil rozvzláčený svět. Bohyně Clementia ji utěší. Po návratu do Londýna našel Václav svého hostitele v horečce na loži. Vykládal mu o pohřbu atd. (dálejšek zcela jako v Ged. až k smrti starcově). Na konci básně se obrací ještě ke Karlovi, aby oslavil obsáhle jej i jeho manželku Henriku. Královnu chválí, že dovedla vyšíti obraz předků (Jindřicha VII., Jakoba III. a IV.) a zrodila nadějně potomstvo.¹ Velebí i vdovu Alžbětu, sestru Karlovu. Jeho vláda se podobá zlatému věku.

Dvě místa básně dosvědčují nám jasně, že Clemens v skutku Londýn navštívil a nečerpal své vědomosti výhradně z literárního popisu. Především se v III. kn. zmiňuje o „aedes ... Soffolecius heros quas habitat ... has semel ingressus ... Reutero monstrante viam.“ Jde zřejmě o prohlídku paláce, jehož majitelem byl Earl of Suffolk; průvodčím Clementovým byl Adam Reuter, právník a evangelický polemik, „a good Latinist and a severe Calvinist.“² V katalogu British Museum jest uveden mezi jeho spisy „De Consilio tractatus“, vytištěný v Oxfordě 1628, „dedicated to the Earl of Suffolk“. Povšimneme-li si, že Reuter byl rodem Slezan, můžeme se domnívati, že asi právě proto k němu mohl Clemens již z Německa dostati nějaké doporučení. V líčení prohlídky náhrobků v krásném nejmenovaném chrámě, které u Clementa následuje, poznáváme popis t. zv. „Poets Corner“ ve Westminster Abbey. Zmínka o Kynastonovi při popisu náhrobku Chaucerova (84 a n.)

Nunc iterum cujus post secula bina resurgit
aemula Maeonidae Clio vitamque novellam
orditur vel Romuleos motura Catones.
Troilus Astynomes iterum veneratur amorem ...
Laus haec tota tua est, Musis dilecte Kinaston,
tu famae vindex tenebras dispellis iniquas,
Chaucerum luci reddens, tu redderis aevo

obsahuje narážku na Kynastonův latinský překlad Chaucerova díla „Troilus and Cressida“, který vyšel (pod názvem „Amorum Troili et Creseidae libri duo priores Anglico-Latini“) v Oxfordě 1635. Clemens, jehož Trinob. byla tištěna 1636, byl tedy dobře zpraven o novinkách literární Anglie a Kynastona si touto odbočkou zřejmě předcházet.

Po druhé v V. kn., kde putuje s jistým mladším průvodcem do předměstí sv. Jakuba („suburbia ... divi de nomine dicta Jacobi“ 151), jest upozorňován na dům, v němž bydlí učený graecista Junius; za návštěvy, při níž se Junius vyptával Clementa na Heinsia, přijde lékař Jonstonus a společně prohlédnou

¹ Chvála královny a potomstva 189 a n. jest částečně opakována z Garter. 47 a n.

² W. A. S[haw], Dictionary of National Biography XLVIII., London 1896, str. 33.

knihovnu, jejímž byl Junius správcem (154). Jde o filologa Junia (François Du Jon, 1589—1677), který byl od r. 1621 v Londýně knihovníkem v domě sběratele umění (příznivce Hollarova) Tomáše Howarda, a o lékaře a latinského veršovce Arthura Johnstona (1587—1641).

Výtisk Trinob., chovaný v berlínské státní knihovně (sign. Xe 6270) obsahuje na vnitřní straně předsádky věnování, psané vlastním rukopisem Clementovým, mně dobře známým:

Amplissimo et Consultissimo
viro D.¹ à Rusdorff

S.

Didite vir fama, tibi quam tramittimus Vrbem
accipe, quippe novae structa canore lyrae est.
Fors ornata parum? Nos raucam inflamus aristas,
attamen his inerit mica vel una salis.

*

Quid sibi missa velint? mendicem carmine nummum?
Forte putas? Non. Optatum ast meruisse favorem
Fas Pietasque jubent. Favor omni carior auro.
Quem si nactus ero, felix reputabor et astra
vertice sublimi feriam. Di caetera faxint.

Autor m. sua.

Adresátem byl Johan Joachim von Rusdorf († 1640), státník a diplomat v službách Fridricha Falckého, švédský dopisovatel v Anglii a později v Haagu.

10. Téhož roku 1636 (soudíc podle četných chronogrammat, jako qVi sIt VIX hoDie Cras MInVs aptVs erIt, a podle básničky na str. 56, datované „In ingressu anni 1636“⁴) vyšla opět bez udání místa *Venceslai Clementis à Lybeo-Monte VIOLA veris amoeniss. nuncia ad seriam meditationem passionis et resurrectionis Domini nostri Jesu Christi. piam invitans mentem; Cum aliis aliquot Pietatis exercitationibus*. Stran 56 in-4°.²

Knížka jest věnována (str. 3) „Guilielmo Juxsonio d.p. episcopo Londinensi“³ a kněžím londýnským.

Ve věnovacích iambech (str. 4—6) nabízí spisovatel („Author. Exul Christi“) prosté fialky, nemaje ve své zahrádce vznešenějších květů. Verše

Nec diffitemur, simplici cultu vírens
carensque fuco, non adultero nitet
colore, Jesum praedicat fixum cruci,
nostrae Salutis unicum loquitur Ducem

lze obrazně vztahovati i na prostý stylistický výraz, který zde básník volil.

¹ Clemens vynechal místo pro křestní jméno, které neznal.

² Užíval jsem r. 1924 výtisku pařížské Bibliothèque Nationale.

³ William Juxon (1582—1663), pozdější arcibiskup canterburský, se stal biskupem londýnským 3. října 1633 (W. H. H[utton], Dictionary of National Biography, XXX., London 1892, str. 236).

Ve vlastní básni (str. 7—46), složené elegickými distichy, vykládá fialka sama o sobě a obrací se při tom k lidské mysli. Když Kristus před smrtí ulehl v zahradě na zem, aby se modlil k Otci, vzešla fialka z jeho krvavého potu. Jest obrazem Kristovým svou barvou, pěti lístky připomíná jeho pět ran. Jest užitečná pro lidské zdraví a má se proto pěstovati v zahrádkách. Duše lidská má nejlepšího lékaře v Ježíši; jeho se držíc, nezkazí se v době, která jest plna zhýřilosti a bezbožnosti. Krátký život fialky má upomínati mysl na krátkost lidského života. S novým jarem se však rodí nové fialky. Duše se nemá báti, věříc ve vzkříšení Vykupitelovo. Duše arci namítá, že nemůže býti beze strachu, když zuří bratrovražedná válka a není ani zrnka naděje na zachránění. Fialka však ji napomíná, aby neobviňovala božstvo, které jedná správně, ať koná cokoli. Nemá tedy bojovati, jsouc komárem proti orlu. Vůle boží má býti její vůlí (str. 44: *'Velle Dei sit velle tuum'*). Po krátkém životě pozemském se duše setká s Bohem. Na konci je dvojverší:

Discite, Mortales, Violas audire loquentes,
saepe Deum caespes concionatus erat.

Tento pozdní humanistický¹ plod se zřejmými ohlasy oblíbených *»sporů«* má v podstatě inspiraci středověkou. Odtud i ve výraze leckteré jazykové zvláštnosti, zejména pak četné, málo vtípné allegorisující hříčky se slovy *viola*, *violare*, *vilis* a j.

V závěru knížky jest umístěno několik rhytmických parafrází žalmů Davidových s úvodními časoměrnými distichy (str. 46 až 52) a dvě básničky k Ukřižovanému v (nepřesném) napodobení meter Horatiových epod, na jejichž vzor básník sám upozorňuje, avšak se středověkými rýmy; první (str. 52—55) *'Ad Jesum Crucifixum suspirium auctoris e morbo graviter decumbentis'* se strofou z iambického trimetru a iambelegu s trojnásobným rýmem, na př.

Cruci meo suffixe foedo crimine,
ah, ne perenni fulmine
obruē me, Domine,

druhá (str. 56) se strofou z 6 + 4 iambů, opět s rýmem na př.

Sat lachrymarum! Jam veni, Jesu! Veni
gregi tuoque subveni!

11. Za rok 1636 nevedou nás žádné zprávy ani literární ani dopisové o činnosti a životě Clementově. Český vyhnanec, jehož poslední bezpečnou stopu jsme shledali v Anglii, tohoto roku asi o dlouhou dobu nepřežil.

Dosud se, pravda, obecně soudilo, že Clemens zemřel ve Švédsku. Myslím však, že mohu vznik tohoto tvrzení zjistiti. Napsal-li Jan Jeník z Bratří (v uv. rkpe III. 747), že Clemens

¹ K látce srv. Sebastianiana Aerichalka *Carmen de viola* (56 hex.) z r. 1550; obsah u Truhláře v uv. sp. I. 17.

,mussel taky exilirowat, a odebral se do Schwegdske země; tam pro geho učenost dossahnauca dobre zaopatřenj u Schwegdskeho dwora', a Jos. Jireček (v uv. sp. I. 350) 'Konečně se odebral do Švédska, nalez tam přívětivé opatření od kancléře Oxenstierny. V službách švédských život svůj dokonal',¹ dospěli oba k stejnému omylu interpretací přesnější zprávy Ungarovy (v uv. sp. II. 270), která nemluví o Švédsku, ale o dvoře švédského kancléře: ,ast eodem anno Patriam relinquere et exulare coactus, ad Axelium Oxenstirnum, exercitus Regis Sueciae Legatum, et ejusdem Regni Cancellarium se recepit, a quo utpote Virorum doctorum aestimatore summo cum favore receptus levamen exilii sui invenit inque Aula ejus ad finem vitae suae perseveravit.'² Avšak ani Ungarova zpráva není v poslední své části pravděpodobná.

Náš materiál totiž nasvědčuje tomu, že styky Clementovy se švédským kancléřem byly na výši již v letech 1628-1631 — a to v pruském Elbinku, nikoliv ve Švédsku — a potom odumíraly. Viděli jsme rovněž, že v letech 1634-1636 Clemens téměř vše vsadil na anglickou kartu. Proto bychom byli spíše nakloněni hledati v Anglii Clementův hrob, než uznávati pravděpodobným nový příznivý obrat jeho poměru k Oxenstiernovi.

12. I co do hodnocení Clementa jako básníka potřebují starší úsudky revise. Balbín (v uv. sp. II. 269) neupíral Clementovi nadání a uznával ho za básníka (,aliquid in poesi potuit') na základě jeho žalozpěvu nad Klatovami (1615),³ avšak zlolajný protikatolický tón Clementův byl mu nesnesitelný (,sed totam hanc gloriam maledicentia Clemens corrumpit. Poëma, quo Friderico Palatino Bohemiae Pseudoregi gloriatur,⁴ satyram verius esse dixeris; laudare nescivit, nisi alios vituperaret'). Shovívavější byl R. Ungar (tamže 269 a n.), který se sice rovněž nesmiřoval s náboženskou i politickou tendencí Clementovou, ale prohlašoval ho za ,nejpřednějšího básníka jeho doby' (,poëtam sui temporis summum'; úsudek převzal od něho J. Ch. Adelung na uv. m.) a přiznával eleganci jeho Gustavidě (,Elegantissimo carmine scriptus est hic liber, sed aculeis et satyris in catholicos et domum Austriacam per totum fere respersus . . .'). A. Truhlář (v uv. sp.) Clementovy poesie obšírněji nehodnotil, ale při jednotlivých dílech, pokud je znal, shledával s jedné strany skladatelskou zručnost, s druhé však mnohomluvnost, rozvodňování, nepřirozenou

¹ Odtud zase píše Ottův Slovník Naučný V, 1892, 451: ,usadil se konečně ve Švédsku, kde nalezl laskavého přijetí u kancléře Oxenstierny'. Neurčitěji klade A. Truhlář-K. Hrdina (v uv. sp. I. 338) Clementův švédský pobyt po pobytu v Gdansku.

² Odtud přímo čerpal J. Ch. Adelung v uv. sp. II. 363 ,da er denn zu dem Schwedischen Grafen Axel Oxenstirn ging, bey welchem er bis an seinen Tod blieb'.

³ Název viz u A. Truhláře-K. Hrdiny u uv. sp. I. 340, č. 8.

⁴ Název viz u A. Truhláře-K. Hrdiny v uv. sp. I. 346, č. 9.

rhetoriku, bombast i nevkus. My abstrahujeme přirozeně od hlediska konfessiijního a Clemens nás zajímá jen jako básník a člověk.

Musíme přiznati, že byl jedním z neplodnějších českých humanistů ze začátku 17. stol. Byl obratný a zručný veršovec bohatého slovníku a získal si jistý cit pro latinský hexametr. Z antických básníků mu byl nejbližší Vergilius a Ovidius, s jejichž slovními ohlasy i myšlenkovou nápodobou se u něho shledáváme napořád. Vědomě napodobil v drobnějších básních také Horatia, s menším úspěchem. Avšak i technika středověkého veršování zanechala u Clementa ojedinělé stopy. Verše skládal zřejmě s větší snadností než bedlivostí; proto nejeden jeho hexametr nemá řádné caesury, výjimečně nemá ani náležitý počet stop. Clementova dopisová prosa nevyznačuje se uhlazeností ve stavbě period a čistotou jazyka, třebaš zde neupadal v extrémny novotářů; jest však zřejmo, že latinsky psal velmi lehce a i ve větách rychle koncipovaných dovedl uživati různých slovních hříček, které kořenem byly antické, ale nahromaděním svědčily o vkusu ne právě vybraném.

Pravým básníkem však Clemens nebyl. Mnohdy opakoval, jak jsme měli příležitost častěji upozorniti, obsáhlé partie veršové ze svých starších prací ve stejné nebo jiné souvislosti v dílech pozdějších, projevuje tak značný nedostatek invence,¹ jakož vůbec si liboval v četných „loci communes“. Všechna humanistická produkce byla spojena s nebezpečím nezdramého vlivu hotového slovního výrazu na tvoření myšlenek. Clemens mu však propadal měrou neobyčejně značnou. Dar bystrého pozorovatele byl u něho nahrazen jen sklonem k schematu. Dokladem budiž jeho typ ženské krásy, odvozený z antických reminiscencí. V Gustavidě popisuje starší dceru Oxenstiernovu (93):

Ore nitens, formosa genis ac candida membris,
fronti caesaries aurata et eburnea cervix
ac facies Jove digna viro, nigror acer ocellis

a pannu magdeburskou (172):

nobiliore domo, plenis iam nubilis annis,
virginitas vicina thoro, spes alta procorum,
ore genisque rubens, sancta pietate probata,
cui facies optanda Jovi, nigror acer ocellis,
fronti caesaries aurata et eburnea colla . . .
Qualiter excultos Phoebi sub luce per hortos
lilia, Parthenium candent variantque colores,
molliter arridet quibus hinc hyacinthus, at illinc
suave viret sursum genialis amaracus, istinc
flos amaranthus ovat, violae, libanotis, amomon
purpurat, alterna Nardi densante corona etc.;

¹ Nejsilnější jest dubletta v Gustavidě str. 73, kde opakuje sedm veršů, počínajících „Si foret hic Mithridates, Hypsicrateia placeret“, ze str. 71 téhož díla!

rysy obou pak propůjčuje v *Excessus* (24 a n.) královně Eleonoře

*Iam matura thoro, plenis iam nubilis annis,
multorum frustra votis optata procorum,
ore nitens, formosa genis, rubicunda labellis,
cui facies Jove digna viro, nigror acer ocellis,
fronti caesaries aurata et eburnea cervix;
aspicimus, velut excultos aestate per hortos
lilia, Parthenium candent variantque colores,
molliter arridet quibus hinc hyacinthus, at illinc
dulce viret sursum genialis amaracus, isthinc
flos amaranthus ovat, violae, libanotis, amomom
purpurat et nardo similis lavendula vernat etc.*

a v *Trinob.* opět dívce londýnské (99):

*cui facies optanda viris, nigror acer ocellis,
iam matura thoro, plenis iam nubilis annis.*

I jinými osobními rysy své tvorby si nedovede Clemens získati našich sympathií. Nebyl z rodu vznešených povah. Sám „vyhnanec Kristův“ a trpitel pro víru neposkytl příležitosti, aby chom mohli pro něho příznivě odhadovati hloubku jeho náboženských citů. Svým myšlením a citěním byl průměrným člověkem tohoto světa a neskřýval se se svou humanistickou smyslností; v ní však nebylo nic podmaňujícího ani odvážnou bezprostředností ani zjemnělou vynalézavostí, nýbrž mnoho známek plochého duchovního plebejství. Bída ve vyhnanství a nevhodnost prostředí ohýbaly jeho národní i lidskou hrdost, stejně jako podlamovaly v něm důvěru ve vlastní nadání básnické. Jakkoli se mu hlásilo temné tíživé vědomí o klesající linii básnického vývoje, dovedl se u sebe sám snadno omlouvati vnějšími podmínkami. Všechny tyto slabiny vynikají nám tím více, oč podrobněji a úplněji známe nyní Clementovu zahraniční literární tvorbu.

K české konjugaci.

Napsal Oldřich Hujer.

1. Praesentní tvary slovesa *býti*.

1. V 1. os. sing. praes. má sloveso *býti* v některých nářečích tvar *su* (*nejsu*), má-li sloveso to funkci samostatnou, není-li součástí perifrastického tvaru slovesného. Srv. Gebauer, Hist. Mluvn. 3. 2². 414. Tvar ten je zejména rozšířen na Moravě. Pokud lze z údajů Bartošovy Dialektologie moravské souditi, vládne veskrze v nářečích hanáckých (podle různých nářečí ve formě *su*, *sô*, *sô*, *so*), mají jej mnohá nářečí moravsko-slovenská (zlinské, Bartoš 1. 26, záhorské ib. 28, blatnické ib. 36, bystrické ib., lipovské ib. 38, velické ib., nářečí moravského Podluží, v. Folprecht,

Příspěvky k mluvě lidu slováckého na moravském Podluží str. 41)¹, na území nářečí valašského je *su* v Novém Hrozenkově, na Vsacku (Bartoš Dial. 1. 80) a v nářečí keleckém (ib. 1. 93) a běžný je také v nářečí moravsko-českém (srv. Bartoš 2. 260 a 275), kde jen území kolem Dačic, Telče a Třeště tvaru toho nezná (Bartoš 2. 281). Ale je tvar ten znám také v Čechách, ovšem že v rozsahu mnohem menším. Vyskytuje se především v sousedství nářečí moravsko-českého v nářečí polenském, kde jen ve Volešné je častěji *sem* než *su*, kdežto ve vesnicích ostatních je *sem* zřídka (Hošek, Nářečí českomoravské I, 84), a také v některých osadách nářečí polnického (ib. II. 1. 106), a pak v nářečí podkrkonošském (Kouble ČČM. 1864, 54 a odtud Gebauer Hist. Mluvn. 3. 2.² 414). K těmto dosud konstatovaným případům *su* v nářečích českých třeba dodati, že se také v nářečí ještědském říkalo a říká dosud *su*, má-li sloveso to funkci samostatného slovesa. Srv. na př. *já ani nevím, jak mám Bohu děkovat, že přec su ve svym na ty stary kolena a nejsou na cizi lajci* z rozprávky vedené v tomto nářečí a otištěné v časopise Od Ještěda k Troskám 2, 1923 — 1924, str. 8; podob. *ba to; jak já tam teď nejsou* ib. 133.²

Tvar *su* vznikl, jak je patrné, podle tvarů takových jako je *vedu, nesu* atd.; popud k tomu dal tvar 3. os. plur., který odedávna je u slovesa *býti* identický s tvarem sloves thematických (psl. *sōtō* jako *nesōtō*, čes. *sú* jako *nesú*).

2. Také v 2. os. sing. vyvinul se v češtině novotvar shodující se s tvarem sloves thematických, mělo-li sloveso *býti* funkci slovesa samostatného: v tom případě se v mnohých nářečích užívá tvaru *seš* (*nejseš*). Ale rozšíření tohoto tvaru je docela jiné než rozšíření tvaru *su*. Tvar *seš* je obecně rozšířen v Čechách (tedy v nářečích, jež mají skoro všeměs v 1. sing. tvar *sem*), na Moravě je tvar ten v nářečích moravsko-českých (Bartoš 2. 260. 281; pro Jemnici uvádí Bartoš l. c. 275 vedle *seš* také tvar *sě*) a jen v několika nářečích hanáckých (srv. Bartoš 2. 83, 176, 197, 220, 240, pro Litovel, Konice, Jevíčko uvádí Bartoš l. c. 119 tvar *seš* vedle *sě*), která jinak mají tvar *sí* (*se, sě, sž*).

Je tedy tvar *seš* na největší části území, na němž se ho užívá, vedle tvaru 1. os. *sem*; největší část nářečí, jež mají v 1. sing. *su*, má v 2. sing. tvar *sí*. Tvar *seš* vedle *su* mají jen ještědské, krkonošské, polenské a polnické nářečí v Čechách (polnické ovšem jen potud, pokud má v 1. sing. tvar *su*, v. výše), některá z nářečí moravsko-českých a hanáckých na Moravě.

To je zajisté rozložení tvaru *su* a *seš* zvláštní: očekávali bychom, že budou oba tyto novotvary, shodné s tvary sloves

¹ Tvar *sem* mají nářečí borsické (1. 36), strážské (1. 37), javornické (1. 38), suchovské (1. 39), hrozenkovské (*som* 1. 43), březovské, lhotecké (1. 46).

² Ale: *co jsem se jak živa nadřela* ib. str. 8 a pod.

thematických, pravidlem v týchž nářečích, že nářečí, jež mají tvar *su* budou mít také v 2. sing. tvar s thematickými tvary shodný *seš*. A zatím je tvar *seš* na největší části území, na němž se ho užívá, sdružen s tvarem *sem*.

To nám, trvám, ukazuje, že tvar *seš* nemá jen původ ve vlivu konjugace thematické (*seš* podle *neseš* a pod.), nýbrž že novotvar ten vznikl cestou ještě jinou: k tvaru 1. osoby *sem* vyvinul se podle tvarů *vím* — *víš*, *jím* — *jíš*, *dám* — *dáš* atd. také obdobný tvar *seš*. Tvar ten shodoval se s tvarem sloves thematických (*seš* : *neseš*), což ovšem značně napomáhalo jeho proniknutí. A pokud mají tento tvar také v nářečí, jež mají v 1. sing. *su*, má v nářečích těch sloveso *býti* v sing. flexi thematickou (*su*, *seš* jako *nesu*, *neseš*).

3. Bartoš Dial. 2. 220 poznamenává, že místy na západní Moravě se v otázkách vyskytuje v 2. os. plur. tvar *sete* : *sete tam?* *sete doma?* *něsete nemocné?* Je to v nářečích, kde 2. sing. zní *seš*, a je tedy novotvar *sete* docela pochopitelný (*sete* vedle *seš* jako *něsete* vedle *neseš*). Je při tom zvláštní leda jen to, že se toho tvaru užívá jen v otázkách. Tento tvar *sete* těchto nářečí není tak osamocený, jak by se mohlo zdát z našich mluvníc a výkladů o českém jazyce. Vyskytuje se také v Čechách v nářečí ještědském, kde se obecně říká *sete*, má-li sloveso to funkci samostatného slovesa. A v tomto nářečí je obdobný novotvar i v 1. os. plur., jež tu zní *seme*, dosud, pokud vím, odnikud nezaznamenaný (na př. *za 3 hodiny seme doma* píše Jos. Mužák ze Světlé své švakrové Karolíně Světlé, v. Od Ještěda k Troskám 3, 1924 — 1925, 75)¹.

4. Má tedy sloveso *býti*, je-li samostatným slovesem, v jedněch nářečích tvary *sem*, *seš*, *sme*, *ste* ...; v jiných *su*, *si* ... *sme*, *ste* ..., a v některých *su*, *seš* ... *sme*, *ste*. Nářečí ještědské v tomto směru dospělo nejdále, má tvary *su*, *seš* ..., *seme*, *sete*, *sou* — sloveso *býti* má v něm jako samostatné sloveso úplně flexi thematickou, dospělo tam, kam dospěla litevština, jež také má u tohoto slovesa tvary thematické (*esù*, *esi*, *esame*, *esate* jako *nešù*, *neši* *něšame*, *něšate*).

2. Dial. *musme*, *muste*.

1. V okolí Českého Dubu se v 1. a 2. os. plur. praes. slovesa *mušeti* místo a vedle *musíme*, *musíte* hojně říká *musme*, *muste*. Na př. *muste počkať, aš to drobet povyroste; jeden se mnou muste do Ličiže; do Trávníčku nemusme; muste!* Podobné kratší tvary se vyskytují také v participiu *l-ovém*, ve femininu a neutru sing. a ve všech tvarech pluralu: *musla sem iť domu; musli sme tam čekať celou hodinu* atd.

¹ Ale na široky lajci, kery sme říkali záhrob ib. 2, 1923 — 1924, 8. a pod.

Jak daleko je tento zjev rozšířen, muselo by se teprve vyšetřit. Mluví se tak patrně také v nářečí ještědském, odkud mám doloženy takovéto tvary participiální: *už vod sedmí let sem musla příst* (Od Ještěda k Troskám 2, 1923—1924, 61), (housky) *musly bejř ... mlíkem zadělany, jaky sou chutny* (ib. 134) atd.

Jinak je zaznamenán takový tvar z území nářečí jihočeských: Dušek, Hláskosloví nářečí jihočeských, II. Vokalismus (Praha 1896) 42 uvádí z N. Postřekova tvar *muste* (*muste si to udělat*). Říká-li se tak ještě někde jinde, není mi známo.

Tento zánik kmenového vokálu musíme si patrně vysvětlit z významové funkce slovesa, o němž jde. Není to sloveso samostatné, nemá vlastního reálního významu, nýbrž vyjadřuje nutnost děje nějakého, určuje tedy kvalitu děje slovesného. Není to výraz autosemantický, nýbrž synsemantický. Výrazy takové bývají rozmanitě kráceny, srv. o tom W. Horn, Sprachkörper und Sprachfunktion² (Lipsko 1923) str. 46 n.

2. Nacházíme-li takovéto krácení u slovesa *museti*, je na snadě tentýž zjev viděti v obdobných tvarech slovesa *moci*: v staré češtině vedle *můžeme*, *můžete* a 2. 3. dualu *můžete* jsou hojně doloženy tvary kratší *můžmy* (*můžme*), *můžete*, *můžete*. Tvary takové uvádí Gebauer, Hist. Mluvn. 3. 2.² 167 také ze slovenštiny (*nemuožme* z Kollárových Zpíevanek a *můžete* ze Šafaříka) a vyskytují se pravděpodobně i v nářečích jiných (tvar *můžme* jsem slyšel v Kuchelně u Semil). Obyčejně se vykládá, že vznikly tvary tyto ke tvaru 3. sing. *můž*, jenž je hojně rozšířen v staré češtině i v současných nářečích a v němž se vidí pokračování psl. tvaru *možь* (Gebauer l. c., Vondrák, Vergl. Gramm.¹ 2. 142). Toto *možь* pak se od dob Miklosichových (Vergl. Gramm.² 3. 91) pokládá za starý optativ-imperativ athematický toho způsobu, jako jsou csl. tvary *věžďb*, *vižďb*, *dažďb*. Srv. Mahlow Die langen Vokale *a e o* in den europ. Sprachen (Berlin 1879) 166, Osthoff Morph. Unters. 4, 1881, 387, Gebauer Hist. Mluvn. 3, 2.² 37 n., Sobolevskij PΦB. 64, 1910, 164 n., Trautmann KZ. 46, 1914, 180, Iljinskij Пpасл. Гpамм. (Něžin 1916) 489 n., Zásche, Slavistische Studien (Franz Spina zum sechzigsten Geburtstag), Liberec 1929, str. 74.¹

Ale výklad tento není dokonce tak jistý, jak by se snad mohlo zdát. Předpoklad praslov. tvaru *možь* není dost odůvodněn. Vyskytují se sice u slovesa *mogq* v několika jazycích slovanských tvary, jež se zdají ukazovati na základní tvar *možь*: vedle čes. *můž* (3. os.) je to csl. *možь* (2. os.: *eliko možь* „quantum potes“), jež se však vyskytuje v pozdním textě (ze stol. 16.) redakce srbskochovatské, dále srb.-chorv. *mož* pro 2. i 3. os. v starším jazyce i v dnešních nářečích (srv. Daničić, Istorija oblika 269 a 277, Miklosich, Vergl. Gramm. 3.² 92, Maretić, Gra-

¹ Tento malý článek o stč. *můž* nepřináší naprosto nic nového.

matika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika 241, Vondrák, Vergl. Gramm.¹ 2, 142), v rus. dial. (na př. v bylinách oněžských) je tvar *можь* ve významu 2. os. sing. (Sobolevskij PФВ. 64, 164).¹ Ale to nestačí pro předpoklad takového tvaru pro praslovanštinu, tvaru, který by byl dost podivný u slovesa *mogo*, neboť že sloveso to bylo původně athematické, jak míní Mahlow l. c., Kluge, Urgermanisch (Straßburg 1913) 171 (srv. i Buningová, De Indogermaansche Athematische Conjugatie in het Slavisch, Leiden 1927, str. 58), ani po výkladě Trautmannově KZ. 46, 180 n. (srv. k tomu Trubeckoj Slavia 1, 1922, 14 nsl.) není prokázáno uspokojivě a má konkrétní oporu právě jen v pochybném tvaru *možь*. Tvar, o němž jde, není imperativ, i musilo by se vyjít ještě od optativního významu tvarů, k nimž se tvar *možь* přiřazuje; šlo by tu tedy o tvar velmi starobylý, což při tvaru tak slabě zastoupeném v nejstarší periodě slovanských jazyků je už samo velmi málo pravděpodobné.

Je mnohem pravděpodobnější, že tu jde o tvar vzniklý samostatně v češtině, srbochorvatštině a ruštině zkrácením původních tvarů *može*, po případě *možeš*, jak také vykládá rus. dial. *можь* Fraenkel IF. 41, 1923, 419. V češtině by nebylo také nemožno, že *můž* vzniklo podle *můžeme*, *můžete*, v nichž nastalo krácení podobné jako v tvarech *musme*, *musíte*; krácení takové u slovesa *moci* je právě tak dobře pochopitelné jako u slovesa *museti*.

3. A právě tak dlužno také vyložití stčes. tvary *chcmy* (*chcme*), *chcte* v 1. a 2. os. plur. a *chcvě*, *chcta* v 1. a 2. os. dualu. Výklad, obdobný výkladu tvarů *můžmy*, *můžete*, že se zakládají tvary ty na nějakém tvaru **chztjь* (podobném jako *možь*), jenž se dostal do 3. sing. indic. z pův. athematického optativu (srv. Gebauer Hist. Mluvn. 3. 2². 283), je ještě mnohem nepodobnější a násilnější než při obdobných tvarech slovesa *moci*. Tam alespoň tvar *můž* skutečně existuje, zde však v češtině tvaru takového vůbec není; tvar ten, zakládající se na prasl. **chztjь*, jež by bylo jen nepodstatně odchylným druhotvarem tvaru, jenž je v csl. *chošть*, by v češtině musilo znít **chec*, tedy ani kdybychom připustili takovýto starý optativ-imperativ **chotjь*, **chztjь* ve funkci 3. sing. praes., nenalézají čes. tvary *chcmy*, *chcte* atd. v něm svého výkladu. Věc je zcela prostá: také u slovesa *chtiti*, jež je téže povahy jako slovesa *museti* a *moci* — bývají slovesa tato v německých mluvnicích nazývána slovesy pomocnými — se vedle plných tvarů *chceme*, *chcete* atd. vyvinuly tvary kratší *chcmy*, *chcte* atd.

Tím získáváme pro tvary *musme*, *můžeme*, *chcme*, tvary sloves bez reálního významu a určujících způsob nějakého děje slovesného,

¹ Také v ukrajinštině je *можь* „без ясного значенія лица, въ смыслѣ нашего *можно*“ (Sobolevskij ibid.); ale to z praslov. *možь* být nemůže, musilo by znít *mižь*.

stejný výklad. Máme tu v češtině týž zjev, který je při slovesích znamenajících „museti, moci, chtítí“ i v jazycích jiných: Behaghel, *Geschichte der deutschen Sprache*, 3. vyd. (Straßburg 1911) 281 (= 4. vyd. str. 314) vykládá, že při slovesech *sollen, wollen, mögen* a *müssen* »finden Schwächungen, Angleichungen und Kürzungen statt, die über Maß des sonst Zulässigen hinausgehen«. A v románských jazycích slovesa *velle, posse* rovněž podléhala krácení, když fungovala jako slovesa pomocná, srv. Meyer-Lübke, *Grammatik der roman. Sprachen* 2, 270 a Ettmayer v *Geschichte der indogerm. Sprachwissenschaft* (vyd. W. Streitberg,) II. 1. (Straßburg 1916) 271.

Literární počátky Petra Bezruče.

Napsal Miloslav Hýsek.

O literárních počátcích básníka »Slezských písní« nebylo dosud nic známo; když se r. 1899 v »Čase« objevil pseudonym Petr Bezruč a později vyšel anonymní sešit jeho veršů, byl »bard první z Beskyd, co promluvil«, záhadou a zůstal jí celé desetiletí, zatím co bylo jeho dílo kriticky vykládáno jako zcela samorostlý, se soudobou poezií naprosto nesouvisící květ tohoto vášnivě zoufalého bardství. Ale ani potom, když bylo prozrazeno, že Petr Bezruč je brněnský poštovní úředník Vladimír Vašek, syn slezského buditele, opavského profesora Antonína Vaška, na konci života kaceřovaného odpůrce Hankových rukopisných padělků, veřejnost o něm mnohem více nezvěděla, i když příležitostnými zprávami byl odhalován reelní podklad některých jeho básní; básníka samého jako jeho pseudonymu se počala zmocňovati legenda. Pokusil jsem se v »Listech filologických« (1913) prokázati Bezručovu uměleckou souvislost s jeho dobou i s literární tradicí a proti pojmu literárního bardství postavití jeho uvědomělou a kultivovanou práci tvůrčí; dnes je jisto, že tento podnět byl plodný: J. M. Augusta (v Lumíru 1927), K. Polák (Čas. pro mod. fil. 1929) a Ant. Procházka (Čas. Mat. Mor. 1929) poskytli další příspěvky filiační a Al. Adamus snesl (»Po stopách Slezských písní Petra Bezruče« 1927) bohaté doklady básnickovy inspirace skutečností v osobách, krajinných náladách i událostech. Od Bezručových padesátých narozenin přibýlo konečně, zejména články Ad. E. Vaška a knížkou Ad. Veselého (»Petr Bezruč, básník a člověk« 1927), také zpráv o jeho osobě a životě; rovněž v intimních drobných verších, jež básník posílává známým nebo kterými odpovídává, resignovaně se smířiv s nepříjemným údělem popularity, různým spolkům a korporacím a jež hned přinášíávají noviny, bývá občas autobiografická nápověd nebo kousek osobní konfese. Leč na jednu otázku nebylo dosud určité odpovědi: byly to první Bezručovy verše, jež na prahu své třicátky otiskl v »Čase«, a stal se básníkem náhle pod ne-

odolatelným tlakem bolestných zážitků ze slezských poměrů, či předcházela jeho vystoupení literární činnost nám neznámá? V jubilejním vzpomínkovém článku Bezručova redaktora z »Času« Jana Herbeny (Lidové noviny 1927 č. 466) čteme v citátu z básníkovy listu z r. 1899 odpověď zřejmě neúplnou: »Nevěříte, že jsou to prvě práce. Nikdy nebyly dosud tištěny mé verše«. Bezruč neříká, že to první jeho básně jsou, tvrdí jen, že veršů dosud netiskl, ale zase neříká, že netiskl na př. prósy. Máme v našem písemnictví případy, že velcí spisovatelé literárně vystoupili pozdě, až po své třicítce: Jul. Zeyer nebo Zikmund Winter, který se beletristou stal až jako spisovatel vědecký; ale dnes víme, že Zeyer se v dramate (ovšem německém) pokoušel již v mládí a že i Zikmund Winter publikoval za studentských let verše. Je případ Bezručův obdobný? Z odpovědi Bezručovy na dopis Herbenův vidíme, že Herben nevěřil, že básně mu poslané jsou prvotiny; a skutečně je již v nich Bezruč celý v plné umělecké zralosti a osobitosti a se složitou a bohatou slovesnou kulturou, takže Herbenovy pochybnosti, básníkem s naprostou rozhodností a určitostí nevyvrácené, mají oprávněnost dosud.

Že oprávněny byly a že básník svou odpověď úmyslně stilisoval vyhýbavě, svědčí právě vydaná vzpomínková kniha justičního generála, známého již za Rakouska z travičského procesu Hofrichtrova, Jaroslava Kunze »Kus českého života« (nákladem Ottovým 1929); Kunz je brněnský rodák, o málo mladší vrstevník Bezručův, s nímž v Brně bydlel ve stejném domě a studoval, o třídu níže, na též slovanském gymnasiu; i jeho otec Kuneš Kunz byl vlastenecký pracovník a zasloužil se zejména o organizaci svépomocného českého školství brněnského. A tak věnuje dávnému příteli několik stran vzpomínek, zajímavých zvláště citáty z Bezručových prázdninových a pražských studentských dopisů; čteme zde, že oba na gymnasiu básnili. Bohužel neříká o rázu těchto Bezručových nejstarších literárních pokusů nic bližšího, pouze že jemu, Kunzovi, tyto přítelovy prvotiny »ohromně imponovaly« a že Bezruč naopak jeho (Kunzovy) veršovnické plody »s usměvavou kritikou popravoval«; rovněž by bylo zajímavé slyšet o tehdejší Bezručově čethě, zejména německé, ale autor se o ní nezmiňuje. Zato otiskuje celou jednu básničku Bezručovu, kterou prý mu napsal 29. prosince 1883, kdy šestnáctiletý básník byl v septimě; jsou to verše pro poznání jeho lidské a umělecké osobnosti při nedostatku jiného materiálu velmi důležité. Báseň Bezručova je příležitostná, dvě sedmiveršové sloky na motiv vracející se v obou prvních verších a refrénem po obakráte i ve verších posledních: »Vždy šťasten buď!« Je projevem mladého přátelství, které při přání šťastné budoucnosti milému druhu zároveň si pro tuto šťastnou budoucnost přeje, aby na něho, jenž ho má rád, také někdy vzpomněl; jistě vlahosti dodává citovému základu veršů v první strofě Máchovský obraz

tichého dohasínajícího večera a v druhé strofě myšlenka na příští rozchod a na ztrátu mládí, jež zůstane jen vzpomínkou. Tyto intimní studentské verše Bezručovy jsou předzvěstí dnešních básníkůvých příležitostných veršovaných projevů, které v souvislosti s někdejší prvotinou nejsou unaveným odklonem od prudkého a živelného světa visionářské reality »Slezských písní«, jak o nich v tomto smyslu soudil v citovaném článku Jan Herben; jsou naopak lidsky rovnocenným výrazem básnickovy bytosti, při veškeré až k ponurosti vydrážděné vášnivosti v nejtajnějších kořenech jemné a toužící po teplé životní pohodě. Snad právě zde je klíč k pochopení kontrastu jedinečně silného, zoufalého a mstivého vzdoru vrcholných čísel Bezručovy knihy a jímavé něhy vedle nich postavených idylických obrázků a nálad, lámaných drsným zásahem zla sociálního i mravního a cizáckého násilnictví. Známý kontrast »Hanácké vsi« (a »Kyjova«) a zcela jiného života pod Beskydem má proto hluboké zdůvodnění a »Slezské písně« svou lidskou a národní podstatou jsou novou a originelní, neboť osobní tragikou vykoupenou formulací starého Kollárova »Předzpěvu«: tam i zde slovanská touha po klidném, pracovitém, slunném životě, u Kollára v povšechných evokacích slovanského dávnověku, u Bezruče v drobných typických osudech dnešních lidí a rodin; tam i zde tuto žádoucí idylu nelitostně rozmetává bezohledný nepřítel, u Kollára výbojný germánský voják, u Bezruče cizácký kapitalista se svými přísluhovači — jméno markýze Gera není při této době ničím neorganickým ani náhodným. Ale ovšem idealistickou filosofií odkojený romantik zachovává si nad mrtvými hroby víru v konečné vítězství práva a pravdy, kterou mu umožnila nedávná porážka evropského dobyvatele Napoleona, kdežto v Bezručovi, stojícím ve výhni moderního násilnictví, promluvil konec století se svou zjitřenou skepsí, ztrátou velkých ideálů a zoufalou skutečností: volal-li Kollár, že »z ruky pilné naděje kvítne«, byla nyní pod Beskydem i drobná výchovná práce ve škole a v kostele znemožněna a vše to »po zákonu«; a tak nezbývá než msta a »nežli zhynem, nech se spijem rudým vínem«.

Mezi autory, jež Bezruč uvádí jako někdejší svou četbu v listě Ant. Procházkoví (Čas. Mat. Mor. 1929 str. 195), jsou jmenování básníci českého sebevědomí Havlíček a Svat. Čech a oba tvůrci národní poesie Čelakovský a Erben; výslovně se však zmínil i o Máchovi, že mu »Máj« »byl již trochu cizí«. Verše první strofy studentské básně Bezručovy však ještě Máchu připomínají v líčení večerní krajiny:

Když slunce zlatá tvář
se v červánkách nad obzor sklání,
a večerní když zář
za horou hasne v umírání —

K Máchovi vedla Bezruč mladá melancholie, jeví se i v motivu druhé strofy básně; melancholický rys má i zralá jeho poesie

zejména v partiích, inspirovaných soucitem s tragickým osudem jeho básnických postav; podzimní melancholií jsou zabarveny i příležitostné verše z let posledních. Není to v Bezručově poslední poesii tón nový: hlásí se již v jeho prvotině. Jinak však Bezruč nešel cestou Máchovou: prostá, věcná, výrazná básnická mluva studentských jeho veršů bez dobových příkras veršové techniky lumírovské, i když v ní není nemelodických disonancí, neusiluje o Máchovskou hudebnost; přes reminiscenci na Máchu hlásí se k básnickému typu Nerudovu.

V jubilejním čísle »Švandy dudáka«, věnovaném Ignátu Herrmannovi r. 1924 k sedmdesátým narozeninám, jest v obrázkovém rámečku malíře Jos. Gruse faksimilována blahopřejná báseň, podepsaná známou šifrou Bezručovou B * * *; že se Bezruč právě zde ocitl mezi gratulanty, mělo dobrý důvod: Ig. Herrmann byl prvním redaktorem Bezručovým, jemuž r. 1889 ve »Švandovi dudákovi« otiskl na tři pokračování prósu »Studie z »Café Lustig« a dal mu dokonce první pseudonym Ratibor Suk. Bezruč studoval po maturitě v letech 1885—1888 klasickou filologii na pražské universitě, kde kromě přednášek Kvíčalových, Králových, Novákových a Gollových (ze starověkých dějin) poslouchal filosofické výklady Durdíkovy a hlavně Masarykovy (z dějin filosofie a z psychologie), linguistické přednášky Gebauerovy, Mourkovy a Krausovy a literárně historická Mourkova kolegia z literatury německé; literární zájem jest patrný i ze zapsané přednášky Hostinského o theorii dramatu. Po třech letech však studie přerušil a přijal písařské místo u zemského výboru v Brně. Z této doby jest jeho tištěná prósa — citovaný dopis Herbenovi úmyslně nemluví o próse. Básník mně na dotaz laskavě sdělil, že jeho tehdejší prósy bylo více: kromě otisknutých »Studií«, psaných jen mimochodem, poslal Herrmannovi i obrázky z pražského života studentského, na nichž prý pečlivě pracoval, ale jichž redaktor »Švandy dudáka« neotiskl, a později napsal ještě »Obrázky z pošty«, v nichž byly zachyceny figury z brněnského úřadu, přímo volající po zvěčnění, lidé nejrozmanitějšího původu a charakteru, přidržovaní k práci jen železnou kázní, opilci, rváči, podvodníci... Bezruč tuto prósu spálil. Zásilku do »Švandy dudáka« podepsal pseudonymem Julius Gamma, ale Herrmann — jako Fr. Roháček v »Nivě« Ot. Březinovi — dal mu jméno sám. Březina nový pseudonym přijal, Bezruč si po deseti letech vytvořil pseudonym jiný.

»Studie z »Café Lustig« jsou z brněnského prostředí, »Café Lustig« je tehdejší »Café Wessely« z nároží ulice Jesuitské a Švédské, v němž se scházeli k partiím kulečníku také čeští návštěvníci. Až do Bezručovy doby Brno nemělo svého beletristy: Fr. Jar. Kubiček, jenž Brno s počátku let šedesátých zachycoval ve feuilletonech »Moravské Orlice«, předčasně zemřel; V. Kosmák v povídkách a románech měl Brno dějištěm častěji,

ale žije na venkově znal je jen jednostranně; Merhaut teprve počínal z brněnského prostředí těžiti, a tak jeho »Vrah« vyšel až šoku příštího. Konec let osmdesátých byl v naší literatuře dobou programového realismu, a také Bezruč se (str. 207) sám prohlašuje za jeho pionýra: ne nadarmo své obrázky nazval »studiemi«. Nejsou to povídky; neběží tu o povídkový děj, kterého ve »Studiích« není; jsou to právě jen »studie« prostředí a typů, na nichž je patrna souvislost s Nerudovými »Studiemi krátkými a kratšími«, s jejich »obrázky policejními«, s obrázky »ze zastavárny« a s cyklem »Různé postavy«, který měl vliv na cyklus Ig. Herrmanna »Bodří Pražané«, líčící pražské figurky s jiného hlediska, vyjádřeného titulem. Ale dějiště Nerudova, ať policejní komisařství nebo zastavárna, jsou u Bezruče vystřídána brněnskou kavárnou, do níž zacházeli místo na oběd drobní úředníci z brněnské pošty a často autor sám; líčí úsek jejího života, v němž se nejvíce pohyboval, u kulečníku, kde konával funkci zapisovatele. Z pěti částí těchto »studií« jest první úvodem, v druhé popisuje »velkou partii« s pravidelnými hráči oficiálem Balonem, mladým obchodníkem krasavcem Doubkem a »národním« krejčím Baumannem, ve třetí zachycuje hráčskou příhodu další figurky Špačka s konduktorem, ve čtvrté s názvem »Komáři« třídí různé druhy kulečnickových a tarokových kibiců, v páté portrétuje hráče kulečnickové partie, jejíž název vytečkoval, ale jež se nazývala, jak lze vyčísti z autorova opisu, »svinskou«.

Jistý děj, jak bylo řečeno, má jen část třetí »Pan Špaček na kulečnicku«: samolibého a vytrvalého hráče, jenž mezi hosty schlubně hledává partnera, jednou důkladně potřel cizí konduktér; kapitola druhá a pátá obsahují nejeden dějový zárodek, ale autor věcně s využitím celého slovníku kulečnickářského kreslí v nich hráčské typy, jež jsou zároveň výraznými typy lidskými, a to věrně podle hráčů, jejichž partii se účastnil: za oficiálem Balonem se skrývá bývalý zemský oficiál Mička, jenž se později stal defraudantem, za Baumannem »národní« krejčí Jungmann s podobným osudem, praktikant Pichl je zemřelý Aug. Šumpík a pod. Všichni jsou malováni se smyslem pro charakteristické zvláštnosti v názoru, obleku, gestech a výslovnosti, různé slabosti a slabůstky, s náběhem ke karikatuře; v jejich podobiznách není literárnosti: jsou živé a výrazné. Zejména »přírodopisná studie« o »komárech« ve čtvrté kapitole má myšlenkové jádro již tím, na jaké druhy tyto pisklavi a neškodní komáři, komáři filosofičtí, věční golubačtí, golubačtí věční přátelští a komáři kozáci jsou rozděleni; napovídají to již názvy, doprovázené latinskými termíny, z nichž ovšem jen jeden, *culex pipiens*, jest opravdu vzat z přírodopisu; popisy jsou proloženy satirickými šlehy zejména na poměry literární a národní, ale i jinou posměšnou životní moudrostí.

Věcné, místy až suché, ale vesměs obsažné charakteristiky Bezručovy se zlomky typických rozhovorů svědčí o bystrém po-

zorovacím talentu, jemuž neunikne žádný příznačný detail; beletristické hodnoty jim dodává autorova životní filosofie, s jakou prostě, s trochou ironie a s trochou dobromyslného humoru, přijímá všední skutečnost s jejím poněkud křiklavým nátěrem. Ale Bezruč, v jehož pozdější poesii nacházíme tolik známek hluboké kultury, tuto kulturu projevuje již zde ve srovnáních, obrazech, poznámkách. Liče zamlklost brněnské kavárny srovnává ji se školou řeckého filosofa, jinde je narážka na plastiku Venuše Medicijské, jinde na trojské hrdiny Homerovy, pak zmínka o Lawesovi, o Jeanu Paulovi, o sv. Grálu — klasický filolog, jenž se obíral filosofií a německou literaturou, v této próse se nezapřel, jako se hlásí z antických motivů »Slezských písní«. A zamlklou kavárnu brněnskou hned v úvodě srovnává s rušnými kavárnami pražskými, plnými smíchu, hádek, hovorů a veselí, aby mu vynikl »celý rozdíl sanguinické povahy české a moravské melancholie«; pozdější verše Bezručovy jsou výrazem také tohoto poznání.

Ale ještě jeden rys činí »Studie z »Café Lustig« zvláště zajímavými: kapitola o »komářích« s latinským a českým pojmenováním jednotlivých druhů a se zmínkou o Linnéovi a jeho utřídění; entomologie zde Bezruč užívá k charakteristice lidí a je tak předchůdcem bratří Čapků ze hry »Ze života hmyzu«. Tato kapitola má však vztah k poslední Bezručově tvorbě, k jeho básním s rostlinnými motivy, za nimiž se tají básníkův vlastní osud nebo kus životní jeho moudrosti. Linné zajímal Bezruče již tehdy, třebaž zatím jen jednou, a to mladickou oblastí svého badatelského díla; ani tyto nové básně z jeho herbáře nejsou, jako verše příležitostné, nic nového v organickém celku jeho tvorby a nesevědí o »mrtvém« básníkovi »Slezských písní«, nýbrž organicky pokračují v jeho literárních počátcích.

Archiv literárně historický.

XLIV.

O. Březinova studentská báseň o Husovi.

Podává Miloslav Hýsek.

První Březinovy básně vyšly, jak známo, pod pseudonymem Václav Danšovský ve velkomeziříčské »Vesně« r. 1886, když mladý básník dokončoval sextu a po prázdninách navštěvoval septimu teléské reálky; a z téhož roku je drobná knížečka rukopisných veršů, kterou s úvodní dedikační básní věnoval spolužáku a spolubydlícímu Frant. Bauerovi, tehdy a v prvních dobách učitelování svému příteli nejintimnějšimu. Frant. Bauer, jenž pietně uchoval Březinovy dopisy z oněch let, půjčil mně s nimi i tuto červeně vázanou a pečlivě psanou »Poesii« Václava Jeba-

vého, studujícího, jak se autor podepsal; obsahuje dva epické oddíly »Z Různých zvuků« a »Ze zvěstí ukrajinských«. Jedna ze čtyř básní oddílu prvního, »Hrobník«, vyšla tehdy ve »Vesně«, ostatní uveřejněny nebyly. Otiskuji z nich první báseň tohoto oddílu »Hus« jako přímý dokument, že i pozdější velký mystik prošel v mládí kultem husitské reformace a jejího Mistra Jana.

Na básni je patrný vliv soudobé naší epické poesie, zejména Svatopluka Čecha, ve zdobném rhetorismu Husovy modlitby s Čechovsky typickými vnitřními rýmy, v rytmu i rýmu; o svém hrdinovi nedovedl tehdy ovšem básník podstatného říci nic, ale pro příštího autora »Mé matky« je příznačný motiv Husovy vzpomínky na matku v horečné poslední rekapitulaci životního díla. Místy ovšem při veškeré veršovnícké obratnosti Březina s básnickou řečí zápasil; ale přes to jest »Hus« z těch prvních jeho prací, o nichž na počátku let devadesátých, opojen Baudelairem, psal Bauerovi, že by jimi udělal v redakcích větší štěstí »nežli se svým drsným, zlámaným, ostrým a k posledním terčům myšlenkových záhad střílejícím symbolismem.«

H U S.

»Buď velebený písni vroucí
Hospodin, Bůh náš všemohoucí,
a písně ples se k němu nes
až tam, kde dlí on v slávě nehynoucí,
až do nebes!

Nechť v jeho stínu každý zaplesá, neb jeho chválu hlásí nebesa
i země ústa zpráhla,
on šatí sebe leskem hvězd, a země podnožím mu jest,
a jeho mocnost neobsáhla! —«

Tak zpíval Hus už stoje na hranici
a jeho soudci kolem v zlatohlavu;
a nadšení mu zírá z poubledých lící
a ústa jeho pějí Bohu slávu.
Lid kolem skupen v černém stojí kruhu
a v mnohém zraku úsměšek, a v mnohém bouř. —
Teď oheň zanícen a v tmavém pruhu
se ku nebi tam vznáší hustý kouř.
A s dýmem příšerným ta píseň k nebi spěla
jak oběť Bohu daná od Abela.

A Husovi se zdálo, jak se z dýmu tvoří
ten domek útulný, v němž nízká okna jen,
kde máti jeho v mnohém často hoří
ho konejšila v sladký mládí sen;
kde na něho ta její tvář se smála,
když jeho kdysi kolébala.

Ty doby uchvátíla závist času vztekla
a jeho další zítí — kamenitá pláň.

Však co by nyní dobrá máti řekla,
 když pohlédla by okem svým naň?
 Když viděla by milované dítě,
 tu hlavu drahou, tolik kochanou,
 jak plápol hranice ji szírá hbitě,
 jak všem je potupou a pohanou.

Když pohlédla by ve tvář svému synu,
 jenž trestán, že se rouhá Hospodinu? —

Hus zachvěl se. Už plamen šlehl kolem
 a rety Husa pějí chvějné bolem:

»Necht v stínu božím každý zaplesá, neb jeho chválu hlásí nebesa
 i země ústa zpráhlá,
 on šatí sebe leskem hvězd, a země podnožím mu jest,
 a jeho mocnost neobsáhlá!«

Teď plamen šlehá výš a mučenníka pálí —
 zní praskot plamenů jak hudba děsnozvučá,
 Hus nedbá o to, a ústy Boha chválí,
 však v srdci jeho plamennější muka! —

Teď připomíná si, jak on, co pastýř dělný
 v Betlémské kapli hřímá s kazatelny.
 Jak zvukem slov on odhaloval klamy,
 až hlas se jeho po ambitech chvěl,
 lid rajskými chtěl vodit končinami
 a sobě zatím propast otevřel.

Teď připomíná sobě, jak ho jali,
 když dobrovolně opustil svou zem,
 jak na sněmě ho dlouho vyslýchali
 a posléze spoutali železem. — —

Už plamen kol, však ještě králi králů
 Hus chválu stená ve chorálu:

»Necht v stínu božím každý zaplesá, neb jeho chválu hlásí nebesa
 i země ústa zpráhlá,
 on šatí sebe leskem hvězd, a země podnožím mu jest,
 a jeho mocnost neobsáhlá!«

Však hlas už tichne, plamen tělo zžírá,
 duch z nešťastníka prchnout touží jen,
 naposled, on své oči otevírá,
 se smrtí svou jsa spokojen.

A zdá se mu, že plameny ty v kouři
 že pnou se v dál, kde česká jesti zem —
 že nad Čechami zanítily bouři,
 jež otrásla až se světem.

Zří, Čech že mstí se ve zápalu svatém
 nad jeho smrtí, bojovný zří ryk,
 zří paže české mávat se palcátem,
 zří, Čech že věrný boží bojovník.

Zřít lomoz kolem, mrtvol řady —
jak ve zděšení chví se jeho ret
a hlas mu zavzní něžné, dávné vnady,
jak zašlé báje blahý svět.

»Můj synu ty!« a to je máti drahá,
jež syna jímá dál a dál ho nese,
jež s synem spěje v ono sídlo blaha,
kde andělů sbor pěje v čaroplese:

»Buď velebený písní vroucí
Hospodin Bůh náš všemohoucí,
a třikrát blažení, kdož s ním jsou spojeni
ve slávě nehynoucí.

Nechť v jeho stínu každý zaplesá, neb jeho chválu hlásí nebesa
i blesk ve bouři náhlé,
on šatí sebe leskem hvězd, on velký, slavný, mocný jest
a jméno jeho neobsáhlé!«

Hus zemřel tak. — Plam' šleh', pak zrudl v vzteku
a klesl níž — a doplálol.

»Ten popel Husův ve Rýn hoďte řeku!«
hlas soudcův katům pohrdlivě zvolal.

Úvahy.

Andrzej Gawroński: Szkice językoznawcze. Warszawa-Kraków, Gebethner i Wolff, 1928. (4) + 198 + (2) str. s podobiznou autorovou.

Jestliže vydavatelé posmrtného tohoto souboru článků předčasně zesnulého linguisty a orientalisty A. Gawroňského vydali knížku tak vzniklou s názvem týmž, jímž nikdo menší než Baudouin de Courtenay opatřil r. 1904 knižní vydání svých článků a statí, dali tím najevo, jaký význam přikládají článkům, jež tímto způsobem hledí zachrániti od zapadnutí a zapomenutí.

A bylo by jistě škoda, kdyby byl zůstal neuveřejněn a tudíž neznám článek na prvním místě tohoto souboru otištěný »O istocie i rozwoju języka« (str. 1—37). Je to přednáška, kterou zesnulý měl pronést v pařížské Société de linguistique, k níž však nedošlo.¹ Autor tu temperamentně polemizuje proti pojetí jazyka jako soustavy znaků, jak se definuje ženevskou školou jazykovědnou (a také proti rozlišování synchronické a diachronické metody v jazykovědě; připisuje rozlišování tomu nejvýše význam praktický, nikoli však zásadní); jemu je jazyk zvukovou, artikulovanou formou živého obsahu psychického. Tento živý obsah psychický se mění a časem rozpor mezi obsahem a formou,

¹ Francouzsky byla uveřejněna v Biuletynu Polskiego towarzystwa językoznawczego, zeszyt 1., 1927, str. 3—36.

vzniklý těmito změnami obsahu, se vyrovnává změnami ve formě — to je příčina změn jazykových. Psychický obsah, jehož formou je jazyk, netvoří jen prvky intelektuální, nýbrž také prvky emoční, nejen představy, ale také city je provázající. A převládá stránka citová v tomto obsahu tím více, čím menší je intelligence mluvčích a čím dále do minulosti jazyka jdeme; u kolébky jazyka stál cit v tehdejší své prvotní formě a cit je příčinou jazykových změn: forma expressivní se mechanisuje a je nahrazována jinou expressivnější. V třetí části své rozpravy jedná autor o individuálním a kolektivním momentu ve vývoji jazyka. Je proti teoriím o duši davu, o hromadném vědomí a pod., také proti Saussurovu rozlišování jazyka (*langue*) a mluvení (*parole*). Změny jazykové se dějí vždy v jazyce jednotlivců, ale mohou vzniknouti také najednou ve větším počtu jednotlivců, majících společnou zásobu citů a představ. Individuální snaha po vyjádření, vždy silně citově podložená, a kolektivní snaha po sdělení, mechanisující výraz individua, jsou dvě tendence, jež určují vývoj jazyka. Pro stanovení míry pokroku tohoto vývoje (jako to činí na př. Jespersen) není objektivního měřítka; jediné, o čem lze mluvit, je směr změn v poměru k obsahu: vývoj se děje od konkréta k abstraktu, od citu k intelektu. Již tato trest výkladu Gawroňského ukazuje, jak se tento hluboký myslitel, opírající se o rozsáhlé znalosti jazykové, díval na základní otázky, jež zaměstnávají jazykovědu; stkvělá jeho forma a jasný výklad jsou s to, aby připoutaly i čtenáře vzdálenějšího vědnímu oboru, o nějž tu jde.

Ostatní stati této knihy byly už vesměs uveřejněny v různých časopisech. Ale pro většinu čtenářů mimo hranice Polska i z nich některé jsou novinkou, protože uveřejněny byly v časopisech mimo Polsko málo přístupných. Je to především článek »Granice względności w dziedzinie języka« (str. 38—50), jímž reaguje Gawroński na Baudouinovy výklady o relativnosti v oboru světa jazykového, výklady, jimiž Baudouin de Courtenay svého času zahájil své přednášky na universitě pražské a jež pak vyšly tiskem česky, jak byly proneseny, v Novém Atheneu 1, 1922, 80—87 a polsky v Przeglądu warszawském 1923. Gawroński dovozuje proti Baudouinovi, že není všechno v jazyce relativní, že jsou jisté hranice relativnosti jevů jazykových, a na druhé straně doplňuje jeho vývody výkladem o příčinách relativnosti těchto jevů.

Nové jsou pro nás také dva jiné články, netýkající se vlastně přímo jazykovědy, ale pojednávající o otázkách obecného zájmu se stanoviska jazykozpytce. Je to především článek »Sprawa nauki języków klasycznych w szkole średniej« (str. 97—124), uveřejněný po prvé v časop. Przegląd współczesny 1923, v němž se autor rozhodně vyslovuje pro vyučování oběma klassickým jazykům, latině i řečtině, na střední škole, ale ne z těch důvodů, jež obyčejně uvádívají zastánci tohoto studia, zejména klassičtí filologové, na jeho obranu; zvláštní výchovná cena klassických jazyků není

v grammatické stavbě nebo v logičnosti (jak se zejména při latině často říká) těchto jazyků — tu je dost ostrá polemika proti výkladům známého polského klass. filologa T. Zielínského o těchto věcech v jeho spise »Świat antyczny a my«, přeloženém před léty také do češtiny, — ani v kulturním obsahu, který nám tyto jazyky zprostředkují (ten lze do jisté míry poznati i z překladů), ale v nutnosti sledovati vztahy mezi psychickým obsahem a řečí jakožto jeho formou, jež jsou v různých jazycích různé a tím různější, čím vzdálenější jsou kulturní oblasti, jejichž výrazu různé tyto jazyky slouží. Proto nemůže tento úkol vyplnění studium jazyků moderních, v nichž rozdíl mezi nimi a polštinou (a také ovšem češtinou a jinými jazyky) po této stránce není tak značný, protože tu jde o kulturní oblast touž; jazykům moderním přísluší na škole střední cíl praktický. Vedle věci právě uvedené mluví pro studium jazyků klassických dále také ta okolnost, že se jimi hlouběji proniká do kořenů evropské kultury a tudíž i do kultury vlastního národa. Důvody, o něž opírá potřebu studia klassických jazyků na střední škole Gawroński, nebyly dosud trvám uvedeny v četných diskussích o tomto tematě, třebaže asi leckomu, třebaš ne dost uvědoměle, táž věc tanula na mysli; formulovati a precisovati mohl to ovšem právě jen jazykozpytec pronikající v podstatu jazykového dění.

Druhý článek, jenž se rovněž neobírá thematem jazykovědným, článek »Nauka narodowa czy międzynarodowa?« (str. 186 až 198), otištěný z časop. »Nauka polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój« 4, 1923, věnován je úvaze, je-li věda národní či mezinárodní. Gawroński se vši rozhodností obratného svého pera dovozuje, že věda je především národní; dovozuje to příklady ze svého vědního oboru a vykládá to tím, že není myšlení bez citu a že na způsob vědeckého myšlení působí — třebaš neuvědomělé — city, vízící jedince s celkem, k němuž přináleží, s národem. Pokládá to za zcela přirozené i prospěšné pro vědu i pro národ a lidstvo; nesmí ovšem naprosta objektivnost usuzování býti těmito city kalena. Upřímný nacionalismus autorův, jenž se ostatně projevuje i na různých místech knihy, vysloven zde nejzřetelněji a nelze nepřiznati správnost jeho vývodům a nesympatisovati s jeho názorem.

Ostatní čtyři stati jsou otištěny z časopisu »Język polski« a tudíž jsou v kruzích odborných známější. Nové poznatky přinesla z nich zejména stať »O przyimku dla w dzisiejszej polszechyżnie« (str. 155—185), v níž autor, vzav si popud z otázky, je-li užití předložky *dla* v jistých konkrétních případech správné, sleduje vývoj užívání předložky *dla*, jež je v nejstarší polštině ještě dost vzácná a má význam lat. *propter*, ale průběhem doby se značně rozmohla a rozšířila svůj význam, až se stala vítězícím konkurentem prostého dativu; autor v tom vidí projev vývoje od syntetického vyjadřování k vyjadřování analytickému, což dává mu

příležitost k úvaze o této změně jazykového typu a o tom, jak který jazyk, zejména slovanský, v tomto směru pokročil, a k nevelké poznámce o vývoji flexe v nejdávnějších dobách indoevropského celku jazykového. Dalo by se o leccěms z toho, co tu řečeno, debatovat, ale za daných okolností nemělo by to velkého významu.

V stati »O podstawie psychologicznej zapożyczania wyrazów obcych« (str. 51—83) vykládá autor, že při přejímání cizích výrazů velikou úlohu má citová stránka, již je cizí výraz provázen. Je v tom jistě mnoho správného, ač může vzniknouti pochybnost, zdali se tím vždy vysvětlí ovládnutí cizího výrazu. O zajímavé otázce jedná čl. »O pisaniu liter wielkich« (str. 84—86). Původ psaní velkých písmen v jistých případech dlužno hledati v citovém rozpoložení, jímž jsou výrazy ony provázeny. Ovšem časem, tak jako v řeči, i zde nastává zmechanisování tohoto výrazového prostředku, psaní velkých písmen se řídí konvencí anebo se někde odstraňuje vůbec. Ovšem lze dosud takového psaní užít k vyjádření jistého citového důrazu, jímž je výraz, o nějž jde, provázen.

Článek »O starożytności języka polskiego w świetle ostatnich badań nad stanowiskiem języków germańskich« (str. 125—154) popularisuje novější názory o vlivu jinorodého obyvatelstva na jazyk obyvatelstva nově příslého, jímž se nyní vykládá také odchýlný ráz jazyků germánských, a ukazuje zcela stručně, že daleko starobylejší ráz než jaz. germánské mají jaz. baltské a slovanské. Je tu i krátká úvaha o tom, které z jaz. slovanských tento starobylý ráz zachovaly nejvíce. S některými charakteristikami jazyků v této souvislosti podanými (na př. s charakteristikou jaz. českého) sotva lze souhlasiti.

Knížkou touto Towarzystwo miłośników języka polskiego, jež se o její vydání postaralo, nejvhodnějším způsobem uctilo památku jednoho ze svých jistě nejhorlivějších a také nejvýznamnějších členů. Zachráněny tak od zapomenutí stati jistě významné, jejichž společným pojítkem při vši různorodosti jejich obsahu je stále se v nich opakující poukaz na to, jakým důležitým činitelem ve vývoji jazyka je cit. Oldřich Hujer.

Ant. Mayer: Die deutschen Lehnwörter im Tschechischen. (Forschungen zur Sudetendeutschen Heimatkunde, hsg. v. E. Gierach, Heft 3.) Reichenberg 1927, Verlag Gebrüder Stiepel Ges. m. b. H. Str. 106. 8°. Za 30 Kč.

Autor obral si v této monografii za úkol, vyložiti soustavně vývoj něm. výpůjček v češtině, zejména po stránce hláskové, se stálým zřetelem k chronologii, úkol zajisté ne právě snadný, protože není ještě dosti přípravných prací o materiálu, jež by bylo třeba po všech stránkách podrobně prozkoumati, aby bylo možno podati na základě jich výklad o vlivu jazyka německého na český. Tuto průpravnou práci autor neprovedl a jeho monografie není ani k ní vážným příspěvkem.

M. často zdůrazňuje chronologický zřetel při studiu výpůjček,¹ stěžuje si (ne zcela právem), že do nejnovější doby nebylo ho dbáno (78) — ale sám projevuje nedostatek citu pro chronologii tím, že v svých výkladech staví nejstarší výpůjčky z germánštiny, které čeština a jiné slov. jazyky zdědily z praslovanštiny (jako na př. *buky* [*bukz*], *lékz*, *lichva*) vedle mladších a nejmladších výpůjček čistě českých (*hrabie*, *coufati*, *oř*, *rychtář*, *věrtel*, *žumpa* atd.), ba slova docela ojedinelá, která od Němců přejímaly jen jisté stavy (na př. rytířské výrazy j. *harc*, *knap*, *panýř*, *špile*; hornické j. *brkvant*, *erckáf*, *šliple*, *zagrovati* atd.) nebo jistá nářečí (na př. mor. *bruný*, *lada*, slc. *kar* atd.) a která nepronikla do ostatních vrstev národa a na ostatní jeho území, ba dokonce i slova nikdy a nikde nezdомácnělá, cizí, učená a uměle tvořená (na př. názvy přírodnin a pod.) anebo vulgarismy (*fajnový*, *pyglovati*, *šmejdyk*, *šperloch*, *špon* atd.) z doby i docela nové. A v kult.-hist. a jazykovědných závěrech promítá M. všechny germ. vlivy na slovanštinu a češtinu od mlhavého pravěku až do 13. stol. v jediný zploštělý obraz tak, aby v čtenáři vzbudil dojem, že všechny podstatné složky kulturního i hospodářského života českého národa a i vývojové změny jeho jazyka jsou darem, přicházejícím od Němců.

M. staví na materiálu často nejistém, nebo aspoň nerozhodném; mnohé z jeho příkladů jini vyvozují přejetím odjinud než z germánštiny (*duha*, *kmín*, *kočka*, *kostel*, *locika*, *máta*, *míle*, *mísa*, *mlýn*, *mosaz*, *smokev*, *třešně* atd.), u některých je přejetí z germ. možné a i pravděpodobné, nikoli však jisté (*hana*, *ho-bezný*, *chlév*, *kouzlo*, *můra*, (*o*)*kusiti*, *plochy* atd.), u jiných velmi pochybné (*břeh*, *čber*, *hloupý*, *husa*, *chomout*, *mláto* atd.): než M. pracuje jako s bezpečnými výpůjčkami i se slovy, která podle většiny etymologů jsou domácí (*brdo*, *bršl*, *čemerka*, *hospodin*, *hrad*, *hřeb*, stč. *chúlost*, *jíva*, *klí*, *náv*, *orudí*, *syť* atd.), a dokonce i s těmi, která jsouce v slovanštině domácí, byla odtud přejata do germ. (*plch*, *plesati*); bez rozpaků užívá i onomatopoi, z nichž některá jsou stará slova domácí (*hupnouti*, slc. *chlopkať* [psl. *chlopati*], *káchati*, *lábatí*, *šourati* atd.).

Ve svých výkladech M. nedbá novějších základních prací z oboru české a slovanské jazykovědy, ale projevuje i hrubé nevědomosti o vývoji češtiny a slovanštiny — o širším rozhledu jazykovědném ani nemluvě. Poznatky o svém předmětu čerpá ze zastaralých mluvnic a slovníků (slovní materiál velkou většinou vypisuje mechanicky a někdy nesprávně z Bernekera, a kde ten se končí, z Miklosiche) skoro bez zření k literatuře novější, která je doplňuje a opravuje.²

¹ Zato málo si všímá požadavku zjišťovati blíže zeměpisné rozšíření zkoumaných slov; bez toho se práce o lexikál. stránce jazyka dnes již neobejde.

² Také starší výklady zná jen ze stručné citace, obsažené u Bernekera, a nesouhlasí-li, polemizuje s Bernekerovými citáty. Bernekerův

Ukázky: O čes. rozšiřování M. píše (str. 22, 62, 65, 85, 88) tak, jako by se vztahovalo též na měkké *i* v celém rozsahu; nesprávný obraz má i o č. *ú* > *ou* (27). Úžení *ie* > *i* (o *é* > *i* se nezmiňuje) vztahuje i na krátké *ě*¹; zmateně píše o č. přehláskách (str. 21, 28, 62, 86, 88). Nesprávně formuluje (str. 13) pravidlo jerové a chybně vykládá vývoj cizí skupiny *turt* a pod. v češtině. Nerozlišuje mezi čes. (a vůbec slov.) *h* a *ch* (stejně mezi pragerm. *χ*, něm. *hh* [*ch*] a *h*); *ch* v č. *valcha*, *cuchati* označuje (str. 45) dokonce za affrikátu. Zanedbává rozdíl mezi čes. (slov.) *d* a *t*. Domnívá se, že nejen psl. *tj*, *dj*, nýbrž i *ti*, *di* dává zápsl. *c*, *z*; v odst. 2. o palatalisaci (str. 50) praví doslova: »Das aus *hi* (!) entstandene *si wich* (!) im 14. Jht. jüngerem *ši še* (!), aber mehr in Böhmen, z. B. 3. u. 4. Fall von *moucha* lauten in Böhmen *mouše*, in Mähren aber *muse* (!)«; o něco dále vykládá č. *řiše* z **řiše* (!), a na str. 83 dokonce z **rishi* (!), a na str. 72 varuje před vyvozováním z neposunutého **riki-*, »da aus diesem **řiće* (!) zu erwarten wäre«. Č. *ocel* prý je z **ocēl* (str. 19; M. neví, že tu nč. *e* není pohybné a že stč. bylo *ocěl* = csl. *ocēlb*), č. *hedvábi* ze sthn. *godawabbi* (str. 15), jež neexistuje (M. jen konstruuje, ale píše bez příslušného označení), přes **gōd(a)vabi* (!); v č. *čad* je prý *a* z *ě* (str. 21); č. *děk-dík* (tvaru *diek*, jenž vysvětluje nč. *dík*, M. nikde neuvádí) vykládá (str. 18) z něm. *dank* takto: *dank* > *daňk* > *deh* (!) > *děk* > *dík* (!), atd. O neznalosti č. kvantity, již nedbá ani při hláskoslovných výkladech, svědčí to, že vedle množství chyb, jež lze přičísti nedbalé korektuře, jest kvantita některých slov psána důsledně chybně (i v rejstříku), na př.: *dryák* (M. opisuje mechanicky z Bernekera), *křítiti*, *lilek*, *mlato*, *nav*, *trakář*, *ufati*; č. *bachyně* píše (str. 9, 30) *báchyně* (správně na str. 57, 73 a v rejstř.) a uvádí je (str. 30) dokonce jako doklad na čes. dloužení otevřené kmenové slabiky! Atd. M-ovu nejistotu a nedbalost v čes. pravopise ilustruje dobře tento příklad: z téhož střhn. pramene vyvozuje *trachtár* (str. 9 a v rejstř.), *trahtar* (32), *trahtár* (56), *trachtar* (69, 74), *trachtýř* (9), *trahtýř* (56; v rejstříku tvar s *-ýř* není). Z těchto 6 tvarů pouze dva (č. *trachtýř* a slc. *trachtár*) odpovídají skutečnosti. Důsledně anachronicky M. píše stč. *róže*, *riedčice* a j., naopak všude (i kde podle souvislosti bychom čekali tvar nč.) *almařé*. Nesmyslně píše důsledně č. *geleta* (m. *geleta* [slc. i *gelata*] ze střhn. *gēllele*). Zrcadlem povrchnosti jest synchronistická tabulka germ. (něm.) a slov. (čes.) změn hláskových (88) (»für deren Richtigkeit die

slovník označuje v úvodě (7) jako výborný a přece se od něho často odchyluje tam, kde se mu podařilo sehnati (zpravidla starší) etymologii z germánštiny; jako germ. výpůjčky vykládá i taková slova, u nichž Berneker toto přejetí vylučuje.

¹ »Bezeichnenderweise haben die östlichen Mundarten des Tsch. die Monophthongierung des *ě* viel folgerichtiger als die westlichen durchgeführt, ja das Mährische ließ sie sogar in den Flexionssilben eintreten z. B. im Lok. Sg. *v lesi ... o kozi ...*« (str. 86).

von uns behandelten Lehnwörter zeugen«, prohlašuje na str. 87 sám); v slov. (čes.) sloupci čteme: *ai* > *ē* (3.—4. stol.), *e* > *i*, *ja* (1), *ě* > *i*, *u* (1); v rubr. »11. Jahrh.« čteme: (č.) »Umlaut« (všechny? jinak ve sloupci o čes. přehláskách není zmínky, až na »15./16. Jahrh.-Rückumlaut«).

Mezi příklady na zdloužené střhn. *ě*, měnící se v č. *í*, *ý*, *ej*, uvádí na str. 19 č. *filec*, *filejs* ze střhn. *věliz*; mezi př. na stněm. *s*, jevíci se v češtině jako *š*, uvádí v § 69 též *křtalt* ze střhn. *gestalt* a odkazuje k § 107, avšak zde také nenalézáme vysvětlení, jak tu k č. *ř* došlo, naopak se tu mluví o vzniku č. *ř* ze stněm. *rs* *rs* (takže č. *křtalt* je tu jako příklad uvedeno též chybně). Vznik slov. *q* ve výpůjčkách líčí v § 23 M. takto: »Germ. *a* vor den Nasalen . . . ging in den slav. Nasal *q* . . . über, der im Tsch. zu *ú* . . . *u* gewandelt wurde« (teprve z příkladů čtenář pozná, že jde o změnu celé skupiny *a* + *n*, *m* > *q* atd.); podobně § 113 o něm. *n* před *g*: »Dieser (t. j. *n*) wird im Tsch. durch *n* wiedergegeben (teprve z příkladů [*Pranger* > *pranjř* atd.] čtenář pozná, že nikoliv *n*, nýbrž celá skupina *rag* > *n*⁵ se jeví v češtině jako *n*).

Aby zachránil výklad slov. *gorazds* z germánštiny, vykládá M. výjimečné *a* (místo očekávaného *o*) bez rozpaků ojedinělou délkou posílení (§ 8); a naopak *o*- v slov. *orqdsje* výjimečným vývojem z něm. *ā*- (už Pedersen KZ 38, 310 ukázal, že spojení slov. *orqdsje* se sthn. *āranti*, *ārunti* je mylné; slovo to je domácí). Ze snahy učiniti ze slov. *obilje* aspoň »Lehntübersetzung« z něm. *Weizen* (dial. *Weissen*, k *weiß*), spojuje v § 147 č. *obilí* s *bělz* a tvrdí, že z češtiny proniklo se změněným významem teprve do jiných slov. jazyků (vyvozuje odtud i esl. *obilъ*, sbch. *obil(an)*!); na str. 44 n. jest dokonce ochoten k výjimečnému předpokladu germ. *h* > slov. *k* (1) jenom proto, aby č. *konopí* bylo lze vyvoditi z germánštiny, atd.

M. libovolně posouvá pozdní čes. výpůjčky do dávné minulosti a jako jejich prameny předpokládá často slova uměle konstruovaná, na něž je opravdu plodný. Charakteristický příklad: č. *drop(a)*, *droptva* (*dropfa*, *drofa*) pokládá M. (32) za přejaté z něm. pro *pt*, *pf*, *f* (prý z něm. *pf*).¹ Jenže v němčině se vyskytuje pouze střhn. *trap(pe)* (hol. *trappans*), tedy žádné slovo s *pf*, jak by si M. přál. Ale pomoc je snadná a rychlá: »als westgerm. Formen sind also (t. j. jenom pro č. *drop(f)a*!) neben *trappa- *trappō, woraus die nd. Formen entstanden, noch *drappa- anzusetzen, daraus ahd. *trapf, dazu *drappō,

¹ Zatím č. *dro(p)fa* je z **dropva* (v. *droptva* p. *kuroptva* a p.), **dropva* (: *dropy*); stejně r. *drofā*, *drochvā*, jak vykládá už Berneker s. v. *dropy* (226); výklad č. *droptva* M. přejal z Bernekera, ale s r. *drochvā*, které z něm. *pf* nelze tak snadno vyvoditi, jako zdánlivě to-tožné *(p)f* v č. *dro(p)fa*, nevěděl asi co počíti a proto o něm moudře pomlčel, ovšem i o tom, že Berneker zamítá výklad přejetím z němčiny a naopak připouští přejetí něm. slov ze slovanštiny.

ahd. **trapfa* (str 32). A z těchto 6 vymyšlených něm. slov přejímali prý Čechové v různých dobách (!) své *drop(a)*, *dro(p)fa*, *droptva*. Stejně č. *úfati* M. vyvozuje pro *f* z něm. *hoffen*, esl. *upřvati se* pak ze staršího germ. pramene.

U M. nalezneme dokonce i smyšlená slova česká; tak se uvádí v § 35 č. *klěj* v. *klí* (vzniklo asi při chvatném vypisování z Bernekera záměnou esl. *klěj* za pozdní č. *klej*), v § 142 č. *čedo* (!, že nejde o pouhé přepsání, nýbrž o skutečnou nevědomost, viděti z toho, že se *čedo* uvádí jako příklad na čes. neutra, která si zachovala rod svého germ. pramene!); na str. 66 č. *smoky* (!); v rejstříku je uvedeno č. *hřebil* (!) (v textu na str. 41, 68, 75 jen *hřeb*; vzniklo asi »kontaminací« se sthn. *grěbil*, z něhož M. — ovšem nesprávně — čes. *hřeb* vyvozuje, při chvatném sestavování rejstříku, který vůbec má mnoho nedostatků a chyb.

Ani nesprávné překlady nejsou vzácností: č. *náv* překládá M. »Leiche« (str. 42; z některého slovníku opsán význam, náležející k esl. *navs*); č. *kuchati* překládá »kochen« (str. 13; omyl vznikl asi nedbalým opisováním z Jg., který s. v. *kuchati* má napřed hláskovou rovnici *kuchati* = *kochen* a pak teprve překlad); *forkáf*, -v »Aussprache« (str. 26; chyba vznikla zřejmě chvatem při práci; v řádku nad tím je v textu slovo »Aussprache«) atd.

Výklady o témž slově na různých místech často nesouhlasí; na př. o č. *almarě* se v § 4 praví, že je ze sthn. *almari* (v rejstříku jen *almāri*); § 118 opět, že č. *almara*, *armara* je ze sthn. nhn. *almer*, kdežto stč. *almarě*, *alměř* ze sthn. *almaere* nebo střlat. *almaria* (to asi nedbalým opsáním z Bern., kde č. *alměř* vyvozeno ze sthn. *almaere*, ostatní ze střlat. *almaria*, *armaria*); a na str. 69 se zase *almarě* uvádí v odstavci »Ahd. oder Mhd.« (!). Č. *mnich* pro zánik *z* z cizího *u* v 1. slabice se uvádí § 13 mezi příklady na nejstarší germ. výpůjčky v slovanštině (!), ale pro zachované *i* v 2. slabice (§ 27) opět mezi něm. výpůjčkami poměrně pozdními; č. *harcieř* vykládá na str. 55 z něm. *hartschier*, ale na str. 37 připouští (podle Bernekera) naopak přejetí z češtiny do němčiny; č. *hut* vykládá v § 15 ze sthn. *huttia*, *hutta*, v § 63 z *huttea*, *huttí* (!), č. *hampejs* v § 38 ze staršího něm. **han(m)peiz*, v § 55 ze sthn. *han(en)beiz*, atd. Na takovýchto chatrných základech, ukazujících zejména, jak málo je M. obeznámen s duchem a vývojem čes. jazyka, jak papírově a cizíma očima naň hledí, staví autor své chronologické závěry: na př. výše uvedený »výklad« č. *dík* z něm. *dank* prý ukazuje, že se *q* měnilo v češtině v čistou samohlásku dříve než *e*; č. *locika* ze zápgerm. **lattika* datuje prý zápslov. změnu *tj*, *dj* v *c*, *z*; č. *rejže* v. *rýž*, *žejdlík* v. *židlík*, *žejbrovati* ze sthn. *rīs*, *sīdel*, *siubern* prý ukazují, že změna něm. *s* > č. *ž* se dala ještě po provedení difthongisace (§ 68); to, že se M-ovi nepodařilo sehnati č. výpůjčku z němčiny, obsahující současně *f* a *h*,

jest mu důkazem (§ 168), že zdomácnění cizího *f* je v češtině mladší než přechod *g* > *h*, atd.

Několikrát M. zdůrazňuje, že pošinutí přízvuku na počátek slova, přehlásky, difthongisace a monofthongisace má čeština vlivem němčiny, a tváří se při tom tak, jako by obdobu mezi vývojem čes. a něm. objevil; neuvádí nikde prací starších, v nichž domněnka tato již dávno vyslovena a vyvracena — buď že jich nezná nebo že mu záleží na jejich zamlčení. Už Gebauer říká v HM I. o této věci všecko, co M.; rozdíl jest leda v tom, že Gebauerův popis je přesnější a výklad opatrnější, kdežto výklad M-ův je zbytečně rozvláčný a bezdůvodně apodiktický. Jest proto odmítnouti résumé Mayerovy práce, jak podáno je v Idg. Jbch. 13 (1929), 282, v němž právě tento výklad prohlášen za »zajímavý výsledek« práce M-ovy.

Co M. v souvislosti s č. přízvukem a skladem slabičným vykládá o vývoji čes. kvantity (str. 11, 29 n., 55, 90 a j.), jest nesmyslné mluvení bez nejzákladnějších vědomostí o starých slov. poměrech přízvukových, kvantitativních a intonančních.

Po vnější stránce zaráží neobratný, zbytečně spleťitý a někdy stěží srozumitelný sloh a nepřípadný způsob vyjadřování. Příznačné je množství zbytečných výplňkových slov, zbytečné opakování téhož údaje nebo výkladu na několika místech,¹ časté projevy podivu nad všedními zjevy. Naivní je theoretisování, že podle vývoje germ. *au* > slov. *u* mělo by germ. *ai* dávat slov. *i* (str. 24); nesmyslná je poznámka, že v č. *brkvant* z *Berggewand* nelze hledati metathesi likvidy (str. 19), atd.

Z toho ze všeho je vidět, že sebedůvěra, již M. na různých místech projevuje,² je zcela bezdůvodná, a ovšem i povýšenost v odsudku těch, s nimiž nesouhlasí. Cizí názory často odmítá, ale zřídka vyvrací; někdy brojí proti fikcím, jichž nikdo netvrdí, a staví se hlučně za staré zásady, jichž nikdo nepopírá.

Spisek Mayerův neznamená ve věci, o níž jedná, nijaký pokrok a jest jen litovati času a nákladu na tuto práci vynaloženého.

J. M. Kořínek.

¹ Na př. vysvětlivka k č. *grošum* se opakuje třikrát (15, 35, 46); dvakrát (44, 49) M. srovnává slov. *brčevu* s [konstruovaným] sthn. **butihha*, ač nakonec po každé musí (zřejmě nerad) uznati, že přejetí z němčiny není hláskově možné, atd.

² Na př. o svém chronologickém přehledu slov. a čes. výpůjček prohlašuje na str. 70, že ve srovnání s histor. událostmi »erfährt eine glänzende Bestätigung«; kus níže: »Die sprachwissenschaftlichen Ergebnisse decken sich also bestens mit den historischen« (pravda je, že M. svůj přehled sestavil podle historických událostí, předem násilně zkrácených, jak toho kde ke svým účelům potřeboval); podobně mluví o správnosti své synchronistické tabulky (»für deren Richtigkeit die von uns behandelten Lehnwörter zeugen...«, str. 87), a míní, že »die Richtigkeit dieser Behauptung (t. j. Brücknerova tvrzení, že podklad Kyrilovy slovanské církevní terminologie je německý) wird durch die Ergebnisse dieser (t. j. M-ovy) Arbeit bestätigt...« (str. 76)!

Jan V. Sedlák: K problémům básnického rytmu. Nákladem Filosofické fakulty university Karlovy v Praze 1929. Práci z vědeckých ústavů sv. XXII. Stran 176.

Kniha Sedláková položila si za úkol »podati nový názor na (básnický) rytmus« (7). Chce tedy řešiti — a nově řešiti — jednu ze základních otázek teorie básnictví. Řešení takových otázek je v každé vědě velmi odpovědné a obtížné; odpovědné proto, že znamená revisi celé dosavadní práce v daném oboru a že — podaří-li se — určuje směr a metodu badání v budoucnosti; obtížné proto, že sebe nepatrnější pojmová nepřesnost, která by prošla téměř nepovšimnuta v práci věnované konkrétnímu zkoumání materiálu, ohrožuje soudržnost abstraktního myšlenkového systému v práci rázu zásadního. Tím vším je určen našemu referátu směr i dáno měřítko hodnocení. Nestačilo by — jako při práci rázu konkrétního — probrati spis kapitolu za kapitolou a komentovati jej občasnými kritickými poznámkami; povinností referátu o práci zásadní jest přehlédnout dílo celkovým pohledem, posoudit východisko autora zkoumání a ověřit přesnost jeho pojmů i správnost postupu myšlení. Teprve tehdy, osvědčí-li se dílo po těchto stránkách, lze o něm říci, že je dobré, i kdyby se snad objevily omyly v podrobnostech.

Především věnujeme pozornost východisku zkoumání. Při zkoumání básnického rytmu je nejpřirozenější učinit si východiskem básnické dílo samo; zkoumání vycházející od básnického díla záleželo by ve vyhledávání oněch objektivních vlastností díla, kterými se rytmus projevuje. Vynikající práce v tomto směru vykonána byla J. Tynjanovem, jenž v knize »Problema stichotvornogo jazyka (Leningrad 1924) ukázal, jak básnický rytmus, jehož vlastním nositelem je toliko jistá složka zvukové stránky básně, má vliv na celou konstrukci básně, na všechny její složky i na jejich vzájemný poměr. Sedlák v kapitole nazvané charakteristicky »Свѣправность ритму словесного«¹ toto východisko skutečně přijímá: »Хочемъ-ли изучати задачу ритму словесного, jenž je rytmem samostatným, musíme vyjítí od slova, a to od slova v řeči básnické« (27). Avšak na str. 8 přijímá S. východisko jiné: »Nechci vycházeti nijak od objektivního popisu t. zv. formy básnické, do níž bývá rytmus zahrnován, ale budu stále vycházeti od tvůrce a jeho procesu.« Tato věta obsahuje popření výše citovaného východiska a naznačuje východisko opačné. Samo o sobě nemá východisko druhé nic nemožného; šlo by prostě, kdyby se ho autor důsledně přidržel, o kapitolu z psychologie uměleckého tvoření, která by nás poučila o tom, jak v tvůrčím subjektu rytmus vzniká. Zcela nesprávné je však současné přijímání a směšování obojího východiska, jaké pozorujeme v práci S-ově. A to proto,

¹ Proložená slova v citátech ze S-ovy knihy jsou zde i všude jinde podtržena pisatelem referátu.

že každé z obou východisk předpokládá jiný materiál, jinou soustavu pojmů, s kterými se pracuje, a každé z nich vede k jinému cíli. Vyjdeme-li od díla básnického, je nám materiálem zkoumání toliko dílo samo; soustava pojmů, s kterými pracujeme, je dána lingvistikou, poněvadž dílo básnické je projevem jazykovým; cílem zkoumání je objeviti princip rytmické organisace básnického jazyka. Vyjdeme-li však od tvůrčí osobnosti, jsou nám materiálem nejspolehlivějším výroky básníků o zkušenostech získaných introspekci při tvoření; básnických děl jakožto materiálu smíme užívatí jen velmi opatrně, protože nikdy nevíme s bezpečností, co v básnickém díle je podmíněno básnickovou osobností a co je dáno vnější vývojovou nutností. Soustavu pojmů dodává nám v tomto případě psychologie a cílem zkoumání je objevit zákon rytmické organisace duševního dění básnickova.

Míchá-li se však obojí stanovisko — jako právě činí kniha S-ova — nevysvětlí se nic. Dvojitost východiska umožňuje totiž badateli, aby se vyhnul každému opravdovému zkoumání, a to proto, že jedno z východisk funguje jako »východ z nouze«. V knize S-ově zastává tento úkol »básnickova osobnost«. A tak kdykoli je třeba vysvětliti některou vlastnost básnického díla, vždy hledá S. její důvod v básnickové osobnosti. Jde-li o vysvětlení významové aktualisace básnického slova,¹ dovolává se S. básnickovy osobnosti (»Nutno vždy vycházeti z osobnosti, z tvůrčího já básnickova, neboť slovo je vždy výrazem tohoto já, je jím naplněno, z něho dostává celou smyslnou plnost, z něho dostává rytmickou vibraci.« 37). Má-li se vysvětliti rytmus básnického díla, je třeba obrátiti se k básnickové osobnosti (»Rytmus chceme vykládati z ústrojenství básnickovy osobnosti, z jeho tvůrčího opojení, z jeho postoje k látce, z jeho představ, ze základního úhozu a podnětu, který dal vznik dílu slovesnému« 88). Je-li třeba vysvětliti melodiku verše, je zase vysvětlením osobnost básnickova (»Melodie jako rytmus souvisí s osobností básnickovou. Je to jeho jakési vnitřní tajemství, je subtilní, křehká a není možno ji plně vyjádřit a procítit jen ve znacích« 107). Jak zřejmo, je básnická osobnost opravdu universální vysvětlovací princip; kteroukoli složku básnického díla lze s ní uvéstí v spojitost jednoduchým gramatickým aktem predikace. Stačí utvořiti větu, jejímž podmětem je dotýčná složka a jejímž přísudkem se vyslovuje závislost na básnické osobnosti. Nevýhoda tohoto způsobu vysvětlování básnického díla je jediná: že se jím nic nevysvětluje. Kdyby se byl autor aspoň pokusil přesně vymeziti, co míní básnickovou osobností (zda reální individualitu existující nezávisle na díle či jednotící princip obsažený v díle samém), a kdyby byl podnikl pokus dokázati, že souvislost mezi dílem a osobností básnickovou je zákonná, bylo by jeho vysvětlení sice složitější a méně snadné, ale nabylo by platnosti skutečného vysvětlení,

¹ S. tomuto zjevu říká »sféra slova«.

bylo by možno souhlasit s ním nebo odporovati mu. V knize S-ově zůstal však pro nedostatek vymezení výraz »básnická osobnost« pouhým slovem a souvislost této osobnosti s dílem nevykročila ze stadia mytického. Za takového stavu věcí je možno jen konstatovat, že pojmová diferenciacie nedospěla v knize ani tak daleko, aby mohla býti vůči autorovým názorům formulována otázka pravdivosti nebo nepravdivosti.

Nyní, když jsme probrali stanovisko autorovo, které lze spíš nazvat nedostatkem stanoviska, obrátíme pozornost k pojmům, s kterými v své knize pracuje. Z nich první a nejzákladnější je ten, s kterým se setkáváme již v titulu knihy, pojem básnického rytmu. S. ovšem již v úvodě prohlašuje, že nechce dospět k nové definici rytmu, nýbrž podati jen nový názor na tento zjev. Není sice povinností autora, zejména snaží-li se o věci tak nové a veliké jako S., aby dospěl k pevným definicím základních pojmů. Přesto však musíme žádat, aby věděl a dovedl jednoznačně vysvětlit, o čem mluví. Co tedy rozumí S. básnickým rytmem? Začneme pro přehlednost určením negativním. Rytmus — v příkrém rozporu s běžným pojetím — nesouvisí S-i nezbytně s časem: »Nepokládám čas za rozhodující moment při rytmu, a to ani při produkování ani při reprodukování ani při vnímání« (126). Básnický rytmus však podle S-a nesouvisí nutně ani se zvukem; důkazu tohoto tvrzení, vysloveného v kapitole »Prožívání rytmu« (51), je věnována zejména kapitola »Zvuk, deklamace a rytmus« (91 sl.) Vykládá se v ní, že »zvuk může býti rytmicky prožíván, ale není ho snad naprosto zapotřebí k prožívání rytmu« (92), neboť »ucho je jen prostředníkem, nikoli sídlem rytmického počítku« (!) (91). Na důkaz se uvádí, že »mohutné básně k prožívání rytmickému ani nějakého šepotu nepotřebují« (93), a také ta okolnost, že různí recitátoři nemohou přednésti touž báseň stejně (94). Nebylo by nesnadné otrástit těmito překvapujícími objevy; tak na př. co se zvuku týče, stačilo by poukázat, že S. nerozeznává mezi zvukovými kvalitami dílem danými, s nimiž je rytmus nezbytně spoután, a zvukovými kvalitami recitačními,¹ jinak nemohl by uvádět za důvod nahodilé různosti přednesu; také si neuvědomil, že zvukové kvality dané dílem jsou v povědomí čtoucího i tehdy, čte-li zcela beze zvuku, jinak by neuváděl za důvod, že »mohutné básně nepotřebují šepotu«.²

Nebudeme však dopodrobna rozvíjeti těchto důkazů, protože toužíme — uslyševše tak radikální negace — zvědět, co zbylo z rytmu básnického v dlani odvážného badatele. Zbylo z něho toto: rytmus je »životný tep básně, pudová moc a síla, která báseň vytváří« (78); je to »niterná pulsace básně« (95), »životní znak« básnického díla (107). Ptáme se ovšem, je-li možno zjistiti tuto

¹ Srv. O. Zich, O typech básnických, Praha 1918, str. 5.

² Srv. Bernstein, Stich i deklamacija, Russkaja reč I. 1927.

26. 5. 30. m. K. ...
... ..
...

»pulsaci« vědecky rozbořem básně. Na tuto otázku odpovídá však autor zcela záporně: »Rytmus je právě organický tmel a sám životodárný tep, ježž nelze poznati pitevním nožíkem rozumové analýsy« (140). — »Rytmus vůbec ve své podstatě může a musí býti jen prožíván, není možno jej snad rozumově chápati a poznávati« (52). Kdyby byl S. domyslnil tyto dva výroky, bylo by nastalo nebezpečí, že nedopíše své vědecké knihy o rytmu a spokojí se pouhým rytmickým prožíváním; neboť — k čemu psát vědecký spis o něčem, co je nepoznatelné? S. však nepropadl tomuto agnosticismu, a to proto, že měl v zásobě ještě druhé východisko: básnickou osobnost. A tak se dovídáme, že rytmus »je výrazem mohutnosti představ a způsobu jejich řadení« (84); vzniká v duši básnickově »ještě před slovem« (57), a to tak, že »mocná nová představa rozehraje celou zásobu představ« (49); tedy »rytmické prožívání je zvlnění po nárazu« (56). Názory o řazení představ atd., kdyby ovšem byly přesně formulovány a dokázány konkrétním zkoumáním (obojího v knize S-ově není), tvořily by součást psychologického rozboru básnického tvoření. S. je však přesvědčen, že se lze tímto způsobem dobrati poznání rytmu básnického díla; praví o tom: »Rytmus chceme vykládati z ústrojenství básnickovy osobnosti, z jeho tvůrčího opojení, z jeho postoje k látce, z jeho představ, ze základního úhozu a podnětu, který dal vznik dílu slovesnému« (88). A skutečně pokouší se na několika konkrétních případech vyložiti rytmus veršů i rytmus prózy z osobnosti dotyčných básníků. Řekli jsme výše, že vysvětlování vlastností díla z básnické osobnosti je u S. čistě slovní. Tyto »konkrétní« výklady jsou názorným dokladem našeho tvrzení. Máje před sebou živý materiál, nenachází S. nic než slova; ba i slov se mu občas nedostává. Tak na př. na str. 62 cituje několik veršů Kříčkových a dodává k nim: »To jsou verše typicky kříčkovské, v nich je osobitý, základní jeho rytmus«. Víc nic; jaký tento rytmus je, může si zjistit čtenář sám. Jindy jsou autorovy rozpaky zakryty hovorným komentářem; tak k citátu z Tomana je přidán tento »výklad«: »Tomanovi je rytmus něco, čím se opíjí celá jeho osobnost, rytmus je mu element vitálně dynamický v nejvyšším slova smyslu. Nic statického, ztrnulého, nýbrž bohatá mnohotvárnost sama jako sám život, unikavá a nepostižitelná. V tom je Toman typický.« (61). V tomto komentáři je jediná věc nesporná, a to přiznání S-ovo, že rytmus Tomanových veršů je mu nepostižitelný; povídání o dynamičnosti a mnohotvárnosti nepraví nic, protože tyto vlastnosti má každý esteticky působivý rytmus na rozdíl od automatického rytmu mimouměleckého, na př. strojového. Najdeme však v S-ově knize i případy, kde se autor odhodlal k obsírnému výkladu »základního rytmu« autorova. Tak zejména na str. 90 se provádí rozbor rytmické prózy Husových listů. Postup je takový: cituje se nejdříve text a pak se vykládá »ústrojenství básnickovy osobnosti«. Dovídáme se (v řečnických

periodách, které pro obsírnost je nemožno doslova citovat), že z dopisů Husových mluví kazatel, vlastenec, filosof, básník, náboženský horlitel. »A to vše dává každému slovu zvláštní ráz, zvláštní sféru, to vyžaduje pro slovo i zvláštní přednes. Na každém takovém slově cítíte vnitřní rytmus, t. j. opravdovost prožitku celého slovesného výrazu.« Při tomto výkladu proniká nesprávnost S-ova postupu nejzřetelněji: neboť co znamená slovo rytmus, vykládá-li se osobitá rytmičnost díla vlastenectvím básnickovým? Pojímá-li S. básnický rytmus takto, není divu, že na př. rozdíl mezi rytmem verše a prózy mu téměř úplně mizí (tento rozdíl omezuje se prý často na grafickou úpravu -75; výklad rytmu prozaického a veršového je prý v podstatě týž -87), a že dochází k názoru, že trochejské Bezručovy verše

a z mých veršů jeden daktyl,
jeden smutek ve svět zírá

jsou cítěny »daktylsky« (138)!

Ztroskotalo tedy S-ovo pojetí básnického rytmu naprosto, jakmile se autor pokusil o jeho konkrétní aplikaci. Stejného nezdaru došel i výklad o rytmu vůbec. S. se totiž nespokojil s výkladem o rytmu básnickém, nýbrž rozšířil své pojetí rytmu na všechna umění, ba dokonce ještě i za hranice umění. Podařilo se mu to velmi snadno. Je-li rytmus dán »ústrojenstvím osobnosti«, »ústředním prožitkem«, pak lze říci, že rytmické je každé umění. Neboť každý umělec, nejen básník, má osobnost a ke každému uměleckému dílu mohl dáti podnět prožitek. Proto vyslovuje S. názor, »že každé umění má svůj rytmus, který je jeho hnací silou, jeho podstatnou hodnotou; bez rytmu není působivého umění« (24). Vše v umění mění se S-i pod rukama v rytmus: mezi estetické a rytmické prožívání se klade rovnítko (52). Ale rytmické prožívání je dokonce ještě širší, takže přesahuje i hranice umění. Rytmičky můžeme prožívat vůbec všechno. Ukazuje to (jeden za mnohé) na př. tento výrok: »Vlnící se potok nemusí působit už jen svým pohybem rytmicky vždy, nýbrž právě jen v určité chvíli a na určitém místě... Běžící řeka nemusí působit rytmičtěji než tichá zátoka, do níž vběhl její proud. Naopak tato uklidněná hladina může působit rytmicky prudčeji« (119). Tichá vodní hladina působící »prudce rytmicky«! Co zde znamená slovo rytmus? Nic nebo — chceme-li — vůbec všechno. Je to pojem, který pozbyl obsahu, ale má nekonečný rozsah. Pojímáme-li rytmus jako S., můžeme připojit epitheton »rytmický« ke kterémukoli substantivu. Není třeba široce vysvětlovati, že takový pojem rytmu je k nepotřebě.

Probereme nyní skupinu pojmů linguistických, které nacházíme u S. Jsou to pojmy pro S-ovu knihu velmi důležité, protože otázky jazykové zaujmají aspoň polovinu knihy. Nejzákladnější z linguistických pojmů je sám pojem básnické řeči.

Je mu u S. věnována celá kapitola »Řeč obyčejná a řeč básnická« (64 nn.). Na začátku této kapitoly konstatuje S., že řeč básnická se liší od »obyčejné řeči konversační« (!). Potom zkoumá, čím se od ní liší. A nyní nastává zajímavá hra protikladů. Ukážeme ji prostou konfrontací několika citátů.

1. »Je tu tedy něco, co řeč básnickou povznáší, co ji činí jinou... Je to především úmysl tvůrcův... Liší se tedy obojí řeč od sebe cílem, zaměřením« (65).

2. »Zvláštní zmínku zaslouží názvy t. zv. formalistů ruských..., že řeč básnická je vlastně organisované násilí na jazyce obyčejném, že je jeho deformací. Pokládám toto mínění za pochybené... Žádná tvorba nemůže, nechce a nesmí být deformativní, nemá-li ztratit svůj nutný ráz spontánnosti a nemá-li v ní nabýt převahy stránka volního úsilí« (66—67).

3. »Řekli jsme, že řeč básnická je určována úmyslem tvůrčovým« (67).

4. »Řeč básnická je zcela odlišná od běžné řeči dorozumivací, má svou logiku, proti běžné řeči i nelogickou, její stavba není účelná logicky, ale umělecky, její tvar, forma nesleduje také účinek logický, ale estetický« (67).

Podle prvního citátu liší se řeč básnická od »obyčejné« cílem, zaměřením, které jsou dány úmyslem básnickým. Podle druhého výroku básník nemá, nesmí mít úmysl, protože tvoří spontánně. Podle třetího citátu má básník přece zas jen úmysl. Podle druhého citátu řeč básnická není vzhledem k řeči obyčejné deformovaná, podle čtvrtého citátu má však zcela jinou stavbu, jiný tvar, tedy deformovaná je. Povstává tak dokonalý zmatek, který je jen typickým projevem nelogičnosti celé knihy.

Za takového stavu věcí není divu, že i užívání jiných linguistických pojmů u S. se rovná jejich zneužívání. Uvedu jediný příklad: přízvuk. Přesto, že S. věnoval otázce přízvuku celou kapitulu (»Přízvuk a rytmus« 142 nn.), zůstává nejasno, co tímto slovem rozumí; jeho výroky o přízvuku jsou však čtenáři zdrojem mnohého potěšení. Tak na př.: »Celá mnohotvárnost přízvuku lpí právě na obsahové a představové stránce. Mohu na př. vysloviti á jako pouhou literu (!), mohu je chtít zazpívat jako notu, může mi být výrazem mnohých stavů duševních: údivu, úleku... Po každé je mi to á výrazem něčeho jiného, po každé je jinak vyslovím... a přízvukuji.¹ Právě tento citový obsah mění i jeho přízvukový ráz, jeho tón i sílu. A tato měnivost je jen tak možná, že s touto hláskou je spojeno tolik obsahových možností ze zkušenosti životní.

¹ Upozorňuji na pozoruhodné užití slova »litera«: můžeme přý á vyslovit jako literu, t. j. grafický znak. Dodávám — ad usum auctoris — že se artikulovaný zvuk obyčejně nazývá hláskou. Co se tkne autorova údivu, proč právě jen do samohlásek samostatně užitých vkládáme tolik výrazových možností a nikoli do souhlásek jako k, l, dovoluji si poznamenat, rovněž ad usum auctoris, že »samostatně« užíváme toliko samohlásek, nikoli souhlásek, z důvodů, které se obšírně uvádívají ve škole.

Jistě to není možno na př. u písmeny (!) *k*, *l*... Linguisté měli by nám podati výklad, proč právě do samohlásek samostatně užitých vkládal člověk tolik možností výrazových (144). Zdá se, že pojem přízvuku měl u S. týž osud jako pojem rytmu: rozšířil se tak, že pozbyl významu. Lze-li mluvit, jak to činí autor, o přízvuku jediné, zcela izolované hlásky, tedy bez možnosti srovnání s okolím, je přízvukem všechno. S. zapomněl, že přízvuk, byť bychom jeho fonetický substrát chápali sebe složitěji (jako na př. Saran), jeví se konec konců vždy jen větší závažností slabiky přízvuché vzhledem k slabikám okolním. Isolovaná hláska přízvuku mít nemůže, má jen zvuk. Co se týče výzvy k linguistům, je to jen jedna z rad, napomenutí a direktiv, kterými se S-a kniha hemží; dostává se jich všem: linguistům (viz též str. 64), metrikům (140), básníkům poetistům (37), školské poetice (74) a snad ještě jiným.

Mohli bychom pokračovati v pojmovém rozboru S-ovy knihy, neboť kritický materiál, který kniha poskytuje, je velmi rozsáhlý. Mohly by přijít na řadu nejen pojmy linguistické, ale ještě další pojmy z oboru rytmiky a teorie básnictví vůbec i z oboru psychologie. Tak na př. bylo by zajímavé, kdybychom si položili otázku, co rozumí S. »sférou slova« (28), co »začleněním slova« (t. j. významovým kontextem 35 n.), jak rozumí metru básně (132 sl.), melodii a hudebnosti básnické řeči (str. 102 sl.), jak vykládá »zvukové prostředky básnické« (t. j. eufonii 98 nn.), čemu říká »iluse« (53), »motorický pohyb« (41), jak definuje představu (45) atd. Ale tato přehlídka byla by dlouhá a jednotvárná. Ukázalo by se jen po každé znovu to, co vysvitlo s dostatek z rozboru několika základních pojmů: že kniha S-ova trpí mnohomluvností a terminologickou nepřesností, že často hřeší proti základním logickým principům (zejména proti zásadě sporu: pro S. leckdy platí A i non A; srv. pojednání o básnickém jazyce) a že je konečně plna věcných omylů.

Přistoupíme proto ihned k celkovému posouzení knihy. Kniha S-ova měla za účel podati »nový názor na rytmus«. Splnila tento úkol tak, že pojmu rytmus odňala veškeren obsah a učinila jej nepotřebným. Teoretické předpoklady, ze kterých vyšla, byly nespolehlivé, ba nesprávné. Postup, jakým se zkoumání ubíralo, postrádá logické přesnosti, kterou musí mít každý spis, má-li býti zván dílem vědeckým.

Jan Mukařovský.

Drobné zprávy.

Dne 24. května t. r. zemřel v Moskvě jeden z nejpřednějších ruských filologů, akademik **Aleksěj Ivanovič Sobolevskij**, ve věku 72 let (narodil se r. 1857 v Moskvě). Sobolevskij byl vynikající znalec staroruského jazyka a písemnictví a obíraje se také důkladně studiem současných dialektů ruských byl více než kdokoliv jiný z jeho současníků zasvěcen do historie jazyka ruského. Ji také platila jedna z prvních jeho větších prací, jeho dissertace „Очерки изъ истории русскаго языка“ (Kijev 1884) a výsledky svého studia na tomto poli uložil v knize

„Лекції по исторіи русскаго языка“ (po prvé v Kijevě 1888, čtvrté vydání v Moskvě 1907), v níž podává v hlavních rysech historii ruských hlásek a tvarů, takže nahrazuje kniha ta příslušné části historické mluvnice ruského jazyka. Podávajíc jen holá fakta a vyhýbajíc se úmyslně theoretisování a výkladům hypothetickým uchovala si kniha tato svůj význam podnes a nebyla dosud nahrazena knihou jinou. Také o dialektech současného jazyka ruského podal souborný výklad: napsal „Очеркъ русской диалектологии“ v časopise *Живая старина* 1892 a o něco později vydal „Опытъ русской диалектологии“ (v Petrohradě 1897), ale tato díla, jak je při rychlém rozvoji studií dialektologických v novější době zcela přirozené, jsou dnes již překonána a mají cenu jen historickou. Velmi cenný materiál pro studium jazykové podal Sobolevskij také v krásné své sbírce národních písní velkoruských (*Великорусскія народныя пѣсни* (7 svazků, v Petrohradě 1895–1902), třebaže byla sbírka ta pořizována za účely jinými. Studium staroruského písemnictví přivedlo Sobolevského také k studiu písemnictví církevněslovanského a k řešení některých jeho otázek, zejména otázku o chronologii a lokalisaci některých textů; tu zejména rozruch způsobila rozprava „Церковно-славянскіе тексты моравскаго происхожденія“ (v *Rus. fil. věstniku* 1900). Vyhýbal-li se S. ve svých Lekcích hypothesesám a theoretickým výkladům, nevyhýbal se jim jindy; jsa vším svým založením filolog, vystupoval s kritikou leckdy dost ostrou proti výkladům a teoriím linguistů, nejso v té věci nepodoben A. Brücknerovi, ale sám nahrazoval je často výklady dost kuriosními. K srovnávací mluvnici slovanské mnoho přispěl cenným materiálem, čerpaným bohatě přímo z pramenů; ale při výkladech, zejména pokud opouštěly půdu slovanskou, neměl vždy šťastnou ruku. Hojně se obíral též výkladem temných slov textů, jimiž se zabýval, ať to byly texty staroruské nebo písně a texty dialektické; pokoušel se o výklad různých jmen vlastních, mythologických, osobních i geografických — sem patří největší jeho práce posledních let „Русско-скифскіе этюды“, jež vycházely v několika posledních svazcích *Izvěstij*, spíše zajímavá sbírka rozmanitého materiálu než skutečné řešení otázek, jež materiál ten poskytuje. Je v rámci těchto „Studií“ také zajímavý výklad o praslovanštině (*Izv.* 27, 1922, 252n.), v níž vidí S. stopy splnutí dvojího elementu etnického, baltkostovanského a iránského. Sobolevskij pracoval v pravém slova smyslu až do posledního dechu: poslední sešity *Slavie* přinášejí některé jeho drobnější příspěvky, jež napsal nedlouho před svou smrtí.

Úmrtím Jana Baudouina de Courtenay ztratila polská linguistika, postižená v posledních letech tolika ztrátami, i evropská linguistika vůbec jednoho ze svých nejsvráznějších představitelů. Zemřel ve věku 84 let 3. listopadu 1929 ve Varšavě, kde žil od r. 1918, vrátiv se po obnovení státu polského po více než čtyřicetiletém působení na universitách ruských na místo, kde ztrávil své dětství a ab-olvoval studia universitní, na universitu, na níž na počátku své akademické dráhy nemohl působit z příčin politických. Bohužel nebyla to léta klidné pohody to desíletí ztrávené mezi svými, nepřítel osudu postihla ho tu krutěji, než lze si myslit rozsáhlá jeho knihovna a bohatý materiál vědecký, těžce nashromážděný padesátiletou téměř prací, zůstal při odchodu Baudouinově do Varšavy v Petrohradě a propadl z největší části zkáze, takže sedmdesátiletý badatel, připravený o výtěžky celoživotního snažení, stál tu nyní s holými rukama. Nelze bez pohnutí čísti slova, s nimiž předstoupal r. 1923 před své posluchačstvo v Kodani, kde proslavil přednášku „Einfluss der Sprache auf Weltanschauung und Stimmung“ (otištěna je tato přednáška v posledním, dosud nevydaném svazku *Prací filologických*; zvláštní shodou okolností rozesílal její otisk svým přátelům zcela krátce před svou smrtí): „Ich muss mich als einen gewissermassen verstorbenen betrachten. Meine wissenschaftliche tätigkeit ist beinahe voll-

ständig gelähmt, paralyisiert. Es wurde mir ein grosses unrecht zugefügt, und ich würde gewiss vorgezogen haben, wenn man mich ganz einfach erschossen hätte, anstatt mich aller meiner mit einer solcher mühe gesammelten schätze zu berauben.« Začátky vědecké činnosti Baudouinovy sahají do doby, v níž rodila se t. zv. škola mladogramatická, a také první práce Baudouinovy odpovídají duchu tohoto směru: r. 1868 napsal a r. 1870 v Beiträge zur vergl. Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, celtischen und slavischen Sprachen uveřejnil studii o některých případech působení analogie v deklinaci polské a r. 1870 vydal spis «О древне-польскомъ языкѣ до XIV-го столѣтія», jímž položil základní kámen historické mluvnicki polské, spis, který podnes nepozbyl svého významu. Ale Baudouin obracel svůj zřetel také k živému jazyku současnému, k dialektům — tu zejména podrobně studoval jazyk rezjanských Slovinců, o němž pojednal v několika pracích. Průběhem další své činnosti málo již se obíral otázkami jazykozpytu historického (přes to, že napsal i Zarys historii języka polskiego, Warszawa 1922), nýbrž obracel se s oblibou k otázkám obecnějším, k vnitřní, psychické stránce jazyka a jejího poměru k stránce jeho vnější (srv. jeho psychologickou charakteristiku jazyka polského v Encyklopedii polské II, 151—226), o podstatě jazyka a jeho změn, o jazykovém mšlení, o obecných tendencích v řeči lidské, o charakteristice a klassifikaci jazyků, o poměru písma a řeči a pod. Psal na př. o úkolech jazykovědy (1889), o obecných příčinách změn jazykových (1890), O pewnym stałym kierunku zmian językowych w związku z antropologją (1899) atd. Šel tu s důsledností sobě vlastní směrem, který škola mladogramatická, víc a více se věnujíc zkoumání jednotlivých jazyků a jazykových skupin a jednotlivých jazykových jevů, ze svého programu silně zanedbávala. Práci zabývající se těmito otázkami je dlouhá řada; vyznačují se originalností své myšlenek, snahou postihnouti pravou podstatu pozorovaného zjevu a také pravým jménem ji označit (odtud zvláštní jeho terminologie, z níž leccos se poněkud ujímá), úsilím jednotlivosti pochopit se stanoviska obecného atd. Ale ovšem ani pak nechybějí práce, jež se obírají výkladem určitých hláskových nebo tvarových jevů, etymologickými výklady slov a pod. Stačí připomenout jeho výklad souhlásky *n* při zájmeně 3. osoby v jazycích slov., nebo výklad t. zv. progressivní palatalisace v slovanštině, kde by se mohlo mluvit v duchu mladogramatické školy o zákoně Baudouinově (kdyby to ovšem nebylo zcela proti duchu Baudouinovu). Nesmí se také zapomenout na jeho Zarys historii językoznawstwa czyli lingwistyki (glottologii), v němž zejména také jsou vylíčeny úkoly a cesty jazykovědy pro nejbližší budoucnost. Brázda, již Baudouin de Courtenay vyoral na poli jazykovědy, je hluboká; leccos z toho, co hlásají nejnovější směry jazykovědné, lze naléztí už před několika desítkami u něho, a přece o sobě řekl v uvedené již přednášce kodančské: »Wenn ich einen objektiven massstab auch an mich selbst anlege, muss ich offenherzig bekennen, ich stehe ziemlich tief unter dem niveau, welches als obligatorisch für selbständige gelehrten betrachtet werdes muss«. To je skromnost, kterou si mohl dovolit právě jen tak hluboký myslitel, jako byl Baudouin de Courtenay.

První polovice čtvrtého svazku z druhé části dějin indoevropské jazykovědy, obsahující výklad o vývoji studií o jazyce indickém z pera W. Wüsta, vyšla letos (Erforschung der indogermanischen Sprachen. Band 4, 1. Hälfte: Indisch, Berlin-Leipzig, Walter de Gruyter u. Co., 1929. [12] a 112 str.). Tím je čtvrtý svazek tohoto díla, věnovaný jazykům árijským a armenštině (v. LF. 54, 1927, 303), dokončen. Zbývá ještě dokončiti svazek druhý, jednající o germánštině, a vydati svazek pátý, v němž má býti jednáno o hetitštině, tocharštině a jiných, menších jazycích, aby byla tato serie, věnovaná vylíčení postupu badání o jednotlivých jazycích indoevropských, úplná.

Realexikon der Vorgeschichte, o němž několikrát byla v LF. podána zpráva (naposled v loňském ročníku na str. 282 n.), byl nedávno ukončeným svazkem čtrnáctým ve věcné své části dokončen. Bude následovati ještě svazek patnáctý, obsahující rejstřík. Veliké, krásně vypravené a četnými obrazovými přílohami doprovázené toto dílo, jež počalo vycházet r. 1921 a provedeno bylo tedy v době poměrně velice krátké, výmluvně svědčí o znamenité organizaci vědecké kolektivní práce i rozmachu nakladatelského podnikání.

Druhé vydání *Schraderova* díla Realexikon der indogermanischen Altertumskunde, jež začalo vycházet r. 1917, bylo konečně letos sešitem obsahujícím podrobný index slov, sestavený podle jednotlivých jazyků, a obsáhlý seznam literatury, přivedeno ke konci. Indexem tímto dílo Schraderovo velmi získalo; přídávky A. Nehringa, jenž ujal se vydávání tohoto díla po Schraderově smrti, někde značně rozsáhlými (v. na př. heslo »Thraker«), byl rukopis autorův doplněn o výsledky nového badání, takže v druhé své části, jež vycházela v letech 1923—1928, stojí dílo toto úplně na výši doby a je bohatým a pohodlným pramenem poučení o nejrozmantějších otázkách indoevropského pravěku.

Po dvou velkých dílech, jež každé svým způsobem podávalo přehled a charakteristiku jazyků celého světa — francouzském »Les langues du monde«, jež je společnou prací několika (s jedinou výjimkou) francouzských linguistů a vydáno bylo redakcí A. Meilleta a M. Cohena (v Paříži 1924), a německém »Die Sprachfamilien und Sprachengruppen der Erde« od známého ethnografa W. Schmidta (v Heidelbergu, u C. Wintera, 1926; k tomu zvlášť atlas o 14 mapách), vydal nyní takový příručnější přehled s charakteristikami grammatické stavby jednotlivých skupin, pokud jsou možné, E. Kieckers (Die Sprachstämme der Erde. Bez roku i místa. [V Lipsku u E. G. Weimanna 1929] Str. 88). Rozdělil všechny jazyky světa v 31 skupin, jež ovšem rozpadají se zase v celky menší; u některých z nich podává dost podrobný obraz o jejich grammatické stavbě a ukázky z jejich slovníka, tito hlavně proto, aby ukázal příbuznost jazyků jistou skupinu tvořících. Bohužel nemá tento přehled Kieckersův žádné mapy, kterými tak bohatě je vypraveno dílo francouzské, jež je provázeno 18 mapami, i kniha Schmidtova. — Přehled jazyků evropských a jazyků bílé rasy vydal Alf Lombard (Europas och den vita rasens språk. Uppsala-Stockholm, Almqvist & Wiksells Boktryckeri, 1926. Str. 174). Po úvodě, v němž poučuje o rozmanitém seskupování jazyků a různých druzích písma, podává populárně přehled jazyků indoevropských, semitských, hamitských, kavkazských, uralských a altajských, v němž samostatné kapitoly zaujímá výklad o jaz. egyptském a baském a k němuž připojen na konec přehled vymřelých jazyků, náležejících k jazykům, o nichž kniha jedná. Kniha má patrně sloužit praktické potřebě a obsahuje jen nejdůležitější údaje, věnuje zvláštní pozornost jazykům žijícím (na konci knížky je ještě podán přehledný jich výčet). Nesprávný je výklad o češtině (str. 41), jenž podán je tak, jako by k češtině v širším smysle patřila čeština (Tjeckiskan eller Böhmiskan), moravština (Märiskan) a slovenština, jež nejsou však vyznačeny jako dialekty češtiny (dialekty označuje autor typograficky jinak), nýbrž podle jeho způsobu podání byl by mezi těmito třemi částmi češtiny poměr takový, jako mezi bulharštinou, srbochorvatštinou a slovinštinou! Ostatně jeho výklad o dialektickém členění srbskochorvatského celku není také správný.

Meilletův spis o jazycích současné Evropy vyšel ve 2. vydání (Les langues dans l'Europe nouvelle. Avec un appendice de L. Tesnière sur la statistique des langues de l'Europe. Paris, Payot, 1928. Str. XII a 496 s mapou. Za 60 fr.). Kniha o 342 stránkách

malého formátu, vzniklá ke konci války r. 1918, vyrostla na knihu pětsetstránkovou formátu velikého a všechna vnější úprava i přiložené mapy zřejmě ukazují na rozdíl mezi r. 1918 a 1928. Největší podíl na vzrůstu rozsahu užitečné této knihy v 2. vydání mají ovšem statistické výklady Tesnièreovy, jež zaujímají str. 291–484. Podává se v nich především podrobný statistický přehled obyvatelstva jednotlivých států evropských podle jazyka na základě úředních sčítání a jiných zpráv (podivným způsobem se v přehledě obyvatelstva rakouského uvádí »tchèque et morave« — jen v Burgenlandu se mluví pouze o »tchèque«), potom v abecedním pořádku jednotlivých jazyků uvedeno, kolik lidí jednotlivými jazyky mluví (také tu je »tchèque [y compris le morave]!), a seřazeny jednotlivé jazyky podle toho, kolik lidí jimi mluví, a nakonec sestaveny tyto jazyky podle skupin jazykových, v sestupné řadě podle toho, kolik příslušníků která skupina má (nejvíce slovanská: 160,201,589, nejméně mongolská s jedním jazykem, kalmuckým: 101 777). Tyto kvantitativní poměry jsou znázorněny také diagramy. Ovšem že i Meilletův výklad místy musil být upraven podle nových poměrů politických (o češtině se praví na str. 37 zrovna tak jako ve vyd. 1. »une masse tchèque compacte occupe le royaume de Bohême«! Počet lidí mluvících česky udán přibližně na 7 milionů, ve vyd. 1. bylo 9 milionů — patrně ve vydání novém nezapočítáni už mezi ty, kdož mluví česky, Slovinci, ač jinak celý odstavec zní ve vydání tomto doslova tak jako ve vydání prvním); některé partie byly přemístěny a přibýlo několik kapitol nových, ale v podstatě zůstal ráz spisu nezměněn.

Svůj soupis geografických jmen illyrských (v. LF. 53, 1926, 64) doplnil nyní H. Krahe podobným soupisem illyrských jmen osobních (Lexikon altillyrischer Personennamen. Indogerm. Bibliothek, 3. Abteilung: Untersuchungen 9. Heidelberg, C. Winter, 1929. Str. VIII a 174 Za 10-50 Mk). Povaha látky vyžadovala tu postup jiný než při soupise jmen geografických. Neomezuje se jen na jména z vlastní Illyrie, nýbrž pojal od svého seznamu také illyrsky vypadající jména osobní z Pannonie, Norika, Venetie, Istrie, Italie a také z Makedonie. Ovšem že není illyrský původ jejich všude stejně jistý — autor sám rozlišuje čtvery stupeň této jistoty a hned v heslech je různými znaménky označuje: rozeznává jm. bezpečně illyrská, velmi pravděpodobně illyrská, taková, jejichž illyrský původ je pochybný, a konečně taková, jež sice někdy za illyrská bývají pokládána, ale illyrská podle všeho nejsou. Autor neshromáždil tato jména sám přímo z pramenů, nýbrž sebral tu a pohodlně přístupným učinil materiál, od jiných již porůznu a na různých místech uveřejněný, čímž si jistě získal vděk všech, kdo se těmito věcmi obírají. Sám také pokládá svůj soupis jen za sbírku materiálu a nepouští se ještě do jeho analysy a zpracování. Spokojuje se jen s poukazem na shodné elementy kořenné i odvozovací ve jménech místních a osobních, a konstatuje také v illyrských jménech osobních (na rozdíl od latiny) starý indoevropský typ vlastních jmen osobních — komposita, jichž 32 nalézá ve svém materiálu. Jsou také jména vzniklá zkrácením starých komposit, ale také jména jednoduchá, nevzniklá z komposit, původu snad neindoevropského. Rozhodování v těchto věcech je ovšem velmi nejisté. Při této příležitosti podal autor na str. 132 — 138 něco doplňků k svému soupisu geografických jmen illyrských. Krahe se specialisuje na studium illyrštiny: v Zeitschrift für Ortsnamenforschung 5, 1929, 1–25, 139–166 uveřejňuje seznam místních jmen starověké Apulie a Kalabrie, v Glottě 17, 1929, 84–104 má článek »Sprachliche Untersuchungen zu den messapischen Inschriften«, nehledě k drobnějším článkům v Glottě, Zeitschrift für vergl. Sprachforschung, Indogerm. Forschungen; z nich jeden (IF. 46, 1928, 183–185) se obírá jedním už od r. 1907 známým nápisem z Bosny, jež Krahe pokládá za illyrský: byl by to první text illyrštiny balkánské.

Po 24 letech vyšel opět další svazek staroindické mluvnice Wackernagelovy, bohužel ne druhá část svazku druhého, jež by v pořadí měla následovat a obsahovat výklad o jmenných kmenech jazyka staroindického, nýbrž první část svazku třetího, jednajícího o skloňování; vydána toho svazku z příčin zcela vnějších a nahodilých jen část, přestávající uprostřed věty a nečinící tedy celku sama o sobě (Altindische Grammatik von Jacob Wackernagel. III. Deklination der Nomina. Zahlwörter. Pronomina, von *Albert Debrunner* und *Jacob Wackernagel* 1. Teil (S. 1—368). Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1929). Tomu, že se Wackernagelovi podařilo v Debrunnerovi naléztí spolupracovníka pro další části své mluvnice, s nímž se dělí o zpracování jednotlivých odstavců, máme jistě děkovati za to, že se ve významném a důležitém tomto díle, začatém více než před 30 lety pokračuje. Přednosti, jimiž vynikly první dva jeho svazky (srv. LF. 27, 1896, 124), jsou v nejuvěšším svazku snad ještě stupňovány, a jest si jen přát, aby další svazky nepotřebovaly k svému dokončení takové doby, jaké potřebovaly svazky dosud vyšlé, a aby byl také doplněn druhý svazek, o jehož druhé části oznámení nakladatelské nedovede bohužel říci nic jiného, než že nelze říci, kdy vyjde.

Štitného traktát o hospodáři, hospodyně a čeledi ze sborníka Klementinského vydal ve sbírce »Špalíček« *dr. V. Foch* (Tomáše ze Štitného Knížky o hospodáři, o hospodyně a o čeledi. Špalíček VI. Praha, K. Reichl, 1929. Str. 141 (+ 4). Za 18 Kč). Otiskuje tu, popiselem novým, text (str. 11—76), jež doprovází na konci knížky (str. 115—141) umístěnými poznámkami, obsahujícími poukazy na citáty v textu se vyskytující, vysvětlivky jazykové (mělo jich být, myslím, víc) i některé jiné výklady k porozumění slov Štitného napomáhající, a stručné poučení o Štitném a jeho spisích (str. 79—114). Mistr Bílek vyzdobil knížku několika kresbami. V textě je na str. 12 nesprávně otištěno *vysušie* m. *vysúšie* anebo *vysušije* (tak čte Erben); zůstalo něco chyb tiskových, z nichž *pitvořie* m. *přitvořie* (na str. 31), *rozmnóž* m. *rozmbóž* (na str. 75.) jsou rušivější; na několika místech chybí znaménko délky (*okenci* na str. 28, *oblaštť* (sic) na str. 40, *nezóstavajte* na str. 53, *pojdu* na zatracenie na str. 62 a také v příslušné poznámce na str. 136). V poznámkách je místy zbytečně mnoho odkazů biblických, *Legenda aurea* by se neměla citovat v německém překladě (str. 121); *ofěra* není z *offertorium* (str. 124); místo *lepý* (str. 133) mělo by spíše býti v záhlaví poznámky *lepší*, jež se touto poznámkou má vyložit. Někaké nedopatření je v poznámce na str. 127, kde se praví, že na místě, o něž jde, je nářážka na nedochovaný spis Štitného, na překlad jistého spisu, pořízený mezi r. 1389 až 1400; jak může být ve sborníku z r. 1376 nářážka na spis vzniklý mezi l. 1389—1400? Výklad o Štitném celkem dobře informuje, jen poučení o štitenských sbornících není dost jasné. Na str. 102 se čte, že některé části traktátu tuto vydávaného jsou otištěny v »Ukázkách« při LF. 5, 1878, str. 38—39. Ale tam není nic takového.

Mácha v 2. svazku B. Smetany od Zd. Nejedlého (Bedřich Smetana. Napsal Zdeněk Nejedlý. II. Na studiích V Praze 1925. Stran 465. Nákladem Hudební Matice Umělecké Besedy.)

Jest samozřejmé, že v rozsáhlém obraze českého národního života let 1835—1839, z něhož Zd. Nejedlý nechává růsti osobnost tvůrce moderní české hudby B. Smetany, nemohlo scházeti jméno zakladatele novočeského básnictví K. H. Máchy.

Nejedlý tu vykreslil i ovzduší, v němž rostl a vypěl Mácha, a vykonal tím pro poznání máchovského prostředí zvláště let tricátých nedocenitelnou práci, založenou na podrobném studiu rozsáhlé literatury i na vlastním pramenném probádání tehdejší produkce knižní i časopisecké.

K studiu života a díla Máchova použil Nejedlý svědomitě a pečlivě hojně literatury máchovské, pokud jí mohl doplniti svůj široce založený obraz doby, kterou si v druhém svazku svého životního díla předsevzal zachytiti.

Mé poznámky spíše doplňují než opravují se zřetelem k Máchovi na několika místech toto skvělé dílo historické, opírající se zvláště o novou edici díla Máchova, která od r. 1922 vycházela v »Hyperionu«, přinášejíc neznámé dosud dodatky rukopisné (zvláště v Literárním zápisníku vyšlém r. 1923 a nyní nově a podrobněji v »Pantheonu«), některé nové výklady a poznámky a zvláště novou kritickou revisi Máchových rukopisů a cizích opisů. Některé svazky této edice vycházely v době, kdy rukopis druhého svazku »B. Smetany« byl již hotov, čímž se vysvětlí, že autor jich v své práci nepoužil.

Ze zmíněných svazečků díla Máchova vyšly na podzim r. 1922 »Dopisy« Máchovy a jeho »Deník z r. 1835«, jenž mimo jiné osvětluje Máchovy záliby divadelní (jeho zájem o opery, sr. 416 a 417 str. »Smetany«) a styky herecké. Mácha kupuje i tekst opery Škroupovy »Oldřich a Božena« od Chmelského pro přítele Hindla (viz Máchův dopis 8/6 1836) Zájem Máchův o divadlo je zřejmý i z »Denníku na cestě do Itálie« z r. 1834, vydaný po prvé Dr. Thonem r. 1910 s cennými poznámkami vztahujícími se zvláště k tehdejšímu divadelnímu životu ve Vídni.

R. 1923 vychází »Literární zápisník« Máchův z let 1833—1835, jenž k poznání jeho literárních zálib je pramenem velmi důležitým; ukazuje jeho zájem o prstonárodní poesii; Mácha si tam zapisuje píseň, kterou slyšel zpívat na Karlově »Chodí tam tudy myslivci« (str. 75. Pantheon III. str. 210); zapsal si tam (na str. 114, Pantheon str. 314) 14 začátků písní, z nichž čtyři české jsou ze »Zampy« a začátek Hukalovy romance »Když měsíček spanile svítí«, kterou si Mácha opsal i s hudebním doprovodem, jak se zachovala v Lešehradeu. Nové vydání »Liter. zápisníku« doplňuje ještě Máchův interes o prstonárodní poesii lužickou otištěním dolnolužické písně, kterou si Mácha opsal z Čelakovského článku »Prstonárodní písně Slovanů v Lužici dolní« (v Musejníku 1830, str. 404), jakož i interes o lidovou poesii srbskou, ruskou a lotyšskou. Na str. 408 zmíněné role divadelní, jež Mácha hrál, nejsou zapsány v deníku, nýbrž v Literárním zápisníku, jež jsem po prvé přesně rozlišil od skutečných deníků Máchových, t. j. od deníku cesty do Itálie a do Ruska z r. 1835.

V »Obrazech ze života mého« (1923) otiskl jsem v poznámkách celou píseň, začínající se slovy »Vale láska ošemetná! Adio! — Lebe wohl!« podle vydání z r. 1786 a objasnil i píseň zpívanou Marinkou (Tam za horou, za lesíčkem), kterou jsem našel mezi národními písněmi Čelakovského a Erbenovými jako zajímavý doklad Máchovy znalosti prstonárodní české poesie R. 1924 vyšly »Básně« Máchovy, jimž jest předdeslán ve vysvětlení zkratků soupis rukopisů a cizích opisů básní Máchových, v němž jsem proti Zíbrtovu tvrzení (v Naší době, 1914, str. 622), jehož se Nejedlý přidržuje (str. 161), zjistil srovnáním s mnoha rukopisy, že musejní opis »Balády« s nevyplněnými notovými linkami není psán Máchou; v poznámkách k »Ouvertuře« Marinky na str. 49 »Básní« otiskl jsem podle rukopisu »rozstru«, které možno dnes doložit i z rukopisu, ne pouze z opravy Tylovy v »Květech« (Nejedlý, str. 307). Na str. 190 zmiňuje se Nejedlý o verších Byronových z Lary a Childa Harolda, které Sabina v »Úvodě povahopisném« dává recitovati Máchovi, nezaujímaje stanovisko k mým novým názorům o způsobu, jak Sabina tuto část svých vzpomínek na Máchu koncipoval (v článku »Mácha a Sabina« v Lešehradových Liter. listech, I. 1923, str. 105).

Neptřijemný omyl se vloudil hned do první zmínky o Máchovi (str. 141); zemřel Mácha 5. listopadu; 8. listopadu, v den, kdy měl

býti oddán s Lori v kostele stěpánském na Novém městě, byl pohřben v Litoměřicích. — Na str. 161 zajímavě vykládá Nejedlý o tendenčnosti a utajeném vlasteneckém smyslu některých míst u Máchy; jestliže však čeští vlastenci, čtoucí Máj, viděli v Jarmile utlačovanou vlast a ve Vilémovi bojovníka za vlast a svobodu, byli velmi vzdáleni pravého pojetí Máchova, jak nám je vypsal v svém památném výkladu Máje. — Vedle Chlópického mazuru (str. 162), jenž se v Praze zpíval podle vypravování Václava Macha, přítele Máchova, o Skrzyneckém, známe v musejním vlastním opise Máchově i sedmistřovicovou polskou »Báseň, která při bále u gouverneura a generála Wittta ve Varšavě roztrušována byla«, jež se začíná slovy: Tańcujcie Polki, teraz czas tańcować. — Na str. 171, bylo možno uvésti vedle vzpomínky Jakuba Malého i zápisky v »Deníku z r. 1835«, jež pěkně osvětlují Máchovy styky s vlasteneckou společností, scházející se v Komárkově kavárně v Ungeltě. Na str. 173 bylo lze připojit zmínku o zájezdu císařově do Prahy a do Teplic, jak jej pěkně zachytil Mácha rovněž v Deníku z r. 1835, při čemž se dotýká V. Štulce a jeho poměru k Polákům (6. říjen 1835). — Nejedlého tvrzení o nadšené Máchově spolupráci s tovaryši a dělníky (str. 172) nezdá se mi shodovat plně se skutečností; Máchovy první styky s Kaškou, který o nich vypravuje v »Zápiscích starého komedianta«, ukazují právě Máchu v jiném světle: staví se proti Kaškovi, krejčovskému tovaryši, boje se, aby pověst Tylovy společnosti stykem s ním neutrpěla. Zájem Máchův o dělnictvo a jeho bídu je patrný z výpisku v Literárním záp. (1923, str. 44, 1929, str. 157), kde praví: »Nepokojní tkalci z Macclesfield s obvinutým malým bočníkem chleba florem a na jiném bidlu zuby; s nápisem: »K pronajmutí, neb držitelové nepotřebují jich více.« — Vůbec se mi zdá, že Nejedlého rozlišování Tyla a Máchy (str. 174) jest poněkud uměle zkonstruováno; bylť Mácha v tomto směru asi bližší Tylovi než Sabinovi.

Mezi přílohami tohoto svazku jsou dvě, vztahující se k Máchovi, vedle hudebních příloh s písněmi, které Mácha podle Sabinova podání rád zpíval, a s dedikační básní »Máje« »Čechové jsou národ dobrý!«, zhudebněnou H. Skřivanem. Nejedlý sem vybral imaginární podobiznu Máchova od Švabinského a reprodukcí písně »Nárek« podle rukopisu věnovaného do poděbradského musea spisovatelem L. Kubou, který ji před lety objevil v rodině Máchova bratra Michala a napsal o ní do »Květu« 1904 článek, v němž jest považována za vlastní rukopis Máchův. Znalec celé rukopisné pozůstalosti pozná na první pohled, že »Nárek« není psán rukou Máchovou, který nikdy nepsal písmem-tak ostrým. Mimo to i podpis »Hudba od J. K. Máchy« vzbuzuje podezření. Mácha se tak nikdy nepodpisoval. Báseň sama nebyla známa ani prvnímu upravovateli spisů Máchových a mimo to nenese téměř žádných rysů básnického stylu Máchova. První ji otiskl Šťastný (1906) a po něm Vlček (1907) v sebraných spisech; já ji zařadil na konec »Písní« jako báseň pochybnou.

Hudebního skladatele jejího jest tedy nutno hledati jinde. V dopise Janu Machovi, theologu v Čes. Budějovicích, píše básník v květnu 1836: »Jestli jsi něco v hudbu opět uvedl, buď tak dobrý, odešli mi to, ale uveď mi to v hudbu ke guitáře.« V této větě nalézám klíč k rozluštění celé záhady »Nárku«: snad »Nárek« je jedna ze skladeb tuto žádaných a hudba jest od tohoto Jana Máchy a zkratky J. K. značí Jan Křitel, jak kněží a theologové se s oblibou psávali. K osvětlení této otázky přispěli by i »Počátkové cvičení se ve hře na Guittarru«, které Mácha psal své Lori (s datem 21/3 1835) a které ještě Turnovský r. 1886 u ní viděl. Kam se asi tato památka poděla? V pozůstalosti pí. Bittnerové, slavné herečky a neteře Lofiny, jsem ji nenalezl.

Tyto drobné poznámky nemohou nic podstatného změnit na skvělém obraze podaném v tomto díle životopisu Smetanova. Snažily se

spíše o zesílení a doplnění některých rysů a faktů, jež Zd. Nejedlý vyzvedl v životě a díle Máchově. Diktoval je obdiv pro dílo, jímž se nejlepší znalec Smetany zavedl nejen milovníkům genia Smetanova, nýbrž i všem literárním pracovníkům o době předbřeznové, vyličiv tu široce a podrobně důležité období našeho literárního a společenského vývoje. Jeho kniha jest jedním z úhelných kamenů dějin novočeského písemnictví. *Fr Krčma.*

Pražský chirurg prof. Jan Levit vydal jako rozšířený otisk článku z „Prager Presse“ brožuru „Zur Billroth-Hundertjahrfeier“ (1929, str. 33), v níž jsou cenné příspěvky k poznání Ed. Alberta; autor zde čerpal ze starší, dosud nepublikované přednášky svého otce, jenž potvrzuje, že Albertův děd se jmenoval Vojtěch a že toto jméno bylo na jméno Albert změněno jeho zaměstnavatelem hr. Parishem. Nejzajímavější je vyličení poměru mezi Billrothem a Albertem, jenž na vídeňskou universitu přišel proti přání staršího kolegy a tím si ovšem jeho přízně nezískal; přes to právě Albert oslavil r. 1892 Billrothovo jubileum skvělou řečí, která oba geniální představitele vídeňské chirurgie konečně sblížila, takže Billroth Albertovi píše i o jeho básnických překladech z češtiny. Také tyto Billrothovy úsudky jsou zajímavé.

Jos. Zd. Raušar v Pardubicích vyličil v drobném sešitu „Mé vzpomínky na srbské spisovatele let osmdesátých a devadesátých“ (1929, str. 16) své literární styky z let pobytu v Srbsku; mezi jmény, která tu čteme, jsou zejména Zmaj Jovan Jovanović, Ljuba Nenadović, rodina Iljićů, Laza Kostić — pro poznání starého Bělehradu poskytuje spisek Raušarův nejedno pěkné poučení.

Nová doba našeho středního školství se projevuje také slavnostními památníky, jež vydávají jednotlivé ústavy při svých jubileích; co před válkou bylo řídkou výjimkou, které se odvážila málokterá jubilující střední škola, jest nyní zjev velmi častý, a lze jen vítati tyto pěkně vypravené sborníky zřejmě slavnostního vzhledu, jejichž část úřední přinášívá cenný materiál historický a vzpomínková bývá radostným svědectvím vřelého poměru bývalých žáků k jejich škole; i na tento poměr má vliv naše osvobození, jež školu vymanilo z byrokratického kasárnictví a naplnilo ji novým ovzduším — teprve nyní může bývalé i dnešní studentstvo svou školu považovati za skutečně svou. Jest jen škoda, že různé tyto sborníky jsou vydávány většinou jen pro slavnostní účastníky a že se o nich veřejnost skoro nedoví, že pravidelně zapadnou bez povšimnutí našeho tisku a tím se ztrácí látka v nich často bohatě snesená. A pak tyto sborníky, jež jsou dílem lásky a nadšení, bývají pracovány různě, jejich pořadatelé si neuvědomí vždy jasně jejich účelu a nedovedou z nich vytvořiti, co by mohli a měli, aby to byly publikace opravdu hodnotné a ceny trvalé. V posledních dvou letech vyšlo středoškolských památníků několik (pokud o nich vím) a bude snad dobře přístě si jich všimnouti podrobněji.

—vh—

Résumé

des articles de la revue »Listy filologické«, volume LVI (1929).

Franciscus Novotný: *Σωκράτης καλὸς καὶ νέος*. (Ecrit en latin), pag. 1—6.

Platon, dans la deuxième lettre 314 A et suiv., gourmande Denys et l'invite à s'abstenir d'écrire sur les problèmes de haute philosophie que Platon a traités devant lui, parce qu'il s'agit là, dit-il, de questions qui ne sont pas pour le grand public; il ajoute ensuite: *διὰ ταῦτα οὐδὲν πόποι· ἐγὼ περὶ τούτων γέγραφα, οὐδ' ἔστιν σύγγραμμα Πλάτωνος οὐδὲν οὐδ' ἔστι, τὰ δὲ νῦν λεγόμενα Σωκράτους ἔστιν καλοῦ καὶ νέου γεγονότος*. Ces mots n'ont pas encore reçu d'explication satisfaisante. Pour les commenter, il importe de se référer à la lettre 7, 341 C. De ces deux passages il ressort que cette défense d'écrire ne vise que certains sujets déterminés (*περὶ τούτων* = *περὶ αὐτῶν* = dans la lettre 7, 344 D, *περὶ φύσεως ἄκρων καὶ πρώτων*) et que Platon, en conséquence, ne répudie pas toute son activité d'écrivain. Les mots *Σωκράτους καλοῦ καὶ νέου γεγονότος* désignent une personne qui a réellement écrit sur ces sujets et qui a présenté son travail comme étant l'œuvre de Platon. Le nom d'„alter Socrates“ lui est donné ici „per cavillationem“, de même que dans Athénée 11, 505 D et suiv., Gorgias appelle Platon *καλὸν καὶ νέον Ἀρχιλόχον*. De la lettre 7, 341 B et suiv., il ressort avec évidence que d'autres personnes aussi écrivaient, contre la volonté de Platon, sur des questions qu'il leur exposait de vive voix, et les termes employés sont élucidés par les passages que cite Rose dans Aristot. fragm. 28 à propos de la publication du discours de Platon *sur le bien*. On y trouve nommés Aristote, Speusippe, Xénocrate, Héraclide, Hestiée. Lequel d'entre eux était cet „autre Socrate“, il est impossible de le dire avec certitude; c'était peut-être Héraclide du Pont.

Joseph Dobiáš: Inscription honorifique de Rutillius Pudens Crispinus, pag. 6—14.

Dans l'inscription de Rome qu'a publiée pour la première fois R. Paribeni dans les *Notizie degli scavi*, Ser. VI, vol. IV (1928), p. 343 et suiv., le nom du personnage glorifié à la première ligne, et que Paribeni a lu . . . LIOPV . . . IL . . . , est à compléter en *Rutillio Pu[dent]i C[rispino]*. En effet Rutillius Crispinus fut, suivant Cagnat, IGR III, 1033, vers l'an 232, gouverneur de Syrie; justement dans la même fonction figure l'homme dont l'identification est en question. De même que celui-ci, Rutillius Pudens Crispinus fut, sous l'empereur Sévère-Alexandre, propréteur en Thrace: IGR I, 669 et 1446, 688 et 1458, 719 et 1470, 720, 772, 1471 et 1472. Ainsi se trouve identifié ce Crispinus qui, suivant Hérodien VIII, 2, 5, suivant la Vie des Maximins 21, 6 et celle de Maxime et de Balbin 12, 2, en qualité de plénipotentiaire du sénat,

organisa en 238, avec Ménophile, la défense d'Aquilée contre Maximin. Après l'heureuse défense d'Aquilée, Crispinus devint propréteur de l'Espagne citérieure et de la Galice, apparemment comme successeur immédiat de Q. Decius Valerianus qui fut, en 238, propréteur de l'Espagne citérieure. L'inscription parle de la Galice comme d'une province administrativement rattachée à l'Espagne citérieure. Ainsi se trouve tranché le débat depuis longtemps engagé sur la question de savoir si la Galice, à dater de l'an 213 où Caracalla la détacha de l'Espagne citérieure, resta province autonome ou si cette séparation administrative fut abolie peu de temps après. L'inscription donne raison aux tenants de la seconde opinion. — Corrections proposées: A la ligne 10, au lieu de *Syriae Phoeniciae*, je lis, d'après CIL III, 167 et 202, *Phoenic[es]*. A la ligne 13, le mot *sodali* répété paraît superflu. Il vaudrait mieux lui substituer le mot *Helviano*. Les *sodales Commodiani*, que Paribeni considère comme attestés pour la première fois par notre inscription, nous sont déjà connus par CIL VI, 1365. A la ligne 15, les mots *Aemiliae* et *L[iguria]* peuvent être complétés soit par *et Etruriae*, selon l'Année épigraphique 1920, no. 45, soit plutôt par *et Tusciae* suivant CIL VIII, 597. A la ligne 16, pour pour la compléter, il vaudrait mieux supposer *Anniae* que *et Ciminiae*.

Bohumil Ryba: *Westoniana*, pag. 14—28, 172.

L'auteur publie deux œuvres jusqu'ici inconnues d'une humaniste, la poétesse Elisabeth Jeanne *Westonia*. C'est d'abord une lettre d'elle, datée du 17 décembre 1602 (la copie en est conservée à la Bibliothèque nationale de Munich, coll. Camerariana, vol. 33, fol. 277) et adressée à Jos. Scaliger. L'auteur y voit une réponse à la lettre de Scaliger en date du 3 novembre 1602 (imprimée dans le IIIe livre de la deuxième édition du *Parthenicôn* de la poétesse). En second lieu, l'auteur publie des vers manuscrits de *Westonia*, écrits, de la main même de la poétesse, dans un exemplaire de la 2e édition du *Parthenicôn*, exemplaire conservé au British Museum (C. 61. D. 2). Ces vers jettent une lumière inattendue sur les relations de *Westonia* avec le poète *Georges Carolidès*. L'auteur démontre que cette seconde édition n'a pas pu paraître en 1606, comme on le pensait communément jusqu'à ce jour, mais qu'elle est de 1610 et qu'elle a paru après avoir été remaniée et complétée par *Carolidès*, *Westonia* n'ayant eu aucune influence sur ce remaniement. Dans les dix premières pages de l'anonyme „*Catalogus Doctarum Virginum et Faeminarum*“, imprimé à la fin de cette édition, l'auteur voit un emprunt textuel tiré du célèbre ouvrage de *J. Ravisius Textor*, intitulé *Officina*. L'auteur étudie minutieusement les rapports existant entre la première (1602) et la seconde édition des poésies de *Westonia*. Plus loin, il démontre qu'il n'y a aucune raison de supposer chez la poétesse une connaissance approfondie du grec. L'article apporte toute une série de rectifications aux déductions de la monographie de M. Antonín Kolář.

Ferd. Stiebitz: Quelques remarques sur le caractère de la poésie épique d'Homère, pag. 65—76, 198—212.

Une nouvelle traduction tchèque d'Homère par O. Vaňorný ayant donné lieu à une controverse au sujet du caractère de la poésie épique d'Homère, l'auteur éclaircit, à certains égards, ce problème pour justifier son point de vue dans cette controverse. Quand nous interprétons Homère, nous ne pouvons pas baser notre commentaire sur des idées esthétiques admises de nos jours. L'individualité du poète Homère est une illusion. Ni l'œuvre, ni les caractères de ses héros ne sont homogènes; il n'est pas possible de parler de leur développement comme le fait Vaňorný, suivant en cela Drerup. Quand on interprète les poèmes d'Homère au point de vue psychologique, il est faux d'analyser leurs actions et dialogues comme s'ils étaient un drame réaliste. La loi de l'incompatibilité entre deux actions contemporaines se

montre valable aussi pour des actions qui sont contemporaines de discours. La poésie d'Homère dénote un art stylisé de caractère tranquille; sa diction comporte une certaine plénitude presque pompeuse; ses descriptions se déroulent largement et sont marquées par la simplicité de la technique poétique. Une certaine monotonie est un des traits les plus caractéristiques de cet art. Le genre de récit rhapsodique dont Platon parle dans le dialogue *Ion* n'est pas conforme au caractère de la poésie d'Homère: c'est la marque d'une décadence artistique provoquée par le goût de larges strates.

A. Salač: Hymne en l'honneur de la déesse Isis, découvert à Cymé en Asie mineure, pag. 76—80.

L'auteur publie à nouveau l'hymne à Isis, retrouvé au cours des fouilles opérées à Cymé en 1925. Il l'a publié une première fois dans le Bulletin de correspondance hellénique LI, 1927, pag. 378 et suiv. L'auteur démontre que l'esprit qui a inspiré cet hymne n'est pas égyptien, mais grec; ensuite, que l'hymne n'est pas d'origine épigraphique, mais littéraire; enfin, qu'il est l'œuvre d'un écrivain évhémériste qui, dans l'évolution des cultes grecs et des autres cultes, attribuait un rôle extraordinaire à la ville de Nysa en Arabie; c'est peut-être à ce même écrivain que Diodore (I, 27) a emprunté son information relative au tombeau d'Isis et d'Osiris.

Bohumil Ryba: L'humaniste Clemens Žebrácký en exil, pag. 80—94, 212—224, 333—356.

On ignorait à peu près complètement jusqu'ici quel avait été, après son départ pour l'exil, le sort de l'humaniste tchèque *Venceslas Clemens* qui, à l'origine, s'était appelé lui-même *Zebracenus*, du nom de son pays natal (Žebrák en Bohême). On n'en savait guère plus sur ce qu'avait été son activité littéraire à cette époque-là. L'auteur a pu retrouver dans les bibliothèques étrangères les œuvres latines imprimées de cet écrivain. Il en a fait une analyse minutieuse. Les plus remarquables de ces œuvres sont, d'une part, les poésies célébrant le roi de Suède Gustave-Adolphe et l'ordre anglais de la Jarretière, d'autre part les descriptions versifiées des villes de Dantzic et de Londres. L'auteur s'est efforcé de montrer que l'œuvre de cet humaniste s'explique par les destinées mêmes de l'homme. Pour connaître celles-ci il s'est procuré, entre autres documents, le texte de sept lettres autographes de Clemens (4 proviennent de la bibliothèque nationale de Munich, 1 de la bibliothèque de l'Université d'Amsterdam et 2 des archives impériales de Stockholm). Il a expliqué son titre de noblesse *a Lybeo Monte*, il a contribué à faire connaître les rapports de Clemens avec le chancelier suédois Axel Oxenstiern et comment il vécut en Allemagne, en Hollande et en Angleterre; enfin, il a mis en lumière l'intérêt porté à ce poète au temps de la renaissance nationale tchèque. Il perd la trace du poète à partir de 1636; Clemens se trouvait peut-être alors en Angleterre. L'auteur considère comme invraisemblable que Clemens soit mort en Suède, ainsi qu'on l'a pensé jusqu'ici. L'article se termine par une brève étude des traits caractéristiques de la personnalité du poète.

Vladimír Groh: Le plus ancien rempart en pierre à Rome, pag. 193—198, 326—333.

Ni les dimensions du tuf, ni les observations minutieusement faites du procédé technique ne sont suffisantes pour permettre de fixer la chronologie de l'ancienne enceinte fortifiée romaine. Depuis que M. Tenney Frank a réussi à préciser les endroits d'où proviennent les diverses espèces de tufs dont on s'est servi à Rome, il est hors de doute que le rempart dit Tullien a été construit seulement après la chute définitive des cités de Vei et de Fidènes. Cependant il y avait à Rome une enceinte fortifiée antérieure, construite en

pierres du *cappellaccio* de provenance locale: elle ne protégeait que certains points de la Cité. On en rencontre encore quelques restes au sommet du Cermale. Après les avoir analysés du triple point de vue archéologique, topographique et historique, l'auteur aboutit à cette conclusion que les restes en question sont une construction de l'époque royale.

Bohumil Ryba: Fragment inconnu du poète helléniste, pag. 321—326.

Dans le fragment de scolie à la Pharsale de Lucain III, 402, là où Usener a lu „Pindarus et Hecataeus (au lieu de la lecture manuscrite &cateri) dicunt Apollinis et Penelopae filium“, l'auteur propose la conjecture „Pindarus et Castorion“ et rapporte le fragment à un hymne au dieu Pan, dont Athénée X, 454 F nous a conservé le commencement. On aurait ainsi le troisième fragment, demeuré inconnu jusqu'ici, du poète helléniste; il faudrait alors l'ôter du recueil des fragments d'Hécatee (fr. 371 Jacoby) et le ranger parmi les fragments de Castorion dans Th. Bergk PLG III⁴ p. 634 sq. Pour voir, avec Wilamowitz, des monomètres dans l'hymne de Castorion, il faudrait supposer que le contemporain de Castorion, Cléarque, dont il y a des extraits chez Athénée, n'a pas compris cette composition et a imaginé une explication portant sur la permutation des dipodes à l'intérieur de chaque vers.

Václav Machek: Petites contributions à l'étude du slovaque, pag. 28—32.

1. L'auteur relève quelques exemples d'une métathèse sporadique *st > ts > c* en slovaque. A ce propos il traite des mots *kocka* (issu de *kostka*) et *pecka* (donnant *pestka* en polonais), lesquels se sont influencés mutuellement. — 2. Le mot slovaque *perna* „bouche“ est rattaché à un mot balto-slave de caractère vulgaire, à savoir le lit. *burnà*, lette *purna*, etc. „bouche“. — 3. Aujourd'hui, la 1re personne de l'ind. sing. des verbes se termine en slovaque moderne par *-m*; on ne connaissait qu'un seul exemple de *-u* archaïque, à savoir *reku* „je dis“. L'auteur en cite deux autres (*istū* „j'assure“ et *boju sa* „j'ai peur“). Puis, à l'aide de *istū*, il essaie d'expliquer la locution énigmatique *bistu bohu*.

Joseph Kurz: A propos de la grammaire de la langue vieux-slave, publiée en tchèque par Kulbakin (pag. 112—123, 224—232).

L'article contient d'abord un jugement sur la grammaire de Kulbakin; à propos des commentaires du grammairien, l'auteur cite des documents sur lesquels on n'avait jamais encore attiré l'attention. En outre, il apporte un certain nombre de contributions nouvelles à la grammaire du vieux-slave. Mentionnons, entre autres, les suivantes: une revision des témoignages concernant la confusion des nasales; l'alternance des formes du verbe *помажѣти* — *помѣжѣти* dans Zogr.; l'explication de la forme *гѣи* au lieu de *гѣи* (J. 6. 63 Zogr., Mar., Assem.) par une attraction casuelle; quelques remarques sur les doublets *взєро* — *взєръ*; il ne faut pas comparer *авраамъ* avec *гавѣриѣ* (avec un *ѣ* qui n'est pas étymologique); *ѣ* dans *закѣла* n'est pas d'origine graphique; l'écriture *ѣ* devant un *iota* est plus ancienne que l'écriture *ѣ* dans la même position; à propos de l'époque où se sont produites les contractions *-оумоу* et *-аго*; les exemples avec *сѣ* et *сѣ* doivent donner lieu à des considérations identiques (*исѣѣжѣти* de même que *исчѣжѣти* sont des formes secondaires); l'auteur signale des formes comme *сѣѣжѣти* (sic), *сѣѣжѣти* dans Assem. et Zogr. et il les explique par analogie d'après le modèle *знаменѣ*; les formes sans la finale *-тъ* ne sont pas des formes du slave commun; un cas de l'omission de la copule dans le participe en *l* (Zogr. Mt. 24. 21); des témoignages et des remarques à propos des fragments de Kiev; à propos des rapports qui relient les monuments glagolitiques aux monuments cyrilliens.

J. Haller: Sur la prononciation de l'arrivée forte dans le patois de cinq villages de l'arrondissement de Roudnice sur l'Elbe (Podřipsko), pag. 95—112.

1. L'arrivée forte ['] est assez rare. 2. Elle est articulée plus souvent et plus régulièrement devant les voyelles après une pause, devant les diphtongues après une voyelle et dans les groupes de trois ou plusieurs voyelles au milieu de la phrase (p. e. *nechlela a ['] utekla*, etc.). 3. La liaison (sans [']) est de règle et les sons y sont alliés aussi bien que dans un mot isolé. Les consonnes finales sont muettes en ce cas, mais il faut excepter quelques prépositions qui conservent parfois, entièrement ou en partie, leur sonorité. 4. On ne trouve point de cas où l'arrivée forte soit indispensable.

Jan Pelikán: Contributions à l'explication de quelques mots tchèques pag. 232—246.

4. *Majně*, dans la légende de sainte Catherine, signifie 'secrètement'; c'est l'adverbe tiré de l'adj. **majně* dérivé de la rac. **māi* (à côté de **mā-*) 'agiter, brandir'; cf. *tajně* dérivé de l'adj. *tajný*, *tajně* de la rac. **tāi-* (à côté de **tā-*). — 5. Le vieux-tchèque *ochviti* signifie 's'occuper de quelque chose avec ardeur et sans relâche', 'exercer', il faut lui rattacher aussi l'adj. *ochevníj* 'débauché, qui se conduit avec fougue, à sa guise'. Ces mots sont en relation avec le verbe *chvěti se* et dérivent de la rac. indo-europ. **swēi-* 'courber, tourner, agiter, remuer avec force'. — 6. *Tasiti*. En vieux-tchèque, ce verbe ne se présente que dans des composés qui marquent d'ordinaire un mouvement rapide, soudain (*vylasiti se* = bondir, apparaître brusquement, *vlasiti* = faire entrer violemment quelque chose quelque part) ou bien qui ont le sens de 'couper'. Cette double signification se trouve déjà dans la rac. indo-europ. **tek's-*. — 7. Le vieux-tchèque *trl* signifie 'libre volonté', et il dérive de la rac. *ter-* 'frotter'; au point de vue du sens on peut comparer l'adj. *otrlý* 'qui ne se tourmente de rien, qui n'en fait qu'à sa tête', ou bien l'expression *třiti cestu* 'frayer la voie' (= lat. *viam terere*). — *Trůdný*. En vieux-tchèque on a eu l'adj. *trůdný* avec le sens de 'brûlé', dérivé du subst. *trůd*, v.-sl. *trpě*. Ce subst. signifiait aussi 'embrasement, flamme' et il est formé de la rac. *ter-*, *trā-* 'frotter'. Donc *trpě* = 'un feu produit par le frottement'. — 9. Le vieux-tchèque *vila* signifiait 'misérable, chétif, méchant homme; fou'; il faut lui rattacher l'adj. *zavilý* 'méchant, mauvais, injuste' et le verbe *vilovat* 'agir méchamment, mal', etc. Le pol. *wila* a un sens analogue; le rus. *vilá* signifie 'homme inconstant, astucieux, étourdi'; le serbo-croate *vilenik* = sorcier, etc. Les mots slaves sont à rapprocher du lit. *výlias* 'fraude, tromperie', etc., de l'anglo-sax. *wile* 'ruse, fraude', etc. et leur base est l'indo-europ. *ueil-*, *uēil-*, qui est, développée, la rac. *uei-* 'courber, rouler, tourner'. — 10. L'adj. vieux-tchèque *vztvrný* signifie 'sublime, fier, élégant, cher' et il est formé de la rac. *tyer-* (lit. *tvėrti* 'saisir, limiter, enclore', v.-sl. *utvoriti* 'ornare', etc.); *vztvrný* provient de **vōz-tvōr-nō*.

O. Hujer: A propos de la conjugaison tchèque, pag. 356—361.

1. Formes du présent du verbe *býti*. L'auteur traite de l'expansion des formes thématiques au présent de ce verbe, lorsque ce verbe constitue un mot indépendant et pris dans sa pleine acception (*verbum existentie*). Dans le dialecte de Ještěd, ce verbe, en pareil cas, a au complet (sauf à la 3ème pers. du sing.) les formes thématiques (*su, seš, seme, sete, sou*). — 2. Formes dialectales *musme, musle*. Ces formes abrégées, à côté de *musíme, musíte*, s'expliquent par l'abréviation qui se produit dans les mots accessoires. On rencontre des abréviations analogues dans les formes du vieux-tchèque *mōzme, mōzte, mōž*, à côté de *mōžeme, mōžete, mōže*, formes qu'il n'est pas nécessaire d'expliquer par *možb* du slave commun, et dans les formes du vieux-tchèque *chemy, chcle*, à côté de *chceme, chcele*.

REVUE ARCHÉOLOGIQUE.

K. Svoboda: La représentation du bras et de la main sur les anciens, vases grecs, pag. 177—188.

L'auteur montre comment les bras et la main étaient représentés sur les vases égéens et sur ceux des styles géométrique et orientalisant. Il examine les formes et les gestes du bras, de la main, des doigts, la signification des gestes, la répétition et la modification des formes. Il compare les peintures de vases avec les monuments des arts orient et primitif et il explique les analogies plutôt par la convergence que par l'imitation. Il démontre que, peu à peu, les peintres grecs ont réalisé un progrès dans la représentation du bras et de la main et que, à l'époque du style orientalisant, ils en atteignirent, sur différents points du monde grec (Crète, Sicyone, Corinthe, Mélos, Rhodes, Egypte), l'exactitude et la grâce merveilleuses.

VÝROČNÍ ZPRÁVA JEDNOTY ČESKÝCH FILOLOGŮ

ZA SPRÁVNÍ ROK 1928—29.

A. Ústředí.¹

Na řádné správní schůzi konané dne 24. listopadu 1928 vystoupil z výboru mimoř. profesor university Komenského Dr. Jaroslav Ludvíkovský a PhC. Václav Jílek a nově byli zvoleni profesor akademického gymnasia Dr. Bohumil Ryba a PhC. František Chvála.

Jednotlivé funkce výboru Ústředí byly rozděleny v uplynulém správním roce takto: starostou byl univ. prof. dr. Otakar Jirání, místostarostou univ. prof. dr. Mil. Hýsek, jednatelem univ. doc. dr. Bohumil Ryba, pokladníkem vreh. odbor. rada ministerstva školství Karel Hrdina, správcem skladu prof. dr. Jar. Vondra, administrátorem s. prof. dr. Karel Ohnesorg, pořadatelem přednášek prof. dr. Rud. Kuthan, účetním PhC. Jos. Brambora, knihovníky PhC. Václav Hána a PhC. František Chvála, zapisovatelem PhC. Vilém Dölling (do konce června 1929), později PhC. Jan Havlíček (od konce října 1929).

Mimořádná správní schůze byla svolána jednou, a to 16. března 1929.

Výborových schůzí se konalo 13 (loni 11); na nich se jednalo vedle problémů vnitřních a otázek representačních vše, co se týká činnosti našeho vydavatelství, naší knihovny a našich přednášek.

Plodná byla i letošního roku činnost vydavatelská. Listů filologických vyšlo č. 4—6 ročníku LV a číslo 1—5 roč. LVI. Ročník LV redigovali univ. profesori dr. O. Hujer, dr. J. Jakubec a dr. O. Jirání, archaeologickou hlídku řídil univ. prof. dr. Ant. Salač. Když univ. prof. dr. J. Jakubec po devítileté svědomité redakční činnosti resignoval, ujal se počínaje 1. číslem roč. LVI redakce bohemistické části literární univ. prof. dr. Mil. Hýsek.

¹ Užíváme zkrácených označení Ústředí (= »Jednota českých filologů«, sídlem v Praze) a Odbočka (= »Jednota českých filologů, odbočka v Brně«).

Vědeckých knih letos Jednota nevydala. Zato vyšel jednak populární Přehled dějin byzantské literatury od K. Müllera, jednak četné učebnice: Vykoukalovy-Holečkovy Čítanky dílu II. 8. vyd., dílu IV. 6. vyd., Procházkovy-Trnkovy Latinské cvičebnice díl IV., Heřmanského Latinská cvičebnice pre III. a IV. třídu, Ludvíkovského 2. vyd. Ciceronových řečí proti Katilinovi a 1. vyd. slovenské téhož díla; 1200 slovenských výtisků Novákova-Jirániova vydání Ciceronových řečí Pro S. Roscio Amer., De imp. Cn. Pomp. a Pro Arch. poeta opatřeno českými úvody. Chystá se sborník prací českých filologů k oslavě 2000letého jubilea Vergiliova, příručka římských realii a dějin literatury od Vl. Groha, Sofokleovy Antigony 6. vydání Královo-Grohovo, Ludvíkovského Výboru z řečí Ciceronových 2. vyd., Hrubého-Hrdiny Lat. cvičebnice 4. vydání české a první slovenské, Heřmanského Lat. cvičebnice dílu I. 3. vyd., Vykoukalovy-Holečkovy Čítanky dílu I. 8. vyd., dílu III. 7. vyd., Procházkovy-Trnkovy Lat. cvičebnice I. dílu přepracované 2. vyd., a j. Mimo to byla vydána serie deseti portretů českých filologů na pohlednicích ve vkusné reprodukci Štencově. Výbor Jednoty, byv s několika stran dotázán, zda nehodlá připravit nový slovník řecko-český nebo alespoň otisk rozebraných slovníků Lepařových, nemohl se sice podniku tak nákladného odvážiti, ale dostal vyrozumění z Unie, že se toto nakladatelství ujme řešení této palčivé otázky středoškolské.

Publikaci Čapkovy ankety o ceně klassického vzdělání na střední škole podporovala Jednota z usnesení minulé správní schůze i svým příspěvkem a výbor se s potěšením dozvěděl, že k uveřejnění dojde v nejbližších dnech. Na reálném gymnasiu v Křemencově ulici se učilo letos v třídě VI.—VIII. podle pokusných osnov Jednotou navržených, a to s výsledky uspokojivými; pokus se ukončí VIII. třídou ve školním roce 1931—32.

Stav jmění byl ke konci správního roku tento:

Jmění základní	150.400— Kč
Jmění výdajné	2.093·96 „
Niederleův fond	276.773·86 „
Rissova nadace	2.000— „

Úhrnem 431.267·82 Kč.

Kontrolní komise finanční (předseda prof. dr. Václav Niederle) a knihovní (předseda bibliothekář dr. Ot. Fortin) vykonaly své prohlídky před správní schůzí dne 19. a 20. listopadu.

Na doplňování knihovny a na vazbu knih se věnovalo letos 7835·60 Kč. Přibýlo 87 spisů o 100 svazcích (v odd. A 8 sp. o 10 sv., v odd. B 16 sp. o 18 sv., v odd. C 45 sp. o 49 sv., v odd. D 16 sp. o 21 sv., v odd. F 2 sp. o 2 sv.). Celkem má knihovna 6891 spisů o 7812 svazcích, nečítaje v to oddělení časopisů. Katalogisační práce v tomto oddělení (E), která se po

několik posledních let z důvodů technických prováděla nedokonale, byla postavena již na nový základ a bude dokončena po soustředění knihovny v jedné vhodné místnosti v nové stavbě filosofické fakulty. Výbor s radostí může oznámiti, že do nového správního roku vejde Jednota již v nových místnostech ve IV. poschodí uvedené budovy (č. 251 a 252), kde bude umístěna celá knihovna, administrace i archiv, jednatelem již letos reorganisovaný.

Nově sjednána byla výměna těchto časopisů za Listy filologické: Ruch Słowiański, Slavistische Schulblätter, Slovenské dielo a Starinar.

Listů filologických se posílalo 100 výtisků výměnou nebo darem (loni 96), platících odběratelů bylo 715 (loni 673), z toho činných členů 116 (loni 106).

Přednášková činnost Ústředí měla letos výsledek o něco slabší než loni. Dne 1. prosince 1928 přednášel prof. dr. Fr. Oberpfalcer o původu abecedy, 12. ledna 1929 prof. dr. Bohumil Ryba o českém humanistovi Clementu Žebráckém za hranicemi, 26. ledna univ. prof. dr. Vincenc Lesný o předarijské kultuře v pořčí Indu, 16. března prof. dr. Jos. Kurz o staroslověnské mluvnici Kulbakinově, 19. října přednesl univ. doc. dr. Bohumil Ryba úvodní slovo k universitnímu studiu latiny a řečtiny a 9. listopadu PhC. Jos. Brambora úvod k studiu slavistiky. Místy byla i velmi živá debata. Menší počet přednášek dlužno omluviti tím, že nepředvídané překážky zmařily v poslední chvíli několik již připravených podniků.

Minulý správní rok byl bohat sjezdy. Při velkočonočím Prvním sjezdu čsl. filologů, filosofů a historiků (srv. zprávu v LF 56, str. 169) zastupovali Jednotu delegáti, zvolení již loňského roku: univ. profesori dr. Ot. Jiráni a dr. Jaroslav Ludvíkovský a prof. Aug. Wolf. Sjezdu klassických filologů zemí slovanských v Poznani (srv. zprávu tamže, str. 294) se účastnil z výboru Jednoty pokladník a jednatel. Výbor poslal sjezdu pozdravný přípis; v plenárním zahajovacím zasedání promluvil jménem pražského Ústředí i brněnské Odbočky univ. prof. dr. Fr. Novotný. Sjezdu slovanských filologů (slavistů) v Praze se účastnila Jednota svým delegátem insp. dr. J. Fričem. Na výstavě slavistických publikací uspořádána také expozice Jednoty.

Na velkočonoční anketu ministerstva školství a národní osvěty o školské reformě a na předběžnou poradu v Národní radě československé byl za Jednotu delegován zprvu řed. Jiráskova gymn. dr. Rud. Kníže, po jeho odjezdu do ciziny prof. r. gymn. Jos. Procházka.

Při lednových oslavách památky Jos. Dobrovského v Brně byla Jednota zastoupena místostarostou univ. prof. dr. Mil. Hýskem. Do kuratoria fondu Dobrovského, který byl zřízen v Brně, byl na žádost Ústředí vyslán delegát Odbočkou, a to univ. prof. dr. St. Souček jakožto zástupce Ústředí.

Výbor zaslal blahopřejný projev svému starostovi univ. prof. dr. Ot. Jiráňimu k jeho padesátým, univ. prof. dr. Janu Krejčímu k šedesátým a univ. prof. dr. Tad. Zieliňskému k jeho sedmdesátým narozeninám; kondoloval rodině prof. Bothára, který přispěl do Listů filologických.

Členů mělo Ústředí 11 (loni 9) čestných, 246 (loni 251) zakládajících, 1 (loni 1) přispívajícího a 116 (loni 106) činných.

Čestnými členy byli zvoleni univ. prof. dr. Tad. Zieliňski (Varšava) dne 24. listopadu 1928 a pětasedmdesátiletý prof. Jan Voborník dne 16. března 1929.

Za zakládající členy přistoupili letos tito pánové: dr. Jan Frič, insp. prům. škol v Praze, Fr. Křenek, vrch. škol. rada v Praze, Miloš Lukáš, zat. prof. r. g. v Trnavě, dr. Jan Matzner, lektor univ. v Terstu, dr. Jos. Páta, univ. doc. v Praze, dr. Stan. Souček, univ. prof. v Brně, dr. Čestmír Vránek, prof. r. g. v Levoči, a dr. Jan Weigner, prof. g. v Třebíči.

Za přispívajícího člena přistoupila dr. Klára Pražáková.

Úmrtím ztratila Jednota v uplynulém správním roce ze svých zakládajících členů Václava Ertla, prof. realky v Praze II., dr. Jaroslava Golla, univ. prof. v. v. v Praze, Jaromíra Košťála, prof. r. gymn. v Chotěboři, a Jana Stránského, ředitele r. gymn. v. v. v Něm. Brodě. Zachováme jim vděčnou pamět.

Důvěrníky Jednoty byli na středních školách tito pánové: v *Báňské Bystřici* na r. gymn. řed. Jan Úlehla, v *Benešově* prof. Fr. Kubík, v *Bratislavě* na r. gymn. prof. dr. Fr. Tichý, v *Brně* na gymn. prof. dr. Ferd. Kňourek, na r. gymn. řed. Jan Sedláček, na dívč. r. gymn. prof. dr. Al. Gregor, v *Čáslavi* řed. A. Pokorný, v *Čes. Budějovicích* na gymn. prof. dr. O. Modr, v *Domažlicích* řed. dr. Em. Strejček, v *Dvoře Králové* na r. gymn. řed. dr. Tom. Hrubý, v *Hradci Králové* na gymn. prof. Fr. Beran, v *Chrudimi* na r. gymn. prof. Ed. Dvořáček, v *Jičíně* na gymn. prof. Fr. Kaska, v *Jihlavě* řed. dr. L. Fidler, v *Jindřichově Hradci* prof. Fr. Špirek, v *Klatovech* prof. dr. Zdeněk Řezníček, v *Kolíně* prof. dr. Ot. Palán, v *Kroměříži* prof. Jan Kaláček, v *Kyjově* prof. Lad. Fiala, v *Levoči* prof. dr. Čestmír Vránek, v *Litvli* prof. K. Sedlák, na *Mělníku* prof. Jos. Stáhlík, v *Ml. Boleslavi* prof. Jan Cejp, v *Mor. Ostravě* na gymn. prof. dr. Fr. Král, v *Náchodě* prof. Jan Ptáček, v *Něm. Brodě* prof. Fr. Trojan, v *Novém Bydžově* prof. Ant. Žák, v *Olomouci* na r. gymn. prof. St. Podivinský, v *Opavě* prof. Jos. Jaroš, v *Pardubicích* na r. gymn. prof. dr. A. Mazánek, v *Pelhřimově* prof. Václav Šebek, v *Písku* na gymn. prof. dr. Bronislav Fleischmann, v *Plzni* na gymn. prof. Jiří Kacerovský, na r. gymn. řed. dr. Zdeněk Hujer, v *Praze* na akad. gymn. prof. dr. Jos. Čapek, na Jiráskově gymn. v Praze-II. prof. dr. Jos. Hrůša, na I. r. gymn. v Praze-II. prof. dr. Václav Niederle, na II. r. gymn. v Praze-II. řed. Vinc. Kočí, na dívč. r. gymn. Krásnohorské prof. dr. Libuše Scholzová, na měst. dív. r. gymn.

prof. Ant. Málek, na gymn. v Praze-XI. prof. Frant. Jakubec, na gymn. v Praze-XII. řed. O. Smrčka, na r. gymn. tamže prof. dr. K. Müller, na dívč. ref. r. gymn. tamže řed. J. Kracik, na r. gymn. v Praze-XVI. prof. Aug. Wolf, na dívč. ref. r. gymn. tamže řed. dr. A. Kudrnovský, na reálce tamže prof. V. Vordren, v *Prostějově* na gymn. prof. Antonín Lexa, na dívč. r. gymn. prof. Tomáš Navrátil, v *Prešově* prof. K. Čech, v *Přerově* řed. Richard Kantor, v *Příbrami* prof. J. Němec, v *Rokycanech* prof. J. Dvořák, v *Rychnově* prof. Ed. Weis, v *Slaném* prof. Ant. Macela, v *Táboře* na gymn. prof. dr. Josef Straka, v *Třebíči* prof. dr. K. Padrta, v *Třeboni* prof. dr. Ad. Sedlecký, v *Uh. Hradišti* řed. J. Novák, v *Ústí n. Labem* prof. V. Klabouch, ve *Vidni* prof. dr. Blahomír Žahour, ve *Vys. Mýtě* prof. dr. Karel Jedlička a ve *Vyškově* řed. Fr. Teplý.

Na konec své zprávy plníme milou povinnost, vzdávajíc srdečné díky všem svým obětavým příznivcům. Děkujeme především ministerstvu školství a národní osvěty v Praze za to, že i letos poskytlo subvenci na vydávání Listů filologických (8000 Kč) a subvenci na uhrazení výloh s expedicí Sborníku prof. Zubatého (1042.40 Kč). Upřímné díky vyslovujeme i zde p. univ. prof. dr. J. Jakubcovi za jeho obětavou činnost redaktorskou v letech 1920—28; stejným díkem jsme povinni i dosavadním pp. redaktorům Listů filologických a Hlídky archaeologické, dále všem horlivým pp. delegátům a důvěrníkům, všem dárcům publikací do knihovny Jednoty, pánům, kteří v Jednotě ochotně přednášeli, slečně Skálové z Národopisné společnosti československé za pomoc při slavistické výstavce, děkanství filosofické fakulty Karlovy university za laskavé propůjčování místností k schůzím a přednáškám a konečně váženým redakcím denních listů, které uveřejňovaly spolkové zprávy.

Za výbor Jednoty českých filologů v Praze:

Dr. Ot. Jiráni, t. č. starosta.

Dr. Boh. Ryba, t. č. jednatel.

B. Odbočka.

Hlavní zájem výboru Odbočky se soustřeďoval především na přednášky. O uspořádání cyklu šesti přednášek o starofrancouzské poesii (15., 22. a 29. ledna, 12. března, 16. a 23. dubna 1929), se nejvíce zasloužil prof. dr. Prok. Mir. Haškovec. Pojednal tu o epice, o dvorném románu a idyle, o povídkách, o poesii alegorické, o lyrice a naposled o dramatu. Na čtvrtém večeru, věnovaném básnictví alegorickému, promluvil vedle něho též prof. dr. Ant. Šesták. Po přednáškách recitovali vybrané ukázky sl. Anděla Novotná z brněnského Národního divadla, PhC Marie Šubrtová a PhC Rob. Konečný. Cyklus byl určen jak pro naše členy, tak jmenovitě pro širší obecnost; proto byl také přístup k přednáškám

bezplatný. Výbor koná opravdu jen milou povinnost, děkuje-li všem těm, kdož se jakkoliv přičinili o to, aby se cyklus vydařil. Obecenstvo navštěvovalo tyto přednášky rádo a odborná kritika uznale o nich referovala.

Kromě tohoto cyklu bylo uspořádáno ještě osm přednášek vědeckých. Mluvili na nich: 4. prosince 1928 PhC Oldřich Králík: Nový příspěvek Tad. Zieliňského k rozboru básnických děl; 14. března 1929 prof. dr. Ferd. Stiebitz: Stoické názory o dědičnosti; 10. května prof. dr. Gabr. Hejzlar: O řeckém divadle a univ. prof. dr. Fr. Novotný: O Aischylově Orestei; 14. května univ. prof. dr. Fr. Trávníček: O původu nářečí lašského; 28. května prof. dr. Karel Šimeček (Hustopeče): Zprávy synoptiků o narození Kristově a řecko-egyptská mystika; 14. června univ. prof. dr. Fr. Novotný: Platon v české vzdělanosti a univ. prof. dr. Kar. Svoboda: O prvním sjezdu slovanských klasických filologů v Poznani; 22. října univ. prof. dr. Witold Klinger (Poznaň): Nové myšlenky o Tyrtaiovi; 6. listopadu univ. prof. dr. Vlad. Groh: O letošním sjezdu archeologů v Barceloně. Po přednáškách, které nebyly pohříchu navštěvovány vždycky tak, jak by pro jejich věcnost a zajímavost bylo žádoucí, bývaly zpravidla i živé debaty.

Zmínky zasluhují i čtyři pietní schůze, které uspořádala odbočka s filosofickou fakultou Masarykovy university. 15. listopadu 1928 vzpomněly obě tyto korporace na zvláštním večeru stých narozenin Lva Nik. Tolstého; jeho význam ocenil univ. prof. dr. Frank Wollman. 28. listopadu se konala tryzna na počest básníka Ant. Sovy. Jeho dílo i osobnost zhodnotil univ. prof. dr. Arne Novák. 7. ledna 1929 při slavnosti na pamět stého výročí smrti Jos. Dobrovského promluvili univ. profesori dr. Arne Novák a dr. Fr. Trávníček. K uctění památky básníka-myslitele Ot. Březiny se sešla odbočka s filosofickou fakultou Masarykovy university na schůzi 30. dubna. Slavnostním řečníkem byl univ. prof. dr. Arne Novák.

Na počest šedesátých narozenin našeho zasloužilého člena univ. prof. dr. Jana Krejčího konala se nadmíru četně navštívená schůze 14. prosince 1928. Za naši Odbočku a za filosofickou fakultu Masarykovy university, která s námi oslavu uspořádala, ocenil jubilanta jako učence a jako člověka univ. prof. dr. Ant. Beer. Za žáky Krejčího se připojil stručným projevem díků PhC Fr. Rybníkář.

Výbor Odbočky se staral i o svoji knihovnu, která byla letos rozhojněna dílem dary učených korporací, dílem koupí. Koupi byly pořízeny především ty knihy, o něž členové měli největší zájem. Některé spisy, jichž se často užívá, byly svázány. Z knihovny se už také hojně půjčuje; poptávka po jiných knihách nežli z oboru klas. filologie není stále ještě příliš velká.

Kroužek romanistů, který je přičleněn k Odbočce jako zvláštní odbor, byl i v minulém správním roce (za starostenství Ot. Nováka) horlivě činný. Měl 24 členů; zástupcem Kroužku ve výboru Odbočky byl Vl. Stupka. Kroužek uspořádal celkem osm debatních schůzí.

Přednášeli na nich: 26. října 1928 Ot. Novák: Sobotkova knížka »An. France« a Vl. Stupka: Valéry Larbaud — ukázky v českých překladech recitovala Marie Šubrtová; 16. listopadu Jar. Ryšavý: Les partis politiques dans la France I. a Marta Mentzlová: O básnické hodnotě Verlainovy poesie podle M. Voglerové; 30. listopadu Jar. Ryšavý: Les partis politiques dans la France II. a Vl. Stupka: Francis Jammes — recitovala Marie Šubrtová; 25. ledna 1929 Boh. Kozinová: Dumurova válečná trilogie a Ot. Novák, Miguel de Unamuno: Tragický pocit života; 8. března Vl. Stupka: Proustovy marginálie k Ruskinovi a Al. Rumler: Giovanni Papini — recitovala Marie Šubrtová; 15. března Vl. Stupka: Básníci města ve franc. poesii; 9. dubna Vl. Stupka: Paul Valéry; 24. května Boh. Kozinová: Dvě knihy H. Barbusse a Ot. Novák: K dvoustletému výročí narození G. Pariniho.

Vedení Odbočky bylo proti loňsku poněkud pozměněno. Starostou byl univ. prof. dr. Fr. Novotný, náměstkem univ. prof. dr. Hertvík Jarník, jednatelem prof. dr. Al. Gregor, pokladníkem prof. dr. Al. Navrátil, zapisovatelem PhC Vl. Stupka, knihovníkem a správcem skladu PhC Oldřich Svozil, členem výboru bez zvláštní funkce prof. dr. Ferd. Stiebitz. Výbor konal šest schůzí, na nichž byly probírány běžné věci spolkové. Odbočka blahopřála starostovi našeho ústředí univ. prof. dr. Ot. Jiránimu k jeho padesátým narozeninám, pozdravila zvláštním přípisem varšavského učenice Tad. Zielińského, když byl jmenován čestným členem Jednoty čes. filologů, a poděkovala Polskému Towarzystwu Filologicznému v Poznani za horlivou práci, kterou věnovalo uspořádání prvního sjezdu slovanských klasických filologů.

Členů měla Odbočka 33 přispívajících, 118 činných; kromě toho se do ní přihlásilo 20 zakládajících členů Ústředí.

Stav jmění Odbočky byl k 6. listopadu 1929 takovýto:

1. Pokladní hotovost	27·90 Kč
2. Vklad u pošt. úřadu šekového v Praze	650·85 »
3. Vklad u hypoteční a zemědělské banky v Brně	1825·45 »
4. Dlužné členské příspěvky	85— »

Dohromady 2589·20 Kč.

Revisi finančního hospodářství, knihovny a skladu vykonali členové kontr. komise, jejímž předsedou byl řed. dr. Jos. Kozlovský.

Výbor Odbočky děkuje upřímně všem, kdož jej v jeho činnosti jakkoliv podporovali. Bylo to především ústředí, které jako jiná léta darem 1000 Kč umožnilo cyklus o starofrancouzské poesii, a Městský osvětový sbor v Brně, který poskytl Odbočce k její žádosti za týmž účelem podporu 500 Kč. Dále byli to důvěrníci na stř. školách i mezi posluchači na filos. fakultě, páni přednášející z kruhů profesorských i studentských, všechny učené korporace, které nám věnovaly své spisy, rektorát a děkanství filos. fakulty,

které nám zdarma propůjčovaly místnosti k přednáškám a oslavným schůzím, a konečně redakce brněnských a pražských listů, které nám bezplatně otiskovaly spolková oznámení. Opravdový dík za poctivou spolupráci náleží také p. prof. Vl. Stupkovi, který se vzdal začátkem letošního roku členství ve výboru, poněvadž nastoupil místo na r. gymnasiu v Ivančicích.

Za výbor Jednoty českých filologů, odbočky v Brně:

Dr. F. Novotný, t. č. starosta.

Dr. Al. Gregor, t. č. jednatel.

Seznam členů.

I. Členové čestní.

1. Dr. František Groh, univ. prof. v Praze.
2. Prokop Lang, gymn. prof. v. v. v Příbrami.
3. Dr. Jan Máchal, univ. prof. v. v. v Praze.
4. Dr. A. Meillet, univ. prof. v Paříži.
5. Dr. František Pastřnek, univ. prof. v. v. v Praze.
6. Dr. Jiří Polívka, univ. prof. v. v. v Praze.
7. Vojtěch Viravský, gymn. prof. v. v. v Praze.
8. Dr. Jaroslav Vlček, univ. prof. v Praze.
9. Jan Voborník, gymn. prof. v. v. v Praze.
10. Dr. Tadeusz Zieliński, univ. prof. ve Varšavě.
11. Dr. Josef Zubatý, univ. prof. v. v. a president České Akademie v Praze.

Zemřelí:

- Dr. Jan Brant, minist. rada, z. š. inspektor v Praze.
 Dr. Jan Gebauer, univ. prof. v Praze.
 Karel Himer, gymn. prof. v Praze.
 Dr. Vatroslav Jagić, univ. prof. ve Vídni.
 Dr. Eduard Kastner, zemský školní inspektor v Praze.
 Dr. Josef Král, univ. prof. v Praze.
 Dr. Fr. Krsek, minist. rada, z. š. inspektor v Praze.
 Dr. Louis Leger, univ. prof. v Paříži.
 Pavel Michajlovič Leontěv, univ. prof. v Moskvě.
 Jindřich Niederle, gymn. prof. v Praze.
 Dr. Václav Vondrák, univ. prof. v Brně.

II. Členové zakládající.¹

1. Korporace.

- 1.—6. Prof. sbor gymnasia v Jindřichově Hradci, Litomyšli, Písku, Plzni, Přerově, Táboře. — 7. Učitelská beseda v Praze. — 8. Historický klub v Praze. — 9. Přírodovědecký klub v Praze. —

¹ S příspěvkem 50 Kč jednou provždy.

10.—32. Okresní zastupitelstva v Bechyni, Benešově, Berouně, Domažlicích, Hořicích, Karlíně, Kolině, Kostelci n. Orli., Dvoře Králové, Náchodě, Pardubicích, Pelhřimově, Poličce, Roudnici, Rychnově n. Kn., Slaném, Smíchově, Soběslavi, Unhošti, Velvarech, Veselí, Zbirově, Zbraslavi. — 33.—42. Městské rady v Holicích, Humpolci, Kladně, Dvoře Králové, Novém Městě n. Met., Pelhřimově, Praze, Třeboni, Unhošti, Vysokém Mýtě. — 43.—44. Obecní zastupitelstva v Karlíně a na Král. Vinohradech. — 45.—50. Občanské záložny v Českém Brodě, Hostomicích, Karlíně, Malostranská v Praze, Německém Brodě, Vysokém Mýtě. — 51. Studijní knihovna v Olomouci. — 52. Tovaryšstvo Ježíšovo v Praze. — 53.—55. Knihovna vojenské akademie v Hranicích, slovanského semináře v Brně, arcibiskupského gymnasia v Praze-Bubenči.

2. Jednotlivci.¹

56. Stanislav Balcar, prof. r. r. g. v Liberci.
57. Dr. Ant. Beer, univ. prof. v Brně (O.).
58. František Beran, gymn. prof. v Hradci Králové.
59. Dr. Ladislav Brtnický, gymn. prof. v. v. v Hradci Králové.
60. Josef Bureš, gymn. prof. v. v. v Praze.
61. Josef Burket, prof. r. g. v Chrudimi.
62. Jan Cejp, gymn. prof. v Mladé Boleslavi.
63. Dr. Karel Cumpfe, gymn. řed. v. v. v Písku.
64. Karel I. Černý, prof. reálky v. v. v Praze.
65. Václav Dědeček, b. prof., t. č. v Paříži.
66. Dr. Josef Dobiáš, univ. prof. v Praze.
67. Albert Dohnal, gymn. ředitel v. v. v Praze.
68. Antonín Doležel, gymn. prof. v Prostějově.
69. Frant. Duchoň, s. prof. r. g. v Trenčíně.
70. Dr. Josef Dvořák, prof. r. g. a univ. lektor v Praze.
71. Josef Dvořák, prof. r. g. v Rokycanech.
72. Jos. Erhardt, gymn. inspektor v Penze na Rusi.
73. František Fencel, prof. prům. školy v Praze.
74. Dr. Jaromír Fiala, prof. r. g. v Praze.
75. Ladislav Fiala, prof. r. g. v Kyjově.
76. Leopold Fiker, z. prof. r. g. v Dolním Kubíně.
77. Fr. Fišer, prof. r. g. ve Vyškově.
78. Dr. Rudolf Flašar, prof. d. r. r. g. v Olomouci.
79. Dr. Bronislav Fleischmann, gymn. prof. v Písku.
80. Dr. Otakar Fortin, bibliotekář knih. Nár. musea v Praze.
81. Josef Franěk, prof. d. r. g. v Praze.
82. Dr. Jan Frič, inspektor prům. škol v Praze.
83. Dr. Kamil Fürst, gymn. prof. v Praze.

¹ Členové označení hvězdičkou (*) jsou zároveň členy čestnými. Členové, za jejichž jménem jest zkratka (O.), jsou zároveň členy Odbočky.

84. *Dr. František Groh, univ. prof. v Praze.
85. Dr. Vladimír Groh, univ. prof. v Brně (O.).
86. František Halaburt, prof. r. g. v Klatovech.
87. Dr. Josef Hanuš, univ. prof. v Bratislavě.
88. Vojtěch Hanačík, gymn. prof. v. v. v Jičíně.
89. Dr. P. Mir. Haškovec, univ. prof. v Brně (O.).
90. Zikmund Havlák, gymn. prof. v. v. v Slaném.
91. Dr. Bohuslav Havránek, univ. prof. v Brně (O.).
92. Miroslav Havránek, prof. r. r. g. v Duchcově.
93. Dr. Gabriel Hejzlar, gymn. prof. v Brně (O.).
94. Dr. Josef Hendrich, univ. prof. v Bratislavě.
95. Dr. Alois Herout, gymn. ředitel v. v. v Praze.
96. František Heřmanský, ředitel r. r. g. v Turč. Sv. Martině.
97. Vincenc Hlavín, prof. r. g. v Brně (O.).
98. Jos. Hoffmann, gymn. prof. v. v. v Praze.
99. Dr. Jiří Horák, univ. prof. v Praze.
100. Karel Hrdina, vrch. odb. rada min. šk. v Praze.
101. Vít Hřivna, gymn. ředitel v. v. v Příkazích u Olomouce.
102. Dr. Oldřich Hujer, univ. prof. v Praze.
103. Dr. Zdeněk Hujer, ředitel r. g. v Plzni.
104. Dr. Miloslav Hýsek, univ. prof. v Praze.
105. Dr. Ebba Jahnová, gymn. prof. v Mladé Boleslavi.
106. Dr. Jan Jakubec, univ. prof. v Praze.
107. Antonín Jandík, prof. r. g. v Klatovech.
108. Dr. Josef Janko, univ. prof. v Praze.
109. Josef Janovský, gymn. prof. v Novgorodě.
110. J. Jedlička, kdysi berní inspektor v Rychnově n. Kn.
111. Dr. Karel Jedlička, prof. r. g. ve Vysokém Mýtě.
112. Karel Jelínek, gymn. prof. v. v. v Nēm. Brodě.
113. Dr. Vladimír Jiránek, prof. r. g. v Čáslavi.
114. Dr. Otakar Jiráni, univ. prof. v Praze.
115. Jiří KaceroVský, gymn. prof. v Plzni.
116. Dr. Otakar Kádner, univ. prof. v Praze.
117. Josef Kánský, ruský státní rada v. v. v Praze.
118. Richard Kantor, řed. r. g. v Přerově.
119. Vojtěch Kebrle, gymn. prof. v. v. v Praze.
120. Dr. Rudolf Kníže, gymn. ředitel v Praze.
121. Václav Kocourek, prof. při min. šk. a n. o. v Praze.
122. Dr. Antonín Kolář, univ. prof. v Bratislavě.
123. Dr. Štěpán Kožušníček, gymn. prof. v Prostějově.
124. Dr. Arnošt Kraus, univ. prof. v Praze.
125. Dr. Jan Krejčí, univ. prof. v Brně (O.).
126. Fr. Křenek, vrch. šk. rada, z. š. inspektor v Praze.
127. Ant. Kroncl, z. š. inspektor v. v. v Brně.
128. Vincenc Kuba, prof. r. g. v Užhorodě.
129. Dr. Jaroslav Kubista, ředitel r. r. g. v Ústí n. Labem.
130. Frant. Kukrál, ředitel r. g. ve Vysokém Mýtě.

131. Dr. Rudolf Kuthan, prof. r. g. v Praze.
132. Dr. Jaroslav Ludvíkovský, univ. prof. v Bratislavě.
133. Miloš Lukáš, z. prof. r. g. v Trnavě.
134. Platon Lukašević, gymn. prof. v Jagotině.
135. Dr. Josef R. Lukeš, prof. d. r. r. g. v Bratislavě.
136. Dr. Ivan Luňák, univ. prof. v Lublani.
137. Josef Mach, gymn. ředitel v. v. v Praze.
138. Ladislav Mach, prof. r. r. g. v Mostě.
139. *Dr. Jan Máchal, univ. prof. v. v. v Praze.
140. Hynek Majer, gymn. prof. v Rjazani.
141. Václav Marek, gymn. prof. v. v. v Praze.
142. Dr. T. G. Masaryk, president Československé republiky.
143. Jan Mašín, gymn. prof. v Praze.
144. Dr. Jan Matzner, v. prof. r. g. v Praze.
145. Dr. Alois Mazánek, prof. r. g. v Pardubicích.
146. Dr. Marie Michlová, prof. r. g. v Brně (O.).
147. Dr. Karel Müller, prof. r. g. v Praze.
148. Dr. Matyáš Murko, univ. prof. v Praze.
149. Dr. Alois Navrátil, prof. d. r. g. v Brně (O.).
150. Rudolf Neuhöfer, min. rada min. šk. v Praze.
151. Dr. Lubor Niederle, univ. prof. v. v. v Praze.
152. Dr. Václav Niederle, prof. r. g. v Praze.
153. Dr. Arne Novák, univ. prof. v Brně (O.).
154. Josef Novák, řed. r. g. v Uherském Hradišti.
155. Karel Novák, vládní rada v. v. v Praze.
156. Dr. František Novotný, univ. prof. v Brně (O.).
157. Dr. František Oberpfalcer, prof. r. r. g. v Praze.
158. Dr. Otakar Palán, prof. r. g. v Kolíně.
159. *Dr. Frant. Pastrnek, univ. prof. v. v. v Praze.
160. Dr. Josef Páta, prof. r. g. a univ. doc. v Praze.
161. Bohumil Patka, odb. rada min. šk. v Praze.
162. Frant. Pavlásek, prof. gymn. v. v. v Praze.
163. Dr. Otakar Pertold, univ. prof. v Praze.
164. Karel Peška, prof. při z. š. radě v Praze.
165. Jan Petráček, gymn. ředitel v. v. v Brně.
166. Dr. Václav Petřík, gymn. prof. v. v. v Praze.
167. Rudolf Pintr, prof. r. g. v Brně (O.).
168. Feodor Polák, gymn. prof. v Ananjevě.
169. *Dr. Jiří Polívka, univ. prof. v. v. v Praze.
170. Věkoslav Pospíšil, gymn. prof. v Kijevě.
171. Dr. Albert Pražák, univ. prof. v Bratislavě.
172. Dr. Klára Pražáková-Fuxová, prof. d. r. g. v. v. v Praze.
173. Josef Pučelík, prof. r. g. v Praze.
174. Václav Reiner, gymn. prof. v Kazani.
175. Dr. Bohumil Ryba, gymn. prof. a univ. doc. v Praze.
176. Václav Ryneš, gymn. prof. v Klatovech.
177. Dr. Maxmilián Rysánek, prof. r. g. v Brně (O.).

178. Jan Řezáč, gymn. prof. v. v. v Roudnici.
179. Dr. Zdeněk Řezníček, prof. r. g. v Strakonicih.
180. Dr. Rudolf Růžička, univ. prof. v Praze.
181. Josef Sádek, gymn. prof. v. v. v Táboře.
182. Dr. Antonín Salač, univ. prof. v Praze.
183. Jan Sedláček, ředitel r. g. v Brně (O.).
184. Dr. Jan V. Sedlák, odb. rada min. šk. v Praze.
185. Daniel Seidel, gymn. prof. v. v. v Praze.
186. Dr. Bonifác Segeta, kanovník v Kroměříži.
187. Antonín Setunský, sekční šéf v. v. v Praze.
188. Rud. Schenk, gymn. řed. v Hradci Králové.
189. Dr. Libuše Scholzová, prof. d. r. g. v Praze.
190. Václav Sládek, gymn. prof. v. v. v Praze.
191. Dr. Bohumil Sládeček, gymn. prof. v Praze.
192. Dr. Emil Smetánka, univ. prof. v Praze.
193. Otakar Smrčka, gymn. ředitel v Praze.
194. Dr. Stanislav Souček, univ. prof. v Brně (O.).
195. Josef Stáhlík, prof. r. g. a měst. archivář na Mělníce.
196. Dr. Ferdinand Stiebitz, gymn. prof. v Brně (O.).
197. Bohumil Straka, odb. rada min. šk. v Praze.
198. Dr. Jos. Straka, prof. r. g. v Táboře.
199. Dr. Emanuel Strejček, ředitel r. g. v Domažlicích.
200. Dr. Karel Svoboda, univ. prof. v Brně (O.).
201. Dr. Rudolf Svoboda, prof. r. g. v Kroměříži.
202. J. Sýkora, gymn. prof. v. v. v Benešově.
203. Dr. Eduard Šarša, gymn. ředitel v. v. v Příbrami.
204. Václav Šeferna, prof. r. g. ve Spišské Nové Vsi.
205. Dr. Antonín Šesták, prof. d. r. g. v Brně (O.).
206. Tomáš Šílený, gymn. ředitel v. v. v Tišnově.
207. Dr. Karel Šimeček, prof. r. g. v Hustopečích.
208. Dr. František Šimek, gymn. prof. v Praze.
209. František Škoda, prof. r. r. g. v Litoměřicích.
210. Dr. V. K. Škrach, tajemník v kanc. pres. rep. v Praze.
211. Alžběta Šilhanová, prof. r. g. v Bratislavě.
212. František Špirek, gymn. prof. v. v. v Jindř. Hradci.
213. Dr. Jaroslav Šťastný, gymn. prof. v. v. v Praze.
214. Jan Šulc, ředitel gymn. v. v. v Rokycanech.
215. František Teplý, ředitel r. g. ve Vyškově.
216. Václav Tichý, prof. r. g. v Klatovech.
217. Dr. František Trávníček, univ. prof. v Brně (O.).
218. Josef Třesohlavý, ředitel gymn. v. v. v Pelhřimově.
219. Dominik Trnka, gymn. prof. v Praze.
220. František Trojan, prof. r. g. v Něm. Brodě.
221. Jan Trpišovský, prof. prům. školy v Praze.
222. František Überhuber, gymn. prof. v. v. v Č. Budějovicích.
223. Jan Ůlehla, ředitel r. g. v Báňské Bystřici.
224. Vincenc Vávra, gymn. ředitel v. v. v Brně.

225. Jan Veselý, prof. r. g. v Chrudimi.
226. Josef Veverka, gymn. prof. v. v. v Praze.
227. *Vojtěch Viravský, gymn. prof. v. v. v Praze.
228. František Vítek, gymn. prof. v. v. v Rokycanech.
229. *Dr. Jaroslav Vlček, univ. prof. v Praze.
230. Josef Vlček, gymn. prof. v Praze.
231. Jaroslav Vocílka, prof. d. r. g. v Praze.
232. V. Voleský, gymn. prof. ve Voroněži.
233. Dr. Jaroslav Vondra, prof. r. g. v Praze.
234. Dr. Čestmír Vránek, prof. r. g. v Levoči.
235. Dr. Pavel Vychodil, redaktor Hlídky v Brně.
236. Frant. V. Vykoukal, gymn. řed. v. v. v Praze.
237. Dr. Hynek Vysoký, univ. prof. v Praze.
238. Dr. Zdeněk Vysoký, z. prof. r. g. v Náchodě.
239. Leopold Wach, prof. prům. šk. v Báňské Štávnici.
240. Dr. Jan Weigner, prof. r. g. v Třebíči (O.).
241. Dr. Miloš Weingart, univ. prof. v Praze.
242. Dr. Karel Wenig, univ. prof. v Praze.
243. Dr. Drahomíra Wittichová, prof. r. g. v Strakonicih.
244. Augustin Wolf, prof. r. g. v Praze.
245. Jan Zeman, gymn. prof. v. v. v Praze.
246. *Dr. Josef Zubatý, univ. prof. v. v., president České akademie v Praze.¹

III. Členové přispívající.²

A. Ústředí.

Karel Roubal, prof. r. g. v Čes. Budějovicích.

B. Odbočka.

1. Tobiaš Bednář, prof. I. r.³ — 2. Josef Bílý, prof. r. r. g. —
3. Martin Bürger, prof. r. r. g. — 4. Dr. Tomáš Čep, prof. I. r. —
5. Rudolf Dufek, prof. r. g. — 6. Jar. Dvořáček, prof. I. r. — 7.
- Frant. Francová, prof. r. g. v Trenčíně. — 8. Dr. Bedřich Frankl,
- prof. II. r. — 9. Karel Frič, prof. u z. šk. r. — 10. Žofie Fričová,
- prof. d. r. g. — 11. Dr. Al. Gregor, prof. d. r. g. a univ. lektor. —
12. Frant. Havrda, prof. d. r. r. g. — 13. Dr. Fr. Chudoba, univ.
- prof. — 14. Dr. H. Jarník, univ. prof. — 15. Julius Jeřábek, prof.
- I. r. — 16. Karel Klusák, prof. II. r. — 17. Al. Kocián, prof. d. r.
- r. g. — 18. Dr. Jos. Kozlovský, řed. r. g. v Třebíči. — 19. Rud.

¹ Nepodařilo se nám provéstí revisi dat tohoto seznamu se stejnou úplností u všech jmen, ba některá se nám úplně ztrácejí. Byli bychom tudíž vděčni laskavým čtenářům, pokud by nás dovedli lépe poučiti o jménech jim známých.

² S ročním příspěvkem v Ústředí 5 Kč, v Odbočce aspoň 10 Kč.

³ Kde u členů přispívajících (III.) a činných (IV.) neuvádíme bydliště, rozumí se při členech Ústředí Praha, při členech Odbočky Brno.

Kryčér, prof. u z. šk. r. — 20. Zd. Nasswetrová, prof. d. r. r. g. — 21. Mil. Navrátilová, prof. r. v Jevíčku. — 22. Dr. Frant. Pátek, prof. d. r. g. — 23. Dr. Frant. Pospíšil, řed. selského odděl. z. musea. — 24. Dr. Stan. Šabánek, prof. II. r. a univ. lektor. — 25. Dr. Jos. Snášel, prof. II. r. — 26. Dr. Rud. Souček, prof. I. r. — 27. Jos. Soušek, prof. III. r. — 28. Dr. Marie Steppanová, univ. knih. — 29. Dr. Jar. Šutnar, řed. z. a univ. knih. — 30. Dr. Karel Titz, univ. prof. — 31. Dr. B. Václavek, univ. knih. — 32. Frant. Zatloukal, prof. I. r. — 33. Frant. Žlábek, vrch. šk. rada.

IV. Členové činní.¹

A. Ústředí.

B. Anderlová, J. Balcárek, E. Bednářová, A. Bezděková. E. Blumauer, J. Brambora, J. Brodský, J. Bryseejn, J. Buryška, S. Čeněk, B. Čelikovská, V. Čep, E. Černíková, J. Dohnal, A. Dostál, K. Dostálová, E. Drobilová, F. Dvořák, M. Dvořáková, J. Eliáš, J. Fiala, F. Folwarczny, J. Frýbl, E. Golka, dr. A. Grund, J. Hána, F. Hanuš, R. Hanušová, B. Hatlová, J. Havlíček, G. Havlíčková, M. Helel, J. Henčl, O. Hodíková, T. Hoffmann, Z. Hrdličková, M. Hynková, A. Chrastinová, F. Chvála, J. Jahn, M. Jandourková, Z. Jarolímková, M. Jarošová, dr. V. Jirát, M. Kancelář, M. Kolářová, J. Kořínková, A. Kotlandová, B. Kovář, J. Kožíšek, V. Krucký, G. Křepelová, Z. Křivancová, V. Kubát, J. Kubínek, V. Kuhejda, P. Kucharský, J. Kušnér, J. Laurenčík, F. Lavička, V. Lyko, E. Mačkal, J. Mácha, B. Moravec, M. Müllerová, P. Müllerová, L. Nečásek, O. Němec, V. Niklová, V. Novák, F. Novotný, J. Novotný, V. Nývlt, dr. K. Ohnesorg, P. Pethö, A. Pokorný, dr. P. Poucha, V. Pražák, E. Prieslingrová, J. Prkno, J. Prokop, E. Pultr, J. Rabas, J. Rohlíček, M. Rohnová, E. Röschenthaler, B. Roupá, A. Schön, A. Schuster, V. Skalička, V. Soukupová, E. Svatošová, M. Sýkorová, K. Šindelář, K. Škoda, V. Štěch, M. Štěpánek, M. Štěpánová, O. Tilmann, M. Tlapáková, V. Tomanová, J. Tomsa, J. Tomšů, V. Tuček, J. Týml, V. Václavík, A. Valeš, L. Varcl, A. Vitková, M. Volfová, O. Voženílková, M. Wurmová, R. Zelenka, J. Žák, B. Žďárková, F. Žárek.

B. Odbočka.

Dr. Vlasta Appelová, prof. r. g. v Třebíči, Jos. Balcar, Mat. Bauerová, R. Barák, Pavel Beneš, Petr Beneš, prof. obch. ak., Jar. Bittner, prof. g., Ot. Brtounová, dr. J. Bukáček, prof. obch.

¹ Činnými členy Ústředí mohou být jen řádní posluchači filosofické fakulty a kandidáti učitelství filologického do tří let po skončených studiích fakultních; v Odbočce vedle posluchačů filosofické fakulty i její absolventi (bez časového omezení). Roční příspěvek činných členů jest v Ústředí 2 Kč, v Odbočce 5 Kč.

akad., Anna Čechová, Ant. Čechová, Jos. Čermák, Hel. Dobová,
 Al. Dostoupilová, Jiřina Filipková, Tomáš Glos, řed. IV. r., Tomáš
 Hála, prof. g., Ot. Hanuš, vřeh. šk. rada, E. Hermanová, B. Hi-
 lová, Frant. Hladík, řed. r. r. g. v Tišnově, Stan. Homolka, prof.
 IV. r., Vojtěch Hradil, s. prof. g. v Prešově, Dr. Václav Hrubý, univ.
 prof., Rajm. Chatrný, Boh. Chmelařová, L. Jandásek, prof. III. r.,
 Ot. Janovský, prof. IV. r., Dobr. Ječmínková, G. Jendrašáková,
 Jos. Jílek, prof. g., Jiří Jiráček, prof. obch. ak., P. Jan Joklík, P.
 Jan Jurečka, M. Juřenová, prof. d. r. r. g., Jan Kamenář, prof. g.,
 Ad. Kellner, prof. r. g., Maxmil. Kolaja, prof. prům. šk. a univ.
 lektor, Al. Kolář, Alf. Korec, dr. Jos. Kořínek, prof. r. ve Vel.
 Meziříčí, Bož. Kořístková, Boh. Kozinová, Oldřich Králík, Stan.
 Králík, Karel Krejčí, prof. obch. ak., dr. Tomáš Krejčí, prof. obch.
 ak., L. Kroupová, Růž. Kružíková, Frant. Křížek, L. Kubíček,
 dr. J. Kudela, prof. g., J. Kuchtíček, L. Kvapil, A. Liška, M. Lu-
 kasová, M. Machová, J. Malík, dr. Rud. Marčon, prof. IV. r., A. Ma-
 rešová, M. Mášková, A. Mátl, M. Mentzlová, Jos. Mityska, E. Mül-
 lerová, Jos. Návrat, Fr. Nesvadbík, prof. r. v. v., Ot. Novák, Frant.
 Ostrý, Bož. Pásková, J. Pejchl, K. Pešáková, L. Pospíšilová, M.
 Purková, Jan Rous, Al. Rumler, V. Růžicková, Fr. Rybníkář, Frant.
 Ryšánek, prof. d. r. g., Jos. Ryšánek, Jar. Ryšavý, Hugo Sánka,
 prof. g., M. Sedláček, Boh. Seidl, dr. Frant. Schneider, prof. obch.
 ak., Rich. Sicha, prof. IV. r., E. Skalská, Frant. Slavík, řed. r. g.
 v Olomouci, H. Stančíková, Zd. Stiebitzová, Jan Strnad, prof. obch.
 ak., Vl. Stupka, M. Süssová, M. Svoboda, prof. IV. r., M. Svobodová,
 Oldřich Svozil, Jiří Šesták, Frant. Šetka, prof. g., V. Šitavancová,
 Ant. Škarka, E. Šlendrichová, J. Šmětka, Frant. Šťastný, prof.
 obch. ak., Růž. Štuchalová, V. Švábová, L. Tesařová, A. Tomanová,
 Jar. Václavková, dr. B. Vahala, prof. g., Ig. Vališ, řed. g. v. v.,
 Pavel Váša, prof. v. v., dr. B. Vencovský, prof. prům. šk., J. Wagne-
 rová, Zd. Zabloudilová, Hel. Zapletalová, Vl. Zelnitiusová, Jan
 Ziegrosser.

6853 7

P9. L5 1929 V56

a39001

003365395b

8-72

